

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

11 EYLÜL SONRASI AMERİKAN DIŞ POLİTİKASINDA
HEGEMONYANIN YENİDEN İNŞASI

Doktora Tezi

Gökhan TELATAR

Ankara-2011

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

11 EYLÜL SONRASI AMERİKAN DIŞ POLİTİKASINDA
HEGEMONYANIN YENİDEN İNŞASI

Doktora Tezi

Gökhan TELATAR

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ersin ONULDURAN

Ankara-2011

TEŞEKKÜR

Bu tezin hazırlanmasında desteğini esirgemeyen, değerli zamanını ayıran, bilgi ve tecrübelerini paylaşarak beni yönlendiren tez danışmanım Prof. Dr. Ersin ONULDURAN'a Őükranlarımı sunarım.

Tez savunmasında yapıcı eleştirileriyle katkılarından dolayı Prof. Dr. İlhan UZGEL'e, Prof. Dr. Ömer KÜRKÇÜOğLU'na ve Doç. Dr. Erel TELLAL'a, ayrıca gerek tezin Şekillenmesinde yardımlarını esirgemeyen gerekse tez savunması sırasında yapıcı eleştirilerde bulunan Doç. Dr. Rasim Özgür DÖNMEZ'e teşekkür ederim.

Tezin yazım aşamasında tavsiyeleriyle destek veren Prof. Dr. Mustafa AYDIN'a ve Prof. Dr. Çağrı ERHAN'a, ayrıca ABD'de tezimle ilgili araştırmalarım sırasında zaman ayırarak deneyimlerini aktaran ve önerilerde bulunan Prof. Paul K. HUTH'a, Prof. Henry R. NAU'ya, Prof. Philip ZELIKOW'a, Prof. Francis FUKUYAMA'ya ve Prof. John M. OWEN IV'a teşekkürü bir borç bilirim.

Tezimle ilgili yaptığımız tartışmalar sırasında fikir alışverişinde bulunduğum meslektaşlarım Dr. Umut KEDİKLİ'ye ve Arş. Gör. Selcen KÖK'e de teşekkür borçluyum.

Son olarak, tüm bu süreçte her zaman yanımda olan aileme sonsuz Őükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1

Birinci Bölüm

HEGEMONYA, SÖYLEM VE DIŞ POLİTİKA

1. Hegemonya Kavramı	10
1.1. Hegemonya Kavramının Ortaya Çıkışı	10
1.2. Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Kavramı ve Teorik Tartışmalar	14
1.2.1. Hegemonik İstikrar Teorisi ve Hegemonyanın Oluşumunda Maddi Güç Kapasiteleri	16
1.2.2. Liberal Kurumsalcılık ve Hegemonyanın Oluşumunda Uluslararası İşbirliği ...	20
1.2.3. Neo-Gramscian Teori ve Hegemonyanın Oluşumunda Üretim İlişkileri ve Sosyal Güçler	25
1.2.4. Hegemonya Yaklaşımlarına İlişkin Genel Değerlendirme	30
1.3. Laclau ve Mouffe’cu Söylem Teorisi ve Hegemonyanın Oluşumunda Eklemlenici Pratikler	37
1.3.1. Althusser’in İdeoloji Teorisi ve Açmazları	39
1.3.2. Foucault ve İdeolojiden Söyleme	42
1.3.3. Laclau ve Mouffe’un Söylem Yaklaşımı: Söylemin Merkeziliği	45
1.3.3.1. Toplumsal Bütünlüğün Kurulmasında Söylemin Merkeziliği	45
1.3.3.2. Hegemonik Müdahale ve Toplumsal Bütünlüğün Kurulması	49
1.4. Hegemonya ve İmparatorluk	54
2. Amerikan Hegemonyasının Teorik Analizi	58
2.1. Amerikan Hegemonyasının İnşasında Maddi Güç Kapasiteleri	59
2.2. Amerikan Hegemonyasının İnşasında Rıza ve Meşruiyet	62

İkinci Bölüm

11 EYLÜL SONRASI DÖNEMDE AMERİKAN DIŞ POLİTİKASINDA YAŞANAN DEĞİŞİM

1. George W. Bush'un Dış Politikası ve 11 Eylül Saldırılarının Etkisi	71
2. Terörizmle Mücadele Söylemi ve Amerikan Hegemonyasının Yeniden İnşası	78
3. Hegemonyanın Yeniden İnşası Çerçevesinde Amerikan Dış Politikasında Gerçekleşen Değişim	88
3.1. Dış Politika Amaçlarında Yaşanan Değişim	89
3.2. Dış Politika Araçlarında /Stratejilerinde Değişim	92
3.2.1. Çok Taraflılıktan Tek Taraflılığa	92
3.2.1.1. George W. Bush Yönetimi ve Tek Taraflılık	92
3.2.1.2. 11 Eylül Sonrası Dönemde Tek Taraflılık	95
3.2.1.3. Amerikan Dış Politikasında Çok Taraflılıktan Tek Taraflılığa Geçiş İddiaları	102
3.2.1.4. Bush'un İkinci Başkanlık Döneminde Çok Taraflılık Sinyalleri	110
3.2.2. Caydırıcılıktan Ön Alma ve Önlemeye	114
3.2.2.1. Dünya Politikasında "Ön Alıcı" ve "Önleyici" Eylem	114
3.2.2.2. George W. Bush Yönetiminin Dış Politikasında Ön Alıcı ve Önleyici Eylem	117
3.2.2.3. Amerikan Dış Politikasında Ön Alıcı-Önleyici Eylem ve 11 Eylül Sonrası Gelen Değişim	123
3.2.3. Demokrasinin Yayılmasından Dünyanın Demokratikleştirilmesine	126
3.2.3.1. George W. Bush'un Dış Politikasında Demokrasinin Yayılması Misyonu	126
3.2.3.1.1. Demokrasinin Yayılması Misyonu ve Ortadoğu	129
3.2.3.1.2. Demokrasinin Yayılması Misyonu ve Eski Sovyet Coğrafyası	139
3.2.3.2. Demokrasinin Yayılması Politikasında Süreklilik ve Değişim	141
3.2.4. Yumuşak Güçten Sert Güce	151
3.2.4.1. 11 Eylül Sonrası Dönemde Sert Güç Merkezli Dış Politika	151

3.2.4.2. Amerikan Dış Politikasında Sert Gücün Yeri	158
3.2.4.3. Bush Yönetiminde Sert Güç ve Amerikan İmparatorluğu Tartışmaları ...	163
3.2.4.3.1. 11 Eylül Sonrası Dönemde Amerikan İmparatorluğu Tartışmaları	163
3.2.4.3.2. Bush Yönetiminin Dış Politikası ve İmparatorluk	167

Üçüncü Bölüm

11 EYLÜL SONRASI DÖNEMDE AMERİKAN DIŞ POLİTİKASINDA YAŞANAN DEĞİŞİMİN NEDENLERİNİN ANALİZİ

1. 11 Eylül Sonrası Amerikan Dış Politikasında Yaşanan Değişimin Nedenlerine İlişkin Literatürdeki Tartışmalar	173
1.1. Amerikan Hegemonyasında Yaşanan Zayıflamayı Aşma İhtiyacı	174
1.2. George W. Bush ve Yeni Muhafazakâr Ekibinin Dış Politika Anlayışları	181
2. Hegemonyanın Yeniden İnşası Çabaları Çerçevesinde 11 Eylül Sonrası Dönemde Amerikan Dış Politikasında Yaşanan Değişimin Nedenlerinin Analizi	187
2.1. Değişimin Temel Nedeni Olarak Amerikan Hegemonyasının Yeniden İnşası Gerekliliği	188
2.1.1. 11 Eylül Öncesi Dönemde Ekonomik Açından Amerikan Hegemonyası	190
2.1.2. 11 Eylül Öncesi Dönemde Siyasi ve Askeri Açından Amerikan Hegemonyası	202
2.1.2.1. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Amerikan Hegemonyasının Yeniden İnşası Çabaları	202
2.1.2.2. Amerikan Hegemonyasının Yeniden İnşasında Karşılaşılan Sorunlar	209
2.1.2.2.1. Avrupalı Müttefiklerin Desteğinin Alınmasında Karşılaşılan Sorunlar	209
2.1.2.2.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Sorun ve Tehditleriyle Mücadelede Karşılaşılan Sorunlar	212
2.1.2.2.3. Büyük Güçler Arasındaki Dengenin Korunmasında Karşılaşılan Sorunlar	218
2.1.2.3. Yeni Bir Vizyon Çerçevesinde Amerikan Hegemonyasının Yeniden İnşası Gerekliliği	230

2.2. Değişimin Tamamlayıcı Nedeni Olarak Amerikan Hegemonyasının Yeniden İnşasına Yönelik Yeni Muhafazakâr Vizyon	234
2.2.1. Yeni Muhafazakârların 2000’li Yıllarda Amerikan Hegemonyasının Yeniden İnşasına Yönelik Fikirleri	236
2.2.1.1. Yeni Muhafazakârların Amerikan Hegemonyasına Yönelik Sorun Tespitleri	238
2.2.1.2. Yeni Muhafazakârların Amerikan Hegemonyasının Yeniden İnşasına Yönelik Önerileri	241
2.2.2. 11 Eylül Sonrası Dönemde Amerikan Dış Politikasında Yeni Muhafazakâr Vizyon	247
2.2.3. George W. Bush Yönetimi İçinde Farklı Dış Politika Yaklaşımları ve Yeni Muhafazakâr Vizyon	256
2.2.3.1. George W. Bush Yönetiminin Dış Politikasında Jacksoncu Gelenek	258
2.2.3.1.1. Jacksoncu Gelenek ve George W. Bush	258
2.2.3.1.2. 11 Eylül Sonrası Dönemde Amerikan Dış Politikasında Jacksoncu Gelenek	262
2.2.3.2. George W. Bush Yönetiminin Dış Politikasında Saldırgan Realizm	265
2.2.3.2.1. Saldırgan Realizm ve Donald Rumsfeld-Dick Cheney	265
2.2.3.2.2. 11 Eylül Sonrası Dönemde Amerikan Dış Politikasında Saldırgan Realizm	271
2.2.3.3. George W. Bush Yönetiminin Dış Politikasında Savunmacı Realizm	276
2.2.3.3.1. Savunmacı Realizm ve Condoleezza Rice	276
2.2.3.3.2. 11 Eylül Sonrası Dönemde Amerikan Dış Politikasında Savunmacı Realizm	280
2.2.3.4. Genel Değerlendirme: George W. Bush Yönetiminin Dış Politikasının Oluşumunda Yeni Muhafazakârların Etkinliği	282
SONUÇ	286
KAYNAKÇA	294
ÖZET	348

ABSTRACT349

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABM Ant.	: Anti-Ballistic Missile Treaty (Anti Balistik Füze Antlaşması)
AGSP	: European Security and Defence Policy (Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası)
ANZUS	: Australia, New Zealand, United States Security Treaty (Avustralya-Yeni Zeland-ABD Güvenlik Antlaşması)
APEC	: Asia-Pacific Economic Cooperation (Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği)
ASEAN	: Association of Southeast Asian Nations (Güneydoğu Asya Uluslar Birliği)
BDT	: Commonwealth of Independent States (Bağımsız Devletler Topluluğu)
BİO	: Partnership for Peace (Barış İçin Ortaklık)
BM	: Birleşmiş Milletler
CIA	: Central Intelligence Agency (Merkezi Haber Alma Teşkilatı)
DTÖ	: World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü)
G-7	: Group of Seven (Yediler Grubu)
G-8	: Group of Eight (Sekizler Grubu)
GATT	: General Agreement on Tariffs and Trade (Gümrük Tarifleri ve Ticaret Genel Anlaşması)
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
INF Ant.	: Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty (Orta Menzilli Nükleer Silahların Sınırlandırılması Antlaşması)
NAFTA	: North American Free Trade Agreement (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması)
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü)
NMD	: National Missile Defense (Ulusal Füze Savunması)

NPT	: Nuclear Non-Proliferation Treaty (Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması)
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
OPEC	: Organization of Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)
SALT	: Strategic Arms Limitation Treaty (Stratejik Silahların Sınırlandırılması Antlaşması)
SEATO	: Southeast Asia Treaty Organization (Güneydoğu Asya Antlaşma Örgütü)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TMD	: Theater Missile Defense (Harekât Alanı Füze Savunması)
UAEK	: International Atomic Energy Agency (Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu)
UNSCOM	: United Nations Special Commission (Birleşmiş Milletler Özel Komisyonu)
YAYP	: Project for the New American Century (Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi)

GİRİŞ

11 Eylül saldırılarının uluslararası ilişkilerde önemli bir dönüm noktası olduğu hemen hemen herkes tarafından kabul edilen bir görüştür. Bunun nedeni ise, saldırıya uğrayan tarafın dünyanın en güçlü devleti olması ve Pearl Harbour baskınından beri kendi topraklarında ilk kez bu denli büyük bir saldırıya uğramasıydı. Dünyada pek çok devlet terörist saldırılara hedef olmasına ve ABD de kendi sınırları dışında bazı terörist saldırılarla karşı karşıya kalmasına rağmen, terörizm tehdidine 11 Eylül saldırılarından sonra olduğu kadar büyük bir önem atfedilmemişti. Saldırı ABD'nin sınırları içinde gerçekleşince ve saldırıda yaklaşık 3.000 kişi hayatını kaybedince terörist eylemin etkisi de büyük olmuştur. Nitekim bu saldırılardan sonra terörizm tüm dünya için en önemli tehdit kaynağı haline gelmiş, bu tehdide karşı küresel ölçekte bir savaş başlatılmış, dünya politikası bu savaş çerçevesinde yeniden tanımlanmıştır.

Saldırıların uluslararası alandaki sarsıcı etkisinin büyüklüğünden ABD ve dış politikası üzerindeki etkisinin ne boyutta olacağı tahmin edilebilmekteydi. Dış politikada yumuşak güce, uluslararası işbirliğine ve çok taraflı hareket etmeye büyük önem veren bir başkan olarak kabul edilen Bill Clinton'u eleştirerek yönetimi devralması ve Dick Cheney, Donald Rumsfeld ve yeni muhafazakârlar gibi dış politikada sertlik yanlısı bir ekip ile yola çıkması George W. Bush'un izleyeceği dış politikanın zaten daha sert ve çatışmacı bir nitelik arzedeceği yönünde şüphelere neden olmaktaydı. Buna bir de 11 Eylül saldırılarının yıkıcı etkisi eklenince, Bush yönetiminin Amerikan dış politikasında köklü değişikliklere gideceği yönünde endişeler ortaya çıkmıştı. Bush'un terörist eylemin gerçekleşmesinden sonra bir saldırıya uğradıklarını ve buna karşılık verirken saldırıyı gerçekleştiren teröristler ile onları destekleyenler arasında bir ayırım yapmayacaklarını açıklaması, ABD'nin vereceği karşılığın boyutlarının tahmin edildiğinden daha büyük olacağını sinyallerini vermişti. Ayrıca "terörizme karşı mücadelede ya bizimlesiniz ya da bize karşısınız" şeklinde bir açıklama yaparak uluslararası toplumu bir tercih yapmaya zorlaması çatışmacı bir dış politika izleyeceği şüphelerini kuvvetlendirmekteydi. Zaman içinde terörizmle mücadelenin kitle imha silahları tehdidiyle ilişkilendirilmesi, "şer eksenini" tanımlamasıyla Irak, İran ve Kuzey Kore gibi devletlerin de bu mücadelenin hedefine yerleştirilmesi, Irak'a karşı uluslararası hukuka aykırı bir biçimde kuvvet kullanılması, İran'a karşı sürekli olarak kuvvet kullanılması tehdidinde bulunulması tüm bu

şüpheleri teyit eden olaylardır. Dolayısıyla 11 Eylül saldırılarından sonra Amerikan dış politikasında önemli bir değişim yaşandığı herkes tarafından kabul görmektedir.

Söz konusu olan dünyanın en güçlü devletinin dış politikası olunca ve yaşanan değişime de bu kadar büyük önem atfedilince bu konu hakkında yaşanan tartışmalar da o derece yoğun olmuştur. Bu tartışmalar yaşanırken en çok dile getirilen görüşlerden biri de, 11 Eylül saldırıların uluslararası ilişkilerde bir milat niteliğinde olduğu ve Amerikan dış politikasında devrim niteliğinde bir değişime neden olduğudur. Bu nedenle bu tezde cevabı aranacak olan ilk soru, yaşan değişimin gerçekten bu denli köklü bir değişim olup olmadığı, yani 11 Eylül sonrası dönemde ne değiştiğidir. Tartışmaların yaşandığı bir diğer nokta ise, bu değişimin nedenlerinin ne olduğu konusudur. Bu nedenle cevabı aranacak olan ikinci soru, bu değişimin sadece 11 Eylül saldırılarına karşılık verilmesine yönelik mi olduğu, yoksa değişimin arka planında başka nedenlerin mi yattığıdır.

Bu tezde 11 Eylül sonrası dönemde izlenen dış politikanın, terörizme karşılık vermenin de ötesinde, Amerikan hegemonyasını yeniden inşa etmeye yönelik olduğu savunulmaktadır. Bu bağlamda 11 Eylül saldırısından sonra Amerikan dış politikasında yaşanan değişimin Amerikan hegemonyasını “terörizmle mücadele” söylemi çerçevesinde yeniden inşa etmeye yönelik bir çaba olduğu ileri sürülmektedir. II. Dünya Savaşı’ndan sonra “komünizmle mücadele” söylemi çerçevesinde Batı Bloku’nda inşa edilen Amerikan hegemonyası Soğuk Savaş’ın sona ererek komünizm tehdidinin ortadan kalkması nedeniyle yeni koşullara uygun olarak yeniden inşa edilmeye çalışılmıştır. George H. W. Bush bunu yeni dünya düzeni vizyonu, Bill Clinton ise angajman ve genişleme stratejisi ve bu stratejinin temel unsurları olan piyasa demokrasilerinin yayılması, haydut devletlerle¹ mücadele ve insani müdahale

¹ “Haydut devlet” (rogue state) kavramı, ABD tarafından insan haklarını ihlal ederek, terörizme destek vererek, kitle imha silahlarına sahip olarak ya da bu silahları elde etme arayışına girerek dünya barışını tehdit ettiği iddia edilen otoriter rejimlerin yönetimindeki devletleri nitelendirmek için 1994 yılından itibaren kullanılmaktadır. Irak, İran, Kuzey Kore, Küba, Afganistan, Libya, Suriye, Sudan, Yugoslavya gibi devletler haydut devlet olarak nitelendirmiştir. Bu kavram ABD dışındaki bazı devletler tarafından da kullanılmakla birlikte, pek çok devlet tarafından benimsenmemekte ve Washington’un kendi çıkarları çerçevesinde geliştirdiği siyasal bir kavram olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir. Petra Minnerop, “Rogue States – State Sponsors of Terrorism?”, **German Law Journal**, Vol: 3, 2002, <http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=188>, (Erişim Tarihi: 4 Mart 2008); Robert S. Litwak, **Rogue States and U.S. Foreign Policy**, Washington D.C.: Woodrow Wilson Press, 1999, pp.60-65. Bu tezde bu tartışmalara girilmeyecek, kavramın meşruiyeti konusunda bir taraf olunmayacaktır. Haydut devlet kavramı kullanılırken ABD’nin yüklediği anlam kastedilecek, bu kavram ile özellikle 11 Eylül sonrası dönemde George W. Bush yönetimi tarafından “şer eksenli” oluşturduğu iddia edilerek hedef alınan Irak, İran ve Kuzey Kore gibi devletlerden bahsedilmek istenecektir.

gibi temalar çerçevesinde yapmaya çalışmıştır. Bunların hiçbiri komünizmle mücadele söylemi kadar kapsamlı bir vizyon geliştirememiş, Amerikan kamuoyunu tatmin etmemiş, ABD'nin müttefiklerinin ve uluslararası toplumun Amerikan hegemonyasına rıza göstermesini sağlayamamış, yani Laclau ve Mouffe'cu anlamda bir söylem olamamıştır. Dolayısıyla 1990'lı yıllar ABD'nin yeni vizyonunun ne olması gerektiğine ilişkin yoğun tartışmalara sahne olmuştur. Bu tartışmaların devam ettiği sırada 11 Eylül saldırıları yaşanmış ve tartışmaların yönünü değiştirmiştir. George W. Bush yönetimi terörizm tehdidini ön plana çıkarıp bu tehditle mücadeleyi dış politikasının ana gündem maddesi yapınca ABD içinde geniş kapsamlı bir konsensüs sağlanmıştır. Artık ABD komünizm tehdidi kadar büyük bir tehditle karşı karşıyaydı ve komünizmle mücadele kadar kapsamlı bir dış politika vizyonuna sahipti. Bush yönetimi de Amerikan hegemonyasını bu yeni vizyona uygun olarak yeniden inşa etmeye yönelik bir dış politika izlemeye başlamıştır. Yani terörizmle mücadele, Laclau ve Mouffe'cu anlamda bir söylem olmuştur. Bundan sonra Amerikan dış politikasına ilişkin tartışmaların yönü değişmiş, 11 Eylül sonrası dönemde dış politikada yaşanan değişimin boyutu ve nedenleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu tezde bu iki konu analiz edilecektir.

Bu açıklamalardan anlaşılacağı gibi, konunun analizinde hegemonya kavramına, söylem kavramı ile birlikte büyük önem atfedilmektedir. Hegemonya kavramına ilişkin teorik tartışmalardan bahsetmeden önce, ABD'nin uluslararası konumu tanımlanırken neden hegemonya kavramının tercih edildiğine açıklık getirilmesi gerekmektedir. Uluslararası literatürde Amerikan hegemonyası kavramının dışında Amerikan liderliği (American leadership), Amerikan üstünlüğü (American primacy), Amerikan hakimiyeti (American dominance) kavramları da yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu kavramlardan Amerikan üstünlüğü ve Amerikan hakimiyeti kavramları güce daha çok vurgu yapan, ABD'nin dünyanın en güçlü devleti konumunu ön plana çıkaran, uluslararası düzenin sağlanmasındaki liderlik konumunu göz ardı eden, bu nedenle de maddi güce dayalı bir pozisyonu ifade eden kavramlar olması nedeniyle ABD'nin uluslararası konumunu açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Amerikan liderliği kavramı ise, tam aksine ABD'nin uluslararası alanda düzenin, barış ve istikrarın sağlanmasındaki öncü rolünü ön plana çıkarmakla birlikte, bu rolü yerine getirebilmesinin ön koşulu olan dünyanın en güçlü devleti pozisyonuna yeterince vurgu yapmaması nedeniyle ABD'nin uluslararası konumunu açıklamakta yetersiz

kalmaktadır. Bu durum biraz da bu kavramların tercümesinden kaynaklanmakta, bu kavramlara İngilizce karşılıklarında atfedilen anlam ile Türkçe karşılıklarında atfedilen anlam arasında nüanslar ortaya çıkmakta, bu da söz konusu kavramlara atfedilmek istenen anlamın verilememesine neden olmaktadır. Oysa Amerikan hegemonyası kavramı, ne sadece maddi güce dayanan bir hakimiyet biçimini ifade etmekte, ne de yeterli maddi güçten yoksun bir liderlik rolünü kastetmektedir. İlerleyen sayfalarda ayrıntılı olarak değinileceği gibi, bu kavram ABD'nin ekonomik ve askeri anlamda dünyanın en güçlü devleti konumunu temel almakta, bu konumu nedeniyle uluslararası düzenin sağlanmasında ve barış ve istikrarın korunmasında liderlik sergileyebilecek tek devlet olarak bu rolü oynamasına ve bu rolünün uluslararası topluma sağladığı faydalar nedeniyle hegemonyasının bir meşruiyete sahip olmasına vurguda bulunmaktadır. Dolayısıyla ABD'nin uluslararası konumunu tasvir etmekte kullanılabilecek en uygun kavram hegemonyadır.

Ayrıca, ABD'nin bir hegemon olup olmadığı konusuna da açıklık getirilmesi gerekmektedir. İlerleyen sayfalarda da vurgulanacağı gibi, Soğuk Savaş döneminde Amerikan hegemonyasından bahsedilirken ABD'nin Batı Bloku'ndaki hegemonyası kastedilmektedir. Doğu Bloku ile Bağlantısızlar Bloku ABD'nin kontrol sahibi olmadığı, dolayısıyla da hegemon konumunda olmadığı alanlardır. Dolayısıyla ABD'nin küresel hegemon olduğunu söylemek mümkün değildir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise ABD hem Batı Bloku'ndaki hegemon konumunu sürdürmeye, hem de hegemonyasını dünya geneline yayıp küresel hegemon olmaya yönelik bir dış politika izlemiştir. Batı Bloku'nu bir arada tutan komünizm tehdidine benzer bir küresel tehdidin olmaması nedeniyle Washington bu konumunu sürdürmekte zorlanırken, gerek bu amaçla izlediği politikalara müttefiklerinin desteğini almakta zorlanması gerekse de Rusya ve Çin'in birer büyük güç olarak yükselmesi nedeniyle hegemonyasını dünya geneline yayma amacına ulaşamamıştır. Bu nedendir ki 2000'li yıllara gelindiğinde Amerikan hegemonyasının yeni bir vizyon çerçevesinde yeniden inşa edilmesi gerekmektedir. Burada Amerikan hegemonyasının yeniden inşa edilmesinden kastedilen şey, hegemon konumunun sona ermesi ve daha sonra yeni baştan inşa edilmesi değil, mevcut hegemonyasının yeni bir vizyon çerçevesinde yeni koşullara uyarlanmasıdır. Bu bağlamda Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve 11 Eylül saldırılarının gerçekleşmesi uluslararası konjunktürde önemli değişimlere neden

olduğu için Amerikan hegemonyasının yeni bir vizyon çerçevesinde yeni koşullara uyarlanması için hem fırsat yaratmış hem de bunu zorunlu kılmıştır.

Tezde kullanılacak teorik yaklaşım hegemonya ve söylem kavramları üzerine kurulu olacak, bu yaklaşıma birinci bölümde yer verilecektir. Bu bölümde önce hegemonya kavramının ortaya çıkışına ve uluslararası ilişkiler bağlamında kullanılmaya başlanmasına değinilecek, daha sonra hegemonya konusundaki teorik tartışmalardan bahsedilecektir. Her teorinin kavramın belli unsurlarına ağırlık vererek hegemonya tartışmalarına farklı katkılar yapması ve bu teorilerden hiçbirinin Amerikan hegemonyasını açıklama konusunda tek başına yeterli olmaması nedeniyle, burada tezin tek bir hegemonya yaklaşımına dayandırılması yerine, değişik teorik yaklaşımların hegemonya tartışmalarına yapmış olduğu katkılardan yararlanılacaktır. Dolayısıyla burada bu teorilere denilmesinin nedeni, hegemonya kavramına ilişkin teorik tartışmaların geldiği noktayı ortaya koymaktır. Hegemonya konusundaki teorik tartışmalara değinirken ise, kavramın gelişimine bulunduğu katkılar ve bu tezde benimsenecek olan hegemonya anlayışının geliştirilmesi açısından arzettiği önem nedeniyle sadece üç teorik yaklaşımdan (hegemonik istikrar teorisi, liberal kurumsalcı yaklaşım ve neo-Gramscian yaklaşım) yararlanılacaktır.

Uluslararası ilişkiler literatüründe hegemonyaya ve Amerikan hegemonyasına ilişkin tartışmalar ilk olarak hegemonik istikrar teorisinin 1973 yılında ortaya çıkmasıyla başlamış, daha sonra liberal kurumsalcı yaklaşım bu teoriye eleştiriler yönelterek tartışmaları belli bir noktaya getirmiştir. Her iki teoriyi de eleştirerek hegemonyanın oluşumunda üretim ilişkilerinin ve sosyal güçlerin rolünü ön plana çıkaran neo-Gramscian yaklaşım ise tartışmaları farklı bir boyuta taşımıştır. Hegemonik istikrar teorisi hegemonyayı maddi güç kapasiteleri ile tanımlayarak, liberal kurumsalcı yaklaşım buna uluslararası işbirliğinin önemini ilave ederek, neo-Gramscian yaklaşım ise hegemonyanın güç boyutundan ziyade rıza ve meşruiyet boyutuna ağırlık vererek kavramın gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. Ancak tartışmaların gelmiş olduğu bu nokta günümüzde Amerikan hegemonyasını açıklamakta yine de yetersiz kalmıştır. Bu noktada Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe'un söylem teorisine başvurulması gerekmektedir.

Laclau ve Mouffe'un söylem teorisi hegemonya tartışmalarında eksik kalan noktaları tamamlamaktadır. Analizlerini iç politika bağlamında yaparak devlet içinde hegemonyanın oluşumu ile ilgilen Laclau ve Mouffe'cu teorinin, dünya

hegemonyasının inşasında maddi güç kapasitelerinin önemi ve hegemonyanın inşa süreci konularında bir açıklamada bulunmaması nedeniyle, Amerikan hegemonyasını tek başına açıklayabilmesi mümkün değildir. Ancak hegemonik projelerin farklı unsurları bir söylemsel yapı içinde bir araya getirerek eklemleme yoluyla bu farklılıklardan bir ortak kimlik inşa etmesine vurgu yapan Laclau ve Mouffe'cu söylem teorisi, hegemonya teorilerinin ilerleyen sayfalarda değinilecek olan zayıflıklarının tamamlanmasında oldukça önemli katkılarda bulunmaktadır. Dolayısıyla bu teorinin Amerikan hegemonyasının açıklanmasında yukarıda bahsi geçen teorik yaklaşımları destekleyici nitelikte bir katkısı olmaktadır. Bu bölümde son olarak ise Amerikan hegemonyasının oluşumu bu teorik açıklamalar çerçevesinde analiz edilecektir.

Tezin ikinci bölümünde, 11 Eylül sonrası dönemde Amerikan hegemonyasını yeniden inşa etmeye yönelik olarak dış politikada yaşanan değişim analiz edilecek, yani Amerikan dış politikasında ne gibi bir değişim gerçekleştirildiği ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu bölümde önce George W. Bush'un dış politikası ve 11 Eylül saldırılarının bunun üzerindeki etkisi ele alınacaktır. Zira gerek seçim çalışmalarında gerekse de 11 Eylül öncesi dönemde dış politika konularıyla çok fazla ilgilenmeyen Bush yönetimi, saldırılardan sonra dış politikayı temel ilgi konusu haline getirmiştir. Daha sonra 11 Eylül saldırıları ile Amerikan dış politikasında değişen unsurlara geçilecektir. Saldırıların en önemli etkisi, kuşkusuz terörizmle mücadeleyi dış politikanın ana gündem maddesi haline getirmesidir. Terörizmle mücadelenin kapsamı oldukça geniş tutularak, terörist örgütlerle mücadele edilmesinin yanında kitle imha silahları sorunu ile Irak, İran ve Kuzey Kore gibi haydut devletlerle mücadele de bu bağlamda değerlendirilmiştir. Dolayısıyla terörizmle mücadele misyonu 11 Eylül sonrası dönemde Amerikan dış politikasına ve bu vasıtayla da dünya politikasına hakim olmuş, bu misyon çerçevesinde alınan inisiyatiflerle Amerikan hegemonyasının yeniden inşa edilmesine çalışılmıştır. Böylece Laclau ve Mouffe'cu anlamda bir söylem olan terörizmle mücadele, komünizmle mücadele söyleminin ortadan kalmasıyla oluşan boşluğu doldurmuştur.

Bu bölümde cevabı aranacak olan en önemli sorulardan biri, Amerikan hegemonyasının yeniden inşasına yönelik olarak dış politikada yaşanan değişimin köklü bir değişim olup olmadığıdır. Bu soru karşısında tezde, her ne kadar Bush yönetimi Clinton yönetimi ile kıyaslandığında daha sert ve şiddet yanlısı bir dış

politika izlemekle suçlansa da, dış politikada ulaşmayı hedefledikleri amaçlar bakımından Clinton yönetimi ile Bush yönetimi arasında önemli bir farklılık bulunmadığı görüşü savunulacaktır. Bundan sonra ise, benimsenen amaçlara ulaşmak için izlenen yöntemlerde ve kullanılan araçlarda ne gibi bir değişim yaşandığı incelenecektir. Bu bağlamda dış politika araçlarında/stratejilerinde yaşanan değişim dört başlık altında ele alınacaktır: çok taraflılıktan tek taraflılığa, caydırıcılıktan ön alma ve önlemeye, demokrasinin yayılmasından dünyanın demokratikleştirilmesine, yumuşak güçten sert güce. Bu başlıklar kesin bir yargıyı belirtmemektedir, zira bu konularda bir değişim yaşanıp yaşanmadığını ve yaşandıysa nasıl bir değişim yaşandığı sorgulanacaktır. Bu yapılırken Bush yönetiminin bu konulardaki politikaları önceki dönemlerle kıyaslanacak, bu politikaların kökenlerini bulmak için bazen koloni dönemine kadar gidilecektir. Böylece 11 Eylül sonrası dönemde yaşanan değişimin yeni politika araçlarının kullanıldığı ve kapsamlı nitelikte bir değişim olup olmadığı araştırılacak, bunun neticesinde Bush yönetiminin dış politikasının yoğun tartışmalara neden olmasının sebeplerinin ne olduğu da sorgulanmış olacaktır.

Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta, 11 Eylül sonrası dönemde yaşanan değişim incelenirken genellikle Bush'un birinci başkanlık dönemi üzerinde yoğunlaşılacaktır. Zira 2003 yılındaki Irak savaşı Bush yönetiminin 11 Eylül sonrası dönemde Amerikan dış politikasında gerçekleştirmiş olduğu değişimin zirve noktası olmuş, hem bu savaşın uluslararası toplumdan tahmin edildiğinden daha büyük tepki alması hem de Irak'ta karşılan güçlü direniş nedeniyle düzenin sağlanmasında zorlanılmasından dolayı savaştan sonraki süreçte Bush yönetiminin dış politikası bu savaşın neden olduğu sorunları gidermek üzerine kurulu olmuştur. Nitekim Kasım 2002'de Yemen'deki şüpheli terörist kamplarına düzenlenen füze saldırısı ve Ocak 2007'de Somali'deki El-Kaide liderlerine düzenlenen saldırı dışında bir önleyici eylem gerçekleştirilmemiş, bu eylemler bir rejim değişikliğine neden olmamış, hatta Somali'deki saldırıda yerel yönetimin desteği alınmıştır. Ayrıca İran'a yönelik baskılar Bush'un başkanlığının son günlerine kadar sürmesine rağmen, askeri müdahale aşamasına varmamıştır. 2002 yılındaki Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde bahsi geçen ön alıcı eyleme ise Bush'un başkanlığı süresince hiç başvurulmamıştır. Bunların yanında, Bush ikinci başkanlık döneminde daha çok-taraflı bir dış politika izlemiş, müttefikleriyle bozulan ilişkileri düzeltmek için yoğun çabalar sarfetmiş, askeri gücün dış politikadaki önceliği gerilemiştir. Dolayısıyla 11 Eylül saldırılarından sonra

başlayan değişim sürecinin Bush'un tüm başkanlık süresi boyunca devam ettiğini söylemek mümkün olmayacaktır.

Tezin üçüncü bölümünde ise, 11 Eylül sonrası dönemde Amerikan dış politikasında yaşanan değişimin nedenleri analiz edilecektir. Saldırıların yaşanan değişimde önemli rol oynadığı, Bush yönetiminin saldırılara karşılık vermek ve yeni bir saldırı yaşanmasını engellemek için çaba sarfettiği kuşkusuzdur. Ancak burada söz konusu değişimin saldırılara karşılık vermenin ötesindeki nedenleri incelenecektir. Yaşanan değişimin nedenleri oldukça tartışmalı bir konu olduğu için öncelikle bu konuya ilişkin akademik çevrelerde yaşanan tartışmaya değinilecek, daha sonra değişimin nedenlerine geçilecektir. Burada 11 Eylül saldırılarının ABD üzerindeki sarsıcı etkilerine rağmen, söz konusu değişimin saldırılara karşılık vermenin ve terörizm tehdidiyle mücadele etmenin ötesinde olduğu, Amerikan dış politikasını terörizmle mücadele söylemi çerçevesinde yeniden inşa etmeye yönelik bir çaba olduğu ileri sürülecektir. Bu bağlamda yaşanan değişimin temel nedeninin Amerikan hegemonyasını yeniden inşa etme gerekliliği olduğu, tamamlayıcı nedeninin ise hegemonyanın yeniden inşasına yönelik yeni muhafazakâr dış politika vizyonunun benimsenmesi olduğu kanıtlanmaya çalışılacaktır.

Bu iddiayı kanıtlayabilmek için 11 Eylül öncesi dönemde Amerikan hegemonyasının ekonomik ve siyasi/askeri açıdan durumuna bakılacak, böylece Bush'un Clinton'dan nasıl bir hegemonya devraldığı ve bu hegemonyanın yeniden inşa edilmesinin gerekip gerekmediği, yani bu mirasın dış politikada değişime gidilmesi için bir neden olup olamayacağı sorgulanacaktır. Bu sorgulama sonucunda, tüm başarılarına rağmen, Clinton'un dış politikada hem Amerikan kamuoyunu tatmin edecek hem de uluslararası toplumun Amerikan hegemonyasına desteğini sağlayacak bir vizyon geliştiremediği, dolayısıyla da Amerikan hegemonyasını Soğuk Savaş sonrası dönemin koşulları çerçevesinde yeniden inşa etmekte büyük zorluklar yaşadığı, ayrıca bu dönemde ABD'nin Ortadoğu ve Avrasya'daki pozisyonunun sıkıntıya girdiği, bu sıkıntıyı aşmak için de yeni bir vizyon çerçevesinde yeni politikaların ve stratejilerin geliştirilmesinin gerektiği sonuçlarına ulaşılabilecektir.

Bush yönetiminin Amerikan hegemonyasını yeniden inşa etmeye yönelik yeni muhafazakâr dış politika vizyonunu benimsediğini kanıtlayabilmek için ise, yönetim içindeki yeni muhafazakârların 1990'ların ortalarından itibaren savundukları görüşler ile 11 Eylül sonrası dönemde izlenen dış politika arasındaki benzerliklere dikkat

çekilecektir. Bu çerçevede yeni muhafazakârların gerek George H. W. Bush döneminin sonlarında ortaya attıkları Savunma Planlama Rehberi taslağı gerekse de Bill Clinton'un iktidarda olduğu dönem boyunca yaptıkları yayınlarla Amerikan hegemonyasına ilişkin sorun tespitleri ve hegemonyanın yeniden inşasına yönelik çözüm önerilerine değinilecek, daha sonra da bu öneriler ile Bush yönetiminin 11 Eylül sonrası dönemde izlediği dış politika arasındaki örtüşmelere dikkat çekilecektir. Dolayısıyla 11 Eylül sonrası değişimin içinin önemli ölçüde yeni muhafazakârların dış politika fikirleri tarafından doldurulduğu ileri sürülecektir. Yeni muhafazakârların bu rolünün ortaya konulabilmesi açısından Bush yönetiminin 11 Eylül sonrası dönemde izlediği dış politikanın bilinmesi gerektiği için, gerçekleşen değişimin nedenleri tezin üçüncü bölümünde, yani ikinci bölümünde bu dönemde dış politikada nasıl bir değişim yaşandığına değinildikten sonra analiz edilecektir.

Burada değinilecek olan son nokta ise, Bush yönetiminin yeni muhafazakâr dış politika vizyonunu nasıl benimsediğidir. Zira Bush yönetimindeki yeni muhafazakârlar dış politika ve savunma politikalarının belirlenmesinde üst düzey konumda bulunmalarına karşılık, bu konuda nihai karar verici kişiler değildi. Dolayısıyla 11 Eylül sonrası dönemde yaşanan dış politika değişimini sadece yeni muhafazakârlara bağlamak mümkün değildir. Bu nedenle dış politikada öncelikli söz sahibi olan başkan, başkan yardımcısı, ulusal güvenlik danışmanı, savunma bakanı ve dışişleri bakanının yeni muhafazakârların fikirlerini nasıl benimsediklerini açıklayabilmek için bu kişilerin nasıl bir bakış açısına ve yeni muhafazakârlarla ne gibi ortak noktalara sahip oldukları ortaya konulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HEGEMONYA, SÖYLEM VE DIŞ POLİTİKA

1. Hegemonya Kavramı

1.1. Hegemonya Kavramının Ortaya Çıkışı

Hegemonya kavramı, Yunanca'da lider anlamına gelen "hegemon" sözcüğünden türemiştir¹. Kavram, Bolşevik Devrimi'nin öncüleri olan Georgii Plekhanov, Pavel Axelrod, Vladimir Lenin gibi teorisyenler tarafından ortaya konmuştur². Hegemonya kavramının Rusça karşılığı olan "gegemonia", 1890'lardan 1917'ye kadar Rus Sosyal Demokrat hareketinin en temel siyasi sloganlarından biriydi. Bu bağlamda hegemonya kavramı, Rusya'da Çarlığı devirmek için, proleteryanın köylü kesiminin desteğini zor kullanma yönteminin yerine ikna yöntemini kullanarak kazanmasını ifade edecek şekilde kullanılmıştır. Böylece kavram daha ilk ortaya çıktığında "rıza" boyutu ağırlıklı olacak bir anlamda kullanılmıştır. Bu bağlamda Plekhanov, Rus işçi sınıfının işverenlere karşı ekonomik mücadeleyle yetinmeyip, Çarlığa karşı siyasi mücadele de vermesi gerektiğini vurgulamıştı³. Proleteryanın köylü sınıfı üzerindeki hegemonyasını ve Komünist Parti'nin de proleterya üzerindeki hegemonyasını savunurken, Plekhanov, bu kesimlerin kültürel düzeylerinin yeterince gelişmiş olmaması nedeniyle elit liderliğin gerekliliğini ileri sürmüştür. Lenin ise, hegemonya kavramını, misyonu kitlelere gerçek çıkarları çerçevesinde yol göstermek olan proleteryanın siyasal liderliğinden daha fazla bir anlam yükleyerek kullanmış, Lenin'in kullanımında hegemonya büyük köylü sınıfının küçük proleterya sınıfına sadakati anlamına gelmiştir⁴.

Hegemonya kavramı daha sonra İtalyan Komünist Partisi eski lideri ve düşünür Antonio Gramsci tarafından, Batı Avrupa'da pekişmiş bir sermaye düzeninde burjuvazi ile proleterya arasındaki ilişkiyi açıklamak için siyaset literatürüne aktarılmıştır⁵. Gramsci çalışmalarında, kapitalizmin devletin baskı ve şiddet içeren

¹ Barry K. Gills, "Dünya Sisteminde Hegemonik Geçişler", **Dünya Sistemi: Beş Yüz Yıllık mı, Beş Binyıllık mı?**, der. Andre Gunder Frank ve Barry K. Gills, çev. Esin Soğancılar, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2003, s.237.

² Thomas R. Bates, "Gramsci and the Theory of Hegemony", **Journal of the History of Ideas**, Vol: 36, No: 2, April-June 1975, p.352.

³ Perry Anderson, **Gramsci: Hegemonya, Doğu-Batı Sorunu ve Strateji**, çev. Tarık Günersel, İstanbul: Salyangoz Yayınları, 2007, ss.31, 69.

⁴ Thomas R. Bates, 1975, p.352.

⁵ Perry Anderson, 2007, s.69.

boyutunu nasıl meşru kılarak sivil toplum alanında kitlelerin onayına dayalı bir entelektüel ve moral egemenliğe olanak sağladığı sorusuna cevap aramaya çalışmıştır. Hegemonya kavramıyla ilgili oldukça kapsamlı açıklamalar getiren Gramsci'nin yaklaşımın temeli, sivil toplum ve devlet arasında kurduğu ilişkiyi tarihsel blok kavramı aracılığıyla hegemonya kavramına bağlamasına dayanır⁶.

Gramsci'ye göre hegemonya, yönetici sınıfın üstün konumuna gösterilen rızadır⁷. Gramsci'ye göre, bir yapı içinde hakim sosyal grubun üstün konumunun hegemonya konumuna erişebilmesi için, bu grubun diğer gruplar üzerinde zorlama ya da silahlı güç uygulamak (baskınlık) yerine, entelektüel ve moral liderlik uygulaması gerekmektedir⁸. Gramsci, devlet içinde hegemonyanın oluşmasında da halkın rızasının alınması ve meşruiyet elde edilmesi gerektiğini belirtmektedir⁹. Halkın rızasının yönetici sınıfın dünya görüşünün yönetilen alanlara yayılması ve benimsetilmesi yoluyla sağlandığını belirten Gramsci¹⁰, bunun için ortak bir dil ve söylem geliştirilmesinin önemi üzerinde durmakta, bunun dünya hegemonyasının yaratılmasında da etkili olabileceğini belirtmektedir¹¹.

Gramsci, hegemonyanın oluşması bağlamında, sivil toplum ve siyasal toplum ayrımını yapmaktadır. Hükümet, yargı organları, güvenlik güçleri gibi kamu oluşumlarından meydana gelen siyasal toplum, devletin zora ve siyasal egemenliğe dayanan güç ve baskınlık alanıdır. Siyasal toplumun “devlet”i nitelediğini belirten Gramsci'ye göre, yönetici sınıf gücünü toplum üzerinde bu oluşumlar aracılığıyla göstermektedir. Rıza ve iktidarın oluşturduğu bir hegemonya alanı olan sivil toplum ise, okullar, kiliseler, kulüpler, dergiler ve partiler gibi özel oluşumlardan meydana gelmektedir¹². Dolayısıyla entelektüel ve moral düzeyde ideolojinin işleme alanı olması bağlamında doğrudan hegemonya alanını oluşturan sivil toplumda¹³, yönetici sınıfın yönetilen sınıf üzerinde hegemonik bilinci yaratmaya ve hegemon konumuna rıza gösterilmesini sağlamaya yönelik tüm faaliyetleri söz konusu olmaktadır.

⁶ Serpil Sancar Üşür, **İdeolojinin Serüveni: Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1997, ss.28-29.

⁷ Thomas R. Bates, 1975, p.352.

⁸ Antonio Gramsci, Hapishane Defterleri: Tarih, Politika, Felsefe ve Kültür Sorunları Üzerine Seçme Metinler, çev. Kenan Somer, İstanbul: Onur Yayınları, 1986, ss.14, 73.

⁹ Benedetto Fontana, “Gramsci on Politics and State”, **Journal of Classical Sociology**, Vol: 2, No: 2, 2002, p.168.

¹⁰ Thomas R. Bates, 1975, p.352.

¹¹ Benedetto Fontana, 2002, p.161.

¹² Antonio Gramsci, 1986, s.75; Benedetto Fontana, a.g.m., p.160; Serpil Sancar Üşür, 1997, ss.28-29; Thomas R. Bates, 1975, p.353.

¹³ Serpil Sancar Üşür, a.g.e., s.29.

Gramsci'nin hegemonya kavramlaştırmasında sosyal sınıflar merkezi öneme sahiptir. Zira Gramsci'ye göre, hegemonya genellikle bir sosyal sınıf tarafından, bir parti veya devlet aygıtı yoluyla gerçekleştirilir¹⁴. Sosyal sınıflar, bu sınıfların çıkarları ve bu çıkarların siyasal iktidar pratikleri aracılığıyla siyasal alanda temsili arasında bir ilişkinin varlığını belirten Gramsci, hegemonyayı hakim bir sosyal sınıfın egemen olma pratiği olarak görmektedir¹⁵. Bu bağlamda Gramsci, öncelikle sermaye, devlet idarecileri ve organik entelektüeller arasında bir ittifak oluşturulması gerektiğini belirtmekte ve bu ittifakı “tarihsel blok” olarak adlandırmaktadır¹⁶. Gramsci'ye göre, tarihsel blok bir hegemon sınıf olmaksızın ortaya çıkamaz. Bu hegemon sosyal sınıfın (örneğin, işçi sınıfı) önderliğindeki tarihsel blok, diğer alt sınıflar (örneğin, küçük çiftçiler, marjinal gruplar vb.) üzerinde hegemonyasını tesis etmeye çalışacaktır¹⁷. Ancak Gramsci, hegemonik gücün hakim sosyal sınıf tarafından alt sınıflara zorla empoze edilemeyeceğini, hegemonyanın uzlaşmaya dayanan bir proje olduğunu¹⁸, oluşturulan düzenin bir yandan hegemon sosyal sınıfın çıkarlarını yansıtırken bir yandan da alt sınıflara da belli ölçüde memnuniyet sağlaması gerektiğini belirtmiştir¹⁹.

Gramsci, hegemonyanın tesis edilmesinde sivil toplumun gelişmişlik yapısına göre değişen iki tip savaş söz konusu olduğunu, “manevra savaşları”nın (war of movement) Doğu'da “pozisyon savaşları”nın (war of position) ise Batı'da yaşanabileceğini ifade etmektedir. Bolşevik Devrimi'ni inceleyen ve bu devrimden bazı dersler çıkarmaya çalışan Gramsci, Rusya (Doğu) ile Batı Avrupa arasındaki en önemli farkın sivil toplumların farklı güçlere sahip olmaları olduğunu, sosyalist devrim gerçekleştirilirken sivil toplumun yeterince gelişmediği ve devletin neredeyse her şey demek olduğu Rusya'da [Bolşevik Devrimi sırasında] devlet aygıtının kontrolünü ele geçirmek için manevra savaşları yaşandığını belirtmiştir²⁰. Sivil toplumun burjuva sınıfının hegemonyası altında oldukça gelişmiş olduğu ve devlet ile sivil toplum

¹⁴ Anthony Payne, “US Hegemony and the Reconfiguration of the Caribbean”, **Review of International Studies**, No: 20, 1994, p.153.

¹⁵ Serpil Sancar Üşür, 1997, s.30.

¹⁶ Daniel Egan, “The Limits of Internationalisation: A Neo-Gramscian Analysis of the Multilateral Agreement on Investment”, **Critical Sociology**, Vol: 27, No: 3, 2001, p.77.

¹⁷ Antonio Gramsci, 1986, ss.15-16; Robert W. Cox, “Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method”, **International Relations: Critical Concepts in Political Science, Volume III**, ed. Andrew Linklater, London: Routledge, 2000-a, p.1213.

¹⁸ Antonio Gramsci, a.g.e., s.18; Daniel Egan, 2001, p.77.

¹⁹ Robert W. Cox, 2000-a, p.1214.

²⁰ Antonio Gramsci, 1986, ss.155-156, 158-159.

arasında sağlıklı ilişkilerin bulunduğu Batı Avrupa'da²¹ ise devlete doğrudan saldırı (manevra savaşı) mümkün olmayacak, bunun yerine mevcut düzeni değiştirmek için önce sivil toplum içinde ideolojik, kültürel ve entelektüel mücadele anlamına gelen pozisyon savaşları yaşanacak²² ve bunun kazanılmasından sonra devlete saldırılacaktı²³.

Ancak, Gramsci, sivil toplumun güçlü olduğu Batı Avrupa devletlerinin hepsinde burjuva sınıfının hegemonya oluşturamadığına işaret etmekte, derin bir sosyal devrim yaşayan ve bu devrim sonucunda yeni tip üretim ilişkileri ve sosyal ilişkilerin ortaya çıktığı toplumlar ile bu tür bir devrim yaşamış olmayıp, diğer toplumlarda/devletlerde gerçekleşen devrimlerden etkilenen ve bu etkiler nedeniyle eski düzen ortadan kalkmadan aynı zamanda yeni düzeni oturtmaya çalışan toplumlar arasında ayırım yapmaktadır. Birinci tip toplumlara İngiltere ile Fransa'yı ve bu tür bir devrime de Fransız Devrimi'ni örnek gösteren Gramsci, ikinci tip toplumlarda burjuva sınıfının hegemonya oluşturmakta zorlandığını, bu nedenle bu toplumlarda sosyal değişimin "pasif devrim" yoluyla gerçekleşeceğini ifade etmiştir²⁴. Bu toplumlarda hakim bir sosyal sınıf olmadığı için, Gramsci'nin kastettiği anlamda hegemonyanın gerçekleşmesi mümkün değildir²⁵.

Gramsci tarafından oldukça kapsamlı bir şekilde formüle edilerek siyaset literatürüne aktarılan hegemonya kavramının uluslararası ilişkiler bağlamında kullanımı için ise 1970'li yılları beklemek gerekmiştir. Hegemonya, ortaya çıkışından günümüze kadar değişik teorik yaklaşımlar tarafından kullanılmış, her yaklaşım hegemonya kavramını kendi perspektifinden yorumlamış, kavramın belli unsurlarına ağırlık vermiştir. Bu nedenle hegemonya konusundaki teorik tartışmalara yer verilmesi ve değişik yaklaşımların kavramın gelişimine yapmış olduğu katkılara değinilerek tartışmaların geldiği noktanın ortaya konulması büyük önem arz etmektedir. Ancak bundan önce hegemonya kavramının uluslararası ilişkiler bağlamında kullanılmaya başlanmasına ve bunda etkili olan faktörlere değinmek gerekmektedir.

²¹ Gramsci'ye göre, Batı Avrupa'da sivil toplum bir çekirdek, devlet ise sadece dış ve vazgeçilebilecek bir yüzeydir.

²² Antonio Gramsci, 1986, ss.155-156, 158; Benedetto Fontana, 2002, p.160.

²³ Robert W. Cox, 2000-a, p.1211.

²⁴ Gramsci'nin pasif devrimden kastettiği, değişimin bu toplumlarda yaşanan bir sosyal devrim aracılığıyla doğrudan değil de, diğer toplumlarda gerçekleşen devrimlerin neden olduğu etkilerin ulusal sınırları aşarak bu toplumlara yansımaları sonucu dolaylı, yani pasif bir şekilde gerçekleşeceğidir. Robert W. Cox, a.g.m., pp.1211, 1215.

²⁵ Robert W. Cox, a.g.m., p.1212.

1.2. Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Kavramı ve Teorik Tartışmalar

Uluslararası ilişkiler disiplini, Amerikan dış politikasına yönelik yön arayışları çerçevesinde²⁶ I. Dünya Savaşı sonrasında idealizm ekseninde doğmuş, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ise realizm ekseninde ivme kazanmış ve tam anlamıyla bir bilim dalı haline gelmiştir²⁷. Zira I. Dünya Savaşı sonrası dönemde Amerikan Başkanı Woodrow Wilson'un Milletler Cemiyeti çerçevesinde barışı sağlama çabaları idealizmin uluslararası politikadaki etkisini artırmış, ancak bu çabaların II. Dünya Savaşı'nın yaşanmasını önleyememesi idealizmin sorgulanmasına neden olmuş, bu ortamda moral değerlerin dış politikadaki yerine şüpheyile yaklaşan ve güç politikası ile ulusal çıkarı vurguda bulunan realizm ise Soğuk Savaş'ın iki kutuplu yapısında, Amerikan dış politikasına rehberlik edecek bir kılavuza gereksinim duyulduğu bir dönemde bu ihtiyacı gidermek amacıyla ortaya çıkmıştır²⁸.

Buna paralel olarak, hegemonya kavramının uluslararası ilişkiler literatürüne girmesi de Amerikan dış politikasının ihtiyaçları çerçevesinde söz konusu olmuştur. Zira 1970'li yıllarda iki kutuplu Soğuk Savaş düzeni çatırdamaya başlamış, bu bağlamda Batı ittifakı içinde ABD'nin ekonomik ve siyasi konumu sarsılırken, liderlik pozisyonu sıkça sorgulanmaya başlanmıştır²⁹. Öncelikle ABD'nin SSCB karşısındaki gücünü zayıflatan Vietnam yenilgisi bir yandan Amerikan halkında büyük bir sarsıntı yaratırken³⁰ ve dış politikaya ilişkin konsensüste çatlaklar oluştururken³¹, bir yandan da Washington'un askeri gücünü Vietnam'da yoğunlaştırması Batı Avrupa'daki

²⁶ Burcu Bostanoğlu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2008, s.19.

²⁷ Atila Eralp, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması", **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, der. Atila Eralp, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, s.59; Hedley Bull, "The Theory of International Politics 1919-1969", **International Relations: Critical Concepts in Political Science**, ed. Andrew Linklater, London: Routledge, 2000, p.57.

²⁸ Hedley Bull, a.g.m., pp.61-62; Stanley Hoffmann, "An American Social Science: International Relations", **International Relations: Critical Concepts in Political Science, Volume I**, ed. Andrew Linklater, London: Routledge, 2000, pp.83-85.

²⁹ Atila Eralp, "Hegemonya", **Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, der. Atila Eralp, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, ss.155-157.

³⁰ Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri: 16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar**, çev. Birtane Karanakçı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2005, s.479.

³¹ Jerel A. Rosati, "American Leadership in World Affairs: Vietnam and The Breakdown of Consensus", Book Review, **The American Political Science Review**, Vol: 79, No: 2, June 1985, p.582.

savunma gücünü azalttığı için NATO'nun Avrupalı üyelerinin şikayetlerine neden olarak Amerikan hegemonyasının iç dinamiklerini sarsmıştır³².

Ayrıca, 1949'da atom bombasını ve 1953'te hidrojen bombasını elde eden SSCB'nin³³, 1957'de ise dünyanın ilk yapay uydusu olan Sputnik'i uzaya fırlatmasıyla Washington askeri üstünlüğünü yitirmeye başlamıştır³⁴. Bunların yanında, askeri harcamalarını düşük tutan ve ABD'den önemli yardımlar alan Batı Avrupa ülkeleri ve Japonya'nın ekonomik açıdan hızla toparlanarak ABD'nin karşısına ciddi birer rakip olarak ortaya çıkması da Amerikan hegemonyası açısından olumsuz etkilerde bulunmuştur³⁵. Bu gelişmeler ABD'nin hegemon konumunun meşruiyetinin müttefikler tarafından sorgulanmasına neden olmuş, bunun bir yansıması olarak da ABD ile Batı Avrupa ülkeleri arasında dış politikaya ilişkin pek çok konuda önemli görüş ayrılıkları yaşanmaya başlanmıştır³⁶. Oldukça önemli olan bir başka konu ise, komünizmle mücadelenin bir gereği olarak gerçekleştirilen ve özellikle Vietnam Savaşı ile büyük artış gösteren askeri harcamaların etkisiyle Amerikan ekonomisinde sorunlar yaşanması³⁷, bu çerçevede ABD'nin dünya üretimindeki payının azalmaya, dış ticaretinin açık vermeye ve dış borcunun artmaya başlamasıydı³⁸. Ayrıca Bretton Woods sistemi de çökmüş, bununla uluslararası para sisteminde anahtar para işlevi gören ve böylece ABD'ye uluslararası siyasal ilişkilerde de önemli bir üstünlük sağlayan Amerikan dolarının bu niteliği büyük sarsıntıya uğramıştır³⁹. Zira Bretton Woods sisteminin yıkılması aynı zamanda ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrası kurduğu

³² Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1995**, İstanbul: Alkım Yayınları, 12. Baskı, ss.619-620.

³³ Hideyo Naganuma, "Reexamining the 'American Century'", **The Japanese Journal of American Studies**, No: 11, 2000, p.14.

³⁴ Donald W. White, **The American Century: The Rise and Decline of the United States as a World Power**, New Haven: Yale University Press, 1996, p.285.

³⁵ Phil Williams, "The Limits of American Power: From Nixon to Reagan", **International Affairs**, Vol: 63, No: 4, Autumn 1987, p.576.

³⁶ NATO'nun savunma harcamalarına yapılan katkının artırılması, Fransa'nın NATO'nun askeri kanadından ayrılması, Almanya'nın blok politikalarından bağımsız hareket ederek Doğu Politikası (Ostpolitik) izlemeye başlaması ve Doğu Bloku ile ilişkilerini geliştirmesi bunlardan bazılarıdır. Ali L. Karaosmanoğlu, "Transatlantik Çatlağı: Değişen Kimlikler", **Doğu Batı**, Sayı: 23, 2003, s.176; Charles Kovaçs, "US-European Relations from the Twentieth to the Twenty-first Century", **European Foreign Affairs Review**, No: 8, 2003, p.443; Henry Kissinger, **Diplomasi**, çev. İbrahim H. Kurt, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2000, s.698.

³⁷ İsmet Akça ve Evren Balta, "Ordunun Emperyalizmi, Emperyalizmin Ordusu: ABD'de Militarizmin Yüzleri", **Birikim**, Sayı: 189, 2005, ss.69-70.

³⁸ Donald W. White, 1996, pp.384, 392-394, 402.

³⁹ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası Finans**, İstanbul: Güzem Yayınları, 2003, ss.12-14; Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama**, İstanbul: Güzem Yayınları, 2001, ss.539-546.

uluslararası ekonomik düzenin, yani Amerikan hegemonyasının ekonomik boyutunun büyük darbe yemesi anlamına gelmiştir.

Bütün bu açıklamalar, hegemonya kavramının uluslararası ilişkilerde kullanılmaya başlanmasının Amerikan hegemonyasının en güçlü olduğu 1950’li ve 1960’lı yılların yerine sorgulanmaya başlandığı 1970’li yıllarda ortaya çıkmasının nedeninin, daha önce çok daha rahat şekilde inşa edilen Amerikan hegemonyasının nasıl sürdürüleceğinin yukarıda bahsedilen nedenlerle artık önemli bir sorun teşkil etmeye ve uluslararası rıza ve işbirliğinin yaratılmasının önceki yıllara göre daha zorlaşmaya başlaması olduğunu göstermektedir. Soğuk Savaş’ın ilk dönemlerinden farklı olarak ekonomik sorunların ön plana çıkmaya, özellikle uluslararası ekonomik sorunların uluslararası siyasi sorunları yoğun bir şekilde etkilemeye başladığı bu ortamda⁴⁰, askeri güce önem veren ve ekonomik konuları ikinci plana iten yaklaşımıyla realizm uluslararası politikadaki yeni gelişmelere cevap verememesi nedeniyle eleştirilmekte ve farklı yaklaşımlar geliştirilmeye başlanmaktaydı⁴¹. Dolayısıyla uluslararası ilişkilerde hegemonya kavramı, realizmin Amerikan dış politikasının ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla ortaya çıkması gibi, ABD’nin hegemon olduğu uluslararası düzende rıza ve işbirliğinin yaratılması ve bozulan düzenin daha karmaşık bir yapıda tekrar sağlanması, yani Amerikan dış politikasındaki tıkanmanın giderilmesi amacıyla ortaya çıkmıştır⁴².

1.2.1. Hegemonik İstikrar Teorisi ve Hegemonyanın Oluşumunda Maddi Güç Kapasiteleri

II. Dünya Savaşı sonrası oluşturulan uluslararası düzenin ABD’nin liderliğinde sürdürülmesine yönelik teorik arayışlar realist çevreleri harekete geçirmiştir. Amerikan dış politikasının ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla ortaya çıkan ve 1970’lerin şartlarında artık bu işlevi yerine getiremediği için eleştirilen realizm içinde, uluslararası ilişkilerin gündemine giren ve Amerikan dış politikasını meşgul eden bu sorunların ve realizmin bu sorunları aşmaktaki eksikliklerinin farkına varan bazı akademisyenler, bir yandan bu eleştirileri gidermek için çalışmalarında ekonomik ve siyasi konuları bir arada değerlendirerek realizmi “neorealizm” adı altında değişen

⁴⁰ Atila Eralp, 2005, ss.157-159.

⁴¹ Richard K. Ashley, “The Poverty of Neorealism”, **International Relations: Critical Concepts in Political Science, Volume IV**, ed. Andrew Linklater, London: Routledge, 2000, pp.1573, 1577-1578.

⁴² Atila Eralp, 2005, s.159.

koşullara uyarlamaya çalışırken, bir yandan da Amerikan hegemonyasının zayıfladığı bir dönemde ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrasında oluşturduğu uluslararası düzenin yine kendisinin hegemonyasında sürdürülmesinin ve diğer devletlerin de bu süreçte Washington ile işbirliği içinde hareket etmesinin yollarını aramaya başlamıştır.

Charles Kindleberger tarafından 1973 yılında ortaya atılan hegemonik istikrar teorisi bu arayışlar çerçevesinde ortaya çıkmış ve realizm/neorealizm ile liberalizm/neoliberalizmi bir araya getirmeye çalışmıştır⁴³. Çalışmalarında uluslararası ekonomik ilişkilere büyük önem veren Kindleberger, uluslararası sistemde düzenleyici bir aktör olmadan istikrarın korunamayacağını ileri sürmüştür. Kindleberger'a göre, İngiltere'nin artık uluslararası ekonomik sistemin istikrarını sağlayacak güçte olmaması ve bu güce sahip olan ABD'nin de bu görevi üstlenmekte isteksiz davranması nedeniyle 1929 ekonomik krizi oldukça geniş, derin ve ağır bir şekilde seyretmişti. Oysa açık bir pazarın sağlanması, istikrarlı bir uzun vadeli borç sisteminin oluşturulması, istikrarlı bir döviz kuru sistemi politikasının izlenmesi, makroekonomik politikaların koordinasyonunun sağlanması, finansal krizde likidite ihtiyacını gidermek için borç verilmesi gibi işlevlerin yerine getirilmesinin veya organize edilmesinin tek bir aktör tarafından üstlenilmesine ihtiyaç vardı⁴⁴. Sistem içinde bir istikrar sağlayıcı aktörün bulunmaması nedeniyle her ülke kendi ulusal çıkarını koruma eğilimine girmiş, uluslararası sistemin istikrarlı bir şekilde işlemlerini sağlayacak ortak çıkarlar ise arka plana itilmiştir⁴⁵. Böylece Kindleberger, hegemonya kavramını açıkça kullanmamış, fakat düzenleyici rol oynayacak hegemon nitelikte bir aktörün varlığının uluslararası sistemde istikrar sağlayacağını ileri sürmüştür. Zira Kindleberger'a göre, dünyada pek hoş karşılanmayan bir kavram olan liderlik kavramı, eğer kamu yararını sağlamak için sorumluluk almak olarak düşünülürse herkes tarafından olumlu

⁴³ Sezai Özçelik, "Noerealist and Neo-Gramscian Hegemony in International Relations and Conflict Resolution During the 1990s", **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 2, Güz 2005, p.93.

⁴⁴ Charles Kindleberger, **The World in Depression, 1929-1939**, Berkeley: University of California Press, 1986, p.289. Kindleberger, 1981 yılında yazdığı bir makalesinde ise, uluslararası [ekonomik] sistemde istikrar sağlayıcı aktörün yukarıda bahsedilen işlevlere ilaveten istikrarlı bir döviz kuru sisteminin sağlanması konusunda daha fazla sorumluluk üstlenmesi ve iç parasal politikaların koordinasyonunun sağlanması görevini de yerine getirmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Charles P. Kindleberger, "Dominance and Leadership in the International Economy: Exploitation, Public Goods, and Free Rides", **International Studies Quarterly**, Vol: 25, No: 2, June 1981, p.247.

⁴⁵ Charles Kindleberger, 1986, pp.290-291.

karşılancaktı⁴⁶. Kindleberger, 1870-1913 yılları arasındaki Pax-Britannica'nın ve 1945-1971 yılları arasındaki Pax-Americana'nın dünya barışına katkı yaptığını ve statükonun korunmasını sağladığını belirterek⁴⁷, uluslararası [ekonomik] sistemin istikrarı açısından ABD'nin hegemon konumunun devam etmesi yönündeki arzusunun dile getirmiştir.

Hegemonik istikrar teorisinin bir diğer savunucusu olan Robert Gilpin ise Kindleberger'in görüşlerini geliştirmiş, hegemonya kavramını açıkça kullanmış ve bu kavramın içeriğine ilişkin bazı teorik açıklamalarda bulunmuştur. Gilpin, hegemonyayı ekonomik ve askeri güç gibi maddi güç kapasiteleri ile tanımlamış, realistlerden farklı olarak bu güç unsurları arasında da ekonomik güce daha fazla önem vermiştir⁴⁸. Gilpin'e göre, tarihte hegemon devletler uluslararası sistemde başat askeri güç konumuna sahip olmuşlarsa da, nüfuzlarını büyük ölçüde ekonomik güçleri aracılığıyla tesis etmişlerdir. Bu bağlamda Gilpin, hegemonyayı mali sermayenin, teknolojik gelişmelerin ve doğal kaynakların kontrol edilmesi yoluyla diğer ekonomiler üzerinde sağlanan liderlik olarak tanımlamıştır⁴⁹.

Yine bununla bağlantılı olarak, Gilpin, hegemonyanın oluşumunda çok uluslu şirketlerin önemli rol oynadığına işaret etmiştir. Gilpin'e göre, eğer I. Dünya Savaşı öncesi dönemdeki İngiliz ekonomik hegemonyası görevleri dünya ticaretini ve yatırımları finanse etmek olan Londra merkezli bankerler ve finansör üzerine kurluyduysa, Amerikan ekonomik hegemonyası da büyük ölçüde ABD merkezli çok uluslu şirketler üzerine kuruludur⁵⁰. Çok uluslu şirketler, Amerikan dolarının uluslararası pozisyonu ve ABD'nin nükleer üstünlüğü ile birlikte Amerikan

⁴⁶ Charles Kindleberger, a.g.e., p.304. Kindleberger'a göre, İngiltere, Fransa'nın da yardımıyla, 19. yüzyıl boyunca dünya ekonomisinde bu tür işlevleri yerine getirmiş, ABD de bunu 1945'ten 1971'e kadar yapmıştır. Charles P. Kindleberger, 1981, p.247.

⁴⁷ Charles P. Kindleberger, 1981, p.248.

⁴⁸ Robert Gilpin, **U.S. Power and Multilateral Corporation: The Political Economy of Foreign Direct Investment**, New York: Basic Books, 1975, pp.147-148.

⁴⁹ Robert Gilpin, **The Political Economy of International Relations**, New Jersey: Princeton University Press, 1987, p.76.

⁵⁰ Zira Gilpin'e göre, Amerikan merkezli çok uluslu şirketler genişleyen deniz aşırı faaliyetleri ile ABD'nin dünya piyasalarındaki payını artırmakta, dünya ekonomileri arasındaki güçlü pozisyonunu devam ettirmesine katkıda bulunmakta, ABD'nin dış ödemeler dengesi açıklarının azaltılmasında rol oynamakta, başta petrol olmak üzere hayati hammadde kaynaklarına girişi kontrol etmekte, Amerikan ekonomik ve siyasal değerlerini yayarak liberal uluslararası ekonomik ve siyasal düzenin oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. Bütün bunların bir sonucu olarak, Amerikan ekonomik gücünün en önemli unsuru olan Amerikan şirketleri Amerikan küresel hegemonyasının araçları haline gelmiştir. Robert Gilpin, 1975, pp.138-149.

hegemonyasının köşe taşlarından biri olmuştur⁵¹. Gilpin ayrıca, çok uluslu şirketlerinin ABD'ye sağladığı faydalar arasında özellikle Amerikan ekonomik ve siyasal değerlerini yayarak liberal uluslararası ekonomik ve siyasal düzenin oluşturulmasına bulunduğu katkıyı da ifade ederek, bu şirketlerin ABD'nin bu sistem içindeki hegemon konumunun benimsenmesindeki rolünün altını çizmiştir⁵².

Gilpin'e göre, Amerikan şirketlerinin faaliyetleri ABD'nin uluslararası alandaki gücünü artırdığı gibi, ABD'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan siyasi ve askeri üstünlüğü de Amerikan çok uluslu şirketlerinin dünya ekonomisindeki faaliyetlerini desteklemekteydi⁵³. Yani ABD'nin hegemon konumunun devamı, Amerikan hegemonyasına katkı sağlayan çok uluslu şirketlerin faaliyetlerini istikrarlı bir şekilde gerçekleştirmesi için bir gerekliliktir. Böylece Gilpin liberal uluslararası ekonominin oluşması, muhafaza edilmesi ve başarılı bir şekilde işlemesi için siyasal liderliğin yerine getirilmesi gerektiğini, yani uluslararası ekonomik faaliyetlerin rahatça gerçekleşebilmesi için bir hegemon ihtiyacı duyulduğunu öne sürmüştür. Zira diğer aktörlere karşı hile ve aldatma yollarına başvurma eğiliminin oldukça güçlü olduğu uluslararası ekonomik ilişkilerde yönetsel rol zorunludur. Gilpin, bir süre bu liderliği ve hegemonik sorumluluğu yerine getiren ABD'nin 1960'ların sonlarından itibaren bu işlevi yerine getirmesinin zorlaştığını, dolayısıyla da giderek artan ekonomik milliyetçilik ve mekantilist rekabetin tehdit oluşturmaya başladığını, dünya ekonomisinde bölgeselleşmeye doğru bir gidişat olduğunu belirtmiştir. Liberal uluslararası ekonominin bu ekonomiyi korumayı taahhüt eden bir liberal hegemon olmaksızın varlığını devam ettiremeyeceğini savunan Gilpin'e göre⁵⁴, ABD'nin uluslararası ekonomideki liderlik kapasitesini yitirmesinin yarattığı boşluk giderilmelidir.

Ancak bu noktada uluslararası sistemde yaşanacak olası bir değişim durumunda düzenin yeniden nasıl tesis edileceği ve istikrarın nasıl sağlanacağı sorunu ortaya çıkmaktadır. Gilpin'e göre, ekonomik, teknolojik ve diğer bazı gelişmelerden dolayı uluslararası sistemdeki aktörlerin çıkarları ve aktörler arasındaki güç dağılımının değişmesi durumunda sistemin hegemon aktörü için statükoyu devam ettirmenin maliyeti artacak, yeni yükselen güçler için ise uluslararası sistemde değişime gidilmesi

⁵¹ Robert Gilpin, a.g.e., p.140.

⁵² Robert Gilpin, a.g.e., pp.147-148.

⁵³ Robert Gilpin, a.g.e., p.140.

⁵⁴ Robert Gilpin, 1987, pp.364-365, 394-395.

durumunda elde edilecek nispi kazançlar artacaktır. Bu nedenle sistemdeki değişimden en çok yarar sağlayacak ve değişimi gerçekleştirebilecek güce sahip olan aktör, çıkarlarını korumak için sistemi değiştirmenin yollarını arayacak ve hegemonya savaşları ortaya çıkacaktır. Hegemonya savaşlarından en güçlü çıkan devlet sistemin yeni hegemonu olacak, dolayısıyla sistemi kendi çıkarları çerçevesinde şekillendirecek ve bu şekilde sistem yeniden istikrara kavuşacaktır⁵⁵. Dolayısıyla asıl ilgi alanı uluslararası sistemde istikrarın nasıl sağlanacağı sorunu olan Gilpin, uluslararası sistemde değişim yaşanması durumunda da düzeni ve istikrarı yine sistemin hegemon aktörünün sağlayacağını belirtmiştir.

Böylece hegemonik istikrar teorisi, Amerikan hegemonyasının devamının mevcut uluslararası sistemin istikrarı açısından gerekli olduğunu savunmuştur. Kindleberger hegemonyanın ne olduğu ile ilgili bir açıklama yapmazken, Gilpin ise hegemonyayı ekonomik güç kapasiteleri ile tanımlamıştır. Hegemonik istikrar teorisi, daha çok askeri güç üzerinde durarak uluslararası sistemdeki gelişmeleri açıklamakta zorlanan realizmin eksiklikleri gidermek amacıyla, ekonomik konular üzerinde yoğunlaşmakta ve hegemonyanın ekonomik kaynaklarına vurguda bulunmaktadır. Nitekim Gilpin, hegemon devletlerin genellikle uluslararası sistemde baskın askeri güç konumuna sahip olmalarına rağmen nüfuzlarını büyük ölçüde ekonomik güçleri aracılığıyla tesis ettiklerine dikkat çekmiştir. ABD'nin hegemon konumunun asıl olarak ekonomik üstünlüğüne dayanması ve askeri üstünlüğünün ise ekonomik gücünü ve çıkarlarını garanti almayı amaçlaması nedeniyle, bu teori Amerikan hegemonyasının da ekonomik boyutu ile ilgilenmiştir. Ayrıca, Gilpin, Amerikan merkezli çok uluslu şirketlerin Amerikan ekonomik ve siyasal değerlerini yayarak liberal uluslararası ekonomik ve siyasal düzenin oluşturulmasında rol oynadığını ifade ederek, hegemonyanın tesis edilmesinde maddi güç unsurlarının dışındaki bazı faktörlerin de etkili olabileceğine kısmen vurgu yapmıştır.

1.2.2. Liberal Kurumsalcılık ve Hegemonyanın Oluşumunda Uluslararası İşbirliği

Hegemonik istikrar teorisi pek çok kesimden eleştiriler almış ve farklı yaklaşımların geliştirilmesini tetiklemiştir. Bu bağlamda ilk etapta, bu teoriye

⁵⁵ Robert Gilpin, **War and Change in World Politics**, Cambridge: Cambridge University Press, 1998, pp.9, 186-187, 197-198.

yöneltiği eleştiriler çerçevesinde kendi yaklaşımını geliştiren liberal kurumsalcılar ön plana çıkmıştır. Liberal kurumsalcıların hegemonya konusundaki ilk görüşlerini Robert Keohane ortaya koymuştur. Keohane, hegemonik istikrar teorisinin ileri sürdüğü gibi sadece uluslararası ekonomide üstün konumda bulunarak bir aktörün hegemon güç olamayacağını savunmaktadır. Keohane ayrıca, realistlerin savunduğunun aksine, askeri gücün hegemon konuma erişmedeki rolünün de sınırlı olduğunu düşünmektedir. Keohane, hegemon devletin uluslararası siyasal ekonomiyi düşmanca eylemlerden korumak için yeterli askeri güce sahip olması gerektiğine inanmakta, ABD'nin de liberal kapitalist bir dünya ekonomisi tesis edilirken SSCB'yi askeri olarak çevreleme stratejisi izlediğini belirtmekte, fakat bu devletin askeri açıdan dünyada başat devlet olmak zorunda olmadığını savunmaktadır. Zira karşılıklı bağımlılığın söz konusu olduğu dünyada hegemon gücün ekonomik amaçlarını gerçekleştirmek için askeri gücünü kolayca kullanabilmesi artık mümkün değildir. Dolayısıyla Keohane, hegemonyanın güç boyutunun askeri kaynaklarından ziyade ekonomik kaynakları üzerinde yoğunlaşmaktadır⁵⁶.

Robert Keohane ve liberal kurumsalcılığın bir diğer temsilcisi Joseph S. Nye, hegemonik liderliği bir aktörün devletler arası ilişkilerin yönetilmesi için gerekli kuralları koyabilecek ve bu kuralları uygulayabilecek kadar güçlü olması ve bunu yapacak iradeye sahip olması durumu olarak tanımlamışlardır. Keohane ve Nye'a göre, kamu yararının sağlanması için çalışan hegemon devletler⁵⁷, uluslararası sistemde liderlik sergileyerek partnerlerine fayda sağlar, ama bunun karşılığında da partnerlerinden hegemon konumuna rıza göstermelerini bekler. Bu bağlamda ortaya koyduğu dünya düzeni vizyonuna itaat etmelerini ve kendisinin bu düzendeki liderliğini kabul etmelerini sağlamak için diğer devletleri ikna etmeye çalışır. Emperyal güçlerden farklı olarak, hegemon güç, diğer devletlerden belli ölçüde rıza almadan kural koyamaz ve koyduğu kuralları uygulamaya çalışmaz. Dolayısıyla sadece maddi güç uluslararası düzene istikrar ve hegemon aktöre de etkili liderlik (meşruiyet) sağlamaz. Hegemon aktör ayrıca, kural koyabilmek ve koyduğu kuralları uygulayabilmek için uluslararası sistemde devletler arasında işbirliği yapılmasını

⁵⁶ Robert O. Keohane, **After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy**, Princeton: Princeton University Press, 1984, pp.32-34, 39-40, 136.

⁵⁷ Robert O. Keohane and Joseph S. Nye, **Power and Interdependence**, New York: Harper Collins Publishers, 1989, p.229.

teşvik eder⁵⁸. Böylece Keohane ve Nye, bir aktörün hegemon konuma ulaşmasında ve özellikle de bu konumunu devam ettirmesinde ekonomik ve askeri güç unsurlarının yanında işbirliğinin de oldukça önemli olduğunu vurgulamış, güç ve işbirliğinin birbirini tamamlayıcı role sahip olduğunu belirtmiştir.

Joseph Nye, hegemonyanın rıza boyutunu “yumuşak güç” olarak tanımlamaktadır. Nye’ a göre, askeri ve ekonomik güç başkalarının fikirlerini değiştirmek için kullanılabilen sert komuta güçleriyken, yumuşak güç ise siyasi gündemi diğer insanların önceliklerini şekillendirecek biçimde belirleme kabiliyetidir. Eğer bir devlet çekici bir kültüre ve ideolojiye sahipse, diğer toplumların beklentileriyle uyumlu uluslararası kurallar geliştirebilirse, diğer devletlerin faaliyetlerinin kendi arzusu doğrultusunda yönlendirilmesini veya sınırlandırılmasını sağlayacak kurum ve kuralların diğer ülkelerce de desteklenmesini sağlayabilirse izlediği dış politikada daha az uluslararası dirençle karşılaşır ve konulmasında öncülük yaptığı uluslararası kuralların uygulanmasında sorunla karşılaşmaz. Dolayısıyla söz konusu devlet sahip olduğu yumuşak güç ile hegemon olarak gücünü başka ülkelerin gözünde meşrulaştırabilir⁵⁹. Ancak hegemon devlet uluslararası sistemdeki liderlik konumunu ortak fayda sağlayacak şekilde kullanmayıp kendi çıkarları için kullanmaya başladığında, diğer devletler nazarındaki meşruiyeti azalmaya başlar ve hegemon konumu sorgulanmaya başlanır⁶⁰.

Bunun yanında, hegemonik sistemler savaşlar veya güç dengesinde yaşanan değişimler nedeniyle de çökebilir. Ancak Keohane ve Nye’ a göre, hegemonik sistemlerin çökmesinde en büyük neden ekonomik süreçlerden kaynaklanır. Zamanla hegemonik sistemden elde edilen faydalar ve bu faydaların paylaşımındaki değişimler hegemon aktörün zayıflamasına yol açmakta ve çöküş sürecini başlatmaktadır. Ekonomik güçlerinin artmasıyla konularında değişiklikler yaşanan ikincil devletler ekonomik ve siyasi alanlarda daha iddialı olmaya başlarken, çıkarlarını garanti etmekte zorlanan hegemon devletin uluslararası sistemin işleyişini sağlamak için liderlik yapma, yani kural koyma veya koymuş olduğu kuralları uygulayabilme kapasitesi zayıflar ve hegemonik sistem önce zayıflamaya ve sonra da çökmeye başlar⁶¹.

⁵⁸ Robert O. Keohane, 1984, pp.46, 137.

⁵⁹ Joseph S. Nye, **Amerikan Gücünün Paradoksu**, çev. Gürol Koca, İstanbul: Literatür Yayıncılık 2003, ss.10-11, 13; Joseph S. Nye, **Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Yolu**, çev. Rayhan İnan Aydın, Ankara: Elips Kitap, 2005, s.20.

⁶⁰ Robert O. Keohane and Joseph S. Nye, 1989, pp.45, 229-230.

⁶¹ Robert O. Keohane and Joseph S. Nye, a.g.e., p.45.

Amerikan hegemonyasına da değinen Keohane'e göre, 1960'ların sonları ve 1970'lerin başlarından itibaren bir yandan Avrupa ülkelerinin ve Japonya'nın ekonomik olarak toparlanmasıyla ABD'nin hegemon güç olma açısından sahip olduğu maddi kapasitelerde bir azalma yaşandığı gibi, diğer yandan da Washington'un artık kendi çıkarlarını en yakın müttefikleri olan Avrupa ve Japonya'nın çıkarlarıyla uyumlu bir şekilde tanımlamaması ve bazı Avrupa ülkelerinin de ABD'nin uluslararası alandaki inisiyatiflerine rıza gösterme konusunda daha isteksiz davranmasıyla Amerikan hegemonyasının diğer devletler nazarındaki meşruiyetinde de bir azalma yaşanmıştır. Amerikan hegemonyası krize girerken yakın gelecekte ne Avrupalıların ne de Japonya'nın hegemon güç olacak kapasiteye ulaşmasının mümkün görünmemesi, uluslararası işbirliğinin hegemonyadan sonra nasıl devam ettirileceği sorununu gündeme getirmektedir⁶². Keohane, Nye ile birlikte, çalışmalarında bu sorun üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Keohane'e göre, hegemonik istikrar teorisinin savunduğu gibi tek bir büyük gücün (hegemonun) hakimiyeti dünya politikasında düzenin sağlanmasına yardımcı olabilir, ama bu devletler arasında işbirliğinin devam ettirilmesi için zorunlu bir koşul değildir. Yukarıda belirtildiği gibi kısa ve orta vadede yeni bir aktörün hegemon güç olarak ortaya çıkması mümkün görünmediğine göre, bu yaklaşım uluslararası sistemdeki işbirliği ve istikrar arayışlarına çözüm getirmemektedir. Keohane, bir kere uluslararası rejimler oluşturulduktan sonra uluslararası sistemde işbirliğinin devam ettirilebilmesi için bir hegemonik liderin varlığının zorunlu olmayacağını, dolayısıyla hegemonya ortadan kalktıktan sonra da işbirliğinin mümkün olduğunu savunmaktadır⁶³. Zira Keohane ve Nye'a göre, artık ekonomik açıdan devletler arasında karşılıklı bağımlılığın olduğu, yaşanan uluslar aşırı hareketlerin yoğunlaştığı, uluslararası politikanın doğasının değiştiği, gücün dış politikadaki etkisinin azaldığı bir dünyada uluslararası işbirliğinin sürdürülmesi için pek çok neden vardır. Bu bağlamda işbirliğinin sürdürülmesi ve düzen sağlanmasında uluslararası rejimlerin önemi artmıştır⁶⁴.

Belli konulara yönelik açık veya örtülü bir dizi ilke, norm, kural ve karar verme prosedürleri olan uluslararası rejimler, bu konularda devletlerin uyması gereken hak ve yükümlülükleri, emir ve yasakları ve daha önce uygulanan davranış kalıplarını

⁶² Robert O. Keohane, 1984, pp.9, 49.

⁶³ Robert O. Keohane, a.g.e., pp.10, 31-32.

⁶⁴ Robert O. Keohane and Joseph S. Nye, 1989, pp.8, 23-25.

içermektedir. Keohane'e göre, uluslararası sistemde işbirliğini kolaylaştıran rejimler, hegemon aktörün sistemin işleyişine ilişkin olarak koyduğu kurallara meşruiyet sağlar. Nitekim II. Dünya Savaşı sonrası dönemde hegemon konuma erişen ABD de, dünya siyasal ekonomisinin lideri olarak hegemon konumda olması gerektiği ve müttefiklerinin işbirliğinin zorunlu olduğu alanlarda partnerlerine de kazanç sağlayan istikrarlı uluslararası düzenlemelerin (rejimlerin) oluşturulması için büyük çaba sarfetmiştir. Amerikan yönetimi, uluslararası normları zayıf devletlere dayatmak yerine, diğer aktörleri uymaya ikna etmek için kendi kendini de bu normlarla bağlamıştır⁶⁵.

Bu bağlamda Keohane'e göre, her ne kadar hegemonyanın zayıflaması hegemon aktörün oluşturulmasında öncülük yaptığı uluslararası rejimlerin de zayıflamasına yol açmışsa da, bu rejimler tamamen çökmeye mahkum edilmek yerine hegemonya sonrası döneme uyarlanabilir ve hegemonya ortadan kalktıktan sonra da devletler arasında işbirliğini devam ettirebilir, uluslararası siyasal ekonomik düzenin korunmasını sağlayacak temel unsur olabilir. Zira uluslararası rejimlerin sürdürülmesi, oluşturulmasından daha kolaydır. Bu bağlamda Amerikan hegemonyası döneminde oluşturulan rejimler, uluslararası işbirliğinin hegemonya sonrası dönemde de devam ettirilebilmesi için çok değerlidir⁶⁶. Böylece liberal kurumsalcılar, ABD'nin kurulmasında öncülük yaptığı uluslararası düzenin devamını amaçlayarak, Washington bu sistem içindeki üstün konumunu hegemon konumunu kaybettikten sonra da koruyacağı için, dolaylı olarak Amerikan üstünlüğünün devamını sağlamayı amaçlamıştır.

Sonuç olarak, hegemonyayı liberal kurumsalcılar da uluslararası siyasal ekonomik sistem bağlamında değerlendirmiş, hegemon aktörün uluslararası ekonomide baskın konumda bulunması gerektiğini, ayrıca uluslararası ekonomik sistemin istikrarını ve kendisinin bu sistem içindeki liderliğini koruyabilmek için yeterli derecede askeri güce sahip olması gerektiğini vurgulayarak hegemonyada maddi güç kapasitelerinin önemini belirtmiştir. Ancak hegemonik istikrar teorisinden farklı olarak, hegemonyanın oluşumunda ve hegemon aktörün öncülüğüyle inşa edilen uluslararası düzenin devamının sağlanmasında uluslararası işbirliğinin önemine vurgu yapmıştır. Ayrıca liberal kurumsalcılar, hegemonik liderin varlığının bu işbirliğinin

⁶⁵ Robert O. Keohane, 1984, pp.57, 137-139.

⁶⁶ Robert O. Keohane, a.g.e., pp.50, 183-184.

devam ettirilebilmesi için zorunlu olmadığını, uluslararası rejimlerin bunu sağlayacağını savunmuşlardır. Fakat Keohane ve Nye hegemonyanın çöküşünün asıl nedenini aktörlerin ekonomik güçlerindeki değişimde gördükleri için, hegemonik istikrar teorisine göre rızaya daha fazla önem vermelerine rağmen, liberal kurumsalcılarda da hegemonyanın rıza boyutu sınırlı kalmış ve son kertede maddi güç kapasitelerinin belirleyiciliği kabul edilmiştir.

1.2.3. Neo-Gramscian Teori ve Hegemonyanın Oluşumunda Üretim İlişkileri ve Sosyal Güçler

Realizmin eksikliklerini ortaya koyma ve alternatif bir yaklaşım geliştirme çabaları Marksist çevreleri de harekete geçirmiş, bu bağlamda neo-Gramscian teori ortaya çıkmıştır. Neo-Gramscian hegemonya yaklaşımının temelinde Gramsci'nin önceki sayfalarda bahsedilen çalışmaları yatmaktadır. Neo-Gramscian teorinin en önde gelen isimi Robert W. Cox, Gramsci'nin iç politika ile ilgili olarak geliştirdiği hegemonya konusundaki analizlerini ve sivil toplum, tarihsel blok ve pasif devrim gibi kavramlarını uluslararası ilişkilere uyarlamış ve uluslararası ilişkiler teorisindeki hegemonya tartışmalarına büyük katkı yapmıştır. Cox, içinde var olduğu düzenin sorunsuz bir şekilde işleme için çaba sarfeden realizm gibi sorun çözücü teorilerin aksine, kendilerinin bu düzeni sorguladıklarını ve farklı bir sosyal düzenin oluşma olasılığını araştırdıklarını belirtmektedir⁶⁷. Realistlerden farklı olarak devlet ile sivil toplumun birbirinin içine geçmiş durumda olduğunu belirten Cox, üretim ilişkilerine ve sosyal güçlere gerekli dikkatin verilerek bunların devletlerin ve dünya düzenlerinin gelişimiyle bağlantısını ortaya koymak amacıyla yola çıkmıştır⁶⁸.

Cox, burada “tarihsel yapı” kavramını ortaya atmaktadır. Cox'a göre insanların ve devletlerin içinde eylemlerini yürüttükleri çerçeveleri tarif eden tarihsel yapı⁶⁹, güçlerin belli bir konfigürasyonu (konumlanışı) tarafından oluşmaktadır. Bir tarihsel yapı içinde maddi kapasiteler, fikirler ve kurumlar olmak üzere üç güç unsuru karşılıklı etkileşim halinde bulunur⁷⁰. Bu üç güç unsuru, aynı zamanda hegemonyanın

⁶⁷ Robert W. Cox, “Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory”, **International Relations: Critical Concepts in Political Science, Volume IV**, ed. Andrew Linklater, London: Routledge, 2000-b, p.1539-1541.

⁶⁸ Robert W. Cox, a.g.m., pp.1537-1539, 1545-1547.

⁶⁹ Burcu Bostanoğlu ve Mehmet Akif Okur, **Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram, Hegemonya, Medeniyetler ve Robert W. Cox**, Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları, 2008, s.17.

⁷⁰ Robert W. Cox, 2000-b, p.1548.

formülünü oluşturmaktadır. Bu bağlamda Cox hegemonyayı, maddi kapasiteler (ekonomik ve askeri güç), fikirler (ideoloji) ve kurumlar⁷¹ arasında bir uyum olarak tanımlamaktadır⁷². Cox ayrıca, tarihsel yapıların üç düzeyde incelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu düzeyler sosyal üretim ilişkileri, devlet biçimleri ve dünya düzenleridir. O halde tarihsel yapıların incelendiği bu düzeyler hegemonyanın ortaya çıkabileceği faaliyet alanları olmaktadır⁷³.

Böylece hegemonyanın inşa sürecini ortaya koyan Cox'a göre, üretimin örgütlenmesindeki değişiklikler devlet yapılarını, devlet yapılarındaki değişimlerin genelleşmesi de dünya düzeninin problematiğini değiştirmektedir⁷⁴. Daha açık bir şekilde ifade edilirse, bir devlet içindeki üretim ilişkileri bir sosyal gücü⁷⁵ güçlendirecek, bu sosyal güç diğer sosyal güçlerin çıkarlarını da gözeten bir politika izleyerek bu güçlerin rızasını alacak ve bir tarihsel blok oluşturacak, dolayısıyla devlet içinde hegemon konuma erişecektir. Bir sosyal gücün üretim sürecinde belirleyici role sahip olmadan o devlet içinde hakim konuma erişmesi, dolayısıyla da diğer sosyal güçlerin rızasını alarak hegemonya tesis etmesi mümkün olmamaktadır⁷⁶. Bu bağlamda tarihsel blok, hegemonik fikirler (ideoloji) etrafında organize olan farklı sosyal güçler arasındaki ittifak olmaktadır⁷⁷. Hakim sosyal gücün inşa ettiği

⁷¹ Cox, kurumlara oldukça önem vermektedir. Cox'a göre kurumlar, istikrarın ve belli bir düzenin devamının bir aracıdır. Cox'a göre kurumlar, hem farklı çıkarların (hegemon aktör dışındaki aktörlerin de çıkarlarının) temsillini hem de benimsenen politikaların evrensel nitelik kazanmasını sağladığı için bir hegemonik stratejinin gerçekleşmesini sağlayabilir. Kurumsallaşmanın önemine vurgu yapmasına rağmen, Cox, hegemonyanın sadece kurumsallaşmış bir boyuta indirgenemeyeceğini belirtmektedir. Robert W. Cox, a.g.m., pp.1548-1549.

⁷² Cox, hem Pax-Britannica hem de Pax-Americana örneklerinin hegemonyanın bu formülasyonunu doğruladığını belirtmektedir. Cox'un bu konudaki açıklamaları için Bkz: Robert W. Cox, a.g.m., pp.1552-1554. Bu formülasyonda, fikirler ve kurumlar hegemonik dünya düzeninin zorlayıcı yönü olan güç ögesinin ötesindeki, onunla birlikte varolan oydasma boyutunu temsil etmektedir. Burcu Bostanoğlu ve Mehmet Akif Okur, 2008, s.33.

⁷³ Robert W. Cox, 2000-b, pp.1548, 1551, 1553.

⁷⁴ Robert W. Cox, a.g.m., p.1551.

⁷⁵ Sosyal güçler, üretim ilişkilerinin yarattığı ve yukarıda bahsi geçen üç düzeyde de (sosyal üretim ilişkileri, devlet biçimleri ve dünya düzenleri) faaliyette bulunan ana kolektif aktörlerdir. Adam David Morton, "Social Forces in the Struggle Over Hegemony: Neo-Gramscian Perspectives in International Political Economy", **Rethinking Marxism**, Vol: 15, No: 2, April 2003, pp.155-156. Cox sosyal güçlerden bahsederken işçi sınıfını ve burjuvaziyi örnek vermektedir. Robert W. Cox, 2000-b, p.1556. Dolayısıyla Cox'un yaklaşımında sosyal güçler, sosyal sınıflar ile yakın bir anlamda kullanılmaktadır. Bu nedenle bu tezde sosyal sınıf kavramı kullanılırken sosyal güç kavramı ve Cox'un bu kavrama atfettiği anlam kastedilecektir.

⁷⁶ Adam David Morton, 2003, p.160; Andreas Bieler and Adam David Morton, "A Critical Route to Hegemony, World Order and Historical Change: Neo-Gramscian Perspectives in International Relations", **Capital&Class**, Issue: 82, Spring 2004, pp.89-93.

⁷⁷ Stephen Gill, **Power and Resistance in the New World Order**, Palgrave Macmillan, 2008, p.60; Stephen R. Gill and David Law, "Global Hegemony and the Structural Power of Capital", **International Studies Quarterly**, Vol: 33, No: 4, December 1989, p.476.

hegemonya o devletin biçimini değiştirecek, bu durum ise dünya düzenindeki değişimlerin nedenini oluşturacaktır. Zira devlet içinde hakim sosyal güç tarafından oluşturulan hegemonyanın sınırları aşarak tüm dünyaya yayılmasıyla o devlet dünya düzeninde hegemon konuma erişecektir. O halde hegemonya, esas aktör olan sosyal güçlerle bağlantılı olan ve üretim süreçleri tarafından ortaya çıkarılan bir sınıf yönetimi şekli olarak algılanabilir⁷⁸.

Cox'a göre, hegemonya sadece devletler arası bir düzen değil, dünya ekonomisinde tüm ülkelere ve diğer alt üretim biçimlerine nüfuz eden bir üretim tarzının hakim olduğu bir düzendir. Zira hegemonya devlet içinde tesis edildikten sonra sınırların ötesine doğru genişler ve dünya düzenine nüfuz eder. Bu bağlamda belli ülkelerin ekonomideki üretimlerinin bir dünya ekonomisi mekanizması ve dünya üretim sistemi aracılığıyla birbiriyle bağlantılı hale gelmesiyle, hakim üretim biçimi dünya geneline yayılır. Bu süreçte farklı ülkelerdeki sosyal sınıflar arasında da bağlantı kurulmaya başlanır. Dolayısıyla farklı ülkelerdeki sosyal sınıfların ortak çıkarılara ve ideolojik perspektiflere sahip olmasıyla hem bu sınıflar birleşerek bir küresel sınıf oluşturmaya başlar, hem de belli devletler birbiriyle bağlantılı hale gelir. Böylece hegemonya iki düzeyde ortaya çıkmaktadır. Birincisi, hakim sosyal sınıfın diğer sosyal sınıfların da rızasını alarak bir tarihsel blok oluşturması ve devlet içinde hegemonya kurmasıdır. İkincisi ise, devlet içinde tesis edilen hegemonyanın hakim üretim biçiminin sınırlar ötesine genişletilmesi yoluyla uluslararası alana yayılması, yani o devletin dünya düzeninde hegemonya tesis etmesi şeklinde söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla dünya hegemonyası, sosyal, ekonomik ve siyasi bir yapıdır ve bunların hepsini birden kapsamaktadır⁷⁹.

Cox'a göre, tarihsel olarak bu tür hegemonyalar, Gramsci'nin de belirttiği gibi, büyük bir sosyal ve ekonomik devrim yaşayan güçlü devletler tarafından kurulurlar. Söz konusu devrimler sadece devletin iç ekonomik ve sosyal yapılarını değiştirmezler, aynı zamanda devletin sınırlarının ötesinde faaliyetlerde bulunmasına neden olurlar. Böylece bir dünya hegemonyası ülke içinde bir hakim sosyal sınıf tarafından kurulan ulusal hegemonyanın dışı (sınırlar ötesine) doğru yansması ile oluşmaya başlar. Böyle bir genişlemeci hegemonya periferi ülkeleri, Gramsci'nin deyişiyle, pasif devrim

⁷⁸ Adam David Morton, 2003, p.160; Andreas Bieler and Adam David Morton, 2004, pp.89-93.

⁷⁹ Adam David Morton, a.g.m., p.160; Robert W. Cox, 2000-a, pp.1217-1218, 1252; Robert W. Cox, **Production, Power and World Order: Social Forces in Making of History**, New York: Columbia University Press, 1987, p.7.

şeklinde etkiler. Bu ülkeler, benzer bir sosyal devrim yaşamamalarına ve benzer bir ekonomik gelişmişliğe sahip olmamalarına rağmen, hegemonik modelin unsurlarını eski güç yapılarını bozmadan kendi ülkelerine entegre etmeye çalışırlar. Ancak periferi ülkeler hegemonik modelin bazı kültürel ve ekonomik unsurlarını kendi ülkelerine adapte ederken, siyasal unsurlarını adapte etmekte aynı başarıyı gösteremezler. Sonuç olarak, dünya hegemonik modelinde, hegemonya merkezde çok yoğun ve istikrarlı olurken, periferide ise daha çelişkilidir⁸⁰.

Bu açıklamalardan anlaşılacağı gibi, hegemonyayı devletlerin askeri ve ekonomik kapasitelerine dayandıran geleneksel uluslararası ilişkiler teorilerinin aksine, Gramsci'nin yaklaşımından esinlenen Cox'a göre hegemonya bir başat devletin yarattığı, ideolojik olarak geniş kapsamlı bir rızaya dayanan, lider devletin veya lider sosyal sınıfın üstünlüğünün devamını güvence altına alacak genel ilkelere göre işleyen, aynı zamanda nispeten güçsüz devletlerin düzenden memnuniyetini sağlayacak unsurlar da içeren tarzda bir hakimiyettir⁸¹. Bu bağlamda hegemonya, [hakim sosyal sınıfın] fikirlerin[in] kabulüyle belirgin hale gelen, sahip olunan maddi kapasitelerle ve oluşturulan kurumlar aracılığıyla desteklenen geniş kapsamlı bir rızaya dayanır. Bir başka deyişle, hegemonya, maddi kapasitelerin, genel kabul gören fikirlerin ve düzeni sağlayacak ve düzene evrensellik görünümü verecek bir dizi kurumların uyumlu bir şekilde bir araya gelmesiyle oluşur⁸².

O halde bir devletin hegemon olabilmesi için, evrensel bir düzen kurması ve bu düzeni koruması gerekmektedir. Evrensellikten kastedilen, bir devletin diğer devletleri doğrudan sömürdüğü bir düzenden ziyade, hegemon devletin dışındaki devletlerin büyük çoğunluğunun çıkarları arasında uyum bulunan bir düzendir. Bu düzende hakim sosyal sınıfın çıkarları ile tabi sınıfların çıkarları uyumlu hale getirilerek, söz konusu çıkarların belli bir grubun çıkarları olarak algılanması engellenir. Bu şekilde diğer devletler de bu düzeni kendi çıkarları açısından uygun görecektir ve evrensel bir düzen oluşturulmasında başarıya ulaşılmış olacaktır⁸³.

Uluslararası örgütlerin hegemonyanın oluşmasında önemli bir mekanizma olduğunu belirten Cox'a göre, bu örgütler tesis edilen uluslararası düzenin evrenselleşmesinde etkin rol oynamaktadır. Nitekim hegemon devlet diğer devletlerin

⁸⁰ Robert W. Cox, 2000-a, pp.1214-1217.

⁸¹ Robert W. Cox, 1987, p.7.

⁸² Andreas Bieler and Adam David Morton, 2004, p.87.

⁸³ Robert W. Cox, 2000-a, p.1217.

de bu örgütlere katılımını sağlayarak hegemonik düzene rıza göstermelerini temin etmeye çalışmaktadır. Uluslararası örgütler ayrıca, hakim üretim tarzına dayanan bu dünya düzeninin oluşması ve genişlemesinde önemli rol oynayan evrensel kuralların şekillendirilmesini sağlamakta, bu yönleriyle ideolojik bir rol de üstlenmiş olmaktadır. Zira bu örgütler, devletlerin izleyecekleri politikalara hakim sosyal ve ekonomik sınıfların öncelikleri çerçevesinde rehberlik etmeye çalışmaktadır. Uluslararası örgütler aracılığıyla diğer devletlerin elitlerinin de bu kuralları benimsemeleri sağlanarak, bu şekilde ülkelerinde pasif devrimin gerçekleşmesi için çaba göstermelerine çalışılmaktadır. Böylece diğer devletler de hegemonik dünya düzeni içine alınmış olacak ve bir karşı hegemonyanın ortaya çıkmasının önüne geçilecektir⁸⁴.

Dünya tarihinde iki kez çok kısa sürelerle hegemonik dönemlerin yaşandığını belirten Cox, bu bağlamda 1845'ten sonraki zaman dilimini dört döneme ayırmıştır. Birincisi, 1845-1875 arasında söz konusu olan ve İngiltere'nin merkezinde bulunduğu hegemonik dönemdir. Bu dönemde liberal ekonominin serbest ticaret, altın standardı, sermayenin ve insanların serbest dolaşımı gibi normları İngiliz [askeri] üstünlüğü ile birlikte dünyaya yayılmıştır. Avrupa'da güç dengesini koruyan İngiltere, yukarıda bahsedilen piyasa kurallarının periferi ülkeler tarafından benimsenmesini sağlamıştır. 1875-1945 arası zaman dilimi, diğer ülkelerin İngiliz üstünlüğüne meydan okumasıyla Avrupa'da güç dengesinin bozulduğu, dolayısıyla hegemonyanın söz konusu olmadığı dönemdir. 1945-1965 arası zaman dilimi ise, ABD'nin yeni bir hegemonik dünya düzeni oluşturduğu dönemdir. Bu düzen, 19. yüzyılda İngiltere'nin oluşturmuş olduğu düzen ile benzer özellikler arzemesine rağmen, daha çok resmi uluslararası kurumlar ile güvence altına alınmıştır. 1960'lardan sonraki zaman dilimi ise ABD'nin hegemonyasındaki dünya düzeninin iyi işleyemediği dönemdir. Dolayısıyla Cox hegemonik düzenin iyi işleyemediği ve ABD'nin hegemonyasını yeniden inşa etmeye çalıştığı bu dördüncü dönemi hegemonik olmayan dönem olarak görmektedir⁸⁵.

Özetle, hegemonya konusunda en geniş kapsamlı açıklamalar getiren yaklaşım olan neo-Gramscian teorinin hegemonya tanımı, sivil toplumun ve sosyal sınıfların rolünü ön plana çıkarmış ve üretim ilişkilerinin hegemonyanın oluşumundaki belirleyici rolünü vurgulamıştır. Neo-Gramscian hegemonya yaklaşımının en önemli farkı ise, hegemonyanın tesisinde maddi gücün yanında rıza boyutuna önemli rol

⁸⁴ Robert W. Cox, a.g.m., pp.1218-1219.

⁸⁵ Robert W. Cox, 2000-a, pp.1216-1217; Robert W. Cox, 2000-b, pp.1552-1553.

vermesidir⁸⁶. Ayrıca neo-Gramscian yaklaşıma göre, hegemonya, dünya düzeni açısından, neorealistlerin belirttiği gibi, zorunlu bir unsur değildir. Hegemonyasız bir dünya yönetilemez bir kargaşaya yol açmayacağı gibi, tam aksine bu koşullarda sosyal güçlerin yeni açılımlar yaratabilecek potansiyelleri ve alternatif devlet oluşumları için ortada boş bir alan doğacağı için de olumlu bir durumdur⁸⁷. Analizlerinde devletin rolünü yeterince vurgulamaması, sosyal sınıfların rolünü ön plana çıkarması, sivil toplumlar arasında küresel bir bağ kurulabileceği varsayımı ise neo-Gramscian yaklaşımın en çok eleştirilen yönleridir.

1.2.4. Hegemonya Yaklaşımlarına İlişkin Genel Değerlendirme

Bu tezde belli bir teorinin sunmuş olduğu yaklaşım benimsenmeyip hegemonya konusunda değişik teorik yaklaşımlara yer verilmesinin nedeni, her teorinin kavramın belli unsurlarına ağırlık vererek hegemonya tartışmalarına farklı katkılar yapması nedeniyle hiçbirinin Amerikan hegemonyasını açıklama konusunda tek başına tatmin edici bir çerçeve sunamaması, ancak yapmış oldukları bu katkıların hegemonyayı açıklayabilmek için gerekli olmasıdır. Nitekim hegemonik istikrar teorisi, hegemonyayı sadece maddi güç kapasitelerine indirgemiş, maddi güç unsurları içinde de ağırlığı ekonomik güce vermiştir. Bu bağlamda bir devletin hegemon konuma erişmesinde ve bu konumu kaybetmesinde özellikle ekonomik güç bakımından sahip olduğu kapasitelerin belirleyici olduğunu savunmuştur. Hegemonyanın oluşumunda devlet içi unsurların rolünü ve rıza/meşruiyet faktörünü ise göz ardı etmiş, söz konusu devletin hegemon konumuna diğer devletlerden alması gereken desteğe ilişkin herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. Bu nedenle hegemonik istikrar teorisinin hegemonya konusunda tatmin edici bir analiz çerçevesi sunduğunu söylemek mümkün değildir.

Liberal kurumsalcı hegemonya yaklaşımı ise, maddi güç kapasitelerine önem vermekle birlikte, sadece ekonomik güç üzerinde durmayıp hegemonun uluslararası siyasal ekonomiyi korumak için yeterli askeri güce de sahip olması gerektiğini belirtmiştir. Hegemonik istikrar teorisinden farklı olarak, hegemon olma çabası içindeki bir aktörün oluşturulmasında liderlik yaptığı uluslararası düzene ve kendisinin bu düzen içindeki hegemon konumuna meşruiyet sağlayabilmek için uluslararası

⁸⁶ Anthony Payne, 1994, p.153.

⁸⁷ Burcu Bostanoğlu ve Mehmet Akif Okur, 2008, s.33.

işbirliğine büyük önem vermek zorunda olduğunu belirterek hegemonyanın rıza boyutuna dikkat çekmiştir. Ancak uluslararası işbirliğine atfedilen bu önem zayıf kalmış, hegemonyaya tabi devletlerin göstereceği rızanın hegemonyanın inşa edilmesinde ve sürdürülmesindeki rolü sınırlı olmuştur. Zira liberal kurumsalcı yaklaşım da hegemonyanın çöküşünün nedenini devletlerin ekonomik güçlerindeki değişmeye bağlamış, böylece maddi güç kapasitelerinin son kertede belirleyici olduğunu kabul etmiştir. Dolayısıyla liberal kurumsalcı yaklaşımın sunduğu çerçeve de hegemonya konusunda sağlıklı bir analiz yapmak için yetersiz kalmaktadır.

Bu iki yaklaşım hegemonyanın oluşumunda maddi güç kapasitelerinin rolünün açıklanmasında yararlı olurken, rıza ve meşruiyet boyutunun açıklanmasında tatmin edici bir analiz çerçevesi sunamamaktadır. Bu noktada ise neo-Gramscian teori, hegemonyanın rıza ve meşruiyet boyutuna ağırlık veren analizleriyle, yukarıda bahsi geçen teorilerin eksik bıraktığı yerleri doldurmak amacıyla ön plana çıkmaktadır. Hegemonyanın oluşum süreci ve nitelikleri konusunda en kapsamlı açıklamalar getiren yaklaşım olan neo-Gramscian teori, devlet içi faktörleri dikkate alarak, sosyal sınıfların rolünü ön plana çıkararak, üretim ilişkilerinin hegemonyanın oluşumunda belirleyici rolünü vurgulayarak, hegemonyanın geniş kapsamlı bir rızaya dayandığının altını çizerek, uluslararası örgütlerin hegemonyanın oluşmasında önemli bir mekanizma olduğunu belirterek literatüre önemli katkılar yapmıştır. Hegemonik istikrar teorisinden ve liberal kurumsalcılıktan farklı olarak, neo-Gramscian yaklaşım hegemonyanın inşa sürecine ağırlık vermiş ve hegemon aktörün diğer aktörlerin rızasını nasıl alacağı sorusu üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda hegemonyanın sadece lider sosyal sınıfın veya devletin üstünlüğünü güvence altına almakla kalmayıp aynı zamanda hegemonyaya tabi sınıf veya devletlerin de memnuniyetini sağlayacak bir yapıya sahip olması gerektiğinin altını çizmiş, ideolojik olarak geniş kapsamlı bir rızaya dayanması gerektiğini vurgulamıştır.

Neo-Gramscian yaklaşımın hegemonyanın inşa sürecinde uluslararası örgütlerin rolüne büyük önem atfetmesi, bu örgütlerin tesis edilen düzenin evrenselleştirilmesi açısından yerine getirdiği işlevi vurgulaması hegemonya tartışmalarına büyük katkı sağlamıştır. Zira ilerleyen sayfalarda Amerikan hegemonyasının inşasından bahsedilirken değinileceği gibi, hegemonyaya tabi devletlerin de katılması nedeniyle uluslararası örgütler sadece hegemon devletin değil diğer devletlerin çıkarlarının da temsilini sağlayarak benimsenen politikaların evrensel

nitelik kazanmasını temin etmekte, uluslararası düzene ilişkin evrensel kuralların şekillendirilmesini sağlamakta, böylece düzene meşruiyet elde edilmesinde ideolojik bir rol üstlenmektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, neo-Gramscian teori hegemonyanın oluşumunda maddi güç kapasitelerinin yanında rıza ve meşruiyet elde edilmesinin önemine yaptığı büyük vurguyla ve hegemonyanın oluşum sürecine ilişkin oldukça ayrıntılı analizleriyle hegemonya tartışmalarını farklı bir noktaya getirmiş, Amerikan hegemonyasını açıklayabilmek için oldukça kapsamlı bir analiz çerçevesi sunmuştur. Ancak bu teori de ilerleyen sayfalarda ayrıntılarına değinilecek olan Amerikan hegemonyasını açıklamakta bazı bakımlardan zorlanmaktadır. Öncelikle, devlet içi aktörlerin uluslararası ilişkilerdeki rolünün artmasına, ulus devletlerin sınırlarını aşacak şekilde uluslar aşırı ilişkilerin öneminin artmasına, pek çok bölgesel ve uluslararası örgütün artan etkinliğinin devletleri aşmasına rağmen, değişik sivil ve siyasal ilişkiler yine de devletin içinde oluşmaktadır. Dolayısıyla neo-Gramscian teori farklı devletler içindeki sınıflar arasında ilişkiler kurmaya yönelik dış etkilere (yani pasif devrimin gerçekleştirilmesi çabalarına) devletlerin nasıl cevap verecekleri sorusunu yanıtsız bırakmaktadır⁸⁸. Bu nedenle sosyal sınıfların rolünün ön plana çıkarılıp devletin araçsallaştırılması neo-Gramscian teorisinin en çok eleştirilen yanısıdır.

Neo-Gramscian teori, hegemonyanın üretim ilişkileri çerçevesinde ortaya çıktığını savunduğu için, bu süreçte sosyal sınıfların rolünü ön plana çıkarmakta; ancak sınıf merkezli olarak yapılacak bir analiz Amerikan hegemonyasının inşa ve yeniden inşa sürecini açıklamakta bazı bakımlardan eksik kalmaktadır. Nitekim Alexis de Tocqueville'in de ifade ettiği gibi, Avrupa'dan farklı olarak, ABD'nin kuruluşundan itibaren güçlü bir aristokrasi sınıfı var olmamış, tarihsel, ekonomik, bilimsel, hukuki ve idari konularda yakın fikirlere sahip çok geniş bir orta sınıf var olmuştur⁸⁹. Yani güçlü bir aristokrat sınıfının var olduğu ve orta sınıfın da zenginliği ulaşılması mümkün olmayan bir şey olarak gördüğü Avrupa'dan farklı olarak, ABD'de orta sınıf zengin olmayı ulaşılamayacak bir şey olarak görmemektedir. Dolayısıyla Tocqueville'e göre, hem zengin kesim hem de orta sınıf maddi güce büyük önem vermiş ve maddi bakımdan daha iyi duruma gelmeyi amaçlamıştır. Bir başka ifadeyle, ABD'de geniş

⁸⁸ Owen Worth, "The Poverty and Potential of Gramscian Thought in International Relations", *International Politics*, Vol: 45, No: 6, November 2008, p.639.

⁸⁹ Alexis de Tocqueville, *Amerika'da Demokrasi*, çev. Taner Timur, İstanbul: Yenilik Basımevi Yayınları, 1962, s.22.

bir orta sınıfın bulunması, zengin sınıfın da orta sınıf içinden gelerek bu konumuna ulaşması, her iki kesimin de mücadeleciler bir ruha sahip olarak ekonomik açıdan daha da iyi bir konuma gelmeye çalışması ABD’de güçlü bir ekonomik dinamizm yaratmıştır⁹⁰. O halde ABD’de kapitalist sınıf ile orta sınıfın benzer amaçlara sahip olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim ilerleyen sayfalarda da vurgulanacağı gibi, Amerikan dış politikası kapitalist genişlemeye dayalı bir anlayış üzerine kurulu olmuştur. Dolayısıyla günümüzde ABD’nin ekonomik çıkarlarından ya da ulusal çıkarlarından bahsederken [hakim] kapitalist sınıfın çıkarlarından bahsedildiğini söylemek indirgemeci bir yaklaşım olacaktır. Kapitalist sınıfın çıkarlarının geniş orta sınıf tarafından benimsenmesi neo-Gramscian teorinin öne sürdüğü gibi hegemonyanın oluşum sürecinde gerçekleşmemiş, bu rıza daha ABD’nin kuruluş yıllarından itibaren varolmuştur. Dolayısıyla kapitalist genişleme ve serbest ticarete dayalı ulusal çıkarlar ABD’de geniş kesimler tarafından benimsenmektedir.

Ayrıca, neo-Gramscian teorinin sosyal sınıfların rolünü ön plana çıkarırken sınıf kimliği dışındaki etnik, ulusal, dinsel vb. kimliklerin sahip olabileceği rolü göz ardı ederek bu kimlikleri de sınıf kimliği içinde değerlendirmesi eleştiri konusu olmaktadır⁹¹. Bu bağlamda günümüzde yaşanan kimlik temelli çatışmaların sınıf merkezli bir analizle açıklanması her zaman mümkün olmamaktadır. Nitekim 11 Eylül sonrası dönemde terörizmin en önemli kaynağı olarak görülen radikal İslami kimliğin Amerikan dış politikası için oluşturduğu tehdidin nasıl ele alınacağı sorusu neo-Gramscian yaklaşımda cevapsız kalmaktadır.

Bunların yanında, hegemonyanın hem ulusal bağlamda inşa edilmesini hem de uluslararası alana doğru genişlemesini açıklamakta üretim ilişkilerine ve sosyal sınıfların rolüne önem veren neo-Gramscian yaklaşım, dünya hegemonyasının sadece ekonomik ve sosyal değil aynı zamanda bir siyasal yapı olduğunu belirtmesine rağmen, ekonomik ve sosyal boyutları üzerinde yoğunlaşmış ve siyasal boyutunu açıklamakta zayıf kalmıştır. Öncelikle, ilerleyen sayfalarda değinileceği gibi, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde inşa edilen Amerikan hegemonyası Amerikan ekonomik çıkarlarının gerçekleştirilmesi açısından büyük önem arzeden serbest ticarete dayalı

⁹⁰ Alexis de Tocqueville, a.g.e., ss.93-94.

⁹¹ E. Fuat Keyman, **Küreselleşme, Devlet, Kimlik/Farklılık: Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden Düşünmek**, çev. Simten Coşar, İstanbul: Alfa Yayınları, 2000, s.168; Mark Rupert, “Reading Gramsci in an Era of Globalising Capitalism”, **Critical Review of International Social and Political Philosophy**, Vol: 8, No: 4, December 2005, p.495.

açık bir küresel ekonomik sistemin hayata geçirilmesini amaçlamasına ve bu çerçevede bir düzen inşa edilmesine rağmen, bir komünizm tehdidinin varlığı bu sürecin siyasal boyutunu en az ekonomik ve sosyal boyutları kadar önemli hale getirmişti. Dolayısıyla komünizm tehdidiyle mücadele edilmesi de Amerikan hegemonyası açısından büyük önem arz etmekte ve ABD'nin hegemonya inşa etme çabalarının önemli bir boyutunu oluşturmaktaydı.

Komünizmle mücadelenin bu süreçteki, yani Batı Bloku'nun Amerikan hegemonyasına eklenmesindeki rolünü ortaya koyabilmek için önce Batı Bloku'nun sınırlarının iyi belirlenmesi gerekmektedir. Amerikan hegemonyası sadece Amerikan üretim sistemi ve değerlerini benimseyen Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Japonya'nın rızasının alınmasıyla inşa edilmemişti. Bu bölgelerin yanında, Batılı üretim sistemini ve değerlerini benimsemeyen pek çok devlet (Pakistan, Filipinler, Tayland, Suudi Arabistan, İran vb.) de komünizmle mücadele çerçevesinde kurulan ittifaklar aracılığıyla Amerikan hegemonyasına eklenmişti. Dolayısıyla Batı ile birlikte hareket edip Batılı üretim sistemini ve değerlerini benimsemeyen bu devletler ve bölgelerin de Batı Bloku içinde ve Amerikan hegemonyasına tabi unsurlar arasında değerlendirilmesi gerekmektedir⁹². Oysa Batı Bloku'nu Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Japonya'dan ibaret gören neo-Gramscian yaklaşım, Amerikan hegemonyasına tabi olan diğer devletleri (az gelişmiş veya gelişmekte olan devletleri) ayrı bir kategoride değerlendirerek Amerikan hegemonyasının içinde görmemekte, ekonomik ve sosyal yapıları ile uluslararası ekonomideki yerlerinin üzerinde kısmen dursa da bu devletlere analizlerinde sınırlı bir şekilde yer vermektedir.⁹³

⁹² Neo-Gramscian teorisyenler Amerikan hegemonyasını analiz ederken sadece Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Japonya üzerinde yoğunlaşmakta, bu üç devlet/bölge arasında bir organik ittifak oluştuğunu vurgulamaktadır. Bu konuda bilgi için Bkz: Robert W. Cox, 1987, pp.214-219, 253-360; Stephen Gill, **American Hegemony and the Trilateral Commission**, Cambridge: Cambridge University Press, 1992, pp.35, 48-51; Stephen Gill, 2008, pp.59-61.

⁹³ Neo-Gramscian teorisinin en önde gelen ismi Cox, gelişmelerinin yabancı sermaye ve teknolojiye bağlı olması (hammadde kaynaklarının işlenmesi vb. yabancı yatırımlar bu devletlerin en önemli gelir kaynağını oluşturmaktadır) nedeniyle bir yandan dış ekonomik bağımlılığı devam eden bu devletlerin bir yandan da neo-merkantilist karakterde olduğunu belirtmekte, ulusal ekonomiyi şekillendirecek enstrümanlar üzerinde kontrol sahibi olmaya, yani yabancıların ulusal ekonomiye (hammadde kaynaklarının çıkarılması, tarımsal üretim, ihracat gibi konularda) müdahalesini kontrol etmeye çalıştıklarını ifade etmektedir. Dünya ekonomisinin bu devletlere (bazıları dünya endüstrilerine arz sağlayan doğal kaynaklara sahip olmasına rağmen) önemli ölçüde bağımlı olmadığına ve dünya ekonomi yöneticilerinin ana ilgisinin bu devletlerin küresel ekonomik düzene karşı bir tehdit oluşturmasını engellemek olduğuna dikkat çeken Cox'a göre, bu da dış yardımlarla, IMF'nin yapısal uyum programlarıyla, Dünya Bankası'nın proje kredileriyle, askeri yardımlarla vb. sağlanmaktadır. Robert W. Cox, 1987, pp.218-219, 230-232.

Bunun da ötesinde, uluslararası ekonomiye tam olarak eklemelenemeyen ve sağlıklı işleyen sosyal sınıfların bulunmadığı bu devletlerin Amerikan hegemonyasına gösterdikleri rızanın da neo-Gramscian perspektife uygun olarak üretim ilişkileriyle ve sivil toplumlar arasındaki bağlantıyla açıklanması zordur⁹⁴. Yani neo-Gramscian teorinin sunduğu perspektif, hegemonyanın uluslararası alana doğru genişletilebilmesi için fikirlerin evrenselleştirilmesinden bahsetmesine rağmen, bunun nasıl yapılacağı konusunu yeterince açıklayamamakta, dolayısıyla fikirlerin bu gri bölgeleri de (Batılı değerleri benimsemeden Batı ile birlikte hareket eden devletleri) içerecek şekilde evrenselleştirilmesini, yani bu gri bölgelerin Amerikan hegemonyasına rıza göstermesini açıklamakta zorlanmaktadır.

Amerikan hegemonyasının ideolojik tutkalı (Cox'un ifadesiyle "fikirler") olan özgürlük ve demokrasi temaları gri devletler/bölgeler için çok fazla bir anlam ifade etmemektedir. Bu devletler liberal demokratik değerleri benimsememekte, çünkü bu değerler hakim sosyal sınıfların kendi pozisyonlarını korumalarına engel oluşturacak niteliktedir. Dolayısıyla bu devletlere liberal demokratik değerlerin empoze edilmesi yerine kendi farklılıklarını (farklı yönetim biçimlerini) korumalarına müsaade edilmiştir. Dolayısıyla bu devletlerin Amerikan hegemonyasına destek vermesini sağlamak için, yani Cox'un ifadesiyle fikirlerin evrenselleştirilmesi için başka yöntemlere başvurulması gerekmektedir. Burada komünizmle mücadele devreye girmiş, komünizm tehdidiyle mücadele edilmesi Batı Bloku'nun ABD'nin hegemon konumu altında tutulmasını sağlayan en önemli unsur olmuştur. Zira yukarıda bahsi geçen gri bölgeler özgürlük ve demokrasi temalarıyla ilgilenmemekte, komünizmin yayılmasını ise kendi varlıklarına karşı bir tehdit olarak gördükleri için ABD'nin hegemon konumuna rıza göstermekteydi. Dolayısıyla bu devletler Amerikan hegemonyasının ekonomik boyutuna (liberal ekonomik sisteme) entegre olmakta kısmen başarılı olmakla birlikte, siyasal boyutuna liberal demokratik değerler çerçevesinde değil komünizmle mücadele çerçevesinde eklemelenmişlerdir. O halde

⁹⁴ Cox, baskıcı bir karaktere sahip olan ve iç sosyal güçler arasında varolan bir uyum ile oluşmayan bu devletlerde, devletin toplumu kendi nüfuz alanı içinde tutmaya çalıştığını ancak şekillendirebilecek kapasiteden yoksun olduğunu, toplumun da devleti kendi istediği gibi şekillendirecek ölçüde güçlü olmadığını belirtmektedir. Yani devlet ile toplum arasında neo-Gramscian anlamda sağlıklı ilişkiler bulunmamaktadır. Cox'a göre, bu devletlerde sağlıklı işleyen sosyal sınıflar bulunmadığı için, neo-Gramscian anlamda sosyal sınıflar arasında uyumun (sosyal sınıfların bir sınıfın hegemonyasına rıza göstermesinin) oluşması da mümkün olmamaktadır. Bu uyumun kısmen oluşmasını küçük burjuvazi (devlet görevlileri, askeri görevliler, yabancı şirketlerin bazı görevlileri ve sınırlı sayıda yerli iş adamlarından oluşmaktadır) sağlamakta, ancak küçük burjuvazi de kendini sınıf anlamında düşünmemektedir. Robert W. Cox, a.g.e., pp.230-231, 233, 236.

Amerikan hegemonyasının ideolojik tutkalını özgürlük ve demokrasi temalarının oluşturduğu kabul edilip komünizmle mücadele ve bu bağlamda oluşturulan ittifaklar zinciri sadece bu süreçteki stratejik çerçeve olarak görülürse, gri devletlerin/bölgelerin Amerikan hegemonyasına tabiiyetinin sağlanmasını açıklamak mümkün olmayacaktır. Nitekim komünizmle mücadele, bunun ötesinde, ABD'nin hegemonya oluşturma sürecinde hem kendi iç yapısını hem de dünya politikasını dönüştürmesine yönelik kapsamlı bir proje olmuştur.

Bu sorun Amerikan hegemonyasının yeniden inşa edilmeye çalışıldığı 11 Eylül sonrası dönemin analiz edilebilmesi açısından da geçerlidir. Zira terörizmle mücadele çerçevesinde Pakistan, Hindistan, Tayland, Libya, Suudi Arabistan, Mısır, Sudan, Özbekistan, Kongo gibi Batılı değerleri benimsemeyen pek çok anti-demokratik devletin desteği alınmıştır. İlerleyen sayfalarda ayrıntılı olarak değinileceği gibi, bu devletlerin terörizme karşı başlatılan savaşa destek vermeleri ABD için yeterli olmuş, bu süreçte demokrasi ve insan hakları gibi Batılı değerleri benimseyip benimsemedikleri çok fazla dikkate alınmamıştır. Yani 11 Eylül sonrası dönemde de bu devletlerin farklı yönetim biçimlerini korumalarına müsaade edilmiş, söz konusu devletlerin Amerikan hegemonyasına kendi farklılıklarını koruyarak eklemlenmeleri sağlanmıştır. Yine ilerleyen sayfalarda değinileceği gibi, bu dönemde aktif bir demokrasinin yayılması politikası izlenmesine rağmen, Amerikan hegemonyasının yeniden inşası çabalarına destek veren bu devletlerin liberal demokratik değerleri benimsemeleri için etkili bir çaba yürütülmemiştir. Zira özgürlük, demokrasi, insan haklarına saygı gibi temalar bu devletler için pek bir anlam ifade etmemekte, bu devletlerin ABD'ye destek vermelerinde terörizme karşı yürütülen mücadele belirleyici olmaktaydı⁹⁵. Nitekim terörizmle mücadele 11 Eylül sonrası dönemde ABD'nin hem kendi iç yapısını hem de dünya politikasını dönüştürmeye yönelik kapsamlı bir proje olmuştur. Dolayısıyla neo-Gramscian teorinin sunduğu perspektif ilerleyen bölümlerde detaylı bir şekilde incelenecek olan 11 Eylül sonrası dönemde Amerikan hegemonyasının yeniden inşası çabalarının siyasal/ideolojik boyutunu açıklamakta zayıf kalmaktadır.

⁹⁵ Tezin 2. ve 3. bölümlerinde değinileceği gibi, bazı devletler terörizm tehdidi ile uzun süreden beri mücadele etmek zorunda olmaları nedeniyle, bazı devletler ise terörizme karşı küresel savaş başlatılmasını fırsat bilerek karşı karşıya buldukları etnik, bölgesel vb. sorun ve çatışmaların terörizm bağlamında değerlendirilmesini sağlayıp uluslararası kamuoyunun desteğini almak için ABD'ye destek vermiştir.

Sonuç olarak neo-Gramscian teori yukarıda bahsedildiği gibi Amerikan hegemonyasının açıklanmasında pek çok bakımlardan kapsamlı bir analiz çerçevesi sunmasına rağmen, Amerikan hegemonyasının inşasında ve yeniden inşasında ideolojik boyutun açıklanmasında zayıf kalmaktadır⁹⁶. Dolayısıyla bu zayıflığı giderme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe'un söylem teorisi ise bu zayıflığın giderilmesi açısından oldukça yararlı bir analiz çerçevesi sunmaktadır. Hegemonik projelerin farklı özneleri bir söylemsel yapı içinde bir araya getirerek bu öznelerin kimliklerini belli bir yolda sabitlediğini belirten Laclau ve Mouffe'un söylem teorisi, hegemonyanın farklı unsurları bir araya getirerek bu farklılıklardan nasıl bir ortak kimlik inşa ettiği/edeceği üzerinde durarak literatürde önemli bir eksikliği gidermiştir.

1.3. Laclau ve Mouffe'cu Söylem Teorisi ve Hegemonyanın Oluşumunda Eklemlenici Pratikler

Söylem, olgulara anlam veren bir fikirler, kavramlar ve kategoriler topluluğudur⁹⁷. Bu bağlamda söylem, öznelerin ve nesnelerin kimliklerini şekillendiren anlamlı pratikler sistemidir. Söylem teorisi, her nesnenin ve eylemin anlamlı olduğunu ve anlamlarının tarihsel olarak özel kurallar sistemi tarafından sağlandığını varsaymaktadır. Söylemler öznelerin ve nesnelerin kimliklerini oluşturan ilişkiyel anlamlar ve pratikler sistemi oldukları için, söylem teorilerinde ilgi daha çok sosyal yaşamı düzenleyen yapıların oluşması, parçalanması ve dönüşmesi üzerinde yoğunlaşmıştır⁹⁸. Michel Foucault'ya göre, söylemler sınırlar çizerler ve bilgiyi toplumsal olarak doğru düşünce ve eyleme göre inşa ederler. Söylemler ayrıca,

⁹⁶ Önceki satırlarda bahsedilen zayıflıklarından dolayı, hegemonik istikrar teorisinin ve liberal kurumsalcı yaklaşımın hegemonyayı ve Amerikan hegemonyasını açıklamakta oldukça yetersiz kalmasının geniş kesimlerce kabul görmesi nedeniyle, bu iki teorinin eksikliklerinden kısaca bahsedilmiştir. Hegemonyaya ve Amerikan hegemonyasına ilişkin oldukça detaylı analizler yapması ve kapsamlı bir açıklama çerçevesi sunuyor olması nedeniyle neo-Gramscian teoriyi değerlendirirken ise detaya girmek gerekmiştir.

⁹⁷ Des Gasper and Raymond Apthorpe, "Introduction: Discourse Analysis and Policy Discourse", **Arguing Development Policy: Frames and Discourses**, eds. Raymond Apthorpe and Des Gasper, London: London: Frank Cass., 1996, p.2.

⁹⁸ David Howarth and Yannis Stavrakakis, "Introducing Discourse Theory and Political Analysis", **Discourse Theory and Political Analysis: Identities, Hegemonies and Social Change**, eds. David Howarth, Aletta J. Norval and Yannis Stavrakakis, Manchester and New York: Manchester University Press, 2000, pp.2-4, 6.

yönetici sınıfın tarihsel-organik ideolojisi haline gelirse ve yönetici sınıf da bu sayede belli çıkarları için toplumun rızasını elde ederse, hegemonik olabilirler⁹⁹.

Söylem analizi bazı yazarlar tarafından çok dar kapsamlı ele alınırken ve sadece tek bir ifade tarzı veya iki kişi arasındaki konuşma üzerinde yoğunlaşılırken, bazı yazarlar tarafından da bütün bir sosyal sistemi içine alacak şekilde ele alınmaktadır. Ayrıca kökenleri dilbilimi ve semiyotik gibi disiplinlere dayanan söylem analizi, sosyal bilimlerin pek çok alanını içerecek şekilde genişlemiştir¹⁰⁰. Böylece her disiplin söylem analizine kendi çalışma alanı çerçevesinde işlevler yüklemiştir. Bu bağlamda söylem analizi, uluslararası ilişkiler bağlamında da kullanılmakta, özellikle hegemonya ile ilgili analizlerde oldukça açıklayıcı olmaktadır.

Söylem teorileri üç önemli dönüşüm geçirmiştir. Geleneksel söylem teorileri, söylem analizine dar kapsamlı yaklaşarak, dilin kullanımının araştırılması ile ilgilenmiş ve dikkatini konuşma ve metin bağlamında yoğunlaştırmıştır. 1960'lı ve 1970'li yıllarda yapısalcılığın, post-yapısalcılığın, hermönetiğin ve Marksizmin sosyal bilimlerdeki öneminin artmasıyla söylem teorisi sosyal pratiklerin ve olguların daha geniş bir bölümünü içerecek şekilde genişlemiştir. Söylemsel pratiklerin söylemsel oluşumların nesnelere ve öznelere şekillendirdiğini vurgulayan Michel Foucault'un çalışmaları bu ikinci aşamaya örnek verilebilir. Böylece söylem, konuştuğumuz nesnelere sistematik olarak şekillendiren pratikler olarak algılanmaya başlanmıştır. Yine Foucault'un çeşitli katkılarıyla ve kısmen de Derridean, Marksist ve Post-Marksist akımların etkisiyle gelişen üçüncü aşama, söylem analizinin kapsamını söylemsel olmayan eylemleri ve unsurları içerecek şekilde genişletmektedir. Bu bağlamda Norman Fairclough'un eleştirel söylem analizi söylem teorisinin kapsamını siyasal metinleri ve konuşmaları ve bunların içinde üretildiği bağlamları içerecek şekilde genişletirken, Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe'un yaklaşımı söylem teorisinin kapsamını tüm sosyal pratikleri içerecek şekilde genişletmiştir¹⁰¹.

Hegemonya konusunda analizleri nedeniyle, burada Laclau ve Mouffe'un söylem teorisi üzerinde ayrıntılı olarak durulacaktır. Ancak Laclau ve Mouffe teorilerini Louis Althusser'in ideoloji teorisinin eksikliklerini gidermek amacıyla ve

⁹⁹ Ulrich Brand, "Order and Regulation: Global Governance as a Hegemonic Discourse of International Politics", **Review of International Political Economy**, Vol: 12, No: 1, February 2005, p.157.

¹⁰⁰ David Howarth, **Discourse**, Buckingham: Open University Press, 2000, p.2.

¹⁰¹ David Howarth, 2000, pp.6-8.

Foucault'un söylem teorisini geliştirerek oluşturdukları için, bu iki yazarın ortaya koymuş olduğu yaklaşıma da kısaca değinmek gerekmektedir.

1.3.1. Althusser'in İdeoloji Teorisi ve Açmazları

Laclau ve Mouffe'un söylem teorisinin gelişiminde Louis Althusser'in geliştirdiği ideoloji teorisinin önemli bir rolü vardır. Zira Althusser'in ideoloji teorisinin açmazları, Laclau ve Mouffe için bir çıkış noktası oluşturmuştur¹⁰². Bu nedenle öncelikle Althusser'in ortaya attığı teorik yaklaşımdan kısaca bahsedip, daha sonra Laclau ve Mouffe'un eleştirilerine değinmek gerekmektedir.

Toplumsal bütünlüğün bir egemen üretim tarzından kaynaklandığına dikkat çeken Althusser, üretimin mümkün olabilmesi için üretim ilişkilerinin yeniden üretiminin gerektiğini savunmaktadır¹⁰³. Bu noktada üstbelirlenim kavramını kullanan yazar, üretim ilişkilerinin yeniden üretiminin ise, hukuki-siyasal ve ideolojik üst yapı ile sağlanacağını belirtmektedir¹⁰⁴. Althusser'e göre, hükümetler, yönetim, polis, mahkemeler, hapishaneler vb. devletin baskı aygıtlarını oluştururken ve zor kullanarak işlerken, din, eğitim, aile, siyasi sistem, sendikalar, haberleşme araçları, kültür ise devletin ideolojik aygıtlarını oluşturur ve ideoloji kullanarak işlerler. Devletin ideolojik aygıtlarının işleyişinin temeli olan ideoloji, bütün çeşitliliği ve çelişkilerine karşın, yönetici [sınıfın] ideoloji[si]nin altında her zaman birliğe sahiptir. Hiçbir sınıf devletin ideolojik aygıtları içinde ve üstünde hegemonyasını uygulamadan devlet iktidarını sürekli elinde tutamaz. Baskı yerine ideoloji ile işleyen devletin ideolojik aygıtlarının işlevi, üretim ilişkilerinin yeniden üretilmesidir. Bir kapitalist toplumsal oluşumun üretim ilişkilerinin, yani sömürenlerle sömürülenlerin ilişkisinin büyük bir bölümünün yeniden üretimi, egemen sınıfın ideolojisinin toplu halde belleklere yerleştirilmesiyle sağlanır. Zira egemen sınıfın ana hedefi olan üretim ilişkilerinin yeniden üretimi sınıfsal bir girişimden başka bir şey değildir, bu özelliği nedeniyle

¹⁰² Nur Betül Çelik, "Söylem Kuramları, Hegemonya Kavramı ve Kemalizm", **Doğu Batı**, Yıl: 2, Sayı: 8, 1999, s.28.

¹⁰³ Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, çev. Yusuf Alp ve Mahmut Özışık, İstanbul: İletişim Yayınları, 1989, ss.15-16.

¹⁰⁴ Althusser, üretici güçler ile üretim ilişkilerinin birliğinin ekonomik alt yapıyı, hukuki-siyasal ve ideoloji içeren her türlü kurum ve ilişkinin üst yapıyı oluşturduğunu belirtmektedir. İdeolojiyi ise, bir insanın ya da bir toplumsal grubun zihninde egemen olan fikirler, tasarımlar sistemi olarak tanımlamaktadır. Louis Althusser, a.g.e., ss.21, 32, 39.

aslında egemen sınıf ile sömürülen sınıfı karşı karşıya getiren bir sınıf mücadelesi içinde gerçekleşir¹⁰⁵.

Her ideolojinin işlevinin somut bireyleri özne haline getirmek, bireyleri sorgulamak ve öznenin tabiiyeti altına sokmak olmasından dolayı, özne bütün ideolojilerin kurucu kategorisidir¹⁰⁶. İdeoloji, bireysel özneler tarafından üretilmeyen, tam aksine onları üretendir¹⁰⁷. Özne kategorisinin işleyişiyle, her ideoloji bir sosyal pratik olarak işlev görerek somut bireyleri somut özneler olarak çağırır ve adlandırır. Birey, kendi tabiiyetinin eylem ve hareketlerini tek başına tamamlaması için özgür özne olarak çağrılır. Dolayısıyla özneler, tabiiyet altına alınmaları için vardır ve ancak tabiiyet altına alınmaları yoluyla varolabilir. İdeolojinin içinde yer alan kişilerin kendilerini ideolojinin dışında sanmalarına karşın, ideolojinin ideolojik karakterinin fiili yadsıması olan bu durum ideolojinin etkilerindedir¹⁰⁸. Bireyleri sorgulama sürecinin doğasında yeni oluşmuş özneler varlık koşullarını bir tasarım biçiminde ifade edecekler, yani tabiiyetlerini özgürce seçtiklerini zannedeceklerdir. İşte ideoloji bu nedenle doğru bilgi üretmez. Bilim ise, bundan tamamen farklıdır ve ideolojiyi tüm şekilleriyle eleştirmeye muktedirdir¹⁰⁹.

Son olarak, Althusser, toplumsal bütünlük içinde ekonomik, siyasal ve ideolojik düzeylerin birbirleri karşısındaki göreceli özerkliklerini vurgulamasına ve ideolojiye de üretim ilişkilerinin yeniden üretiminde ve bireylerin sisteme tabi özneler haline getirilmesinde büyük rol vermesine karşın, ekonomik alt yapının diğer düzeyler üzerinde son kerte belirleyici olduğunu, yani ekonomik alt yapıda olanların son kerte üst yapıda olanları belirlediğini savunmaktadır. Althusser'e göre, üst yapının katları ekonomik alt yapının etkililiğince belirlenirler¹¹⁰.

Laclau ve Mouffe, Althusser'in ideoloji teorisinin eksik olduğunu savunmaktadır. Öncelikle, Laclau ve Mouffe, Althusser'in ideolojik pratiklerin, siyasal ve ekonomik pratikler karşısında toplumsal bütünlüğün göreceli özerkliğe sahip düzeyi olduğu görüşüne karşı çıkarak, tüm toplumsal pratiklerin söylemsel bir karaktere sahip

¹⁰⁵ Louis Althusser, a.g.e., ss.28-31, 37, 61-62.

¹⁰⁶ Louis Althusser, a.g.e., s.51.

¹⁰⁷ Jorge Larrain, **İdeoloji ve Kültürel Kimlik**, çev. Neşe Nur Domaniç, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1995, s.90.

¹⁰⁸ Louis Althusser, 1989, ss.53-54, 60.

¹⁰⁹ Jorge Larrain, 1995, s.89.

¹¹⁰ Louis Althusser, 1989, s.22.

olduğunu savunmaktadır¹¹¹. Toplumsal bütünlüğün düzeylerinin tabi tutulduğu ayrımı ve ideolojinin toplumsal bütünlüğün bir düzeyi olarak tanımlanmasını reddeden yazarlara göre, toplumsal bütünlük farklı kimliklerin sabitlenmesi yoluyla söylem içinde kurulur ve ideoloji de bu süreçte önemli bir rol oynar¹¹². Laclau ve Mouffe ayrıca, Althusser'in ideolojiye öznelerin kuruluşunda büyük rol vermesine karşın ekonomik alt yapının diğer düzeyler üzerinde son kertede belirleyici olduğu iddiasını da eleştirmektedir. Yazarlara göre, bu durumda diğer düzeyler ekonominin içsel bir momenti olacak, farklılık toplumsal formasyonda kurucu bir rol oynamayacaktır. Oysa bu nihai belirleme her toplum için geçerli bir gerçek olsaydı, bu belirleme ile onu olanaklı kılan koşullar arasındaki ilişki olumsal bir tarihsel eklemleme yoluyla gelişmeyip apriori (önsel) bir zorunluluk oluştururdu. Buradaki sorun, ekonominin her toplum için son kertede belirleyici olduğunun söylenip, ekonominin varoluş koşullarının bütün toplumsal ilişkilerden bağımsız olarak tanımlanmamasıdır¹¹³. Siyasete öncelik veren Laclau ve Mouffe'a göre, nasıl hareket edeceğimizi ve düşüneceğimizi belirleyen siyasal eklemlemedir, özneler ancak söylemsel yapılar içinde özne olarak anlaşılır, bireysel ve kolektif kimlik söylemsel süreçteki ilkelere göre düzenlenir¹¹⁴.

Son olarak, öznelerin, kendileri mevcut sosyal yapılar tarafından belirlenen ideolojik pratikler tarafından inşa edildiği iddiasına, yani bireylerin ideolojik pratikler yoluyla sorgulandığı ve özneler haline dönüştürüldüğü iddiasına toplumsal öznelerin özerkliğini daha önce var olan sosyal yapıların etkilerine indirgeyeceği gerekçesiyle karşı çıkmaktadırlar¹¹⁵. Laclau ve Mouffe'a göre, bu yaklaşım eklemleme kavramını tamamen düşünülemez hale getirmiştir. Yazarlar, toplumsal ilişkileri herhangi bir tek nedensel ilkeye ya da tutarlılık mantığına uymayan, biçimce değişebilen ve değişen; birbirleri için zorunlu olmayan kurumların, örgütlenme biçimlerinin, pratiklerin ve faillerin kümeleri olarak ele almaktadır. Yazarlara göre, toplum ve toplumsal failler özden yoksundurlar ve düzenlilikleri sadece, belli bir düzenin kurulmasıyla yan yana

¹¹¹ David Howarth, 2000, p.108.

¹¹² Ernesto Laclau, "The Impossibility of Society", **Ideology and Power in the Age of Lenin in Ruins**, Montreal: New World Perspective, 1991, pp.24-25.

¹¹³ Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, **Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru**, çev. Ahmet Kardam, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s.159.

¹¹⁴ Marianne Jorgensen and Louise J. Phillips, **Discourse Analysis as Theory and Method**, London: Sage Publications, 2004, pp.34, 40-41.

¹¹⁵ David Howarth, 2000, p.108.

giden, görece ve kararsız sabitleştirme biçimlerinden ibarettir¹¹⁶. Dolayısıyla, Althusser'den farklı olarak, Laclau ve Mouffe, öznelere kimliklerinin söylemsel olarak inşa edildiğini savunmaktadır¹¹⁷. Althusser'e yönelttikleri bu eleştiriler ise yazarların ortaya attığı söylem teorisinin çıkış noktasını oluşturacaktır.

1.3.2. Foucault ve İdeolojiden Söyleme

Foucault, söylem kavramını Althusser'in ideoloji kavramı ile ilişkili bir şekilde ve bu kavrama tepki olarak geliştirmiştir¹¹⁸. Burada ideoloji ve söylem kavramları arasındaki ilişkiye dikkat çekmek gerekmektedir. Foucault'ya göre ideoloji, söylemin ya da söylemsel oluşumun bir parçasıdır ve söylemin mekanizmaları tarafından etkilenir. Söylemler sık sık geleneksel siyasal ideolojilerin sınırlarını aşarlar¹¹⁹. Bu bağlamda Foucault, ideoloji kavramını üç nedenden dolayı kullanmamakta ve yerine söylem kavramını koymaktadır. Birincisi, ideoloji her zaman gerçek ile fiili karşıtlık içindedir. Zira ideoloji, Althusser tarafından sık sık yanlış bilinç ya da varlığın gerçek koşullarının hayali temsili olarak tanımlanmaktadır. Foucault'ya göre gerçek, toplumların üretmek zorunda oldukları bir şeydir. Neyin düşünülebileceğini ve neyin bilinebilir olarak sınıflandırılabilirliğini belirleyen sınırların söz konusu olduğunu savunan Foucault, bir özne olarak gerçek çerçevesinden değil, sadece söylemsel bağlantılar tarafından dayatılan sınırlar içinde konuşabileceğinin farkındadır. Foucault'ya göre, tüm bilgi toplumsal, kurumsal ve söylemsel baskıların bir kombinasyonu tarafından belirlenir. Böylece Foucault, gerçeğin söylemsel yapılar tarafından kurulması ile ilgilenmektedir¹²⁰.

İkincisi, Foucault'ya göre ideoloji, nesne kavramına zorunlu olarak başvurur. İşe dikkatini tamamen nesneye vermektен vazgeçerek başlayan Foucault ise, nesneyi gücün basit bir etkisi olarak görür ve nesnelliğin kuruluşunda önemli olan süreçler üzerinde yoğunlaşır¹²¹. Nesnelerinin söylem dışında bir gerçekliği olmadığını öne süren Foucault¹²², şeylerin söylemden önceki anlaşılması güç kaynağının yerine, ancak söylemin içinde ortaya çıkan nesnelerin düzenli oluşumunu koyar. Söylem teorisıyla,

¹¹⁶ Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, 2008, ss.158, 161, 166.

¹¹⁷ David Howarth and Yannis Stavrakakis, 2000, p.13.

¹¹⁸ Sara Mills, **Discourse**, London and New York: Routledge, 2005, p.28.

¹¹⁹ Henrik Larsen, **Foreign Policy and Discourse Analysis: France, Britain and Europe**, New York: Routledge and Kegan Paul, 1997, p.16.

¹²⁰ Sara Mills, 2005, pp.16, 28-30, 47.

¹²¹ Sara Mills, a.g.e., pp.28-30.

¹²² Jorge Larrain, 1995, ss.133-134.

şeylerin temelinde yer alan ama bir kaynağa bağlı bulunmayan bu nesnelere, söylem içinde yani bir söylemin nesnelere olarak oluşmalarına olanak veren kurallar bütünü ile ilişkilendirilerek izah etmeye çalışmaktadır¹²³. Foucault, belli bir dönemde ve belli bir toplumsal, ekonomik coğrafi ya da dilsel alan için belirlenmiş olan¹²⁴ ve nesne gruplarını, sözcelemleri, kavramları ya da teorik tercihleri söylem için sistematik olarak şekillendiren bu kuralları söylemsel pratik olarak adlandırmaktadır¹²⁵. Foucault ayrıca, öznenin söylemin üreticileri olmadıklarını ve fakat söylem içinde bireylerce işgal edilebilecek bir konum olduklarını öne sürmektedir. Althusser'in aksine, Foucault, öznenin ideoloji tarafından oluşturulduğunu da kabul etmemektedir. Foucault'ya göre özne, bilinci aracılığı ile değil, daha çok bedeni aracılığıyla iktidar tarafından şekillendirilir¹²⁶.

Üçüncüsü ise, Althusser'in teorisinde ideoloji, alt yapı ile veya ekonomik ya da maddi belirleyicisi olarak işlev gören şeylerle ilişkilerinde ikincil pozisyonundadır. Foucault, ekonomik ve sosyal yapılar ile söylem arasında basit bir ilişkinin varlığına katılmamaktadır. Pek çok Marksist'in savunduğunun aksine, ekonomik temelin belli bir zamanda neyin söylenebileceğini ve düşünülebileceğini belirlediğine inanmamakta, ekonomi, sosyal yapılar ve söylem arasındaki ilişkileri karmaşık bir karşılıklı etkileşim olarak görmekte ve hiçbirinin diğerleri üzerinde hakim konumda bulunamayacağını düşünmektedir. Ekonomik ilişkilerin öncelikli olduğuna katılmamakta, ekonomik ilişkileri geniş kapsamlı güç ilişkileri içinde sadece bir çeşit güç ilişkisi olarak görmektedir¹²⁷.

Bu nedenlerle ideoloji kavramını terk eden Foucault, söylemi bir işaretler grubu ya da bir metin uzamı olarak değil, nesnelere sistematik olarak şekillendiren pratikler olarak ele almaktadır¹²⁸. Foucault'ya göre söylem, kimliklerin ve sosyal inancın inşasında merkezi öneme sahiptir¹²⁹. Bu bağlamda bir söylem, bir şeylerin içinde olan ve yalnız olarak analiz edilebilecek bir şey olmaktan ziyade, bir şeyleri üreten bir şeydir (bir söz, bir kavram, bir etki vb.). Söylemsel yapılar belli bir bağlamda şekillenen fikirlerden, görüşlerden, kavramlardan, düşünce ve davranış yollarından

¹²³ Michel Foucault, **The Archeology of Knowledge**, London: Tavistock Publications, 1972, pp.47-48.

¹²⁴ Henrik Larsen, 1997, p.16.

¹²⁵ Michel Foucault, 1972, p.181.

¹²⁶ Michel Foucault, a.g.e., pp.95-96; Jorge Larraín, 1995, s.134.

¹²⁷ Sara Mills, 2005, pp.28-32.

¹²⁸ Sara Mills, a.g.e., p.15.

¹²⁹ Henrik Larsen, 1997, p.14.

veya bu düşünce ve davranış yollarının etkilerinden ortaya çıkabilir. Foucault'ya göre, söylemler sadece söz grupları, bir konu etrafındaki gruplaşma ya da belli bir kurumsal düzenlemeden çıkan söz dizileri değil, sadece söyleme özgü iç kuralları bulunan oldukça düzenli söz grupları ya da beyanlardır. Söylemler, diğer söylemlerle ilişkileri ile düzenlenirler. Bu bağlamda söylemler, diğer söylemlerle ve toplumsal pratiklerle çatışma içinde bulunurlar. Burada Foucault, hangi söylemlerin doğru ya da yanlış olduğu ile değil, bir şeyi hakim söylem yapan mekanizma ile ilgilenir¹³⁰.

Foucault, söylemsel oluşumları, söylemsel pratikler tarafından kurulan dağılma sistemleri olarak ele almaktadır ve bu sistemlerin karmaşık karşılıklı ilişkilerini tanımlamaya çalışmaktadır. Bunu yaparken, sözlerin üretimini yöneten kuralları öncelikli araştırma konusu yapmaktadır ve nesnelere oluşumunu biçimlendiren yolları, konuşma yollarını, bir söylemin kavramlarını ve stratejilerini incelemektedir¹³¹. Zira bu bölünmenin elemanlarının (nesnelere, ifade biçimi, kavramlar, tematik seçimler) kendilerine bağlandıkları koşullara oluşum kuralları adını vermektedir. Oluşum kuralları, verilmiş bir söylemsel bölünmenin içindeki varoluş koşullarıdır¹³². Foucault'ya göre söylemsel oluşumlar, delilik, cinsellik, dilbilgisi gibi belli toplumsal konular etrafında bulunabilir¹³³. Dolayısıyla terörizm, ulusal güvenlik, demokrasi gibi konular dış politikada bu tür bir söylemsel oluşumun parçaları olarak örnek verilebilir.

Foucault'ya göre, her söz bir maddi varlığa sahip olmalıdır. Maddi varlık, sözün oluşturanıdır ve kimliğini kurar. Sözlerin kimliği, maddi kurumlar karmaşasında değişir¹³⁴. Materyalist açıdan bakıldığında kurumların maddesellik biçimi fizikidir, fakat aynı zamanda sosyaldır ve ekonominin gerçek ilişkilerinde bulunan çelişkiler tarafından şekillendirilir. Foucault ise bu çelişkileri bir yana bırakır ve kurumların ve ekonomik süreçlerin maddi olarak gruplaştığını ve söyleme varlık verebileceğini söyler. Dolayısıyla söylemlerin bazı durumlarda sosyal süreçlerde temellendiği ve söylemlere ait olan ilişki şekilleriyle diğer gerçek ya da öncelikli olan söylemsel olmayan ilişki şekilleri arasında bir ayrım yapılabileceği söylenebilir¹³⁵. Bu bağlamda

¹³⁰ Sara Mills, 2005, pp.15, 17, 43.

¹³¹ Michel Foucault, 1972, p.38; David Howarth, 2000, p.52.

¹³² Michel Foucault, a.g.e., p.38.

¹³³ Henrik Larsen, 1997, p.15.

¹³⁴ Michel Foucault, 1972, pp.100-101.

¹³⁵ Michel Foucault, a.g.e., p.45; Diane Macdonell, **Theories of Discourse: An Introduction**, Oxford: Basil Blackwell, 1986, p.95.

Foucault söylemsel olan ile söylemsel olmayan arasında ayırım yapmakta, söylemsel olmayan alanın veya söylemsel olmayan pratiklerin (kurumlar, siyasal olaylar, ekonomik pratikler ve süreçler gibi) varolduğuna inanmaktadır¹³⁶.

Sonuç olarak Foucault, Althusser'in ideoloji teorisini eleştirerek, ideoloji kavramının yerine daha geniş kapsamlı olan söylem kavramını kullanarak, kimliklerin inşasında söyleme merkezi önem atfederek, nesnelerin söylem dışında bir gerçeklikleri olmadığını öne sürerek, öznelerin de ancak söylem içinde bireylerce işgal edilebilecek bir konum olduklarını savunarak, Althusser'in ekonomik temelin son kertede belirleyici olduğu görüşüne karşı çıkararak Laclau ve Mouffe'un söylem teorisine esin kaynağı olmuştur.

1.3.3. Laclau ve Mouffe'un Söylem Yaklaşımı: Söylemin Merkeziliği

Post-Marksizm, Marksizmin dar sınıf anlayışının toplumsal değişimin analizinin önünde engel oluşturduğu ve Gramsci'nin hegemonya kavramının sınıf ittifakını aşan bir şey olduğu iddiasına dayanmaktadır¹³⁷. Post-Marksizmin önde gelen isimlerinden Laclau ve Mouffe'a göre, hegemonya sınıf ilişkilerinin yeniden şekillenmesiyle oluşan bir ilişki biçimi değil, sosyal alanda karmaşık etkileşimlerle kendisini eklemleyen bir organik bütünlüktür. Gramsci'nin hegemonya kavramının önemli bir faydasının hakim olan ile hakim olunan arasındaki ilişkilerin kapsamını açıklayacak bir model sunması olduğunu belirten yazarlara göre, hegemon sınıf tarafından eklemelenen ideolojik unsurların Marksizmin öne sürdüğu gibi bir sınıfa ait olması zorunlu değildir. Yani Laclau ve Mouffe, sosyal sınıflar arasındaki rekabete dayanan görüşü reddederek, farklı unsurların bir hegemonik proje içinde kendi kimliklerini kaybetmeksizin nasıl eklemlediklerini araştırmaktadır¹³⁸.

1.3.3.1. Toplumsal Bütünlüğün Kurulmasında Söylemin Merkeziliği

Laclau ve Mouffe, ideoloji kavramını Foucault'yu izleyerek söylem biçiminde yeniden tanımlamakta, bunu yaparken Althusserci ideoloji teorisinin açmazlarını aşmayı amaçlamaktadır. Laclau ve Mouffe'a göre, söylem kavramı, toplumsal pratiklerin eklemelenen karakterine ve dolayısıyla hiçbirinin diğer pratiklerin etkisinden

¹³⁶ Henrik Larsen, 1997, p.18.

¹³⁷ Mike Donaldson, "Gramsci, Class, and Post-Marxism", **International Gramsci Journal**, Vol: 1, Is: 1, 2008, pp.4-5.

¹³⁸ Owen Worth, 2008, pp.644, 646.

bağımsız olarak var olamayacağına işaret etmektedir¹³⁹. Laclau ve Mouffe'un söylem teorisi toplumu bir söylemsel inşa olarak anlamayı amaçlamakta, toplumun söylemsel pratikler yoluyla inşa edildiğini savunmaktadır¹⁴⁰. Foucault'un söylemsel olan ile söylemsel olmayan arasındaki ayrımını reddeden Laclau ve Mouffe'un söylem teorisi, söylemsel olmayana da anlamın sadece söylem aracılığıyla verilebileceğini savunmaktadır¹⁴¹. Laclau ve Mouffe'un teorisi, bir pratiğin belirli bir söylem hattı boyunca yapılandırıldığı¹⁴², her nesnenin bir söylem nesnesi olarak oluştuğu¹⁴³ ve ancak söylemsel olarak eklemleyici pratikler tarafından kurulabileceği temel savına dayanmaktadır. Laclau ve Mouffe, toplumsal olguyu yeniden tanımlarken, yapısalcı düşüncenin dilbilimsel öğelerin her birinin kimliğini sistem içindeki diğer öğelerle ilişkisine bağlı olduğu görüşünü esas alır ve toplumsalın da dil gibi eklemlemekte ve yapılanmakta olduğunu iddia eder. Yazarlara göre, toplumsal olgunun niteliği, toplumsal içindeki tıpkı dilin yapılandığı gibi yapılanan diğer öğelerle ilişkisine bağlı olacaktır. Dolayısıyla toplumsal olgu, eklemleyici bir pratiğin ürünüdür. Böylece söylemsel oluşumların sınırlarının söylem dışı [anlamsal] gerçeklik tarafından çizilebileceği görüşü reddedilmekte, söylemlerin ancak başka söylemsel oluşumlarla sınırlanabileceği vurgulanmaktadır¹⁴⁴.

Burada Laclau ve Mouffe, nesnelere söylem dışında bir gerçek varlıkları olduğu görüşünü tamamen reddetmemektedir. Yazarların karşı çıktıkları, nesnelere söylem dışında bir anlamları bulunduğu görüşü ve bu anlamın dilbilimsel yaklaşımda merkezi rol oynamasıdır. Yazarlara göre, nesnelere kendi kendilerine bir anlama sahip olmamakta, anlamları ancak söylem içinde kendilerine atfedilmektedir¹⁴⁵. Ayrıca öznelerin toplumsalın kaynağı ve belirleyicisi olduğu klasik ideoloji teorilerinden farklı olarak, Laclau ve Mouffe'un teorisinde özneler toplumsalın kaynağı olamazlar. Laclau ve Mouffe'un söylem teorisinde, bütün toplumsal ilişki ve çelişkiler (nesnelere ve toplumsal özneler de dahil olmak üzere), bireylerin bilincinin gelişiminin bir sonucu olarak değil, ancak söylemin içinde oluşur. Dolayısıyla öznenin nesnel-sınıfsal çıkarı, kimliği vb., ancak söylem tarafından tanımlanması ve anlamlandırılması durumunda

¹³⁹ Nur Betül Çelik, 1999, s.29.

¹⁴⁰ James Martin, "The Political Logic of Discourse: A Neo-Gramscian View", **History of European Ideas**, Vol: 28, Is: 1-2, March 2002, pp.23-24; Marianne Jorgensen and Louise J. Phillips, 2004, p.24.

¹⁴¹ Henrik Larsen, 1997, p.19.

¹⁴² Terry Eagleton, **İdeoloji**, çev. Muttalip Özcan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005, s.303.

¹⁴³ Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, 2008, s.171.

¹⁴⁴ Nur Betül Çelik, 1999, s.29.

¹⁴⁵ David Howarth, 2000, p.104; James Martin, 2002, p.23.

ve bu anlamlandırma pratiğinin çizdiği sınırlar çerçevesinde vardır. Bir başka deyişle, toplumsal özneler söylemin sabitlediği anlamın biçimlenişine bağlı olarak oluşur. Bu bağlamda klasik özne-nesne ikilemini aşan söylem kavramı, her ikisini de ancak aynı toplumsal pratik içinde birlikte belirlenen konumuna getirir¹⁴⁶. Laclau ve Mouffe, hem eklemleyici gücün, yani söylemin kendisinin kimliğinin hem de söylemin biçimlendirdiği kimliklerin genel söylemsellik alanında, siyasal pratikler tarafından oluşturulmakta olduğunu kabul etmektedir¹⁴⁷.

Bu bağlamda eklemleyici (articulative) pratik, Laclau ve Mouffe'un söylem teorisinde önemli bir yere sahiptir. Eklemleme, siyasal ve toplumsal alandaki yüzergezer unsurların anlamını kısmen sabitleyen düğüm noktalarının oluşturulması yoluyla gerçekleşen bir pratiktir¹⁴⁸. Bir söylem de, anlamın düğüm noktaları etrafında sabitlenmesi yoluyla oluşturulmaktadır¹⁴⁹. Laclau ve Mouffe'a göre, tüm söylemsel yapılar, farklı nesnelere ve eylemler arasında ilişkiler sistemi kuran bir sosyal ve siyasal inşadır. Bu bağlamda hegemonik projeler, farklı nesnelere ve eylemleri bir araya getirerek bu nesnelere ve eylemlerin kimliklerini belli bir yolda sabitleyebilir¹⁵⁰. Laclau ve Mouffe'a göre hegemonya, eklemleme kategorisinin egemen olduğu bir teorik alanı varsaymaktadır. Bir başka deyişle, hegemonyanın ortaya çıktığı genel alan, öğelerin momentler haline geldiği eklemleyici pratikler alanıdır¹⁵¹. Dolayısıyla Laclau ve Mouffe'un teorisinde eklemleme, farklı ideolojilerin ve kültürlerin sabit ve pasif bir sosyal düzen içinde kendi kimliklerini kaybetmeksizin bir araya gelme sürecini nitelendirir¹⁵². Bir söylemsel yapı, sadece "bilişsel" (cognitive) ya da "düşünsel" (contemplative) bir varlık değildir, toplumsal ilişkileri oluşturan ve düzenleyen bir eklemleme pratiğidir¹⁵³. Toplumsal kimliğin belirlenmesi, sonsuz sayıda anlamsal farkların sabitlenmesi, yani söylemin kuruluşudur. Laclau, ideoloji kavramının yerine

¹⁴⁶ Serpil Sancar Üşür, 1997, ss.57-59.

¹⁴⁷ Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, 2008, s.184.

¹⁴⁸ Nur Betül Çelik, "The Constitution and Dissolution of the Kemalist Imaginary", **Discourse Theory and Political Analysis: Identities, Hegemonies and Social Change**, eds. David Howarth, Aletta J. Norval and Yannis Stavrakakis, Manchester and New York: Manchester University Press, 2000, p.194.

¹⁴⁹ Düğüm noktasına siyasal söylemde demokrasi, ulusal söylemde de halk örnek verilebilir. Marianne Jorgensen and Louise J. Phillips, 2004, p.26.

¹⁵⁰ Marianne Jorgensen and Louise J. Phillips, a.g.e., p.29.

¹⁵¹ Laclau ve Mouffe, eklemleyici pratiğin bir sonucu olarak öğeler arasında kimlikleri değiştirecek bir ilişki kuran her türlü pratiğe eklemleme, eklemleyici pratikten doğan yapılmış bütüne ise söylem demektir. Bir söylem içinde eklemleme durumunda görünürken ortaya çıkan farklılık konumlarına moment [moment: farklı özelliklere sahip varlıklar], bunun tersine söylemsel olarak eklemleme yapılmamış farklılıklara ise öğe demektir. Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, 2008, ss.152, 169, 214.

¹⁵² Owen Worth, 2008, p.645.

¹⁵³ Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, 2008, s.156.

söylem kavramını kullanarak ve söylem dışında bir anlamın varlığını reddederek söylemin toplumsal alandaki merkeziliğini ilan etmektedir¹⁵⁴.

Laclau ve Mouffe'un teorisinde söylem, dilsel ve dilsel olmayan öğeleri içerir. Yazarlar söylem kavramı ile sadece sözlerin ve metinlerin bir araya gelmesini kastetmemekte, sözlerin ve metinlerin söylemsel bütünlüklerin içsel birer unsuru olduğunu savunmaktadır¹⁵⁵. Laclau ve Mouffe'un söylem teorisinin dilbilimsel modelden farkını ortaya koyan David Howarth'a göre, bu teoride tüm nesnelere bir söylem nesnesi olarak oluşmuştur ve bir sosyal pratiğin dilsel ve davranışsal boyutları arasında bir ontolojik ayırım söz konusu değildir. Sosyal ilişkiler sistemi, sadece dilsel bir fenomen değil, aynı zamanda bir söylemsel yapı olarak sosyal ilişkileri inşa ve organize eden bir eklemleyici pratiktir¹⁵⁶. Eklemleme pratiğinin, bir söylemsel oluşumun yapılandırılmasına katkıda bulunduğu çok çeşitli kurum, ritüel ve pratiklerin bütün alanlarına nüfuz etmesi gerekmektedir¹⁵⁷. Bu duruma fikirleriyle, politikalarıyla ve eylemleriyle bir söylem olarak Thatcherizmi örnek veren Howarth, bir yandan hukuk ve düzene ilişkin geleneksel Tory değerleri, İngilizlik, aile, gelenekler ve vatanseverlik, diğer yandan da serbest piyasaya ilişkin klasik liberal değerler gibi farklı ideolojik unsurları Muhafazakar Parti bünyesinde eklemleyen bir söylem olan Thatcherizmin, Laclau ve Mouffe'un teorisi çerçevesinde bir siyasal söylemle ne kastedildiğinin anlaşılması açısından çok iyi bir örnek olduğunu belirtmektedir. Howarth, Thatcherizmin sadece "özgürlük", "monetarizm", "hukuk ve düzen" gibi bir dizi fikirlerden oluşmadığını, aynı zamanda halka güçlü liderlik ve girişimcilik gibi bir dizi [davranışsal] pratikleri telkin ettiğini ve kurumları ve örgütleri (İngiliz Muhafazakar Partisi ve İngiltere devleti gibi) dönüştürme çabasına giriştiğini belirtmektedir. Dolayısıyla söylem, sadece hegemonik pratiği gerçekleştirmeye çalışan kişi, grup veya kurumların ortaya attığı belli söz, ifade ve sembollerden ibaret olmamakta, aynı zamanda bu söz ve ifadeleri destekleyen davranışlar ve uygulamalar ile birlikte düşünülmesi gereken bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda söylem analizinde konuşmalar, raporlar, bildirimler, tarihsel olaylar, mülakatlar,

¹⁵⁴ Serpil Sancar Üşür, 1997, s.55.

¹⁵⁵ Ernesto Laclau and Chantal Mouffe, "Post-Marxism Without Apologies", **New Left Review**, November-December 1987, p.82.

¹⁵⁶ David Howarth, 2000, pp.102-104.

¹⁵⁷ Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, 2008, s.176.

politikalar, fikirler, hatta örgütler ve kurumlar da dahil dilsel ve dilsel olmayan pek çok veri ele alınmaktadır¹⁵⁸.

1.3.3.2. Hegemonik Müdahale ve Toplumsal Bütünlüğün Kurulması

Hegemonik pratikler, Laclau ve Mouffe'un söylem teorisinde oldukça önemli yer tutmaktadır. Hegemonik pratikler farklı kimlikleri ve siyasal güçleri (öznelere) ortak bir proje içinde eklemlenmeye ve çeşitli dağılmış öğelerden yeni bir toplumsal düzen yaratmaya çalışan siyasal pratiklerin birer örnekleri iken, hegemonik oluşumlar da bu pratiklerin/projelerin toplumsal düzenin yeni biçimlerini oluşturmaya yönelik çabalarının bir sonucudur¹⁵⁹. Ayrıca, Laclau ve Mouffe'un teorisi açısından söylem belirli bir gerçeklik kavrayışının ve toplum anlayışının kurulmasını sağlayan çok boyutlu pratikler, anlamlar ve alışkanlıklar düzlemiyken, hegemonya ise çok boyutlu pratikler, anlamlar ve alışkanlıkların eklemlendiği bir yüzeydir¹⁶⁰. Dolayısıyla bu yaklaşımda hegemonya bir sınıf pratiği olarak algılanmaktan ziyade, bir söylemsel eklemlenme faaliyeti olarak görülmektedir¹⁶¹. Laclau ve Mouffe'a göre, toplumsal kimliklerin açık ve tamamlanmamış karakteri bu kimliklerin değişik tarihsel-söylemsel oluşumlara (Gramsci'deki anlamıyla tarihsel bloklara) eklemlenebilmesini sağlayacağı için, hegemonya farklı mücadele ve özne konumlarının parçalanmış ve henüz eklemlenmemiş olduğu bir bağlamda ortaya çıkacaktır¹⁶².

Laclau ve Mouffe'a göre, toplumsal aktörler, toplumsal dokuyu oluşturan söylemler içinde farklılık konumları işgal ederler ve bu anlamda hepsi birer tikelliktir. Öte yandan, toplum içi sınırlar yaratan toplumsal antagonizmalar vardır¹⁶³. Toplumsal antagonizmalar, farklı kimliklerin karşılıklı olarak birbirlerini dışladığı durumlarda söz konusu olur. Bir öznenin farklı kimliklerinin olması, bu kimliklerin antagonistik bir ilişki içinde olduğu anlamına gelmez. Antagonizmalar, bu kimliklerin benzer durumlarda farklı taleplerde bulunmasıyla ortaya çıkar¹⁶⁴. Antagonizmalar sosyal ilişkilerdeki uzlaşmazlıkları gösterir, bu nedenle sosyal oluşumun sınırlarının

¹⁵⁸ David Howarth, 2000, p.103; David Howarth and Yannis Stavrakakis, 2000, p.4.

¹⁵⁹ David Howarth and Yannis Stavrakakis, a.g.m., p.14.

¹⁶⁰ Nur Betül Çelik, 1999, s.33.

¹⁶¹ James Martin, 2002, pp.24-25.

¹⁶² Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, 2008, ss.41, 184, 214.

¹⁶³ Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, a.g.e., s.15.

¹⁶⁴ Marianne Jorgensen and Louise J. Phillips, 2004, p.47.

delilidir¹⁶⁵. Bu bağlamda toplumsal alanda varolan antagonistik ilişkiler ve karşı siyasal projeler tarafından eklemlemeye hazır ögeler hegemonya mücadelesinin çerçevesini çizmekte¹⁶⁶, hegemonik pratik dikişleme (suture) yoluyla farkları anlamsal bütünlüklere çevirmeye ve bir anlamsal merkez oluşturmaya çalışmaktadır¹⁶⁷.

Bir toplumsal oluşum, kimliğini kurabilmek için, dışarıda bıraktığı öğelere (antagonizmalara) muhtaçtır¹⁶⁸. Toplumsal öznelerin eklemlemesinin, kendilerine antagonist olan eklemleyici pratiklerle karşı karşıya gelerek ortaya çıkması gerekmektedir. Yani hegemonya, antagonizmaların kesiştiği bir alanda ortaya çıkar. Dolayısıyla antagonist güçlerin varlığı hegemonik bir eklemlemenin ön koşuludur¹⁶⁹. Bu bağlamda hegemonik projelerin amacı, mümkün olduğunca çok unsuru eklemleyerek somut toplumsal düzenlerin temelini biçimlendiren düğüm noktaları oluşturmaktır¹⁷⁰. Bu noktada hegemonya ile söylem birbirlerine oldukça benzemektedir, çünkü her iki kavram da anlamların sabitlemesi durumunu ifade etmektedir. Fakat hegemonik müdahale bu sabitlemeyi birbiriyle çatışan söylemler aracılığıyla yapar. Bir söylem çatışma içinde olduğu diğer söyleme karşı üstün gelebilirse hegemonik müdahale başarıya ulaşır ve antagonizmalar ortadan kalkar. Dolayısıyla hegemonik müdahale antagonistik bir zeminde cereyan eder ve söylemin anlamı sabitlemesi ile sonuçlanır¹⁷¹.

Bu bağlamda düşünüldüğünde, bir eklemleyici pratik olarak hegemonyanın amacı, anlamın yoğunlaştığı bazı düğüm noktaları inşa ederek ve bunları kısmen (tüm anlamların sabitlemesi mümkün olmadığı için) sabitleyerek somut bir toplumsal düzenin temelini oluşturmaya çalışmaktadır¹⁷². Düğüm noktalarının yerleştirilmesi ve ilişkisel kimliklerin oluşturulması yoluyla ortaya çıkan birleştirilmiş bir toplumsal ve politik alan, Gramsci'nin tarihsel blok dediği şeydir. Tarihsel bloğun farklı öğelerini birleştiren bağlantı tipi, yazarların söylemsel oluşum kavramına denk düşer. Tarihsel bloğa, oluşturulduğu antagonizmalar zemini açısından ele alındığı sürece, hegemonik oluşum denilebilir¹⁷³. Söylem teorisi açısından kavramlaştırıldığında hegemonya,

¹⁶⁵ David Howarth and Yannis Stavrakakis, 2000, p.9.

¹⁶⁶ Nur Betül Çelik, 1999, s.32.

¹⁶⁷ Serpil Sancar Üşür, 1997, s.56.

¹⁶⁸ Nur Betül Çelik, 1999, s.31.

¹⁶⁹ Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, 2008, s.216.

¹⁷⁰ David Howarth and Yannis Stavrakakis, 2000, p.15.

¹⁷¹ Marianne Jorgensen and Louise J. Phillips, 2004, p.48.

¹⁷² Nur Betül Çelik, 1999, s.32.

¹⁷³ Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, 2008, s.217.

herhangi bir grubun veya merkezin kendi düşünce ve inançları çerçevesinde ürettiği bir iktidardan çok, sonsuz söylemsellik alanı¹⁷⁴ içinde anlamın sınırlarını belli düğüm noktaları üzerinden kuran bir pratiktir. Bu nedenle bir söylemin hegemonik olduğunu söylemek, belli bir grubun toplumsal alandaki iktidarından bahsetmekten daha fazlası, toplumsal alandaki öğelerin söylem tarafından eklemlemediği bir yazım yüzeyi oluşturduğu anlamına gelir. Hegemonya, farklı toplumsal oluşumların taleplerini eklemlemediği, başka bir deyişle varlığını kalıcı kılmak için kendini onun diliyle ifade ettiği, yani taleplerini üzerine yazdığı bir söylemsel oluşum olmayı başardığı ölçüde hegemonik bir söylem olarak ele alınabilir¹⁷⁵.

Laclau ve Mouffe'a göre, hegemonya tüm öğeleri eklemleyip tartışılmaz bir konuma erişmeyi amaçlamasına rağmen, bunda tam anlamıyla başarılı olması mümkün değildir¹⁷⁶. Zira öğelerin statüsü, bir söylem zincirine bütünüyle eklemleme yeteneği olmayan yüzer-gezer gösterenlerin statüsüdür¹⁷⁷. Bu bağlamda söylemin kendisini inşa edebilmesi için her zaman [diğer söylemlerin eklemledikleri] belli öğeleri dışarıda bırakmak zorunda olduğunu savunan Laclau ve Mouffe, bunu "söylemsel dışarı" olarak adlandırmaktadır¹⁷⁸. Yazarlara göre, her türlü konsensüs hegemonik bir eklemleme sonucudur ve konsensüsün tam olarak gerçekleşmesini engelleyen, bir başka ifadeyle 'içerisinin' istikrarını tehdit eden bir 'dışarı' daima olacaktır. Bir söylemsel oluşum içinde bütün kimlikler ilişkisel bir konum işgal ettiğinden ve bütün söylemler kendilerini aşan bir söylemsellik alanı tarafından bozulduğundan, öğelerden momentlere geçiş süreci hiçbir zaman tamamlanamaz ve söylemsellik alanındaki tüm anlamlar tek bir anlamsal merkez etrafında eklemleme (hegemonize edilemez)¹⁷⁹. Bir başka deyişle, hiçbir söylem bir söylemsellik alanını tamamen hegemonize edebilecek, yani söylemsellik alanındaki tüm unsurların eklemleyebilecek niteliğe sahip olmadığı için toplum kendi kimliğini tam olarak oluşturamayacak¹⁸⁰, toplumsal

¹⁷⁴ Sonraki satırlarda değinileceği gibi, bir söylemin tüm anlamları sabitlemesi mümkün değildir. Söylem anlamları sabitlerken bazı anlamları dışarıda bırakmak zorunda kalmaktadır. Laclau ve Mouffe, dışarıda bırakılan anlamları "söylemsellik alanı" olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla söylemsellik alanı, bir söylemin dışarıda bıraktığı ve yine bu söylem veya diğer söylemler tarafından eklemleme hazır anlamlardan oluşan bir kaynaktır. Marianne Jorgensen and Louise J. Phillips, 2004, pp.26-27.

¹⁷⁵ Nur Betül Çelik, 1999, s.33.

¹⁷⁶ James Martin, 2002, p.25.

¹⁷⁷ Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, 2008, s.182.

¹⁷⁸ David Howarth, 2000, p.103.

¹⁷⁹ Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, 2008, ss.22, 182-183.

¹⁸⁰ Nur Betül Çelik, 1999, s.31; David Howarth and Yannis Stavrakakis, 2000, pp.10, 15.

bütünlük kaçınılmaz olarak kısmi ve geçici nitelikte olacaktır¹⁸¹. Bu nedenle söylemin amacı, anlamın tam olarak sabitlenemediği toplumda ekmeleme yoluyla anlamın geçici ve kısmi olarak sabitlenmesi ve bir söylemsel bütünlük oluşturulması çabası olarak sınırlanmaktadır¹⁸².

Toplumsal bütünlüğün hiçbir zaman tamamlanamaması ve anlamların tam olarak sabitlenememesi, toplumun kimliğinin tanımlanmasına ilişkin yeni toplumsal mücadelelerin yolunu açar. Bir söylem hiçbir zaman toplumsal bütünlüğü kuran tek söylem olamadığı için, toplumsal alanda birden fazla ve birbiriyle çatışan söylemler varolmaktadır. Farklı söylemler de özneye farklı konumlar atfetmekte, dolayısıyla özne tek bir kimliğe ve tek bir yönelime sahip bir varlık olmamaktadır¹⁸³. Bu nedenle toplumsal bütünlüğün kurulması çabası sürekli olarak devam eden bir süreçtir ve toplumsal pratik her zaman yeni farklılıkların kurulmasından oluşur¹⁸⁴. Burada Laclau ve Mouffe, çeşitli farklar arasında anlamsal bütünlüklerin oluşma alanı olan söylemsel süreçte öznelerin sürekli yeniden ve parçalı biçimde tanımlanma özelliğini vurgulayan bir model önermektedir. Bu modelde söylem, toplumsalı anlamlandıran, bu bağlamda sonsuz bir akış içinde sürekli yeniden kuran merkezdir¹⁸⁵. Dolayısıyla hegemonik proje devam eden çabalarla gerçekleştirilmektedir ve ortaya çıkan farklı söylemler tarafından hegemonik projeye yeni anlamlar verilmektedir. Siyasal aktörler, politikalarının ekmelemlenmesinde, sadece önceki söylemsel zincirin kavramları açısından değil diğer aktörlerin söylemleri açısından da sınırlanmıştır. Her ekmeleme işlemi yeni bir düğüm noktası oluşturur ve mevcut zincire yeni bir zincir ekler¹⁸⁶. Bu bağlamda düşünüldüğünde hegemonik pratiğin mantığı, parçalı yapıları sabitliğe dönüştürerek, bir merkez etrafında bütünleştirmektir. İşte bu anlamda, hegemonik proje devam eden çabalarla gerçekleştirildiği için, Gramsci'nin ifade ettiği anlamda bir hegemonya mücadelesinden bahsetmek olanaklıdır¹⁸⁷.

Özetle, Laclau ve Mouffe'un söylem teorisi bütün toplumsal ilişki ve çelişkilerin ancak söylemin içinde oluştuğunu, bu bağlamda söylemsel yapılar içinde hegemonik projelerin farklı öznelerin ve nesnelerin kimliklerini belli bir yolda

¹⁸¹ Serpil Sancar Üşür, 1997, s.55.

¹⁸² Marianne Jorgensen and Louise J. Phillips, 2004, p.39.

¹⁸³ Marianne Jorgensen and Louise J. Phillips, a.g.e., pp.24, 41.

¹⁸⁴ Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, 2008, s.183.

¹⁸⁵ Serpil Sancar Üşür, 1997, ss.56-58.

¹⁸⁶ Özlem Demirtaş Bagdonas, "The Clash of Kemalism? Reflections on the Past and Present Politics of Kemalism in Turkish Political Discourse", **Turkish Studies**, Vol: 9, No: 1, p.105.

¹⁸⁷ Serpil Sancar Üşür, 1997, s.56.

sabitleyen, böylece toplumsal ilişkileri oluşturan ve düzenleyen bir sosyal ve siyasal inşa faaliyeti olduğunu belirtmektedir. Yazarlar, eklemlenme pratiğinin dilsel ve davranışsal boyutları birlikte barındırdığını, bu bağlamda fikirlerden, ritüellerden, kurumlardan, politikalardan, eylemlerden vb. oluşabileceğini belirtmektedir. Bu analizleriyle Laclau ve Mouffe, farklı öznelerin bir hegemonik proje içinde bir araya getirilmesinde ve bu unsurların hegemonik projeye rıza göstermesinde dilsel ve davranışsal unsurlardan oluşan söylemin rolüne vurgu yaparak hegemonya tartışmalarına farklı bir bakış açısı getirmiştir.

Laclau ve Mouffe analizlerini iç politika bağlamında yapıp devlet içinde hegemonyanın oluşumu ile ilgilenmekte, dünya hegemonyası yazarların inceleme alanı dışında bulunmaktadır. Bu nedenle dünya hegemonyasının inşasında maddi güç kapasitelerinin önemi ve hegemonyanın inşa süreci konularında bir açıklamada bulunmamaktadırlar. Dolayısıyla Laclau ve Mouffe'cu söylem teorisinin bu tezin inceleme konusu olan Amerikan hegemonyasının inşa ve yeniden inşa sürecini tek başına açıklayabilmesi mümkün değildir. Laclau ve Mouffe'cu söylem teorisinin Amerikan hegemonyasının açıklanmasında ancak önceki sayfalarda ayrıntılarına değinilen hegemonya yaklaşımlarını destekleyici nitelikte bir katkısı olabilir. Hatırlanacağı gibi, hegemonik istikrar teorisi ve liberal kurumsalcı yaklaşım Amerikan hegemonyasının inşasında maddi güç kapasitelerinin rolünün açıklanmasında önemli katkılarda bulunurken, rıza ve meşruiyet boyutunu ihmal ettikleri için tatmin edici bir analiz çerçevesi sunamamaktaydı. Neo-Gramscian teori, maddi güç kapasitelerinin önemine vurgu yapmasının yanında hegemonyanın inşa süreci üzerinde yoğunlaşarak rıza ve meşruiyetin sağlanması ile de ilgilenerek bu iki teorinin bıraktığı boşluğu gidermekte, ancak önceki sayfalarda değinilen eksiklikleri nedeniyle Amerikan hegemonyasının siyasal/ideolojik boyutunu açıklamakta bazı bakımlardan zayıf kalmaktaydı. Laclau ve Mouffe'cu söylem teorisi ise, hegemonya konusunda en kapsamlı açıklamalar getiren neo-Gramscian teorisinin önceki sayfalarda ayrıntılı olarak bahsedilen eksikliklerinin giderilmesi bakımından oldukça faydalı bir analiz çerçevesi sunmaktadır.

Bu bağlamda Laclau ve Mouffe'cu söylem teorisi, hegemonik projelerin farklı özneleri bir söylemsel yapı içinde bir araya getirerek eklemlenme yoluyla bu öznelerin kimliklerini belli bir yolda sabitlemesi ve bu farklılıklardan bir ortak kimlik inşa etmesine vurgu yaparak, Amerikan hegemonyasının inşasında ve yeniden inşasında

Batı ile birlikte hareket edip Batılı üretim sistemini ve değerlerini benimsemeyen devletlerin tabiiyetinin sağlanmasının nasıl mümkün olacağını açıklanmasına yardımcı olmaktadır. Amerikan hegemonyası Laclau ve Mouffe'cu teorinin sunduğu perspektiften analiz edildiğinde, ilerleyen sayfalarda da detaylı bir şekilde değinileceği gibi, komünizmle mücadele çerçevesinde, yani ortak tehdit algılamasına ve bu tehditle mücadele edilmesine yönelik ortak çıkar hissine dayanarak farklı devletlerin [bu farklılıklarını büyük ölçüde koruyarak] ABD'nin hegemonyasındaki Batı Bloku'na eklenmesinin sağlandığı görülmektedir. Böylece Laclau ve Mouffe'cu söylem teorisi, iç politika bağlamında geliştirilmiş olması nedeniyle Amerikan hegemonyasının sınırlı bir boyutunun açıklanmasında katkı sunmakta, ama bu katkı diğer yaklaşımların zayıf kaldığı alanları tamamlaması nedeniyle büyük önem arz etmektedir.

1.4. Hegemonya ve İmparatorluk

Hegemonya konusundaki tüm bu teorik tartışmalar sonucunda, bir devletin hegemon konuma erişebilmesi için gerekli olan iki temel unsur ön plana çıkmaktadır. Birincisi maddi güç kapasiteleri, ikincisi ise rıza ve meşruiyettir. Bu bağlamda hegemon aktörün uluslararası sistemde ekonomik ve askeri güç bakımından başat pozisyonda bulunması, yani kendi çıkarları çerçevesinde bir uluslararası düzen inşa edilmesini sağlayabilecek güce sahip olması gerekmektedir. Bunun için de uluslararası ekonomide hammadde, üretim, ticaret, finans gibi hayati konularda belirleyici role sahip olması, mevcut uluslararası düzenin istikrarını sağlayabilecek askeri güce sahip olması gerekmektedir. Ancak hegemon devletin bunu yaparken diğer devletlerin de rızasını alması, yani oluşturulan uluslararası düzenin diğer devletlerin çıkarlarını da yansıtacak nitelikte olması gerekmektedir. İnşa edilen uluslararası düzen ve söz konusu aktörün bu düzen içindeki hegemon konumu ancak bu şekilde bir meşruiyete sahip olacaktır. Bu bağlamda hegemon devlet tarafından ortak çıkar hissine vurgu yapılması diğer devletleri ve toplumları kendi liderliği altında bir araya getirmekte önemli role sahip olacaktır. Ayrıca ortak çıkarları gerçekleştirmeyi amaçlayarak diğer devletlere de fayda sağlayan kurumsal mekanizmalar aracılığıyla uluslararası düzeyde gerçekleştirilen işbirliği, oluşturulan düzene meşruiyet sağlayacaktır.

Hegemonya kavramı sık sık imparatorluk kavramı ile karıştırılmaktadır. Bu nedenle imparatorluk kavramının açıklanması ve her iki kavram arasındaki farkın

ortaya konulması ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. İmparatorluk kavramı, Latince “imperium” kelimesinden gelmektedir. “Imperare” fiilinden türeyen bu kavram, “in” ve “perare”nin bileşiminden oluşmaktadır. Perare, “hazırlamak” anlamına gelirken; imperare, bir şeyleri yapılmış hale getirmek için tedbir almak anlamına gelmektedir. Bu nedenle imparatorluk kavramının orijinal anlamı, iç organizasyona ve dış savunmaya yönelik hazırlık yapan ve tedbirler alan bir bütünlüğü (collectivity) tasvir etmektedir. Kökeni itibariyle koruma ve savunma olgularıyla açıklanabilecek olan imparatorluk kavramında, çeşitli etnik grupların kendi istekleriyle bir imparatorluk ya da jeopolitik topluluk içinde bir araya gelmeleri söz konusudur. İmparatorluk içinde, belirlenen amaçları yerine getirmek için, siyasal organ ve adli organ olmak üzere iki temel organ mevcuttur. Bütünlük, bu organlara, belli sınırlar içinde olmak kaydıyla, otoritesini verir ve yönetme işini emanet eder. Organların halklar üzerinde yönetim yetkilerini kullandığı bu sınırların dışında, her grup faaliyetlerini özgürce yürütebilir ve kendi yerel (belediye vb.) kurumlarını otonom bir şekilde düzenleyebilir¹⁸⁸.

Bu bilgiler ışığında, kökenleri itibariyle imparatorluk kavramı ile emperyalizm arasında ayırım yapmak gerekmektedir. Zira bir imparatorlukta bağlı ögelerin korunması söz konusuysen; imparatorluğun gerçek niteliğinden sapmış ve yozlaşmış hali olan emperyalizmde ise, siyasal ve adli organların da işbirliği ile, belli bir azınlık grubun geri kalan çoğunluğun iyi niyetini kötüye kullanması söz konusudur¹⁸⁹. Ancak zamanla imparatorluk ile emperyalizm kavramları arasındaki ayırım muğlaklaşmaya başlamış ve imparatorluk kavramında anlam kayması yaşanmıştır. Bu bağlamda modern anlamda imparatorluk, çeşitli etnik grupların kendi özgür iradeleriyle bir imparatorluk içinde birleşmeleri ve imparatorluğun da bu birimleri belli konularda özgür bırakarak koruması ve savunması unsurları ortadan kalkarak; merkez ülkenin çevre ülkeler üzerinde hakimiyet kurduğu, zor yoluyla elde edilen ve yürütülen, çevre ülkelerin kendi aralarındaki etkileşimde aracı işlevi gören, merkezileşmiş, hiyerarşik bir yönetim sistemi anlamında kullanılmaya başlanmıştır¹⁹⁰.

Üstün yönetim, mutlak güç ve hakimiyet kavramlarıyla nitelendirilen modern anlamıyla imparatorluk, pek çok halkın ve toprağın tek bir yöneticinin veya yönetim

¹⁸⁸ Magdalena Grau Figueras and Agustí Chalaux de Subirà, **Essay on Currency, Market and Society**, 2nd edition, çev. Loto Perrella, Barcelona: Joan Bardina Studies Center, 1997, <http://www.pangea.org/~jbardina/ammsukin.htm>, (Erişim Tarihi: 23 Şubat 2009).

¹⁸⁹ Magdalena Grau Figueras and Agustí Chalaux de Subirà, a.g.e.

¹⁹⁰ Michael Mann, “American Empires: Past and Present”, **Canadian Review of Sociology and Anthropology**, Vol: 45, No: 1, 2008, p.8.

aygıtının otoritesi altında birleştirilmesiyle oluşan bir yönetim şeklidir¹⁹¹. Bu bağlamda modern imparatorluklar, askeri güçlerinin yardımıyla büyürler. İmparatorluklar ele geçirdikleri toprakları ve burada yaşayan insanların sahip oldukları varlıkları talan ederler. Daha sonra ise hakimiyetlerini sürdürmek için siyasal, ekonomik, ideolojik vb. güç araçlarına başvururlar. Bu bağlamda ekonomik emperyalizm, modern imparatorlukların oldukça sık başvurduğu yollardan biridir. Bunlara rağmen, modern imparatorluklar da, orjinal anlamında olduğu gibi, sık sık dünyaya iyilik getirmek gibi merhametlik iddiasında bulunurlar. Hatta bağlı birimlere bazı faydalar da sağlayabilirler. Ancak bunu o birimleri kendi yönetimi altına alarak ve bu birimler üzerinde otoriter bir yönetim sergileyerek yaparlar. Ayrıca merkezi yönetimin imparatorluğa bağlı çevre birimler üzerindeki otoritesi o kadar güçlüdür ki, çevre birimler kendi aralarında iletişim kanalına sahip bulunmamakta, birbirleriyle olan tüm iletişimlerini merkez aracılığıyla yürütmek zorunda kalmaktadır¹⁹². Oysa imparatorluğun orjinal anlamında bağlı birimler belli oranda otonomiye sahiptir.

Günümüzde imparatorluk tartışmaları yapılırken, özellikle de ABD'nin bir imparatorluk olup olmadığı konusu tartışılırken genellikle Roma İmparatorluğu'na atıfta bulunulmakta veya bu imparatorluk ile kıyaslama yapılmaktadır. O halde imparatorluk hakkındaki açıklamalarımızı Roma İmparatorluğu özelinde devam ettirme gerekliliği doğmaktadır. Roma İmparatorluğu'nun büyük bir bölümü güç yoluyla fethedilmiş ve fethedilen toprakların bağımsızlığı ve egemenliği yok edilerek ele geçirilmiştir. Roma İmparatorluğu döneminde geniş bir coğrafi alana yayılan bütün imparatorluk toprakları doğrudan tek bir merkezden yönetilmiş, imparator her eyalete bir vali göndermiş, imparatorluğun sınırlarını korumak veya genişletmek ve iç güvenliği sağlayarak bölge halkının imparatorluğa itaat etmesini sağlamak amacıyla Roma ordusu da her eyalette askeri varlık bulundurmıştır. Bu eyaletlerde yaşayan insanlar Roma İmparatorluğu'nun vatandaşları olmadıkları için imparatorluğun kendi vatandaşlarına sağladığı bütün haklardan yararlanamamaktaydı. Ayrıca, Roma liderleri devletin eyaletlerdeki kontrolünü artırmak amacıyla Roma kültürünü ihraç etme politikası izlerken, yerel liderler ise kendi konumlarını güçlendirmek amacıyla merkezi

¹⁹¹ Bir imparatorluk, bir bitişik toprak şeklinde, yani bitişik toprakların fethi ile (eski Roma ya da modern Rus imparatorlukları gibi) oluşabilirken; deniz ya da deniz aşırı imparatorluk şeklinde, yani farklı bölge veya kıtalardaki toprakların fethi ile de (İspanya, Hollanda, Fransız ve İngiliz imparatorlukları gibi) oluşabilir. John Agnew, "American Hegemony into American Empire? Lessons from the Invasion of Iraq", *Antipode*, 2003, p.874.

¹⁹² Michael Mann, 2008, p.8.

yönetimin istekleri doğrultusunda faaliyet göstermekteydi. Dış politikada da oldukça farklı olan Roma İmparatorluğu, kendi çıkarlarının tehdit edildiğini düşündüğünde bir ülkeye savaş ilan etmekte, savaşı kazanınca ya bu ülkeleri yağmalayıp, mal ve mülklerine zorla vergi koyup, esirleri de köle yapmakta ya da bu ülkeleri Roma İmparatorluğu'nun dış politika amaçları çerçevesinde hareket etmeye zorlamaktaydı. Roma İmparatorluğu ayrıca, tüm devletlerin dış politikalarını kendi kontrolü altına almaya çalışmaktaydı. Hatta imparatorluğun bir müttefikinin veya dostunun bağımsız bir dış politika izlemesi bile mümkün değildi¹⁹³.

Görüldüğü gibi hegemonya, gerek klasik anlamıyla gerekse de modern anlamıyla imparatorluktan oldukça farklılık göstermekte, özellikle de modern anlamda imparatorluk ile kıyaslandığında neredeyse birbirine zıt hakimiyet biçimlerini ifade etmektedir. Öncelikle, hegemonyada hegemon devletin diğer devletleri veya halkları kendi otoritesi altına alarak yönetmesi, hatta hiçbir ulusu koruyucu (protectorate) olarak koruması bile söz konusu değildir. Zira hegemonyada düzen içindeki zayıf ve ikincil birimler biçimsel olarak egemen konumdadır ve merkezin bu birimler üzerindeki hakimiyetinin boyutu ve mekanizmaları daha zayıf ve daha az formeldir¹⁹⁴. Ayrıca hegemon devlet bu devletlerin veya halkların diğer devletlerle kurduğu ilişkileri düzenlemesi, onları sömürmesi de söz konusu değildir. Kaba gücü oldukça sık ve sınırsız bir biçimde kullanan ve diğer devletlerin dış politikalarını kendi kontrolü altına almaya çalışan imparatorlukların aksine, hegemon devletler hakimiyetlerini sürdürmek için kaba güce mümkün olduğunca az başvururlar, yumuşak güç unsurlarını (siyasi değerler, kültür vb.) oldukça sık kullanırlar, diğer devletlerin dış politikalarını yönlendirmek için güç ve tehdit unsurlarına başvurmazlar. Dolayısıyla hegemonik düzenler, sahip olunan gücün büyük katkısıyla oluşturulmalarına rağmen, imparatorlukların aksine, güce ve baskınlığa mümkün olduğunca başvurulmadığı, düzen içindeki diğer devletlere de fayda sağlayan, bu nedenle de bu devletlerin gösterdikleri rızaya ve meşruiyete dayanan sistemlerdir.

¹⁹³ Kimberly Kagan, "Hegemony, Not Empire: How the Pax Americana Differs from the Pax Romana", **The Weekly Standard**, Vol: 7, Is: 33, 2002.

¹⁹⁴ G. John Ikenberry, **After Victory: Institutions, Strategic Restraint, and the Building of Order after Major Wars**, Princeton: Princeton University Press, 2001, p.27.

2. Amerikan Hegemonyasının Teorik Analizi

Hegemonya konusundaki teorik tartışmalara yer verdikten ve hegemonya kavramı tüm unsurlarıyla açıklandıktan sonra yapılması gereken, Amerikan hegemonyasının bu unsurlar çerçevesinde analiz edilmesidir. İlerleyen satırlarda bahsedileceği gibi II. Dünya Savaşı sonrası dönemde hegemon konuma erişecek askeri güce sahip olan ABD, daha savaş yıllarından itibaren savaş sonrası düzenin nasıl olması gerektiği üzerinde düşünmekteydi¹⁹⁵. Bu bağlamda savaşın I. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan düzenin revizyonist devletler tarafından bozularak kapitalist devletler arasında rakip nüfuz alanlarının ortaya çıkmasından ve uluslararası ticarete koruma duvarlarının oluşmasından kaynaklandığı sonucuna varan Amerikan siyaset yapıcılarını, benzer durumun yaşanmasının ancak sınırların yatırımcılara ve tüccarlara açılması ve rakip kapitalist devletlerin ABD'nin ekonomik, siyasal ve askeri hegemonyası altında birleşerek işbirliği yapması yoluyla önlenebileceğini düşünmüştür. Dolayısıyla bu dönemden itibaren ABD'nin temel ulusal çıkarı haline gelen ekonomik olarak açık bir uluslararası sistemin desteklenmesinin sermayenin yayılmasına yardımcı olacağı inancı¹⁹⁶ ABD'yi Batı kapitalizminin ve Batı kapitalizmi içinde de öncelikli olarak kendisinin yararına olacak bir düzen tesis etme taahhüdü altına sokmuştur¹⁹⁷. 10 Ağustos 1941'de yayınlanan Atlantik Demeci ile bunun ilk adımı atılmış¹⁹⁸, 1 Ocak 1942'de Birleşmiş Milletler Deklarasyonu'nun¹⁹⁹ ve 26 Haziran 1945'de Birleşmiş Milletler Şartı'nın imzalanmasıyla Birleşmiş Milletler (BM) örgütü kurularak savaş sonrası düzenin tesis edilmesinde önemli bir aşama kaydedilmiştir²⁰⁰.

¹⁹⁵ Mark Beeson ve Richard Higgott, "Hegemony, Institutionalism and US Foreign Policy: Theory and Practice in Comparative Historical Perspective", **Third World Quarterly**, Vol: 26, No. 7, 2005, p.1176.

¹⁹⁶ Doug Stokes, "The Heart of Empire? Theorising US Empire in an Era of Transnational Capitalism", **Third World Quarterly**, Vol: 26, No: 2, 2005, pp.221-222; Philip Zelikow ile Yapılan Görüşme, Charlottesville: University of Virginia Corcoran Department of History, 3 Şubat 2010.

¹⁹⁷ Paul Kennedy, 2005, s.429.

¹⁹⁸ Amerikan Başkanı Franklin Roosevelt ile İngiltere Başbakanı Winston Churchill arasında imzalanan bu belge ile iki ülke arasında savaştan sonra yeryüzünün nasıl düzenleneceğine ilişkin bir mutabakat sağlanmış, savaştan sonra toprak kazanılmaması, ulusların kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesine saygı gösterilmesi, açık denizlerde ticaret serbestliği, tüm uluslar arasında ekonomik alanda işbirliği gerçekleştirilmesi, tüm devletlerin kuvvet kullanmaktan kaçınması ve silahsızlanmaya gidilmesi gibi ilkeler üzerinde anlaşılmıştı. **Atlantic Charter**, August 14, 1941, <http://avalon.law.yale.edu/wwii/atlantic.asp>, (Erişim Tarihi: 13 Eylül 2008).

¹⁹⁹ Birleşmiş Milletler Deklarasyonu için Bkz: **Declaration by the United Nations**, January 1, 1942, http://avalon.law.yale.edu/20th_century/decade03.asp, (Erişim Tarihi: 13 Eylül 2008).

²⁰⁰ Uluslararası barış ve güvenliğin korunması için bir kolektif güvenlik mekanizması oluşturularak, bu mekanizma içinde bu konudaki temel sorumluluk Güvenlik Konseyi'ne verilerek, kuvvet kullanma yasağı konularak ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya yeniden tesis edilmesi için

Açık bir uluslararası ekonomik sistem oluşturulabilmesi açısından en önemli gelişme ise, Temmuz 1944'de toplanan Bretton Woods Konferansı'nda IMF (Uluslararası Para Fonu) ve Dünya Bankası'nın, 1947 yılında da GATT'ın (Gümrük ve Tarifeler Birliği) kurulması olmuştur²⁰¹. Böylece oluşturulan liberal uluslararası ekonomik düzende Dünya Bankası aracılığıyla savaştan büyük zarar gören Avrupa'ya ve daha sonra da az gelişmiş ülkelere proje karşılığı krediler açılarak söz konusu ülkelerin küresel ekonomiye ayak uydurmalarına yardımcı olunması, IMF aracılığıyla verilen kredilerle ani kur dalgalanmalarının önlenmesi ve ödemeler dengesi açıklarının giderilerek uluslararası ticaretin sorunsuz işleminin sağlanması²⁰², üye ülkeler arasında gümrükleri en aşağı düzeye çekmeyi amaçlayan GATT aracılığıyla da uluslararası ticaretin serbest bir şekilde işleminin garanti altına alınması amaçlanmıştır. Bu şekilde iki savaş arası dönemde olduğu gibi korumacı ekonomik politikaların izlenmesi engellenmeye ve uluslararası ticaretin serbestliği garanti altına alınmaya çalışılmıştır²⁰³.

Washington'un yukarıda bahsedilen yeni bir düzen inşa etme ve bu düzen içindeki hegemon konumunu tesis etme çabaları çerçevesinde, önce bu konumun temelini oluşturan ve ABD'nin sahip olduğu ekonomik ve askeri güce değinmek, daha sonra da diğer devletlerin bu çabalara desteğini (hegemon konumuna rızasını) alarak bu konumuna meşruiyet elde etme sürecine kısaca değinmek gerekmektedir.

2.1. Amerikan Hegemonyasının İnşasında Maddi Güç Kapasiteleri

ABD hegemon konuma erişirken askeri ve ekonomik bakımlardan dünyanın en güçlü ülkesi olarak öne çıkmaktaydı. Nitekim II. Dünya Savaşı sona erdiğinde, dünyanın geri kalan kesimi savaştan tükenmiş olarak çıkmış, zaten bir ekonomik güç olarak yükselmekte olan ABD ise bu sefer hem ekonomik hem de askeri açılarından başat konuma erişmiştir.

Güvenlik Konseyi'ne kuvvet kullanma tekeli verilerek (meşru müdafaa hakkı saklı kalmak kaydıyla) etkin bir mekanizmanın oluşturulması yoluyla Milletler Cemiyeti'ndeki başarısızlığın bir daha tekrarlanmasının engellenmesine çalışılmıştır. <http://www.un.org/aboutun/unhistory/>, (Erişim Tarihi: 13 Eylül 2008).

²⁰¹ Halil Seyidoğlu, 2001, ss.189, 536-537.

²⁰² Halil Seyidoğlu, 2003, s.11.

²⁰³ Bu yeni ekonomik düzen ile imar, kalkınma veya ödemeler dengesinin sağlanması için IMF ve Dünya Bankası fonlarından yararlanmak isteyen ülkeler ya ABD'nin parasal konularda getirdiği kovertibilite (paranın serbestçe dövize çevrilebilirliği) serbestisi ve açık rekabet koşullarına uymak ya da tüm sistemin dışında kalmak (bu düzenin sosyalist denetimle bağdaşmaz olması nedeniyle SSCB bu seçeneği tercih etmiştir) zorunluluğuyla karşı karşıya kalmışlardır. Paul Kennedy, 2005, s.429.

Savaş sırasında Avrupa ülkeleri ithalatlarını ABD'den gerçekleştirdiği için bu dönemde ülkedeki üretimin boyutları neredeyse %50 oranında artmıştır. Özellikle savaş üretimi sayesinde Amerikan sanayisi büyük bir gelişme kaydetmiş, savaş sırasında ABD'nin askeri üretime yaptığı harcama miktarı sekiz kat artarak 1945 yılında 81.6 milyar dolarla ülkenin GSMH'sinin yaklaşık %50'sine ulaşmış, bu gelişmenin etkisiyle savaş dışı ürünlerin üretiminde de büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. Savaş sırasında Ödünç Verme ve Kiralama Yasası çerçevesinde Avrupa ülkelerine başta askeri malzemeler olmak üzere yapılan ihracatlar sonucunda ülkenin toplam ihracatı 14.3 milyar dolara ulaşmıştır. Böylece ABD savaş sonunda dünyanın en büyük mal ihracatçısı haline gelmiş, birkaç yıl sonra da dünya ihraç mallarının üçte birini sağlayacak konuma erişmiştir. Bu dönemde ayrıca, ABD'nin uluslararası yatırımları 16.8 milyar dolara ulaşarak tarihte ilk kez İngiltere'yi geçmiştir²⁰⁴.

Bu şekilde dünya nüfusunun sadece %6.3'üne sahip olmasına rağmen dünya üretiminin yarısını gerçekleştiren ABD, uluslararası ekonominin en güçlü ülkesi olmuştur²⁰⁵. Nitekim II. Dünya Savaşı boyunca ABD'nin GSMH'si %50 oranında bir artış kaydederken, bir bütün olarak Avrupa'nınki %25 oranında düşmüştü. 1950 yılına gelindiğinde ABD'nin GSMH'si 381, SSCB'nin 126, İngiltere'nin 71, Fransa'nın 50, Almanya'nın 48, İtalya'nın 29 milyar dolardı²⁰⁶. Bu durum savaş sonrası dönemde ABD'nin açık bir uluslararası ekonomik sistem oluşturulması için çaba göstermesinin arkasındaki esas nedeni oluşturmaktadır. Ayrıca savaş sona erdiğinde ABD'nin elinde 20 milyar dolarlık altın rezervi vardı ve bu oran dünya toplamının %70'ini oluşturmaktaydı. Bu durum ise Bretton Woods Konferansı'nda doların ve altının uluslararası ekonomik sisteminin ana rezerv paraları olmasına giden süreci hızlandırmıştır²⁰⁷.

Geir Lundestad, ABD'nin bu gücünün tarihte görülmemiş bir durum olduğuna ve bu gücün diğer büyük güçler olan SSCB'den ve 19. yüzyıl İngiltere'sinden daha kapsamlı olduğuna dikkat çekmiş, bu bağlamda ABD'nin kendine özgü bir imparatorluk yarattığını belirtmiştir. Geçmişte İngiltere'nin sadece 1860'lı yıllarda kısa bir dönemde dünyanın en büyük GSMH'sine sahip olduğunu, 1830'larda Rusya

²⁰⁴ Hideyo Naganuma, 2000, pp.11-12; Paul Kennedy, 2005, s.427.

²⁰⁵ G. John Ikenberry, 2001, p.169.

²⁰⁶ Paul Kennedy, 2005, s.439.

²⁰⁷ Hideyo Naganuma, 2000, p.12.

ve Fransa'nın, 1870'lerde ise ABD ve Rusya'nın dünyanın en büyük üretimini paylaştıklarını belirten Lundestad, ABD'nin 1945 yılında üretim açısından en yakın rakiplerinin büyük farkla önünde olduğunu, dünya üretiminin neredeyse yarısını tek başına gerçekleştirdiğini ve bu konumunu uzun süre koruduğunu vurgulamıştır. Lundestad, ABD'nin teknoloji açısından da ileri bir düzeyde bulunduğunu, 1940-1950 yılları arasında dünyanın önemli buluş ve icatlarının %82'sini gerçekleştirdiğini, oysa İngiltere'nin 1750-1775 yıllarında dünyanın önemli buluş ve icatlarının sadece %47'sini gerçekleştirebildiğini ifade etmiştir²⁰⁸.

Bu ekonomik güç ABD'nin askeri gücüne de yansıyor, ülke savaş sonunda 7,5 milyonu deniz aşırı ülkelerde olmak üzere toplam 12,5 milyon askeri personele (yaklaşık kırk katlık bir artışla) sahip durumda bulunuyordu. 1950 yılında ABD savunmaya yılda 14.5 milyar dolar harcarken, çok daha büyük silahlı kuvvetlere (ABD'ninkinin üç katı) sahip olan SSCB 15.5 milyar dolar harcama yapmıştı. Avrupa ülkelerinin savunma harcamaları ise oldukça düşük kalmış, bu bağlamda İngiltere 2.3, Fransa 1.4, İtalya 0.5 milyar dolar harcama yapmıştı²⁰⁹. II. Dünya Savaşı öncesinde İngiliz donanmasından zayıf olan Amerikan donanması, savaş sonunda 1200 ana savaş gemisinden oluşan filosuyla dünyada tartışmasız üstün konuma sahipti. Bu üstünlük hava kuvvetlerinde de söz konusu olmuş, ABD'nin savaş uçağı üretimi 1944 yılında 95,000'e ulaşmış ve Almanya ve Japonya'nın toplamını geçmiştir. Her şeyden önemlisi ise, ABD'nin atom bombası tekeline sahip olmasıydı. ABD'nin sahip olduğu bu olağanüstü ekonomik ve askeri gücü göz önüne alındığında, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde yalnızcılık politikasını terk ederek dışarıya doğru yaptığı atılım şaşırtıcı değildi. Avrupa'nın geleneksel büyük güçleri eski konumlarını yitirirken, ABD sürekli olarak onların arkalarında bıraktığı boşluğu dolduruyordu²¹⁰. Bütün bunlar, II. Dünya Savaşı'nın sona erişinin ABD'nin dünyanın en güçlü ülkesi olarak yeni bir uluslararası düzen oluşturulmasına öncülük etme ve bu düzen içinde hegemon rol oynama kapasitesini ortaya çıkardığını göstermektedir²¹¹.

Yukarıdaki verilerden anlaşılacağı gibi, ABD II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ekonomik ve askeri açılardan mutlak bir üstünlüğe sahipti. Bu üstünlük

²⁰⁸ Geir Lundestad, *The American "Empire" and Other Studies of US Foreign Policy in a Comparative Perspective*, Oxford: Oxford University Press, 1990, pp.31-32, 40.

²⁰⁹ Paul Kennedy, 2005, ss.427, 439-440.

²¹⁰ Geir Lundestad, 1990, p.41; Paul Kennedy, a.g.e., ss.427-428.

²¹¹ Hideyo Naganuma, 2000, p.12.

Washington'a hegemonyasını inşa etmesinde büyük destek sağlamıştır. Ancak, önceki sayfalarda hegemonya kavramının uluslararası ilişkiler literatürüne girmesinde etkili olan faktörlerden bahsedilirken de kısaca değinildiği gibi, 1960'ların sonlarına ve 1970'lerin başlarına gelindiğinde ABD'nin bu konumunda zayıflamanın başladığı görülmüştür. Ekonomik açıdan bakıldığında, özellikle yüksek askeri harcamaların olumsuz etkileri nedeniyle ABD'nin dünya üretimindeki payı azalmaya ve dış ticari açık vermeye başlamış²¹², Bretton Woods sisteminin yıkılmasıyla uluslararası para sisteminde anahtar para işlevi görerek ABD'ye önemli bir üstünlük sağlayan doların bu nitelikleri sarsıntıya uğramış, Japonya, Kanada, pek çok Avrupa ve Asya ülkesi de artık ekonomik açıdan güçlenerek ABD'nin rakipleri haline gelmeye başlamıştır²¹³. Benzer durum askeri alanda da görülmeye başlanmıştır, SSCB 1949'da atom bombasını ve 1953'te hidrojen bombasını elde ederek²¹⁴, 1957'de de dünyanın ilk yapay uydusu olan Sputnik'i uzaya fırlatarak askeri teknoloji açısından büyük gelişme kaydetmiş²¹⁵, askeri alandaki atılımlarıyla bazı silah sistemlerinde ABD'nin önüne geçmiştir²¹⁶. Dolayısıyla ABD'nin uluslararası alandaki mutlak ekonomik ve askeri üstünlüğünde nispi bir gerileme yaşanmış, bunun etkisiyle uluslararası siyasal ve ekonomik ilişkilerdeki belirleyici gücünde de zayıflama söz konusu olmuştur. Ancak özellikle ekonomik açıdan diğer devletlerden daha üstün konumda bulunmaya devam etmesi nedeniyle ABD'nin hegemon rolünü sürdürmeye, önceki yıllarda olduğu kadar kolay olmasa da, devam ettiğini söylemek mümkündür.

2.2. Amerikan Hegemonyasının İnşasında Rıza ve Meşruiyet

Washington'un yeni bir uluslararası düzen inşa edip hegemonyasını tesis etme çabalarının başarıya ulaşabilmesi için Amerikan halkının ve uluslararası toplumun desteğini alması gerekmektedir. ABD aldığı siyasi ve askeri inisiyatiflerle hem oluşturulmaya çalışılan açık uluslararası ekonomik sistemin güvence altına alınması için komünizm tehdidiyle mücadele etmeye hem de bu mücadeleye (uluslararası düzen

²¹² ABD'nin dünya üretimindeki payı 1970'ler boyunca %26'dan %24'e düşmüş, bu oran daha sonra 1980'lerde de %20'ye gerilemiştir. 1968 yılına kadar ABD'nin ihracatı ithalat miktarını aşarken, ilk kez bu tarihte dış ticareti açık vermiştir. Donald W. White, 1996, p.384; UNCTAD, **Handbook of Statistics 2008**,

http://stats.unctad.org/Handbook/ReportFolders/ReportFolders.aspx?CS_referer=&CS_ChosenLang=en, (Erişim Tarihi: 3 Ağustos 2008).

²¹³ Donald W. White, a.g.e., p.396.

²¹⁴ Hideyo Naganuma, 2000, p.14.

²¹⁵ Donald W. White, 1996, p.285.

²¹⁶ Paul Kennedy, 2005, s.469.

inşa edilmesi ve düzenin güvence altına alınması çabalarına) iç ve uluslararası toplumun desteğini almaya çalışmıştır. Bu çerçevede ABD'nin hem ulusal hem de uluslararası alanda pek çok girişimde bulunması zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

ABD'nin hegemon konuma erişebilmesi açısından halkın desteğinin alınması büyük önem arz etmekteydi. Zira I. Dünya Savaşı sonrası dönemde Woodrow Wilson'un yeni bir uluslararası düzen inşa edilmesine öncülük yapma çabaları Amerikan halkı tarafından yeterince destek görmemişti²¹⁷. Buna benzer bir durumla tekrar karşı karşıya kalmamak için komünizmin neden olduğu tehdit ön plana çıkarılarak ve nükleer savaş olasılığından bahsedilerek kamusal korku düzeyinin belirli bir seviyede tutulmasına çalışılmış, komünizm karşıtlığına dayalı ulusal güvenlik ideolojisinin korku üretimi bu dönemde en önemli toplumsal kontrol mekanizmalarından biri olmuştur²¹⁸. Bu şekilde Amerikan halkının sürekli olarak savaşa hazır tutularak yeniden inzivacı eğilimlere dönmesinin engellenmesi ve komünizmle mücadelenin toplumsal meşruiyetinin sağlanması amaçlanmış, nitekim bunda başarılı olunmuş ve komünizm tehdidi sayesinde Amerikan halkının ABD'nin üstlendiği küresel inisiyatiflere desteği alınmıştır. Böylece dışa dönük olarak oluşan ulusal güvenlik ideolojisi içeriye dönük olarak da düzeni tesis edici bir işlev görmüştür²¹⁹.

Amerikan halkının desteğinin alınması ile birlikte atılması gereken bir diğer adım, ulusal güvenlik yapısının komünizmle mücadeleye uygun olarak şekillendirilmesiydi. Bu bağlamda 26 Temmuz 1947'de kabul edilen Ulusal Güvenlik Yasası ile, öncelikle, farklı bakanlıklar şeklinde örgütlenmiş olan kara kuvvetleri ve donanma ile daha önce kara kuvvetleri bünyesinde yer alıp şimdi ayrı bir birim haline getirilen hava kuvvetleri yeni oluşturulan Savunma Bakanlığı'na bağlanmıştır²²⁰. Daha

²¹⁷ ABD'nin Milletler Cemiyeti'ne üyeliği konusunda ayrıntılı bilgi için Bkz: Clarence A. Berdahl, "The United States and the League of Nations", *Michigan Law Review*, Vol: 27, No: 6, April 1929, pp. 607-636; Fahir Armaoğlu, a.g.e., ss.213-215.

²¹⁸ Komünistlerin özgür dünyada hızla destekçi kazandığını ve ABD içinde pek çok kişinin komünizmin ajanı haline geldiğini düşünen Cumhuriyetçi Parti'den Senatör Joseph McCarthy, başta Dışişleri Bakanlığı bünyesinde olmak üzere bürokrasideki pek çok kişinin komünizm yandaşı olduğunu öne sürerek ve bu durumu provoke ederek kamuoyunda komünizm korkusunu ve karşıtlığını körükleyen en önemli isim olmuştur. Lawrence B. Goodheart, "Joseph McCarthy'nin Günümüz Amerikasına Kalmış Olan Uğursuz Mirası", çev. Birgül Koçak, *Doğu Batı*, Sayı: 32, 2005, ss.127-129.

²¹⁹ İsmet Akça ve Evren Balta, 2005, s.68.

²²⁰ Savunma Bakanlığı, ABD'nin savunmasını planlamak, askeri personeli görevlendirmek ve eğitmek, yeni silah sistemleri geliştirmekle görevlendirilmiştir. Douglas T. Stuart, "Present at the Legislation: The 1947 National Security Act", *Organising for National Security*, ed. Douglas T. Stuart, November 2000, p.5, <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub299.pdf>, (Erişim Tarihi: 14 Ekim 2010); Pam Cornelison and Ted Yanak, *The Great American History Fact-Finder: The Who, What,*

önce savaş zamanında görev yapan genelkurmay başkanlığı da sürekli hale getirilmiş²²¹, ordunun kara, deniz ve hava birimlerinin operasyonlarını koordine etmekle görevlendirilmiştir²²². Yasayla ayrıca, Stratejik Hizmet Ofisi lağvedilerek, onun yerine dünya genelinde ABD'nin güvenliği ile ilgili olarak siyasi, askeri, ekonomik konularda istihbarat toplamakla görevlendirilen Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA) kurulmuştur²²³. Bu kurumların dışında, ABD'nin ulusal güvenliği ve savunması ile ilgili faaliyetleri yönetecek ve koordine edecek ve başkana askeri, istihbarat ve dış politika ile ilgili konularda tavsiyelerde bulunacak olan Ulusal Güvenlik Konseyi kurulmuştur. 1953 yılından itibaren ise Konsey bünyesinde çalışan personeli yönetecek ve başkana ulusal güvenlikle ilgili danışmanlık yapacak bir Ulusal Güvenlik Danışmanı atanmaktadır²²⁴. ABD'nin 11 Eylül saldırılarına kadar olan dönemdeki ulusal güvenlik yapısı ve ulusal güvenliğe ilişkin karar verme mekanizmasını büyük ölçüde şekillendiren bu yasa²²⁵ ile oluşturulan ulusal güvenlik sistemi Amerikan halkının ulusal güvenlik konusundaki bakış açısının dönüştürülmesinde de önemli rol oynamıştır. Zira ulusal güvenlik kavramı zamanla ulusal çıkar kavramı ile eşdeğer hale gelmiş, Amerikan siyaset yapıcılarını ulusal çıkarları ulusal güvenlik temelinde meşrulaştırmaya başlamış, böylece Amerikan hegemonyasını tesis etmek için alınan inisiyatiflere halkın desteği alınmıştır²²⁶.

ABD içinde bu dönüşümün gerçekleştirilmesinden sonra, sıra dışı politikada komünizmle mücadeleye yönelik olarak girişimlerde bulunulmasına ve uluslararası toplumun desteğinin alınmasına gelmişti. Bu desteğin elde edilebilmesi için ortak tehdit algılamasına ve bu tehditle mücadele edilmesine yönelik ortak çıkar hissine vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda SSCB önderliğindeki Doğu Bloku tarafından yöneltilen komünizm tehdidinin devasa boyutları ön plana çıkarılarak ve bu tehdidin sadece ABD'ye karşı değil Batı Bloku'nun temsil ettiği özgür dünyaya karşı yöneldiğinin altı çizilerek ortak tehdit algılaması yaratılmış ve bu ortak tehdide karşı

Where, When, and Why of American History, Boston and New York: Houghton Mifflin Company, 2004, p.132.

²²¹ Douglas T. Stuart, 2000, p.5.

²²² Pam Cornelison and Ted Yanak, 2004, p.132.

²²³ Pam Cornelison and Ted Yanak, 2004, p.87; "The National Security Act of 1947", a.g.m.

²²⁴ Başkan, başkan yardımcısı, dışişleri ve savunma bakanları Konsey'in asıl üyesidirler. Ayrıca genelkurmay başkanı ve CIA başkanı danışman üyelerdir. Konsey bünyesinde ayrıca pek çok uzman da görev yapmaktadır. Pam Cornelison and Ted Yanak, 2004, p.346; "The National Security Act of 1947", <http://www.texascollaborative.org/SilverblattModule/act2-1.php>, (Erişim Tarihi: 14 Ekim 2010).

²²⁵ William W. Newmann, 2002, p.127.

²²⁶ Douglas T. Stuart, "Ministry of Fear: The 1947 National Security Act in Historical and Institutional Context", *International Studies Perspectives*, Vol: 4, No: 3, 2003, p.303.

ancak tüm devletlerin işbirliğiyle mücadele edilebileceğine vurgu yapılarak ortak çıkar hissi yaratılmıştır. Nitekim bu tehditle kendi çabalarıyla başa çıkamayacak olmaları müttefiklerini Washington'un kurduğu sistem içinde ve Washington'un hegemon konumu altında bir araya gelmeye itmiştir²²⁷.

Bu bağlamda atılan ilk adım 12 Mart 1947'de ilan edilen Truman Doktrini ile komünizm tehdidi altındaki Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık askeri yardım yapılması olmuştur²²⁸. Ayrıca 3 Nisan 1948'de kabul edilen Marshall Planı ile Avrupa ülkelerine 17 milyar dolarlık yardım yapılmış, bu şekilde II. Dünya Savaşı'nda büyük yıkıma uğrayan Avrupa'nın yeniden yapılandırılarak uluslararası ekonomik sisteme entegre edilmesi ve savaşın neden olduğu kaosun SSCB'ye avantaj sağlamasına engel olarak kıtanın liberal demokratik bir gelişim göstermesine katkı yapılması amaçlanmıştır²²⁹.

ABD komünizmle mücadele çerçevesinde diğer devletlerin desteğini alabilmek ve hegemon konumuna dayanan düzene katılımlarını sağlayabilmek için ittifaklara ve kurumsal düzenlemelere büyük önem vermiş, bu şekilde pek çok devletin Amerikan hegemonyasına eklenmesini sağlamıştır. Bu devletlerin ittifaklar ve kurumsal düzenlemeler aracılığıyla eklenmesi 1940'lı yılların ikinci yarısında başlayıp sonraki yıllarda da devam eden uzun bir zaman dilimi içerisinde olmuştur. Nitekim Laclau ve Mouffe'un ifade ettiği gibi, herhangi bir söylemin söylemsellik alanındaki tüm unsurları eklemleyebilecek niteliğe sahip olmaması ve anlamları tam olarak sabitleyememesi nedeniyle ortak kimliğin oluşturulması kısmi nitelikte olacağı ve bütünlüğün sağlanması hiçbir zaman tamamlanamayacağı için, farklı öznelerin (devletlerin) eklenmesine yönelik hegemonik proje sürekli devam eden çabalarla gerçekleştirilmektedir. Bu analiz Amerikan hegemonyasının inşası açısından da geçerli olmuştur.

Bu bağlamda farklı devletlerin Amerikan hegemonyasına eklenmesi sürecindeki en önemli gelişme, 4 Nisan 1949'da Kuzey Atlantik Antlaşması'nın imzalanarak NATO'nun kurulması olmuştur²³⁰. SSCB'nin Doğu Avrupa'da

²²⁷ G. John Ikenberry, 2001, pp.163-164.

²²⁸ Fahir Armaoğlu, a.g.e., ss.441-442.

²²⁹ Çağrı Erhan, "Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 51, No: 1-4, Ocak-Aralık 1996, ss.275-278, 283.

²³⁰ Senatör Arthur Vandenberg'in hazırladığı ve ABD'nin güvenliğini ilgilendiren ve karşılıklı yardım dayanan bölgesel antlaşmalara katılmasının önünü açan karar tasarısının Senato'da kabul edilmesiyle,

komünizmi yayma faaliyetlerini hızlandırması, NATO'nun kuruluşuna giden yolu açmış ve Avrupa ülkelerinin bu örgüte katılmasını sağlamıştır²³¹. Paul Kennedy'nin de ifade ettiği gibi, NATO Marshall Planı'nın ekonomik açıdan yaptığını askeri açıdan yapmıştır²³². Zira bu örgüt aracılığıyla, yukarıda bahsedilen yardımlarla uluslararası ekonomik sisteme entegre edilen Batı Avrupa bu sefer de ABD'nin öncülüğünü yaptığı güvenlik mekanizmasına entegre edilmiş, böylece Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'nın liberal demokratik değerleri benimsemesi ve Amerikan hegemonyasına eklenmesi sağlanmıştır.

Komünizmden yönelen tehdidin ciddiyeti vurgulanarak Avrupa kamuoyunun ikna edilmesiyle Batı Almanya 6 Mayıs 1955'te NATO'ya üye olarak alınmış, bu şekilde Batı Avrupa'nın Amerikan hegemonyasına tam olarak eklenmesi sağlanmıştır²³³. Amerikan üstünlüğüne meydan okuma potansiyeline sahip bir diğer ülke olan Japonya'nın da sosyal ve siyasi yapısı tekrar oluşturulmuş, 8 Eylül 1951'de imzalanan Güvenlik Antlaşması ile ABD bölgede barış ve güvenliğin korunması için Japonya topraklarında askeri güç bulundurma hakkını elde etmiştir²³⁴. Böylece bu iki ülke yapılan büyük miktarlarda ekonomik yardımlar ve gerçekleştirilen reformlarla komünizm karşıtı koalisyon çerçevesinde oluşturulan güvenlik ve ekonomi düzenlemelerinin içinde pasifize edilerek ABD'nin hegemon olduğu düzene eklenmiştir²³⁵.

Bu şekilde Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Japonya'nın Amerikan hegemonyasına eklenmesi sağlanırken, bunlardan başka pek çok bölge ve devletin de eklenmesine çalışılmıştır. Bu bağlamda Amerika kıtasının geri kalan bölümünün eklenmesi için 2 Eylül 1947'de Rio Antlaşması olarak da bilinen Amerika İçi Karşılıklı Yardım Antlaşması imzalanmış²³⁶, Amerika kıtasında komünizmle mücadele

ABD'nin ittifaklara girmesinin önünde Monroe Doktrini'nde itibaren varolan engeller kalkmıştır. Fahir Armaoğlu, a.g.e., ss.448-449.

²³¹ ABD, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İtalya, İzlanda, Kanada, Lüksemburg, Norveç ve Portekiz NATO'nun kurucu üyeleri olmuştur. Nejat Doğan, "NATO'nun Örgütsel Değişimi, 1949-1999: Kuzey-Atlantik İttifakından Avrupa Atlantik Örgütüne", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 60, No: 3, Temmuz-Eylül 2005, ss.72-73.

²³² Paul Kennedy, 2005, s.450.

²³³ Nejat Doğan, 2005, s.74.

²³⁴ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.457.

²³⁵ Christopher Layne and Benjamin Schwartz, 1993, p.8; Doug Stokes, 2005, p.222.

²³⁶ Bu antlaşmaya ABD, Arjantin, Bolivya, Brezilya, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, El Salvador, Guatemala, Haiti, Honduras, Kolombiya, Kosta Rika, Küba, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Şili, Uruguay ve Venezüella taraftır. Antlaşma hakkında bilgi için Bkz: Josef L. Kunz, "The Inter-American Treaty of Reciprocal Assistance", **The American Journal of International Law**, Vol: 42, No: 1, Kanun 1948, pp.111-120.

etmek amacıyla toplanan 9. Amerikan Devletleri Uluslararası Konferansı sırasında, 30 Nisan 1948’de de Amerikan Devletleri Örgütü Şartı imzalanmış, her iki belgede de taraf devletlerden birine yapılacak bir saldırının diğer devletlere de yapılmış sayılacağı hükmü yer alarak kolektif güvenlik sistemi oluşturulmuştur²³⁷. ABD bu girişimlerle, Monroe Doktrini çerçevesinde taahhüt ettiği Amerika kıtasını savunma misyonunu artık komünizm tehdidinden koruyacak şekilde yerine getirmeye çalışmıştır²³⁸.

Uzak Doğu ve Pasifik bölgesinin komünizmle mücadele çerçevesinde Amerikan hegemonyasına eklenmesi için ise Japonya’nın dışında pek çok ülke ile de ittifak kurulmuştur. Bu bağlamda 31 Ağustos 1951’de Filipinler ile Karşılıklı Savunma Antlaşması imzalanmış, 1 Eylül 1951’de Avustralya ve Yeni Zelanda ile ANZUS paktı adında bir ittifak imzalanmıştır²³⁹. 8 Eylül 1954’te de ABD, İngiltere, Fransa, Yeni Zelanda, Avustralya, Filipinler, Tayland²⁴⁰ ve Pakistan²⁴¹ tarafından Güneydoğu Asya Antlaşma Örgütü (SEATO) kurulmuştur²⁴². Yine aynı bölgede, komünizmin yarattığı tehdit nedeniyle, Vietnam savaşından sonra, ABD’nin teşvikiyle Malezya, Tayland, Filipinler, Singapur, ve Endonezya 1967 yılında Güneydoğu Asya Devletleri Birliği’ni (ASEAN) kurmuşlardır²⁴³. Doğu Asya’da ise, ABD ile Tayvan (o dönemdeki resmi adı ile “Çin Cumhuriyeti”) 2 Aralık 1954’te Karşılıklı Savunma

²³⁷ Bu örgüte kurulduğu sırada 21 devlet üye olmuş, Marksist-Leninist siyasal sistemi nedeniyle Küba’nın üyeliği 1962’de dondurulmuştur. Howard Jones, **Crucible of Power: A History of American Foreign Relations from 1897**, Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, 2008, p.308; “Profile: Organization of American States”, http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/country_profiles/4441597.stm, (Erişim Tarihi: 6 Kasım 2010).

²³⁸ ABD için Latin Amerika’yı hegemonyası altında tutmak kolay olmamış, nitekim ilerleyen yıllarda pek çok rejim Amerikan hegemonyasına baş kaldırmış ya da komünizm yanlısı eğilimler göstermiş, Washington ise bu gelişmeleri engellemek için müdahalelerde bulunmak zorunda kalmıştır. Bu konuda bilgi için Bkz: Howard Jones, a.g.e., pp.308-309, 346-351, 443-444, 461-466, 496-505, 534-536.

²³⁹ Pasifik bölgesinde bir saldırıya uğramaları halinde birbirlerine yardım edeceklerini öngören her iki ittifak da hem komünizm tehdidini hem de Japonya’nın olası saldırgan eylemlerini engellemeyi amaçlamaktaydı. Fahir Armaoğlu, a.g.e., ss.457-458.

²⁴⁰ Bu örgütün kurulmasından sekiz yıl sonra, 1962 yılında ABD ile Tayland arasında imzalanan Thanat-Rusk Bildirisi iki ülkenin devam eden askeri bağlarını güçlendirmiştir. Bruce Vaughn, “U.S. Strategic and Defense Relationship in the Asia-Pacific Region”, **CRS Report for Congress**, Order Code: RL33821, January 22, 2007, p.23.

²⁴¹ Bu tarihten birkaç ay önce, 2 Mayıs 1954’te ABD ile Pakistan Karşılıklı Güvenlik Yardımı Anlaşması imzalanmıştır. İlerleyen satırlarda bahsedileceği gibi, Pakistan bundan bir yıl sonra da ABD’nin desteklediği Bağdat Paktı’na katılmıştır. Pakistan böylece ABD’nin komünizmle mücadele çerçevesinde Asya’daki en önemli partnerlerinden biri olmuştur. Robert J. McMahon, “United States Cold War Strategy in South Asia: Making a Military Commitment to Pakistan, 1947-1954”, **The Journal of American History**, Vol: 75, No: 3, December 1988, p.812.

²⁴² Fahir Armaoğlu, a.g.e., ss.460-461.

²⁴³ “ASEAN-US Relations: Challenges”, Keynote speech of Goh Chok Tong Prime Minister of Singapore at the ASEAN-United States Partnership Conference New York, 07 September 2000, <http://www.aseansec.org/2806.htm>, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2010); Russel H. Fifield, “ASEAN: Image and Reality”, **Asian Survey**, Vol: 19, No: 12, December 1979, pp.1199-1200.

Antlaşması imzalamıştır²⁴⁴. Ayrıca komünizm tehdidi nedeniyle ABD'nin 1945 yılında giriştiği Kore Savaşı'nın ardından 1953 yılında ABD ile Güney Kore arasında, bir saldırı durumunda tarafların birbirlerine yardım etmesini öngören karşılıklı Güvenlik Anlaşması imzalanmış ve bu ülkeye çok sayıda Amerikan askeri yerleştirilmiştir²⁴⁵. Böylece Uzak Doğu ve Pasifik, Güneydoğu Asya ve Doğu Asya'da pek çok devlet Amerikan hegemonyasına eklenmiştir.

Bu bölgelerin yanında, zengin enerji kaynakları nedeniyle kapitalist sistemin işleyişi açısından büyük önem arzeden Ortadoğu'nun da komünizm tehdidinden korunması ve Amerikan hegemonyasına eklenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda ABD'nin desteği ile 1955 yılında İngiltere, Türkiye, Irak, İran²⁴⁶ ve Pakistan²⁴⁷ tarafından Bağdat Paktı kurulmuş, bu pakt ile Ortadoğu'daki Sovyet etkisi sınırlanmak istenmiştir²⁴⁸. ABD, bu pakt içinde yer almayı dünya petrol rezervlerinin dörtte birine sahip olması nedeniyle büyük önem arzeden ve 1933 yılından itibaren petrol alanlarının işletilmesi konusunda işbirliği geliştirdiği Suudi Arabistan ile de komünizmle mücadele çerçevesinde (bu petrol alanlarının güvenliğini de sağlayacaktı) ittifak kurulmuş, 1946 yılında Dhahran'da bir askeri üs inşa edilmiş, 1951 yılında ise karşılıklı savunma yardım anlaşması imzalanmıştır²⁴⁹. 1957 yılında ilan edilen ve komünizm tehdidine karşı Ortadoğu'da gerekirse askeri güç kullanılmasını öngören Eisenhower Doktrini ile de ABD, İngiltere ve Fransa'nın Ortadoğu'da bıraktığı boşluğu doldurmak üzere harekete geçiyor ve bölgede SSCB'nin karşısına askeri olarak dikiliyor, böylece petrol zengini bu bölgede günümüze kadar sürecek olan ve

²⁴⁴ Bruce Vaughn, 2007, p.26.

²⁴⁵ Bruce Vaughn, 2007, p.21.

²⁴⁶ ABD'nin İran ile kurduğu ittifak bundan daha eskiye dayanmaktadır. İran'da 1951'de başbakanlığa gelen Muhammed Musaddık'ın İran komünist partisi olan Tudeh aracılığıyla SSCB ile yakınlaşması, 1953'de de İngiliz-İrân Petrol Şirketi'ni millileştirmesi, komünizm karşıtı ve Amerikan yanlısı olan Şah Rıza Pehlevi'yi sürgüne yollaması üzerine Başkan Dwight Eisenhower Musaddık'ın komünizmden esinlenen eylemlerinden endişe duymuş ve İngiltere ile birlikte hareket ederek İran ordusunun Musaddık'ı bir darbe ile devirmesini desteklemiş ve Şah Rıza Pehlevi ülkesine geri dönmüştür. Bu darbeden sonra ABD tarafından desteklenen ve askeri yardım yapılan İran, Batı'nın petrol imtiyazlarını garanti etmiştir. İran bu dönemden itibaren, 1979 yılındaki İslami devrime kadar, ABD'nin Ortadoğu'daki en yakın iki müttefikinden biri (diğer ise Suudi Arabistan) olmuştur. Howard Jones, 2008, p.307.

²⁴⁷ ABD'nin Pakistan ile arasındaki ittifak ve Pakistan'ın Ortadoğu savunması açısından önemi hakkında bilgi için Bkz: Bilal Hashimi, "The Beginnings of U.S.-Pakistan Alliance", **Pakistan Forum**, Vol: 3, No: 6/7, March-April 1973, pp.3-9.

²⁴⁸ Fahir Armaoğlu, a.g.e., ss.491.

²⁴⁹ Bu anlaşma ile kalıcı bir ABD Askeri Eğitim Misyonu kurularak hem bu üssün uzun süreli kullanımı garanti edilmiş hem de Suudi silahlı kuvvetlerine eğitim verilmesi taahhüt edilerek güçlü bir güvenlik ilişkisi geliştirilmiştir. Josh Pollack, "Saudi Arabia and the United States, 1931-2002", **Middle East Review of International Affairs**, Vol: 6, No: 3, September 2002, <http://meria.idc.ac.il/journal/2002/issue3/jv6n3a7.html>, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2010).

Amerikan hegemonyası için büyük önem taşıyan kontrolü açısından büyük bir adım atmış oluyordu²⁵⁰.

Tüm bu girişimler ve ittifaklar komünizmle mücadele çerçevesinde gerçekleştirilmiş, yukarıdaki satırlarda ismi zikredilen devletlerin bu ittifaklara dahil olmasında komünizm tehdidinden korunma amacı belirleyici olmuştur. Burada komünizm tehdidinin varlığı, ortak tehdit algılaması ve bu tehditle mücadele edilmesine yönelik ortak çıkar hissi yarattığı için, ABD'nin hegemonya inşa etme çabalarına iç ve uluslararası kamuoyundan destek sağlanması için önemli bir neden oluşturmuştur.

Liberal demokratik değerleri benimseyen Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Japonya hem özgürlük ve demokrasi temaları çerçevesinde hem de komünizmle mücadele çerçevesinde Amerikan hegemonyasına eklemlenmiştir. Ancak bu değerleri benimsemeyen ve özgürlük ve demokrasi temalarıyla ilgilenmeyen ve fakat Batı Bloku'na dahil olan Pakistan, Filipinler, Suudi Arabistan vb. devletler ise Amerikan hegemonyasına önceki satırlarda da belirtildiği gibi sadece komünizmle mücadele çerçevesinde eklemlenmişlerdir. Bu devletlerin Amerikan hegemonyasına rıza göstermelerini sağlayabilmek için liberal demokratik değerlerin empoze edilmesi yerine kendi farklılıklarını (farklı yönetim biçimlerini) korumalarına müsaade edilmiştir. Komünizmin yayılmasını kendi varlıklarına karşı bir tehdit olarak gören bu devletlerin Amerikan hegemonyasına rıza göstermesini komünizme karşı yürütülen mücadele sağlamıştır. Dolayısıyla, önceki sayfalarda da ifade edildiği gibi, bu devletler Amerikan hegemonyasının ekonomik boyutuna (liberal ekonomik sisteme) entegre olmakta kısmen başarılı olmuş, siyasal boyutuna ise komünizmle mücadele çerçevesinde eklemlenmişlerdir.

Yine önceki sayfalarda bahsedildiği gibi, Amerikan hegemonyası çerçevesinde inşa edilmeye çalışılan düzen serbest ticarete dayalı açık bir küresel ekonomik sistemin hayata geçirilmesini amaçlamakta, komünizm tehdidi ise buna yönelmiş en büyük meydan okumayı oluşturmaktaydı. Dolayısıyla komünizm tehdidiyle mücadele

²⁵⁰ Libya, Lübnan, İran, Pakistan, Ürdün, Irak ve Suudi Arabistan doktrinin ilanından memnuniyet duyduğunu açıklamış, Suriye ile Mısır ise rahatsızlığını dile getirmiştir. Eisenhower Doktrini 1957-1958'de Ürdün'de ve 1958'de Lübnan'da yaşanan siyasi krizlerde, 1957'de komünizmin güçlendiği Suriye'nin bölge ülkelerini tehdit etmesi nedeniyle ortaya çıkan krizde uygulanmıştır. Ayrıntılı bilgi için Bkz: Peter L. Hahn, "Securing the Middle East: The Eisenhower Doctrine of 1957", **Presidential Studies Quarterly**, Vol: 36, No: 1, March 2006, pp.38-47.

edilmesi Amerikan hegemonyası açısından büyük önem arz etmekteydi²⁵¹. Bu nedenle Amerikan hegemonyasını inşa etme çabalarının ekonomik ve sosyal boyutları kadar siyasal boyutu da büyük önem arz etmekteydi. O halde komünizmle mücadeleyi sadece üstlenilen küresel inisiyatiflere iç ve uluslararası kamuoyunun desteğinin alınması için kullanılan bir gerekçe veya bu süreçteki stratejik çerçeve olarak görmek yanlış olacaktır. Zira önceki sayfalarda da bahsedildiği gibi, söylem sadece hegemonik pratiği gerçekleştirmeye çalışan kişi, grup veya kurumların ortaya attığı belli ifade, fikir ve sembollerden ibaret olmamakta, aynı zamanda bunları destekleyen davranışlar ve uygulamalar ile birlikte düşünülmesi gereken, yapıları, kurumları ve politikaları dönüştüren oldukça kapsamlı bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır²⁵². Komünizmle mücadele de ABD'nin hegemonya oluşturma sürecinde hem kendi iç yapısını hem de dünya politikasını dönüştürmesine yönelik kapsamlı bir proje, Laclau ve Mouffe'cu anlamda bir söylem olmuştur.

Nitekim komünizmle mücadele çerçevesinde, önceki sayfalarda da ifade edildiği gibi, Amerikan ulusal güvenlik yapılanması dönüştürülmüş, ülke içinde yaratılan korku ortamıyla ABD halkıyla ve tüm kurumlarıyla sürekli olarak savaşa hazır tutulmuş, pek çok ittifak gerçekleştirilmiş ve uluslararası örgüt kurulmuş, savunmaya büyük harcamalar yapılarak²⁵³ hem Sovyet tehdidine karşı güvenliğin korunması amaçlanmış hem de silahlanma yarışıyla SSCB'nin askeri ve ekonomik baskı altına alınması amaçlanmıştır. Yani komünizmle mücadelenin içeriğini dolduracak pek çok adım atılmıştır. Böylece komünizmle mücadele çerçevesinde farklı öznelerin (devletlerin), ortak tehdit algılamasına ve bu tehditle mücadele edilmesine yönelik ortak çıkar hissine dayanarak, ortak bir kimlik tasarımına (ABD'nin hegemonyasındaki Batı Bloku'na) eklenmesi sağlanmıştır. Bir başka ifadeyle, komünizmle mücadele farklı kimliklerden (devletlerden) kaynaklanan farklı taleplerin birbirlerine eklenmiş oldukları bir yüzey olmakta başarılı olduğu için bir hegemonik söylem olarak ele alınabilir.

²⁵¹ Christopher Layne and Benjamin Schwartz, "American Hegemony: Without an Enemy", **Foreign Policy**, No: 92, Autumn 1993, pp.5, 9.

²⁵² David Howarth and Yannis Stavrakakis, 2000, p.4.

²⁵³ ABD'nin Soğuk Savaş dönemindeki savunma harcamaları hakkında bilgi için Bkz: Robert Higgs, "U.S. Military Spending in the Cold War Era: Opportunity Costs, Foreign Crises, and Domestic Constraints", **Cato Institute Policy Analysis**, No: 114, November 30, 1988, <http://www.sas.upenn.edu/~dludden/USmilitarybudget02a.htm>, (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2007); "United States Military Spending", <http://www.mtholyoke.edu/~jephrean/classweb/United%20States.html>, (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2007).

İKİNCİ BÖLÜM

11 EYLÜL SONRASI DÖNEMDE AMERİKAN DIŞ POLİTİKASINDA YAŞANAN DEĞİŞİM

1. George W. Bush'un Dış Politikası ve 11 Eylül Saldırıların Etkisi

George W. Bush, oldukça az dış politika bilgisi ve tecrübesiyle yönetime gelmişti. Zaten dış politika ve güvenlik konuları seçim kampanyası sırasında Bush'un gündeminin üst sıralarında yer almamakta, Bush, Clinton yönetiminin yaptığı gibi her uluslararası çatışma veya krize müdahale etmekten ziyade ABD'nin enerjisini ulusal çıkarları doğrudan ilgilendiren veya uluslararası barışı ciddi bir şekilde tehdit eden sorunlara saklaması gerektiğini düşünmekteydi¹. Amerikan dış politikasının korku üzerine kurulu olamayacağını düşünen Bush, ABD'nin aktif bir dış politika izlemesi ve dünya politikasına müdahil olması gerektiğini savunurken, Amerikan ordusunun her dış politika sorunu karşısında harekete geçmesine de karşı çıkmaktaydı². Clinton döneminde Amerikan ordusunun sınırsız bir şekilde kullanılmasını eleştiren Bush, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden itibaren savunmaya ayrılan bütçe yaklaşık %40 azalmasına rağmen Amerikan kuvvetlerinin bu denli sık harekete geçirilmesinin yanlışlığına dikkat çekmekteydi³. Bu bağlamda Clinton'un insani müdahale gerekçesiyle Amerikan askeri gücünü kullanmasını eleştiren Bush, örneğin Somali'deki Amerikan misyonunun insani müdahale amacıyla başlayıp zamanla bir ulus-kurma projesine dönüştüğünü, dolayısıyla yanlış yönlendirilen bu misyon nedeniyle Amerikan ulusunun gereksiz bir bedel ödediğini ileri sürmüştü⁴.

Dolayısıyla Bush, Amerikan enternasyonalizminin bir vizyona sahip olmadan ve bir amaç olmadan eyleme geçmek ve sonu gelmeyen misyonlar üstlenmek anlamına gelmediğini, bu tür bir yaklaşımın ABD'nin enerjisini boşa tüketmek olacağını, Amerikan dış politikasının rehber sağlayıcı bir amacının bulunması gerektiğini ve bu amacın da her zaman ulusal çıkarların gerçekleştirilmesi olması gerektiğini

¹ David Hastings Dunn, "Myths, Motivations, and 'Misunderestimations': The Bush Administration and Iraq", *International Affairs*, Vol: 79, No: 2, 2003, p.283.

² George W. Bush, "A Distinctly American Internationalism", Ronald Reagan Presidential Library, Simi Valley, California, November 19, 1999-b, <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/bush/wspeech.htm>, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2009).

³ George W. Bush, "A Period of Consequences", The Citadel, September 23, 1999-a, http://www.fas.org/spp/starwars/program/news99/92399_defense.htm, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2009.)

⁴ "The Second Gore-Bush Presidential Debate", Winston-Salem, NC: Wake Forest University, October 11, 2000, <http://www.debates.org/pages/trans2000b.html>, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2009).

savunmaktaydı. Bu bağlamda ABD'nin dünyadan elini ayağını çekmesine değil, askeri güç kullanımında daha seçici olması, çok sayıda misyon yerine daha az sayıda, amacı daha iyi belirlenmiş ve Amerikan çıkarlarını doğrudan ilgilendiren misyonlar üstlenmesi gerektiğine inanmaktaydı. Bush, kendisinin dış politikaya yaklaşımını farklı tarzda bir Amerikan uluslararasılığı, hayalsiz bir idealizm, kibirsiz bir güven ve Amerikan ideallerine hizmet eden bir realizm olarak tanımlamıştı⁵.

Bush, dış politika konusundaki zayıflığı nedeniyle, Donald Rumsfeld, Dick Cheney, Paul Wolfowitz, Richard Armitage ve Stephen Hadley gibi bilgili ve tecrübeli kişilerden oluşan bir ekip oluşturmuştur⁶. Bu kişilerin çoğunun daha önce hep Soğuk Savaş döneminde görev yapmış olmaları ise eleştiri konusu olmuştu⁷. Dış politika ve güvenlik konuları seçim kampanyası sırasında Bush'un gündeminin üst sıralarında yer almamasına rağmen, Bush'u destekleyen ve bir kısmı da yönetimde görev alan bu şahin kesim Bush'un başkan seçilmesi durumunda ABD'nin en kısa zamanda Anti Balistik Füze (ABM) Antlaşması'ndan çekilmesi ve füze savunma sistemi projesine hız vermesi, savunma harcamalarının artırılması, Çin'in askeri olarak dengelenmesi ve Tayvan'a destek verilmesi, Bosna ve Kosova'daki askeri birliklerin çekilmesi gibi beklentiler içindeydiler⁸. Başkanlığı devraldıktan sonra ilgisini daha çok iç politika üzerinde yoğunlaştıran Bush ise⁹, beklentilerin aksine savunma harcamalarında artışa gitmemiş, Clinton'un 2002 yılı için önerdiği bütçe ile devam edilmesi kararını almıştır. Ayrıca ABM Antlaşması'ndan çekilme konusunda destekçilerinin beklediği gibi acele etmemiştir. Bush, Bosna ve Kosova'daki askerlerin çekilmesi konusunda da beklentileri yerine getirmemiş, Irak'ta rejim değişikliği konusunda da acele etmemiştir¹⁰.

⁵ George W. Bush, 1999-a; George W. Bush, 1999-b.

⁶ Bush, 1975-1977 yılları arasında Gerald Ford yönetiminde Savunma Bakanı olarak görev yapan Donald Rumsfeld'i tekrar bu göreve getirmiş, George H. W. Bush döneminde Savunma Bakanlığı yapan Dick Cheney'i Başkan Yardımcılığına, yine aynı dönemde Savunma Bakanlığı Politikadan Sorumlu Müsteşarı olarak görev yapan Paul Wolfowitz'i Savunma Bakan Yardımcılığına, daha önce Savunma Bakanlığı'nda pek çok önemli görevde yer alan Richard Armitage'yi Dışişleri Bakan Yardımcılığına, Gerald Ford döneminde Ulusal Güvenlik Konseyi'nde yer alan ve Savunma Bakanlığı'nda pek çok önemli görevde yer alan Stephen Hadley'i Ulusal Güvenlik Danışmanlığı Yardımcılığına (ikinci döneminde de Ulusal Güvenlik Danışmanlığına) getirmiştir.

⁷ Fraser Cameron, "Utilitarian Multilateralism: The Implications of 11 September 2001 for US Foreign Policy", *Politics*, Vol: 22, No: 2, 2002, p.69.

⁸ Ivo H. Daalder and James M. Lindsay, **America Unbound: The Bush Revolution in Foreign Policy**, Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2003, p.62.

⁹ Philip Zelikow ile Yapılan Görüşme, Charlottesville: University of Virginia Corcoran Department of History, 3 Şubat 2010.

¹⁰ Ivo H. Daalder and James M. Lindsay, 2003, pp.63-65.

Fakat Bush daha sonra iç politikadaki baskılardan dolayı bu beklentileri karşılamaya yönelik bazı adımlar atmak zorunda kalmıştır. Nitekim, şahinlerin tepkisi nedeniyle Ağustos 2001’de, 2001 yılı savunma bütçesi için ek bütçe talebinde bulunmuş, 2002 yılı için öngörülen miktara da 33 milyar dolarlık ek bir artış (toplam 343.3 milyar dolar) önermiştir¹¹. Ayrıca füze savunma sistemi projesini hayata geçirebilmek için, taraflardan biri olan SSCB’nin ortadan kalkmasını gerekçe göstererek¹² Mayıs 2001’de ABM Antlaşması’nın ömrünü doldurduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda Bush’un yaklaşımı, dış politikada yeni inisiyatifler almak yerine varolanlardan kurtulmaya çalışmak olmuştur. Zira ABM Antlaşması’nın yanında, Amerikan ekonomisi üzerinde olumsuz etkileri olacağı gerekçesiyle küresel ısınmaya ilişkin Kyoto Protokolü’ne taraf olmaktan vazgeçmiştir. Bu karara özellikle Avrupa ülkelerinden oldukça büyük tepkiler gelmesine rağmen geri adım atmamış, yeryüzü sıcaklığını artıran gazların emisyonunu azaltmak yerine sadece sorunun bilimsel olarak araştırılması için maddi kaynak sağlama kararı almıştır. Ayrıca Uluslararası Ceza Mahkemesi’ni oluşturan Roma Antlaşması’nı onaylamamış ve diğer imzacı devletleri herhangi bir Amerikalıyı mahkemeye teslim etmemeye ikna etmeye çalışmıştır¹³. Nükleer materyallerin temin edilmesi veya iletilmesine ve haydut devletlerin nükleer silah elde etmesine mani olamayacağı, ABD’nin nükleer güce sahip olan diğer devletlerin tehdidine karşı caydırıcı önlemler almasını kısıtlayacağı gerekçesiyle¹⁴ de Senato’nun 1999’da onaylamayı reddettiği Kapsamlı Nükleer Denemelerin Yasaklanması Antlaşması’nın onaylanmasına sıcak bakmamıştır¹⁵.

Bu yaklaşım sadece uluslararası düzenlemelerden çekilmekle sınırlı kalmamış, Bush yönetimi Ortadoğu barış sürecindeki rolüne devam etmeyeceğini, Kuzey Kore ile görüşmelerin askıya alınacağını, Balkanlar’da barışın korunması için yeni askeri birlikler gönderilmeyeceğini, füze savunma sistemi konusunda diğer aktörlerin görüşlerine bakılmaksızın adımlar atılacağını açıklamış, bunların yanında Çin’i artık bir stratejik rakip olarak görmeye başlamış ve Clinton yönetiminin bu ülke ile geliştirdiği nispeten yakın ilişkileri eleştirmiş, ABD’nin Irak politikasını tartışmaya

¹¹ Ivo H. Daalder and James M. Lindsay, a.g.e., p.72.

¹² Charles Krauthammer, “The New Unilateralism”, **Jewish World Review**, June 11, 2001, <http://www.jewishworldreview.com/cols/krauthammer061101.asp>, (Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2009).

¹³ Ivo H. Daalder and James M. Lindsay, 2003, pp.63, 66, 71-72.

¹⁴ George W. Bush, 1999-b.

¹⁵ Robert G. Patman, “Globalization, the New US Exceptionalism and the War on Terror”, **Third World Quarterly**, Vol: 27, No: 6, 2006, p.972.

açmıştır¹⁶. Dolayısıyla Bush yönetimi, Clinton'un nispeten çok taraflılıktan yana dış politikasını devam ettirmeyeceğinin işaretlerini 11 Eylül öncesi dönemdeki politikalarıyla da vermekteydi. Burada 11 Eylül saldırıları, yarattığı travma etkisi ile bu süreci hızlandıran bir faktör olmuştur.

11 Eylül saldırılarından sonra Amerikan dış politikasının ana gündem maddesi haline gelen terörizmle mücadele konusu 11 Eylül öncesi dönemde Bush yönetiminin gündeminde öncelikli yer kaplamamaktaydı. Nitekim Bush, seçim kampanyası çerçevesindeki ilk konuşmasında topraklarına yönelecek terörizm tehdidine karşılık vermenin öncelik olduğunu belirtmiş, fakat genel olarak seçim çalışmaları sırasında terörizm tehdidine oldukça az değinmişti¹⁷. Bu bağlamda rakibi Al Gore ile gerçekleştirdiği üç seçim tartışmasında da terörizm konusuna hiç değinmemiştir¹⁸. Anavatanın savunulmasının öncelikli bir görev olduğunu belirten Bush, Amerikan topraklarına yönelik öncelikli tehdit olarak daha çok balistik füzeleri görmekte ve füze savunma sisteminin önemini vurgulamaktaydı¹⁹. Ayrıca Bush, başkanlığının ilk aylarında da terörizm tehdidine nadiren değinmiş, bu bağlamda 27 Şubat 2001'deki Birliğin Durumu konuşmasında terörizm konusuna oldukça sınırlı bir biçimde değinen Bush²⁰, ülkesinin ABM Antlaşması'ndan çekilmesine ilişkin tartışmaların dışında 11 Eylül öncesi dönemde terörizm tehdidi üzerinde pek durmamıştır²¹.

Ön alıcı savaş da Bush'un gündeminde bir dış politika aracı olarak bulunmamaktaydı. Zira Bush ordunun görevini düşmanların saldırısını caydırmak, caydırmanın başarısız olması durumunda ise savaşları kazanmak olarak tanımlamıştı. Dolayısıyla Bush, tehditlerle mücadelede farklı bir yöntem önermemekte, sadece gereksiz askeri misyonlardan vazgeçilerek, orduyu dönemin koşullarına göre yeniden organize ederek, füze savunma sistemi kurarak caydırıcılık kapasitesinin güçlendirilmesini savunmaktaydı²². Ayrıca seçim çalışmaları sırasında Irak konusunda silah denetimlerini ve Clinton'un 1998 yılında çıkardığı Irak'ı Özgürleştirme Yasası'nı

¹⁶ Fraser Cameron, 2002, p.69; George W. Bush, 1999-b.

¹⁷ George W. Bush, 1999-a.

¹⁸ Tartışma metinleri için Bkz: "The First Gore-Bush Presidential Debate", Amherst: University of Massachusetts, October 3, 2000, <http://www.debates.org/pages/trans2000a.html>, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2009); "The Second Gore-Bush Presidential Debate", 2000; "The Third Gore-Bush Presidential Debate", Washington University in St.Louis, October 17, 2000, <http://www.debates.org/pages/trans2000c.html>, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2009).

¹⁹ George W. Bush, 1999-a.

²⁰ "Bush State of the Union Address, February 27, 2001", <http://www.infoplease.com/t/hist/state-of-the-union/214.html>, (Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2009).

²¹ Ivo H. Daalder and James M. Lindsay, 2003, pp.74-75.

²² George W. Bush, 1999-a.

destekleyen Bush, Irak'ı çevreleme politikasının sürdürülmesini ve uygulanan ambargoların daha da sertleştirilerek devam ettirilmesini savunmaktaydı²³. Dolayısıyla Bush'un gündeminde kitle imha silahlarından gelen tehdidi önlemek ve Irak sorununu çözmek için ön alıcı müdahale ve rejim değişikliği bulunmamaktaydı.

11 Eylül saldırıları ise Bush'un başkanlık tarzı üzerinde oldukça önemli etkilerde bulunmuştur. Saldırlardan iki yıl sonraki bir röportajında, Bush, 11 Eylül saldırılarının bir başkan olarak sorumluluk anlayışında net bir değişikliğe yol açtığını, çünkü Amerikan halkının güvenliği sorununu en öncelikli konu haline getirdiğini ifade etmiştir. Nitekim Bush saldırıları 21. yüzyılın Pearl Harbour'u olarak nitelendirmiştir. Hatta bu saldırılar Pearl Harbour saldırısından daha yıkıcı etkilerde bulunmuştur. O sıralar henüz ABD'nin bir eyaleti bile olmayan Hawaii yerine hedefler bu kez anavatanın iktidar merkezleri olmuştu²⁴. Zira 11 Eylül saldırılarıyla, askeri açıdan dünyanın en güçlü ülkesinin bir terörist örgüt tarafından topraklarında Amerikan gücünün ve prestijinin sembollerine (Dünya Ticaret Merkezi, Pentagon) saldırı düzenlemesini önleyememiş olması bir travma etkisi yaratmıştır²⁵. Nitekim saldırılar, özellikle ABD'nin Soğuk Savaş'tan galip olarak çıkması, dünya üretiminin dörtte birini gerçekleştiren ekonomik gücü ve kendisini takip eden yedi ülkenin yaptığının toplamından daha fazla olan savunma harcamalarına rağmen²⁶, kendi vatandaşlarını kendi toprakları içinde ve günlük yaşamlarında korumakta başarısız olduğunu göstermiştir. Üstelik bu saldırıların ülkenin en büyük şehirlerinde meydana gelmesi ciddi bir güvenlik açığının bulunduğunu ve benzer saldırıların diğer şehirlerde de meydana gelebileceğini ortaya koymuştur²⁷.

11 Eylül saldırıları ayrıca, ABD'nin küresel ölçekte aldığı inisiyatiflerin bedelsiz olmadığını, bunların ABD'ye bir maliyeti olduğunu göstermiştir. Zira yukarıda bahsedilen ekonomik ve askeri gücü ile Haiti, Somali, Bosna ve Kosova'da alınan askeri inisiyatiflerin çok düşük kayıplarla gerçekleştirilmesi ABD'nin küresel inisiyatiflerini risksiz bir şekilde gerçekleştirebileceğine ilişkin bir beklenti yaratmıştı. Fakat 11 Eylül saldırıları, bu inisiyatiflerin maliyetinin tahmin edildiğinden daha ağır

²³ Ivo H. Daalder and James M. Lindsay, 2003, p.40.

²⁴ Bob Woodward, **Saldırı Planı**, çev. Melih Pekdemir ve Şefika Kamcez, Ankara: Arkadaş Yayınları, 2004, ss.25, 28.

²⁵ Robert G. Patman, 2006, p.972.

²⁶ Stephen M. Walt, "Beyond Bin Laden: Reshaping U.S. Foreign Policy", **International Security**, Vol: 26, No: 3, Winter 2001/02, p.58.

²⁷ John Lewis Gaddis, **Surprise, Security and the American Experience**, Cambridge: Harvard University Press, 2005, pp.72-73.

olduğunu göstermiş ve eğer terörist örgütler kitle imha silahlarına sahip olursa bu maliyetin daha da artacağı kanısını yaratmıştır²⁸. Ayrıca saldırılar ABD'ye büyük zararlar vermiş, New York Borsası dört gün boyunca kapatılmak zorunda kalmış, havayolu şirketleri ve havacılık endüstrisi büyük zarar görmüş, dolayısıyla saldırıların olumsuz etkileri ekonominin tümü üzerinde görülmüştür²⁹.

Bunların yanında, 11 Eylül saldırıları, ABD'nin sanıldığı aksine dünyanın parlayan yıldızı olarak görülmediğini ve dünyada Amerikan karşıtlığının oldukça güçlü olduğunu göstermiştir. Arap dünyasında her ne kadar El-Kaide'nin terörist eylemleri herkes tarafından tasvip edilmese de Amerikan karşıtlığı oldukça güçlüdür. Bunların yanında, saldırılar başarısız devletlerin bir insani sorun olmaktan daha öte ABD için bir ulusal güvenlik sorunu olduğunu ortaya koymuştur. Zira daha önce başarısız devletler ülke içinde neden olduğu soykırım, göç, sosyal kaos vb. insani trajedilerden dolayı sorun olarak görülmekteydi. Ancak El-Kaide'nin bir başarısız devlet olan Afganistan'da konuşlanıp ABD'ye saldırı gerçekleştirmesi, başarısız devletlerin tahmin edildiğinden daha büyük bir sorun oluşturduğunu, dolayısıyla da çözüm yönünde inisiyatif alınması gerektiğini kanıtlamıştır³⁰. Aynı şekilde, 11 Eylül saldırıları haydut devletler ile teröristler arasında güçlü bir bağlantı bulunduğu hissine neden olmuştur. Terörizmin tüm dünya için büyük bir tehdit oluşturduğu görüşü bu tehdidin demokratik olmayan rejimlerin sayesinde bugünkü boyuta ulaştığı düşüncesi ile birleşince, dünyanın ancak tüm ülkelerin demokratik dönüşüm geçirmesiyle güvende olacağı inancını ortaya çıkarmıştır³¹.

11 Eylül saldırıları, ABD'nin, hegemon konumuna rağmen, büyük güç rekabetinden öte alışıldık olmayan tehditlerle karşı karşıya bulunduğunu da göstermiştir³². Klasik tehditlerden farklı olarak belli bir devletten gelmeyen terörizm, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde oluşturulan çok taraflı kurumların sınırlamaları ile mücadele edilmesi zor bir tehdit olarak algılanmıştır. Dolayısıyla klasik devlet-devlet ilişkileri 11 Eylül sonrası dönemde devlet-devlet dışı aktörler ilişkilerine

²⁸ Stephen M. Walt, 2001/02, pp.58-59.

²⁹ Robert G. Patman, 2006, p.972.

³⁰ Stephen M. Walt, 2001/02, pp.59-60, 62.

³¹ Robert Jervis, "The Remaking of a Unipolar World", **The Washington Quarterly**, Vol: 29, No: 3, Summer 2006, p.10.

³² Evelyn Goh, "Hegemonic Constraints: The Implications of 11 September for American Power", **Australian Journal of International Affairs**, Vol: 57, No: 1, 2003, p.78.

dönüşmüştür³³. Zira özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra devlet dışı aktörlerin uluslararası ilişkilerde artan rolüne ve terörizm gibi devlet dışı aktörlerden yönelen tehditlerin artan önemine pek çok kez vurguda bulunulsa da, ABD'nin ilgisi yine devlet merkezli tehditler üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu durum Bush'un seçim çalışmaları sırasındaki konuşmalarında da görülmüş, bu konuşmalarda Bush genellikle devlet merkezli tehditlere ağırlık vermiştir³⁴. 11 Eylül saldırıları ise, daha önce bahsi geçen fakat varsayımsal bir tehdit olarak görülen terörizmi gerçek bir tehdit haline getirmiştir³⁵.

Bunlardan dolayı saldırılar Bush yönetiminin dış politikası üzerinde önemli etkilerde bulunmuştur. Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın 11 Eylül saldırılarından sonraki dönemi "Soğuk Savaş sonrası dönemin sonrası" (post-post-Cold War era) olarak tanımlaması bunu çok iyi göstermektedir³⁶. Aynı şekilde Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleezza Rice'ın 11 Eylül saldırılarının her Amerikalının yaşamını ve ABD'nin stratejik perspektifini en az Pearl Harbour saldırıları kadar değiştirdiğini ifade ederek, saldırılardan sonra ülkesinin tıpkı İç Savaş ve I. ve II. Dünya Savaşlarında olduğu gibi büyük bir tehditle karşı karşıya kaldığını belirtmesi de buna verilebilecek bir başka örnektir³⁷. Nitekim saldırıların ABD'nin dünyanın sıcak çatışma bölgelerinden coğrafi olarak izole edilmiş olmasının yeterince güvenlik garantisi sağlamadığını ortaya koyması, saldırıların halk üzerinde yarattığı şaşkınlık ve gurur incinmesi ile birleşince dünyaya Amerikan gücünün etkinliğini kanıtlama ihtiyacını hissettirmiştir³⁸. Böylece, Destler'in da belirttiği gibi saldırılar Bush yönetimine en azından kısa ve orta vadede ABD'nin tehdit algılaması ve bu tehditlere karşı eyleme geçme konusunda iç politikayı yönlendirme fırsatı vermiş³⁹, terörizme karşı başlatılan mücadeleye dayanılarak Amerikan gücünü pek çok alanda gösterme

³³ Benjamin Zyla, "Bush's Foreign Policy Revolution: A Radical Change?", Conference Presentation at the 8th Annual Graduate Student Symposium of the Conference of Defence Associations "Security and Defence: National and International Issues", Royal Military College of Canada, Kingston, October 28-29, 2005, <http://www.cda-cdai.ca/cdai/uploads/cdai/2009/04/zyla05.pdf>, (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2010).

³⁴ George W. Bush, 1999-a; George W. Bush, 1999-b.

³⁵ Stefan Halper and Jonathan Clarke, **America Alone: The Neoconservatives and the Global Order**, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, p.209.

³⁶ Evelyn Goh, 2003, p.77.

³⁷ Aktaran: Melvyn P. Leffler, "9/11 and American Foreign Policy", **Diplomatic History**, Vol: 29, No: 3, June 2005, p.406.

³⁸ Evelyn Goh, 2003, p.78.

³⁹ I. M. 'Mac' Destler ile Yapılan Görüşme, College Park: University of Maryland School of Public Policy, 1 Ekim 2009.

imkânı elde edilmiştir. Bu bağlamda dış politikada tek taraflılığa ve askeri harcamaların artışına destek elde edilmiş, Amerikan askeri gücünde kaydedilen gelişmeler gerçekleştirilen askeri operasyonlarla dünya kamuoyuna gösterilmiş, Orta ve Güneydoğu Asya bölgelerinde etkinlik elde edilmiştir⁴⁰.

11 Eylül saldırılarına kararlı bir karşılık verilmemesi durumunda teröristlerin cesaret kazanacağını düşünen Başkan Bush'a göre, ABD'ye ya da Amerikan vatandaşlarına 1980'ler ve 1990'lar boyunca düzenlenen ve yaklaşık bin Amerikan vatandaşının ölümüne neden olan terörist saldırılara verilen yanıt oldukça zayıf olmuş, teröristleri destekleyen devletlere diplomatik kınamanın dışında bir tepki verilmemişti⁴¹. Nitekim Başkan Yardımcısı Dick Cheney, karşılaşılan terörist eylemlere verilen tepkilerdeki tereddüt ve isteksizliğin Usame bin Ladin gibi teröristleri cezasız bırakarak cesaretlendirdiğini belirtmiştir⁴². Ayrıca Bush yönetimine göre, teröristler ile teröristleri destekleyenler arasında bir ayırım yapılması söz konusu değildi ve hem teröristler hem de teröristleri destekleyenler gerçekleştirdikleri eylemlerin bedelini ödemeliydi⁴³. Böylece 11 Eylül saldırıları Bush'un Amerikan ulusal çıkarlarını daha geniş tanımlamasına neden olmuştur⁴⁴. Nitekim askeri gücün sık sık kullanılmasına ve ulus inşası projelerine her fırsatta karşı çıkan ve bunları ulusal çıkarlara aykırı gören Bush, şimdi ülkesinin güvenliğini sağlamak için bu tür inisiyatiflere girişmek gerektiğini düşünmeye başlamıştır. Bush yönetiminin teröristler ile destekçileri arasında ayırım yapmayan yaklaşımı, uluslararası politikayı realist bir bakış açısıyla devlet merkezli görmesinden kaynaklanan, devlet dışı aktörlerin devletlerin desteği olmaksızın uluslararası politikayı etkileyecek eylemlerde bulunamayacağı inancına dayanmaktaydı.

2. Terörizmle Mücadele Söylemi ve Amerikan Hegemonyasının Yeniden İnşası

11 Eylül saldırıları Bush yönetiminin tehdit algılamasını değiştirmiştir. Bush yönetimi terörizm tehdidinin öneminin bilincinde olmakla birlikte, bu tehdidin

⁴⁰ Evelyn Goh, 2003, p.78.

⁴¹ Ivo H. Daalder and James M. Lindsay, 2003, p.83.

⁴² "Interview with Vice-President Dick Cheney", NBC, "Meet the Press", Transcript for March 16, 2003, <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/bush/cheneymeetthepress.htm>, (Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2009).

⁴³ "Statement by the President in His Address to the Nation", Washington, D.C.: The White House, September 11, 2001, <http://www.opm.gov/guidance/09-11-01GWB.htm>, (Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2009).

⁴⁴ Benjamin Zyla, 2005, p.5.

yakınlığının ve aciliyetinin farkında değildi. Bu bakımdan 11 Eylül saldırıları bir şok etkisi yaratarak, Bush yönetiminin ABD'nin bu tehdit karşısındaki savunmasızlığının farkına varmasına neden olmuştur⁴⁵. Bu bağlamda 11 Eylül saldırılarından sonra terörizm sadece ABD'ye değil aynı zamanda dünya güvenliğine yönelik temel tehdit haline gelmiş, dolayısıyla Amerikan dış politikasının ana gündem maddesi olmuştur. Hatta basında yeni bir dünya düzeninin ortaya çıkmasından ziyade yeni bir dünya savaşından bahsedilmekteydi. Dolayısıyla terörizme karşı girişilen savaş dış politikaya ilişkin tartışmaların gündemine hakim olmuştur⁴⁶.

Terörizm tehdidi Clinton yönetiminin gündeminde çok önemli bir yere sahip değildi. 1998 yılında ABD'nin Kenya ve Tanzanya'daki büyükelçiliklerine düzenlenen ve 12'si Amerikalı olmak üzere toplam 200'den fazla insanın hayatını kaybetmesiyle sonuçlanan terörist saldırıların El-Kaide tarafından gerçekleştirildiğine inanılmaktaydı. Dolayısıyla bu saldırılar dikkatleri El-Kaide ve örgütün konuşlanmış olduğu Afganistan üzerine çekmişti⁴⁷. Nitekim Clinton, örgütün yeni saldırı hazırlıkları yapması istihbaratını almasından sonra Afganistan'ın Khost bölgesi yakınlarındaki kamplarına ve terörist amaçlarda kullanılmak üzere kimyasal silahlar üretimi gerçekleştirildiği ve bu silahların El-Kaide'nin eline geçebileceği gerekçesiyle Sudan'ın El-Shifa ilaç fabrikasına hava saldırısı düzenlenmesi kararı vermiştir. Afganistan ve Sudan'ın terörizme destek vermemesi konusunda defalarca uyarıldığını fakat bunların dikkate alınmadığını belirten Clinton, George W. Bush ile benzer bir şekilde, bu (terörizme karşı) mücadelenin özgürlük ile bağnazlık, hukukun üstünlüğü ile terörizm arasında uzun soluklu bir mücadele olacağını ifade etmiştir⁴⁸. Ancak hava saldırıları, ABD içinde Monica Lewinsky skandalına ilişkin tartışmaların yaşandığı bir dönemde gerçekleşmiş, bu tartışmaların siyasi kariyerinde yarattığı kırılma nedeniyle Clinton terörizm tehdidinin ciddiyetinin farkına varmasına rağmen sınırlı bir karşılıklı bulunmuştur. Bu dönemde ayrıca bir yandan Saddam Hüseyin'e karşı daha

⁴⁵ Melvyn P. Leffler, 2005, p.406.

⁴⁶ Ian Roxborough, "War, American Hegemony, and the Politics of Globalization", **The European Legacy**, Vol: 8, No: 3, 2003, p.286.

⁴⁷ Derek Chollet and James Goldgeier, **America Between the Wars From 11/9 to 9/11: The Misunderstood Years Between the Fall of the Berlin Wall and the Start of the War on Terror**, New York : BBS Public Affairs, 2008, p.264.

⁴⁸ William J. Clinton, "Address to the Nation on Military Action Against Terrorist Sites in Afghanistan and Sudan", **Weekly Compilation of Presidential Documents**, Vol: 34, Issue: 34, August 24, 1998, <http://ehis.ebscohost.com/ehost/detail?vid=2&hid=115&sid=5288e27e-c488-4623-9786-736e24d97c09%40sessionmgr113&bdata=JnNpdGU9ZWlhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=2639317>, (Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2010).

etkili tedbirler alınmasına ilişkin baskılar söz konusuken bir yandan da Kosova krizi nedeniyle askeri güç kullanılmasına ilişkin tartışmalar yaşanmaktaydı. Dolayısıyla terörizm ve El-Kaide tehdidinin ciddiyetinin farkında olan ve bu konuda önemli istihbarata sahip olan Clinton iç ve uluslararası konjonktürün müsait olmaması nedeniyle bu tehdide karşı etkili adımlar atamamış⁴⁹, bu nedenle de terörizm tehdidinin Amerikan dış politikasındaki önceliği sınırlı olmuştur.

Aynı şekilde, terörizm tehdidi 11 Eylül saldırılarından önce Bush yönetiminin gündeminde de öncelikli yer kaplamamaktaydı. Nitekim Bush, başkanlığının ilk aylarında terörizm tehdidine nadiren değinmiştir. Mayıs başlarında Federal Acil Durum Yönetim Ajansı'na bağlı olarak Terörizm İçin Ulusal Hazırlık Bürosu kurulduğunu açıklamış, fakat bu birime yeni kaynak sağlamamıştır. Önceki sayfalarda da belirtildiği gibi, ABM Antlaşması'ndan çekilme kararını meşrulaştırmak için terörizm tehdidiyle karşı karşıya bulduklarını bazen dile getiren Bush, bunun dışında kamuoyu önünde terörizm tehdidi üzerinde pek fazla durmamıştır. Zira Bush ve dış politika ekibi, dış politikaya devlet merkezli bakmakta ve terörist örgütler gibi devlet dışı aktörlerin uluslararası ilişkilerde çok fazla etkili olabileceğini düşünmemekteydi⁵⁰.

11 Eylül saldırıları ise Bush yönetiminin tehdit algılamasını önemli ölçüde değiştirmiş, Amerikan dış politikasını terörizm tehdidi bağlamında yeni bir stratejik çerçeveye oturtmaya itmiştir⁵¹. Zira Huth'un da dikkat çektiği gibi, terörizm tehdidi devlet merkezli tehditlerden daha farklı mücadele yöntemleri gerektirmektedir⁵². Öncelikle, terörizm tehdidinin özelliği herhangi bir coğrafi sınıra sahip olmamasıydı. Yani karşı karşıya bulunulan tehdit belli bir devletten veya coğrafi bölgeden kaynaklanan belirli bir tehdit olmak yerine, sınırları belli olmayan bir tehditti. Bu durum geleneksel devlet merkezli tehditlerle mücadele edecek biçimde planlanmış politikaların ve askeri stratejilerin değişmesini gerektirmektedir. Ayrıca, terörizm tehdidinin sınırları coğrafi olmaktan öte, ideolojiktir⁵³. Zira El-Kaide örgütü İslam

⁴⁹ Derek Chollet and James Goldgeier, 2008, pp.266-267, 272.

⁵⁰ Ivo H. Daalder and James M. Lindsay, 2003, pp.74-75.

⁵¹ Francis Fukuyama ile Yapılan Görüşme, Washington D.C.: Johns Hopkins University School of Advanced International Studies, 21 Ocak 2010; Henry R. Nau ile Yapılan Görüşme, Washington D.C.: George Washington University The Elliot School of International Affairs, 23 Kasım 2009; I. M. 'Mac' Destler ile Yapılan Görüşme, 2009; Michael Mandelbaum ile Yapılan Görüşme, Washington D.C.: Johns Hopkins University School of Advanced International Studies, 30 Kasım 2009; Richard Perle ile Yapılan Görüşme, Chevy Chase, Maryland, 15 Şubat 2010.

⁵² Paul K. Huth ile Yapılan Görüşme, College Park: University of Maryland College of Behavioral and Social Sciences, 6 Ekim 2009; Philip Zelikow ile Yapılan Görüşme, 2010.

⁵³ Robert Jervis, 2006, p.13.

dinini referans alarak yola çıkmakta ve saldırıda bulunduğu ABD'yi başta Ortadoğu olmak üzere İslam dünyasındaki eylemleri nedeniyle hedef almaktaydı. ABD, Soğuk Savaş döneminde de ideolojik bir tehdide karşı mücadele yürütmüştü. Fakat bu sefer tehdit algılanan ideoloji dini içerik taşımakta ve gerek ABD içinde önemli sayıda Müslüman bulunması gerekse de Washington'un Müslüman dünyasında petrol başta olmak üzere önemli çıkarlara sahip olması nedeniyle izlenecek politikalarda dikkatli olunması ve terörizm ile İslam dini arasındaki ayrımın iyi çizilmesi gerekmektedir.

11 Eylül saldırıları ayrıca, tezin üçüncü bölümünde daha ayrıntılı bir şekilde değinileceği gibi, tek süper güce karşı gerçekleştirilmesinin dünya çapında yarattığı sarsıcı etkiyle, hegemon aktör olarak ABD'nin uluslararası barış ve güvenliği koruyacağı bir misyon yaratmıştır. Komünizm tehdidine karşı mücadelede öncü rol oynaması Soğuk Savaş yıllarında Batı Bloku'nu Amerikan hegemonyası altında birleştirmekteydi. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra ise, üçüncü bölümde de ayrıntılı olarak değinileceği gibi, Amerikan hegemonyasını yeni bir küresel vizyon çerçevesinde yeniden inşa etmeye yönelik arayışlar başlamıştı. Bu bağlamda etnik çatışmalar, haydut devletler vb. tehdit unsurları üzerinde durulmuş, fakat bunların hiçbiri komünizmle mücadele gibi dünyanın önemli bir bölümünü ABD'nin hegemon konumu etrafında toplayacak kadar etkili olamamıştır. 11 Eylül saldırılarıyla ciddi bir sorun haline gelen terörizm tehdidi ise bu arayışlara uygun bir cevap olarak çıkmış, saldırılardan sonra terörizme karşı küresel savaş başlatılmasıyla ve bu savaşın uzun soluklu bir mücadele olacağına ifade edilmesiyle Washington'un on yılı aşkın bir süredir yaşadığı küresel misyon sorununa çözüm bulunmuştur⁵⁴. Böylece Amerikan hegemonyası terörizm tehdidine karşı başlatılan küresel mücadele misyonu çerçevesinde yeniden inşa edilmeye çalışılmıştır. Bir başka ifadeyle, ilerleyen satırlarda değinileceği gibi Laclau ve Mouffe'cu anlamda bir söylem olmaya girişen terörizmle mücadelenin Amerikan hegemonyasını yeni bir vizyon çerçevesinde yeniden inşa etmesi süreci başlamıştır. Bu süreçte hem ABD içinde hem de uluslararası alanda pek çok girişimde bulunulmuştur.

11 Eylül saldırıları dış ve iç güvenliği birbirinden ayıran Soğuk Savaş dönemindeki ulusal güvenlik anlayışının artık geçerli olmadığını kesin bir biçimde

⁵⁴ Barry Buzan, "Will the 'Global War on Terrorism' be the New Cold War?", *International Affairs*, Vol: 82, No: 6, 2006, p.1101.

ortaya çıkarmış olması nedeniyle⁵⁵, ABD'nin ulusal güvenlik anlayışında Pearl Harbour saldırılarına benzer bir biçimde dönüşümcü etkiye neden olmuştur. Tezin birinci bölümünde değinildiği gibi, 1940'lı yılların sonlarında komünizmle mücadeleye, yani ulus devletlerden kaynaklanan bir dış tehdide uygun olarak organize edilen Amerikan ulusal güvenlik yapısı 11 Eylül saldırılarından sonra ise terörizmle mücadeleye, yani kaynağı ve sınırları tam olarak belli olmayan bir tehdide uygun olarak yeniden şekillendirilmiştir. Bu nedendir ki, Amerikan ulusal güvenlik politikasından bahsedilirken 11 Eylül öncesi ve sonrası şeklinde bir ayırım yapılmaya başlanmıştır⁵⁶.

Ulusal güvenlik yapısının yeniden yapılandırılması çerçevesinde atılan ilk adım, 8 Ekim 2001'de ABD içinde güvenliğin sağlanması ile ilgili misyonlar üstlenen kurumların faaliyetlerini koordine etmek amacıyla Beyaz Saray içinde Anavatan Güvenliği Bürosu'nun kurulması olmuştur. Yeniden yapılandırma sürecinde büyük öneme sahip olan bu büronun⁵⁷ faaliyet alanına istihbarat ve kovuşturma, politika ve plan, koruma ve önleme, araştırma ve geliştirme, iletişim gibi konular girmektedir. 29 Ekim 2001'de ise başkana anavatan güvenliği ile ilgili konularda danışmanlık yapacak Anavatan Güvenliği Konseyi kurulmuş⁵⁸ ve Tom Ridge Anavatan Güvenliği Danışmanı olarak atanmıştır. Ulusal güvenlik danışmanına benzer bir şekilde, anavatan güvenliği danışmanı da çeşitli yönetim birimleri arasındaki çalışmalarını koordine edebilmekte ve başkana tavsiyeler verebilmekte, ayrıca Senato'nun onayına gerek kalmaksızın doğrudan başkan tarafından atanmaktadır. Yani Ulusal Güvenlik Konseyi'nde olduğu gibi, Anavatan Güvenliği Konseyi'nde de başkan kendi ekibiyle çalışabilmektedir⁵⁹. 6 Haziran 2002'de de anavatan güvenliğinin sağlanması konusunda sorumluluk sahibi olan 100'e yakın kurumu tek bir çatı altında birleştirmek

⁵⁵ David Jablonsky, "The State of the National Security State", **Parameters**, Vol: 32, No: 4, Winter 2002/03, p.15.

⁵⁶ William W. Newmann, "Reorganising for National Security and Homeland Security", **Public Administration Review**, Vol: 62, Special Issue, September 2002, p.127.

⁵⁷ Michael Scardaville and Jack Spencer, "Federal Homeland Security Policy: A Nine-Month Assessment", **The Heritage Foundation Background**, No: 1563, 25 June 2002, p.1, http://thf_media.s3.amazonaws.com/2002/pdf/bg1563.pdf, (Erişim Tarihi: 29 Nisan 2008).

⁵⁸ Anavatan Güvenliği Konseyi'nde başkan, başkan yardımcısı, hazine, savunma, adalet, sağlık ve insan hizmetleri, ulaştırma, anavatan güvenliği bakanları, genelkurmay başkanı, Beyaz Saray personel şefi, başkan yardımcısı personel şefi, başkanın ulusal güvenlik danışmanı, yönetim ve bütçe bürosu başkanı yer almaktadır. Gerekli görüldüğü durumlarda diğer bakanlar ve üst düzey yöneticilerin katılımı da söz konusu olabilmektedir.

⁵⁹ William W. Newmann, 2002, pp.129-130.

amacıyla Anavatan Güvenliği Bakanlığı (Department of Homeland Security) kurulmuştur⁶⁰.

Yeniden yapılandırma süreci sadece kurumsal düzenlemelerle sınırlı kalmamış, başka pek çok adım daha atılmıştır. Nitekim Bush yönetimi Kongre ile işbirliği içinde çalışarak anavatan güvenliğinin sağlanmasına ilişkin sıkı önlemler getiren pek çok kanunun çıkarılmasını sağlamış⁶¹, bunlar içinde terörizmle 21. yüzyılın teknolojileriyle mücadele edilebilmesi yeteneğinin kazandırılmasına ilişkin Vatanseverlik Yasası ile teröristlerin ülke sınırları içine girmesini engellemeye ilişkin Hava Güvenliği Yasası ve Sınır Güvenliği Yasası büyük önem arzemiştir. Gümrüklerdeki güvenliği artırmak için ise ABD'nin ticari partnerleriyle yeni sınır ve gümrük anlaşmaları imzalanmıştır. Ayrıca, 11 Eylül saldırıları ABD içinde yaşayan yabancı uyruklu kişiler tarafından gerçekleştiği için, saldırılardan sonra vize rejimi sıkılaştırılmış ve göçmen yasası reforma tabi tutulmuş, buna yönelik olarak Göç Reformu ve Sorumluluk Yasası çıkarılmıştır. Yeni saldırıların yaşanmasının engellenmesi için istihbarat yapısı da gözden geçirilmiş, terörizmle ilgili istihbaratları bir araya getirmek ve analiz etmek amacıyla Anavatan Güvenliği Bakanlığı bünyesinde bir merkez kurulmuştur. Bunların yanında, anavatan güvenliğinin sağlanmasına yönelik faaliyetlerde kullanılmak üzere bütçe ayrılmış, bu şimdiye kadar bir başkan tarafından anavatan güvenliğini sağlamak için yapılan ilk bütçe önerisi olmuştur⁶². Böylece Amerikan ulusal güvenlik yapısı 1940'lı yıllardan beri en kapsamlı yeniden yapılanmaya tabi tutulmuştur. Özellikle yeni kurumsal düzenlemelerin 1940'larda gerçekleştirilen düzenlemelerle pek çok açıdan paralellik arzemesi terörizmle mücadelenin, komünizmle mücadele gibi dönüştürücü bir söylem olmakta önemli başarılar kaydettiğini göstermektedir.

Bir yandan Amerikan ulusal güvenlik yapısının terörizmle mücadeleye uygun olarak dönüştürülmesine çalışılırken, bir yandan da uluslararası alanda inisiyatifler alınarak Amerikan dış politikasının ve bu vasıtaıyla dünya politikasının terörizmle mücadele misyonuna uyarlanmasına çalışılmıştır. Nitekim 11 Eylül saldırılarından sonra Başkan Bush'un yaptığı ilk açıklama, bir saldırıya uğradıkları ve buna karşılık verirken saldırıyı gerçekleştiren teröristler ile onları destekleyenler arasında bir ayırım

⁶⁰ Michael Scardaville and Jack Spencer, 2002, pp.1-2.

⁶¹ Bu kanunlara ulaşmak için Bkz: "Legislation Related to the Attack of September 11, 2001", <http://thomas.loc.gov/home/terrorleg.htm>, (Erişim Tarihi: 29 Nisan 2008).

⁶² Michael Scardaville and Jack Spencer, 2002, pp.2-14.

yapmayacakları olmuştur⁶³. Bu ifade, ABD'nin bir saldırıya uğraması neticesinde doğal olarak bir savaşın içinde bulunduğu ve savaşacakları düşmanın bu saldırının tüm sorumluları (teröristler ve onları destekleyen devletler) olduğu anlamına gelmekteydi. Saldırıların gerçekleşmesinden çok kısa bir süre sonra yapılan bu ucu açık açıklamadan da anlaşılacağı gibi, Bush yönetimi oldukça geniş bir düşman tanımlamasına girişecek ve terörizmle mücadelenin kapsamını oldukça geniş tutacaktı. Nitekim saldırıdan hemen sonra NATO meşru müdafaa mekanizmasını harekete geçirerek Washington'a olan desteğini ifade etmiş⁶⁴, Amerikan Kongresi de almış olduğu askeri kuvvet kullanılmasına izin veren kararında Başkan'a ABD'ye karşı bir daha benzer bir saldırı gerçekleştirilmesini önlemek amacıyla 11 Eylül saldırılarının planlanmasından, emredilmesinden, gerçekleştirilmesinden veya finanse edilmesinden sorumlu olan uluslara, örgütlere veya kişilere karşı gerekli ve uygun her türlü tedbiri alma yetkisi vermiştir⁶⁵. Kongre ayrıca, 14 Eylül 2001'de aldığı kararla ABD'ye karşı düzenlenen terörist saldırılara karşılık vermekte ve saldırıların yol açtığı zararların giderilmesinde kullanılmak amacıyla Başkan'ın kullanımına 40 milyar dolarlık bir kaynak tahsis etmiştir⁶⁶.

Bush'un adı konmamış bir düşmana karşı ilan ettiği geniş kapsamlı savaşa uygun olarak alınan bu ucu açık kararlar terörizme karşı mücadelede Başkan Bush'a oldukça geniş bir hareket özgürlüğü sağlamış, bu kararlar ile Bush saldırıların sorumlusunu yani düşmanın kim olduğunu ve bu düşmana karşı nasıl mücadele edilmesi gerektiğini belirleme yetkisine sahip olmuş, kararlarda Başkan'ı kısıtlayan tek hüküm ise alınacak önlemlerin yeni bir saldırı yaşanmasını önlemek için "gerekli" ve "uygun" olması olmuştur⁶⁷. Nitekim Bush, 16 Eylül'de terörizme karşı savaşın uzun soluklu bir mücadele olacağını ve Amerikan halkının sabırlı olması gerektiğini açıkça

⁶³ "Statement by the President in His Address to the Nation", September 11, 2001.

⁶⁴ Robin Blackburn, "The Imperial Presidency, the War on Terrorism, and the Revolutions of Modernity", *Constellations*, Vol: 9, No: 1, 2002, p.7.

⁶⁵ **Authorization for Use of Military Force**, 107th CONGRESS, 1st Session, S. J. RES. 23, September 14, 2001, [http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/D?c107:4:./temp/~c1070bkAO2:](http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/D?c107:4:./temp/~c1070bkAO2:;), (Erişim Tarihi: 12 Ekim 2009).

⁶⁶ **2001 Emergency Supplemental Appropriations Act for Recovery from and Response to Terrorist Attacks on the United States**, 107th CONGRESS, 1st Session, H. R. 2888, September 14, 2001, [http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/C?c107:./temp/~c1077SN3cg](http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/C?c107:./temp/~c1077SN3cg;), (Erişim Tarihi: 12 Ekim 2009).

⁶⁷ Robin Blackburn, 2002, p.7.

ifade ederek⁶⁸, terörizmle mücadelenin uzun bir süre Amerikan dış politikasının ana gündem maddesi olacağını ortaya koymuştur.

Bu bağlamda Barry Buzan, Bush'un terörizme karşı küresel savaşın uzun süreli bir mücadele olacağı öngörüsünün bir güvenikleştirme olduğunu ileri sürmekte, eğer dünyanın makro-güvenikleştirilmesinde başarıya ulaşırsa Amerikan hegemonyasının meşruiyetinin uzun bir süre daha devam ettirilebileceğini belirtmektedir. Zira Buzan, her ne kadar terörizmden algılanan tehdit önemli olsa da terörizme karşı küresel savaşın asıl öneminin Amerikan üstünlüğünün, liderliğinin ve tek taraflılığının hem Amerikan halkı hem de dünya nazarında meşrulaştırılması gibi siyasal bir amaç olduğunu savunmaktadır. Nitekim bu amaçta başarılı olunmuş, El-Kaide'nin ve temsil ettiği ideolojinin Batı dünyasına karşı bir tehdit oluşturduğu geniş kesimlerce kabul edilmiş, ABD'nin Taliban ve El-Kaide'yi yok etmek için Afganistan'a açtığı savaş büyük bir destek görmüştür⁶⁹. Dolayısıyla 11 Eylül sonrası dönemde terörizm ABD'nin güvenliğine yönelmiş olan en büyük tehdit haline gelmiş, bu tehditle mücadele çerçevesinde pek çok inisiyatif alınmış, terörizmin ABD'nin yanında küresel güvenliğe de yönelmiş olduğu tehdit ön plana çıkarılarak uluslararası toplumun geniş desteği alınmış⁷⁰, yani ilerleyen sayfalarda değinileceği gibi hem Amerikan dış politikasının hem de dünya politikasının terörizmle mücadele misyonuna uyarlanmasına ve bu şekilde Amerikan hegemonyasının yeniden inşa edilmesine çalışılmıştır.

Terörizmle mücadele çerçevesinde ilk etapta 11 Eylül saldırılarının sorumlusu olarak görülen El-Kaide üzerinde yoğunlaşılırken, bu mücadelenin kapsamı oldukça geniş tutulduğu için Bush yönetimi Amerikan hegemonyasının yeniden inşasına

⁶⁸ "Remarks by the President Upon Arrival", The White House, Office of the Press Secretary, September 16, 2001, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010916-2.html>, (Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2010).

⁶⁹ Barry Buzan, 2006, pp.1102-1103.

⁷⁰ Terörizmle mücadeleye dünyanın her kesiminden pek çok ülke tarafından doğrudan veya dolaylı destek verilmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için Bkz: "International Contributions to the War Against Terrorism", United States Department of Defense Office of Public Affairs, June 7, 2002, <http://www.defense.gov/news/Jun2002/d20020607contributions.pdf>, (Erişim Tarihi: 29 Nisan 2008); Jusuf Wanandi, "A Global Coalition Against International Terrorism", *International Security*, Vol: 26, No: 4, Spring 2002, pp.184-189; Kaleem Hussain, "The Coalition Against the 'War on Terror' in Light of International Politics, Law, and Protecting Human Welfare", *The American Journal of Islamic Social Sciences*, Vol: 24, No: 2, 2007, 136-147; Nora Bensahel, "A Coalition of Coalitions: International Cooperation Against Terrorism", *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol: 29, No: 1, 2006, pp.35-49; Nora Bensahel, *The Counterterrorism Coalitions: Cooperation with Europe, NATO and the European Union*, Santa Monica: RAND Corporation, MR-1746-AF, 2003; "Building A. Coalition", <http://edition.cnn.com/SPECIALS/2001/trade.center/coalition.maps/>, (Erişim Tarihi: 29 Nisan 2008).

yönelik olarak zamanla yeni düşmanları da gündeme getirme ve pek çok politikayı ve eylemi terörizmle mücadele bağlamında tanımlama imkânı elde etmiştir. Nitekim ABD'nin amacının Afganistan ile sınırlı olmadığı Bush'un 20 Eylül 2001'de Kongre'de yaptığı ve terörizme karşı savaşın El-kaide ile başladığını ancak burada bitmeyeceğini, küresel ölçekte faaliyette bulunan her bir terörist grup ortadan kaldırılana kadar da bitmeyeceğini ifade ettiği konuşmasıyla bir kez daha ortaya konmuştur⁷¹.

Bu bağlamda Irak sorunu gündeme gelmiş, Saddam Hüseyin rejiminin terörist örgütlerle bağlantısının bulunduğu ve kitle imha silahlarına sahip olduğu iddiaları ortaya atılmıştır. ABD'nin Irak'a karşı askeri yöntemlere başvurması ve Saddam Hüseyin yönetimini değiştirmesi değişik kesimler tarafından zaman zaman dile getirilmesine rağmen bu öneri yönetim kademelerinde hiçbir zaman kabul görmemiş, yaptırımların sürdürülerek Irak'ın çevrenmesine devam edilmesi görüşü benimsenmişti. İşte 11 Eylül saldırıları bu durumu değiştirmiş, bu bağlamda Başkan Bush da 21 Kasım 2001'de Savunma Bakanı Rumsfeld'e Irak'a karşı savaş için plan hazırlıklarına başlaması talimatını vermiştir⁷². Irak savaşına ilişkin çalışmalar gizli bir şekilde yürütülürken, Bush'un Irak'ın da içinde bulunduğu haydut devletleri terörizmle mücadele çerçevesinde yapılan geniş kapsamlı düşman tanımının somut unsurları olarak zikretmesi 29 Ocak 2002'deki Birliğin Durumu konuşmasıyla olmuştur. Bu konuşmasında Bush, birinci amaçlarının terörist örgütlerle mücadele etmek, ikinci amaçlarının ise bazı devletlerin kitle imha silahları elde etmelerini ve bu silahları teröristlere sağlayarak bu örgütlere destek vermelerini engellemek olduğunu belirtmiş ve Irak, İran ve Kuzey Kore'yi bu devletlere örnek göstererek “şer eksenini” olarak nitelendirmiştir⁷³.

Böylece Bush yönetimi, bir terörist örgüt tarafından gerçekleştirilen 11 Eylül saldırılarından sonra ilk olarak terörizm tehdidinin önemine vurgu yaparak bu tehditle mücadeleyi Amerikan dış politikasının ana gündem maddesi yapmış, daha sonra da terörizme destek veren ülkeleri bu tehdidin içine katarak terörist örgütlerin yanında devletleri de düşman tanımının içine katmış, son olarak ise kitle imha

⁷¹ “President George W. Bush’s Speech to a Joint Session of Congress September 20, 2001”, <http://www.historyplace.com/speeches/gw-bush-9-11.htm>, (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2009).

⁷² Bob Woodward, 2004, ss.1-3.

⁷³ “Bush State of the Union Address”, January 29, 2002, <http://archives.cnn.com/2002/ALLPOLITICS/01/29/bush.speech.txt/>, (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2009).

silahlarına sahip olan/olmak isteyen devletlerin bu silahları teröristlere sağlayabileceği olasılığını ön plana çıkararak bu sefer kitle imha silahları ve haydut devletler sorununu dış politikanın ana gündem maddesi olan terörizmle mücadelenin temel unsuru yapmıştır. Dolayısıyla 11 Eylül sonrası dönemde teröristler, teröristleri destekleyen tiranlar (haydut devletler) ve teröristler ile haydut devletlerin ele geçirmeye çalıştıkları kitle imha silahlarının oluşturduğu kombinasyon ABD'nin karşı karşıya bulunduğu yeni tehdit unsuru olmuş, bu tehditle mücadele de Amerikan dış politikasının yeni misyonu olmuştur. Bir başka deyişle Amerikan dış politikası bu tehditlerle mücadele bağlamında yeni bir stratejik çerçeveye oturtulmuş ve Amerikan hegemonyası yeniden inşa edilmeye çalışılmıştır.

Terörizmle mücadele Bush başkanlığının ikinci döneminde de dış politikasının dayandığı temel unsur olmuş, nitekim terörizmle mücadele teması 2004 yılındaki seçim kampanyasında da güçlü bir şekilde kullanılmış, bu mücadelede elde edildiği iddia edilen başarılar ve mücadeleye devam edilmesinin gerektiği sık sık dile getirilmiştir⁷⁴. Ayrıca terörizmle mücadele 2006 yılında yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde de önemli yer tutmuş, belgede yer alan bu stratejinin bir savaş dönemi stratejisi olduğu ifadesi bunu açıkça göstermiştir⁷⁵. Yani terörizmle mücadele 2006 stratejisinde de Bush'un dış politikasını üzerine oturttuğu temel çerçeve olmaya devam etmiştir.

Ancak terörist örgütlerle mücadele edilmesi zamanla Bush'un dış politikasının doğrudan odaklandığı temel konu olmaktan çıkmış, Bush yönetimi dikkatini daha önce terörizmle mücadele bağlamında ele aldığı başka konular (özellikle kitle imha silahları sorunu ile İran ve Kuzey Kore gibi haydut devletler) üzerine yoğunlaştırmıştır⁷⁶. Önceki satırlarda ifade edildiği gibi, 11 Eylül sonrası dönemde kitle imha silahlarına sahip olan tiran rejimler ve bu rejimlerin söz konusu silahları teröristlere sağlama ihtimali en önemli tehdit olarak görülmekte, bu tehdide karşı konulması da terörizmle mücadelenin içeriğini oluşturmaktaydı. Yani terörizmle mücadele sadece terörist örgütlerle mücadeleden ibaret değildi. Nitekim hem Afganistan hem de Irak savaşları terörizmle mücadele bağlamında gerçekleştirilmiştir. Bush'un başkanlığının ikinci

⁷⁴ Ivo H. Daalder, "The Return of Bush's Pre-9/11 Foreign Policy", May 3, 2005, http://www.brookings.edu/opinions/2005/0503forceandlegitimacy_daalder.aspx, (Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2010).

⁷⁵ **The National Security Strategy of the United States of America**, Washington D.C.: The White House, March 2006, p.i.

⁷⁶ Ivo H. Daalder, 2005.

döneminde ise dış politikada dikkatler terörist örgütlerin oluşturduğu tehditten haydut devletlerin oluşturduğu tehdide doğru kaymış, bu bağlamda terörist örgütlerle mücadele Bush yönetiminin dış politikasında eskisi kadar merkezi öneme sahip olmaktan çıkmıştır. Bu dönemde kitle imha silahları teması varlığını korumuş, ancak birinci dönemden farklı olarak bu tema teröristlerle bağlantılı olarak kullanılmaktan çok İran ve Kuzey Kore gibi haydut devletlerle bağlantılı olarak kullanılmaya başlanmıştır⁷⁷. Yani bu devletlerin kitle imha silahlarını teröristlere verme ihtimalinden çok, doğrudan ABD'ye veya müttefiklerine karşı kullanma ihtimali daha fazla ön plana çıkarılmaya başlanmıştır⁷⁸.

Sonuç olarak, 11 Eylül saldırılarının gerçekleştiği günden itibaren kapsamı oldukça geniş tutulan terörizmle mücadele misyonu Bush yönetimi boyunca Amerikan dış politikasına ve bu vasıta ile da dünya politikasına hakim olmuş, Amerikan hegemonyasının terörizmle mücadele bağlamında girişilen inisiyatiflerle yeniden inşa edilmesine çalışılmış, dolayısıyla terörizmle mücadele Laclau ve Mouffe'cu anlamda bir söylem olarak Soğuk Savaş'ın sona ermesi sonucu komünizmle mücadele söyleminin ortadan kalmasıyla oluşan boşluğu doldurmuştur.

3. Hegemonyanın Yeniden İnşası Çerçevesinde Amerikan Dış Politikasında Gerçekleşen Değişim

Tezin üçüncü bölümünde ayrıntılı olarak değinileceği gibi, Bush yönetiminin 11 Eylül sonrası dönemde izlediği dış politika, terörizme karşılık vermenin de ötesinde, Amerikan hegemonyasını yeniden inşa etmeye yönelik olmuştur. Bu bölümün bundan sonraki kısmında 11 Eylül sonrası dönemde Amerikan hegemonyasını yeniden inşa etmeye yönelik olarak izlenen politikaların Amerikan dış politikasında neden olduğu değişim analiz edilecek, yani dış politikada ne gibi bir değişim gerçekleştiği ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda yaşanan değişimin dış politika amaçlarına ilişkin köklü bir değişim olup olmadığı, terörizmle mücadele

⁷⁷ Ivo H. Daalder, 2005.

⁷⁸ 2006 stratejisinde terörizme karşı uzun vadeli çözüm için yapılması gereken şeylerden bahsedilirken daha çok haydut devletler ve kitle imha silahları sorunu üzerinde durulmuş, haydut devletlerin kitle imha silahlarına sahip olmasının ve bunları teröristlere sağlamasının, haydut devletlerin teröristlere destek vermesinin ve ülkesinde barındırmasının, teröristlerin herhangi bir ülkeyi kontrol etmesinin ve üs olarak kullanmasının engellenmesinin önemine işaret edilmiştir. İran ve Kuzey Kore gibi şer ekseni tanımının içine dahil edilmiş olan devletlerin üzerinde oldukça fazla durulan stratejide, bu iki ülkenin nükleer kapasiteleriyle dünya barışına yönelttiği tehdit vurgulanmış, böylece yeni dönemde ağırlıklı olarak bu iki devletin oluşturduğu tehdit üzerinde durulacağı sinyalleri verilmiştir. The National Security Strategy of the United States of America, 2006, pp.12, 19-21.

çerçevesinde izlenen politikalarla niteliksel anlamda (yeni yöntem ve araçlara başvuru olarak) bir değişim gerçekleşip gerçekleşmediği, dolayısıyla Bush yönetiminin dış politikasının yoğun tartışmalara neden olmasının nedenlerinin ne olduğu sorgulanacaktır. Bu yapılırken Bush yönetiminin tartışma yaratan politikalarının kronolojik olarak ele alınması yerine, bu politikalar tartışmaların yoğunlaştığı konu başlıkları altında incelenecektir.

3.1. Dış Politika Amaçlarında Yaşanan Değişim

George W. Bush yönetiminin 11 Eylül sonrası dönemde Amerikan dış politikasında önemli bir değişim gerçekleştirdiği genel kabul gören bir düşüncedir. Ancak burada tartışma konusu bu değişimin ne kadar büyük bir değişim olduğu, bir başka deyişle devrimci bir değişim olup olmadığı konusudur. Amerikan tarihine bakıldığında, Bush'un dış politikada devrimci bir değişiklik gerçekleştirmediği açıkça görülmektedir. Hatta bunu anlamak için çok eskilere gitmeye gerek bulunmamaktadır. Zira Bush eleştirilirken genellikle Clinton ile kıyaslanmaktadır. Dış politika söylemlerine ve yayınladıkları ulusal güvenlik stratejilerine bakıldığında ise, dış politika amaçları bakımından her iki başkan arasında bir farklılık bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Gerek Bush'un gerekse de dış politika ekibinin 2000 yılı seçimleri öncesinde savundukları görüşler ve Clinton'a getirdikleri eleştiriler dış politika amaçlarında köklü bir değişimin yaşanmayacağını göstermekteydi. Bush seçimlerden önce dış politikaya ilişkin olarak anavatanın savunulması, ulusal çıkarlara ve değerlere öncelik verilmesi, Çin ve Rusya gibi büyük güçlerden gelen meydan okuma ile meşgul olunması, serbest ticarete önem verilmesi, ordunun Soğuk Savaş sonrası dünyasının gerekliliklerine göre yeniden organize edilmesi gibi unsurlar üzerinde durmuştu⁷⁹. Aynı şekilde Condoleezza Rice da yeniden ulusal çıkarlar üzerinde yoğunlaşılması, ekonomik büyümenin ve ekonomik açıklığın geliştirilmesi, Rusya ve Çin gibi büyük güçlerle kapsamlı ilişkilerin uluslararası siyasal sistem üzerindeki etkileri, haydut rejimler, terörizm ve kitle imha silahları gibi tehditlerle mücadele edilmesi gibi kilit önceliklere önem vermişti⁸⁰. Bunlar zaten her başkanın önem atfettiği unsurlardı. Nitekim Clinton yönetimi de 1996 yılında yayınladığı Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde

⁷⁹ George W. Bush, 1999-a; George W. Bush, 1999-b.

⁸⁰ Condoleezza Rice, "Promoting the National Interest", **Foreign Affairs**, Vol: 79, No: 1, January/February 2000, pp.46-47.

Amerikan ulusunun güvenliğini korumayı en önemli görev olarak nitelendirmiş, ulusun güvenliğini ise halkın, toprakların ve yaşam tarzının güvenliği olarak tanımlamıştı⁸¹. 2000 yılında yayınladığı stratejide ise, yurtda ve dünyada güvenliğin sağlanmasını, ekonomik refahın artırılmasını, demokrasi, insan hakları ve serbest ticaretin teşvik edilmesini üç önemli amaç olarak sıralamıştı. Bu amaçlara ulaşmak için rehber alacakları ilkeleri ise ulusal çıkarların korunması ve değerlerin (bu değerleri siyasal ve ekonomik özgürlük, insan haklarına saygı ve hukukun üstünlüğü olarak sıralamıştır) geliştirilmesi olarak belirtmişti⁸². Bütün bunlardan Bush'un köklü değişiklikler yaparak Clinton'dan çok daha farklı bir dış politika yönelimine gideceğine ilişkin bir işaret vermediği anlaşılmaktaydı.

Bush ve ekibi tarafından Clinton'a getirilen en büyük eleştiri ise ABD'nin dünyada üstlendiği rol ve uluslararası müdahalelere ilişkindi. Bu bağlamda Bush ve Rice Clinton'un sık sık insani nitelikli askeri müdahaleler gerçekleştirmesini eleştirerek ulusal çıkarların gerektirmediği durumlarda Amerikan askerlerinin hayatının tehlikeye atılmaması gerektiğini savunurken⁸³, yeni muhafazakârlar ise bu konuda Clinton'u pasif buluyor ve dış politikaya ilişkin bir vizyona sahip olmamakla ve Slobadan Miloşeviç ve Saddam Hüseyin gibi anti demokratik liderlerin görevde kalmasına göz yummakla suçluyordu⁸⁴. Sonuçta her iki eleştiri de yukarıda bahsi geçen önceliklerin gerçekleştirilmesine ilişkin farklı yöntemler önermesi nedeniyle Clinton'un dış politika amaçlarında bir farklılık öngörmemektedir.

11 Eylül saldırılarından sonra terörizm tehdidinin dış politikanın ana gündem maddesi haline gelmesi ise Bush'un dış politikasında önemli değişimlere neden olmuş, bu bağlamda askeri gücü temel araç olarak gören, uluslararası meşruiyete fazla önem vermeyen, demokrasinin yayılmasına yönelik aktif bir çaba göstererek rejim değişikliğine başvuran bir dış politika izlenmeye başlanmıştır. Bu bağlamda insani amaçlarla askeri güç kullanılmasına ve ulus inşası projelerine girişilmesine karşı çıkan Bush, saldırılardan sonra fikrini değiştirerek bu konuda Clinton'un da ötesine gitmiştir.

⁸¹ "A National Security Strategy for Engagement and Enlargement", Washington D.C.: The White House, February 1996, <http://www.fas.org/spp/military/docops/national/1996stra.htm>, (Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2007).

⁸² "A National Security Strategy for a Global Age", Washington D.C.: The White House, December 2000, http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/nss/nss_dec2000_contents.htm, (Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2007).

⁸³ George W. Bush, 1999-a; Condoleezza Rice, 2000, p.47.

⁸⁴ William J. Bennett, "Morality, Character and American Foreign Policy", **Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy**, eds. William Kristol and Robert Kagan, San Francisco: Encounter Books, 2000, pp.298-299.

İşte bunların dış politikada radikal nitelikte değişikliklere neden olduğu yorumları yapılmaya başlanmıştır⁸⁵. Ancak burada Amerikan dış politikasında geçmişten bir sapma söz konusu değildir. Başkan seçilmeden önceki konuşmalarında anavatanın savunulması ve ulusal çıkarlar üzerinde odaklanılması üzerinde duran Bush, 11 Eylül saldırılarından sonra anavatana yönelmiş en büyük tehdit olan terörizme karşı mücadele başlatmış, bunu ulusal çıkarların ve dış politikasının temeli yapmıştır. Terörizm tehdidinin ciddiyeti herkes tarafından kabul edildiği için Bush'un devrimci değişiklik yaptığı yorumlarına neden olan da terörizmle mücadelenin önceliği değil, bu öncelik çerçevesinde girilen eylemlerdir (şer eksenini nitelendirmesi, Irak savaşı vb). Dolayısıyla burada söz konusu olan değişimin dış politika amaçlarından ziyade bu amaçlara ulaşmak için izlenecek stratejilerde ve kullanılacak araçlarda olduğu söylenebilir.

Nitekim Bush yönetimi tarafından 2002 yılında yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde, stratejinin Amerikan değerlerine ve ulusal çıkarlarına dayandığı ifade edilmiş, dış politika amaçları olarak siyasal ve ekonomik özgürlük, insan onuruna saygı, diğer devletlerle barışçıl ilişkiler gibi geleneksel amaçlar zikredilmiştir. Benzer amaçlar 2006 yılındaki stratejide de yer almıştır. Nitekim bu unsurlara Amerikan tarihinde 1899 ve 1890 yıllarındaki Açık Kapı notlarından Wilson'un 14 Noktası'na, Atlantik Şartı'ndan Truman Doktrini'ne kadar pek çok önemli belgede rastlamak mümkündür. Burada belki Clinton döneminden farklı olduğu söylenebilecek tek şey, dünyayı sadece daha güvenli değil aynı zamanda daha iyi yapmayı amaçladıkları ifadesiyle dünyayı dönüştürmek gibi daha iddialı bir misyon üstlenilmesidir. Bu misyona 2006 stratejisinde daha büyük yer verilmiş, nihai amaçlarının dünyada zorbalığı sona erdirmek olduğu ifade edilmiştir. Ancak bu misyon ile Amerikan halkının güvenliğini sağlamak ve ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek hedeflediği için yine amaçlarda bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Nitekim Amerikan dış politikasının ayırıcı özelliği de tehditlere, çıkarlara, değerlere ve güce yüklenen

⁸⁵ Fraser Cameron, 2002, p.74; G. John Ikenberry, "Grand Strategy as Liberal Order Building", Paper Prepared for Conference on **After Bush Doctrine: National Security Strategy for a New Administration**, University of Virginia, 7-8 June 2007, <http://www.princeton.edu/~gji3/Ikenberry-Grand-Strategy-as-Liberal-Order-Building-2007-word.pdf>, (Erişim Tarihi: 12 Haziran 2008); Ivo H. Daalder and James M. Lindsay, 2003, pp.2, 13; James Anderson, "American Hegemony After 11 September: Allies, Rivals and Contradictions", **Geopolitics**, Vol: 8, Is: 3, 2003, pp.37-39, 46-47; Robert J. Jackson and Philip Towle, **Temptations of Power: The United States in Global Politics After 9/11**, New York: Palgrave Macmillan, 2006, pp.1, 33, 57-58, 199-200.

anlamaların ve bunlar arasındaki karşılıklı ilişkinin dinamik olması ve zaman içinde yeniden tanımlanmasıdır⁸⁶.

3.2. Dış Politika Araçlarında / Stratejilerinde Değişim

3.2.1. Çok Taraflılıktan Tek Taraflılığa

3.2.1.1. George W. Bush Yönetimi ve Tek Taraflılık

Tek taraflılık⁸⁷, George W. Bush yönetiminin dış politikasından bahsedilirken en sık kullanılan kavramlardan biridir. Bu bağlamda tek taraflı bir dış politika izlediği görüşü ise Bush yönetiminin dış politikası eleştirilirken en fazla dile getirilen iddiadır. Bush, çok taraflılığa dayanan ve uluslararası hukuka önem veren bir dış politika izleyen selefi Clinton'dan farklı olarak, tek taraflı ve uluslararası hukuku gözardı eden bir dış politika izlemekle eleştirilmektedir. Pek çok uzman Bush yönetiminin tek taraflı dış politikasının ara sıra görülen geçici bir sapma değil, oldukça geniş kapsamlı bir politika ve yeni bir stratejik yönelim olduğunu ileri sürmektedir⁸⁸. Bunun en önemli nedenlerinden biri, Bush'un daha seçim çalışmaları döneminden beri çok taraflı anlaşmalara sıcak bakmayan tutumudur. Bush'un, özellikle Clinton döneminde onaylanmayan Kyoto Protokolü, Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü, Kapsamlı Nükleer Denemelerin Yasaklanması Antlaşması gibi düzenlemelerin Senato tarafından onaylanıp hayata geçmesi konusunda nasıl bir tavır alacağı büyük merak konusuydu. Bush'un yaklaşımı ise, çok taraflı düzenlemelerle ülkesini bağlamak yerine, varolan düzenlemelerden kurtularak hareket özgürlüğünü genişletmek olmuştur.

Bu bağlamda Bush, Mart 2001'de, 1997'de Clinton yönetimi tarafından imzalanan fakat Senato'nun onayına sunulmayan küresel ısınmaya ilişkin Kyoto Protokolü'ne karşı olduğunu ve onaylanmasına destek vermeyeceğini belirtmiştir. Bu protokol dünyanın karbondioksit emisyonunun dörtte birini tek başına üreten ABD'nin bu oranı 1990'daki seviyesinden yaklaşık % 7,2 daha aşağı seviyeye indirmesini

⁸⁶ Melvyn P. Leffler, 2005, p.396; **The National Security Strategy of the United States of America**, Washington D.C.: White House, September 2002, p.1; **The National Security Strategy of the United States of America**, 2006, p.1.

⁸⁷ Burada "tek taraflılık" kavramıyla, ABD'nin izleyeceği dış politikaya siyasi meşruiyet elde etmeye yeterince özen göstermeyen, müttefiklerle işbirliği içinde hareket etmeyi öncelik olarak kabul etmeyen, uluslararası hukuki meşruiyeti zorunluluk olarak görmeyen, kendisini uluslararası anlaşmaların koyduğu müeyyidelerle bağlamak istemeyen, BM başta olmak üzere uluslararası örgütlerin uluslararası barış ve güvenliğinin korunmasındaki rolünü arka plana atan bir dış politikayı benimsemesi kastedilmektedir.

⁸⁸ G. John Ikenberry, 2007; Evelyn Goh, 2003, pp.85-88; Ivo H. Daalder and James M. Lindsay, 2003, p.2; James Anderson, 2003, pp.37-38, 46-48; Robert J. Jackson and Philip Towle, 2006, pp.57-58.

öngörüyordu⁸⁹. Bush'un protokole karşı çıkma gerekçesi, protokolün dünyanın yaklaşık % 80'lik bölümünü içermemesi, özellikle de Çin ve Hindistan gibi dünyanın en kalabalık ve ABD'den sonra en fazla karbondioksit salınımı yapan ülkelerinin protokole dahil olmaması, bu protokolün Amerikan ekonomisine büyük zararlar verecek olmasıydı⁹⁰. Bush'a göre, Senato'nun protokole taraf olunmaması gerektiği yönündeki oybirliğiyle alınan kararı⁹¹, protokolün küresel ısınmaya ilişkin etkili bir çözüm getirmediğini ortaya koymuştur⁹². Kyoto Protokolü'nü bilimsel temelden ve dünya gerçeklerinden uzak olarak nitelendiren Bush, ülkesinin sorumluluklarını kabul etmekle birlikte⁹³, günümüzdeki enerji krizi dikkate alındığında karbondioksit emisyonunu azaltıp onun yerine ticari olarak uygulanabilir teknolojilerin bulunmadığı bir ortamda bu protokolün imzalanmasının Amerikan ekonomisine büyük zararlar vereceğini iddia etmiş ve küresel ısınmaya ilişkin daha bilimsel temele dayalı teknolojiler ve piyasa merkezli inisiyatifler üzerinde çalışma çağrısı yapmıştır⁹⁴.

Bush'un karşı olduğu bir diğer uluslararası düzenleme, 1998'de Clinton tarafından imzalanan fakat Senato'nun onayına sunulmayan Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü'ydü. ABD, bu statüye karşı olan yedi ülkeden biridir (diğer ülkeler Çin, Irak, Libya, Yemen, Katar ve İsrail). Amerikan askeri ve siyasal görevlileri ve personelinin bu statüye dayanılarak soruşturmaya ve yargılamaya tabi tutulabileceği nedeniyle statünün onaylanmasından yana olmayan Bush yönetimi, daha da ileri giderek 6 Mayıs 2002'de Statü'deki imzasını askıya almıştır. Bush yönetimi, BM barış gücü operasyonlarında görev alan Amerikan güçlerinin bu mahkemenin görev alanı kapsamı dışında tutulması için Güvenlik Konseyi ile müzakereler yürütmüş, ayrıca statüye taraf ülkelerle aynı konuda ikili anlaşmalar imzalamak ve Amerikan vatandaşlarını kapsam dışında tutmak istemiştir. Kongre de bu konuda Bush'u desteklemiş ve 3 Ağustos 2002'de ülkesinin Uluslararası Ceza Mahkemesi ile

⁸⁹ "Bush Firm Over Kyoto Stance", March 29, 2001, <http://edition.cnn.com/2001/US/03/29/schroeder.bush/index.html>, (Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2010).

⁹⁰ "President Bush Discusses Global Climate Change", The White House, Office of the Press Secretary, June 11, 2001, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/06/20010611-2.html>, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2009).

⁹¹ Bu karar için Bkz: **Byrd-Hagel Resolution**, 105th Congress 1st Session S. Res 98, July 25, 1997, <http://www.nationalcenter.org/KyotoSenate.html>, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2009).

⁹² "Text of a Letter from the President to Senators Hagel, Helms, Craig, and Roberts", **The White House**, Office of the Press Secretary, March 13, 2001.

⁹³ "President Bush Discusses Global Climate Change", 2001.

⁹⁴ Charli E. Coon, J.D., "Why President Bush Is Right to Abandon the Kyoto Protocol", May 11, 2001, <http://www.heritage.org/Research/EnergyandEnvironment/BG1437.cfm>, (Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2010).

işbirliğini yasaklayan, mahkeme tarafından tutuklanan Amerikan personelini kurtarmak için Başkana gerekli tüm önlemleri alma yetkisi veren, Amerikan personelinin mahkemenin yetki alanı dışında tutulmadığı durumlarda ABD'nin barış gücü operasyonlarına katılmasını yasaklayan "American Servicemembers' Protection Act" isminde bir kanun çıkarmıştır⁹⁵.

Bush, Clinton tarafından 1996'da imzalanan ve 1999'da Senato tarafından onaylanması reddedilen Kapsamlı Nükleer Denemelerin Yasaklanması Antlaşması'nın Senato'nun onayına yeniden sunulmasına sıcak bakmadığını daha seçim çalışmaları sırasında açıkça ifade etmişti. Bu antlaşmanın özellikle nükleer materyallerin temin edilmesini engellememesi nedeniyle nükleer silahların yayılmasını durdurmakta etkili olamayacağını ve ABD'nin ulusal güvenliğini sağlaması için gerekli adımları atmasını kısıtlayacağını savunan Bush, nükleer silahlara olan talepleri ortadan kaldırmak için bu silahları elde etmeyeceğini açıklayan devletlerin güvenlik gereksinimlerinin giderilmesi, haydut devletlerin de bu silahları ele geçirmesinin engellenmesi gerektiğini ileri sürmüştür⁹⁶. Kuzey Kore, Hindistan, Pakistan gibi nükleer güce sahip devletlerin taraf olmaması da, ABD'nin antlaşmaya karşı olmasının en önemli nedenlerinden biridir. 1992'den beri devam eden ve Clinton'un hararetle desteklediği nükleer denemelere ilişkin moratoryumu devam ettireceğini seçim çalışmalarında dile getiren Bush⁹⁷, yönetime geldikten sonra bu görüşünü değiştirmiş, Kongre'den nükleer denemelere tekrar başlanması ve Nevada Test Bölgesi'nde denemeler yapılabilmesi için 2004 yılı bütçesinde 25 milyon dolarlık kaynak ayrılması talebinde bulunmuştur⁹⁸. Kongre'nin karşı çıkmasına rağmen, Bush 2006 yılından itibaren bu bölgede nükleer denemelere tekrar başlanması kararı almış⁹⁹, fakat Kongre'deki Utah ve Nevadalı temsilcilerin çabalarıyla bu test önce 2007 yılına ertelenmiş, 22 Ocak 2007'de de

⁹⁵ The United States and the International Criminal Court, <http://www.hrw.org/legacy/campaigns/icc/us.htm>, (Erişim Tarihi: 9 Kasım 2009).

⁹⁶ George W. Bush, 1999-b.

⁹⁷ "Nuclear Testing is an Acceptable Risk for Arms Control", **Scientific American**, March 2009, <http://www.scientificamerican.com/article.cfm?id=nuclear-testing-is-an-acceptable-risk>, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2009).

⁹⁸ "FCNL Guide to the Bush Administration's Nuclear Weapons Policies", http://www.fcnl.org/issues/item.php?item_id=997&issue_id=50, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2009).

⁹⁹ Sarah Olson, "Bush Pushes Nuclear Weapons Development in US", <http://www.truthout.org/article/sarah-olson-bush-pushes-nuclear-weapons-development-us>, 01 September 2006, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2009).

Savunma Bakanlığı'na bağlı Savunma ve Tehdit Azaltma Dairesi (Defense Threat Reduction Agency) tarafından iptal edilmiştir¹⁰⁰.

Bush'un tek taraflılık bağlamında değerlendirilebilecek en çok tepki çeken siyasal adımı ise, Aralık 2001'de, barışı korumalarını ve ABD'nin kendisini 21. yüzyılın gerçek tehditlerine karşı koruması için gerekli olan savunma silahlarını geliştirmesini (füze savunma sistemi projesini) engellediği gerekçesiyle, 1972 yılında imzalanan ve balistik füze savunma sistemlerinin testini ya da geliştirilmesini yasaklayan ABM Antlaşması'ndan çekildiğini açıklaması olmuştur. Bush, bu antlaşmanın ABD ile SSCB arasında bugünkünden farklı bir koşullarda imzalandığını, imzacı taraflardan biri olan SSCB'nin artık var olmadığını, tarafları nükleer silahlanmaya iten düşmanlığın da ortadan kalkmış olduğunu belirtmiştir. 11 Eylül saldırılarının günümüzde asıl tehdidin büyük güçlerden değil, eyleme geçmeden önce herhangi bir uyarıda bulunmayan terörist örgütler ile kitle imha silahlarına sahip olma arayışında olan haydut devletlerden geldiğini, bu nedenle bu tehlide karşı gerekli önlemleri alma konusunda özgür olmaları gerektiğini ifade etmiştir. Bu çekilme kararı, ABD'nin Rusya'yı bu antlaşma bir kenara bırakılarak yeni bir stratejik anlaşma imzalanması için giriştiği ikna çabalarından çıkacak sonuç beklenmeden gelmiştir¹⁰¹. Dolayısıyla Bush yönetimi tek taraflı bir dış politika izlemeye 11 Eylül öncesi dönemde başlamış, 11 Eylül saldırıları ise bu yönelimi pekiştirmiştir.

3.2.1.2. 11 Eylül Sonrası Dönemde Tek Taraflılık

Bush'un dış politikasına genel olarak bakıldığında, tek taraflılık eğiliminin 11 Eylül sonrası dönemde daha da arttığı görülmektedir. Aslında Bush yönetimi içinde bu konuda bir bölünmenin söz konusu olduğu söylenebilir. Dick Cheney, Donald Rumsfeld ve Paul Wolfowitz'in başını çektiği ve Condoleezza Rice'in de kısmen dahil edilebileceği şahin kanat tek taraflılık yanlısı iken, Dışişleri Bakanı Colin Powell ise daha çok-taraflılık yanlısıydı. Çok taraflılık ve uluslararası siyasi ve hukuki meşruiyet bir yandan müttefiklerin desteğini sağlayıp ortak soruna veya düşmana karşı başarı elde etme şansını artırırken, bir yandan da müttefiklerin çıkarlarının gözetilmesi

¹⁰⁰ "Nevada Test Site", http://www.absoluteastronomy.com/topics/Nevada_Test_Site, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2009).

¹⁰¹ Manuel Perez-Rivas, "U.S. Quits ABM Treaty", December 14, 2001, <http://archives.cnn.com/2001/ALLPOLITICS/12/13/rec.bush.abm/>, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2009).

gerekliliği nedeniyle hareket özgürlüğünü kısıtladığı için bu konuda tartışma yaşanmaktadır¹⁰².

11 Eylül saldırılarıyla ortaya çıkan terörizm tehdidi küresel bir niteliğe sahipti ve bu tehdidin ortadan kaldırılması için uluslararası toplumun desteği gerekliydi. Bu bağlamda Bush yönetimi terörizme karşı başlattığı savaşın ilk aşamalarında çok taraflı bir tutum sergilemiş, bu tehdide karşı uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde ve küresel bir mücadeleden yana olmuştur¹⁰³. Zira BM Güvenlik Konseyi saldırılardan bir gün sonra aldığı 1368 sayılı kararla terörizmi uluslararası barış ve güvenliğe karşı yönelmiş bir tehdit olarak tanımlamış ve tüm devletleri bu tehdide karşı ortak hareket etmeye davet etmiş, bu saldırılara gerekli karşılığın verilmesi için hazır olduğunu ifade etmiştir¹⁰⁴. Ayrıca Konsey, terörizmin finansmanının engellenmesine ilişkin 1373 sayılı kararı kabul etmiştir¹⁰⁵. BM'nin yanında, NATO da bir üye devlete yapılan bir saldırının tüm üye devletlere yapılmış sayılıp tüm üye devletlerce karşılık verileceğine ilişkin 5. maddesini işletmiştir¹⁰⁶. Bu gelişmelerle aynı zamanda, Dışişleri Bakanı Colin Powell terörizme karşı küresel bir koalisyon sağlanması için diplomatik çabalara başlamıştır. Bu bağlamda yeni tehdide karşı Rusya, Çin, Özbekistan ve Suudi Arabistan ile Taliban yönetiminin eski destekçisi Pakistan gibi ülkeler de dahil pek çok ülkenin desteği elde edilmiştir¹⁰⁷.

Diplomatik alanda bunlar yaşanırken, askeri alanda ise saldırıların sorumlusu olarak görülen Usame bin Ladin'i topraklarında barındırdığı gerekçesiyle Taliban rejimini ortadan kaldırmak ve Ladin'i yakalamak amacıyla 7 Ekim 2001'de ABD öncülüğünde bir koalisyon tarafından Afganistan'a karşı askeri müdahale başlatılmıştır. Müdahale Kuzey İttifakı olarak bilinen Afganistan'daki grupların da desteği alınarak gerçekleştirilmiştir. Kısa sürede Taliban yönetimi Afganistan'daki kontrolünü önemli oranda yitirmiş¹⁰⁸, 5 Aralık 2001'de imzalanan Bonn Anlaşması ile Afganistan için geçici yönetim oluşturulmuş, Kabil'de güvenlik ve istikrarı sağlayacak

¹⁰² James Anderson, 2003, pp.37-38.

¹⁰³ Robert G. Patman, 2006, p.973.

¹⁰⁴ **United Nations Security Council, Resolution 1368 (2001)**, Adopted by the Security Council at its 4370th Meeting, on 12 September, 2001.

¹⁰⁵ **United Nations Security Council, Resolution 1373 (2001)**, Adopted by the Security Council at its 4385th Meeting, on 28 September, 2001.

¹⁰⁶ "An Attack on Us All: NATO's Response to Terrorism", http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_19002.htm?selectedLocale=en, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2009).

¹⁰⁷ Robin Blackburn, 2002, p.10. Bunlardan en dikkat çekenleri, Pakistan, Rusya ve Çin'in verdiği destektir. Bu konuda bilgi için Bkz: Fraser Cameron, 2002, p.72.

¹⁰⁸ Robert G. Patman, 2006, p.974.

bir barış gücü oluşturulması kararı alınmış ve ülkenin yeniden yapılandırılması için yol haritası çizilmiştir. Bonn Anlaşması'nın sonuçları BM Güvenlik Konseyi'nin 1385 sayılı kararıyla onaylanmış ve 1386 sayılı kararıyla da barış gücünün oluşturulması kararlaştırılmıştır¹⁰⁹. Görüldüğü gibi 11 Eylül sonrası terörizmle mücadele sürecinde Bush yönetimi müttefiklerinin işbirliği ve BM'nin desteğiyle hareket etmiştir.

Bush yönetimi bir yandan çok taraflılık izlenimi veren bir yaklaşım sergilerken, bir yandan da “terörizmle mücadelede ya bizimlesiniz ya da bize karşısınız” ifadesi ile uluslararası toplumu bir tercih yapmaya zorlayarak tek taraflı bir yaklaşım benimsemiştir¹¹⁰. Bush, 20 Eylül 2001'de Kongre'de yaptığı konuşmada, tehlikede olanın sadece ABD'nin değil tüm dünyanın özgürlüğü olduğunu, dolayısıyla terörizmle savaşın tüm dünyanın savaşı olduğunu, özgürlüğün korunmasının ve gelişmesinin şimdi kendilerine bağlı olduğunu ve bu savaşta her ulusa kendilerine katılma çağrısı yaptıklarını ifade etmesine¹¹¹ rağmen, burada ABD'nin diğer uluslara danışma niyeti görülmemekte ve terörizmle mücadelede izlenecek stratejinin tartışmaya açılması söz konusu olmamaktaydı¹¹². Dolayısıyla bu ifadelerin terörizmle mücadele bağlamında gerçekleştirilecek eylemlere meşruiyet sağlamayı amaçladığı gayet açıktı.

Nitekim Afganistan'a karşı gerçekleştirilen askeri operasyon ve sonrasındaki süreçte inisiyatifin tamamen ABD'nin elinde olduğu ve sürecin Washington'un kontrolünde geliştiğini belirtmek gerekmektedir. Başka bir deyişle, Bush yönetimi terörizme karşı savaşın ilk aşamalarında çok taraflılık çerçevesinde hareket ederek terörizmle karşı küresel bir mücadeleden yana olmasına, bu bağlamda BM ve NATO'dan destek ve müttefiklerinden oluşturulan koalisyona katkı sağlamasını istemesine rağmen, terörizme karşı savaş doğrudan BM veya NATO çatısı altında yürütülmemekte, bu örgütlerin dışında ABD öncülüğünde oluşturulan koalisyon tarafından yürütülmekteydi. Dolayısıyla bu savaş, hem 11 Eylül saldırılarının mağduru olarak hem de dünyanın en büyük askeri gücü olarak ABD'nin kontrolünde sürdürülmekteydi¹¹³. Bu nedenle Washington'un sergilediği çok taraflı yaklaşımın

¹⁰⁹ Kenneth Katzman, *Afghanistan: Current Issues and U.S. Policy*, Washington: Congressional Research Service Report RL30588, April 1, 2003, pp.8-9.

¹¹⁰ “You are Either with Us or Against Us”, November 6, 2001, <http://archives.cnn.com/2001/US/11/06/gen.attack.on.terror/>, (Erişim Tarihi: 28 Nisan 2009).

¹¹¹ “President George W. Bush's Speech to a Joint Session of Congress September 20, 2001”.

¹¹² David Hastings Dunn, 2003, pp.283-284.

¹¹³ Robin Blackburn, 2002, p.4.

yürütülen savaşa hukuki ve siyasi meşruiyet sağlamaktan öteye geçmediği, gerçekte karar mekanizmalarının tek taraflı bir şekilde ve ABD'nin belirleyiciliğinde işlediği söylenebilir.

Bush yönetiminin çok taraflı ve uluslararası hukuka uygun dış politikası çok uzun sürmemiştir. 11 Eylül saldırıları karşısında Afganistan'a karşı gerçekleştirilen askeri müdahale uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde ve müttefiklerin desteğiyle yürütüldüyse de, burada elde edilen başarı tek taraflılık eğilimini güçlendirmiştir¹¹⁴. Bu bağlamda Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in 27 Eylül 2001'de The New York Times'da yayınlanan yazısı, Bush yönetiminin uluslararası meşruiyete ve ittifak ilişkilerine bakışını ortaya koymasından oldukça aydınlatıcıdır. Rumsfeld, terörizme karşı savaşın belirli bir düşman ile mücadele etmek için oluşturulmuş tek bir ittifak tarafından yürütülmeyeceğini, zaman içinde katılan ülkelerin değişebileceği dinamik bir koalisyon tarafından yürütüleceğini ifade etmiştir. Rumsfeld'e göre, bu koalisyonda ülkelerin diplomatik destekten finansal, lojistik ve askeri desteğe kadar çok değişik katkıların olacağını, dolayısıyla önceki koalisyon ve ittifaklardan farklı olarak burada yerine getirilecek misyonun koalisyonu belirleyeceğini belirtmiştir¹¹⁵. Bu açıklama ABD'nin daha sonra Irak'a savaş açarken görülecek olan “gönüllüler koalisyonu” yaklaşımının ilk işareti olmuştur.

Ayrıca 11 Eylül saldırılarını takip eden günlerde, Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz, Savunma Politikaları Tavsiye Komitesi Başkanı Richard Perle ve Başkan Yardımcısının Ulusal Güvenlik İşlerinden Sorumlu Başdanışmanı Lewis Libby'nin başını çektiği yeni muhafazakârlar, Irak'ın terörizme destek verdiği ve El-Kaide'nin Saddam Hüseyin'in desteği olmadan 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiremeyeceği gerekçesiyle Irak'a tek taraflı askeri müdahale çağrısı yapmaya başlamıştır. İlginin Afganistan üzerinde yoğunlaştığı bu dönemde Bush bu fikre taraftar olmamıştır¹¹⁶. Bush'un terörizmle mücadele bağlamında Afganistan dışındaki ülkeleri ilk kez gündeme alması ise, 29 Ocak 2002'deki Birliğin Durumu konuşmasıyla olmuştur. Bu konuşmasında Bush, birinci amaçlarının terörist örgütlerle mücadele etmek, ikinci amaçlarının ise “şer eksenini” oluşturan bazı devletlerin bu örgütlere destek vermelerini engellemek olduğunu belirtmiş ve Irak, İran ve Kuzey

¹¹⁴ Luis Fernando Ayerbe, “The American Empire in the New Century: Hegemony or Domination?”, **Journal of Developing Societies**, Vol: 21, No: 3-4, 2005, p.310.

¹¹⁵ Donald H. Rumsfeld, “A New Kind of War”, **The New York Times**, September 27, 2001.

¹¹⁶ Robert G. Patman, 2006, pp.974-975.

Kore'yi bu devletlere örnek göstermiştir. Böylece şer eksenli kavramı da Bush'un 11 Eylül sonrası dönemdeki dış politikasını üzerine oturttuğu terörizmle mücadelenin bir unsuru olmuştur. Hem kitle imha silahları elde etme arayışında bulunan hem de bu silahları teröristlere sağlama ihtimali bulunan bu devletlerle mücadele etmek ve Amerikan halkının güvenliğini sağlamak için ne gerekiyorsa yapılacağını belirttiği konuşmasında Bush, tarihin ABD'yi ve müttefiklerini harekete geçmeye çağırdığını ve amaçlarının özgürlük için savaşmak olduğunu ifade ederek¹¹⁷, gönüllüler koalisyonu için çağrıda bulunmuştur.

2002 yılındaki stratejide de, açıkça zikredilmemekle birlikte, Bush yönetiminin gönüllüler koalisyonu yaklaşımına ilişkin bazı ipuçları verilmekteydi. Zira stratejide, küresel terörizmin mağlup edilebilmesi için ittifakların güçlendirileceği ve “mümkün olduğunca geniş” koalisyonlar kurulacağı ifadeleriyle çok taraflı bir yaklaşım sergilenirken, koalisyonun az sayıda devletten oluşması durumunda da amaçlanan eylemin gerçekleştirilmesinden çekinilmeyeceğinin belirtilmesi bu yaklaşımın samimi olmadığını ortaya koymaktaydı¹¹⁸. Ayrıca stratejide terörizme karşı savaşın uluslararası hukuka uygun bir şekilde yürütüleceğine ilişkin hiçbir ibarenin bulunmaması, ABD'nin kendini artık uluslararası hukuk kurallarına riayet etmek zorunda görmediğinin işaretlerini vermektedir.

Bush'un Irak Savaşı'ndan kısa bir süre önce yaptığı 2003 yılı Birliğin Durumu konuşması ise, tek taraflılık ve uluslararası meşruiyet konusundaki yaklaşımını açıkça ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir. Bush konuşmasında, BM'yi Irak'ın silahsızlandırılması için harekete geçmeye çağırdıklarını, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nı (IAEA) nükleer silahların kontrolü konusunda desteklediklerini, ancak tüm bu çabaların medeni dünyayı bir saldırıya uğramaktan korumaya yetmediğini, Amerikan halkının güvenliğinin diğer ulusların kararlarına bağımlı olmadığını ve güvenliklerini sağlamak için bir eylem gerektiğinde harekete geçeceklerini ifade etmiştir¹¹⁹. Burada Bush yönetiminin uluslararası hukukun uluslararası barış ve güvenliği sağlamadaki etkinliğine duyduğu güvensizlik açıkça ortaya konmuş, ayrıca güvenliklerinin diğer ulusların kararlarına bağımlı olmadığı ifadesi ile de müttefiklerinin ve diğer devletlerin ABD'yi destekleyip desteklemeyeceklerinin

¹¹⁷ “Bush State of the Union Address”, January 29, 2002.

¹¹⁸ The National Security Strategy of the United States of America, 2002, pp.1, 25.

¹¹⁹ “Bush's State of Union Speech”, January 29, 2003, <http://www.cnn.com/2003/ALLPOLITICS/01/28/sotu.transcript/>, (Erişim Tarihi: 12 Haziran 2009).

kendileri açısından çok da önemli olmadığı belirtilmiştir. Böylece Bush yönetimi, girişeceği eylemlerde hem hukuki hem de siyasi meşruiyet aramayacağını işaretlerini vermiştir.

2002 yılının başlarından beri değişik vesilelerle Saddam Hüseyin yönetimini devirme isteğini dile getiren Bush yönetimi 11 Eylül saldırılarından sonra yapılmış olan geniş kapsamlı düşman tanımının da yardımıyla Irak sorununu terörizmle mücadele misyonunun içine dahil etmeye çalışmaktaydı. Oysa Irak'ta BM gözetiminde devam etmekte olan bir silah denetimi süreci söz konusuydu ve silah denetçileri çalışmalarının sonuçlanması için daha fazla zamana ihtiyaç duyduklarını belirtmekteydi. Bush yönetimi ise, denetim faaliyetlerinin Saddam Hüseyin'in kitle imha silahları elde etmesini engellemeye yetmediğini¹²⁰, Gıda Karşılığı Petrol programının insani gerekçelerin dışına çıkarak Irak'ın Körfez Savaşı öncesi askeri gücüne erişmesini sağladığını, pek çok ülkenin BM'nin aldığı ambargo kararını delmeye başladığını, dolayısıyla çevreleme politikasının başarılı olamadığını ileri sürmüştü¹²¹, Saddam Hüseyin rejiminin elindeki kitle imha silahlarıyla ABD'ye karşı gerçekleştireceği olası bir saldırıyı engellemek için ön alıcı eylemde bulunabileceklerini iddia etmiştir¹²². Ayrıca Bağdat yönetiminin El-Kaide ile bağlantısının bulunduğu da ileri sürülmekteydi¹²³. Dolayısıyla Bush yönetimine göre, statükonun sürdürülmesi Saddam Hüseyin rejiminin küresel güvenlik için oluşturduğu tehdidin büyümesine fırsat vereceği için, bir an önce harekete geçilmeli ve bu tehdit ortadan kaldırılmalıydı.

Ancak öne sürülen gerekçelerin geçerliliğine ilişkin uluslararası alanda büyük bir tartışma çıkması¹²⁴ üzerine Bush yönetimi Irak'a yönelik girişimlerine meşruiyet

¹²⁰ Nicole Deller and John Burroughs, "Jus ad Bellum: Law Regulating Resort to Force", <http://www.abanet.org/irr/hr/winter03/lawregulatingresorttoforce.html>, (Erişim Tarihi: 10 Nisan 2006). ABD, Irak'a karşı kuvvet kullanma yöntemine başvurur başvurmaz Güvenlik Konseyi'ne yolladığı mektupta da aynı gerekçeyi ileri sürmüştür. "Letter Dated 20 March 2003 from the Permanent Representative of the United States of America to the United Nations Addressed to the President of Security Council", **United Nations Security Council**, No: S/2003/351, 21 March 2003.

¹²¹ David Hastings Dunn, 2003, pp.291-292.

¹²² Evelyn Goh, 2003, p.86.

¹²³ Robert G. Patman, 2006, p.976.

¹²⁴ Burada Irak savaşının uluslararası hukuka uygunluğuyla ilgili tartışmalara yer verilmeyecektir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için Bkz: Christian Enemark and Christopher Michaelsen, "Just War Doctrine and the Invasion of Iraq", **Australian Journal of Politics and History**, Vol: 51, No: 4, 2005, pp.555-556; Mark A. Drumbl, "Self-Defense and the Use of Force: Breaking the Rules, Making the Rules, or Both?", **International Studies Perspectives**, No: 4, 2003, pp.416-417; Anthony Clark Arend, "International Law and the Preemptive Use of Military Force", **The Washington Quarterly**, Vol: 26,

elde etmek için BM'nin desteğini almaya çalışmış, bu girişimler sonucunda 8 Kasım 2002'de Güvenlik Konseyi'nde 1441 sayılı karar alınmıştır¹²⁵. Bu kararın Irak'ın yükümlülüklerini ihlal etmesine rağmen bunun henüz kuvvete başvurmayı gerektirmediği, alınmış olan Konsey kararlarının yerine getirilmesi için kuvvet kullanma değil denetim faaliyetlerinin devam etmesi yönünde hükümler içermesi nedeniyle BM'den istediği kararı çıkartamayan Bush, bu sefer kuvvet kullanmaya açıkça izin veren yeni bir karar alınmazsa ABD'nin tek taraflı olarak kuvvet kullanma hakkının bulunduğunu hatırlatmıştır. Nitekim 20 Mart 2003'te bir gönüllüler koalisyonu oluşturulmuş¹²⁶ ve Irak'a karşı askeri müdahalede bulunmuş, 1 Mayıs'ta da savaşın kendi zaferleriyle sona erdiğini duyurmuştur¹²⁷.

Bush yönetimi, uluslararası hukuk açısından oldukça tartışmalı olan askeri müdahale sonrası Irak'ın işgalini meşrulaştırmak için BM'nin sürece dahil edilmesi ve koalisyona dahil olmayan devletlerin de Irak'ın yeniden yapılandırılmasına katkı sağlamasına çalışmıştır¹²⁸. Bu bağlamda BM Güvenlik Konseyi'nin 22 Mayıs 2003'te aldığı 1483 sayılı karar ile, BM, bir meşru hükümet kurulana kadar Irak'ta kontrol yetkisini işgalci güç sıfatıyla ABD ve müttefiklerine vermiştir¹²⁹. ABD ayrıca, Irak'ın işgalinde devre dışı bırakılan BM'nin ve üye devletlerin ülkenin yeniden yapılandırılmasında inisiyatif almasına çalışmış, bu bağlamda alınan 1511 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile BM'nin Irak için öngörülen siyasi sürecin sorunsuz bir şekilde işlemlerini sağlamak için bu ülkede güvenlik ve istikrarın sağlanmasına katkıda bulunması amacıyla tek bir komutanlık altında çokuluslu bir gücün kurulması öngörülmüştür¹³⁰. Görüldüğü gibi savaşa giden süreçte istediği kararları aldırılmaması üzere Güvenlik Konseyi'nin diğer kararlarını da ihlal eden ve gönüllüler koalisyonu ile

No: 2, Spring 2003, p.92; Anthony Dworkin, "Iraq and the "Bush Doctrine" of Pre-Emptive Self-Defense", <http://www.crimesoftware.org/expert/bush-intro.html>, (Erişim Tarihi: 8 Nisan 2006).

¹²⁵ Bu karar ile Konsey, Irak'a kendisine istinat ettirilen yükümlülükleri yerine getirmesi gerektiğini hatırlatmış ve 30 gün içinde elindeki silah sistemlerinin tam bir listesini BM'ye sunması için son bir şans vermiş, aksi takdirde ciddi sonuçlara katlanacağını belirtmiştir. **United Nations Security Council, Resolution 1441 (2002)**, Adopted by the Security Council at its 4644th Meeting, on 8 November 2002.

¹²⁶ Irak savaşına destek veren devletlerin listesi için Bkz: Paolo Pasicolan and Carrie Satterlee, "'Coalition of the Willing' Already Larger than the 1991 Gulf War Coalition", <http://www.heritage.org/research/reports/2003/03/coalition-of-the-willing-already-larger-than-the-1991-gulf-war-coalition>, (Erişim Tarihi: 8 Nisan 2006).

¹²⁷ Robert G. Patman, 2006, p.976.

¹²⁸ Bayram Sinkaya, "II. Körfez Savaşı Sonrası Irak'ta Yönetimin Yeniden Tesisi", **II. Körfez Savaşı**, der. Mehmet Şahin ve Mesut Taştekin, Ankara: Platin Yay., 2006, ss.381-383, 386.

¹²⁹ **United Nations Security Council, Resolution 1483 (2003)**, Adopted by the Security Council at its 4761st Meeting, on 22 May 2003.

¹³⁰ **United Nations Security Council, Resolution 1511 (2003)**, Adopted by the Security Council at its 4844th Meeting, on 16 October 2003.

savaşa giren ABD, savaştan sonra hem BM'yi soruna dahil ederek fiili duruma hukuki meşruiyet sağlamaya hem de çok uluslu güç oluşturulmasını isteyerek siyasi meşruiyet elde etmeye çalışmış ve Irak'taki durumu çok taraflı bir görüntüye sokmaya çalışmıştır. Böylece Irak'a yönelik izlediği politika Bush yönetiminin tek taraflı bir dış politika izlemekle eleştirilmesinin en önemli nedeni olmuştur.

3.2.1.3. Amerikan Dış Politikasında Çok Taraflılıktan Tek Taraflılığa Geçiş İddiaları

Bush yönetiminin ülkesinin ulusal çıkarlarını uluslararası normların ve kurumların sınırlamalarının önüne koyması, caydırıcılık, müeyyide, çevreleme gibi geleneksel diplomasi yöntemlerinin etkinliğine duyulan inancını yitirmesinden kaynaklanmaktaydı¹³¹. Bush yönetimine göre, terörizm gibi devasa ve sınır tanımayan bir tehditle mücadele edebilmek için ABD'nin doğrudan ve sınır tanımayan bir rol oynaması gerekmektedir. Bu rol doğal olarak uluslararası normlarla ya da çok taraflı anlaşmalar veya ittifaklar ile aykırılık oluşturacaktı. Terörizmin oluşturduğu tehdidin devasa boyutlara ulaştığı ve bu tehditle vakit kaybetmeden ve kararlı bir şekilde mücadelenin bir zorunluluk olduğu bu dönemde çok taraflı normlar ve anlaşmaların buna engel olması durumunda ise, terörizm tehdidinin ortadan kaldırılması görevi daha büyük öncelik arz etmekteydi¹³². Amerikan gücünün uluslararası anlaşmalarla sınırlanmasından ziyade, Bush yönetimi Amerikan gücünün pekiştirilmesini ve ulusal çıkarlar için kullanılmasını öngörmekteydi¹³³. Bush yönetimi ayrıca, BM gibi uluslararası kurumların genel olarak dünya barış ve istikrarının sağlanmasındaki veya özel olarak Amerikan çıkarlarının elde edilmesindeki etkinliğine şüphe ile yaklaşmaktaydı¹³⁴. 11 Eylül sonrası dönemde, özellikle Irak savaşında, BM'yi ve bazı önemli müttefiklerinin desteğini göz ardı etmesi, ABD'nin bunları veya bunların öngördüğü/önerdiği yöntemleri terörizm tehdidiyle mücadele açısından işlevsel görmemesinden kaynaklanmaktaydı¹³⁵.

Bush yönetimi, Clinton yönetiminin yaptığı gibi müttefiklerinin isteklerini gerçekleştirme isteğinden hareketle değil doğru olandan hareketle politika belirlediğine

¹³¹ David Hastings Dunn, 2003, pp.285-286.

¹³² G. John Ikenberry, "America's Imperial Ambition", *Foreign Affairs*, September/October 2002, pp.53-54.

¹³³ Charles Krauthammer, 2001.

¹³⁴ James Anderson, 2003, p.38.

¹³⁵ G. John Ikenberry, 2002, p.54.

inanmaktaydı. Bush yönetiminin pek çok mensubuna göre, Clinton Avrupalı müttefiklerinin rehbersiz dış politika bakış açılarına göz yummuştu. Ancak bu durum artık sona ermişti. Eğer ABD kendi doğru olduğuna inandığı düşünce ve politikalarının kararlı bir şekilde arkasında durursa, müttefikleri de kendilerini bu yeni Amerikan liderlik tarzına uydurma ihtiyacı hissedecekti. Zira, eğer her devlet kendi ulusal çıkarı peşinde koşuyorsa, ABD de kendi ulusal çıkarlarını gözetecek güce sahipse ve Amerikan değerleri dünyada tartışılmaz bir şekilde kabul görüyorsa, Washington'un müttefikleriyle ortak politikalar arayışı içinde olmasına gerek bulunmamaktaydı¹³⁶.

Bush'un kendisini yeni Reagancı olarak tanımlaması, tek taraflı dış politikayı benimseyen yaklaşımını açıkça ortaya koymaktadır. Clinton dönemi, Bush yönetimi tarafından ABD'nin çıkarlarının etkili bir biçimde savunulmadığı bir dönem olarak görülmekteydi. Bu nedenle ABD'nin çıkarlarını savunma yeteneğini güçlendirmek ve uluslararası kredibilitesini yeniden kazanmak için Reagancı önlemlerin alınması gerekiyordu. Zira tıpkı Reagan'ın SALT II Antlaşması'nı doğuştan kusurlu görmesi gibi, Bush da ABM Antlaşması, Biyolojik Silahlar Konvansiyonu, Uluslararası Ceza Mahkemesi, Kyoto Protokolü gibi düzenlemeleri eleştirmiştir. Bush bu yaklaşımının tek taraflılık olarak nitelendirilmesini reddetmekte, eylemlerinin ülkesinin ulusal çıkarlarını gözetmek için liderlik yapmak olduğunu savunmaktaydı¹³⁷. Fraser Cameron, Bush yönetiminin ülkesini uluslararası sistem içinde kilit aktör olarak gören ve ulusal çıkarlarının tehlikede olduğunu düşündüğü zaman diğer küresel aktörlerle uzlaşma kanallarını işletmeyen, dış politika amaçlarına ulaşmak için çok taraflı kurumlarla birlikte çalışmak yerine gönüllüler koalisyonu oluşturmayı tercih eden dış politikasını "faydacı tek taraflılık" (utilitarian unilateralism) olarak tanımlamaktadır¹³⁸. Charles Krauthammer ise bu yaklaşımı "yeni tek taraflılık" olarak adlandırmaktadır¹³⁹.

II. Dünya Savaşı sonrası kurulan uluslararası düzenin en önemli unsurlarından birinin müttefiklerinin oluşturulan uluslararası siyasal ve ekonomik düzende ABD'nin hegemon konumuna gösterdikleri rıza ile verdikleri destek olduğunu ve ABD ile müttefikleri arasında karşılıklı çıkar ilişkisine dayanan bir uzlaşmanın söz konusu olduğunu belirten G. John Ikenberry, Soğuk Savaş sona erdikten sonra da sürdürülen bu uzlaşmanın 11 Eylül sonrası dönemde Bush yönetimi tarafından bozulduğunu

¹³⁶ Ivo H. Daalder and James M. Lindsay, 2003, pp.72-73.

¹³⁷ David Hastings Dunn, 2003, p.286.

¹³⁸ Fraser Cameron, 2002, p.68.

¹³⁹ Charles Krauthammer, 2001.

savunmaktadır¹⁴⁰. Ikenberry, ABD'nin dünya düzenini inşa etme çabalarına giriştiği 1919, 1945 ve 1989 dönemlerinde liberal düşüncelerle hareket edildiğini, oysa Bush yönetiminin eski liberal hegemonik kuralları, kurumları ve müttefiklik ilişkilerini çağ dışı olarak gördüğünü, retorikte, doktrinel düzeyde ve pratikte yeni bir küresel düzen mantığı inşa etmeye çalıştığını ifade etmiştir. ABD'nin Bush yönetiminin elinde bir muhafazakâr Leviathan olduğunu ileri süren Ikenberry, Bush yönetiminin tek taraflı dış politikası nedeniyle Amerikan liberal hegemonyasının krize girdiğini, dolayısıyla ABD'nin ciddi bir meşruiyet krizi ile karşı karşıya olduğunu belirtmektedir¹⁴¹.

Pek çok yazar, Bill Clinton'un çok taraflılığı ve uluslararası siyasi ve hukuki meşruiyeti temel alan bir dış politika izlediğini iddia etmekte ve Bush dönemini Clinton yönetimi ile kıyaslayarak, Bush'un Amerikan dış politikasında bir kırılma yarattığını ileri sürmektedir. Bu bağlamda çok taraflı bir eğilim gösteren Clinton'un AB gibi müttefikleriyle ve BM gibi küresel güvenliğe ilişkin örgütlerle danışmaya ve işbirliği içinde çalışmaya özen gösterdiği, oysa Bush'un tek taraflı bir eğilim göstererek müttefiklerinin veya çok taraflı kurumların tutumlarından ziyade Amerikan çıkarlarına göre hareket ettiği iddia edilmektedir¹⁴². Ayrıca Clinton'un dış politikası "iddialı çok taraflılık" (assertive multilateralism) olarak nitelendirilerek, Clinton döneminin sekiz yıl boyunca çok taraflı anlaşmalarla ve müttefiklerle gerçekleştirilen pek çok zirveyle hatırlarda kaldığı belirtilmektedir¹⁴³. Bunların yanında, hukukun üstünlüğüne dayanan bir dünya düzeni oluşturulmasına yönelik Wilsoncu geleneğin devamını temsil ettiği ve küreselleşmenin uluslar arasında ekonomik, siyasi ve sosyal bağları artırdığına ve giderek artan karşılıklı bağımlılığın Wilson'un vizyonunun yerine getirilmesini daha önemli kıldığına inandığı düşünülen Clinton, Kapsamlı Nükleer Denemelerin Yasaklanması Antlaşması ve Biyolojik Silahlar Konvansiyonu gibi silahların kontrolü anlaşmalarını imzalamakla ve Kyoto Protokolü ve Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi uluslararası düzenlemelerin gerçekleştirilmesi için çaba sarfetmekle övülmektedir¹⁴⁴.

¹⁴⁰ G. John Ikenberry, 2002, pp.48-49.

¹⁴¹ G. John Ikenberry, 2007.

¹⁴² James Anderson, 2003, p.37.

¹⁴³ Charles Krauthammer, 2001.

¹⁴⁴ George Steinmetz, "Return to Empire: The New U.S. Imperialism in Comperative Historical Perspective", **Sociological Theory**, Vol: 23, No: 4, December 2005, p.361; Ivo H. Daalder and James M. Lindsay, 2003, pp.12-14; James Anderson, 2003, pp.46-47; Robert J. Jackson and Philip Towle, 2006, p.57.

Ancak tek taraflılık Amerikan dış politikasında ilk kez görülen bir şey değildir. Zira Amerikan tarihinin her döneminde çok taraflı antlaşmaların reddedildiği, uluslararası hukuk kurallarının ihlal edildiği, müttefiklerin görüşlerinin göz ardı edildiği, tek taraflı kuvvet kullanıldığı örnekler yaşanmıştır. Aynı şekilde Clinton'un da, tamamen çok taraflılık çerçevesinde hareket ettiğini ve uluslararası hukuk sınırları içinde bir dış politika izlediğini söylemek mümkün değildir. Somut örnekler üzerinden kıyaslama yaparsak, Clinton Kyoto Protokolü'nü imzalamakla övülmesine ve Bush da bu protokolün Senato tarafından onaylanmasına karşı çıkmakla eleştirilmesine rağmen, o dönemdeki demeç ve politikalarına bakıldığında aslında Clinton'un da söz konusu protokolün onaylanıp hayata geçmesinden yana olmadığı görülmektedir. Zira Clinton, küresel ısınmaya karşı ilk adım niteliğinde olan ve dünyanın bu sorunu çözmekteki iradesini ortaya koyan bu protokolü Senato'nun onayına sunmayacaklarını, bazı önemli gelişmekte olan ülkeler katılmadıkça da sunmayı düşünmediklerini, amaçlarının diğer devletleri de ikna ederek bu konuda bir ortak zeminde buluşmak olduğunu, bu nedenle bu ülkelerle ikili görüşmeler yürüteceklerini belirtmiştir¹⁴⁵. ABD'nin Kyoto Protokolü'ndeki hedefleri tutturmasının maliyetinin daha mütevazı olması gerektiğine inanan Clinton yönetimi¹⁴⁶, Protokol'ün hayata geçmesini istemediğini daha imzalarken açıklamıştır. Burada Clinton'un ileri sürdüğü gerekçelerin Bush'un ileri sürdüğü gerekçelerle tamamen aynı olması oldukça önemlidir. Böylece, onaylanmadıkça bağlayıcı olmayacağı için, Clinton yönetiminin Kyoto Protokolü'nü imzalaması sembolik önem taşıyan bir adımdı.

Benzer yaklaşım, Clinton'un Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kuruluşuna yönelik politikasında da görülmüştür. Clinton yönetimi, mahkemenin kurulmasına ilişkin 1998 yılındaki Roma Statüsü'nü 31 Aralık 2000'de, tarafların imzalamaları için öngörülen son günde imzalamıştır. Ancak ABD'nin çekincelerini gidermediği için, Clinton'un bu anlaşmayı Senato'nun onayına sunmayacağı veya sunsa bile Senato tarafından onaylanmayacağı bilinmekteydi¹⁴⁷. Nitekim Clinton, bu aşamada anlaşmayı imzalamanın en doğru adım olduğunu, ama imzalamakla çekincelerinin ortadan

¹⁴⁵ "Clinton Hails Global Warming Pact, But Early Senate Ratification is Unlikely", December 11, 1997, <http://www.cnn.com/ALLPOLITICS/1997/12/11/kyoto/>, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2009).

¹⁴⁶ "Meeting the Challenge of Climate Change at a Reasonable Cost", http://www.state.gov/www/global/oes/fs_climate_costs_980731.html, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2009).

¹⁴⁷ Dave Schuler, "Should the U.S. Join the International Criminal Court?", August 10, 2009, http://www.outsidethebeltway.com/archives/should_the_u_s_join_the_international_criminal_court/, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2009).

kalkmadığını, bu nedenle ülkesinin mahkemenin yargı yetkisini kabul etmeden önce işleyişini izlemek için zamana ihtiyacı olduğunu ifade etmiştir. Anlaşmanın, mahkemenin ulusal yargı sistemlerinin yerini almamaya veya işine karışmamaya ihtiyacı olduğunu, yani mahkemenin şüphelileri ancak vatandaşı buldukları devletin savaş suçlarını araştırmak ve gereğini yapmakta isteksiz olması durumunda yargılayabilecek olması gerektiğini düşünen Clinton, ayrıca halefine de temel hassasiyetleri giderilene kadar anlaşmayı Senato'nun onayına sunmamayı tavsiye edeceğini belirtmiştir¹⁴⁸. Burada da Clinton ile Bush'un hemen hemen aynı gerekçeleri savundukları ve Clinton'un anlaşmayı imzalamasının da sembolik önem taşıyan bir davranış olduğu görülmektedir.

Ancak Clinton, Bush'un Senato'nun onayına sunmadığı Kapsamlı Nükleer Denemelerin Yasaklanması Antlaşması konusunda farklı bir politika izlemiştir. Eylül 1996'da bu anlaşmayı imzalayan ilk dünya lideri olan Clinton, antlaşmanın hayata geçmesini istemiş, nitekim bir yıl sonra da antlaşmayı onaylanmak üzere Senato'ya sunmuştur. Fakat 1999 yılında Senato'nun gündemine gelen antlaşma çok az bir oy farkıyla (48 olumlu oya karşı 51 olumsuz oy) reddedilmiştir. Antlaşmayı nükleer silahların yayılmasını engellemenin en önemli yolu olarak gören Clinton, antlaşmanın onaylanması için bundan sonra da caba sarfetmiş, ancak yeterli destek bulamamıştır. Ayrıca 1992'den beri devam nükleer denemelere ilişkin moratoryumu da sürdürmüştür¹⁴⁹. Bush ise, anlaşmanın onaylanmasına karşı olmasının yanında, Clinton'un sürdürdüğü moratoryumu bozarak nükleer denemelerin tekrar başlamasını savunmuştur. Ayrıca Clinton yönetimi, füze savunma sistemi projesini gündemine almasına ve Kongre tarafından bu yönde alınan kararı Temmuz 1999'da imzalayıp projenin gerçekleştirilmesi için çaba sarfetmesine rağmen, Rusya'yı ABM Antlaşması'nda değişiklik yapılması konusunda ikna edememesi ve Avrupalı müttefiklerin de Moskova'nın çekinceleri giderilmeden destek vermeye yanaşmaması nedeniyle bu konuda önemli bir mesafe kaydedememiş, antlaşmadan çekilme seçeneğini gündeme getirmemiştir¹⁵⁰.

¹⁴⁸ "Clinton's Statement on War Crimes Court", **BBC News**, 31 December, 2000, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/1095580.stm>, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2009).

¹⁴⁹ "Senate Rejects Comprehensive Test Ban Treaty; Clinton Vows to Continue Moratorium", **Arms Control Today**, September/October 1999, http://www.armscontrol.org/act/1999_09-10/ctbso99, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2009).

¹⁵⁰ Alton Frye, "The New NATO and Relations with Russia", **Journal of Strategic Studies**, Vol: 23, No: 3, 2000, p.99; Derek Chollet and James Goldgeier, 2008, pp.235, 242.

Tek taraflı bir dış politika izlenmesinin ve çok taraflı düzenlemelere karşı çıkılmasının yanında, Irak savaşı örneğinde görüldüğü gibi uluslararası hukuka aykırı bir şekilde kuvvet kullanılması da Amerikan dış politikasında ilk kez görülen bir şey değildir. Amerikan başkanlarının BM Güvenlik Konseyi kararı olmadan veya BM Antlaşması'nın 51. maddesinde yer alan meşru müdafaa hakkını oldukça geniş yorumlayarak kuvvet kullanma yoluna başvurdularına pek çok kez şahit olunmuştur. Nitekim Başkan Lyndon Johnson'un 1965 yılında Dominik Cumhuriyetini işgal etmesi, Ronald Reagan'ın 1983 yılında Grenada'ya ve 1986'da Libya'ya askeri müdahalede bulunması, George H. W. Bush'un 1989'da Panama'ya askeri müdahalede bulunması bunun örneklerindedir. Bu konudaki en güncel örnek ise, 1999'da Clinton yönetiminin inisiyatifıyla NATO'nun Kosova'ya karşı gerçekleştirdiği hava operasyonudur. Belgrat yönetimi ile Kosova Arnavutları arasındaki gerilimin tırmanması üzerine, BM Güvenlik Konseyi önce 1998 yılının Mart ayında 1160 sayılı kararı alarak Sırlara silah ambargosu uygulanmasını öngörmüş, Eylül ayında 1199 sayılı kararı alarak taraflara ateşkes çağrısında bulunmuş, Ekim ayında 1203 sayılı kararı alarak NATO'nun gözetleme uçuşları yapmasını öngörmüş, fakat Rusya ve Çin'in veto kartını kullanması nedeniyle bu kararların hiçbirinde kuvvet kullanılmasına ilişkin bir hüküm yer almamıştır. Siyasi müzakerelerin sonuçsuz kalması üzerine ise, NATO tarafından 14 Mart 1999'da hava operasyonu başlatılmıştır. ABD ise, kuvvet kullanma eyleminin hukuki meşruiyetine ilişkin gerekçelerini insani felaketi önlemek ve 1199 ve 1203 sayılı Güvenlik Konseyi kararlarını uygulamak olarak açıklamıştır. Tek taraflı kuvvet kullanıldığına ilişkin iddiaları reddeden Clinton yönetimi, operasyonun Güvenlik Konseyi kararları çerçevesinde gerçekleştirildiğini iddia etmiştir. Ancak Moskova ve Pekin'in muhalefeti nedeniyle söz konusu kararlarda kuvvet kullanılmasına izin veren bir hükmün konulmadığı gayet açıktı¹⁵¹.

Tüm bu örneklerden anlaşılacağı gibi, tek taraflı ve uluslararası hukuka aykırı eylemlerde bulunan Bush yönetiminin, Amerikan dış politikasında devrim niteliğinde bir değişim gerçekleştirdiğini iddia etmek mümkün değildir. Bir başka deyişle, Bush'un tek taraflı ve uluslararası meşruiyete yeterince önem vermeyen yaklaşımı Amerikan dış politikasında daha önce hiç rastlanmamış bir şey değildi. O halde özellikle Irak savaşından sonra bu konuda bu denli yoğun tartışmaların yaşanmasının

¹⁵¹ Nico Krisch, "Unilateral Enforcement of the Collective Will: Kosovo, Iraq and the Security Council", *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, Vol: 3, 1999, pp.79-81.

nedenleri üzerinde düşünülmesi gerekmektedir. Zira Amerikan dış politikasında daha önceki dönemlerde gerçekleşen tek taraflı veya uluslararası hukuka aykırı eylemlerden sonra da buna benzer tartışmalar yaşanmasına rağmen, hiçbir dönemde tartışmalar bu denli şiddetli olmamış ve dış politikada bu denli köklü bir değişim yaşandığı iddiaları ortaya atılmamıştır. O halde iddiaların en önemli nedeninin Bush'un siyasi meşruiyete yeterince önem vermemesi olduğu söylenebilir.

Öncelikle, Bush yönetiminin terörizmle mücadelenin daha ilk aşamalarında uluslararası toplumu izleyeceği politikalara destek vermeye zorlaması tepkilere neden olmuştur. Nitekim Bush'un 6 Kasım'da yaptığı bir açıklamada “terörizmle mücadelede ya bizimlesiniz ya da bize karşısınız” ifadesini kullanarak¹⁵² uluslararası toplumu izleyeceği politikalara koşulsuz destek vermek ya da küresel güvenliğe yönelen en büyük tehdit olarak nitelendirilmeye başlanan teröristlerin safında yer almak gibi bir tercihle karşı karşıya bırakması Amerikan dış politikasında çok sık rastlanan bir yöntem değildi. Ayrıca bu yaklaşımı destekleyecek şekilde Savunma Bakanı Rumsfeld'in 27 Eylül'deki bir yazısında terörizme karşı savaşın gerçekleştirilecek misyona göre zaman içinde katılan ülkelerin değişebileceği dinamik bir koalisyon tarafından yürütüleceğini ifade ederek gönüllüler koalisyonu yaklaşımını ortaya atması da Bush'un bu yaklaşımını desteklemiştir¹⁵³. Böylece Bush yönetiminin sınırlı sayıda ülkenin desteğinin alınabilmesi durumunda da harekete geçmekten çekinmeyeceklerini, dünyanın büyük çoğunluğunun buna karşı çıkmasının kendilerini almış oldukları kararları uygulamaktan vazgeçirmeyeceğini açık bir dille ve dünyaya meydan okurcasına dile getirmesi izleyeceği politikaların meşruiyetini daha en baştan tartışmalı hale getirmiştir.

İkinci olarak, Bush yönetimi özellikle Irak savaşına uluslararası kamuoyunun desteğini alabilmek için yeterli siyasi argümandan yoksundu. Yakın dönemde yaşanması nedeniyle Kosova Savaşı ile kıyaslanırsa, öncelikle Kosova'da bir çatışma söz konusuydu ve Clinton yönetimi daha büyük insani felaketleri önlemek gibi pek çok kesim tarafından siyasi olarak meşru kabul edilebilecek bir gerekçe öne sürmüştü. Ancak Irak savaşında yaşanan etnik, mezhepsel vb. bir çatışma söz konusu olmadığı gibi, bu ülke tarafından ABD'ye veya müttefiklerine gerçekleştirilen bir saldırı ya da yakın bir saldırı tehdidi de söz konusu değildi. Dolayısıyla ABD uluslararası

¹⁵² “You are Either with Us or Against Us”, 2001.

¹⁵³ Donald H. Rumsfeld, 2001.

kamuoyunun desteğini alabilmek için yeterli siyasi argümandan yoksundu. Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesinden sonra Irak'ta herhangi bir kitle imha silahına rastlanmaması da uluslararası kamuoyunun negatif tutumunu pekiştirmiştir. Ayrıca savaşa destek veren ülkelerin pek çoğunda halkın çoğunluğunun savaşa karşı olması¹⁵⁴, yönetimlerinin destek vermesine rağmen bu ülkelerin kamuoylarında yoğun tartışmaların yaşanmasına ve savaş karşıtı gösterilerin gerçekleşmesine neden olmuştur.

Üçüncü olarak, ABD'nin pek çok dış politika eyleminden farklı olarak, Irak savaşında Avrupalı müttefiklerin desteğinin alınmasında büyük sorunlarla karşılaşılmasıydı. Dış politikasında liberal demokratik değerlerin savunuculuğunu yapan ve bu değerleri yaymak amacıyla askeri güç kullanan Bush yönetimi, kendisiyle aynı değerleri paylaşan Avrupalı müttefikleriyle ortak hareket etmeye veya müttefiklerinin rızasını almaya yeterince özen göstermemiştir. ABD hemen hemen tüm kuvvet kullanma eylemlerinde Batı Avrupalı müttefiklerinin rızasını ya da desteğini alma konusunda büyük hassasiyet göstermiştir. Ancak Irak savaşında Avrupa ikiye bölünmüş, bazı Avrupa ülkeleri Washington'a destek vermemiştir¹⁵⁵. Bu ülkelerin içinde Almanya ve Fransa gibi Avrupa'nın en güçlü iki ülkesinin de yer alması ve bu ülkelerin aynı zamanda Avrupa Birliği'nin lokomotif konumundaki ülkeler olması, bu savaşın siyasi meşruiyetine ilişkin bu kadar hararetli tartışmaların yaşanmasının en önemli nedenlerinden birini oluşturmaktadır.

Son olarak ise, BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri olarak Rusya ve Çin'in Kosova Savaşı'na da muhalefeti söz konusuydu. Ancak bu tarihten 2003 yılına kadar

¹⁵⁴ Le Monde gazetesinin 14 Şubat 2003'te yayınladığı istatistiklere göre, AB ülkelerinde (üye ve üye aday ülkelerde) halk içinde Irak savaşına karşı olanların oranı Türkiye'de %94, İspanya'da %91, İngiltere'de %90, Norveç'te %90, Yunanistan'da %88, Belçika'da %84, Macaristan'da %82, Bulgaristan'da %81, Hollanda'da %80, Fransa'da %77, Polonya'da %72, Almanya'da %71, İrlanda'da %68, Portekiz'de %65, Çek Cumhuriyeti'nde %65, İtalya'da %61, Slovakya'da %57, Danimarka'da %53, İsveç'te %50, Avusturya'da %49 olarak belirtilmiştir. Bu verilere göre, İtalya, Portekiz, Macaristan, Polonya, Danimarka, Çek Cumhuriyeti, İspanya ve İngiltere gibi savaşa destek veren ülkelerde halkın iradesi hükümetlerin politikalarına yansımamıştır. Muzaffer Şenel, "Avrupa Birliği'nin Irak Politikası", **II. Körfez Savaşı**, der. Mehmet Şahin ve Mesut Taştekin, Ankara: Platin Yayınları, 2006, s.82.

¹⁵⁵ Irak konusunda Amerikalılar ile bir olan tarafta İngiltere, İtalya, İspanya, Danimarka, Portekiz, Hollanda, İrlanda, Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Bulgaristan; savaş için daha erken olduğunu düşünen tarafta ise Almanya, Fransa, Belçika, Yunanistan, Finlandiya, İsveç ve Avusturya ön plana çıkmıştır. "Attacking Iraq – International Response", <http://www.globalsecurity.org/military/ops/iraq-view.htm>, (Erişim Tarihi: 21 Ocak 2007); A. Seda Serdar ve E. Banu Tepe, "Irak Krizi Sonucunda Batı'da Kamplaşma ve NATO Krizi", **Irak Krizi (2002-2003)**, der. Ümit Özdağ, Sedat Laçiner ve Serhat Erkmen, Ankara: ASAM Yayınları, 2003, ss.185-187.

olan dönemde bu iki ülkenin uluslararası politikadaki ağırlığı artmış, gösterdikleri muhalefetin uluslararası etkileri daha büyük olmuştur. Bir yandan Vladimir Putin'in başkanlığından itibaren özellikle dış politikada enerji kartının çok iyi kullanılması nedeniyle Rusya'nın siyasi gücü artarken, bir yandan da hızla gelişen ekonomik gücüyle Çin dünya dengelerinde daha büyük söz sahibi olmaya başlamıştı. Dolayısıyla bu iki ülkenin muhalif tutumları uluslararası kamuoyunun harekete geçmesi bakımından daha büyük etkilerde bulunmuştur.

3.2.1.4. Bush'un İkinci Başkanlık Döneminde Çok Taraflılık Sinyalleri

Bush'un 11 Eylül sonrası dönemde dış politikada gerçekleştirdiği değişim, ABD'nin rakipsiz gücünün dünyayı kendi istekleri çerçevesinde şekillendirebileceği ve ülkesinin güvenliğini sağlayabileceği, uluslararası kurumların Amerikan etkisini artırmanın araçları olmadığı, yegâne süper güç olarak ABD'nin otoritesinin dünyadan bir direniş ile karşılaşmayacağı varsayımlarına dayanmaktaydı. Irak savaşı ise bu varsayımların en büyük test alanı olmuştur. Ancak bu varsayımların yanlışlığı anlaşılmalı¹⁵⁶, yaşanan gelişmeler 11 Eylül sonrası dönemde izlenen dış politikanın sınırlarını ortaya koymuş, karşı karşıya bulunulan tehditlerin sadece Amerikan askeri gücü ile çözülebilecek nitelikte olmadığı ortaya çıkmış¹⁵⁷, ayrıca ABD diğer ulusal çıkarlarını gerçekleştirecek uluslararası meşruiyetten, kaynaktan ve iç destekten yoksun hale gelmiş, dolayısıyla Irak savaşı ile doruğa ulaşan bu değişim Bush'un başkanlığının ikinci döneminden itibaren bir başka değişime uğramıştır¹⁵⁸.

ABD'nin kendisini Irak'ta yaşanan kaos ortamından kurtarmaya çalıştığı bir dönemde 2002 yılındaki strateji belgesi ile çerçevesi çizilen dış politikanın devam ettirilmesi ve başarılı sonuçlar vermesi mümkün değildi¹⁵⁹. Zira Irak'ın işgaline destek veren pek çok ülke bu desteğini geri çekmekte, Irak'taki yabancı askerlerin % 85'i ve ülkeye gelen dış yardımın % 95'i ABD tarafından sağlanmakta, İngiltere dışında hiçbir

¹⁵⁶ Ivo H. Daalder and James M. Lindsay, "Bush's Foreign-Policy Strategy: Is the Revolution Over?", October 14, 2005, http://www.brookings.edu/opinions/2005/1014forceandlegitimacy_daalder.aspx, (Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2010).

¹⁵⁷ Ivo H. Daalder, "Statement on the 2006 National Security Strategy", March 16, 2006, http://www.brookings.edu/opinions/2006/0316diplomacy_daalder.aspx?p=1, (Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2010).

¹⁵⁸ Philip H. Gordon, "The End of the Bush Revolution", *Foreign Affairs*, Vol: 85, No: 4, July/August 2006, <http://web.ebscohost.com>, (Erişim Tarihi: 27 Aralık 2009).

¹⁵⁹ Mike Allen and Romesh Ratnesar, "The End of Cowboy Diplomacy", *Time*, July 11, 2006, https://facultystaff.richmond.edu/~bmayes/pdf/End_Cowboy_Diplomacy_TIME.pdf, (Erişim Tarihi: 3 Aralık 2009).

ülkenin önemli bir yardımı söz konusu olmamakta, BM de özellikle Bağdat'taki binası bombalandıktan sonra seçimlerin yapılmasına yardımlarda bulunmanın dışında önemli bir role sahip olmamaktaydı. Dolayısıyla Irak'ın işgalinin maliyeti Bush yönetimi için tahmin edildiğinden çok daha ağır olmuştur¹⁶⁰.

Bu değişimde Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in ve yardımcısı Paul Wolfowitz'in yeni dönemde görevlerinden ayrılması¹⁶¹ ve olaylara realist bir açıdan yaklaşarak ulusal çıkarlar üzerinde yoğunlaşmayı tercih eden Condoleezza Rice'ın Dışişleri Bakanlığına getirilmesi oldukça etkili olmuştur¹⁶². Nitekim Rice, 2006 yılında yaptığı ve Bush yönetiminin yeni dış politikasının çerçevesini çizdiği konuşmasında, Başkan Bush'un nihai amaç olarak zikrettiği tiranlığın sona erdirilmesi için cesur bir diplomasi gerektiğini belirtmiş ve bunu dönüşümcü diplomasi (transformational diplomacy) olarak adlandırmış, bu diplomasinin amacının dünyayı değiştirmek olduğunu ve bunun için dünya genelindeki partnerleriyle birlikte çalışılacaklarını ifade etmiştir¹⁶³. Rice bu ifadeleriyle dünyanın demokratik bir dönüşüm sürecine sokulmasının müttefiklerin geniş bir desteği olmadan gerçekleştirilemeyeceği gerçeğini kabul etmiş oluyordu.

2006 yılındaki strateji de Bush'un çok taraflılığa meyleden yaklaşımını göstermektedir. Zira stratejinin dayandığı iki direk olarak insan hakları, özgürlük ve demokrasinin desteklenmesi ile salgın hastalıklardan kitle imha silahlarına, terörizmden insan kaçakçılığına ve doğal afetlere kadar pek çok uluslararası sorunun çözülmesi için çok taraflı çabalar sarfedilmesi, yani dost ve müttefiklerle birlikte çalışılması zikredilmiştir¹⁶⁴. Bunlar on yıllar boyunca Amerikan dış politikasının temel direkleriydi. Dolayısıyla 2006 stratejisine bakıldığında, Bush'un ilk dönemine nazaran önceki başkanlar tarafından izlenen dış politikaya benzer bir dış politikaya dönüleceği izlenimi edinilmekteydi¹⁶⁵. Ayrıca 2002 yılındaki strateji ile genel olarak kıyaslandığında, 2006 stratejisinde müttefiklerle işbirliğine daha büyük vurgu

¹⁶⁰ Ivo H. Daalder and James M. Lindsay, 2005.

¹⁶¹ I. M. 'Mac' Destler ile Yapılan Görüşme, 2009.

¹⁶² Ivo H. Daalder, 2005; Ivo H. Daalder and James M. Lindsay, a.g.m.; Mike Allen and Romesh Ratnesar, 2006.

¹⁶³ Condoleezza Rice, "Transformational Diplomacy", Washington D.C.: Georgetown University, January 18, 2006, <http://www.state.gov/r/pa/ei/pix/2006/59312.htm>, (Erişim Tarihi: 3 Aralık 2009).

¹⁶⁴ The National Security Strategy of the United States of America, 2006, p.ii.

¹⁶⁵ Ivo H. Daalder, 2006.

yapılmıştır. Bu bağlamda Dışişleri Bakanı Rice'ın çerçevesini çizdiği dönüşümcü diplomasi de strateji belgesinde yer almıştır¹⁶⁶.

Bush'un ikinci dönemindeki çok taraflılığa meyleden dış politikasının en önemli yansıması Avrupa ile ilişkilerde olmuştur. Bush yönetimi birinci döneminde izlediği politikalarla Transatlantik ilişkileri bozduğunun farkına varmış ve bunu düzeltmek için çaba sarfetmiştir¹⁶⁷. Bu bağlamda Rice Dışişleri Bakanlığını devralmasından çok kısa bir süre sonra Avrupa'ya ziyaretler düzenlemiştir¹⁶⁸, Bush da başkanlıktaki ikinci döneminin sadece ilk yılında Avrupa'ya dört kez ziyaret gerçekleştirmiştir¹⁶⁹. Burada Avrupa'nın siyasi görünümünün değişmesi de etkili olmuş, Washington'a en büyük muhalefeti gösteren Fransa ve Almanya'da seleflerine göre daha Amerikan yanlısı olarak nitelendirilebilecek olan Angela Merkel ile Nicholas Sarkozy göreve gelmiştir. Bu konuda önemli ilerlemeler kaydedilmiş, ilişkiler Bush döneminin öncesindeki seviyesine erişemese de Irak savaşı ile doruğa ulaşan gerginlikten önemli ölçüde uzaklaşmıştır. Nitekim Irak sorunu artık ilişkilerdeki temel belirleyici konu olmaktan çıkmış, Afganistan'daki istikrar, İran'ın nükleer programı, iklim değişikliği gibi ortak çıkarlar üzerinde yoğunlaşmaya başlanmıştır¹⁷⁰.

Bu bağlamda değerlendirilebilecek en önemli gelişme, Bush yönetiminin İran'ın nükleer programı sorununa çok taraflı çözüm bulmaya yönelik olarak Fransa, Almanya ve İngiltere tarafından yürütülen "EU-3" müzakerelerini 2005 yılından itibaren desteklemeye başlamasıdır¹⁷¹. Zira bu üç ülke, AB'nin Dış Politikadan Sorumlu Yüksek Temsilcisi ile birlikte sorunun çözümü için 2003 sonlarından itibaren aktif bir diplomasi yürütmekte, bu çabalar ise sorunu BM Güvenlik Konseyi'nin gündemine getirmek isteyen ve askeri güç kullanma seçeneği üzerinde duran Bush yönetimi tarafından hoş karşılanmamaktaydı. Görüşmeler düzenli olarak devam etmesine rağmen İran'dan beklenen adımların atılmaması, özellikle de Tahran'ın Ocak

¹⁶⁶ The National Security Strategy of the United States of America, 2006, p.33.

¹⁶⁷ Charles A. Kupchan, "Bush Second Term Repairs Damage to European Relations", June 16, 2008, http://www.cfr.org/publication/16550/bush_second_term_repairs_damage_to_european_relations.html, (Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2010); James P. Rubin, "Building A New Atlantic Alliance", *Foreign Affairs*, Vol: 87, No: 4, July/August 2008, <http://web.ebscohost.com>, (Erişim Tarihi: 29 Temmuz 2010); "U.S.-Europe Relations Improving", 20 June 2008, <http://www1.voanews.com/english/news/a-13-2008-06-21-voa29-66820147.html>, (Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2010).

¹⁶⁸ Philip H. Gordon, 2006.

¹⁶⁹ Ivo H. Daalder and James M. Lindsay, 2005.

¹⁷⁰ Charles A. Kupchan, 2008; "U.S.-Europe Relations Improving", 2008.

¹⁷¹ Philip H. Gordon, 2006.

2006'da nükleer zenginleştirme çalışmalarını yeniden başlatması EU-3 ülkelerini zamanla ABD'nin pozisyonuna yaklaştırmış ve sorun BM Güvenlik Konseyi'nin gündemine getirilmiştir. Bush yönetimi sorunun çok taraflı çabalar çerçevesinde çözülmesi için çaba sarfetmeye bu aşamadan sonra da devam etmiş, bu bağlamda bir yandan EU-3 ülkeleri ile yakın işbirliği içinde hareket ederken bir yandan da UAEA'nın denetim faaliyetlerine önem vermiş ve krizin Güvenlik Konseyi kararlarına uygun olarak yönetilmesine çalışmıştır¹⁷². Ayrıca Bush yönetimi, Mart 2006'da sürpriz bir şekilde Tahran yönetimine Irak konusunda diyalog başlatmayı önermiş ve üç görüşme gerçekleşmiş, böylece daha önce bu tür bir adımın İran rejimini meşrulaştıracağı düşüncesinden vazgeçmiştir¹⁷³. Ancak iki tarafın birbirilerine yönelttiği suçlamalara devam etmesi nedeniyle İran tarafı Mayıs 2008'de görüşmelere devam etmek istemediğini bildirmiştir¹⁷⁴. Tüm bu süreç devam ederken ABD'nin İran'a yönelik askeri güç kullanma tehditleri ise Bush yönetiminin son günlerine kadar devam etmiştir.

Bush yönetiminin çok taraflılığa ağırlık veren yaklaşımı Kuzey Kore sorununda da görülmüş, Clinton yönetiminin Kuzey Kore ile 1994 yılında imzaladığı Çerçeve Anlaşması'nı eleştiren ve buna benzer bir adıma asla sıcak bakmayacağını ifade eden Bush yönetimi tutumunu değiştirmiş, çözümün en iyi yolunun Kuzey Kore'nin komşularıyla birlikte hareket etmek olduğunu savunmaya başlamıştır¹⁷⁵. Bu bağlamda yürütülen Altılı Görüşmeler¹⁷⁶ sonucunda 19 Eylül 2005'te Pyongyang yönetiminin

¹⁷² 31 Ocak 2006'da 1696 sayılı, 23 Aralık 2006'da 1737 sayılı, 24 Mart 2007'de 1747 sayılı, 3 Mart 2008'de 1803 sayılı, 27 Eylül 2008'de de 1835 sayılı Güvenlik Konseyi kararları alınmış ve İran'a ekonomik müeyyideler uygulanması öngörülmüştür. Pierre-Emmanuel Dupont, "The EU-Iran Dialogue in the Context of the Ongoing Nuclear Crisis", **Central European Journal of International & Security Studies**, Vol: 3, Issue: 1, May 2009, pp.100-106; **United Nations Security Council, Resolution 1835 (2008)**, Adopted by the Security Council at its 5984th Meeting, on 27 September 2008.

¹⁷³ Philip H. Gordon, 2006.

¹⁷⁴ "U.S.-Iran Security Talks Postponed Indefinitely, Iraq Reports", **The New York Times**, May 7, 2008.

¹⁷⁵ Condoleezza Rice, "U.S. Policy Toward Asia", Washington D.C.: Heritage Foundation, June 18, 2008, <http://merln.ndu.edu/archivepdf/EAP/State/106034.pdf>, (Erişim Tarihi: 3 Aralık 2009).

¹⁷⁶ ABD, Kuzey Kore, Çin, Rusya, Japonya ve Güney Kore'nin katılımıyla gerçekleştirilen Altılı Görüşmeler (Six Party Talks), Bush yönetiminin 16 Ekim 2002'de Kuzey Kore'nin yüksek oranda zenginleştirilmiş uranyum üretmeye yönelik gizli bir nükleer program yürüttüğünü iddia etmesi ve bu ülkeye 1994 yılındaki Çerçeve Anlaşması'na uygun olarak gerçekleştirdiği petrol sevkiyatını durdurmasına karşılık olarak Pyongyang yönetiminin UAEA uzmanlarını ülkesinden sınır dışı etmesi, Çerçeve Anlaşması ile kapatılan nükleer reaktörleri yeniden faaliyete geçirmesi, nükleer çalışmalarını hızlandırması ve nihayetinde Ocak 2003'de de Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'ndan (Nuclear Non-Proliferation Treaty - NPT) çekilmesi ile ortaya çıkan kriz sonucunda, Çin'in her iki tarafı görüşme masasına oturtma çabalarıyla 27 Ağustos 2003'de ortaya çıkmıştır. Görüşmeler zamanla bu soruna kapsamlı bir çözüm bulunmasına yönelik bir zemin haline gelmiştir. John S. Park, "Inside Multilateralism: The Six Party Talks", **The Washington Quarterly**, Vol: 28, No: 4, Autumn 2005,

nükleer silah programına son vermesi, UAEA çalışanlarının dönmesine izin vermesi ve NPT'ye yeniden katılması karşılığında bu ülkeye enerji yardımında bulunulması ve ikili ilişkilerin aşamalı olarak normalleştirilmesine ilişkin bir ortak deklarasyona imza atmayı kabul etmiştir. Bu sorunun çözülmesinde temel oluşturması amaçlanan bu deklarasyonun uygulanması tarafların farklı yorumlamaları nedeniyle mümkün olmadıysa da, Bush yönetiminin bu tür bir adım atması önemli bir değişikliktir¹⁷⁷. Ayrıca ABD, deklarasyonun uygulanmasının başarısızlığına uğramasından sonra da bu sorunun iki taraflı görüşmeler yerine Altılı Görüşmeler ile çözülmesinden yana olmaya devam etmiş, bu bağlamda Şubat ve Ekim 2007'de karşılıklı sorumlulukların yerine getirilmesine ilişkin uygulama anlaşmaları imzalanmıştır¹⁷⁸. Bunların yanında, Şubat 2007'de gerçekleştirilen görüşmede bu görüşmeleri daha da ileri götürerek barış çabalarını kurumsallaştırmak amacıyla bir Kuzeydoğu Asya Barış ve Güvenlik Mekanizması oluşturulması için Çalışma Grubu kurulmuştur¹⁷⁹. Böylece Bush'un ikinci döneminde Savunma Bakanlığı yerine Dışişleri Bakanlığının kontrolünün güçlü olduğu, çok taraflı hareket etmeye ve diplomasiye öncelik veren bir dış politika izlenmiştir.

3.2.2. Caydırıcılıktan Ön Alma ve Önlemeye

3.2.2.1. Dünya Politikasında “Ön Alıcı” ve “Önleyici” Eylem

Caydırıcılık kavramı, II. Dünya Savaşı sonrası dönemden itibaren Amerikan ulusal güvenlik stratejisinin temelini oluşturmuştur. Caydırıcılık, bir eylemin maliyetinin kazancını aşması durumunda aktörlerin istenmeyen eylemde bulunmayacağı düşüncesine dayanmaktadır. Aktörler, bir eylemde bulunmadan önce tehditlerin önemini dikkate alarak fayda-maliyet analizi yaparlar ve bu analiz söz konusu aktörleri o eylemde bulunmaktan caydırır. Caydırıcılığın temelinde, aktörlerin caydırıcı tehditlerin farkına varabileceği ve bu tehditler karşısında girişecekleri

p.76; Larry A. Niksch, “North Korea’s Nuclear Weapons Program”, **CRS Report for Congress, RL33590**, August 1, 2006, pp.5-6.

¹⁷⁷ Bon-Hak Koo, “The Six Party Talks: A Critical Assessment and Implications for South Korea’s Policy Toward North Korea”, **The Korean Journal of Defense Analysis**, Vol: XVIII, No: 1, Spring 2006, pp.92-95; Philip H. Gordon, 2006.

¹⁷⁸ Condoleezza Rice, “U.S. Policy Toward Asia”, 2008.

¹⁷⁹ Condoleezza Rice, “Rethinking the National Interest: American Realism for a New World”, **Foreign Affairs**, Vol: 87, No: 4, July/August 2008, <http://www.foreignaffairs.org/20080701faessay87401-p0/condoleezza-rice/rethinking-the-nationalinterest.html>, (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2009); Kim Sung-han, “Searching for A Northeast Asian Peace and Security Mechanism”, **Asian Perspective**, Vol: 32, No: 4, 2008, p.130.

eylemlerin potansiyel maliyetini dikkatlice analiz edecekleri düşüncesi bulunmaktadır. Zira saldırıya uğrayan devletin saldırgana karşı misillemede bulunarak zarar verme ihtimali saldırganın eyleme geçmesini caydıracaktır. Soğuk Savaş döneminde Amerikan nükleer gücü SSCB'nin ABD'yi yok edebilme yeteneğini tamamen ortadan kaldıramamakta, aynı zamanda herhangi bir Sovyet nükleer saldırısının ABD'nin nükleer misillemesini beraberinde getirerek SSCB'nin de yok olmasına neden olacağı için bir güvenlik garantisi sağlamaktaydı¹⁸⁰.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle büyük güçler arasında çıkabilecek olası bir çatışmadan kaynaklanan tehdit artık ortadan kalkmış, etnik çatışmalardan terörist saldırılara kadar çok farklı ve devlet merkezli olmayan yeni tehditler ortaya çıkmıştır. Değişen güvenlik ortamında tehdidin niteliği de değiştiği için bu tehditlerle yeni mücadele yöntemleri üzerinde durulmuş, ancak caydırıcılık, değişik şekillerde de olsa, bu yöntemlerin de temel yaklaşım tarzı olarak varlığını korumuştur. 11 Eylül saldırıları ise bu yaklaşım tarzında bazı değişiklikler yapılmasını gündeme getirmiş, on yıllardır Amerikan dış ve savunma politikasını belirleyen varsayımlar sorgulanmaya başlanmıştır. Bush'un ulusal güvenlik yaklaşımı bir yandan Amerikan askeri gücünün önemini vurgulayarak caydırıcılığa büyük önem verirken, bir yandan da askeri gücün büyüklüğünün günümüzün tehditlerini caydırmakta etkili olamadığı düşüncesiyle caydırıcılık stratejisine şüphe ile yaklaşmaktadır¹⁸¹.

Bu bağlamda Bush'un 1 Haziran 2002'de West Point Askeri Akademisi'nde yaptığı konuşma ile ortaya attığı ön alma (preemption) kavramı gündeme gelmiştir. Ön alma, bir aktörün yakın bir saldırı tehdidi hissetmesi durumunda, saldırıya uğramasının neden olacağı zararları gidermek amacıyla, karşı tarafın harekete geçmesini beklemeden kendisinin saldırıda bulunmasıdır. Ön alıcı eylemin ayırıcı özelliği, bir düşman tarafından oluşturulan yakın (imminent) bir tehdidin söz konusu olmasıdır¹⁸². Ön alıcı eylemde bulunan taraf, yakın zaman içinde bir saldırının hedefi olacağını hissetmekte ve önce harekete geçmenin avantajıyla güvenliğini sağlamayı

¹⁸⁰ James J. Wirtz and James A. Russell, "U.S. Policy on Preventive War and Preemption", **The Nonproliferation Review**, Vol: 10, No: 1, Spring 2003, p.114.

¹⁸¹ James J. Wirtz and James A. Russell, a.g.m., p.114.

¹⁸² Norrin M. Ripsman and Jack S. Levy, "The Preventive War that Never Happened: Britain, France, and the Rise of Germany in 1930s", **Security Studies**, Vol: 16, No: 1, January-March 2007, p.37.

amaçlamaktadır. Yani ön alıcı eylem, kısa vadeli tehditler söz konusu olduğunda gerçekleştirilen eylemdir¹⁸³.

Ön alıcı eylem bazen sürpriz bir şekilde gerçekleşse de, hiçbir uyarı söz konusu olmadan gerçekleşen saldırı anlamına gelen sürpriz saldırıdan farklıdır. Sürpriz saldırıya 1939'da Nazi Almanyası'nın Polonya'ya saldırısı ve 1941 yılında Japonya'nın Pearl Harbour saldırısı örnek verilebilir. Oysa bu örnekler ön alıcı eylem bağlamında değerlendirilemez. Ön alıcı eylem dünya politikasında neredeyse hiç gerçekleşmemiştir. Zira son yüz yıl içinde sadece üç ön alıcı savaş yaşanmıştır: I. Dünya Savaşı (1914'te Almanya'nın Rusya'ya savaş açması), 1950'de Çin'in Kore Savaşı'na müdahil olması, 1967 Arap-İsrail Savaşı¹⁸⁴.

Ön alıcı eylem, genellikle önleyici eylem (preventive action) ile karıştırılmaktadır. Oysa bu iki kavram birbirinden farklıdır. Önleyici eylem, yakın bir tehdidin söz konusu olmasından ziyade, daha uzun vadede (belki gelecek birkaç yıl içinde) karşılaşılabilecek bir saldırı ihtimali veya stratejik gerilemenin söz konusu olması durumunda başvurulan bir yöntemdir¹⁸⁵. Önleyici eylemde devletleri harekete geçmeye iten yakın bir tehdit değil, düşman bir devletin gücünün artmasından duyulan endişedir. Düşmanın gücünün artması söz konusu devletin sadece saldırıya uğrama ihtimalini ortaya çıkarmayacak, aynı zamanda diplomatik müzakerelerde pazarlık gücünü de azaltacaktır¹⁸⁶. O halde önleyici eylem, bir aktörün, düşmanlarının askeri gücü ve potansiyeli artarken kendi gücünün göreceli olarak azalması sonucu duyduğu korkuyla girişilen kuvvet kullanma eylemlerini tasvir etmek için kullanılmaktadır¹⁸⁷.

Barışın maliyetinin daha fazla olması durumunda devlet adamları rasyonel olarak önleyici eylemde bulunmayı tercih edebilirler. Örneğin, savaşın kaçınılmaz olacağı beklentisi hakim olduğunda veya bir aktörün gücünde gerileme eğilimi olduğunda, o aktör önleyici eyleme başvurmayı tercih etmektedir. Önleyici eylemler öngörüye dayanmaktadır ve bu nedenle meşrulaştırılırken sadece kanıtlanamaz insan öngörülerine dayandırılabilirler. Önleyici eylem geleneksel güç dengesi teorisinde

¹⁸³ Dan Reiter, "Exploding the Powder Keg Myth: Preemptive War Almost Never Happen", **International Security**, Vol: 20, No: 2, Autumn 1995, p.6; Norrin M. Ripsman and Jack S. Levy, 2007, p.37.

¹⁸⁴ Dan Reiter, 1995, pp.7, 13.

¹⁸⁵ Dan Reiter, a.g.m., pp.6-7.

¹⁸⁶ Norrin M. Ripsman and Jack S. Levy, 2007, p.37.

¹⁸⁷ Randall L. Schweller, "Domestic Structure and Preventive War: Are Democracies More Pacific?", **World Politics**, Vol: 44, No: 2, January 1992, p.236.

dengeyi korumanın en iyi yolu olarak yer almaktadır¹⁸⁸. Zira Robert Gilpin, önleyici eylemi, dominant gücün gerilemesi durumunda verilecek en çekici cevap olarak nitelendirmektedir. Böylece saldıran aktörün dominant konumuna meydan okuyan aktörün bu kapasitesi yok edilecek veya zayıflatılacaktır¹⁸⁹.

Hem ön alıcı hem de önleyici eylemde bir savaş söz konusudur, fakat aktörleri savaşa başvurmaya yönelten tehdit algılamaları ve motivasyonlar birbirinden farklıdır¹⁹⁰. Bu bağlamda zaman boyutu, ön alıcı savaş ile önleyici savaş arasındaki ayırımı en önemli unsurdur¹⁹¹. Zira algılanan tehdidin saldırıya dönüşebileceği süre ön alıcı savaşta belki günler veya saatlerle ifade edilebilecek kadar kısarken, önleyici savaşta ise daha uzun olmakta, bazen yıllar bile sürebilecek bir zaman dilimi söz konusu olabilmektedir. Bu iki kavram, Bush yönetiminin 11 Eylül sonrası dönemdeki dış politikasının tasvir edilmesinde oldukça sık kullanılmaktadır. Ön alıcı savaş Bush tarafından resmi dış politika araçlarından biri olarak kabul edilip hiç uygulanmazken, önleyici savaş ise resmi olarak kabul edilmemesine rağmen fiili olarak Bush'un askeri güç kullanımının temelini oluşturmuştur.

3.2.2.2. George W. Bush Yönetiminin Dış Politikasında Ön Alıcı ve Önleyici Eylem

Bush yönetiminin caydırıcılık stratejisini işlevsiz görerek yeni bir strateji benimseyeceğinin ilk işaretleri, 11 Eylül saldırılarının yaşanmasından kısa bir süre sonra verilmiştir. Nitekim 6 Kasım 2001'de yaptığı bir konuşmada, Bush, terörist örgütlerin kimyasal, biyolojik ve nükleer silah elde etme arayışında bulunmasının her ulusa karşı bir tehdit oluşturduğunu, bu bağlamda teröristlerin kitle imha silahları elde etmelerini bekleyemeyeceklerini, bu tehdidin ortadan kaldırılabilmesi için hemen harekete geçmek zorunda olduklarını belirtmiştir¹⁹². Bu konuşmasıyla Bush, meşru müdafaa hakkının sınırlarını zorlayan ön alıcı ve önleyici eylem yaklaşımlarını benimseyeceğini ilk kez zımnen ifade etmiş oldu.

¹⁸⁸ Randall L. Schweller, a.g.m., pp.236-237.

¹⁸⁹ Norrin M. Ripsman and Jack S. Levy, 2007, p.33.

¹⁹⁰ Norrin M. Ripsman and Jack S. Levy, a.g.m., p.36.

¹⁹¹ Dan Reiter, 1995, p.7.

¹⁹² George W. Bush, "Remarks to the Warsaw Conference on Combating Terrorism", Warsaw, Poland, November 6, 2001, http://www.washington.polemb.net/sites/embassy_post//Numer4/Numer4_Conference.htm, (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2009).

Daha sonra Bush tarafından ve Bush yönetimi içinden bu eğilimi destekleyecek beyanlarda bulunulmuştur. Nitekim Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, Ocak 2002’de terörizme ve 21. yüzyılın diğer tehditlerine karşı savunmayı sağlamak için düşmana karşı savaşa girişilmesi gerektiğini, zira çoğu durumda en iyi savunmanın saldırmak olduğunu ifade etmiştir¹⁹³. Bush’un 1 Haziran 2002’de West Point Askeri Akademisi’nde yaptığı konuşma ise, bu konuda Bush yönetimi tarafından yapılan en kapsamlı açıklamaydı. Nitekim Bush, bir düşman ulusun saldırısına karşı kitlesel karşılık verilmesini içeren Soğuk Savaş döneminin caydırıcılık stratejisinin herhangi bir ulus ile bağlantısı olmayan gizli terörist gruplarla mücadele etmekte hiçbir anlam ifade etmediğine, kitle imha silahlarına sahip olan diktatör rejimlere karşı çevreleme stratejisi uygulamanın da mümkün olmadığına dikkat çekmiştir. Bush, bu tehditlerin tam olarak ortaya çıkması için beklerlerse çok fazla beklemiş olacaklarını, özgürlüklerini ve yaşamlarını korumak için “ön alıcı eylem”e geçmek için hazır olmaları gerektiğini belirtmiştir¹⁹⁴. Bu konuşma ile ön alıcı eylemin doktrinleşmesinde önemli bir aşama kaydedilmiştir. Böylece ilk kez bir Amerikan başkanı ön alıcı eylemi ilke olarak benimsemiş ve bunu kamuoyu önünde açıklamıştır.

Bush’un en önemli adımı ise, ön alıcı eylemi resmi bir dış politika aracı olarak 2002 yılındaki strateji belgesine dahil etmesidir. Haydut devletler ve teröristlerden kaynaklanan yeni bir tehditle karşı karşıya bulunulduğunun belirtildiği stratejide, Soğuk Savaş dönemi ile 11 Eylül sonrası dönemdeki koşullar arasındaki farklılıklara dikkat çekilerek, izlenecek stratejilerin de farklı olması gerektiğine vurguda bulunmaktadır. Nitekim stratejiye göre, kitle imha silahları Soğuk Savaş döneminde dehşet dengesi nedeniyle son başvuru silahları olarak görülmesine rağmen, günümüzde teröristler ve haydut devletler için kolayca kullanılabilir bir seçenektir. Ayrıca terörizmi destekleyen devletler ile kitle imha silahlarına sahip olma arayışında olan devletler arasında bir işbirliği bulunmakta, söz konusu devletlerin teröristlere bu silahları sağlama ihtimali bulunmaktadır. Dolayısıyla stratejide, sadece misilleme tehdidine dayanan caydırıcılığın günümüzde haydut devletlere ve masumları hedef

¹⁹³ “Secretary Rumsfeld Speaks on ‘21st Century Transformation’ of U.S. Armed Forces”, **Remarks as Delivered by Secretary of Defense Donald Rumsfeld**, National Defense University, Fort McNair, Washington, D.C., January 31, 2002, <http://www.defenselink.mil/speeches/speech.aspx?speechid=183>, (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2009).

¹⁹⁴ “President Bush Delivers Graduation Speech at West Point”, United States Military Academy, West Point, New York, June 1, 2002, <http://teachingamericanhistory.org/library/index.asp?document=916>, (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2009).

alan teröristlere karşı çok fazla etkili olamayacağına altı çizilmiş, bu koşullar altında erken harekete geçmemenin neden olacağı yıkıcı sonuçlara dikkat çekilerek ABD'nin önce düşmanlarının saldırılarına müsaade edemeyeceği belirtilmiştir¹⁹⁵.

Stratejide, ABD'ye veya müttefiklerine karşı saldırgan eylemler planladığından şüphe duyulan devletlere veya terörist örgütlere karşı gerçekleştirilecek olası saldırıları meşrulaştırmak için ön alma kavramı öne çıkarılmakta ve uluslararası hukukun güncel koşullar çerçevesinde yeniden yorumlanarak ön alıcı ve önleyici eylemin hukuki meşruiyet kazanmasına çalışılmaktadır. Zira stratejide, uluslararası hukukun devletlerin ancak orduların harekete geçirilmesi, donanma ve hava kuvvetlerinin saldırı için hazırlanması gibi belirtiler ile kendini gösteren yakın (imminent) bir saldırı tehdidi söz konusu olması durumunda ön alma yoluna başvurulacağını öngörmesine rağmen, yakın tehdit ifadesinin kapsamının yeniden yorumlanması ve günümüz koşullarına uydurulması gerektiği belirtilmiştir. Burada yakın bir saldırı tehdidinin söz konusu olmadığı durumlarda da askeri güç kullanmaya (ön alıcı eyleme) başvurulabilmesinin hukuki yolunun açılmasına çalışılmaktadır. Buna gerekçe olarak da, haydut devletlerin veya teröristlerin konvansiyonel yöntemlerle saldırmaması, terör yönetimini kullanarak ve herhangi bir belirti göstermeden aniden saldırması, en önemlisi ise bu saldırılarda kitle imha silahlarının kullanılması ihtimalinin bulunması ve sivil halkların hedef alınması gösterilmektedir¹⁹⁶.

Böylece strateji, terörist örgütlerin kitle imha silahlarına sahip olma ve ABD'ye saldırma arzusunda olduğunun bilinmemesine rağmen ansızın bir saldırı gerçekleştirebileceği varsayımından hareketle, bu tür eylemleri engellemek, yani bir daha 11 Eylül benzeri bir saldırıya maruz kalmamak için bu terörist grupların caydırılmak yerine ortadan kaldırılması gerektiği düşüncesine dayanmaktaydı¹⁹⁷. Bu yaklaşımda dikkat çeken nokta ise, strateji belgesinin Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra yeni güvenlik konjonktüründe ortaya çıkan tehditlerle karşı mücadele edecek ve caydırıcılık ve çevreleme stratejilerinin yerine geçecek bir strateji geliştirilememiş olmasına vurguda bulunulması ve benimsenen ön alıcı eylem yaklaşımı ile bu eksikliğin giderilmesinin amaçlanmasıydı. Bu bağlamda Bush yönetiminin kendisini II. Dünya Savaşı sonrası dönemde komünizmle mücadeleye girişen ve çevreleme politikasını hayata geçiren Harry Truman yönetimi ile özdeşleştirdiği görülmektedir.

¹⁹⁵ The National Security Strategy of the United States of America, 2002, p.15.

¹⁹⁶ The National Security Strategy of the United States of America, a.g.e., p.15.

¹⁹⁷ G. John Ikenberry, 2002, p.50.

Nitekim stratejide Bush yönetimin ulusal güvenlik ve savunma alanında Truman döneminden beri en kapsamlı örgütlenmeyi gerçekleştirdiği ifade edilmektedir¹⁹⁸.

Böylece strateji belgesi, Clinton yönetiminin benimsediği “angajman ve genişleme” (engagement and enlargement) stratejisini ve Soğuk Savaş sonrası dönemin tehditlerine karşı aldığı önlemleri görmezden gelmektedir. Oysa haydut devletler sorunu ve terörizm tehdidi Clinton yönetiminin de dış politikasının gündem maddeleri arasında bulunmakta ve strateji belgelerinde yer almaktaydı. Ayrıca Clinton yönetimi başarısız devletler sorunuyla mücadele konusunda önemli adımlar atmış, bu bağlamda Somali’den Bosna ve Kosova’ya kadar pek çok soruna müdahil olmuştu. Ancak 2002 stratejisi, Clinton döneminde izlenen politikaların bu tehditlerle mücadele etmede yeterli olmadığını, çünkü Soğuk Savaş döneminin caydırıcılık stratejisini devam ettirdiğini savunmaktadır.

Bush yönetimi tarafından meşrulaştırılmaya çalışılan ön alıcı eylem yaklaşımı, uluslararası hukuktaki egemenlik anlayışını da yeniden yorumlamaktadır. Zira bu yaklaşıma göre, sınır tanımadan faaliyet gösterip eylemde bulunan terörist örgütlerle mücadele de sınır tanımamalıydı ve teröristleri topraklarında barındıran veya teröristlerin topraklarında barınmasını engelleyemeyen ülkelere de müdahale edilebilecekti¹⁹⁹. 2003 yılındaki Birliğin Durumu konuşmasında Amerikan halkının güvenliğini korumak için bir süreç izlemekten ziyade doğrudan sonuca giden tedbirleri izleyeceklerini belirten Bush, ortaya çıkan tehditlere önce askeri olarak müdahale etme daha sonra siyasal perspektifle yaklaşma yolunu seçmiştir²⁰⁰. Bu, Birleşmiş Milletler Antlaşması’nda da yer alan her devletin eşit olduğu ve egemenlik hakkına diğer devletler tarafından saygı gösterilmesi gerektiği prensibini açıkça ihlal etmekteydi. Dolayısıyla Bush’un ön alıcı eylem yaklaşımı yoğun tartışmalara neden olmuş, pek çok kesim tarafından eleştirilmiştir. Bir kesim bu yaklaşımı uluslararası hukuka aykırı olmakla eleştirirken²⁰¹, başka bir kesim ise bu yaklaşımın uluslararası güvenlik

¹⁹⁸ The National Security Strategy of the United States of America, 2002, p.6.

¹⁹⁹ G. John Ikenberry, 2002, p.52.

²⁰⁰ David Hastings Dunn, 2003, p.294.

²⁰¹ Ön alıcı eylemin hukuki meşruiyeti konusu için Bkz: Anthony Clark Arend, 2003, pp.89-103; David M. Ackerman, “International Law and the Preemptive Use of Force Against Iraq”, **CRS Report for Congress**, Order Code: RS21314, September 23, 2002, <http://www.radanovich.house.gov/documents/CRSReportIraqInternationalLaw.htm>, (Erişim Tarihi: 13 Mart 2006); James Steinberg, “Preventive Force in US National Security Strategy”, **Survival**, Vol: 47, No: 4, Winter 2005-06, pp.56-58; Rabinder Singh QC and Alison Macdonald, **Legality of Use of Force Against Iraq**, Public Interest Lawyers on Behalf of Peacemakers, London: Matrix Chambers Gray’s Inn, 10 September, 2002.

açısından önemli bir riski beraberinde getirdiğini, ABD'nin ardından diğer devletlerin de ön alıcı eyleme başvurmasının gündeme gelmesi durumunda bu sürecin kontrol edilmesinin zorlaşacağını savunmaktaydı. Zira aynı gerekçeyle Pakistan'ın Hindistan'a saldırması veya Çin'in Tayvan'a karşı harekete geçmesi durumunda ne yapılacaktı²⁰²?

Bush yönetiminin Irak'a karşı izlediği politika, ön alıcı eylem yaklaşımının somut yansıması olarak kabul edilmektedir. Bush yönetimi Saddam Hüseyin rejimine karşı askeri güç kullanılması konusunda kararlı olduğuna yönelik iddiaları ilk başlarda inkar etse de, gerekli görüldüğünde ön alıcı eylemde bulunacaklarına ilişkin açıklamaların Irak yönetimini hedef aldığı herkes tarafından bilinmekteydi²⁰³. Zira 2002 stratejisinin yayınlanmasından sadece 6 ay sonra Irak'a karşı savaşa girilmiştir. Bush yönetimine göre, Irak, sadece caydırıcılık ve çevreleme politikaları ile başa çıkılamayacak kadar tehlikeli bir ülke haline gelmişti. Zira Saddam Hüseyin'in 1980'de İran'a ve 1990'da Kuveyt'e savaş açması, 1994 yılında Kuveyt'i yeniden tehdit etmesi saldırgan karakterini ve yeniden bu tür eylemlere başvurmasının uzak bir ihtimal olmadığını göstermekteydi. Bu bağlamda Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olma yeteneği ve teröristlerle işbirliği yaparak bu silahları bu örgütlere vermesi ihtimali Washington tarafından büyük bir risk olarak algılanmıştır²⁰⁴.

Ancak Bush yönetimi 2003 yılındaki Irak savaşını meşrulaştırmak için ön alma kavramına başvurmasına rağmen, Saddam Hüseyin yönetimini kitle imha silahlarına sahip olmakla suçlayarak savaşa başvurması, savaş öncesinde yakın bir tehdit söz konusu olmadığı için, önleyici eylem kapsamının içine girmektedir²⁰⁵. Ön alıcı eylemin ayırıcı özelliği olan yakın tehdit, genellikle bir siyasi veya askeri kriz durumunda söz konusu olmakta, taraflardan biri veya her ikisi birden her an diğer tarafın saldırısını beklemekte, ilk saldırıya uğrayan taraf olmanın neden olacağı zararların yaşanmaması için de ilk saldıran taraf olunması tercih edilmektedir. Oysa Irak savaşı öncesinde Irak ile ABD arasında her an bir savaşa yol açabilecek nitelikte bir siyasi ya da askeri kriz söz konusu değildi. Dolayısıyla da Saddam Hüseyin yönetiminin ABD'ye karşı her an saldırı gerçekleştirebileceği beklentisi mevcut değildi. ABD'nin öne sürdüğü kitle

²⁰² Keir A. Lieber and Robert J. Lieber, "The Bush National Security Strategy", **U.S. Foreign Policy Agenda: An Electronic Journal of U.S. Department of State**, Vol: 7, No: 4, December 2002, p.33; Norman Podhoretz, "World War IV: How It Started, What It Means, and Why We Have to Win", **Commentary**, Commentary, September 2004, p.32.

²⁰³ Norman Podhoretz, a.g.m, p.31.

²⁰⁴ David Hastings Dunn, 2003, pp.292, 295.

²⁰⁵ Norrin M. Ripsman and Jack S. Levy, 2007, p.37.

imha silahları tehdidi ise daha uzun vadeli bir tehdit niteliğindedir. Zira Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğuna ve/veya bu silahları teröristlere vereceğine ilişkin çok güçlü kanıtlar söz konusu değildir. Bunun da ötesinde, Saddam Hüseyin yönetimi ile El-Kaide arasında varıldığı öne sürülen ilişkinin gerçekliğine ilişkin yeterli kanıt da mevcut değildir. Tüm bunlar göz önüne alındığında, ABD'nin Irak'tan algıladığı yakın bir tehdit bulunmamakta, daha uzun vadede ortaya çıkabilecek tehdit olasılıkları söz konusu olmaktaydı. Uzun vadeli tehditlere karşı gerçekleştirilen saldırılar ön alıcı eylem kapsamına girmediği için, ABD'nin Irak savaşını önleyici eylem kapsamında değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Hem ön alıcı eylem hem de önleyici eylem uluslararası hukuka uygun yöntemler değildir. Ancak 2002 stratejisinde uluslararası hukukun ön alıcı eylemi meşru kabul ettiği belirtilmekte²⁰⁶, açıkça zikredilmeden önleyici eylemin de meşruiyet kazanmasına çalışılmaktaydı. Zira stratejide ön alıcı eylemin ayırıcı özelliği olan yakın tehdidin kapsamının ve kriterlerinin günümüz koşulları çerçevesinde yeniden yorumlanması gerekliliği dile getirilmekteydi²⁰⁷. Böylece stratejide yakın tehdit kavramının kapsamının genişletilerek önleyici eylemin de meşruiyet kazanmasına çalışılmaktaydı. Ancak bu çaba, önleyici eyleme ön alıcı eylemin hukuki meşruiyetinden emin bir şekilde meşruiyet sağlamaya çalışılması nedeniyle, daha en baştan uluslararası hukukun gerçeklerinden uzak varsayımlarla işe başlamaktaydı. Dolayısıyla daha yakın bir saldırı ihtimalinin söz konusu olduğu durumlarda başvurulmuş ön alıcı eylemin bile hukuki meşruiyetinin varlığına ilişkin somut kanıtlar bulunmazken, Bush yönetiminin daha uzak bir saldırı ihtimalinin söz konusu olduğu durumlarda başvurulmuş önleyici eylemin meşruiyet kazanmasına çalışması çelişki oluşturmaktaydı.

Bu hukuki yanlısın 2006 stratejisinde de devam ettirildiği görülmektedir. Zira stratejide, ön almanın Amerikan ulusal güvenlik stratejisindeki yerinin aynen

²⁰⁶ Burada ABD'nin kendisiyle çeliştiği görülmektedir. Zira ön alıcı eylemin az sayıdaki örneklerinden biri olarak kabul edilen İsrail'in 1981 yılında Irak'taki Osirak nükleer reaktörüne gerçekleştirdiği saldırı BM Güvenlik Konseyi'nin 487 sayılı kararıyla uluslararası hukukun açık bir ihlali olarak nitelendirilerek kınanmıştır. (Karar için Bkz: **United Nations Security Council, Resolution 487 (1981) of 19 June 1981**, Adopted by the Security Council on 19 June 1981) ABD'nin Konsey'in daimi üyesi olarak bu karara onay vermesi, ön alıcı eylemin uluslararası hukuka aykırı olduğunu kabul etmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle ABD'nin 2002 stratejisinde ön alıcı eylemin uluslararası hukuka uygun olduğunu iddia etmesi bir çelişkidir.

²⁰⁷ The National Security Strategy of the United States of America, 2002, p.15.

korunduğu belirtilmektedir²⁰⁸. 2002 stratejisinde ön alıcı eylem kavramı benimsenip 2003 yılında Irak'a karşı aslında önleyici eylem kapsamına girecek şekilde savaşa başvurulduktan sonra 2006 stratejisinde yine ön alma kavramından bahsedilmeye devam edilmesi, Bush yönetiminin uluslararası hukukun gerçeklerinden uzak varsayımları benimsemeye devam ettiğini göstermektedir.

ABD'nin önleyici eyleme başvurmasının tek örneği Irak savaşı değildir. Irak savaşından önce, 3 Kasım 2002'de Yemen'deki şüpheli terörist kamplarına füze saldırısı düzenlemiştir²⁰⁹. Bu saldırıda öldürülenlerin El-Kaide üyeleri olduğu, hatta bir tanesinin 2000 yılında USS Cole isimli destroyere düzenlenen bombalı saldırının faili olduğu açıklanmıştır²¹⁰. Önleyici eylemin bir diğer örneği ise, 8 Ocak 2007'de Somali'de İslam Mahkemeleri Birliği ile Geçici Federal Yönetim arasındaki çatışmaların sürdüğü sırada, ABD'nin Kenya ve Tanzanya'daki büyükelçiliklerine gerçekleştirilen saldırıların sorumluları olarak görülen El-Kaide liderlerine karşı düzenlenen saldırıdır²¹¹. Yemen'deki saldırıdan farklı olarak, ABD bu sefer Somali yönetiminin desteğini almıştır²¹². Ancak her iki örnekte de çok küçük çaplı eylemler söz konusu olduğu, bir rejim değişikliğine neden olmadığı, ayrıca Somali'deki saldırıda yerel yönetimin desteği alındığı için, bu eylemler Irak savaşı gibi uluslararası toplumun tepkisini çekmemiştir.

3.2.2.3. Amerikan Dış Politikasında Ön Alıcı-Önleyici Eylem ve 11 Eylül Sonrası Gelen Değişim

Uluslararası ilişkiler literatüründe ön alıcı eylem ile önleyici eylem oldukça sık karıştırılmakta, bu bağlamda Bush'un 2002 yılında West Point'te yaptığı konuşma ile gündeme gelen ön alıcı eylemin aslında yeni bir şey olmadığı, ABD'nin daha önce de ön alıcı eyleme başvurduğu iddia edilmektedir. Ön alıcı eylemin Amerikan dış politikasındaki ilk örneği olarak, 1904 yılında Theodore Roosevelt'in ABD'nin Batı Yarıküresinde düzeni korumak için tek taraflı müdahalede bulunabileceğini ilan etmesi

²⁰⁸ The National Security Strategy of the United States of America, 2006, p.23.

²⁰⁹ James Steinberg, 2005-06, p.59.

²¹⁰ "U.S. Kills al-Qaeda Suspects in Yemen", **USA Today**, November 5, 2002, http://www.usatoday.com/news/world/2002-11-04-yemen-explosion_x.htm, (Erişim Tarihi: 5 Aralık 2009).

²¹¹ Jim Garamone, "Aircraft Attack Al Qaeda Haven, Ike Moves off Somalia", <http://www.defenselink.mil/News/NewsArticle.aspx?id=2625>, (Erişim Tarihi: 16 Kasım 2009).

²¹² "US Somalia Attack Leaves Many Dead", <http://www.theage.com.au/news/World/US-Somalia-attack-leaves-many-dead-govt/2007/01/09/1168104960888.html>, (Erişim Tarihi: 16 Kasım 2009).

ve bu bağlamda Küba, Dominik Cumhuriyeti, Nikaragua ve Haiti'ye askeri müdahalede bulunması gösterilmektedir²¹³. Bir diğer örnek olarak, 1941'de Franklin Roosevelt'in U.S. Greer isimli destroyerin Nazi denizaltılarının saldırısına uğradıktan sonra önleyici savaşın ("preventive" kelimesini kullanmıştır) zamanının geldiğini açıklaması verilmektedir²¹⁴. Bu bağlamda zikredilen başka bir örnek, 1962 yılında John F. Kennedy'nin SSCB'yi yerleştirdiği nükleer füzelerinin kaldırılmasına zorlamak için Küba'ya uyguladığı deniz ablukasıdır²¹⁵. Burada Kennedy, eğer önce kendileri saldırıya uğrarlarsa ABD'nin uğrayacağı kaybın kabul edilemez düzeyde olacağını belirtmiş, bir Sovyet saldırısını önlemek için önceden saldırıda bulunma olasılığı tartışılmış, fakat daha sonra buna gerek olmadığına karar verilmiştir²¹⁶.

Ön alıcı eyleme ilişkin Soğuk Savaş sonrası dönemden de örnekler verilmektedir. Bu bağlamda Bill Clinton yönetiminin, 1994 yılında Çerçeve Anlaşması imzalanmadan önce Kuzey Kore'ye karşı nükleer silahlar geliştirmesine engel olmak için bir askeri müdahale gerçekleştirilmesi düşüncesi vardı²¹⁷. Nitekim dönemin Savunma Bakanı William S. Cohen, Kuzey Kore'yi, Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'na (NPT) uymaması durumunda Yongbyon nükleer tesislerine karşı bir askeri saldırı düzenlemekle tehdit etmiştir. Ancak burada bir saldırı gerçekleşmeden uzlaşmaya varılmıştır. 1998 yılında Afganistan ve Sudan'a karşı gerçekleştirdiği askeri müdahaleler ise, Clinton yönetiminin ön alıcı eyleme başvurmasının en önemli örnekleri olarak zikredilmektedir. Clinton yönetimi, 20 Ağustos 1998'de, ABD'nin Kenya ve Tanzanya'daki büyükelçiliklerine terör saldırısı düzenleyen El-Kaide'nin Afganistan'ın Khost bölgesi yakınlarındaki kamplarına saldırı düzenlemiştir. Bu saldırı asıl olarak El-Kaide'nin gerçekleştirdiği eylemlere misilleme amacıyla gerçekleştirilmişse de, saldırının amaçlarından biri de bu örgütün gerçekleştireceği potansiyel saldırıların önlenmesiydi²¹⁸. Clinton yönetimi aynı tarihte ayrıca, Sudan'ın El-Shifa ilaç fabrikasına, bu tesiste kimyasal silah üretimi gerçekleştirildiği istihbaratının bulunduğu ve bu silahların El-Kaide'nin eline

²¹³ Melyvn P. Leffler, "9/11 and the Past and Future of American Foreign Policy", **International Affairs**, Vol: 79, No: 5, 2003, p.1053.

²¹⁴ Melyvn P. Leffler, 2005, p.398.

²¹⁵ Keir A. Lieber and Robert J. Lieber, 2002, p.33; Kuang Xinnian, "Preemptive War and a World Out of Control", **Positions**, Vol: 13, No: 1, Spring 2005, p.162.

²¹⁶ Melyvn P. Leffler, 2005, p.400.

²¹⁷ Keir A. Lieber and Robert J. Lieber, 2002, p.33.

²¹⁸ James Steinberg, 2005-06, pp.57-58.

geçebileceği, zira bu tesisler ile El-Kaide ve Irak'ın nükleer çalışmaları arasında dolaylı bağlantıların bulunduğu gerekçesiyle saldırı düzenlemiştir²¹⁹.

Ancak, bir kısmı gerçekleşen bir kısmı ise planlama aşamasında kalıp gerçekleşmeyen bu örneklerin hiçbiri ön alıcı eylem kapsamına girmemektedir. Bu örneklerin hiçbirinde ABD bir yakın saldırı tehdidi ile karşı karşıya bulunmamaktaydı. Daha önce de bahsedildiği gibi, yakın saldırı tehdidi genellikle bir siyasi veya askeri kriz durumunda söz konusu olmakta ve ön alıcı eyleme başvuran taraf her an diğer tarafın saldırısını beklemektedir. Oysa bu örneklerin hiçbirinde bu denli şiddetli bir siyasi ya da askeri kriz söz konusu olmamış, ön alıcı eyleme maruz kalan veya maruz bırakılması planlanan taraftan ABD'ye karşı yönelen saldırı tehditleri daha uzun vadede gerçekleşebilecek tehdit potansiyelleri olmaktan öteye geçmemiştir. Dolayısıyla bu örneklerin hepsi önleyici eylem kapsamına girmektedir.

Görüldüğü gibi, Amerikan dış politikasında ön alıcı eyleme hiçbir zaman başvurulmamıştır. Bunun da ötesinde, daha önce de belirtildiği gibi, ön alıcı eylem uluslararası politikada oldukça az rastlanılan bir durumdur. Bush yönetimi de ön alıcı eyleme hiçbir zaman başvurmamıştır. Ön alıcı eylem kapsamında değerlendirilen ve 2002 yılında Yemen'deki terörist kamplarına gerçekleştirilen füze saldırısı, 2003 yılındaki Irak savaşı ve 2007 yılında Somali'deki El-Kaide yöneticilerine karşı gerçekleştirilen saldırı önleyici eylem niteliğindedir. Önleyici eylem de Amerikan tarihinde pek çok kez başvurulmuş bir şey olduğuna göre, Bush yönetiminin bu bağlamda Amerikan dış politikasında gerçekleştirdiği bir yenilik söz konusu değildir. O halde Bush yönetiminin ön alıcı eyleme başvurduğu ve dış politikada önemli bir değişim gerçekleştirdiği yönündeki iddiaların, Irak savaşının hukuki ve siyasi meşruiyetine ilişkin tartışmaların etkisiyle ortaya atılmış olduğu söylenebilir. Ayrıca Bush'un 2002 stratejisinde ön alıcı ve önleyici eylemi hukuki olarak meşrulaştırmaya çalışmasının da bu yöndeki tartışmaları şiddetlendirdiğini unutmamak gerekmektedir.

²¹⁹ Dönemin ABD Savunma Bakanı William S. Cohen'in bu konudaki açıklamaları için Bkz: "Statement of William S. Cohen to The National Commission On Terrorist Attacks Upon the United States", March 23, 2004, http://www.9-11commission.gov/hearings/hearing8/cohen_statement.pdf#search='william%20cohen%209%2F11%20testimony', (Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2010).

3.2.3. Demokrasinin Yayılmasından Dünyanın Demokratikleştirilmesine

3.2.3.1. George W. Bush'un Dış Politikasında Demokrasinin Yayılması

Misyonu

11 Eylül saldırılarının Bush yönetiminin dış politikası üzerinde yaptığı en önemli değişikliklerden biri de demokrasinin yayılması misyonunun önemini artırmıştır. Bush yönetimi içindeki yeni muhafazakârların başını çektiği grubun aktif bir demokrasinin yayılması politikası izlenmesi gerektiği düşüncesine sahip olduğu herkes tarafından bilinmekteydi. Fakat yeni muhafazakârlardan farklı olarak, Başkan Bush demokrasinin yayılması için askeri güç kullanılmasına karşı çıkmakta, Clinton yönetiminin bu yöndeki faaliyetlerini sert ve kesin bir dille eleştirmektedir. Nitekim Bush'un insani amaçlı askeri güç kullanımı eylemlerine mesafeli yaklaşımı başkan seçilmeden önceki konuşmalarında açıkça görülmekteydi. ABD'nin enerjisini ulusal çıkarların gerektirmediği askeri operasyonlarla harcamaması gerektiğini vurgulayan Bush, ulus inşası projelerine karşı çıkmakta, örneğin Haiti'ye asker yollanmasını kaynak israfı olarak nitelendirerek eleştirmektedir. Bush bu yaklaşımı "farklı Amerikan uluslararasılığı" olarak nitelendirmektedir²²⁰.

Bundan Bush'un demokrasinin yayılması politikasına karşı olduğu anlamak yanlış olacaktır. Zira bu politika Amerikan tarihinde hemen hemen her başkanın izlediği bir politikadır. Nitekim Bush da gerek başkan olmadan önceki gerekse de başkan seçildikten sonraki konuşmalarında bu politikanın önemine dikkat çeken beyanlarda bulunmuştur. Örneğin, başkan olmadan önceki bir konuşmasında, ABD'nin kaderi ve kaderine uygun olarak almış olduğu karar gereği siyasal özgürlüğün destekçisi olduğunu belirtmiştir²²¹. 11 Eylül saldırılarından önceki Birliğin Durumu konuşmasında ise, ABD'nin Amerikan uluslararasılığını kararlı bir şekilde yayarak barış ve güvenliğin korunması için bir fırsat penceresine sahip olduğunu, özgürlüğün gelişmesi için kendi değerlerini yayacaklarını belirtmiştir²²². Dolayısıyla Bush'un karşı çıktığı demokrasinin yayılması değil, Amerikan askeri gücünün sık sık bu amaçla kullanılması ve ulus inşası projelerine girişilmesiydi.

Demokrasinin yayılması politikası 11 Eylül saldırılarından sonra daha büyük önem kazanmıştır. Saldırılarından sonra Bush yönetimi Amerikan güvenlik gereksinimlerini ABD'nin başarısız ya da tehdit oluşturan devletlerin siyasal yapılarına

²²⁰ George W. Bush, 1999-b; "The Second Gore-Bush Presidential Debate", 2000.

²²¹ George W. Bush, 1999-b.

²²² "Bush State of the Union Address", February 27, 2001.

ve toplumlarına nüfuz edebilme kapasitesi bakımından tanımlamaya başlamıştır. Bu bağlamda aktivist korumacılık²²³ 11 Eylül sonrası dönemdeki Amerikan büyük stratejisinin temel unsurlarından biri haline gelmiştir²²⁴. Üçüncü bölümde de bahsedileceği gibi, bunda kuşkusuz Bush yönetimi içindeki yeni muhafazakârların büyük rolü olmuştur. Ayrıca ABD’de başkanlar kriz dönemlerinde kamuoyunu harekete geçirmek için sık sık Amerikan ulusal kimliğine vurguda bulunmakta ve demokrasinin yayılması temasını kullanmaktadır. Nitekim başkanların Amerikan ulusal kimliğine ilişkin en ateşli açıklamaları genellikle savaş dönemlerinde olmuştur. 11 Eylül saldırıları, tıpkı İç Savaş ve II. Dünya Savaşı’nda olduğu gibi, bunun açıkça görüldüğü bir örnek olmuştur. Bu bağlamda Bush’un özellikle saldırıları takip eden ilk günlerdeki konuşmaları iki amaca yönelikti. Birincisi, ABD’yi günah işleyenlerin hedefi olarak nitelendirerek iyilik ile özdeşleştirmek, saldırıları gerçekleştirenleri ise şeytan olarak nitelendirmektir²²⁵. Böylece 11 Eylül sonrası dönemde Amerikan istisnacılığı²²⁶ yeniden ortaya çıkmıştır. Bunda Bush’un dini görüşlerinin de etkisi vardır²²⁷. Dolayısıyla Amerikan tarihinde varolan istisnacılık ile Bush’un dini/mesihçi görüşleri bir araya gelerek yeni bir istisnacılık şekli ortaya çıkmıştır²²⁸.

Bu bağlamda Bush, saldırılardan sonra yaptığı ilk konuşmada, Amerikan halkının şeytanı gördüğünü, ama özgürlüğü savunmaya devam edeceklerini, bunun

²²³ Demokrasinin yayılmasına ilişkin ilerleyen sayfalarda ayrıntılarına değinilecek olan aktivist korumacı yaklaşım, ABD’nin liberal demokratik bir devlet olarak model oluşturmanın ötesine geçmesini ve evrensel olduğuna inandığı değerlerini yaymak için aktif sorumluluk üstlenmesini, bu süreci gerekirse müdahale ve kuvvet yoluyla hızlandırmasını savunmaktadır.

²²⁴ Jonathan Monten, “The Roots of the Bush Doctrine: Power, Nationalism, and Democracy Promotion in U.S. Strategy”, **International Security**, Vol: 29, No: 4, Spring 2005, p.140.

²²⁵ Paul T. McCartney, “American Nationalism and U.S. Foreign Policy from September 11 to the Iraq War”, **Political Science Quarterly**, Vol: 119, No: 3, 2004, pp.407-408.

²²⁶ Amerikan istisnacılığı (American exceptionalism), ABD’nin diğer uluslardan farklı olarak tüm insanlık için iyi değerlere sahip olduğu ve bu değerleri yayma misyonuna uygun bir şekilde dünya genelindeki gücünü ve prestijini artırmasının haklı olduğu inancıdır. Paul T. McCartney, a.g.m., p.407.

²²⁷ Dindar kişiliğiyle bilinen Başkan Bush, bunu siyasi yaşamına yansıtmıştır. Nitekim bir konuşmasında sarfettiği “bir barda değil de Oval Ofis’te oturmanın tek nedeni var. İnancı buldum. Tanrı’yı buldum.” sözleri bunu çok iyi açıklamaktadır. Laurie Goodstein, “The 2004 Campaign: The Policies; Personal and Political, Bush’s Faith Blurs Lines”, **The New York Times**, October 26, 2004. Dünyada iyi ve kötülerin bulunduğu ve bunlar arasında bir mücadele söz konusu olduğuna inanan Bush, her kabine toplantısına dua ile başlamakta, konuşmalarında da dini içerikli bir dil kullanmaktadır. Bu bağlamda dine ve Tanrı’ya referansta bulunan hırslı ideallerden bahsetmektedir. 11 Eylül saldırıları Bush’u dini görüşlerini dış politikaya yansıtmaya itmiştir. Yani 11 Eylül saldırılarının yarattığı şok etkisi Bush’un dini görüşleriyle bir araya gelmiştir. Zira din, Bush yönetiminin 11 Eylül sonrası dönemde izlediği dış politika için uygun bir çerçeve oluşturmuş, nitekim saldırılardan sonraki konuşmalarında sık sık dini referanslara yer vermiştir. Andrew Bacevich and Elizabeth Prodromou, “God Is Not Neutral: Religion and U.S. Foreign Policy After 9/11”, **Orbis**, Winter 2004, pp.46-49, 54.

²²⁸ Robert G. Patman, 2006, p.973.

tüm dünyanın iyiliği için yapılacağını belirtmiştir²²⁹. Saldırlardan üç gün sonra yaptığı konuşmada, düşmanlarının ABD'ye saldırdıklarını çünkü kendilerinin özgürlüğün vatani ve savunucusu olduklarını belirtmiş, terörizme karşı mücadeleyi iyiliğin kötülüğe karşı savaşı olarak tanımlamış ve bu saldırılara karşılık verip dünyayı bu şeytani kötülükten kurtarmanın ABD'nin görevi olduğunu ifade etmiştir²³⁰. Saldırlardan dokuz gün sonra Kongre'de yaptığı konuşmada ise, özgürlüğün düşmanlarının ülkelerine karşı bir savaş eylemi işlediklerini, teröristlerin ABD'yi özgür niteliğinden dolayı hedef aldıklarını, bu savaşın özgürlük ve korku, adalet ve zulüm arasında bir savaş olduğunu ve Tanrının bu savaşta tarafsız olmadığını ifade etmiştir²³¹. Dolayısıyla Bush ABD'yi mutlak iyi ve teröristleri de mutlak kötü ya da şeytan olarak tanımlayarak ülkesine bir misyon biçmekteydi²³². Bush'un kullandığı bu moral dil, Amerikan halkının bu dönemde duymaya ihtiyaç duyduğu bir üsluptu²³³.

Bush'un ikinci amacı ise, demokrasinin yayılması temasını kullanarak saldırılara vereceği karşılığa kamuoyunu hazırlamaktı²³⁴. 11 Eylül saldırılarından sonra daha sınırlı bir stratejinin benimseneceği ve ABD'nin saldırılara tepkisinin Amerikan güvenliğine yönelmiş terörizm tehdidine misillemede bulunmaya yönelik olacağı beklenmekteydi²³⁵. Fakat zamanla Bush yönetiminin saldırılar karşısında basit bir karşılık vermekten ziyade daha geniş bir dizi dış politika stratejisini benimsemiş olduğu ortaya çıkmıştır. Nitekim Bush'un saldırıların sorumlusu olarak görülen El-Kaide'yi Afganistan ile ilişkilendirerek bu ülkeye askeri müdahaleyi gündeme getirmesi²³⁶, terörizme karşı başlatılan mücadelenin terörizmi destekleyen ve kitle imha silahlarına sahip olarak/sahip olma arzusunda olarak ABD'yi ve müttefiklerini tehdit eden Irak, İran ve Kuzey Kore gibi "şer eksenini" ülkelerini de kapsayacağını belirterek bu ülkeleri de hedef ilan etmesi, bu mücadeleyi kısa kesemeyeceklerini çünkü özgürlüğün düşmanlarıyla savaşmakla sorumlu olduklarını²³⁷, dolayısıyla bu Haçlı Savaşı'nın, terörizme karşı savaşın uzun zaman alabileceğini, hatta yıllarca

²²⁹ "Statement by the President in His Address to the Nation", September 11, 2001.

²³⁰ George W. Bush, "National Day of Prayer and Remembrance for the Victims of the Terrorist Attacks on September 11, 2001", **Washington National Cathedral**, September 14, 2001.

²³¹ "President George W. Bush's Speech to a Joint Session of Congress September 20, 2001".

²³² Robert G. Patman, 2006, p.973.

²³³ Paul T. McCartney, 2004, p.409.

²³⁴ Paul T. McCartney, a.g.m., p.408.

²³⁵ Muqtedar Khan, "The Postmodern Empire: The United States' New Foreign Policy and its Global Challenges", **Brown Journal of World Affairs**, Vol: X, Is: 2, Winter/Spring 2004, p.272.

²³⁶ "President George W. Bush's Speech to a Joint Session of Congress September 20, 2001".

²³⁷ "Bush State of Union Address", January 29, 2002.

sürebileceğini ifade etmesi²³⁸ bu amacı açıkça ortaya koymaktadır. Bu bağlamda aktivist korumacı bir yönelim benimseyen Bush yönetimi, mevcut küresel bağlamı, Amerikan değerleri ile daha uyumlu yapmak yoluyla değiştirmeyi, böylece Amerikan çıkarları açısından uygun hale getirmeyi amaçlamıştır. 11 Eylül saldırıları ise, Amerikan halkının kollektif bilincinde yer alan demokrasinin yayılması misyonunu yeniden canlandırmıştır²³⁹.

3.2.3.1.1. Demokrasinin Yayılması Misyonu ve Ortadoğu

Bu anlayış çerçevesinde Bush yönetimin odaklandığı öncelikli bölge, bir yandan sahip olduğu enerji kaynakları nedeniyle Amerikan çıkarları açısından büyük önem arzeden bir yandan da anti-demokratik siyasi yapısı nedeniyle küresel güvenlik açısından istikrarsızlık kaynağı oluşturduğuna inanılan Ortadoğu olmuştur. 11 Eylül sonrası dönemde benimsenen aktivist korumacı yönelime ve geniş kapsamlı dış politika amacına uygun olarak, Ortadoğu’da demokrasinin olmayışının İslami grupların radikalleşmesine ve Müslüman ülkelerde siyasal şiddetin ortaya çıkmasına neden olduğu yönünde bir görüş belirlemeye başlamıştı²⁴⁰. Zira sadece terörist örgütlerle değil, terörizme yol açan nedenlerle de mücadele edilmesi gerektiğine inanan Bush yönetimine göre, başta Ortadoğu olmak üzere İslam dünyasında halkın kendisini temsil olanağının bulunmaması nedeniyle radikal akımlar güç kazanmaktaydı. Bu nedenle bu bölgelere demokrasinin gelmesi durumunda halk taleplerini siyasal kanallardan ifade edebilecek ve radikal akımlar eskisi kadar taraftar bulamayacaktı. Dolayısıyla terörizmle mücadele ederken ABD’nin nihai amacı, terörizmin kaynağını kurutmak için demokrasinin yayılmasıydı. Böylece Bush yönetimi, Woodrow Wilson’un başlattığı misyonu tamamlayabilecekti²⁴¹.

Ortadoğu’da demokrasi açığı sorunu üzerinde yoğunlaşması Bush yönetimini bölgede rejim değişikliği ve demokratik inşa politikası izlemeye yöneltmiş ve bu durum Bush Doktrini’nin önemli bir unsuru haline gelmiştir²⁴². Nitekim 2002 yılındaki stratejide ABD’nin dünyada daha önce eşi görülmemiş güç ve nüfuzunun bazı

²³⁸ Manuel Perez-Rivas, “Bush Vows to Rid the World of ‘Evil-doers’”, <http://archives.cnn.com/2001/US/09/16/gen.bush.terrorism/>, (Erişim Tarihi: 18 Eylül 2009).

²³⁹ Paul T. McCartney, 2004, p.400.

²⁴⁰ Muqtedar Khan, 2004, p.272.

²⁴¹ John Lewis Gaddis, “A Grand Strategy of Transformation”, **Foreign Policy**, No: 133, November-December 2002, p.53.

²⁴² Muqtedar Khan, 2004, p.272.

sorumluluklar, yükümlülükler ve fırsatlar sunduğu, bu gücün tüm insanlar için doğru olan özgürlük ve adalet gibi değerleri geliştirmek için kullanılması gerektiği belirtilmiştir²⁴³. Oysa daha önceki dönemlerde ABD'nin Ortadoğu'da demokrasinin yayılması için aktif bir çaba göstermediği görülmektedir. Yani demokrasinin yayılması ABD'nin Ortadoğu politikasında hiçbir zaman öncelikli bir amaç olmamış, Amerikan yönetimleri daha çok Arap-İsrail barış süreci, radikal hareketlerin engellenmesi, petrol kaynaklarına güvenli bir şekilde ulaşımın sağlanması gibi konular üzerinde durmuşlardır. Ürdün, Yemen, Fas gibi nispeten demokratik katılımın söz konusu olduğu ülkelerde bu çabaların desteklenmesine ve bazı bölge ülkelerinde demokratikleşmeye ilişkin projelere kaynak sağlanmasına rağmen (bu kaynak 1991-2001 yılları arasında sadece 250 milyon dolar olmuştur), aktif bir demokratikleşme politikası takip edilmemiştir²⁴⁴.

Ortadoğu'da demokrasinin yayılması çerçevesinde Bush yönetimi tarafından başlatılan ilk resmi girişim, BM Kalkınma Programı'nın 2002 yılında yayınladığı ve bölgede siyasal özgürlük, kadının statüsü, bilgi kaynaklarına erişim gibi üç önemli alandaki eksikliklere dikkat çeken Arap İnsani Gelişme Raporu'na²⁴⁵ dayanarak ortaya çıkan Ortadoğu Ortaklık İnisiyatifi (Middle East Partnership Initiative) olmuştur. Dışişleri Bakanı Colin Powell Aralık 2002'de inisiyatifi açıklarken yaptığı konuşmasında, Ortadoğu'da siyasal, ekonomik ve eğitim alanlarındaki gelişmişlik düzeyinin düşüklüğüne vurgu yapmıştır²⁴⁶. Bu inisiyatif çerçevesinde 14 Arap ülkesinde adli reform, insan hakları eğitimi, parlamentoların güçlendirilmesi, yerel ve bölgesel yöneticilere kamu yönetimi eğitimi verilmesi, sivil toplum kuruluşlarının eğitilmesi, eğitim alanında değişim programları, kadının statüsünün güçlendirilmesi, basın güçlendirilmesi gibi konuları içeren 100'ün üzerinde inisiyatif desteklenmiş, ABD bütçesinden toplam 295 milyon dolar kaynak aktarılmıştır²⁴⁷. Ancak aktarılan kaynağın düşüklüğüne bakıldığında, bu girişimin çok fazla başarılı olmadığını anlamak çok zor değildir.

²⁴³ The National Security Strategy of the United States of America, 2002, pp.1, 3.

²⁴⁴ Amy Hawthorne, "Can the United States Promote Democracy in the Middle East", **Current History**, January 2003, p.21.

²⁴⁵ Bu raporun detayları için Bkz: **Arab Human Development Report 2002**, New York: United Nations Development Programme, Regional Bureau for Arab States, 2002.

²⁴⁶ Jennifer L. Windsor, "Promoting Democratization Can Combat Terrorism", **The Washington Quarterly**, Vol: 26, No: 3, Summer 2003, p.52.

²⁴⁷ Katerina Dalacoura, "US Democracy Promotion in Arab Middle East Since 11 September 2001: A Critique", **International Affairs**, Vol: 81, No: 5, 2005, p.965-966.

11 Eylül saldırılarının Arap/Müslüman dünyasında liberal temelde reformlar yapılması için bir fırsat yarattığını düşünen Bush yönetimi, daha sonra ilgisini Irak üzerinde yoğunlaştırmaya başlamıştır. Irak'taki statükonun sürdürülemez durumda olduğunu düşünen Bush yönetimine göre, Irak halkının özgürleştirilmesi ve ülkede demokrasinin tesis edilmesi Arap/Müslüman dünyasının dönüşümü sürecini de kolaylaştıracak, böylece terörizm tehdidinin kökenlerinin kurtulması açısından önemli bir adım atılmış olacaktı. Bu bağlamda Saddam Hüseyin'in devrilmesi bu amacın tamamen gerçekleşmesi anlamına gelmemekte, fakat bu yolda önemli bir adım teşkil etmekteydi. Tıpkı Woodrow Wilson'un I. Dünya Savaşı'na dünyayı demokrasinin yayılması için güvenli hale getirmek amacıyla girmesi gibi, Bush da Irak savaşına Ortadoğu'yu demokrasinin yayılması için elverişli hale getirmek amacıyla girişmiştir²⁴⁸. Bunların yanında, Saddam Hüseyin'in Filistinli teröristlere verdiği desteğin ortadan kalkmasıyla Filistin-İsrail sorununun çözülmesi de kolaylaşacaktı. Tüm bu gelişmelerin sonucunda, Ortadoğu modern dünyaya tam olarak entegre edilecekti²⁴⁹.

Bu düşünceyle hareket eden Bush, yaptığı konuşmalarda demokrasinin yayılması temasını kullanarak, Irak sorununun çözülmesini bu misyonun yerine getirilmesinde merkezi konuma oturtmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Bush, Irak'ı şer eksenini tanımlamasının içine katmasından kısa bir süre sonra 7 Ekim 2002'de Irak sorunu üzerine yaptığı konuşmasında, kendi halkına zulmeden Irak yönetiminin esareti sona erdirilebilirse Irak halkının özgürlük ve insan hakları gibi insan onuru için vazgeçilemez nitelikteki değerlerden faydalanabileceğini belirtmiştir²⁵⁰. Irak savaşıdan kısa bir süre önce 29 Ocak 2003'te gerçekleştirdiği Birliğin Durumu konuşmasında ise, ABD'nin sadece kendi halkının güvenliğini değil aynı zamanda tüm insanlığın umutlarını savunma sorumluluğunu üstlenerek harekete geçtiğinin altını çizmiş, şeytanın kendi halkına işkence eden ve pek çok insan hakları ihlallerine başvuran Saddam yönetimi değilse kimin olduğu sorusunu sormuştur. Burada söz konusu olan ABD'nin doğru olduğuna inandığı kendi değerlerini dünyaya zor yoluyla empoze etmesi olmasına rağmen, bu değerler evrensel ve tüm insanlık için doğru ve

²⁴⁸ Üçüncü bölümde ayrıntılı olarak değinileceği gibi, Irak savaşında sadece bu amaç etkili olmamış, demokrasinin yayılması amacı başka amaçları gerçekleştirmek için bir araç olarak kullanılmıştır.

²⁴⁹ David Hastings Dunn, 2003, p.290.

²⁵⁰ "President Bush Outlines Iraqi Threat", Cincinnati, Ohio: Cincinnati Museum Center - Cincinnati Union Terminal, October 7, 2002, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/10/20021007-8.html>, (Erişim Tarihi: 17 Haziran 2009).

yararlı, bu değerlerin yayılması ise Tanrı'nın kendilerine bahsettiği misyonun yerine getirilmesi olarak gösterilmiştir²⁵¹. Bu inanç çerçevesinde, ABD, 20 Mart 2003'te Saddam Hüseyin rejimini devirmek amacıyla Irak'a karşı savaş başlatmıştır.

Irak savaşından sonra ise, Amerikan siyaset yapıcıları tüm Ortadoğu'nun demokratik dönüşümü üzerinde çalışmaya başlamışlardır. Zira Saddam Hüseyin rejiminin devrildiği demokratik bir Irak'ın Ortadoğu'da bir model oluşturması ve tüm bölgenin benzer bir dönüşüm içine sokulması amaçlanmaktaydı. Bush, 6 Kasım 2003'teki bir konuşmasında Ortadoğu bölgesinde demokratikleşmiş bir Irak'ın küresel demokratik devrim açısından önemli bir olay olduğunu ifade edip Irak'ın işgalini dünya genelinde demokrasinin geleceği için bir dönüm noktası olarak nitelendirerek ve ABD'nin Ortadoğu'nun dönüşümü için sorumluluk üstlenmesi gerektiğini belirterek bölgede demokrasinin yayılması misyonunun bu ülke ile sınırlı kalmayıp tüm bölgeyi içeren geniş kapsamlı bir proje olduğunu ilk kez açıklamıştır. Bush, bu sorumluluğun ABD'nin II. Dünya Savaşı'nda ve Soğuk Savaş'ta yaptığının bir benzeri olduğunu belirtmiştir²⁵². 13 Şubat 2004 tarihli El-Hayat gazetesinin haberiyle dünya gündemine giren ve Büyük Ortadoğu Projesi olarak bilinen bu projenin arka planındaki mantık, Ortadoğu'da daha iyi insani koşullar geliştirilmesinin demokrasi ve serbest pazar ekonomisinin gelişimine katkıda bulunacağı ve bölgeden Amerikan güvenliğine yönelen tehditleri ortadan kaldıracağı düşüncesi²⁵³.

Bu bağlamda 8-10 Haziran 2004'teki G-8 zirvesinde yayınlanan "Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi İle Ortak Bir Gelecek ve İlerleme İçin Ortaklık" isimli deklarasyonda, G-8 liderlerinin bölgede siyasal, ekonomik ve sosyal gelişme, refah, barış ve istikrar konularında özenli oldukları, demokratik, sosyal ve ekonomik reformları destekleyecekleri ifade edilmiş, insan onuru, özgürlük, demokrasi, hukukun üstünlüğü, ekonomide fırsat eşitliği, sosyal adalet gibi değerler üzerinde durulmuştur. Ayrıca bölgede reformları engelleyen bölgesel çatışmaların çözülmesi gerektiği üzerinde de durulmuştur²⁵⁴. G-8 üyesi ülkelerden bölgedeki seçimlerde gözlemcilik yapılması, bağımsız gazetecilerin yetişmesi için eğitim programlarına sponsor olunması, sivil toplum örgütlerine maddi destek sağlanması, bir Ortadoğu kalkınma

²⁵¹ "Bush's State of Union Speech", January 29, 2003.

²⁵² Dana Milbank and Mike Allen, "Bush Urges Commitment To Transform Mideast" **Washington Post**, November 7, 2003.

²⁵³ Çağrı Erhan, "Broader Middle East and North Africa Initiative and Beyond", **Perceptions**, Autumn 2005, p.160.

²⁵⁴ Çağrı Erhan, a.g.m, p.163.

bankasının kurulması konularında yardım istenmekteydi. Kasım ayında da girişimin ilk resmi toplantısı Fas'ın Rabat şehrinde yapılmıştır²⁵⁵.

Ancak gerek Ortadoğu İşbirliği İnisiyatifi gerekse Büyük Ortadoğu Projesi çerçevesinde reform projeleri konusunda atılan adımlar oldukça sınırlı kalmış, projelerin hayata geçirilmesi için de yeterli miktarda mali kaynak aktarılmamıştır²⁵⁶. Dolayısıyla demokrasinin yayılması politikasını bölgede demokratik reformların yapılmasını teşvik etmek yoluyla resmi yollardan yürütmeyi amaçlayan bu girişimler uygulamada başarılı olamamıştır. Ayrıca bazı Arap ülkelerinden böyle bir dönüşümün dış baskı ile değil bölgenin kendi dinamikleri ile gerçekleşmesi gerektiği ve kendi aralarında farklılıklar arzeden ülkelere yönelik toptan bir yaklaşımın başarılı olamayacağı iddialarıyla tepki gelmesi, bu projeleri yerel destekten mahrum bırakmıştır²⁵⁷. İşgalden sonra Irak'ta yaşanan olumsuz gelişmeler de bu girişimler için kötü bir model oluşturmuştur. Zira terörizm, kitle imha silahları gibi küresel güvenlik açısından tehlike oluşturan sorunların tek taraflı yaklaşımla çözülmeye çalışılması beklenen sonuçları vermemekteydi²⁵⁸.

Ancak Bush yönetiminin Ortadoğu'nun demokratikleştirilmesi konusundaki ilgisi kaybolmamış, Irak'tan sonra Suriye ve İran üzerinde yoğunlaşmış, kamuoyunda bu iki ülkeye karşı da bir askeri operasyon düzenlenerek rejim değişikliği yoluna gidileceği beklentileri hakim olmuştur. Nitekim Bush'un bu iki ülkeye yönelik eleştirileri önceden de söz konusuydu. Amerikan yönetimi kitle imha silahları üretimine son vermesi ve Irak'taki muhalif gruplara verdiği desteği kesmesi için Suriye üzerinde baskı uygulamaktaydı²⁵⁹. Bu bağlamda Başkan Bush 12 Aralık 2003'te, Suriye'ye terörizme verdiği desteği kesmediği, askerlerini Lübnan'dan çekmediği, kitle imha silahı üretiminden vazgeçmediği, Irak'taki terörist faaliyetlere olan desteğini sona erdirmeyeceği sürece bazı yaptırımların yapılmasını öngören "Suriye Sorumluluk Yasası"nı (Syria Accountability Act) imzalamıştır²⁶⁰. 2 Eylül 2004'te ise Suriye'nin Lübnan'dan geri çekilmesini öngören 1559 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı alınmış, Lübnan Başbakanı Refik Hariri'nin Şubat 2005'te suikasta

²⁵⁵ Jeremy M. Sharp, "The Broader Middle East and North Africa Initiative: An Overview", **CRS Report for Congress**, Order Code: RS22053, February 15, 2005, p.2.

²⁵⁶ Katerina Dalacoura, 2005, p.966.

²⁵⁷ Jeremy M. Sharp, "2005", p.2.

²⁵⁸ Çağrı Erhan, 2005, p.169.

²⁵⁹ Katerina Dalacoura, 2005, p.969.

²⁶⁰ Alfred B. Prados, "Syria: U.S. Relations and Bilateral Issues", **CRS Report for Congress**, Order Code: RL33487, June 22, 2006, p.17.

uğramasından sonra işgalin sona erdirilmesi için büyük bir kamuoyu baskısı ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Esad rejimine karşı muhalif grupları destekleyen Bush²⁶¹, 14 Kasım 2005'te Suriye ile İran'da demokrasinin desteklenmesi için 6.5 milyon dolarlık bir kaynak tahsis eden Yabancı Operasyonlar Ödenek Yasası'nı (The Foreign Operations Appropriations Act) imzalamıştır²⁶².

ABD'nin Suriye'nin demokratikleşmesi konusundaki kararlı politikası çok uzun sürmemiş, bu politikada zamanla gevşeme yaşanmıştır. Bunun en önemli nedeni, Bush yönetiminin baskılarını asıl olarak nükleer enerji programı geliştiren İran üzerinde yoğunlaştırmaya başlamasıdır. Başkan Bush, 29 Ocak 2002'deki Birliğin Durumu konuşmasında, İran'ın kitle imha silahları geliştirdiğini, terörizmi desteklediğini ve halkına karşı baskıcı bir yönetim sergilediğini belirterek bu ülkeyi şer ekseni oluşturan ülkelerden biri olarak tanımlamış ve böylece İran konusunu Amerikan dış politikasının gündeminin üst sıralarına taşımıştır²⁶³. 29 Ocak 2003'teki Birliğin Durumu konuşmasında ise, İran halkının da diğer halklar gibi kendi yönetimlerini seçme ve kendi kaderlerini belirleme hakkının bulunduğunu, ABD'nin İran halkının özgürlüğünü destekleyeceğini ifade etmiştir²⁶⁴. Bush İran konusuna bundan sonraki Birliğin Durumu konuşmalarında da değinmiş, İran'ın nükleer programı sorunundan bahsederken İran halkının özgürlüğünü ve demokratik yönetim hakkını destekleyeceklerinden bahsetmeyi ihmal etmemiş, böylece bu iki konuyu ilişkilendirmeye çalışmıştır.

İlk başkanlık döneminde Bush'un İran'a yönelik beyanlardan öteye geçen ciddi bir politika izlemediği görülmüştür. Ancak ikinci döneminde, Bush yönetimi İran'ı Ortadoğu ve Afganistan'daki demokratikleşme politikasının önünde bir engel olarak görmeye başlamıştır. Zira Tahran yönetimi, Irak ve Afganistan'da direnişçilere destek vererek Amerikan misyonunun başarısını zora sokmaya başlamış, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Bahreyn gibi Amerikan yanlısı ülkelerde Şii bağlantıları kurmuş, Filistinli radikal grupları desteklemiştir. Daha sonra ise İran'ın nükleer silah üretme yeteneğine sahip olmanın ilk aşaması olan zenginleştirilmiş uranyum üretmeye başlaması Tahran yönetimi konusundaki kuşkuları doruğa çıkarmıştır. İran'da radikal kesimden Mahmut

²⁶¹ Katerina Dalacoura, 2005, pp.969-970.

²⁶² Alfred B. Prados, 2006. p.16.

²⁶³ "Bush State of Union Address", January 29, 2002.

²⁶⁴ "Bush's State of Union Speech", January 29, 2003.

Ahmedinejat'ın cumhurbaşkanı seçilmesi ise gerginliği daha da artırmıştır²⁶⁵. Dolayısıyla ABD'nin İran'a yönelik politikası ve rejim değişikliği seçeneği üzerinde durulması sadece demokrasinin yayılması misyonuyla ilgili bir şey değil, terörizme verilen destek ve özellikle nükleer program gibi sorunların da belirleyici olduğu bir yaklaşımdı.

Her ne kadar rejim değişikliğinin ABD'nin resmi bir politikası olduğunu inkâr etse de, Bush yönetiminin İran'da rejim değişikliği için muhalif grupları desteklediğine yönelik ciddi iddialar gündeme gelmiştir²⁶⁶. Nitekim Bush'un İran'ı şer ekseni ülkeleri içinde değerlendirmesinden sonra, Kongre bu ülkede demokrasinin desteklenmesi için 20 milyon dolar tahsis etmiştir²⁶⁷. Şubat 2006'da ise, Bush, İran'da demokrasinin desteklenmesi için Kongre'den 75 milyon dolar tahsis edilmesini istemiştir²⁶⁸. Bu kaynağın 36,1 milyon doları Amerika'nın Sesi Televizyonu ile Radyo Farda'nın Farsça yayın yapmasını desteklemek için, geri kalanı ise sivil toplum örgütlerini ve New Haven'deki İran İnsan Hakları Dokümantasyon Merkezi gibi insan hakları kuruluşlarını desteklemek için kullanılmıştır²⁶⁹. Ayrıca Bush'un 2007 sonlarında İran yönetimini zayıflatmak için örtülü operasyonlar gerçekleştirilmesi ve muhalif gruplara destek verilmesi amacıyla 400 milyon dolar tahsis edilmesine ilişkin bir gizli başkanlık kararı imzaladığı iddia edilmiştir²⁷⁰. Bush yönetimi ise, İran'da rejim değişikliği gibi bir amacının olmadığını, sadece Tahran yönetiminin davranışlarının değişmesini istediklerini iddia etmiştir. Fakat rejim değişikliği için gerçekte harcanan paranın bu miktarlardan çok daha fazla olduğu iddia edilmektedir. Bush yönetimi ayrıca, Rıza

²⁶⁵ Amir Taheri, "Getting Serious About Iran: For Regime Change", **Commentary**, November 2006, <http://www.commentarymagazine.com/viewarticle.cfm/getting-serious-about-iran---br--for-regime-change-10134>, (Erişim Tarihi: 8 Ekim 2009).

²⁶⁶ Ilan Berman, "How to Support the Struggle for Iran's Soul: Iranian Reform and Stagnation", **The Middle East Quarterly**, Vol: XVII, No: 2, Spring 2010, <http://www.meforum.org/2685/struggle-for-iran-soul>, (Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2010); Kelley Beaucar Vlahos, "Capitol Hill Mulls 'Regime Change' in Iran", **Fox News**, February 4, 2005, <http://www.foxnews.com/story/0,2933,146342,00.html>, (Erişim Tarihi: 8 Ekim 2009).

²⁶⁷ Mehdi Khalaji, "U.S. Support for the Iranian Opposition", **The Washington Institute for Near East Policy Policy Watch**, No: 1258, July 9, 2007, <http://www.washingtoninstitute.org/templateC05.php?CID=2634>, (Erişim Tarihi: 9 Ekim 2009).

²⁶⁸ Ewen MacAskill and Julian Borger, "Bush Plans Huge Propaganda Campaign in Iran", **The Guardian**, 16 February 2006.

²⁶⁹ Mehdi Khalaji, 2007.

²⁷⁰ Seymour M. Hersh, "Preparing the Battlefield", **The New Yorker**, July 7, 2008, http://www.newyorker.com/reporting/2008/07/07/080707fa_fact_hersh?printable=true, (Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2010).

Pehlevi ve Amir Abbas Fakhrahar gibi bazı İranlı muhaliflerle de görüşmeler yapmıştır²⁷¹.

Bu konudaki belki de en önemli gelişme ise, Bush'un başkanlığının son yılında, Mart 2008'de, İran rejimini devirmek için gizli faaliyetlerde bulunulmasına ilişkin gizli bir başkanlık kararı imzaladığı bilgisinin ortaya çıkmasıdır. Bu karar Lübnan'dan Afganistan'a kadar olan geniş bir bölgeyi kapsamakta ve bazı İranlı yetkililere suikast düzenlenmesi ile Sünnilerin hakları için mücadele eden İran Halkın Direnişi Hareketi'ne (Jundullah), İslamcı sosyalist bir örgüt olan ve Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın terör örgütleri listesinde bulunan Halkın Mücahitleri Örgütü'nün (Mujahedin-e Khalq) askeri ordusuna, İran'daki Kürt muhalefetine ve ülkenin güneyindeki Ahwazi Araplarına tam destek verilmesi gibi geniş kapsamlı eylemleri içermekteydi²⁷². Bir yandan bu tür yöntemlere başvurulurken, bir yandan da İran'a yönelik bir askeri operasyon gerçekleştirilmesine ilişkin tartışmalar yaşanmış²⁷³, Bush'un bu yöntemlere başvuracağına ilişkin beklentiler başkanlığının sonuna kadar devam etmiştir. Ancak böyle bir operasyonun taşıyacağı riskler nedeniyle bu olasılık gerçekleşmemiştir²⁷⁴.

Suriye ve İran'ın yanında, Mısır ve Suudi Arabistan gibi anti-demokratik devletlerin demokratikleşmesi de gündeme gelmiştir. Bu bağlamda Bush yönetiminin Ortadoğu'da demokrasinin yayılması konusunda en çok üzerinde durduğu ülkelerden biri de Arap dünyasındaki hayati konumundan dolayı Mısır olmuştur. 2003 yılından itibaren Ortadoğu'da demokrasi aktivistlerine ve programlarına ayrılan kaynağı iki katına çıkaran Bush yönetimi, Mısır'a her yıl ortalama 37 milyon dolar demokrasi yardımında bulunmuş, bu miktar 2008 yılında 54,8 milyon dolar ile en üst noktaya ulaşmıştır. Bu ilgi Dışişleri Bakanı Rice'ın 2005 yılında Kahire'deki Amerikan Üniversitesi'nde yaptığı Mısır ve Suudi Arabistan gibi müttefik ülkelerde özgür seçimler, ifade özgürlüğü, kadın hakları gibi demokratik reformların yapılmasına

²⁷¹ Mehdi Khalaji, 2007.

²⁷² Andrew Cockburn, "Secret Bush 'Finding' Widens War on Iran", May 2, 2008, <http://www.counterpunch.org/andrew05022008.html>, (Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2010).

²⁷³ Bu tartışmalar ve ABD'nin İran'a yönelik izleyeceği politikaya ilişkin olasılıklar hakkında bilgi için Bkz: David Hastings Dunn, "Real Men Want to Go to Tehran": Bush, Pre-emption and the Iranian Nuclear Challenge", *International Affairs*, Vol; 83, No: 1, 2007, pp.19-38.

²⁷⁴ İran'a yönelik askeri operasyonun ABD açısından taşıdığı riskler ve yaratacağı sorunlar hakkında bilgi için Bkz: Adam Tarock, "Washington: To Engage or to Change Regime in Iran", *New Political Science*, Vol: 28, No: 1, March 2006, pp.94-97; Cristopher Hemmer, "Responding to a Nuclear Iran", *Parameters*, Autumn 2007, pp.43-45; Richard N. Haas, "Regime Change and Its Limits", *Foreign Affairs*, Vol: 84, No: 4, July-August 2005, pp.72-73.

ilişkin konuşmayla doruğa ulaşmış, bu çabalar Kahire yönetimi tarafından ufak tefek bazı reformların yapılması ve bağımsız gazetelerin sayısının artması gibi bazı olumlu sonuçlar doğurmuştur. Ancak Irak'ta karşılan zorluklar, Mısır'da 2005 yılındaki parlamento seçimlerinde İslami güçlerin elde ettiği başarı, Filistin'de Hamas'ın başarısı Arap dünyasında demokratik reformların gerçekleştirilmesinin riskli olduğunu göstermiş ve Bush yönetiminin istikrara öncelik vermesine neden olmuştur. Nitekim Bush yönetimi 2008 yılında, Kongre'nin Mısır'a askeri yardımlar için koymuş olduğu insan hakları şartından vazgeçmiştir. Bunun üzerine Kahire yönetimi de demokratik reformları daha fazla sürdürmemiş, böylece bu süreç olumsuz bir neticeyle sonuçlanmıştır. Nitekim Mısır'a her yıl ortalama 1,3 milyar dolarlık askeri yardımda bulunan Washington'un demokratik reformlara ilişkin 2004-2009 yılları arasında yaptığı yardımların 250 milyon doların altında kalması bu çabaların başarılı olmasını mümkün kılmamaktaydı²⁷⁵.

Bush yönetiminin Suudi Arabistan'da demokratik reformlara yönelik çabası ise daha zayıf olmuştur. 11 Eylül sonrası dönemde ABD'nin Suudi Arabistan'a yönelik insan hakları ihlallerine ilişkin eleştirileri artmış, Dışişleri Bakanlığı ilk kez 2004 yılındaki dini özgürlükler raporunda bu ülkeyi özel ilgi ülkesi olarak adlandırmış, iki ülke arasında insan haklarının geliştirilmesine ilişkin diyalog gerçekleşmiştir²⁷⁶. Bu bağlamda Riyad yönetimi demokratikleşme konusunda bazı adımlar atmış, 2005 yılında üç turdan oluşan yerel seçimler yapılmış, kadınların Cidde'deki Ticaret ve Endüstri Oda Meclisi seçimlerinde oy kullanmasıyla kadının siyasi yaşama katılması konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir²⁷⁷. Ancak Bush yönetiminin Suudi Arabistan üzerindeki baskısı bu ülkede yabancıları hedef alan ve özellikle de Aralık 2004'te Cidde'de Amerikan konsolosluğuna düzenlenen terörist saldırıların etkisiyle zamanla azalmıştır. Nitekim 2006 ve 2007 yıllarında da bu ülkeye silah satışına ilişkin anlaşmalar imzalanmıştır²⁷⁸.

²⁷⁵ Dina Guirguis, "Promoting Democracy in Egypt", *Eurasia Critic*, July 2009, <http://www.eurasiacritic.com/articles/promoting-democracy-egypt>, (Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2010); Tamara Cofman Wittes and Richard Youngs, **Europe, The United States and Middle Eastern Democracy: Repairing the Breach**, Analysis Paper, No: 18, The Saban Center for Middle East Policy at the Brookings Institution, January 2009, p.7.

²⁷⁶ Tamara Cofman Wittes and Richard Youngs, a.g.e., p.8.

²⁷⁷ Alfred B. Prados, "Saudi Arabia: Current Issues and U.S. Relations", **CRS Report for Congress**, Order Code: IB93113, February 24, 2006, p.14.

²⁷⁸ Tamara Cofman Wittes and Richard Youngs, 2009, p.8.

Ortadoğu'nun demokratikleştirilmesi amacına yönelik olarak resmi girişimler olan Ortadoğu İşbirliği İnsiyatifi ve Büyük Ortadoğu Projesi'nin başarılı olamamasından sonra Bush'un demokratikleşme konusunda Mısır veya Suudi Arabistan gibi Amerikan yanlısı otoriter yönetimler üzerinde değil de asıl olarak İran ve Suriye gibi Amerikan karşıtı anti-demokratik rejimler üzerinde büyük baskı oluşturması, demokrasinin yayılması misyonunu ifade edilen amacının ötesinde sorun yaşadığı ülkelere yönelik politikalarına moral meşruiyet sağlamak için bir gerekçe olarak kullandığını açıkça ortaya koymaktadır. Buna en iyi örneği ise Bush yönetiminin Libya'ya yönelik politikası oluşturmaktadır. Libya ile yürütülen müzakereler sonucunda ABD, İngiltere ve Libya arasında 19 Aralık 2003'te imzalanan anlaşma ile bu ülke kitle imha silahları üretme programından vazgeçmiş ve terörizmle ilişkisini resmi olarak kesmiştir. Böylece ABD'nin Libya'ya karşı uyguladığı baskılar gevşemiş, Libya terörizmi destekleyen devletler listesinden çıkarılmış, ilişkiler normalleşmeye ve yaptırımlar kaldırılmaya başlanmıştır²⁷⁹. Bu bağlamda 2006 yılından itibaren Libya ile insan hakları şartı konulmadan enerji görüşmeleri yapılmaya ve ticaret ve işbirliği anlaşmaları imzalanmaya başlanmıştır²⁸⁰. Bush yönetimi bir rejim değişikliğine gerek kalmaksızın Libya'nın attığı bu adımı Irak savaşının olumlu bir etkisi olarak değerlendirmiştir²⁸¹. Rice da, kitle imha silahları elde etme arayışından vazgeçmelerini istediği ve bu durumda barışçıl ilişkiler geliştirebileceklerini ifade ettiği İran ile Kuzey Kore'ye bu konuda Libya ile gelişen ilişkileri örnek vermiştir²⁸². Ancak Bush yönetiminin Libya'nın dış politikasındaki değişim üzerinde yoğunlaşır ülke içindeki baskıcı politikalarını görmezden gelmesi demokrasi taraftarlarından büyük eleştiriler almıştır²⁸³. Libya örneği, Bush yönetiminin demokrasinin yayılması politikasına büyük önem vermesine ve bu politikayı başkanlığının ikinci dönemindeki ulusal güvenlik stratejisinin dayandığı iki temel direktten biri yapmasına²⁸⁴ rağmen

²⁷⁹ Robert S. Litwak, **Regime Change: U.S. Strategy Through the Prism of 9/11**, Washington D.C.: Woodrow Wilson Center Press, 2007, pp.185, 194-195, 199.

²⁸⁰ Tamara Cofman Wittes and Richard Youngs, 2009, p.13.

²⁸¹ Robert S. Litwak, 2007, p.197.

²⁸² Condoleezza Rice, "U.S. Policy Toward Asia", 2008.

²⁸³ Robert S. Litwak, 2007, p.198.

²⁸⁴ Bush yönetimi ikinci döneminde demokrasinin yayılması politikasına daha büyük ağırlık vermiştir. Nitekim 2006 yılındaki Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde zorbalığın sona erdirilmesi, demokrasinin desteklenmesi ve refahın artırılması yoluyla özgürlüğün, adaletin ve insan onurunun geliştirilmesi stratejinin dayandığı iki direktten biri olarak belirtilmiştir. Amerikan dış politikasının nihai amacının da zorbalığın sona erdirilmesi olduğu ifade edilmiştir. The National Security Strategy of the United States of America, 2006, pp.ii, 1. Ayrıca Dışişleri Bakanı Rice, Bush yönetiminin ikinci dönemdeki dış politikasını "dönüşümcü diplomasi" olarak adlandırmış ve bu diplomasi'nin amacını halklarının

diğer çıkarları daha ağır bastığı zaman bu konuda kolayca taviz verebileceğinin, dolayısıyla da demokrasinin yayılmasını dış politikasındaki diğer amaçlara ulaşmak için zaman zaman bir gerekçe olarak kullandığının en önemli kanıtı olmuştur.

3.2.3.1.2. Demokrasinin Yayılması Misyonu ve Eski Sovyet Coğrafyası

Bush'un demokrasinin yayılması misyonuna olan aktivist korumacı yaklaşımını eski Sovyet coğrafyasında yaşanan halk ayaklanmalarında da görmek mümkündür. Kasım 2003'te Gürcistan'da, Kasım 2004'te Ukrayna'da ve Mart 2005'te Kırgızistan'da yaşanan halk hareketleriyle nispeten Rusya yanlısı olarak nitelendirilebilecek olan liderlerin yönetimden düşürülerek yerlerine daha Amerikan yanlısı liderlerin gelmesinde ABD'nin dolaylı da olsa rolünün olduğu konusunda ciddi iddialar söz konusudur. Zira her üç ayaklanmanın ortak özelliği, demokrasi ve özgürlük temalarının kullanılması ve ayaklanma sonucu daha Amerikan yanlısı liderlerin iş başına gelmesiydi²⁸⁵. Nitekim Bush, Kasım 2003'te yaptığı bir konuşmasında Irak'ta Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesini küresel demokratik devrimin başlangıcı olarak nitelendirmiş ve sonrasındaki süreçte ABD merkezli sivil toplum kuruluşlarının eski Sovyet coğrafyasındaki ayaklanmalara aktif destekleri olmuştur²⁸⁶.

Bu ayaklanmalar genellikle demokrasinin çok iyi işlemediği ve yozlaşmış yönetimler tarafından idare edilen ülkelerde yaşanmıştır. Dolayısıyla ayaklanmaların alt yapısını yerel nedenler oluşturmaktadır. Ancak ABD merkezli sivil toplum kuruluşlarının doğrudan, Amerikan yönetimin ise dolaylı desteğinin rolünü gözardı etmek mümkün değildir. Zira yaşanan ayaklanmalarda Amerikan sivil toplum kuruluşlarından söz konusu ülkelerdeki sivil toplum kuruluşlarına özellikle maddi destek verilmesi söz konusu olmuştur. Örneğin, Gürcistan'daki muhalefetin Soros Vakfı tarafından finanse edildiği bilinmektedir. Zira Soros Vakfı'nın Gürcistan'daki birimi muhalefete 350 milyon dolarlık destekte bulunmuştur. Ayrıca bu ülkedeki pek

taleplerine cevap verecek ve uluslararası sistemde sorumluluk bilinci içinde hareket edecek demokratik ve iyi yönetilen devletleri oluşturmak ve desteklemek yoluyla dünyayı değiştirmek olarak tanımlamıştır. Dönüşümcü diplomasiyi yürütürken yabancı halklara yaşamlarını iyileştirmek, uluslarını inşa etmek ve geleceklerini dönüştürmek için yardım etmek için Amerikan diplomatik gücünü kullanmanın yollarını arayacaklarını ifade etmiştir. Condoleezza Rice, 2006.

²⁸⁵ Yılmaz Bingöl, "The 'Colorful' Revolution of Kyrgyzstan: Democratic Transition or Global Competition?", **Alternatives: Turkish Journal of International Relations**, Vol: 5, No: 1&2, Spring&Summer 2006, p.73.

²⁸⁶ Mark R. Beissinger, "Promoting Democracy: Is Exporting Revolution a Constructive Strategy", **Dissent**, Winter 2006, p.18.

çok muhalefet hareketi de Ulusal Demokratik Enstitüsü'nden (National Democratic Institute) maddi yardım almıştır. Amerikan yönetimi, ayaklanmadan önceki yıllarda Ukrayna'daki sivil toplum kuruluşlarına Demokrasi Evi (Democracy House), Ulusal Demokrasi Vakfı (National Endowment for Democracy) gibi Amerikan sivil toplum kuruluşları aracılığıyla demokrasinin desteklenmesi çerçevesinde 65 milyon dolar yardımda bulunmuştur²⁸⁷. Aynı şekilde Kırgızistan'da faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına Amerikan sivil toplum kuruluşlarından önemli miktarlara maddi yardım aktarıldığına ilişkin basına birçok bilgi sızmıştır²⁸⁸.

Bush'un açıklamaları ise, Amerikan yönetiminin dolaylı rolünü kanıtlar niteliktedir. Nitekim Bush, Mayıs 2005'te gerçekleştirdiği Tiflis ziyaretinde, yaşanan ayaklanma sonucu gerçekleşen rejim değişikliğinin Kafkasya ve Orta Asya bölgesine örnek olması gerektiğini belirtmiştir. Bu açıklamanın özellikle Azerbaycan ve Ermenistan muhalefesinde büyük memnuniyet yaratması, yaşanan rejim değişikliklerinde ABD'nin rolünün olduğu iddialarını güçlendirmiştir²⁸⁹. Bush, Kırgızistan'da yaşanan ayaklanma için de, baskı altında yaşayan halkların yanında oldukları ifadesini kullanmıştır²⁹⁰. Ayrıca Bush, Ekim 2004'te Belarus'ta Lukashenko rejiminin devrilmesini amaçlayan Belarus Demokrasi Yasası'nı imzalamıştır²⁹¹.

Bush yönetiminin 11 Eylül sonrası dönemde izlediği tek taraflı ve saldırgan dış politikaya uluslararası destek bulmaya zorlandığı göz önüne alındığında, Amerikan yanlısı liderlerin iş başına gelmesinin önemi daha da iyi anlaşılacaktır. Bush yönetiminin yaşanan bu ayaklanmalara dolaylı destek vermesinde, demokrasinin yayılması amacının yanında başka siyasi amaçların da belirleyici olduğu görülmektedir. Zira tüm anti-demokratik özelliklerine rağmen Orta Asya'nın en demokratik yönetimi olarak nitelendirilen Kırgızistan'daki Askar Akayev yönetiminin seçilmesi demokrasinin yayılması misyonunun samimiyetine ilişkin kuşku uyandırmakta ve ayaklanmaya verilen destekte Kırgızistan'ın en fazla Rus yanlısı eski Sovyet cumhuriyetlerinden biri olmasının ve Akayev yönetiminin 11 Eylül sonrası dönemde ABD'nin bölgedeki politikalarını Washington'un beklediği ölçüde desteklememesinin mi belirleyici olduğu sorusunu akla getirmektedir²⁹².

²⁸⁷ Mark R. Beissinger, a.g.m., pp.19-20.

²⁸⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için Bkz: Yılmaz Bingöl, 2006, p.78-79.

²⁸⁹ Mark R. Beissinger, 2006, pp.18-19.

²⁹⁰ Yılmaz Bingöl, 2006, p.78.

²⁹¹ Mark R. Beissinger, 2006, p.18.

²⁹² Yılmaz Bingöl, 2006, pp.75, 77.

3.2.3.2. Demokrasinin Yayılması Politikasında Süreklilik ve Değişim

Hemen hemen her başkan gibi George W. Bush da demokrasinin yayılmasını ABD'nin bir misyonu olarak görmüş ve aktif bir demokratikleştirme politikası izlemiştir. Ancak bu politika çerçevesinde askeri güç kullanılması ve rejim değişikliğine başvurulması yoğun eleştiriler almıştır. Burada demokrasinin yayılması misyonunun kökenlerine inilecek ve daha önceki askeri güç kullanma ve rejim değişikliği eylemlerine bakılacak, geçmiş örnekler Bush yönetiminin dış politikasıyla karşılaştırılacak, böylece Bush yönetiminin demokrasinin yayılması politikasının niteliğinde bir değişim gerçekleştirip gerçekleştirmediği ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Amerikan dış politikasında önemli bir yere sahip olan demokrasinin yayılması misyonunun kökeni ABD'nin kimliği ve dünyadaki rolüne ilişkin genel algılamaya dayanmaktadır²⁹³. Koloni döneminin başlangıcından bağımsızlığa kadar olan dönemde çeşitli uluslardan oluşan bir bütün olarak yeni bir ulus ortaya çıkmış²⁹⁴, Avrupa'nın kirli geçmişi ve yozlaşmışlığı karşısında saf ve el değmemiş Amerika kıtası göçmenler tarafından yüceltilmiş ve bu kıtada insanlık için yeni ve umut dolu bir başlangıçtan bahsedilmiştir²⁹⁵. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi²⁹⁶ de, bütün insanların doğuştan eşit yaratıldığı, haklarını korumak için meşru hükümetlerin kurulması gerektiği, hükümetler bu amaçlara aykırı bir nitelik kazanırsa halkın onu değiştirme yetkisinin olduğu düşüncesine dayanmış, böylece demokratik bir felsefeye sahip olmuştur²⁹⁷. Bu gelişmeler ABD'nin etkileri günümüze kadar gelen idealist ve müdahaleci karakterini şekillendirmiş, bu demokratik ilkeler Amerikan dış politika tarihi boyunca tüm dünyaya yayılması gereken ilkeler olarak görülmüştür. Nitekim Amerikalılar, Bağımsızlık Savaşı sırasında İngiltere'ye karşı gerçekleştirdikleri mücadelenin gerçekten bir devrim niteliğinde olduğuna ve amaçlarının sadece kendileri için adalet yaratmak değil aynı zamanda insanlık tarihinde yeni ve demokratik bir çağ başlatmak

²⁹³ Todd J. Moss, "US Policy and Democratization in Africa: Limits of Liberal Universalism", **The Journal of Modern African Studies**, Vol: 33, No: 2, June 1995, p.189.

²⁹⁴ Allan Nevins ve Henry Steele Commager, **ABD Tarihi**, çev. Halil İnalçık, 2. Baskı, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2005, ss.29, 40-41.

²⁹⁵ Ferma Lekesizalın, "Amerika'nın Kuruluş Mitleri: Pastoral Cennet, Umutlar, Yeni Başlangıçlar", **Doğu Batı**, Sayı: 32, 2005, ss.90-92.

²⁹⁶ **The Declaration of Independence**, July 4, 1776, <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/declare.htm>, (Erişim Tarihi: 11 Nisan 2008).

²⁹⁷ Allan Nevins ve Henry Steele Commager, 2005, ss.78-84, 101, 105-106.

olduğuna inanmaktaydılar. Böylece Amerikan ulusal çıkarları ile insanlığın iyiliğinin aynı şey olduğu düşüncesi oluşmuştur. Bu mantık dünyanın bir gün Amerikan değerlerinin klavuzluğunda yeni bir düzen ile yönetileceği, bunun için de ABD'nin [kendi] evrensel değerlerini dünya yaymakla görevli olduğu inancına neden olmuştur²⁹⁸.

Bu bağlamda Amerikalıların kendilerine Tanrı tarafından verildiğine inandıkları ilahi misyon düşüncesi, ABD'nin kuruluşundan beri hakim olan en önemli inançlardan biridir²⁹⁹. Bu ilahi misyon, dünyadaki diğer halkları da kurtaracak olan, seçilmiş ve bu kaderi önceden belirlenmiş bir kurtarıcı ulus öngörmekte ve bu ulusa sorumluluklar yüklemektedir. Bu ilahi misyon sadece kilisenin faaliyet alanı ile sınırlı ruhani bir vizyon değil, her zaman siyasal bir yönü bulunan ve dış politikada Amerika'nın kurtarıcı rolü üstlenmesini öngören bir vizyondur. Bu bağlamda Amerikalılar seçilmiş bir ulus olarak kendi sınırları içinde gerçekleştirdikleri ilahi dönüşümü (liberal demokratik ilkeleri ve bu ilkelere dayanan yönetim biçimini) tüm dünyaya yayma sorumluluğu altında olduklarına inanmışlardır³⁰⁰. Bu anlayış tarih boyunca Amerikan dış politikasında idealist dürtüler olarak kendini gösterecek ve ABD'nin uluslararası alandaki müdahaleci karakterinin temelindeki ideolojik boyutu oluşturacaktı. Erken Kalvinistlerden Woodrow Wilson'a ve Ronald Reagan'ın "şeytan imparatorluğu"na, ABD kendisini bir kurtarıcı ulus olarak sunmak için bu ideolojiyi sık sık kullanmıştır³⁰¹.

Amerikan kimliğinde ve siyasal kültüründe sağlam köklere sahip olan demokrasinin yayılması misyonunun Amerikan dış politikasındaki yerine ilişkin iki farklı düşünce okulu gelişmiştir. Model oluşturma (exemplarism) olarak adlandırılan birinci perspektif, liberal demokratik değerlerin ve kurumların dünya genelinde yayılması için aktivist bir dış politika izlenmesi yerine, bu kurumların ülke içinde daha da güçlendirilerek dünyaya iyi bir model yaratılması için çaba sarfedilmesi gibi dolaylı bir dış politika stratejisinin izlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu görüşe göre,

²⁹⁸ Paul T. McCartney, 2004, pp.402-403.

²⁹⁹ Anglo-Sakson dünyasında tarihi Tanrı'nın takdir ve hikmetinin yönettiği ve bu süreçte Tanrı tarafından İngilizlere ayrıcalıklı bir rol verildiği şeklindeki ilahi düşünce, İngiltere'de Reformasyon'un ilk günlerinden itibaren son derece etkili olmuştur. Ancak Püritenler, Kraliçe I. Elizabeth'in ve bazı Stuart krallarının Püriten karşıtı politikaları nedeniyle bu ilahi misyon içinde İngiltere'nin kutsal bir rol oynayacağına dair inançtan 17. yüzyılda uzaklaşmış, bu nedenle büyük ilahi planın gerçekleşeceği alan ve kurtarıcı rolü Amerika'ya atfedilmiştir.

³⁰⁰ C. Akça Ataç ve Bahar Gürsel, "Amerikan Apokaliptik'inin Dünü Bugünü", **Doğu Batı**, Sayı: 32, 2005, ss.73, 76, 80-81.

³⁰¹ Todd J. Moss, 1995, p.190.

ABD, demokrasinin yayılmasını, kendi iç siyasal ve sosyal düzeninin mükemmelleştirilmesi yoluyla başarılı liberal demokratik devlet modelini önererek desteklemelidir. Model oluşturmacılar, demokrasinin yayılması politikası konusunda pasif ve daha az hırslı bir yaklaşım sergilemekte, ABD'nin dünyaya kendi modelini zorlamak için çaba sarfetmesinin ülke içinde liberal demokratik siyasal kültürün ve kurumların yozlaşmasına ve Amerikan modelinin çekiciliğinin zayıflamasına neden olacağını, dolayısıyla bu çabadaki başarısının sınırlı olacağını düşünmektedir³⁰².

Aktivist korumacılık (vindicationism) ise, ABD'nin model oluşturma ötesine geçmesi ve evrensel değerlerini yaymak için aktif sorumluluk üstlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Aktivist korumacılara göre, model oluşturmacıların ülke içinde çekici bir model oluşturulması ile dünyanın bu modeli benimseyeceği inancı ütöpiktir. ABD'nin demokrasinin dünya genelinde yayılması sürecini gerekirse müdahale ve kuvvet yoluyla hızlandırması gerekmektedir. Aktivist korumacılar, model oluşturmacılarından farklı olarak, Amerikan gücünün dünyada demokratik değişim yaratmak için yeterli olduğunu düşünmektedirler. Bu gruba göre, Amerikan gücünün yayılması ile demokrasinin yayılması arasında bir korelasyon vardır. Örneğin Huntington, dünya politikasında Amerikan gücünde veya etkisinde yaşanacak herhangi bir artışın dünyada özgürlüğün ve insan haklarının gelişmesiyle sonuçlanacağını ileri sürmektedir³⁰³.

ABD'nin bağımsız bir devlet olarak dünya sahnesine çıkmasından sonra, kurucu babalar demokrasinin yayılması misyonuna ilişkin model oluşturma görüşünü benimsemiştir. Daha önceki satırlarda da belirtildiği gibi, Amerikan devriminin insanlık tarihinde yeni ve demokratik bir çağ başlatacağına, bu nedenle dünyaya bir model oluşturduğuna inanılmaktaydı. ABD'nin aktivist bir dış politika izleyerek ülke dışında demokrasiyi yaymakta başarılı olabileceğine ilişkin şüphe söz konusuydu ve böyle bir çabanın kırılğan demokratik kurumları yozlaştıracağı endişesi hakimdi³⁰⁴. Ancak ABD'nin demokrasinin yayılmasındaki rolüne ilişkin bu iki görüş arasındaki tartışma bitmemiş, günümüze kadar varlığını korumuştur. Ayrıca demokrasinin yayılması politikasının günümüze kadar tamamen model oluşturma görüşü çerçevesinde izlendiğini söylemek yanlış olacaktır. Nitekim demokrasinin yayılması

³⁰² Jonathan Monten, 2005, pp.113, 124-125.

³⁰³ Jonathan Monten, a.g.m., p.125.

³⁰⁴ Jonathan Monten, a.g.m., p.129.

veya desteklenmesi amacıyla, aktivist korumacı yaklaşıma uygun bir şekilde pek çok kez müdahalede bulunulmuş ve askeri güç kullanılmıştır.

Demokrasinin yayılması misyonu çerçevesinde aktif bir dış politika benimsenmesi ise, John L. O’Sullivan tarafından 1839 yılında ortaya atılan “Önceden Çizilmiş Kader” (Manifest Destiny) görüşü ile söz konusu olmuştur³⁰⁵. Amerika kıtasının Tanrı’nın tarafından özgür gelişmeyi genişletmesi amacıyla Amerikan ulusuna yayılma için tahsis edildiği³⁰⁶, ABD’nin toprak genişlemesinin kaçınılmaz olduğu, çünkü Amerikan ulusunun Tanrı tarafından önceden yazılan kaderinin ABD’nin kuruluşunda yatan idealleri tüm Amerika kıtasına yaymayı öngördüğü düşüncesini ifade eden bu görüş³⁰⁷, Eski Dünya’dan Yeni Dünya’ya gelen öncüllerden itibaren süregelen idealist gelenekle toprakları genişleterek bu bölgelerde yaşayan halkları kurtarma misyonudur. Bu görüşe göre, ABD’ye katılmaları kıtanın geri kalmış toplumlarına yeniden hayat verecek ve kendi kendilerini gerçekleştirmeleri açısından büyük katkı sağlayacak olması nedeniyle, [ABD’nin] genişleme[si] komşu halklar için bir fırsat olacaktı³⁰⁸.

O’Sullivan bu kavramı ilk olarak ABD’nin Texas’ı ve Oregon’u işgaliyle bağlantılı olarak kullanmış, bu nedenle bu kavram toprak genişlemesi ile eş anlamlı kullanılmaya başlanmıştır³⁰⁹. Bu görüş ile Amerikan ulusuna yüklenen misyon sayesinde, ABD, Kuzey Amerika kıtasına yayılmak için ideolojik gerekçe elde etmiştir³¹⁰. Dolayısıyla ABD’nin demokrasinin yayılmasına yönelik aktif bir politika benimsemeye başladığı bu ilk örnekte askeri güç kullanılmış, yani aktivist korumacı görüş hakim olmuştur. Ayrıca demokrasinin yayılması politikası ile toprak elde edilmiş, yani Amerikan ulusal çıkarları da gerçekleştirilmiştir. Böylece demokrasinin yayılması politikası ile bu tarihten itibaren hem yukarıda bahsedilen tarihsel misyonun

³⁰⁵ John L. O’Sullivan, “The Great Nation of Futurity”, **The United States Democratic Review**, Vol: 6, No: 23, November 1839, pp.426-430.

³⁰⁶ Anders Stephanson, **Manifest Destiny: American Expansionism and the Empire of Right**, New York: Hill and Wang, 1995, p.xi.

³⁰⁷ Robert W. Johansen, “Introduction”, **Manifest Destiny and Empire: American Antebellum Expansionism**, eds. Sam W. Haynes and Christopher Morris, Texas: Texas A&M University Press, 1997-a, p.3.

³⁰⁸ Frederick Merk, **Manifest Destiny and the Mission in American History**, New York: Vintage Books, 1966, pp.3, 24, 33.

³⁰⁹ Robert W. Johansen, 1997-a, p.3; Robert W. Johansen, “The Meaning of Manifest Destiny”, **Manifest Destiny and Empire: American Antebellum Expansionism**, eds. Sam W. Haynes and Christopher Morris, Texas: Texas A&M University Press, 1997-b, pp.7-8.

³¹⁰ “Westward Expansion, Manifest Destiny, American Exceptionalism”, <http://www.mtholyoke.edu/~paul20i/classweb/AFP2008/westward.html>, (Erişim Tarihi: 25 Ekim 2008).

yerine getirilmesi, demokratik bir dünyanın daha barışçı ve Amerikan çıkarlarına ulaşılması açısından daha elverişli olacağı düşüncesi hakim olduğu için hem de ulusal çıkarların gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

ABD yalnızcılık politikasını terkedip uluslararası politikada inisiyatif almaya başladıkça demokrasinin yayılması misyonunun dış politikadaki ağırlığı daha fazla hissedilmeye ve aktivist korumacı görüş etkili olmaya başlamıştır. Bunun ilk örneği, ABD'nin I. Dünya Savaşı'na girmesinde ve savaş sonrasında barışın tesisi için Milletler Cemiyeti şemsiyesi altında yeni bir uluslararası düzenin inşa edilmesine öncülük yapmasında görülmüştür³¹¹. ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrası dönemde yalnızcılık politikasını kesin bir biçimde terkederek dünya politikasında inisiyatif almaya başlamasıyla demokrasinin yayılması misyonu Amerikan dış politikasının ayrılmaz unsurlarından biri haline gelmiştir. Demokratik değerlerin ötekisi olarak komünizm tehdidinin varlığı ise bunun için bir gerekçe yaratmıştır³¹². Nitekim Ulusal Güvenlik Konseyi tarafından 1950 yılında yayınlanan ve ABD'nin Soğuk Savaş stratejisini içeren "NSC 68" olarak adlandırılan gizli belgede de, özgürlük düşüncesinin varlığının kölelik toplumu tarafından yöneltilen sürekli bir tehditle karşı karşıya olduğu belirtilerek demokratik değerlere ve bu değerlerin savunulmasına güçlü bir biçimde vurguda bulunulmuştu.³¹³ Böylece Amerikalıların dünyayı kurtarma misyonunun yeniden güçlü bir biçimde gündeme gelmiştir. Nitekim ABD, Soğuk Savaş dönemi boyunca sürekli olarak demokratik dünyanın savunuculuğu temasını kullanmış, bu çerçevede pek çok dış politika eylemine girişmiş ve bu eylemlere iç ve uluslararası kamuoyunda meşruiyet sağlamıştır.

Uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için Amerikan dış politikasında siyasi ve askeri inisiyatif alınması ile liberal demokratik ilkelerin evrenselleştirilmesi

³¹¹ I. Dünya Savaşı sırasında Belçika'nın sebepsiz bir şekilde işgal edilmesi Amerikan halkında olumsuz imaj yaratmış, insanlığı zulümden koruma ve kurtarıcı misyon anlayışının etkisiyle Washington'un Almanya'nın aleyhine tutum almasına neden olarak 1917 yılında Kongre'nin savaşa girme kararı almasında etkili olan faktörlerden biri olmuştur. Frederick Merk, 1966, pp.263-264. Bu, sadece savaşa girilmesiyle sınırlı kalmamış, ayrıca idealist Başkan Woodrow Wilson'un da etkisiyle savaş sonrasında Amerikan değerlerine dayanan bir uluslararası düzen oluşturulmasına yönelik geniş kapsamlı bir politika haline gelmiştir. Bernadotte E. Schmitt, "The First World War, 1914-1918", **Proceedings of the American Philosophical Society**, Vol: 103, No: 3, June 15, 1959, pp.328-329.

³¹² Bu bağlamda savaştan sonra barışın hakim olacağı bir dünya düzeni oluşturulması amacı çerçevesinde ABD, Truman Doktrini ve Marshall Planı ile Avrupa'nın yeniden inşası ve savunulmasında inisiyatif olarak "özgür dünya"nın komünizmle mücadelesinde öncü rol oynamıştır. Çağrı Erhan, "Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 51, No: 1-4, Ocak-Aralık 1996, ss.275-276, 283.

³¹³ **NSC 68: United States Objectives and Programs for National Security**, April 14, 1950, <http://ftp.fas.org/irp/offdocs/nsc-hst/nsc-68.htm>, (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2008).

çabaları bir arada gitmiş, her iki çabanın da Amerikan ulusal çıkarlarının garanti altına alınmasına katkı yapacağı düşünülmüştür. Zira demokratik ilkelerin ve bu ilkelere dayanan yönetim biçiminin yaygınlaştırılması yoluyla, bu ilkeleri benimseyen devletler daha barışçı hareket edeceği ve serbest ticaretten yana olacağı için, hem uluslararası barış ve güvenlik sağlanacak, yani dünyayı kurtarma misyonu yerine getirilecek, hem de ABD'nin artık dünyanın her yerinde söz konusu olan ekonomik ve ticari çıkarları korunacaktı³¹⁴. Ancak Soğuk Savaş komünizmin yayılmasına karşı demokratik Batı dünyasının savunulması çerçevesinde yürütülmesine rağmen, burada temel amaç demokrasinin yayılmasından çok komünizmin yayılmasının durdurulması olmuştur. Zira bu amaçla komünist olmayan pek çok anti-demokratik lider Washington tarafından desteklenmiştir. Bu nedenle demokrasinin yayılması politikası çerçevesinde alınan inisiyatiflerde tarihsel misyonu yerine getirme amacının mı yoksa Amerikan ulusal çıkarlarını gerçekleştirme amacının mı belirleyici olduğunu ayırt etmek zor olacaktır.

Soğuk Savaş döneminde demokrasinin yayılması teması çerçevesinde askeri güç kullanılması ve rejim değişikliğine gidilmesinin en önemli örneğini ise Ronald Reagan yönetiminin 25 Ekim 1983'te bir Karayip adası olan Grenada'ya saldırısı oluşturmuştur. Üçüncü Dünya'da, anti-demokratik de olsalar Amerikan yanlısı rejimlerin yönetimde olmasına çalışan Reagan, bunu müttefik rejimlerin korunması ya da Grenada örneğinde olduğu gibi mevcut rejimlerin değiştirilerek yerlerine Amerikan yanlısı rejimlerin getirilmesi şeklinde yapmıştır. Grenada'da 12 Ekim'de Başbakan Yardımcısı Bernard Coard'ın desteklediği bir askeri darbeyle Başbakan Maurice Bishop'un sosyalist rejimi devrilmiş ve ordu komutanı Hudson Austin liderliğini ilan etmiş, yabancıların bu kaos ortamından uzaklaşmaya çalışarak ülkeden ayrılmak için havaalanlarını kullanmalarına izin verilmemiş, bu istikrarsızlığın tüm Karayiplere yayılması ihtimali de ortaya çıkınca işgal gerçekleşmiştir³¹⁵. Gerçekleştirilen askeri müdahale ile askeri cunta yönetimi sona erdirilmiş³¹⁶, İngiltere'nin atamış olduğu Vali

³¹⁴ Tezin üçüncü bölümünde değinileceği gibi, Bush yönetimi içinde demokrasinin yayılması politikasının en önemli savunucuları olan yeni muhafazakârlar da bu düşünceyi benimsemektedir. Richard Perle ile Yapılan Görüşme, 2010.

³¹⁵ Christopher C. Joyner, "Reflections on the Lawfulness of Invasion", **The American Journal of International Law**, Vol: 78, No: 1, January 1984, pp.131-132.

³¹⁶ Bir BM Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın gerçekleştirilen bu askeri müdahale Genel Kurul tarafından alınan kararla uluslararası hukukun ihlali olarak nitelendirilmiştir. **United Nations General Assembly Resolution 38/7**, United Nations, November 2, 1983, <http://daccess-dds-n.y.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/443/99/IMG/NR044399.pdf?OpenElement>, (Erişim Tarihi: 6

Sir Paul Scoon yeni yönetim tesis edilene kadar bir danışma konseyi oluşturmuştur³¹⁷. Devrik Başbakan Maurice Bishop, ulusal alanda hiçbir zaman özgür seçimler yapmayan, uluslararası alanda ise SSCB'yi destekleyen ve Küba ile yakın ilişkilere sahip olan sosyalist bir liderdi. Gerçekleştirilen darbe de sosyalist içerikteydi, zira darbenin en büyük destekçisi Bernard Coard da katı bir Marksist idi³¹⁸. Dolayısıyla gerçekleştirilen darbe ülkede demokratik yaşama yönelik bir darbe değildi. Bu nedenle Grenada müdahalesinin asıl amacının demokrasiyi tesis etmek olduğunu söylemek mümkün değildir³¹⁹. Bu gelişmeleri Grenada'da sosyalist rejimi sona erdirmek için bir fırsat olarak gören³²⁰ ve bu rejim değişikliği eylemiyle başta Nikaragua'daki Sandinista yönetimi olmak üzere sosyalist Üçüncü Dünya ülkelerine bir mesaj vermeyi amaçlayan Reagan yönetimi³²¹, demokrasinin yayılmasını bu rejim değişikliği eylemine meşruiyet elde etmek için bir gerekçe olarak kullanmıştır.

Askeri güç yoluyla rejim değişikliğine gidilmesinin Soğuk Savaş dönemindeki son örneği ise, George H. W. Bush yönetiminin Panama'ya saldırısı olmuştur. 7 Mayıs 1989'da yapılan ve Panama'nın fiili lideri olan Panama İstihbarat Şefi General Manuel Noriega'nın askeri diktatoryasına karşı çıkan partilerin oluşturduğu ittifakın desteklediği Guillermo Endara'nın galip çıktığı seçimleri Noriega'nın geçersiz sayması ve kendi desteklediği aday olan Carlos Duque'un liderliğini ilan etmesi ile başlayan siyasi kriz 20 Aralık'ta "Haklı Neden Operasyonu"nun (Operation Just Cause) gerçekleştirilmesiyle sonuçlanmıştır³²². Bu operasyonla Panama'yı işgal eden ABD, kısa bir süre sonra Noriega'yı yakalamış ve Panama Kanalı'nın güvenliğini sağlamıştır³²³. Demokrasinin desteklenmesi/yayılması çerçevesinde askeri gücün

Ağustos 2010). Güvenlik Konseyi'nde de benzer bir karar alınmaya çalışılmış, fakat karar ABD tarafından veto edilmiştir. Stephen Zunes, "The US Invasion of Grenada: A Twenty Year Retrospective", **Foreign Policy in Focus**, October 2003, <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/155/25966.html>, (Erişim Tarihi: 6 Ağustos 2010).

³¹⁷ Michael Rubner, "The Reagan Administration, the 1973 War Powers Resolution, and the Invasion of Grenada", **Political Science Quarterly**, Vol: 100, No: 4, Winter 1985-1986, p.628.

³¹⁸ Stephen Zunes, 2003.

³¹⁹ Reagan yönetimi, saldırıya ve akabindeki rejim değişikliğine yönelik resmi gerekçesini ise yaklaşık 1000 Amerikan vatandaşının korunması, demokratik kurumların yeniden işlemesine yardım edilmesi ve yaşanacak olası bir kaosun önüne geçilmesi olarak ifade etmiştir. Michael Rubner, 1985-1986, p.627.

³²⁰ Christopher C. Joyner, 1984, p.132.

³²¹ Stephen Zunes, 2003.

³²² Howard Jones, **Crucible of Power: A History of American Foreign Relations from 1897**, Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers Inc., 2008, pp.534-535; Rebecca L. Grant, **Operation Just Cause and the U.S. Policy Process**, Sante Monica, CA: Rand, 1991, pp.28-32.

³²³ Stephen Tanner, **Bush'ların Savaşları: Askeri Liderler Olarak Bir Baba ve Oğul Portresi**, çev. Ayşe Doğanç, Ankara: Elips Kitap, 2005, s.71-80.

kullanıldığı bu örnekte³²⁴ de demokrasinin yayılmasının daha büyük öncelik atfedilen başka amaçlara ulaşmak için bir gerekçe olarak kullanıldığı görülmektedir. Zira geleneksel olarak Amerika kıtasında üstünlüğünü sürdürmeyi amaçlayan ve bunun için Amerikan yanlısı rejimleri destekleyen ABD için Pasifik Okyanusu ile Karayip Denizi'ni birleştiren Panama Kanalı'nın güvenliği büyük önem arzemiş, bu bağlamda ülke yönetiminde en etkin kişi olan Noriega 1980'ler boyunca bu amaçlar için uygun bir araç olmuştur. Fakat bölgede uyuşturucu ticaretini destekleyen ve ABD'nin Panama Kanalı'ndaki çıkarlarını tehlikeye atan Noriega'nın 1980'lerin sonlarında ABD için artık bir müttefik olarak değil bir yük olarak görülmesi, SSCB ile gelişen ilişkilerin de sağladığı uygun imkanla birleşince Bush yönetiminin bu ülkeye askeri müdahalede bulunma yolunu tercih etmesine neden olmuştur³²⁵.

Demokrasinin yayılması politikası Bill Clinton yönetiminin dış politikasında daha büyük önem arzemiştir. Clinton, Soğuk Savaş sonrası dönemde dünyada demokrasiye ve serbest piyasa ekonomisine geçişlerin kaçınılmaz bir süreç olduğu varsayımına inanmaktaydı³²⁶. Nitekim demokrasinin yayılması Clinton'un dış politikasının üç temel direğinden biri olmuştur (diğerleri ekonomik gelişmenin desteklenmesi ve ulusal güvenliğin sağlanması)³²⁷. Demokrasinin yayılması insan haklarına saygı ile birlikte düşünölmüş, bu bağlamda askeri güç de kullanılmış, 1993'de Somali, 1995'te Bosna, 1994'te Haiti, 1999'da Kosova'da insani amaçlarla askeri güç kullanılması nedeniyle Clinton'un başkanlığı neredeyse insani müdahaleler dönemi olarak anılmaya başlanmıştır³²⁸.

Bunların da ötesinde, Clinton yönetimi de askeri güç yoluyla rejim değışikliği eylemine gitmiş, bunun ilk örneğı Haiti'de yaşanmıştır. Haiti'de Aralık 1990'da yapılan ve uluslararası gözlemcilerin adil olarak nitelendirdiğı seçimler sonucunda

³²⁴ Washington'un bu operasyona ilişkin gerekçeleri ise Panama'daki Amerikan vatandaşlarının çıkarlarını korumak, demokrasinin yeniden tesis edilmesine yardım etmek, Panama Kanalı Antlaşmaları'nı korumak ve Manuel Noriega'yı adalete teslim etmek olarak açıklanmış, fakat BM Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın gerçekleştirilmesi nedeniyle hukuki meşruiyetten uzak bir eylem olmuştur. George H. W. Bush yönetiminin gerekçeleri ve bunların hukuki meşruiyeti konusunda ayrıntılı bilgi için Bkz: Ved P. Nanda, "The Validity of United States Intervention in Panama Under International Law", **The American Journal of International Law**, Vol: 84, No: 2, April 1990, pp.494-503.

³²⁵ Benjamin Miller, "The Logic of US Military Interventions in the Post-Cold War Era", **Contemporary Security Policy**, Vol: 19, No: 3, December 1998, pp.91-92.

³²⁶ John Lewis Gaddis, 2002, p.53.

³²⁷ **A National Security Strategy for A New Century**, Washington D.C.: The White House, December 1999, p.iii.

³²⁸ Barbara Ann J. Rieffer ve Kristan Mercer, "US Democracy Promotion: The Clinton and Bush Administration", **Global Society**, Vol: 19, No: 4, October 2005, pp.391-195.

yönetime gelen Jean-Bertrand Aristide birkaç ay sonra Raoul Cedras öncülüğündeki bir askeri darbe sonucu devrilmiştir. Diplomatik çabaların ve askeri yönetimi zayıflatmak için uygulanan ekonomik müeyyidelerin başarısız olması nedeniyle BM Güvenlik Konseyi 31 Temmuz 1994'te askeri yönetimi devirmek ve demokrasiyi yeniden tesis etmek için askeri güç kullanılması da dahil her türlü yönteme başvurulmasına dair 940 sayılı kararı alarak Demokrasinin Desteklenmesi Operasyonu (Operation Uphold Democracy) başlatılmıştır³²⁹. Bu karar, ABD'nin bir ülkenin saldırısına karşı olmayıp demokratik yollardan seçilmiş bir liderin yeniden göreve getirilmesi için kuvvet kullanma izni aldığı ilk Güvenlik Konseyi kararıdır. Clinton'un Haiti'ye asker gönderme kararı almak üzere olduğu bir sırada eski Başkan Jimmy Carter'ın öncülüğündeki ekip cunta yönetimiyle diyaloga girmiş, Amerikan birlikleri harekete geçtikten sonra anlaşmaya varıldığı haberi gelmiş, askeri birlikler Haiti'ye ulaşmakla birlikte güç kullanılmaya gerek kalmadan demokratik yönetim tesis edilmiştir³³⁰. İstenilen sonuç askeri güç kullanılmaya gerek kalmadan elde edilmiş olsa da, bu operasyon Soğuk Savaş sonrası dönemde demokrasinin yayılması/desteklenmesi için askeri güç kullanılmasına yönelik ilk ciddi örnek olmuştur. Ancak Güvenlik Konseyi kararı çıkarılması nedeniyle hukuki meşruiyeti olan bir eylem olması bakımından 2003 yılındaki Irak savaşından ayrılmaktadır.

1999 yılındaki Kosova savaşı da kısmen demokrasinin yayılması bağlamında değerlendirilebilir. Clinton yönetimi, 1999'da Sırbistan'daki otoriter Slobadan Milošević yönetimine karşı Kosova'da yüz binlerce kişinin mülteci durumuna düşürülmesiyle ortaya çıkan insan hakları ihalelerini sona erdirmek amacıyla askeri müdahalede bulunulmasına öncülük etmiştir³³¹. Sırp lider Milošević, devrilen diğer rejimlerden ve liderlerden farklı olarak, ABD'ye veya müttefiklerine karşı terörist eylemleri desteklememekte, kitle imha silahları elde etmeye çalışmamakta, büyük petrol rezervlerini de kontrol etmemekteydi. Clinton yönetimine göre, Sırpların Kosovalı Arnavutlar üzerindeki eylemlerinin sona erdirilmesi sadece Avrupa kıtasını

³²⁹ W. Michael Reisman, "Haiti and the Validity of International Action", **The American Journal of International Law**, Vol: 89, No: 1, January 1995, p.82. Karar için Bkz: **United Nations Security Council, Resolution 940 (1994)**, Adopted by the Security Council at its 3413th Meeting, on 31 July 1994.

³³⁰ Derek Chollet and James Goldgeier, 2008, pp.96-97; Mark Penecy, **Democracy at the Point of Bayonets**, Pennsylvania: Pennsylvania State University Press, 1999, p.151.

³³¹ Nils Petter Gleditsch, Lene Siljeholm Christiansen & Håvard Hegre, "Democratic Jihad? Military Intervention and Democracy", p.14, Paper prepared for the Workshop on "Resources, Governance Structures, and Civil War"; ECPR Joint Sessions of Workshops, Uppsala, Sweden, 13-18 April 2004, http://www.prio.no/sptrans/-1311603299/file45238_hegre.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2010).

daha barışçıl yapmayacak, ayrıca gelecek için önemli bir emsal olacaktı. Nitekim Clinton, Kosova savaşıyla ilişkili olarak, sahip olduğu barış, refah ve bireysel özgürlük vizyonunun ülke içinde olduğu gibi ülke dışında da çalışarak etnik, ırksal ve dinsel azınlıklara saygı duyulmasının sağlanmasını gerektirdiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda Kosova savaşı, Amerikan askeri gücünün moral değerleri ve insan haklarını korumak için kullanılması gerektiğini savunan liberal şahinlerin bir zaferiydi³³². Kosova savaşı sadece insani müdahale niteliğine sahip olmamakta, bu savaşta elde edilecek galibiyetten sonra Miloşeviç rejiminin kısa sürede çökeceği düşünülmekte olduğu³³³ için bir rejim değişikliği boyutunu da içermekteydi. Nitekim savaştan sonra Kosova'nın kaybedilişi, bombalamanın yol açtığı zararların giderilemeyeişi ve olumsuz ekonomik durum Sırbistan'da Miloşeviç'in liderlik kapasitesinin sorgulanmasına ve muhalif eğilimlerin güçlenmesine neden olmuştur. Buna muhalefete ABD'den ve Avrupa ülkelerinden yapılan yardımlar da eklenince 5 Ekim 2000'de Miloşeviç'in devrilmesine ve yerine Vojislav Kostunica'nın gelmesine yol açan devrim gerçekleşmiştir³³⁴.

Tüm bunlardan anlaşılacağı gibi, demokrasinin yayılması politikasının askeri güç kullanma yoluyla yürütülmesi, bu bağlamda rejim değişikliği gerçekleştirilmesi ve bu politikanın zaman zaman başka amaçlara ulaşmak için bir gerekçe olarak kullanılması Amerikan dış politika tarihinde sadece Irak savaşı ile sınırlı bir şey değildir³³⁵. Demokrasinin yayılması politikası bazen Eisenhower yönetiminin İran Başbakanı Muhammed Musaddık'ın devrilmesinin mimarlığını yapması, CIA'in Küba'da Fidel Castro yönetimini devirmek için Kübalı sürgünleri eğitmesi, Ronald Reagan'ın Nikaragua'da Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni devirmek için muhalifleri desteklemesi gibi dolaylı yollardan yürütülürken, bazen de yukarıda bahsedilen örneklerde olduğu gibi doğrudan askeri güç kullanarak yürütülmüştür. Dolayısıyla Bush yönetiminin Irak'ta Saddam Hüseyin rejimini devirmesiyle Amerikan dış politikasında bir devrim gerçekleştirdiği görüşü doğru değildir. Ancak Bush'un yaklaşımında yeni olan şey, önceki sayfalarda da ifade edildiği gibi, ilk kez

³³² Derek Chollet and James Goldgeier, 2008, pp.212-213, 227.

³³³ Nils Petter Gleditsch, Lene Siljeholm Christiansen & Håvard Hegre, 2004.

³³⁴ Ray Jennings, "Serbia's October Revolution: Evaluating International Efforts Promoting Democratic Breakthrough", <http://www.wilsoncenter.org/topics/pubs/MR346Jennings.doc>, (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2006).

³³⁵ James M. Goldgeier ile Yapılan Görüşme, Washington D.C.: The George Washington University The Elliot School of International Affairs, 14 Ekim 2009.

doğrudan bir saldırıya ya da yakın bir saldırı tehdidinde maruz kalınmaksızın veya yukarıda bahsedilen örneklerde olduğu gibi o devlet içinde bölgesel ya da uluslararası istikrarı olumsuz etkileyen bir çatışma, darbe ya da herhangi bir kaos söz konusu olmaksızın başka bir devletin yönetiminin devrilmesi amacıyla askeri güç kullanılmasıdır³³⁶.

3.2.4. Yumuşak Güçten Sert Güce

3.2.4.1. 11 Eylül Sonrası Dönemde Sert Güç Merkezli Dış Politika

11 Eylül sonrası dönemde Amerikan dış politikasında en göze çarpan unsurlardan biri, sert güç unsurlarına oldukça büyük önem verilmesi ve askeri gücün en önemli dış politika aracı haline gelmesidir. Başkan adayı olduğu dönemde Clinton' u ülke dışında oldukça sık askeri güç kullanmakla eleştiren Bush, 11 Eylül sonrası dönemde büyük ölçekli güç kullanma eylemlerine girişmiştir. Tezin önceki sayfalarında da değinildiği gibi, bu yaklaşım değişikliğinde 11 Eylül saldırılarının önemli etkisinin olduğu kuşkusuzdur. Zira bu saldırılarla terörizm tehdidi en önemli ulusal güvenlik sorunu haline gelmiş ve bu sorunla mücadele de Amerikan dış politikasına hakim olmuştur.

Öncelikle, Bush yönetiminin terörizme karşı mücadeleyi terörizme karşı savaşa indirgemesi, dış politikaya sert güç merkezli yaklaşımını daha en baştan ortaya koymaktaydı. Nitekim Bush'un 11 Eylül saldırılarından sonra yaptığı tüm açıklamalarda terörizm tehdidini salt askeri bir tehdit olarak algıladığı görülmüş, bu bağlamda Bush terörizmi askeri, siyasi, sosyal, ekonomik unsurlarıyla bir bütün olarak değerlendirmek yerine terörizmle mücadele çerçevesinde sadece askeri tedbirlere değinmiştir³³⁷. Aynı şey, Bush'un dış politikasının çerçevesini çizen 2002 yılındaki stratejide de görülmektedir. Stratejide hem ABD'ye hem de genel olarak uluslararası düzene ilişkin güvenlik tehditleri realist bir yaklaşımla ele alınmıştır³³⁸. Terörizm ve bununla bağlantılı olarak kitle imha silahları tehdidi ve bu tehditlerle nasıl mücadele

³³⁶ Ivo H. Daalder and James M. Lindsay, 2003, p.14.

³³⁷ Bush'un konuşmalarındaki bu yaklaşımı için Bkz: George W. Bush, "Remarks by the President Upon Arrival", September 16, 2001; George W. Bush, "National Day of Prayer and Remembrance for the Victims of the Terrorist Attacks on September 11, 2001", September 14, 2001; "President George W. Bush's Speech to a Joint Session of Congress September 20, 2001"; "You are Either with Us or Against Us".

³³⁸ Kaan H. Ökten, "ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi: Kant'ın Radikal Bir Yorumu mu?", **Kartalın Kanat Sesleri: ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, der. Toktamış Ateş, Ankara: Ümit Yayıncılık, 2004, s.168.

edileceği üzerine kurulu olan stratejide, terörist örgütlerin ulusal ve uluslararası gücün tüm unsurları kullanılarak, tehdit Amerikan sınırlarına ulaşmadan ön alıcı bir şekilde harekete geçilerek, terörizme devlet desteği ortadan kaldırılarak yok edileceği belirtilmiştir³³⁹. Görüldüğü gibi stratejide bahsedilen yöntemler askeri boyutu ağırlıklı olan yöntemler olmakta, Bush yönetimi daha güvenli bir dünya yaratma amacına savaş ve rejim değişikliği gibi zorlayıcı yollarla ulaşmaya çalışmaktaydı.

Terörizme karşı mücadelenin savaşa indirgenmesi ve bu savaşın mekânı ve görünürlüğü olmayan bir oluşuma karşı yapılan bir savaş olması, hem savaşın mekânsal ve zamansal sınırlarını belirsizleştirerek El-Kaide ile sınırlı kalma olasılığını ortadan kaldırmakta hem de savaşın söylemsel kurgusunda bir meşruiyet sorununu gündeme getirmekteydi. Ayrıca 11 Eylül sonrası dönemde uluslararası ilişkilerin siyasi boyutta Carl Schmitt'in siyaset anlayışı desteklercesine “dost-düşman ayrımı” temelinde, kültürel boyutta da Samuel Huntington'un medeniyetler çatışması tezini anımsatırcasına “bizden olanlar/bize benzeyenler ile düşman ötekiler” şeklinde söylemsel kuruluşu, 11 Eylül sonrası dünyanın siyasal ve kültürel bağlamının savaş ekseninde kurulduğunu göstermektedir. Zira bu iki boyutun ortak özelliği, çatışma ve güvenlik olgularının uluslararası ilişkilerin ana kurucu ögesi olduğunun tartışmasız bir gerçek olarak kabul edilmesi, bu bağlamda siyasi alana ekonomik ve kültürel alanlara karşı öncelik ve belirleyicilik rolü vermesi, dünya düzeninin sağlanmasını da devlet ekseninde gelişmiş bir liderlik ya da hegemonya anlayışı içinde görmeyi olanaklı kılmasıdır. Bu mantığa göre, çatışmaya dayalı uluslararası ilişkiler içinde düzen, her ne kadar uluslararası ve bölgesel örgütlere ihtiyaç duysa da, temel olarak ancak hegemon bir devletin, yani ABD'nin varlığıyla sağlanabilir. O halde 11 Eylül sonrası dönemde terörizme karşı savaştan bahsedilirken, aynı zamanda dünya hegemonyasından, dolayısıyla da dünya düzeninin dost-düşman çatışması temelinde yeniden tanımlanması sürecinden bahsedilmiş olmaktadır³⁴⁰.

Bush'un siyasal sorunlara askeri çözümlerle yaklaşması, ayrıca Clinton döneminde sınırlı bir şekilde yapılması planlanan füze savunma sistemi projesini, teröristlerden gelecek kitle imha silahları tehdidine karşı savunma sağlayacağı gerekçesiyle daha geniş bir kapsamda inşa etmek için çalışmalara başlaması Bush

³³⁹ The National Security Strategy of the United States of America, 2002, p.6.

³⁴⁰ E. Fuat Keyman, “Globalleşme, Oryantalizm ve Öteki Sorunu: 11 Eylül Sonrası Dünya ve Adalet”, **Doğu Batı**, Sayı: 20, 2002, ss.12-14, 17.

yönetiminin dış politikasında sert gücün ağırlığını ortaya koyan örnekler olmuştur³⁴¹. Bu bağlamda en çok dikkat çeken konulardan biri de, Clinton döneminde oldukça büyük önem verilen ekonomik konuların 11 Eylül sonrası dönemde bir ulusal güvenlik meselesi olarak görülmeye başlanması, dış ekonomik konuların güvenlik gündemine tabi kılınmasıdır. Beeson ve Higgott bu durumu “ekonomik küreselleşmenin güvenlikleştirilmesi” olarak adlandırmaktadır³⁴².

Gerek bu açıklamalardan gerekse de önceki başlıklardaki bilgilerden anlaşılacağı gibi, 11 Eylül saldırılarından sonra ABD isteklerini elde etmek için diplomasi, uluslararası hukuk, ideoloji ve ekonomik güç gibi yumuşak güç unsurlarına başvurmaktan ziyade tehdidi ve kuvvet kullanmayı tercih etmiştir³⁴³. Nitekim 2003 yılındaki Birliğin Durumu konuşmasında, Bush, Amerikan halkının güvenliğini korumak için bir süreç izlemekten ziyade doğrudan sonuca giden tedbirleri izleyeceklerini belirtmiştir³⁴⁴. Dolayısıyla Bush’un bu konudaki yaklaşımı, ortaya çıkan tehditlere önce askeri olarak müdahale etmek, daha sonra siyasal perspektifle yaklaşmaktır³⁴⁵. Bu yaklaşım, uluslararası ilişkilerde popülaritenin ve meşruiyetin kısa ömürlü bir şey olduğu, ABD’nin istediklerini dünyanın onayı olarak veya olmadan yapabilecek kadar güçlü olduğu düşüncesine dayanmaktaydı³⁴⁶. Bu bağlamda Bush yönetiminin 11 Eylül sonrası dönemde ön plana çıkan tek taraflılık eğilimi de yumuşak güçten uzaklaşıp sert güce yakınlaşması ile ilişkililiydi.

Dünya politikasının en üstte klasik devletler arası askeri ilişkilerin bulunduğu ve ABD’nin üstünlüğü nedeniyle tek kutuplu bir ilişkinin söz konusu olduğu, ortada devletler arası ekonomik ilişkilerin bulunduğu ve güç dağılımının çok kutuplu bir nitelik arzettiği, en altta ise uluslar üstü ilişkilerin bulunduğu ve gücün geniş bir şekilde ve devletler ile devlet dışı aktörler arasında dağıldığı üç boyutlu bir satranç oyununa benzeten Nye, Bush yönetiminin ise en üstte bulunan klasik askeri çözümleri tercih ettiğini ve böylece üç boyutlu bir oyunda tek boyutlu bir strateji ile oynadığını ileri sürmektedir. Bu bağlamda Nye, terörizmle mücadelede savaşın dışında istihbarat paylaşımı, polis görevi, finansman akışının izlenmesi, sınır kontrolü gibi konularda

³⁴¹ David Hastings Dunn, 2003, p.287; Fraser Cameron, 2002, p.73.

³⁴² Mark Beeson and Richard Higgott, “Hegemony, Institutionalism and US Foreign Policy: Theory and Practice in Comparative Historical Perspective, **Third World Quarterly**, Vol: 26, No. 7, 2005, p.1180.

³⁴³ James Anderson, 2003, p.38.

³⁴⁴ “Bush’s State of Union Speech”, January 29, 2003.

³⁴⁵ David Hastings Dunn, 2003, p.294.

³⁴⁶ Joseph S. Nye, “The Decline of America’s Soft Power; Why Washington Should Worry”, **Foreign Affairs**, Vol: 83, No: 3, May/June 2004-b, p.16.

diğer devletler ile sivil işbirliğinin gerekli olduğunu ve bu sürecin askeri güç kullanmaktan daha zor olduğunun unutulmaması gerektiğini vurgulamakta, uluslar üstü terörizm ağına karşı en iyi cevabın işbirliği yapan hükümetler birimleri ağı olduğunu savunmaktadır³⁴⁷. Bu bağlamda ABD'nin çekiciliğinin, yani yumuşak gücünün bu işbirliğinin derecesini etkileyeceğini belirten Nye'a göre, Amerikan politikaları diğer devletlerin ve ulusların gözünde meşruluğunu ve güvenilirliğini yitirdiğinde ABD'nin yumuşak gücü azalacaktı. Nitekim 11 Eylül sonrası dönemde Washington'un yanında yer alan ve Afganistan'da El-Kaide'ye karşı yapılan askeri harekâta destek veren pek çok ülke, Irak savaşına girişilince bu desteği çekmiştir. Dolayısıyla Nye, ABD Irak savaşına girişiyle yumuşak gücünü harcadığı için, savaş sonrasında gerekenden çok daha pahalıya mal olduğuna dikkat çekmektedir³⁴⁸.

Bush yönetiminin bir yandan sert gücü merkez alan bir dış politika benimserken bir yandan da 2002 stratejisinde müttefiklerle yakın işbirliği içinde hareket edileceği, özellikle terörizmin kaynağı olan İslam dünyasında demokrasinin yayılması için çalışılacağı ve güçlü bir dünya ekonomisinin dünya genelinde refahı ve özgürlüğü artırarak ABD'nin ulusal güvenliğini güçlendireceği için ekonomik büyümenin ve ekonomik özgürlüğün Amerikan sınırları ötesinde de güçlendirileceği ifadeleriyle³⁴⁹ yumuşak gücün³⁵⁰ de kullanılacağını belirtmesi çelişki oluşturmaktaydı. Zira terörizmle mücadelede sert gücün ön plana çıkarılması ve

³⁴⁷ Joseph S. Nye, "U.S. Power and Strategy After Iraq", *Foreign Affairs*, Vol: 82, No: 4, July/August 2003-b, pp.65-66.

³⁴⁸ Joseph S. Nye, **Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Yolu**, çev. Rayhan İnan Aydın, Ankara: Elips Kitap, 2005, ss.120, 130.

³⁴⁹ The National Security Strategy of the United States of America, 2002, pp.6, 17.

³⁵⁰ Joseph S. Nye'a göre, askeri ve ekonomik güç başkalarının fikirlerini değiştirmek için kullanılabilen sert komuta güçleriyken, yumuşak güç ise siyasi gündemi diğer insanların önceliklerini şekillendirecek biçimde belirleme kabiliyetidir. Bir devletin yumuşak güç kaynakları diğerleri tarafından çekici bulunan kültürüne, diğerleri tarafından benimsenen demokrasi ve insani hakları gibi değerlerine, diğerleri tarafından meşru görülen politikalarına dayanır. Bir devlet çekici bir kültüre ve ideolojiye sahip olması, diğer toplumların beklentileriyle uyumlu uluslararası kurallar geliştirebilmesi ve politikalar izlemesi durumunda izlediği dış politikada daha az uluslararası dirençle karşılaşır. Yani yumuşak gücün kullanılması durumunda girişilecek dış politika eylemleri daha az maliyetli olacak ve söz konusu eylem daha kolay sürdürülebilir olacaktır. Ancak sert güç araçları kullanılarak ve tek taraflı bir şekilde gerçekleştirilen eylemler, müttefiklerin destek vermemesi ve hatta karşı çıkması durumunda daha maliyetli olacaktır. Bir devletin yumuşak gücü azalınca amaçlarını zorlamaya başvurmadan elde etme yeteneği zayıflamaktadır. Evelyn Goh, 2003, p.82; Joseph S. Nye, **Amerikan Gücünün Paradoksu**, çev. Gürol Koca, İstanbul: Literatür Yayıncılık 2003-a, ss.10-11, 13; Joseph S. Nye, "Hard Power, Soft Power and the 'War on Terrorism'", **American Power in the Twenty-First Century**, eds. David Held and Mathias Koenig-Archibugi, Cambridge: Polity Press, 2004-a, p.127; Joseph S. Nye, 2004-b, p.16. David P. Calleo'ya göre, bir hegemon aktör hem sert hem de yumuşak güce sahip olmalıdır. Sert güç olmadan sahip olunan hırslı yumuşak güç, iddialı fakat etkisiz olacaktır. Aynı şekilde yumuşak güç olmadan sahip olunan sert gücün de sürdürülmesi maliyetli olacaktır. David P. Calleo, **Follies of Power: America's Unipolar Fantasy**, New York: Cambridge University Press, 2009, p.67.

özellikle de ön alıcı müdahalenin dış politikada bir seçenek olarak gündeme alınması, demokrasinin yayılması ve küresel ekonomik refahın artırılması gibi yumuşak güç unsurlarının hem etkinliğini azaltmakta hem de niteliğini değiştirmektedir.

Amerikan değerlerinin yayılması yumuşak gücün önemli bir unsurudur. Bu bağlamda Amerikan dış politikasında önemli bir yere sahip olan demokrasinin yayılması politikası, liberal demokrasi, insan hakları, serbest piyasa ekonomisi gibi Amerikan değerlerinin daha geniş bir coğrafyada benimsenmesini sağlayacağı için ABD'nin dünya genelindeki yumuşak gücünün artmasına ve böylece ulusal çıkarlarını daha kolay elde etmesine imkan sağlayacak bir şeydir. Terörizmle mücadeleyi sert güç araçlarına dayandıran Bush yönetiminin de yumuşak güç çerçevesinde değerlendirilebilecek en önemli çabası, demokrasinin yayılmasıdır. Nitekim Bush yönetimi, özellikle Ortadoğu'daki ekonomik olarak liberal olmayan ve siyasi olarak baskıcı olan rejimleri zayıflatmak veya değiştirmek suretiyle ABD'nin yumuşak gücünü daha etkin ve kuvvetli bir şekle sokmak istemiş, ancak bunu sert gücü kullanarak yapmış, demokrasinin yayılması politikasını askeri güç ile birlikte yürütmüştür³⁵¹. Afganistan ve Irak'taki rejim değişiklikleri ise Amerikan yumuşak gücünün bu yeni versiyonunun test alanları olmuştur.

Bu ülkeler bir demokratik kültüre sahip olmadığı için, Bush yönetiminin bu politikasının başarısı Amerikan sert gücünün etkinliğine ve sürekliliğine bağlıydı³⁵². Oysa demokrasinin güç yoluyla empoze edilemeyeceğine dikkat çeken Joseph S. Nye, Amerika'nın politikalarının esasının ve tarzının demokrasi mesajıyla uyumlu olmadığı sürece bunların hiçbirinin etkili olmayacağını savunmaktadır³⁵³. Bu bağlamda bir yandan demokrasi evrensel bir değer olarak tüm dünyaya yayılması gereken bir şey olarak görülürken diğer yandan da BM'nin küçümsenmesi ve uluslararası hukukun ihlal edilmesi büyük bir çelişki oluşturmaktaydı³⁵⁴. Bu nedenle özünde bir yumuşak güç unsuru olan demokrasinin yayılması politikasının sert güç unsurları ile yürütülmeye çalışması bu politikanın başarı şansını zora sokmuştu. Nitekim Suriye ve İran'daki anti demokratik yönetimlerin de gündeme getirilmesine rağmen savaş sonrası Irak'ta karşılaşılan sorunlar ve uluslararası toplumun tepkisi nedeniyle yeni inisiyatiflerin alınamaması bu politikanın başarısızlığını ortaya koymaktadır.

³⁵¹ David P. Calleo, a.g.e., p.68.

³⁵² David P. Calleo, a.g.e., pp.69-71.

³⁵³ Joseph S. Nye, 2005, ss.119, 121.

³⁵⁴ Kuang Xinnian, 2005, p.162.

Dolayısıyla Bush yönetiminin 11 Eylül sonrası dönemde sert güce dayanan dış politikasının Amerikan yumuşak gücünü daha da zayıflattığı genel kabul görmektedir. Bush yönetiminin izlediği politikalar Amerikan gücünün sert yanını vurgulamaya hizmet etmiş, özellikle Irak savaşına giden süreçte, savaş sırasında ve sonrasında izlediği politikalarla Amerikan yumuşak gücünü azaltmıştır³⁵⁵. Nitekim liberal düzenlerde, düzenin kontrolü zorlama yerine rıza ve uzlaşmaya dayanır. Her şiddet eylemi ve dayatma içeren her eylem liberalizmin normlarının bir ihlalidir ve her ihlal liberal düzeni zayıflatır. Öncelikle, bu tür eylemler liberal olmayan rejimleri ve toplumları liberalleştirme çabalarını sekteye uğratar. Bir yandan ulusların haklarını sayarken kendi kaderini belirleme ve kendi kendini özgürce yönetmeden bahsedip bir yandan da bu uluslara demokratik yönetim şeklinin empoze edilmesi çelişki oluşturmaktadır³⁵⁶. Ayrıca, liberal düzeni tesis etmek veya korumak için askeri güç kullanmak ve savaşa başvurmak tam aksine mevcut uluslararası kurumlara zarar verecektir. Bu nedenle Bush yönetiminin bazı eylemleri pek çok liberal devlet ve kurum tarafından eleştirilmiştir³⁵⁷.

Terörizme karşı savaşa verilen uluslararası reaksiyonlar ABD'nin uluslararası ideolojik güç dengesinde zemin kaybetmeye başladığını göstermiştir. Fred Halliday, 11 Eylül sonrası dönemde ABD'ye karşı hisler besleyen bir küresel koalisyonun oluşmaya başladığı saptamasını yapmıştır³⁵⁸. Özellikle Irak savaşından sonra İtalya ve İspanya gibi hükümetlerinin savaşa destek verdiği ülkelerde ABD'nin popülaritesinden önemli düşüşler yaşanmıştır. Aynı şey Fas'tan Türkiye ve Endonezya'ya kadar İslam dünyası için de geçerlidir. Bu bağlamda nispeten Amerikan yanlısı ülkelerin de içinde bulunduğu pek çok İslam ülkesinde Amerikan karşıtlığı arttığı gibi, El-Kaide gibi terörist örgütler daha büyük sempatiye ve daha kolay militan elde etme imkânına kavuşmuştur³⁵⁹. Nitekim 1990'lı yıllardan beri radikal ve terörist gruplar Amerikan karşıtı duygularını ABD'nin İsrail'e desteği, Irak'a uygulanan baskılar, Müslüman ülkelerdeki Amerikan üsleri, 1998'de Afganistan ve Sudan'a düzenlenen füze saldırıları gibi eylemlerden faydalanarak beslemişlerdi. 11 Eylül sonrası dönemde ise

³⁵⁵ Evelyn Goh, 2003, p.81; Joseph S. Nye, 2004-a, pp.127-128.

³⁵⁶ Edward Rhodes, "The Imperial Logic of Bush's Liberal Agenda", **Survival**, Vol: 45, No: 1, Spring 2003, p.148.

³⁵⁷ Edward Rhodes, a.g.m., p.148; G. John Ikenberry, "A Weaker World", **Prospect**, November 2005, pp.32-33; G. John Ikenberry, 2007.

³⁵⁸ Evelyn Goh, 2003, p.81.

³⁵⁹ Joseph S. Nye, 2004-a, pp.114-115, 128-129.

Afganistan ve Irak'ta askeri güç yoluyla rejim değişikliğine gidilmesi ABD'nin zorba imajını ve Amerikan karşıtı duyguları güçlendirmiştir³⁶⁰.

Bush'un ikinci başkanlık döneminde ise birinci dönemdeki sert güç merkezli dış politikadan nispi bir sapma görülmüştür. Bu durum Bush yönetiminin kullandığı üsluba da yansımıştır. Nitekim Dışişleri Bakanı Rice'ın 21. yüzyılın tehditleriyle sadece askeri güç ile mücadele edemeyeceklerini ifade etmesi oldukça dikkat çekicidir. Zira Bush yönetiminin 11 Eylül sonrası dönemdeki dış politikasının en önemli özelliği uluslararası sorunlara askeri güç ile yaklaşması ve askeri gücün ABD'nin güvenliğini sağlayacağına inanılmasıydı. Bu dönemdeki en önemli tehdit olarak görülen terörizme karşı da tamamen askeri güce dayanan bir mücadele yürütülmüştür. Oysa Rice, ABD'nin ulusal güvenliğinin savunma, diplomasi, kalkınma yardımı, demokrasinin desteklenmesi, serbest ticaret gibi unsurların hepsini birden içermesi gerektiğini ifade ederek yumuşak gücün de etkin bir şekilde kullanıldığı bir dış politika anlayışını tasvir etmiştir³⁶¹.

Bu anlayış 2006 stratejisine de yansımış, stratejide 2002 stratejisinde sınırlı bir şekilde değinilen kamu sağlığını tehdit eden sınır tanımayan salgın hastalıklar, yasadışı uyuşturucu ve insan ticareti, yoksulluk, sel, kasırga, deprem gibi çevresel felaketler gibi küreselleşen dünyanın sorunlarına ve bu sorunlarla mücadele edilmesine de daha büyük vurguda bulunulmuştur³⁶². Stratejide ayrıca, tüm dünyayı ilgilendiren bölgesel çatışmalara (İsrail-Filistin çatışması, Pakistan-Hindistan sorunları, Darfur'da, Kolombiya'da, Etiyopya'da, Uganda'da, Nepal'de yaşanan istikrarsızlıklar) ve bu çatışmaların çözüm yollarına 2002 stratejisi ile kıyaslandığından daha geniş yer verilmiştir. Bu bağlamda bölgesel çatışmalara uzun vadeli çözüm bulmanın en iyi yolunun demokrasinin yayılması olduğu belirtilmiştir³⁶³. Demokrasinin yayılması politikası ise Bush yönetiminin ikinci döneminde yumuşak güce daha fazla ağırlık verilerek yürütülmüş, bir askeri güç kullanımı yoluyla rejim değişikliği eylemine girilmemiştir.

Bush yönetiminin yumuşak güce daha fazla önem vermeye başlamasının en önemli somut yansıması ise şer eksenli ülkelere yönelik politikada olmuştur. Irak'ta

³⁶⁰ Evelyn Goh, 2003, p.83.

³⁶¹ Condoleezza Rice, "Remarks on Transformational Diplomacy", Washington D.C.: Georgetown University, February 12, 2008, <http://merln.ndu.edu/archivepdf/nss/state/100703.pdf>, (Erişim Tarihi: 3 Aralık 2009).

³⁶² The National Security Strategy of the United States of America, 2006, p.47.

³⁶³ The National Security Strategy of the United States of America, a.g.e., pp.14-17.

Saddam Hüseyin yönetiminin devrilmesi, 2002 stratejisi ile ortaya konulan Bush Doktrini'nin en önemli örneğiydi. Bu eylemden sonra şer ekseni ülkelerine karşı askeri güç kullanılmamış³⁶⁴, önceki sayfalarda ayrıntılı olarak değinildiği gibi İran ve Kuzey Kore'nin nükleer programı konusunda çok taraflı müzakereler tercih edilmiştir³⁶⁵. Dolayısıyla sert gücün amaçlanan başarıyı getirememesinin farkına varan Bush'un ikinci başkanlık döneminde yumuşak güce daha fazla önem verdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

3.2.4.2. Amerikan Dış Politikasında Sert Gücün Yeri

Sert güç, Amerikan dış politikasında her zaman büyük önem verilen ve hemen hemen her yönetimin başvurduğu bir güç unsurudur. Özellikle Soğuk Savaş döneminde, dünya politikasının özelliği gereği, Amerikan dış politikası sert güce ve askeri gücün Sovyet askeri gücü karşısındaki nispi üstünlüğüne dayanmaktaydı. Soğuk Savaş'ın mantığı, her iki blokun askeri anlamda gücünü artırarak diğer blok karşısındaki caydırıcılık kapasitesini korumak üzerine kurulu olduğu için, bu dönemde yumuşak gücün dış politikadaki yeri oldukça zayıftı. Bu bağlamda Vietnam Savaşı yıllarında askeri harcamaların boyutu ve askeri gücün aktif olarak kullanımı had safhaya ulaşmış, Richard Nixon döneminden itibaren yumuşama politikası nedeniyle askeri gücün rolü nispeten zayıflamasına rağmen, SSCB'yi silahlanma yarışını kızıştırarak yıkmayı amaçlayan Ronald Reagan döneminde askeri harcamalarda yeniden büyük artışlara girişilmiş ve Üçüncü Dünya ülkelerinde pek çok askeri müdahalede bulunulmuştur. Komünizm tehdidinin ortadan kalkmasından sonra ise askeri harcamalarda düşüşler yaşanmış ve artık askeri güce çok fazla ihtiyaç duyulmayacağı beklentisi hakim olmaya başlamıştır. Özellikle Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle ortaya çıkan Körfez Krizi ve Balkanlar'da yaşanan etnik çatışmalar nedeniyle askeri güce başvurma ihtiyacı ortaya çıksa da, genel kanı askeri gücün artık eski önemini ve etkinliğini yitirdiği, yumuşak güç unsurlarının daha ön plana çıktığı yönünde olmuştur. Üçüncü bölümde daha ayrıntılı olarak değinileceği gibi, serbest piyasa ekonomisi ve demokrasiye dayanan yönetim biçiminin yaygınlaştırılması bu dönemde Amerikan dış politikasının temel amacı olmuş, askeri güç de bu amacın başarıya ulaşmasını destekleyici bir role sahip olmuştur.

³⁶⁴ Mike Allen and Romesh Ratnesar, 2006.

³⁶⁵ Ivo H. Daalder and James M. Lindsay, 2005; Mike Allen and Romesh Ratnesar, a.g.m.

Bush yönetiminin sert gücü ön plana çıkaran dış politikası eleştirilirken, genellikle Clinton yönetiminin dış politikası ve askeri güce olan yaklaşımı ile kıyaslama yapılmaktadır³⁶⁶. Bush yönetimi dış politikasında askeri güce terörizmle mücadele çerçevesinde öncelik vermeye başladığı için, bu eleştirilerin gerçekliğini ortaya koymak bakımından ilk önce her iki başkanın terörizmle mücadele politikalarına bakmak gerekmektedir. Clinton döneminde 11 Eylül saldırılarına benzer büyüklükte bir terörist eylem gerçekleşmiş olmasa da, 1993’de New York’taki Dünya Ticaret Merkezi’ne, 1995’de Oklahoma City’deki Federal binaya, 1998’de Kenya ve Tanzanya’daki Amerikan büyükelçiliklerine düzenlenen bombalı saldırılar terörizm sorununu Clinton yönetiminin ilgi konusu haline getirmiştir³⁶⁷.

Clinton yönetimi, terörizmle mücadele çerçevesinde terörizme devlet desteğine karşı ekonomik izolasyon uygulanması, uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi ve G-8 ile BM gibi uluslararası örgütler içinde terörizmle mücadeleye ilişkin yasal çerçeve oluşturulması, ülke içinde güvenliği artırıcı ve kanunların uygulanmasını sağlayıcı çabalarda bulunulması, son çare olarak da terörist eylemde bulunan örgütlere ve bu örgütleri destekleyen devletlere karşı askeri güç kullanılmasından oluşan dört ayaklı bir strateji benimsemiştir³⁶⁸. Bu bağlamda ekonomik izolasyon yoluyla, uygulanan müeyyidelerle terörizme destek veren ülkelerin bundan vazgeçmesinin sağlanması, uluslararası işbirliği yoluyla da terörizme destek veren bu devletlere ve devlet altı gruplara karşı uluslararası baskı uygulanması amaçlanmıştır³⁶⁹. Ayrıca bu döneme kadar bir stratejik sorun olarak görülmeyen terörizmle ilgili politikalar genellikle ad hoc (geçici) düzeyde faaliyet gösteren kurumlara bırakılmış, Beyaz Saray’ın etkin bir gözetimi olmamıştı. 1995 yılından itibaren ise terörizmle mücadele politikalarında mevcut güvenlik birimlerinin rolünü ve Beyaz Saray’ın gözetimini artıran düzenlemeler yapılmıştır. Bunların yanında, Clinton yönetimi terörizmle mücadeleye ayırdığı kaynağı 1994 yılından beri iki katına çıkarmış, ülke içinde terörist saldırılara karşı güvenliği artırıcı askeri ve teknolojik önlemler alınmış, güvenlik ve sağlık

³⁶⁶ David Hastings Dunn, 2003, pp.283-284; George Steinmetz, 2005, p.361; Ivo H. Daalder and James M. Lindsay, 2003, p.14; James Anderson, 2003, pp.38, 46; Robert J. Jackson and Philip Towle, 2006, pp.199-200.

³⁶⁷ David Tucker, “Responding to Terrorism”, **The Washington Quarterly**, Vol: 21, No: 1, Winter 1998, p.103.

³⁶⁸ Thomas J. Badey, “US Counter-Terrorism: Change in Approach, Continuity in Policy”, **Contemporary Security Policy**, Vol: 27, No: 2, August 2006, p.308.

³⁶⁹ Matthew C. Forman, “Hard Power: 9/11’s Legacy for American National Security Policy”, pp.3-4, <http://www.thepresidency.org/storage/documents/Fellows2008/Forman.pdf>, (Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2010).

personeli saldırılara karşı eğitilmiştir. Alınan bütün bu önlemler, yapılan yasal düzenlemelerle güçlendirilmiştir³⁷⁰.

Bush da 11 Eylül sonrası dönemde terörizmle mücadeleye ilişkin bu temel ilkeleri benimsemiş³⁷¹, nitekim 2002 stratejisinin girişine yazdığı mektupta terörizm tehdidini yenmek için askeri güç, daha iyi anavatan savunması, hukuki düzenlemeler yapılması, istihbarat ve terörizmin finansmanının kesilmesi gibi her türlü aracın kullanılması gerektiğini ifade etmiştir³⁷². Fakat bu ilkeler çerçevesinde izlenen politikalara bakıldığında, yaklaşım farklılığı ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Clinton yönetiminin terörizmle mücadeleye yönelik çabaları genellikle uluslararası ve yasal yapıları geliştirmek ve desteklemek üzerine yoğunlaşmış, buna uygun olarak terörizmle mücadele konularında en önemli işlevi Adalet Bakanlığı üstlenmiştir. Bush yönetimi ise terörizme askeri bir sorun olarak yaklaşmış, bu bağlamda 11 Eylül saldırılarından sonra terörizme karşı savaşı öncelikli ulusal güvenlik amacı olarak belirlemiştir. Clinton gibi gerek ulusal gerekse uluslararası alanda hukuki düzenlemeler yapılmasına ve varolan düzenlemelerin uygulanmasına yönelik bir yaklaşımla (law enforcement yaklaşımıyla) yetinmek yerine, Bush yönetimi Savunma Bakanlığı'nı terörizmle mücadele çabalarına öncülük etmekle görevlendirmiştir. Bu nedenledir ki federal yönetim 1947 yılındaki Ulusal Güvenlik Yasası'ndan beri en kapsamlı düzenlenmeye tabi tutulmuş, Bush'un başkanlığının ilk dört yılında savunma harcamaları %55 oranında artmıştır³⁷³.

Teröristlere karşı askeri güç kullanılması Clinton yönetimi tarafından genellikle son çare olarak görülmüştür³⁷⁴. Zira Clinton yönetimi, 1993'de Dünya Ticaret Merkezi'ne ve 1996'da içinde Amerikan askeri personelinin kaldığı Suudi Arabistan'daki Khobar Towers'a düzenlenen terörist saldırılardan sonra bu eylemleri birer kolluk (law enforcement) konusu olarak nitelendirmiştir. Clinton yönetimi ayrıca, Khobar Towers saldırılarından sonra yürütülen soruşturmaya Suudi Arabistan yönetiminin müsaade ettiği ölçüde katılabilmektedir. 2000 yılında Yemen'deki Aden Limanı'nda demirli bulunan USS Cole isimli Amerikan savaş gemisine düzenlenen terörist saldırılara ise, İsrail ile Filistin arasında yürütülen barış görüşmelerine zarar

³⁷⁰ Steven Simon and Daniel Benjamin, "America and the New Terrorism", *Survival*, Vol: 42, No: 1, Spring 2000, pp.59-60.

³⁷¹ Thomas J. Badey, 2006, 308.

³⁷² The National Security Strategy of the United States of America, 2002, p.iv.

³⁷³ Thomas J. Badey, 2006, pp.309-310, 318.

³⁷⁴ Thomas J. Badey, a.g.m., p.320.

verebileceği nedeniyle büyük bir tepki göstermemiştir. Dolayısıyla Clinton yönetimi dış politikasında diğer konuları öncelik sırasında daha üste koymuş ve bu önceliklere zarar verebileceği endişesiyle terörizme karşı sert nitelikte karşılıklar vermemiştir. Ancak bazı durumlarda askeri güç de kullanılmıştır. Bu bağlamda 1993 yılında önceki başkan George H. W. Bush'a karşı Kuveyt ziyareti sırasında Iraklı ajanlar tarafından yapılması planlanan ve önlenen suikasta karşılık olarak Irak istihbarat karargahı bombalanmış³⁷⁵, 1998 yılında ABD'nin Kenya ve Tanzanya büyükelçiliklerine düzenlenen bombalı saldırılardan sonra da Afganistan'daki El-Kaide kamplarına ve Sudan'daki bir ilaç fabrikasına sınırlı nitelikte hava saldırıları düzenlenmiştir. Bush yönetimi ise 11 Eylül saldırılarından sonra terörizm tehdidine karşı doğrudan askeri bir çözüm bulmak amacıyla yola çıkmış, ayrıca terörizme destek veren veya verdiği iddia edilen devletler de hedef alınmış ve geniş kapsamlı askeri operasyonlar düzenlenerek Afganistan ve Irak'ta yönetimler devrilmiş, 11 Eylül saldırılarına karşı misilleme bağlamında Suriye ve İran gibi devletlere karşı kuvvet kullanma tehdidi sekiz yıllık Bush yönetimi süresince hep devam etmiştir³⁷⁶.

Clinton döneminde 11 Eylül saldırıları kadar büyük ve yıkıcı bir terörist saldırı yaşanmadığı ve terörizm tehdidi de bu derece hayati bir önem arzemediği için sadece terörizmle mücadele politikalarına bakmak her iki başkanın sert ve yumuşak güce ilişkin yaklaşımlarını anlamak bakımından yeterli değildir. Genel olarak izlediği dış politikaya bakıldığında, askeri güce Clinton tarafından da önem atfedildiği ve askeri gücün bazı durumlarda bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir. Nitekim Clinton yönetimi tarafından 1996 yılında yayınlanan stratejide, mevcut güvenlik ve ekonomik yapılarının yeniden şekillendirilmesinde diplomasinin önemi zikredilmesine rağmen, diplomasinin Amerikan gücüne dayandığı, Amerikan gücünün ise ekonomik ve askeri güce dayandığı belirtilerek güce verilen önem ortaya konmuştur. Daha da önemlisi ise, bir sert güç unsuru olan askeri gücün, Amerikan ulusunun gücünün vazgeçilemez unsuru olduğunun vurgulanmasıdır. Ayrıca Amerika'nın ulusal güvenlik çıkarları tehdit edildiğinde mümkünse diplomasiyi, fakat mecbur kaldıklarında ise askeri gücü kullanacaklarının altı çizilmiştir³⁷⁷. Dolayısıyla askeri gücün Clinton yönetimi tarafından da dış politikada önemli bir seçenek olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

³⁷⁵ Matthew C. Forman, p.4.

³⁷⁶ Thomas J. Badey, 2006, p.320.

³⁷⁷ "A National Security Strategy for Engagement and Enlargement", 1996.

Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrası dönemde savunma harcamalarında düşüşe gidilse de, Amerikan askeri üstünlüğü Clinton döneminde de gelişmiştir. Zira bu dönemde ABD'nin askeri harcamaları dünyadaki diğer büyük güçlerin harcamalarının toplamından bile fazlaydı³⁷⁸. Dolayısıyla Clinton döneminde askeri güce önem verilmediğini veya oldukça az önem verildiğini söylemek güçtür³⁷⁹. Nitekim Clinton döneminde Amerikan toprakları dışında yaklaşık 20 farklı sorunda askeri güç kullanılmıştır. Somali, Bosna, Haiti, Zaire (Kongo), Irak ve Kosova'da BM veya NATO çerçevesinde askeri güç kullanılmış, bunların dışındaki sorunlarda veya olaylarda bir BM kararı veya NATO operasyonu söz konusu olmamıştır. Bunlardan en dikkat çekenini de 1998 yılında Sudan ve Afganistan'da yapılan bombalamalardır³⁸⁰. Ayrıca 1999 yılında Kosova sorunu nedeniyle Yugoslavya'ya karşı düzenlenen hava harekatı da, NATO şemsiyesi altında gerçekleştirilmesine rağmen, hukuki meşruiyetinin bulunmayışı nedeniyle oldukça büyük tartışma yaratmıştır.

Ancak dış politikasını askeri güç üzerine oturtan Bush yönetiminden farklı olarak, Clinton yönetimi askeri gücü seçici bir şekilde kullanacaklarını, sadece çıkarları ve değerleri tehlike altında olduğu zaman sınırlar ötesine askeri güç göndereceklerini belirtmekteydi. Ayrıca Clinton yönetimi ulusal güvenliğin sağlanmasında yumuşak güce büyük önem atfetmekte, zira 1996 stratejisinde ancak küresel politikaya aktif olarak angaje olurlarsa mevcut dönemin tehlikelerini önleyebileceklerini ve fırsatlarını değerlendirebileceklerini, bu bağlamda demokratik ve serbest piyasa uluslarından oluşan dünya topluluğunun genişletilmesi için çalışacaklarını ifade etmekteydi³⁸¹. Dolayısıyla Clinton yönetimi tarafından demokrasi ve serbest piyasa ekonomisinin yayılması gibi yumuşak güç unsurlarına daha güvenli bir dünya yaratılması için öncelikli rol verilmekte, bu bağlamda dünya politikasına daha fazla angaje olunması ve Amerikan değerlerinin daha geniş bir alana yayılması Amerikan dış politikasının öncelikli ilgi konusu olmakta, fakat bu çabaları

³⁷⁸ Melvyn P. Leffler, 2005, p.403.

³⁷⁹ Paul K. Huth ile Yapılan Görüşme, College Park: University of Maryland College of Behavioral and Social Sciences, 7 Ekim 2009.

³⁸⁰ Clinton döneminde gerçekleştirilen askeri operasyonlar hakkında Bkz: Zoltan Grossman, "From Wounded Knee to Iraq: A Century of U.S. Military Interventions", <http://academic.evergreen.edu/g/grossmaz/interventions.html>, (Erişim Tarihi: 4 Haziran 2010); "US Military and Clandestine Operations in Foreign Countries - 1798-Present", **Global Policy Forum**, December 2005, <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/155/26024.html>, (Erişim Tarihi: 4 Haziran 2010); Richard F. Grimmett, "Instances of Use of United States Armed Forces Abroad, 1798-2009", **CRS Report for Congress, RL 32170**, January 27, 2010.

³⁸¹ "A National Security Strategy for Engagement and Enlargement", 1996.

desteklemek için askeri güce de büyük önem verilmekte ve gerektiğinde de kullanmaktan çekinilmemekteydi. Bir başka deyişle, dış politika araçları içinden en önemli rolü askeri güce veren Bush yönetiminden farklı olarak, askeri güç Clinton yönetimi tarafından seçici bir şekilde ve yumuşak güç unsurlarına dayanan politikaları desteklemek için, müttefiklerle mümkün olduğunca işbirliği yapılarak kullanılacak bir araç olarak görülmekteydi. Dolayısıyla Clinton'un tamamen yumuşak güce dayanan bir dış politika izlediği iddia edilemese de, Bush döneminde yumuşak güce daha az önem verildiğini, sert gücü temel alan bir dış politika izlendiğini, yumuşak güç bağlamında değerlendirilebilecek politikaların da sert güç araçları ile yürütüldüğünü söylemek mümkündür.

3.2.4.3. Bush Yönetiminde Sert Güç ve Amerikan İmparatorluğu Tartışmaları

3.2.4.3.1. 11 Eylül Sonrası Dönemde Amerikan İmparatorluğu Tartışmaları

ABD'nin bir imparatorluk olduğu tartışmaları eski tarihlere kadar gitmektedir. Bu bağlamda 1947 yılında İngiliz yazar Harold Laski beliren Amerikan imparatorluğundan bahsetmiş, daha sonra, Vietnam Savaşı yıllarında sol kanattan düşünürler ve revizyonist tarihçiler aynı düşünceyle hareket ederek Amerikan tarihinde militarizmin ve imparatorluğun izlerini sürmüştür³⁸². Soğuk Savaş'ın sona ermesinden itibaren ABD'nin bir imparatorluk olduğu yönünde tartışmalar yaşanmaya başlanmış, Bush yönetiminin 11 Eylül sonrası dönemde izlediği emperyal politikalar ise bu tartışmaları şiddetlendirmiştir³⁸³. Son yıllarda Wespalian dünya düzeninde bazı değişimler yaşanmakta, bu bağlamda bir yandan ulus-devletlerin kurumları ve politikaları küresel, dolayısıyla da Amerikan müdahalesine açılmakta, bir yandan da ABD uluslararası alanda neredeyse askeri güç kullanma tekeline sahip olmaktadır. 11 Eylül sonrası dönemde Bush yönetiminin "şartlı egemenlik" yaklaşımını benimsemesi ve kendinde ön alıcı güç kullanma hakkını görmesi Wespalian dünya düzenindeki

³⁸² G. John Ikenberry, "Illusions of Empire: Defining the New American Order", **Foreign Affairs**, Vol: 83, No: 2, March/April 2004, p.145.

³⁸³ Dimitri K. Simes, "America's Imperial Dilemma", **Foreign Affairs**, Vol: 82, No: 6, November/December 2003, p.91; William Anthony Hay, "Challenges of Empire", **A Newsletter of FPRI's Center for the Study of America and the West**, <http://www.fpri.org/ww/0305.200205.hay.challengesofempire.html>, (Erişim Tarihi: 9 Haziran 2010).

dönüşümü daha belirgin hale getirmiştir. Yaşanan tartışma ise, bu dönüşümün imparatorluğa doğru mu gittiğidir³⁸⁴.

Amerikan imparatorluğu tartışmalarında en fazla göze çarpan unsur, ABD'nin imparatorluk konumuna 11 Eylül sonrası dönemde ulaşmadığı, çok daha öncesinden beri imparatorluk politikası izlediği görüşüdür. Bu bağlamda Andrew Bacevich, ABD'nin hiçbir zaman resmi anlamda bir imparatorluk yaratmadığını, bir emperyal sorun ele geçirdiğini savunmaktadır³⁸⁵. ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrasında itibaren bir imparatorluk olduğunu savunan Doug Stokes'e göre³⁸⁶, Soğuk Savaş döneminde komünizm tehdidine karşı kapitalist dünyanın merkez ülkesi olarak kapitalist sistemin çıkarları için çalışan ABD, aynı zamanda bir kapitalist devlet olarak da kendi ulusal çıkarlarını gerçekleştiriyor olmuştur³⁸⁷. Amerikan imparatorluğunun 19. yüzyıl başlarında ABD'nin Latin Amerika'yı nüfuz alanı olarak ilan etmesinden beri oluşmakta olduğunu savunan Chalmers Johnson'a göre ise, II. Dünya Savaşından sonra SSCB'nin çevrelenmesi ile resmi olmayan Amerikan imparatorluğu dünyanın önemli bir bölümüne askeri olarak yayılmış, Soğuk Savaş sonrası dönemde ise Panama, Basra Körfezi, Somali, Haiti, Bosna, Kolombiya ve Sırbistan'daki insani amaçlı askeri müdahaleler ABD'nin küresel gücünü genişletmiştir³⁸⁸.

Amerikan imparatorluğu iddiaları genellikle ABD'nin sahip olduğu güçle ve dünya gelindeki askeri varlığıyla ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda James Kurth'a göre, tek süper güç, hatta bir hiper güç olarak; tek yüksek teknolojiye sahip askeri güç olarak; küresel ekonominin en büyük ve küreselleşmenin lokomotif gücü olarak; yumuşak güç örneği ve küresel ölçekte popüler kültürün yayıcısı olarak ABD bir imparatorluktur³⁸⁹. Tarihte hiçbir devletin şimdiye kadar ABD'nin ulaşmaya çalıştığı amaçlara erişmeye bu kadar yaklaşmadığını savunan Niall Ferguson, bunu İngiliz İmparatorluğu ile karşılaştırarak kanıtlamaya çalışmaktadır. Ferguson'a göre, 65 ülkede askeri bulunan (irili ufaklı konuşlanmalar da dikkate alındığında bu sayı 130'a

³⁸⁴ G. John Ikenberry, 2004, pp.145-146.

³⁸⁵ Andrew J. Bacevich, **American Empire: The Realities and Consequences of U.S. Diplomacy**, Cambridge: Harvard University Press, 2003, p.243.

³⁸⁶ Doug Stokes, "The Heart of Empire? Theorising US Empire in an Era of Transnational Capitalism", **Third World Quarterly**, Vol: 26, No: 2, 2005, p.217.

³⁸⁷ Stokes bu durumu Amerikan imparatorluğunun ikili mantığı olarak tanımlamaktaydı. Doug Stokes, a.g.m., pp.230-232.

³⁸⁸ Chalmers Johnson, **Sorrows of Empire: Militarism, Secrecy and the End of the Republic**, London, New York: Verso, 2006, pp.2-3.

³⁸⁹ James Kurth, "Confronting the Unipolar Moment: The American Empire and Islamic Terrorism", **Current History**, Vol: 111, No: 659, December 2002, p.403.

kadar çıkmaktadır), savunma harcamaları dünya savunma harcamalarının yaklaşık %40-45'lik bir bölümünü oluşturan, ayrıca dünya üretimindeki payı %32.3 olan ve bu oran ile Çin'inin iki katı paya sahip bulunan ABD, bu özellikleriyle İngiliz İmparatorluğu'nu aşmıştır³⁹⁰. Andrew Bacevich ise, pivot jeopolitik öneme sahip birden fazla bölgede etkili olması, kendisinininkinden başka siyasal ve ekonomik ilkeleri küçümsemesi, mevcut düzeni dokunulmaz görmesi, tüm dünyada konuşlanmış ve meşru müdafanın yanında zorlama için de yapılandırılmış askeri üstünlüğü bulunmasının ABD'nin, tarihteki diğer imparatorluklardan farklı şekilde de olsa, bir imparatorluk olduğunu gösterdiğini ileri sürmektedir³⁹¹.

Amerikan imparatorluğu tartışmalarının konumuz açısından en önemli noktası ise, Bush yönetiminin 11 Eylül sonrası dönemde izlemiş olduğu dış politikasının imparatorluk özellikleri arzettiği iddialarıdır. Bu bağlamda ABD'nin 20. yüzyıldaki imparatorluklardan miras aldığı emperyal fonksiyonları yerine getirdiğini savunan Michael Ignatieff, bu nedenle bir imparatorluk olarak ABD'nin 11 Eylül sonrası dönemde dış politikasında görülen özelliklerin aslında şaşırtıcı olmadığını savunmaktadır³⁹². ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrasında itibaren bir imparatorluk olduğunu savunan Doug Stokes, komünizm tehdidinin ortadan kalkması ve özellikle 11 Eylül saldırılarının yaşanmasının Amerikan imparatorluğunun önceki satırlarda belirtilen ikili mantığında bir kriz yarattığını, Bush yönetimiyle ABD'nin ulusal mantığa daha fazla ağırlık vererek açıkça bir emperyalist devlet olarak hareket ettiğini,

³⁹⁰ Niall Ferguson, **Colossus: The Price of America's Empire**, New York: The Penguin Press, 2004, pp.15-16, 18-19.

³⁹¹ Andrew J. Bacevich, 2003, pp.243-244. Ayrıca, Amerikan imparatorluğu konusunda değişik yaklaşımlar da bulunmaktadır. Örneğin, Michael Ignatieff, ABD'nin dünyanın en güçlü ülkesi olmaktan daha da öte, bir imparatorluk olarak hareket etmeyi kendi çıkarlarına daha uygun gördüğünü ve bu bağlamda 20. yüzyıldaki imparatorluklardan miras aldığı emperyal fonksiyonları yerine getirdiğini savunmaktadır. Michael Ignatieff, "The American Empire: The Burden", **New York Times Magazine**, January 5, 2003, <http://www.nytimes.com/2003/01/05/magazine/the-american-empire-the-burden.html>, (Erişim Tarihi: 3 Mart 2009). Michael Hardt ve Antonio Negri ise, küresel piyasa ve küresel üretim çevrimleriyle birlikte bir küresel düzenin, yeni bir yönetim mantığı ve yapısının, yani bir imparatorluğun ortaya çıktığını savunmaktadır. Hardt ve Negri'ye göre, emperyalizmden farklı olarak toprak temelli bir iktidar merkezi yaratmayan ve sabit sınırlara dayanmayan imparatorluk, giderek bütün yerküreyi kendi açık ve genişleyen sınırları içine katan merkeziz bir yönetim aygıtıdır. ABD'nin bir imparatorluk olduğu görüşüne katılmayan yazarlar, bununla birlikte imparatorluk içinde ayrıcalıklı bir konum işgal ettiğini savunmaktadırlar. Bu konum ABD'nin kuruluşunun emperyal (emperyalist değil) olan temel ilkelerinden kaynaklanmakta, burada emperyalizm çağından farklı bir imparatorluk tanımı yapıldığı için ABD de o dönemin Avrupalı emperyalist güçleri ile olan benzerliklerinden değil farklılıklarından dolayı bu konuma sahip olmaktadır. Michael Hardt ve Antonio Negri, **İmparatorluk**, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2008, ss.17-19.

³⁹² Michael Ignatieff, 2003.

bir başka deyişle Amerikan imparatorluğunun müttefiklerinin zararına kendi çıkarları peşinde koştuğunu ileri sürmektedir³⁹³.

Chalmers Johnson, ABD'nin pek çok yıldır emperyalizme ve militarizme doğru hareket ettiğini, her ne kadar Amerikan yöneticileri bu eğilimi tek süper güç, vazgeçilemez ulus, isteksiz şerif, insani müdahale, küreselleşme gibi sloganlarla gizlemeye çalışsalar da George W. Bush'un yönetime gelmesinin Roma İmparatorluğu'nun ikinci kez gelmesine neden olduğunu savunmaktadır³⁹⁴. Johnson'a göre, 11 Eylül sonrası dönemde, Afganistan ve Irak müdahaleleri, şer ekسنi tanımlaması, El-Kaide hücreleri bulunduğu iddia edilen yaklaşık 60 ülkenin olası bir Amerikan askeri müdahalesine açık olması gibi gelişmelerle, ABD bir cumhuriyetten bir imparatorluğa doğru bir dönüşüm geçirmiştir³⁹⁵. Nitekim Bush yönetimi, 2003 yılında nüfusu bakımında yirmide biri büyüklüğünde olan ve kendisine göre daha savunmasız olan Irak'ı, bir egemen devleti, herhangi bir yasal meşruiyete sahip olmaksızın ve dünyadaki tüm protestolara rağmen işgal ederek bir emperyal adım atmıştır³⁹⁶. İngiltere'nin 1917 yılındaki ve ABD'nin 2003 yılındaki Irak işgallerini karşılaştırarak ABD'nin bir imparatorluk olduğu tezini kanıtlamaya çalışan Niall Ferguson ise, öncelikle her iki işgalde kullanılan söylemin birbirine oldukça benzemesine dikkat çekmektedir. Benzerliklerin sadece söylem düzeyinde kalmadığı ifade eden Ferguson, her iki işgalde de işgalci devletlerin Irak'ı doğrudan yönetme niyeti olmadıklarını açıklamasını ve halk karşısında meşru gösterilebilecek bir yerel hükümeti iş başına getirmekte acele ettiklerini, her iki işgalde de düzeni tesis etmenin işgalden daha zor olduğunu, ayrıca her iki işgalde de bu ülkenin sahip olduğu petrol kaynaklarının tamamen etkisiz olmadığını örnek vermektedir³⁹⁷.

³⁹³ Doug Stokes, 2005, pp.230-232.

³⁹⁴ Chalmers Johnson, "Sorrows of Empire", **Foreign Policy in Focus**, November 2003, https://pcusa.org/trade/downloads/empire_sorrows.pdf, (Erişim Tarihi: 8 Haziran 2010).

³⁹⁵ Chalmers Johnson, 2006, p.4.

³⁹⁶ Chalmers Johnson, 2003.

³⁹⁷ Niall Ferguson, "Hegemony or Empire", **Foreign Affairs**, Vol: 82, No: 5, September/October 2003, pp.154-155. Bir yandan ABD'nin bir imparatorluk olduğu eleştirel bir şekilde ortaya atılırken, bir yandan da imparatorluk politikası izlemesi gerektiği iddiaları ortaya atılmıştır. Örneğin, yeni muhafazakârların önde gelen isimlerinden Max Boot, pek çok kişinin aksine, 11 Eylül saldırılarının nedeninin ABD'nin yeterince iddialı bir dış politika izlememesi ve dünyaya yeterince müdahale etmemesi olduğunu savunmaktadır. Boot'a göre çözüm, dış politikada daha geniş amaçlara sahip olunması ve bunların uygulanmasında daha iddialı olunmasıdır. Bir başka deyişle, terörizme karşı en realist cevap ABD'nin emperyal rolünü benimsemek olacaktır. Max Boot, "The Case for American Empire", **The Weekly Standard**, Vol: 7, Issue: 5, October 15, 2001, <http://www.weeklystandard.com/Content/Public/Articles/000/000/000/318qpvmc.asp?pg=1>, (Erişim Tarihi: 8 Şubat 2008).

3.2.4.3.2. Bush Yönetiminin Dış Politikası ve İmparatorluk

ABD'nin bir imparatorluk olduğu yönündeki iddialar Amerikan yöneticileri tarafından sürekli olarak reddedilmiştir. Bu bağlamda Clinton'un ikinci başkanlık dönemindeki Ulusal Güvenlik Danışmanı Samuel R. Berger, ABD'nin tarihte emperyal güç olmayan tek küresel güç olduğunu ifade etmiştir. Bundan bir yıl sonra, başkan adaylığı iken George W. Bush, ABD'nin hiçbir zaman bir imparatorluk olmadığını, tarihte imparatorluk olma şansını elde edip bunu reddeden tek büyük güç olduğunu belirtmiştir. Bush yönetiminin savunma bakanı Donald Rumsfeld de, sömürgeci olmadıklarını, geçmişte hiçbir zaman da sömürgeci olarak hareket etmediklerini ifade etmiştir³⁹⁸.

Burada öncelikle emperyalizm ile emperyalist faaliyet arasında bir ayrım yapmak gerekmektedir. Emperyalizm, bir imparatorluk kurmaya veya varolan bir imparatorluğu sürdürmeye yönelik faaliyetlerdir. Emperyalizmde, biri hakim metropol diğeri ise tabi periferi arasında, metropolün periferinin dış ve iç politikası üzerinde doğrudan ve uzun süreli bir siyasal kontrol uyguladığı bir karşılıklı ilişkiler sistemi söz konusudur. Emperyalizm, kolonyal ilhaktan ekonomik sistemin genişlemesine kadar her türlü faaliyeti içerebilir. Emperyalizm kavramı ile resmi olarak işgal edilen topraklardan daha fazlası kastedilmekle birlikte, uluslararası eşitsizliğin söz konusu olduğu her durumu emperyalizm olarak nitelendirmek doğru olmayacaktır. Emperyalizm sadece askeri ya da ekonomik yöntemlerle değil, askeri, ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel yöntemlerin tümüyle yapılmaktadır.

Emperyalist faaliyet ise, bir devletin geçici siyasal kontrol veya askeri güç kullanımı yoluyla diğer devletlere ve topraklara nüfuz etme çabasıdır. Emperyalist faaliyet askeri müdahaleler (askeri güçlerin değişik misyonlar için ülke dışına gönderilmesi, insani olan veya olmayan hava saldırıları, başka bir devlete askeri yardımda bulunulması), başka ülke topraklarının ilhak edilmesi, geçici kolonyal kontrol (başka ülke topraklarının geçici bir süre için işgal altında tutulması) gibi güç içeren çabaları kapsamaktadır. Emperyalist faaliyet emperyalizme oldukça benzese de, emperyalizm ile ilişkili tüm süreçleri içermez. Zira emperyalist faaliyet, neredeyse sınırsız sayıda eylemi içeren emperyalizme göre, daha sınırlı nitelikte ve amaçta eylemleri içermektedir. Burada en fazla dikkat çeken nokta, emperyalizmden farklı

³⁹⁸ Aktaran: Niall Ferguson, 2003, p.155.

olarak, emperyalist faaliyetlerde sadece askeri yöntemlerin kullanılması, başka ülkelerin işgalinin veya başka devletler üzerinde uygulanan siyasal kontrolün geçici nitelikte olmasıdır. Dolayısıyla emperyalizm imparatorluklar tarafından izlenen bir politikayken, emperyalist faaliyet genellikle hegemon devletler tarafından gerçekleştirilen eylemlerdir. Bu açıklamalar ışığında, ABD'nin 11 Eylül sonrası dönemdeki politikalarını emperyalist faaliyet olarak tanımlamak daha doğru olacaktır³⁹⁹.

ABD geçmişte bir süre emperyalizm politikası izlemiş, dolayısıyla bir imparatorluk gibi hareket etmiştir. Bu bağlamda 1898 yılındaki İspanyol-Amerikan Savaşı'yla Küba, Porto Rico, Filipinler ve Guam adalarındaki egemenlik yetkisini İspanya'dan devralmıştır⁴⁰⁰. Bu tarihe kadar sömürgeci bir dış politika izlemeyen ABD, bu savaş sonunda ilk kez sömürge elde etmiş, böylece kendi sömürü geçmişine ve bir imparatorluğa karşı ayaklanma sonucu kurulmasına rağmen diğer sömürgeci devletlerin arasına katılmıştır. Nitekim bu savaşta elde ettiği kazanımlar ABD'yi tam bir Pasifik ve Uzak Doğu gücü haline getirmiş, ayrıca bir dünya gücü haline gelmesinde de önemli bir aşama olmuştur⁴⁰¹. Ancak ABD, kısa bir süre sonra imparatorluk gibi hareket etmeyi bırakmıştır. ABD'nin emperyalizm politikası izlediği dönemde bile Amerikan halkı imparatorluk karşıtı dürtülere sahip olmuştur⁴⁰².

Yukarıda da belirtildiği gibi, günümüzde ABD'yi bir imparatorluk olarak nitelendirmek mümkün değildir. Çünkü ABD, imparatorlukların çoğu zaman yaptığı gibi, diğer toplumların politik ve ekonomik yapılarını doğrudan kontrol etmemektedir⁴⁰³. Örneğin, Roma İmparatorluğu gibi başka ülkeleri işgal ederek, bağımsızlığını ve egemenliğini yok ederek ilhak etmemektedir⁴⁰⁴. Aynı şekilde, bugün ABD diğer devletlerle kıyaslandığında, İngiltere'nin emperyal gücünün doruğundaki

³⁹⁹ Julian Go, "Waves of Empire: US Hegemony and Imperialistic Activity from the Shores of Tripoli to Iraq, 1787-2003", **International Sociology**, Vol: 22, No: 5, 2007, pp.8-9; Michael W. Doyle, **Empires**, New York: Cornell University Press, 1986, pp.12, 19.

⁴⁰⁰ Thomas A. Bailey, **A Diplomatic History of the American People**, New York: Appleton-Century-Crofts Inc., 1955, pp.494-495, 509-510, 521.

⁴⁰¹ Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri: 16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar**, çev. Birtane Karanakçı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2005, s.301.

⁴⁰² Michael Mandelbaum, **The Case for Goliath: How America Acts as the World's Government in the Twenty-First Century**, New York: Public Affairs, 2005, p.2.

⁴⁰³ Bryan Mabee, "Discourses of Empire: The US 'Empire', Globalization and International Relations", **Third World Quarterly**, Vol: 25, No: 8, 2004, p.1369; Michael Mandelbaum, a.g.e., p.5.

⁴⁰⁴ Kimberly Kagan, "Hegemony, Not Empire: How the Pax Americana Differs from the Pax Romana", **The Weekly Standard**, Vol: 7, Is: 33, 2002.

konumundan daha güçlü olabilir, fakat diğer ülkeler üzerinde o dönemde dünyanın yaklaşık dörtte birini yöneten İngiltere'den daha az kontrol sahibidir. Örneğin, İngiltere'nin imparatorluk olduğu dönemde, Kenya'nın sadece dış ilişkileri değil, aynı zamanda okulları, vergileri, hukuku ve seçimleri İngiliz yöneticileri tarafından kontrol edilmekteydi. ABD'nin ise günümüzde hiçbir ülke üzerinde böyle bir kontrolü söz konusu değildir⁴⁰⁵. Ayrıca ABD, işgal ettiği veya askeri güç bulundurduğu yabancı ülke topraklarını, Roma İmparatorluğu'nun yaptığı gibi tek bir merkezden yönetmemekte, buralara vali veya benzer bir yönetici tayin etmemektedir⁴⁰⁶.

Amerikan imparatorluğu iddialarının desteklenmesini zorlaştıran bir diğer faktör ise, Amerikan dış politikasında rıza ve meşruiyetin oldukça önemli olmasıdır. ABD özellikle Latin Amerika ve Ortadoğu'daki emperyalist faaliyetlerini çoğu zaman çok taraflı bir şekilde yapmış, çok taraflı kurumlara oldukça önem vermiş, askeri güç kullanırken bu kurumlar çerçevesinde hareket etmeye çalışmıştır. Bu nedendir ki bazı yazarlar Amerikan imparatorluğu yerine "rıza dayalı imparatorluk" veya "davet edilen imparatorluk" gibi kavramlar kullanmıştır⁴⁰⁷. Oysa imparatorluklar emperyalizm politikası izlerken işbirliği ve meşruiyet arayışına girmemekte⁴⁰⁸, yönetilen gruplar ile zaman zaman işbirlikçi ilişkiler geliştirseler de kontrolünü sürdürebilmesi için ilişkileri tehdit ve güç üzerine temellendirmektedir⁴⁰⁹. Bush yönetiminin ise kendi izleyeceği dış politikaya müttefikleri de dahil olmak üzere tüm devletleri destek vermeye zorlaması, destek vermemeleri durumunda ise otomatikman karşı tarafta olacaklarını belirtmesi, kendi politikalarını benimsememeleri durumlarda BM ve hatta NATO gibi uluslararası örgütleri devre dışı bırakması yukarıda bahsedilen liberal geçmişten bir kopuş mu oluşturduğu sorusunu gündeme getirmiş ve Amerikan imparatorluğu tartışmalarını şiddetlendirmiştir⁴¹⁰.

Nitekim Roma İmparatorluğu da, tüm devletlerin, müttefikinin bile dış politikalarını kendi kontrolü altına almaya çalışmakta, bağımsız bir dış politika izlemesine müsaade etmemekteydi⁴¹¹. Ancak Bush yönetimi bu politikasında başarılı olamamış, özellikle Irak savaşına pek çok devletin desteğini alamamıştır. Dolayısıyla

⁴⁰⁵ Joseph S. Nye, 2003-b, p.70.

⁴⁰⁶ Kimberly Kagan, 2002.

⁴⁰⁷ G. John Ikenberry, 2004, p.146.

⁴⁰⁸ Bryan Mabee, 2004, 1369.

⁴⁰⁹ Michael Mandelbaum, 2005, p.5.

⁴¹⁰ G. John Ikenberry, 2004, p.146.

⁴¹¹ Michael W. Doyle, 1986, p.84; Kimberly Kagan, 2002.

ABD diğer devletlerin dış politikalarını kontrol edecek, yani bir imparator gibi hareket edecek güce sahip değildi. Bu zayıflığın farkına varan Bush yönetimi, bu savaştan sonra, savaşın yarattığı olumsuz imajı ortadan kaldırmak için çaba sarfetmiş, yani bu tutumunu devam ettirememiştir. Ayrıca bu şekilde dünyanın bir kamplaşmaya itilmesi Amerikan dış politikasında çok sık rastlanılan bir durum olmamakla birlikte, diğer devletlerin dış politikasının yönlendirilmesine çalışılması daha önceki Amerikan yönetimleri tarafından da başvurulan bir çaba olmuştur.

Önceki satırlarda belirtildiği gibi, ABD zayıf devletler üzerinde doğrudan kontrol uygulamamaktadır. Ancak Washington'un pek çok devlet üzerinde dolaylı kontrolü söz konusudur. Bush yönetimi, dolaylı kontrol politikasını yenilerini ekleyerek sürdürmüştür. Önceki sayfalarda ayrıntılarına değinilen açık veya örtülü rejim değişikliği eylemleri bunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da yaşanan halk hareketleriyle Rusya yanlısı yönetimlerin devrilerek yerlerine Amerikan yanlısı liderlerin gelmesinde Bush yönetiminin dolaylı da olsa rolünün bulunması, Afganistan ve Irak'ta varolan rejimlerin askeri güç kullanarak devrilmesi ve yerlerine yine Amerikan yanlısı yönetimlerin getirilmesi, Kuzey Kore, İran, Küba gibi Amerikan karşıtı çizgide bulunan pek çok ülkede mevcut rejimlerin değişmesine yönelik politikalar izlenmesi örnek olarak verilebilir. Tezin birinci bölümünde imparatorluk ile ilgili yapılan teorik açıklamalardan da hatırlanacağı gibi, imparatorluk, doğrudan kontrole dayandığı gibi bazen dolaylı kontrole de dayanabilir. Bu nedenle bazı kesimler Bush yönetiminin rejim değişikliği politikasını emperyalizm ve imparatorluk bağlamında değerlendirmektedir. Ancak Bush yönetimi rejim değişikliği gerçekleştirdikten sonra demokratik kurumların tesis edilmesi ve yönetimin yerel halka devredilmesi yolunu seçmiştir. Dolayısıyla söz konusu devletler üzerinde rejim değişikliği yoluyla elde ettiği güçlü kontrolü aynı şekilde devam ettirmemiştir. Ayrıca rejim değişikliği politikasının önceki yönetimler tarafından da izlenen bir politika olduğu dikkate alındığında, Bush'un bu anlamda köklü bir değişiklik getirdiğini söylemek mümkün olmayacaktır. Tezin önceki kısımlarında ifade edildiği gibi, Bush'un rejim değişikliği politikasında getirdiği asıl değişikliğin bu politikayı daha açık bir şekilde, tek taraflı olarak, uluslararası meşruiyeti tartışmalı bir şekilde ve en önemlisi askeri güce daha fazla dayanarak yürütmesidir. Bu durum Bush'un izlediği rejim değişikliği politikasını emperyalizm politikasına daha fazla yaklaştırmakta, ancak emperyalizm politikası haline getirmemektedir.

Aynı şekilde, 2006 yılı rakamlarına göre, ABD'nin dünya genelinde 14'ü büyük, 20'si orta, 512'si küçük ve 277'si çok küçük boyutta toplam 823 askeri üssü bulunmaktadır⁴¹². Bu üslerin büyük çoğunluğu Bush döneminden çok daha önce elde edilmiş, ancak Bush yönetimi de terörizmle mücadele çerçevesinde bazı ülkelerde askeri üs elde ederek bunlara yenilerini eklemiştir. Bu üsler genellikle bölgesel ve uluslararası barış ve istikrarı korumak amacıyla bulunsa da, bundan daha çok ABD'nin bu bölgelerdeki çıkarlarını korumaya hizmet etmektedir. Bu üsler, ABD'nin bir imparatorluk olduğu iddialarının dayandırıldığı en önemli gerekçelerden biridir. Nitekim Roma İmparatorluğu döneminde de imparatorluğun sınırlarını korumak veya genişletmek ve iç güvenliği sağlayarak bölge halkının imparatorluğa itaat etmesini sağlamak amacıyla her eyalette askeri varlık bulundurulmuştur⁴¹³. Dolayısıyla ABD'nin dünyanın birçok bölgesinde askeri varlığa sahip olması imparatorluk olduğu iddialarını destekler niteliktedir. Ancak Roma döneminden farklı olarak, askeri üsler, bulunduğu ülkeleri tamamen Amerikan kontrolü altında tutmak ve bu amaçla her zaman bu ülkelerin iç işlerine karışmak, Amerikan çıkarları tehlikeye girdiği her zaman da bu ülkelere müdahale etmek için kullanılmamaktadır. Bu unsur, ABD'yi Roma İmparatorluğu'ndan ayıran ve sahip olduğu askeri üsler nedeniyle imparatorluk olarak nitelendirilmesini zorlaştıran en önemli faktördür.

Sonuç olarak, yabancı toprakları işgal etmesine, bazı rejimleri devirip yerine ABD'ye dost rejimleri getirmesine, pek çok ülkede asker bulundurmasına, diğer ülkeleri izlediği dış politikaya destek vermeye zorlamasına rağmen; yabancı toprakları kalıcı bir biçimde yönetmeyi istememesi, diğer devletlerin iç işleyişlerine her zaman müdahale edip Amerikan çıkarları çerçevesinde yönlendirememesi, özellikle Irak savaşına verilen tepkiler nedeniyle Suriye, İran, Kuzey Kore gibi hedef listesindeki ülkelere karşı askeri güç kullanamaması gibi nedenlerle genel olarak Bush yönetiminin dış politikasını emperyalizm olarak nitelendirmek mümkün değildir. Zira bu eylemler emperyalizm bağlamında değerlendirilemeyecek kadar sınırlı boyutta, emperyalist faaliyet niteliğinde eylemlerdir⁴¹⁴. Dolayısıyla ABD'nin hegemonyasını yeniden inşa etmek için emperyalist faaliyetlere başvuran bir hegemon olduğunu, Bush'un ise bu

⁴¹² "U.S. Military Bases in Foreign Nations According to the Department of Defense's Property Replacement Value (PRV)", <http://www.cdi.org/pdfs/ReedBsrPRV.pdf>, (Erişim Tarihi: 24 Haziran 2010).

⁴¹³ Kimberly Kagan, 2002.

⁴¹⁴ Michael Mann, "The First Failed Empire of 21st Century", **Review of International Studies**, No: 30, 2004, p.634.

yöntemleri daha sık, daha açık ve uluslararası meşruiyete daha az önem vererek kullandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Üçüncü Bölüm

11 EYLÜL SONRASI DÖNEMDE AMERİKAN DIŞ POLİTİKASINDA YAŞANAN DEĞİŞİMİN NEDENLERİNİN ANALİZİ

1. 11 Eylül Sonrası Amerikan Dış Politikasında Yaşanan Değişimin Nedenlerine İlişkin Literatürdeki Tartışmalar

11 Eylül saldırılarından sonra Amerikan dış politikasında yaşanan değişimin arka planındaki nedenlere ilişkin uluslararası ilişkiler literatüründe bir tartışma başlamış, pek çok görüş ortaya atılmıştır. Ortaya atılan bu görüşler iki noktada yoğunlaşmıştır. Birincisi, 11 Eylül sorması değişimin Amerikan hegemonyasının içine girdiği krizi aşma ihtiyacından kaynaklandığıdır. Bu görüş, 11 Eylül sonrası değişime ilişkin tartışmaları 1970'lerden itibaren gündemden düşmeyen Amerikan hegemonyasının krizi tartışmaları ile ilişkili hale getirmiştir. İkincisi ise, değişimde George W. Bush yönetiminde üst düzey karar alma noktalarında bulunan yeni muhafazakârların dış politika anlayışının etkili olduğudur. Bu görüşlerin dışında, 11 Eylül saldırılarının yarattığı travma etkisi¹ ve önceki yıllarda yeterince dikkat verilmeyen terörizm sorununu Amerikan dış politikasının gündemine taşıması², George W. Bush'un dindar ve misyoncu görüşleri³, Amerikan siyasal kültüründe

¹ Michael Cox, 1990'lı yıllar boyunca büyük bir gelişme gösteren bir ülke için 1812'de İngilizlerin Beyaz Saray'ı yakmasından sonra anavatanın 11 Eylül olaylarıyla ilk kez doğrudan bir saldırıya maruz kalmasının yarattığı şok etkisinin çok büyük olduğunu, böyle bir saldırıya tahammül edilmesinin mümkün olmadığını, çok büyük bir güce sahip olmanın böyle bir saldırıya uğramayı önlemeye yetmediğinin anlaşıldığını, dolayısıyla 11 Eylül saldırılarının ABD ve Amerikan halkı üzerinde kendine has türde bir travma yarattığını belirtmiştir. Michael Cox, "American Power Before and After 11 September: Dizzy with Success?", *International Affairs*, Vol: 78, No: 2, 2002-a, p.270.

² Stephen M. Walt, George W. Bush'un izlediği dış politikanın ilk başlarda önceki başkanlardan farklı olmadığını, bu dönemde daha çok iç sorunlara ağırlık verildiğini, ancak 11 Eylül saldırıları ile terörizmle mücadelenin ve dolayısıyla da dış politikanın Bush yönetiminin gündemine yerleştiğini belirtmektedir. 11 Eylül saldırıları her şeyi değiştirmemekle birlikte, önceki yıllarda yeterince dikkat gösterilmeyen terörizm, başarısız devletler vb. konuları Amerikan dış politikasının ana gündem maddesi yapmıştır. Stephen M. Walt, "Beyond Bin Laden: Reshaping U.S. Foreign Policy", *International Security*, Vol: 26, No: 3, Winter 2001/02, p.56-64.

³ Andrew Bacevich ve Elizabeth Prodromou'ya göre, dini görüşleriyle hareket eden Başkan Bush, 11 Eylül saldırılarından sonra terörizme karşı savaşı iyiliğin kötülüğe karşı savaşı olarak görmüştür. Andrew Bacevich and Elizabeth Prodromou, "God Is Not Neutral: Religion and U.S. Foreign Policy After 9/11", *Orbis*, Winter 2004, pp.43-54. Bu görüşe Robert Jervis de katılmakta, dindar bakış açısı nedeniyle Bush'un dünyayı iyi ve kötü olarak ayırdığını ve dünyanın iyilik çerçevesinde dönüştürülmesi gerektiği misyonuna inandığını, 11 Eylül saldırılarının ise bu inancı daha da derinleştirdiğini belirtmektedir. Robert Jervis, "The Remaking of a Unipolar World", *The Washington Quarterly*, Vol: 29, No: 3, Summer 2006, pp.15-16.

varolan dönüşümcü yaklaşım⁴, bir imparatorluk olarak ABD'nin önceki imparatorluklardan miras aldığı emperyal fonksiyonları yerine getirmesi⁵ gibi bazı görüşler de ileri sürülmüştür. Ancak burada tartışmaların yoğunlaştığı hegemonya krizi iddialarına ve yeni muhafazakârların rolüne değinilecektir.

1.1.Amerikan Hegemonyasında Yaşanan Zayıflamayı Aşma İhtiyacı

Çoğunluğunu Marksist kökenli yazarların oluşturduğu kesim, 11 Eylül sonrası dönemde Amerikan dış politikasında yaşanan değişimi Amerikan hegemonyasının içine girmiş olduğu krize bağlamaktadır. Bu bağlamda Immanuel Wallerstein 11 Eylül saldırılarına verilen sert yanıtın ABD'nin zayıflayan hegemon konumunu koruyabilmek için gerçekleştirilen ve fakat bu zayıflamayı hızlandıran bir adım olduğunu belirtirken⁶, David Harvey 11 Eylül sonrası değişimin ABD'nin gerileyen küresel üstünlüğünü sürdürmeye ve Amerikan hegemonyasının içine girmiş olduğu krizi örterek Amerikan halkının dikkatini yurtiçi sorunlardan başka yöne çevirmeye yönelik bir çaba olduğunu belirtmiş⁷, Giovanni Arrighi 11 Eylül sonrası değişimin ABD'nin hegemon konumunun 1990'ların ortalarında iyice zora girmesi ve kapitalist dünya ekonomisinin hakim tepelerinde Doğu Asya'nın ABD'nin yerini alması nedeniyle dünyayı yeni Amerikan yüzyılı arayışları çerçevesinde yeniden şekillendirmeye yönelik bir çaba olduğunu belirtmiş⁸, Emmanuel Todd bu değişim sonucu askeri riski sıfır olan bu inisiyatifler sayesinde ABD'nin güç gösterisinde

⁴ Robert Jervis, Amerikan siyasal kültüründe varolan ve anti-demokratik devletlerin varlığını sürdürdüğü süre ABD'nin barış içinde yaşamasının mümkün olmayacağı ve bu devletlerin demokratik rejimi benimselerse doğal olarak barışçı ve işbirlikçi bir niteliğe bürüneceği düşüncesi çerçevesinde Bush yönetiminin dünyanın demokratikleştirilmesi misyonunu benimsediğini belirtmektedir. Robert Jervis, a.g.m., p.16.

⁵ Michael Ignatieff, ABD'nin dünyanın en güçlü ülkesi olmaktan daha da öte, bir imparatorluk olarak hareket etmeyi kendi çıkarlarına daha uygun gördüğünü ve bu bağlamda 20. yüzyıldaki imparatorluklardan (Osmanlı, İngiliz, Sovyet imparatorlukları) miras aldığı emperyal fonksiyonları yerine getirdiğini, dolayısıyla bir imparatorluk olarak ABD'nin 11 Eylül sonrası dönemde dış politikasında görülen özelliklerin aslında şaşırtıcı olmadığını savunmaktadır. Michael Ignatieff, "The American Empire: The Burden", **New York Times Magazine**, January 5, 2003, <http://www.nytimes.com/2003/01/05/magazine/the-american-empire-the-burden.html>, (Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2008).

⁶ Immanuel Wallerstein, **Amerikan Gücünün Gerileyişi: Kaotik Bir Dünyada ABD**, çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları, 2004; Immanuel Wallerstein, **Dünya Sistemleri Analizi: Bir Giriş**, çev. Ender Abadoğlu ve Nuri Ersoy, İkinci Baskı, İstanbul: Aram Yayınları, 2005.

⁷ David Harvey, **Yeni Emperyalizm**, çev. Hür Güldü, İstanbul: Everest Yayınları, 2004.

⁸ Giovanni Arrighi, **Adam Smith Pekin'de: 21. Yüzyılın Soykütüğü**, çev. İbrahim Yıldız, İstanbul: Yordam Kitap, 2008; Giovanni Arrighi, "Hegemony Unravelling-I", **New Left Review**, No: 32, March-April 2005, pp.23-80; Giovanni Arrighi, "The Social and Political Economy of Global Turbulence", **New Left Review**, No: 20, March-April 2003, pp.5-71; Giovanni Arrighi, **Uzun Yirminci Yüzyıl: Para, Güç ve Çağımızın Kökenleri**, çev. Recep Boztemur, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2000.

bulunarak dünyanın her yerinde varlığını kanıtlamaya ve onun koruyuculuğuna ihtiyaç duyulacak istikrarsız bir dünya görüntüsü yaratmaya çalıştığını belirtmiş⁹, Peter Gowan 11 Eylül sonrası değişimin Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ABD'nin üstünlüğünü yeniden inşa etmekte karşılaştığı sorunları çözmek için yeni bir yol arayışının neticesi olduğunu ve bu bağlamda bir fırsat olarak görüldüğünü belirtmiştir¹⁰.

Yukarıda sayılan yazarlardan Gowan dışındakilerin hepsi, Amerikan hegemonyasının krizini 1970'li yıllara dayandırmaktadır¹¹. Yazarlara göre, askeri olarak, Vietnam'da yaşadığı başarısızlık ABD'nin küresel polis olarak siyasal kredibilitesini önemli ölçüde azaltmış, Üçüncü Dünya'daki milliyetçi ve sosyal devrimcilere cesaret vererek ulusal kurtuluş hareketlerinin güçlenmesine neden olmuştur¹². İdeolojik olarak, Vietnam yenilgisi Amerikan hükümetinin komünizme karşı yürüttüğü mücadelenin halk karşısındaki meşruiyetinin azalmasına ve ABD'nin Avrupa'nın güvenliğini sağlayabilme kapasitesinin müttefikleri tarafından

⁹ Emmanuel Todd, **İmparatorluktan Sonra: Amerikan Sisteminin Çöküşü**, çev. Gülser Çetin, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2004.

¹⁰ Peter Gowan, "The Bush Turn and the Drive for Primacy", **The War on Terrorism and the American 'Empire' After the Cold War**, eds. Alejandro Colas and Richard Saull, London and New York: Routledge, 2006, pp.131-154.

¹¹ 11 Eylül sonrası dönemde Amerikan dış politikasında yaşanan değişim konusuna değinmemekle beraber, Amerikan hegemonyasının krizde olduğu görüşünü savunan başka yazarlar da vardır. Bu yazarlardan en önde gelenleri Robert Gilpin, Robert Keohane ve Paul Kennedy'dir. Yazarların görüşleri için Bkz: Robert Gilpin, **War and Change in World Politics**, Cambridge: Cambridge University Press, 1981; Robert O. Keohane, **After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy**, Princeton: Princeton University Press, 1984; Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, Onuncu Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2005.

Literatürde yaşanan tartışma çerçevesinde, Amerikan hegemonyasının krize girdiğine ilişkin 1970'lerden itibaren ortaya çıkan görüşler karşı görüşlerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hegemonya krizi iddialarına karşı çıkan yazarlar, genel olarak, iddiaların nispi güç hesaplamasına dayandığını, oysa ABD'nin halen üstün konumda bulunduğunu savunmaktadır. Bunlar arasında en dikkat çeken, daha önce Amerikan hegemonyasının düşüşte olduğunu savunan Paul Kennedy'nin gelişmelerin öngördüğünün aksi yönünde gerçekleşmesi üzerine görüşlerini değiştirmesidir. Zira Kennedy, 11 Eylül saldırılarından sonra Washington'un terörizme karşı yürüttüğü savaşın ABD ile diğer devletler arasında büyük bir güç asimetrisi bulunduğunu ortaya koyduğunu, böylece dünyada askeri anlamda sadece tek bir oyuncunun bulunduğunu, bunun da ABD olduğunu belirtmektedir. Bu görüşler hakkında bilgi için Bkz: Bruce Cumings, "Still the American Century", **Review of International Studies**, No: 25, 1999, pp.271-299; Bruce Russett, "The Mysterious Case of Vanishing Hegemony; or, is Mark Twain Really Dead?", **International Organization**, Vol: 39, No: 2, Spring, 1985, pp. 207-231; Susan Strange, "The Persistent Myth of Lost Hegemony", **International Organization**, Vol: 41, No: 4, Autumn 1987, pp.551-574; Samuel P. Huntington, "The U.S.-Decline or Renewal?", **Foreign Affairs**, Vol: 67, No: 2, Winter 1988/1989, pp.76-96; Stephen Gill, **American Hegemony and the Trilateral Commission**, Cambridge: Cambridge University Press, 1990; Henry R. Nau, "Why 'The Rise and Fall of the Great Powers' was Wrong", **Review of International Studies**, Vol: 27, Issue: 4, October 2001, pp.579-592; Paul Kennedy, "The Eagle Has Landed: The New U.S. Global Military Position", **Financial Times Weekend**, 1 February 2002.

¹² Giovanni Arrighi, 2003, p.61; Immanuel Wallerstein, 2004, s.23.

sorgulanmaya başlanmasına neden olmuştur¹³. Ekonomik olarak ise, komünizme karşı mücadele çerçevesinde, özellikle de Vietnam Savaşı nedeniyle gerçekleştirilen yüksek askeri harcamalar ABD’de enflasyonist baskıları artırmış, bütçe krizini derinleştirmiş ve nihayetinde de ABD merkezli sabit kur sisteminin çöküşüne yol açmış¹⁴, ayrıca Almanya ve Japonya’nın ekonomik yükseliş yaşaması ile ABD’nin küresel ekonomi içindeki mutlak üstünlüğünü sona ermiş, dış ticareti açık vermeye başlamıştır¹⁵.

Yazarlara göre, böylece Amerikan hegemonyasının üzerine kurulu olduğu askeri, ideolojik ve ekonomik temellerinde büyük zayıflamalar yaşanmış, 1970’lerden itibaren tüm Amerikan başkanları bu sorunları giderme ve ABD’nin hegemon konumunu devam ettirme kaygısı içerisinde olmuştur. Bu bağlamda Arrighi, enflasyonun baskı altında tutulmasını, yabancı sermayenin çekilmeye çalışılmasını, Japonya’nın ABD karşısındaki rekabet gücünün sınırlandırılmasını alınan ekonomik önlemlere; SSCB ile olan dehşet dengesinin ABD lehine bozulmaya çalışılmasını, bazı Üçüncü Dünya ülkelerine karşı askeri güç gösterisi düzenlenmesini, böylece kendi yarattığı tehlikelere karşı müttefiklerine koruma kalkanı sağlayarak hegemon konumunu pekiştirmeye çalışmasını ise askeri önlemlere örnek vermektedir. Arrighi’ye göre, bu önlemler ABD’nin ekonomik ve siyasi-askeri yönlerden toparlanmasını sağlamasına rağmen, özellikle Reagan döneminde gerçekleştirilen yüklü miktarda borçlanma ile eskiden dünyanın başlıca kreditörü olan ABD artık dünyanın en büyük borçlu ülkelerinden biri haline gelmiştir¹⁶. ABD’nin kendisini piyasanın küresel işlevlerini yerine getirme kapasitesine sahip vazgeçilmez bir siyasi-askeri güç olarak sunmasının ve dünyanın geri kalanından bu işlev için gerekli sermayeyi sağlayabilmesinin yarattığı sinerjiye dayanan 1990’lardaki parlak ekonomik gelişmeler ise bir kısır döngüye dönüşme ihtimali taşımaktaydı. Doğu Bloku’nun çökmesi, Körfez savaşı ile Bosna ve Kosova savaşlarında kazanılan zaferler ve yeni ekonomi köpüğünün ortaya çıkması gibi gelişmeler hem ABD’nin servetiyle gücünün yarattığı sinerjiye hem de yabancı sermayenin ülkeye akışına büyük ivme

¹³ Giovanni Arrighi, 2008, s.262.

¹⁴ David Harvey, 2004, s.51; Emmanuel Todd, 2004, ss.52-53; Giovanni Arrighi, 2003, p.61.

¹⁵ David Harvey, a.g.e., ss.51-53; Emmanuel Todd, a.g.e., s.23; Immanuel Wallerstein, 2004, ss.23, 50-53.

¹⁶ Giovanni Arrighi, 2000, ss.464-468; Giovanni Arrighi, 2003, p.62; Giovanni Arrighi, 2008, ss.186, 263.

kazandırmıştı. Fakat bu koşullardan herhangi birinin değişmesi durumunda bu sinerji tersine dönebilir ve olumluluk döngüsünü kısır döngüye çevirebilirdi¹⁷.

11 Eylül saldırılarının Amerikan hegemonyasının böyle bir risk ile karşı karşıya bulunduğu bir ortamda yaşandığını belirten Arrighi, saldırıların Bush yönetimi içindeki yeni muhafazakârların üzerinde uzun bir süredir çalıştıkları yeni emperyalist stratejiyi yürürlüğe sokmak için beklediği fırsatı yarattığını, Müslüman fundamentalizm ve haydut devletler tehdidinin de Amerikan halkı arasında korku salmak ve Kongre'nin Irak'ın işgalinde desteğini almak için yeni gerekçeler olduğunu ileri sürmektedir¹⁸. Arrighi'ye göre, Bush yönetimi içindeki yeni muhafazakârlar serbest piyasaların ABD'nin siyasal ekonomideki merkezi konumunu sarsma tehlikesi doğurması durumunda, neoliberalizmin bayrağı altında, yerkürenin her yerinde düşük yoğunluklu savaş açmaya ve bu tehlikeyi bir defada ve toptan bertaraf etmek için dramatik bir hesaplaşmaya girmeye hazır durumdaydılar. Arrighi, Irak işgalinin arkasında bu türden bir hesaplaşma niyetinin yatmakta olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda Arrighi'ye göre Irak savaşı, yerkürenin petrol musluklarını ve dolayısıyla küresel ekonomiyi bir elli yıl daha ABD kontrolünde tutmak için askeri güç kullanmayı amaçlayan uzun dönemli bir stratejinin ilk taktik hamlesiydi¹⁹. Ayrıca ABD'nin Afganistan'a karşı gerçekleştirdiği askeri müdahaledeki amacı da, Usame bin Ladin'i yakalamaktan ziyade, Batı Asya coğrafyasını yeni Amerikan yüzyılı arayışları çerçevesinde yeniden şekillendirmektir²⁰.

Harvey'e göre, üretim alanında kendisine meydan okunan ABD buna finans alanında hegemonyasını tesis ederek karşılık vermiş, ancak bu durum endüstriyel yapı üzerinde sarsıcı etkilerde bulunarak ABD'nin üretim alanındaki hegemonyasını kaybetmesine neden olmuştur. 1990'lı yıllarda Doğu ve Güneydoğu Asya ekonomilerinin ticaret dengelerindeki fazlalarla ABD'nin mali alandaki hegemonyasına yönelik olarak da karşı saldırı gelmiş, bu fazlaların mali sisteme geri dönmesi ise halen Wall Street'i sanki mali evrenin komuta merkeziymiş gibi göstermiştir. Ancak yurt dışında rantıye, yurt içinde ise hizmet ekonomisi olma yolunda ilerleyen ABD'de 2001'de iyice belirgin hale gelen resesyon ve giderek bozulan dış ödemeler dengesi, 11 Eylül saldırılarının sisteme indirdiği darbenin hemen

¹⁷ Giovanni Arrighi, 2000, s.490; Giovanni Arrighi, 2008, ss.202-203, 263-264.

¹⁸ Giovanni Arrighi, 2005, pp.25, 52-55.

¹⁹ Giovanni Arrighi, 2008, s.197.

²⁰ Giovanni Arrighi, 2005, pp.25, 52-55.

öncesinde bu zayıflığı ortaya koymaktaydı. Bunların yanında, Wall Street-Hazine-IMF kompleksinden duyulan rahatsızlık özellikle Asya ve Latin Amerika'da küreselleşmeye ve Amerikan hegemonyasına karşı halk hareketleri oluşmasına neden olmaktadır²¹.

Harvey'e göre, Bush yönetiminin 11 Eylül saldırıları sonrasında bir emperyal vizyonla birlikte elinde kalan tek somut güç olarak askeri gücüne dayanan bir dış politika izlemeye başlaması ve rıza yerine baskı ve tek taraflılığı benimsemesi, küresel petrol yatakları üzerinde askeri komuta aracılığıyla Amerikan üstünlüğünün sürdürülmesi yaklaşımını yansıtmaktadır. Bu durum, üretim ve henüz kesin bir biçimde olmasa da finans alanlarındaki üstünlüğün yitirildiğine ilişkin çeşitli belirtilerin arasında meydana geldiği için, bu dış politika değişikliğinde ABD'nin sömürgeci üstünlüğü elde etme isteği güçlüdür. Zira petrol kaynakları üzerindeki denetim, küresel ekonomiyi tehdit eden gerek ekonomik gerekse askeri her türlü güç dengesi değişimini karşılamak ve rakip bir süper gücün ortaya çıkmasını engellemek için uygun bir araçtır. Eğer Amerikan hegemonyası zayıflamaya devam ederse, ABD'nin Irak'ta uygulanan baskıcı taktiklere tekrar başvurması tehlikesi belirecektir²². Ayrıca bu şekilde Amerikan halkının dikkati yurtiçi sorunlardan başka yönlere çevrilebilecekti²³.

1980'li yılların da ABD için sorunlu bir dönem olduğunu belirten Wallerstein, Japonya'nın devam eden ekonomik sıçrayışının yanında, Doğu Asya'da Güney Kore, Tayvan, Hong Kong ve Singapur ve Güneydoğu Asya ile Çin anakarasının kaydettiği gelişmeye de dikkat çekmiştir. Wallerstein'a göre ayrıca, Ronald Reagan yönetiminin ABD'nin ekonomik gerilemesini ve işsizliği önlemek için Japonya'dan aldığı büyük miktarda borçlar nedeniyle ülke inanılmaz bir borç batağının girmiştir. SSCB'nin dağılıp komünizmin çöküşü ise, Amerikan hegemonyasının arkasındaki tek ideolojik gerekçeyi ortadan kaldırarak liberalizmin de çöküşü anlamına gelmekteydi. Amerikan yönetimi, bu meşruiyet kaybını gidermek için dünyada çatışmaların yoğunlaştığı en önemli iki bölge olan Balkanlar ve Ortadoğu'da aktif rol oynamış, ancak iktidar eksikliğinden dolayı hegemonik nüfuzunu etkili bir biçimde kullanmayı başaramamıştır. Ayrıca 1990'larda Batı Avrupa Euro'yu yaratarak birleşme yolunda

²¹ David Harvey, 2004, ss. 53-56, 59-63.

²² David Harvey, a.g.e., ss.63-67.

²³ David Harvey, a.g.e., s.15.

temel bir adım atmış ve ABD ile sıkı siyasi bağlarını koparmak için önemli bir dayanak elde etmiştir. Bu dönemde yüksek üretkenlik, patlama yapan bir borsa, düşük işsizlik, düşük enflasyon ve borçların büyük bir kısmının tasfiyesiyle oldukça iyi bir durumda görünen Amerikan ekonomisi aslında son derece yapay yollarla ayakta tutulan bir balondan ibaretti. 1990'larda Amerikan ekonomisi nispeten iyi durumda olmasına rağmen dünya ekonomisinin 1970'lerden beri yaşadığı durgunluk ise devam etmekteydi²⁴.

11 Eylül saldırılarının bu ortamda yaşandığını belirten Wallerstein'a göre, saldırılar George W. Bush yönetiminin bu sorunlar hakkında daha önceden var olan gündemi için arayıp da bulamadığı bir fırsat olmuştur. Ayrıca çok ciddi bir askeri gücü temsil etmeyen kişilerin Amerikan topraklarına saldırı gerçekleştirebilecek cesareti gösterebilmiş olmalarının yarattığı şok etkisi nedeniyle, Bush yönetimi içindeki şahinler ABD'nin gücünü kullanmazsa gittikçe marjinalleşeceğini düşünerek terörizme karşı savaş ilan etmiştir. ABD'nin 11 Eylül saldırılarına terörizme karşı savaş ilan ederek ve bu bağlamda Afganistan ve Irak'a karşı savaşlar düzenleyerek karşılık vermesi hem Amerikan hegemonyasının içinde bulunduğu krizden kaynaklanmış hem de bu krizi daha da derinleştirmiştir. Zira konumunun zayıfladığını gören hegemon aktör askeri güç kullanır ve askeri güç kullanması hegemonun hem zayıflığının ilk işaretini oluşturur hem de ekonomik ve siyasi açıdan hegemonik gücün altını oyacağı için ilerideki çöküşünün de kaynağını oluşturur²⁵.

Analizlerini Soğuk Savaş sonrası dönem üzerinde yapan Gowan, bu dönemde ABD'nin dünya düzeninin, kendisinin bu düzen içindeki üstünlüğünün ve Amerikan kapitalizminin dünya ekonomisindeki hakimiyetinin yeniden nasıl tesis edileceği, ABD'ye olan askeri bağımlılığı azalan Batı Avrupa'nın kendi içindeki entegrasyonu güçlendirerek Washington'dan bağımsız hareket etmeye başlaması gibi sorunlarla karşılaştığını belirtmektedir. Clinton'un bu sorunları aşmakta başarısız olduğunu ifade eden Gowan, Bush'un bu konuda daha kararlı adımlar atma gereğini hissettiğini savunmuştur. Bu bağlamda İslami terörizme karşı Batı dünyasını korumak amacıyla savaş başlatarak bunun Soğuk Savaş'ın yerini alması için çabalayan, Clinton'dan farklı olarak dış politikadaki tek taraflı eylemlerde bulunma hakkına sahip olduğunu açıkça beyan eden ve müttefiklerini de destek vermeye zorlayan, Şanghay forumu

²⁴ Immanuel Wallerstein, 2004, ss.11-12, 25-26, 54-56.

²⁵ Immanuel Wallerstein, 2004, ss.13, 27-31; Immanuel Wallerstein, 2005, s.93.

çerçevesinde işbirliğine giren Rusya ve Çin'e karşı Orta Asya'ya askeri olarak yerleşmeye çalışan Bush, bu şekilde uluslararası sistemin temel güçleri olan Batı Avrupa ve Doğu Asya ülkeleri, Rusya ve Çin ile ilişkilerini ABD'nin üstünlüğüne dayanan yeni bir bağımlılık yapısı çerçevesinde şekillendirmeye çalışmıştır²⁶.

1970'lerdeki sorunları gidermeye yönelik çabalar konusunda ayrıntılı bir açıklama getirmeyen Todd, 11 Eylül sonrası Amerikan dış politikasındaki değişime ilişkin olarak ise, ABD'nin artık sadece kendi ürettikleriyle yetinemeyen ve kendisinden küçük ekonomileri yutarak beslenen yırtıcı bir güç haline geldiğini, bundan böyle yaşam standardını ve dünya üzerindeki egemenliğini koruyabilmek için siyasi ve askeri bir savaş vermek zorunda olduğunu belirtmektedir. Todd'a göre, Japonya'yı ve Avrupa'yı sadece sanayi alanına hapsedemeyen, nükleer silahlanma konusunda Rusya ile baş edemeyen ABD, sözde imparatorluk oyunu sahnelemek amacıyla küresel terörizm tehdidini kullanarak pek çok bölgeye müdahalede bulunmaya ve Kuzey Kore, Küba, Irak ve İran gibi güçsüz ülkelerle gerilim yaratarak askeri riski sıfır olan bu çatışmalar sayesinde dünyanın her yerinde varlığını kanıtlamaya çalışmıştır. Bu yolla ABD, sürekli savaş halinde olacak ve onun koruyuculuğuna ihtiyaç duyulacak istikrarsız bir dünya görüntüsü yaratmakta, sembolik bir biçimde de olsa dünyanın merkezinde kalmak ve gücünü sergilemek için uğraşmaktadır²⁷.

Tüm bu yazarlardan farklı olarak, Julian Go ise, 11 Eylül sonrası değişimin Amerikan hegemonyasının içinde bulunduğu krizden kaynaklandığı görüşünü, ABD'nin tarih boyunca bölgesel veya uluslararası arenadaki gücü ile gerçekleştirilen emperyalist faaliyetler²⁸ arasında ilişki kurarak kanıtlamaya çalışmaktadır. Go, ABD'nin emperyalist faaliyetlerinin tarih boyunca belli dalgalar şeklinde söz konusu olduğunu ve bu dalgaların hepsinin ABD'nin başarısının farklı dönemleriyle (örneğin, bölgesel aktör olmaktan çıkıp kıtasal aktör konumuna erişmesi ya da önceki hegemonik konumunu yitirmesi) örtüştüğünü savunmaktadır. 1787-2003 dönemini

²⁶ Peter Gowan, 2006, pp.143-148.

²⁷ Emmanuel Todd, 2004, ss.24-29; 49, 75, 124-125.

²⁸ Julian Go'ya göre emperyalist faaliyet, bir devletin diğer devlet veya diğer devletin toprakları üzerinde [resmi] siyasi kontrol veya kuvvet kullanımı yoluyla etki kurma politikasıdır. Emperyalizme benzetmekle birlikte emperyalizmde söz konusu olan tüm süreçleri içermemesi nedeniyle farklı anlama sahip olan emperyalist faaliyet, ABD'nin 20. yüzyılda Filipinler'i ilhakı gibi bir ülkenin kolonyal ilhakı şeklinde olabileceği gibi, ABD'nin 2003 yılında Irak'ta yaptığı gibi bir ülkenin geçici işgali şeklinde de olabilmektedir.

inceleyen Go'ya göre, bu süre içinde emperyalist faaliyetlerin sık yaşandığı dört dalga (1810-1825, 1840-1870, 1898-1926 ve 1981-2003) ve hiç emperyalist faaliyetin yaşanmadığı sadece dört dönem (1787-1792, 1877-1881, 1923-1931 ve 1935-1939) söz konusu olmuştur. ABD'nin bölgesel veya uluslararası konumunun ya da Amerikan hegemonyasının güçlü olduğu dönemlerde emperyalist faaliyetlerin sıklığı ve sayısı azalmakta, tersi durumun söz konusu olduğu dönemlerde ise emperyalist faaliyetlerin sıklığı ve sayısı artmaktadır. Örnek verilecek olursa, ABD'nin oldukça güçlü ve tartışmasız hegemon olduğu II. Dünya Savaşı sonrası dönemde emperyalist faaliyetlere oldukça az rastlanırken, nispi ekonomik gücünün düşüşe geçtiği ve hegemonik rakiplerin ortaya çıktığı 1970'lerden sonraki dönemde ise yeni bir emperyalist faaliyet dalgası başlamıştır²⁹. Dolayısıyla Go'nun analizlerinden, ABD'nin 11 Eylül sonrası dönemde emperyalist faaliyetlere oldukça sık başvurmasının Amerikan hegemonyasının 1970'lerden itibaren içine girdiği nispi zayıflama süreciyle ilgili olduğu sonucu çıkarılabilir.

1.2. George W. Bush ve Yeni Muhafazakâr Ekibinin Dış Politika Anlayışları

Bazı yazarlar, ya Amerikan hegemonyasının krizde olduğu iddialarına açıkça karşı çıkarak ya da bu iddialara hiç değinmeyerek, 11 Eylül sonrası değişimin George W. Bush yönetiminde dış politika ve savunma konularında üst düzey karar mercilerinde bulunan yeni muhafazakârların dış politika anlayışlarının etkili olduğunu savunmaktadır. Bu yazarlar, yeni muhafazakârların 11 Eylül öncesi dönemdeki beyanları ve yayınları ile 11 Eylül sonrası dönemde izlenen dış politika arasındaki örtüşmeye dikkat çekerek, 11 Eylül sonrası dönemde gerçekleşen dış politika değişikliğinin nedeninin yeni muhafazakârların bu dış politika anlayışları olduğunu savunmaktadır.

Bu yazarlardan Michael Cox, Amerikan hegemonyasının krizde olduğu iddialarını eleştirmektedir. ABD'nin 1970'lerde ve 80'lerdeki krizden 1990'larda çıkarak büyük bir sıçrama yaptığını ileri süren Cox'a göre, Sovyet gücünün ve komünizmin dünyadaki etkisinin çözülmesi ABD'ye uzun dönemli avantaj ve daha önce sahip olmadığı kadar stratejik özgürlük sağlamış, bu dönemde Avrupa'nın Yugoslavya'nın dağılmasına ilişkin sorunlarda başarılı bir politika ortaya koyamaması

²⁹ Julian Go, "Waves of Empire: US Hegemony and Imperialistic Activity from the Shores of Tripoli to Iraq, 1787-2003", **International Sociology**, Vol: 22, No: 1, January 2007, p.20.

da ABD'yi küresel politikadaki tek oyuncu olarak ortaya çıkarmış, komünizmin çöküşünün ABD'ye sağladığı fırsatları maddi avantaja çeviren şey ise 1993'te başlayan ve 2001'de kadar ciddi bir sorun olmadan devam eden ekonomik sıçrayış olmuştur. Ayrıca, Pasifik yüzyılı düşüncesi ve Japonya'nın Amerikan ekonomik hegemonyasına ciddi bir tehdit oluşturduğu görüşleri yıkılmış, Japonya teknolojik hegemon olan ABD'ye meydan okuyamayacağını anlamıştır. Bütün bunlardan görüleceği gibi, kriz söylemlerinin aksine, Amerikan hegemonyası sadece güvende değil, aynı zamanda şimdiye kadar hiç olmadığı kadar güçlü ve egemen durumdadır³⁰.

11 Eylül saldırılarının ABD için bir tehdit olmanın yanında bir fırsat da oluşturduğunu belirten ve bu bağlamda yeni muhafazakârların rolüne değinen Cox'a göre, yeni muhafazakârlar 11 Eylül saldırılarının Soğuk Savaş sonrası dünyanın sunduğu imkânları değerlendirebilmek için tarihsel bir fırsat yarattığını düşünmüşlerdir. 11 Eylül saldırıları ile dünyanın çok tehlikeli bir yer olduğu ve uluslar üstü düzeyde ve caydırılması oldukça zor bir düşmanla karşı karşıya bulunduğu, eğer kararlı bir eylem gösterilmezse durumun daha da kötüleşeceğinin ortaya çıktığı iddia edilmiştir. Dolayısıyla yeni muhafazakârlar, 11 Eylül saldırılarına olduğundan daha büyük önem atfederek bunu fırsata dönüştürmeye çalışmışlardır. Zira bu saldırılarla ortaya çıkan konjonktürün sunduğu imkânla Afganistan'da rejim değiştirilmiş, Washington eski Sovyet cumhuriyetlerinde daha aktif rol oynamak ve askeri üsler elde etmek için bir gerekçe elde etmiş, terörizme karşı başlatılan savaşta elde ettiği başarılar ve bunun için ayrılan bütçe ABD'nin devasa askeri gücünü bir kez daha göstermiştir³¹.

John Ikenberry, Bush yönetiminin 11 Eylül sonrası dönemde benimsediği büyük stratejinin yaşanan terörist saldırılara bir cevap olarak ortaya çıktığını, fakat bunun yanında ABD'nin gücünü nasıl kullanacağına ve dünya düzenini nasıl organize edeceğine ilişkin geniş kapsamlı bir düşüncenin ürünü olduğunu belirtmektedir. Ikenberry'ye göre, ABD Bush yönetiminin elinde bir muhafazakâr Leviathan olmuştur. Zira Bush yönetiminin benimsediği büyük strateji, dünya düzeninin inşa

³⁰ Michael Cox, 2002-a, pp.265-268; Michael Cox, "Is the United States in Decline-Again?: An Essay", **International Affairs**, Vol: 83, No: 4, 2007, p.648; Michael Cox, "September 11 and U.S. Hegemony-Or Will the 21st Century Be American Too?", **International Studies Perspective**, Vol: 3, No: 1, 2002-b, p.53-62.

³¹ Michael Cox, 2002-a, pp.270-272; Michael Cox, "The Empire's Back in Town: Or America's Imperial Temptation – Again", **Millennium: Journal of International Studies**, Vol: 32, No: 1, 2003, www.lse.ac.uk/collections/LSEPublicLecturesAndEvents/pdf/20030602t1717z001.pdf, (Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2010).

edilmesi çabalarına girişildiği 1919, 1945 ve 1989 dönemlerinde kullanılan liberal söylemin yerine muhafazakâr bir söylem getirmiştir. Ikenberry, yeni muhafazakârları kastederek, terörizm tehdidiyle harekete geçen neo-emperyal düşünürlerin ABD'nin dünyadaki rolünü yeniden ve radikal bir şekilde düzenlemeye çalıştığını belirtmektedir. Ikenberry'ye göre, muhafazakâr söylem, birincisi ortada ABD'nin düzen inşa etmek veya kendini uyarlamak zorunda olduğu bir uluslararası toplumun bulunmadığı, ikincisi ise kurallar ve kurumların ABD'yi kısıtladığı, dolayısıyla da Amerikan dış politikasının meşruiyetinin test edilmesinin söz konusu olmadığı düşüncelerini içermektedir. 11 Eylül sonrası değişimin Amerikan hegemonyasının içinde bulunduğu krizden kaynaklandığı görüşlerinin aksine, Ikenberry, Bush yönetiminin dış politikası nedeniyle Amerikan liberal hegemonyasının krize girdiğini savunmaktadır³².

David P. Calleo'ya göre, SSCB'nin çöküşüyle 11 Eylül saldırıları arasında geçen zaman diliminde ABD'nin küresel hegemonyaya ilişkin yaklaşımı askeri üstünlükten daha çok ekonomik üstünlüğe ağırlık vermiş, George W. Bush ise askeri güç kullanımı konusunda Clinton'ın ilk dönemlerinde gösterdiği çekingenliği hiç göstermemiştir. 11 Eylül saldırıları bu bağlamda güçlü bir gerekçe yaratmış, askeri güç kullanımı konusundaki eğilimleri zorunluluk haline dönüştürmüştür. Bush'un yeni muhafazakâr dış politika ekibi, küresel hegemonya arayışları çerçevesinde Amerikan dış politikasını terörizmle savaş adı altında militarize ederek yeniden şekillendirmiş, bir tarafta terörist şer eksenini diğer tarafta ise buna karşı erdemliler koalisyonu olmak üzere, Soğuk Savaş dönemindeki gibi ama ondan oldukça farklı nitelikte bir iki kutuplu dünya tasarımı sunmuştur³³.

George W. Bush'un oldukça zayıf bir dış politika birikimi ile yönetime geldiğine ve ABD'nin Clinton döneminde olduğu kadar dünya sorunlarına müdahil olmaması ve uluslararası taahhütlere girmemesi gerektiğini düşündüğüne dikkat çeken Fareed Zakaria'ya göre, daha sonra bazıları Bush yönetimi içinde güçlü pozisyonlara

³² G. John Ikenberry, "America's Imperial Ambition", **Foreign Affairs**, Vol: 81, No: 5, September/October 2002, pp.49, 60; G. John Ikenberry, "Grand Strategy as Liberal Order Building", Paper Prepared for Conference on **After Bush Doctrine: National Security Strategy for a New Administration**, University of Virginia, 7-8 June 2007, <http://www.princeton.edu/~gji3/Ikenberry-Grand-Strategy-as-Liberal-Order-Building-2007-word.pdf>, (Erişim Tarihi: 12 Haziran 2008).

³³ David P. Calleo, **Follies of Power: America's Unipolar Fantasy**, New York: Cambridge University Press, 2009, p.12; David P. Calleo, "The Tyranny of False Vision: America's Unipolar Fantasy", **Survival**, Vol: 50, No: 5, October-November 2008, pp.69-70.

gelecek olan yeni muhafazakârlar böyle düşünmemekte ve dış politikaya ilişkin geniş kapsamlı bir ajandaya sahip bulunmaktaydı. Zira yeni muhafazakârlara göre, Soğuk Savaş sonrası dünyada iki gerçeklik söz konusuydu. Birincisi, ABD'nin sahip olduğu güç ve SSCB'nin çöküşüyle sahip olduğu tek süper güç konumuydu. İkincisi ise, uluslararası antlaşmaların ve uluslararası hukuk kurallarının bu dönemde oldukça yaygınlaşmasıydı. Yeni muhafazakârlara göre, bu kurallar ABD'nin dış politikada hareket özgürlüğünü kısıtlamaktaydı. Yeni muhafazakârların bu görüşlerinin etkisiyle, Bush yönetimi daha ilk yılında beş önemli uluslararası antlaşmadan çekilmiş, Clinton'un pek çok sorunda diplomasiye önem veren yaklaşımını terk ederek sert ve saldırgan bir üslup benimsemiş, Irak savaşına girerken BM'yi devre dışı bırakmıştır. 11 Eylül saldırıları ise, yarattığı şok etkisi ve buna karşılık verilmesi arayışlarına neden olmasından dolayı, Bush'un dış politikasını sadece daha iddiacı bir hale getirmiştir³⁴.

Derek Chollet ve James Goldgeier'a göre, yaklaşık 40 yıldır siyasal sağ bir arada tutan tutkal işlevi gören komünizm tehdidinin ortadan kalkarak Soğuk Savaş'ın sona ermesi ABD'de muhafazakârlığın krize girmesine yol açmış, William Kristol ve Robert Kagan'ın 1990'ların ortalarında yeni Reagancı dış politikayı ilk önerdikleri zaman ileri sürdükleri argümanlar 1990'ların sonlarına kadar Cumhuriyetçiler arasında oldukça az destek bulmuştu. 11 Eylül saldırılarından sonra ise muhafazakârlar İslami terörizmi yeni komünizm haline getirmiş, bu tehdit bölünmüş durumdaki Cumhuriyetçi Parti'yi bir araya getirmiş ve Amerikan siyasal tartışmalarına hakim olmuş, Bush da bu dönemde yeni muhafazakârların temel ilkelerini benimsemiştir. Bu perspektif Bush yönetimine sahip olmadığı bir misyon anlayışı vermiş, Başkan Bush yeni muhafazakâr görüşleri benimseyerek demokrasinin yayılması üzerinde duran cesur bir müdahaleci dış politika ortaya koymuştur³⁵.

Gary Dorrien'e göre, dünyanın Amerikan gücü tarafından yeniden şekillendirilmesine ilişkin güçlü bir vizyona sahip olan ve Saddam Hüseyin'i de bu vizyon karşısında bir engel olarak gören yeni muhafazakârlar, bu vizyon temelinde Dick Cheney ve Donald Rumsfeld gibi katı çizgideki muhafazakârlar ile ittifak yapmış, bu sayede Amerikan dış politikasının belirlenmesinde rol almıştır. 11 Eylül saldırılarına kadar yeni muhafazakârların dış politikanın belirlenmesinde pek fazla

³⁴ Fareed Zakaria, "The Arrogant Empire", *Newsweek*, March 24, 2003.

³⁵ Derek Chollet and James Goldgeier, **America Between the Wars From 11/9 to 9/11: The Misunderstood Years Between the Fall of the Berlin Wall and the Start of the War on Terror**, New York: BBS Public Affairs, 2008, pp.323-324.

belirleyicilikleri olmamış, saldırılardan sonra ise Başkan Bush yeni bu kesimin Irak'ı işgal önerisini benimsemiştir. Bush'un tamamen yeni muhafazakârlar ile Cheney ve Rumsfeld'in yönlendirmesiyle hareket ettiği ve sürekli olarak yeni muhafazakâr politikalar izlediğini söylemek mümkün olmasa da, bu kesimin pek çok görüşünü benimsediğini ve Saddam Hüseyin'i devirme kararının kökeninin yeni muhafazakârların neo-emperyal tutkularında yattığını söylemek mümkündür³⁶.

Robert J. Jackson ve Philip Towle'a göre, bir geleneksel muhafazakâr olan Bush yeni muhafazakârların görüşlerini benimsememekte, yeni muhafazakârlar ise Amerikan gücünün sınırlarını serbest bırakacak tarihi bir olaya ihtiyaç duymaktaydı. Bu olay 11 Eylül saldırılarıyla gerçekleşmiş, saldırılar yeni muhafazakârları güçlendirmiş, gelişmeleri kendi çıkarlarına uygun olarak şekillendirmeleri için eşsiz bir fırsat vermiş, Bush'u dönüştürerek Amerikan müdahaleciliğinin gerekliliğine inandırmıştır. Böyle bir olay gerçekleşmeseydi Bush bu derecede yeni muhafazakâr bir pozisyona gelmeyecekti³⁷. Dolayısıyla Bush ve dış politika ekibi arasında Irak konusunda yaşanan tartışmada yeni muhafazakârlar açıkça kazanmıştır³⁸.

Stanley Hoffmann'a göre, ABD'nin eşsiz coğrafyasının ve üstün demokratik değerlerinin gücüyle özel bir misyona sahip olduğu ve bu misyona uygun bir dış politika izleyebileceği görüşü hep savunulmuş, ancak Amerikan istisnacılığının nasıl bir dış politika izlenmesini gerektirdiği konusu hep tartışılmıştır. Bu bağlamda "yeni istisnacılık" kavramını kullanan Hoffmann, George W. Bush yönetime geldiğinde yeni istisnacılık doktrininin çoğunluğunu yeni muhafazakârların oluşturduğu danışmanları tarafından yeniden benimsendiğini, 11 Eylül saldırılarından sonra küresel terörizme karşı mücadelenin yeni istisnacılığın ABD'nin ulusal çıkarı olarak kabul edilmesi için haklı gerekçe oluşturduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda ABD'nin terörizme karşı mücadelesinin aynı zamanda dünyanın mücadelesi olduğu düşüncesi ABD'nin dünya

³⁶ Gary Dorrien, **Imperial Designs: Neoconservatism and the New Pax Americana**, New York and London: Routledge, 2004, pp.2-3.

³⁷ Yazarlara göre, Bush 11 Eylül sonrası dönemde yeni muhafazakârların yeni terörist saldırıları engellenen en iyi yolunun saldırı konumunda bulunmak olduğu görüşünü benimsemiştir. Ayrıca Irak'ta demokrasinin tesis edilmesinin domino etkisi yaratacağı ve tüm İslam dünyasının demokratikleştirilmesine katkıda bulunacağına inanmıştır.

³⁸ Robert J. Jackson and Philip Towle, **Temptations of Power: The United States in Global Politics After 9/11**, New York: Palgrave Macmillan, 2006, pp.28, 36-38.

güvenliği açısından vazgeçilemez rolünü vurgulamış, dolayısıyla Amerikan tarihindeki misyon düşüncesi tekrar geri gelmiştir³⁹.

Andrew Bacevich ve Elizabeth Prodromou'ya göre, 11 Eylül sonrası dönemde Amerikan dış politikasında yaşanan değişim, George W. Bush'un dini görüşleri ile Bush yönetimindeki yeni muhafazakârların Amerikan değerlerini yayarak dünyayı dönüştürmeye yönelik düşüncelerinin bir araya gelmesi çerçevesinde gerçekleşmiştir. 11 Eylül saldırılarının yarattığı şok etkisi Bush'un dini görüşleriyle bir araya gelmiş, zira saldırılardan sonraki konuşmalarında sık sık dini referanslara yer veren Bush, bu bağlamda terörizme karşı savaşın iyiliğin kötülüğe karşı savaşı olduğunu belirtmiş, ayrıca bu savaşı Haçlı Savaşları'na benzetmiştir. Bu inanç, Bush'u kararlı bir şekilde hareket etmeye ve terörizme karşı küresel savaş ilan etmeye yöneltmiştir. Bush'un dini görüşleriyle Bush yönetiminin üst düzey noktalarında görev alan yeni muhafazakârların seküler fakat Amerikan değerlerinin dünyaya yayılmasını Amerikan dış politikasının temeli olarak gören düşünceleri bir araya gelerek dünyanın kötülükten arındırılıp özgürleştirilmesi çabasına girişilmiştir. Şer eksenini tanımlaması, şeytani rejimlerin değiştirilmesi gibi temalar bu çaba çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Bütün bunların somut yansıması ise 2002 yılında yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi'dir. Yazarlar bu belgeyi Amerikan dış politikasını 11 Eylül sonrası dönemde yeniden formüle etme arayışının bir sonucu olarak görmektedir. 2003 yılındaki Irak Savaşı bir diğer somut yansımadır. Din ise burada moral meşruiyet sağlama işlevi görmüştür⁴⁰.

Bazı yazarlar ise, 11 Eylül sonrası değişime ilişkin hegemonya krizi iddialarına katılmamakla veya hiç değinmemekle birlikte, yeni muhafazakârların rolüne de katılmamakta ve farklı görüşler ortaya atmaktadır. Bu yazarlardan Ivo H. Daalder ve James M. Lindsay, Bush'un dış politika devriminde yeni muhafazakârların büyük rol oynadığı görüşlerinin yanlış olduğunu iki gerekçeyle savunmaktadır. Birincisi, Bush'un dış politika ekibi sadece yeni muhafazakârlardan (yazarlar bu grubu "demokratik emperyalistler" olarak tanımlamaktadır) oluşmamakta, bunların çoğunluğunu iddialı milliyetçiler oluşturmaktadır. Dick Cheney, Donald Rumsfeld ve Condeleezza Rice gibi iddialı milliyetçiler yönetim içinde daha etkili konumdayken,

³⁹ Stanley Hoffmann, "American Exceptionalism: The New Version", <http://www.wcfia.harvard.edu/node/637>, (Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2008); Stanley Hoffmann, "The High and the Mighty: Bush's National-Security Strategy and the New American Hubris", *The American Prospect*, 13 January 2003, http://www.accessmylibrary.com/coms2/summary_0286-22127305_ITM, (Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2008).

⁴⁰ Andrew Bacevich and Elizabeth Prodromou, 2004, pp.43-54.

Paul Wolfowitz ve Douglas Feith gibi yeni muhafazakârlar daha geri planda kalmıştır. Yeni muhafazakârlar ile iddialı milliyetçiler ABD'nin kendi değerlerini dünya genelinde aktif bir şekilde yaymasının gerekip gerekmediği konusunda farklı düşünmekle birlikte, uluslararası hukukun üstünlüğüne ve uluslararası kurumların etkinliğine duyulan şüphe konusunda anlaşmakta, bu önemli noktada aynı fikirde olmaları teörizmle mücadeleden Irak sorununa kadar pek çok konuda ortak hareket etmelerini sağlamaktadır. İkincisi ve daha önemlisi ise, Başkan Bush'un rolünün çok fazla göz ardı edilmesidir. Bush'un kukla olarak görülmesine ve dış politikanın asıl olarak yeni muhafazakârlar tarafından belirlendiği görüşüne karşı çıkan Daalder ve Lindsay'e göre, Bush seçim kampanyasını kendi yönetmiş, danışmanlarını kendi seçmiş, danışmanları (demokratik emperyalistler ile iddialı milliyetçiler) arasında görüş ayrılığı söz konusu olduğunda son kararı kendisi vermiş, dolayısıyla da Başkan Bush kendi yönetiminin dış politikada gerçekleştirdiği devrime yine kendisi öncülük yapmıştır⁴¹.

2. Hegemonyanın Yeniden İnşası Çabaları Çerçevesinde 11 Eylül Sonrası Dönemde Amerikan Dış Politikasında Yaşanan Değişimin Nedenlerinin Analizi

Şimdiye kadar anlatılanlar özetlenirse, 11 Eylül sonrası Amerikan dış politikasında yaşanan değişimin nedenlerine ilişkin bir grup yazar değişimin Amerikan hegemonyasının sorgulanmaya başlandığı 1970'li yıllardan beri devam eden hegemonyanın yeniden inşası çabalarının yeni bir vechesi olduğunu savunurken, bir grup yazar ise değişimde George W. Bush yönetiminde görev alan yeni muhafazakârların dış politika anlayışlarının etkili olduğunu savunmaktadır. Bu görüşlerin her ikisinin doğru yanları olmakla birlikte, hiçbiri 11 Eylül sonrası değişimi tek başına açıklayamamaktadır.

Bu bölümde 11 Eylül sonrası dönemde Amerikan dış politikasında yaşanan ve tezin ikinci bölümünde ayrıntılarına değinilen değişimin gerçekleştirilmesinin temel nedeninin Amerikan hegemonyasının yeniden inşası gerekliliği olduğu, tamamlayıcı nedeninin ise Bush yönetimindeki yeni muhafazakârların buna yönelik geliştirmiş oldukları dış politika vizyonu olduğu savunulacaktır. Yani Bush başkanlığı devraldığında Amerikan hegemonyasının içinde bulunduğu durum dış politikada bazı

⁴¹ Ivo H. Daalder and James M. Lindsay, **America Unbound: The Bush Revolution in Foreign Policy**, Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2003, pp.13-16.

değişiklikler yapmayı ve bu değişikliklerle hegemonyayı yeniden inşa etmeyi gerektirmiş, ancak yapılacak değişikliklerin yönünü, yani ne şekilde olacağını belirleyen etken yeni muhafazakârların geliştirmiş oldukları dış politika vizyonu olmuştur.

Bu iddiayı kanıtlayabilmek için 11 Eylül öncesi dönemde Amerikan hegemonyasının ekonomik ve siyasi/askeri açıdan durumuna bakmak, Bush'un Clinton'dan nasıl bir Amerikan hegemonyası devraldığının ve bu hegemonyanın yeniden inşa edilmesinin gerekip gerekmediğinin, yani bu mirasın dış politikada değişime gidilmesi için bir neden olup olamayacağını sorgulanması gerekmektedir. Ayrıca Bush yönetimi içindeki yeni muhafazakârların 1990'ların ortalarından itibaren Amerikan hegemonyasının yeniden inşasına yönelik olarak savundukları görüşler ile 11 Eylül sonrası dönemde izlenen dış politika arasındaki benzerliklerin ortaya konulması gerekmektedir. Daha sonra ise, Bush yönetiminin yeni muhafazakâr dış politika vizyonunu nasıl benimsediğinin, yani Bush yönetimi içinde dış politika ve savunma politikalarının belirlenmesinde nihai karar verici konumda bulunan kişilerin yeni muhafazakârların fikirlerini nasıl kabul ettiğinin araştırılması gerekmektedir.

2.1. Değişimin Temel Nedeni Olarak Amerikan Hegemonyasının Yeniden İnşası Gerekliliği

Amerikan hegemonyası ekonomik ve siyasi/askeri temeller üzerine inşa edilmiştir. Birinci bölümde de değinildiği gibi, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ekonomik ve askeri açıdan dünyanın en güçlü ülkesi konumunda bulunan ABD, buna uygun olarak uluslararası alanda ekonomik ve siyasi/askeri konularda inisiyatif alarak yeni bir uluslararası düzen inşa etmeye ve bu düzen içinde hegemon konumunu tesis etmeye yönelik bir dış politika izlemiştir. Amerikan hegemonyasının inşa edilmesi sırasında ve günümüze kadar geçen süreçte ekonomik ve askeri çıkarlar ve inisiyatifler oldukça iç içe geçmiştir. Bu nedenle ABD'nin çıkarlarından bahsederken ekonomik ve siyasi/askeri çıkar ayrımı yapmak mümkün olmadığı gibi, Amerikan hegemonyasının karşı karşıya bulunduğu sorunlardan bahsederken de ekonomik ve siyasi/askeri sorun ayrımı yapmak mümkün değildir. Bu ayrımın imkânsızlığı, bu başlık altında Amerikan hegemonyasının 11 Eylül öncesi dönemde nasıl bir durumda bulunduğu, ne gibi sorunlarla karşı karşıya kaldığının analizinde de geçerlidir.

Zira Amerikan tarihine bakıldığında Amerikan dış politikasının en önemli

önceliğinin ABD'nin ekonomik çıkarlarını gerçekleştirmek ve bu çıkarları güvence altına almak olduğu görülmektedir. Bu bağlamda ABD'nin sahip olduğu toprakların ve ticari çıkarların söz konusu olduğu alanın genişlemesiyle Amerikan dış politikasının sorumluluk alanı giderek daha geniş bir coğrafyayı kapsayacak duruma gelmiş, ayrıca Washington dış politikada daha çok siyasi ve askeri inisiyatif almak zorunda kalmıştır. Yine ticari ve ekonomik çıkarlar gerektirdiği için ABD yalnızcılık politikasını terketmiş ve küresel ölçekte bir dış politika izlemeye başlamıştır⁴². Dolayısıyla ABD'nin ekonomik çıkarları siyasi/askeri çıkarlar haline gelmiş, Amerikan dış politikasında ekonomi-siyaset ayrımı yapmak imkânsız hale gelmiştir. Bu nedenle günümüzde ABD'nin siyasi veya askeri çıkarlarından bahsederken aynı zamanda ekonomik çıkarlarından bahsetmiş oluruz.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Amerikan hegemonyasının ekonomik ve siyasi/askeri boyutları vardır. Bu iki alan birbiriyle yakından ilişkili olup, ABD'nin her bir alandaki üstünlüğü diğer alandaki üstünlüğünü desteklemiş, ayrıca her bir alandaki zayıflığı ise diğer alandaki üstünlüğünü olumsuz etkilemiştir. Ne zaman bu iki alandaki üstünlüğünün herhangi biri sarsılsa veya herhangi birinde bir sıkıntı yaşansa Amerikan hegemonyasında kriz sinyalleri belirlemekte ve ABD krizi gidermek ve hegemonyasını yeniden inşa etmek için harekete geçme, bu bağlamda sorun yaşanan alandaki eksikliği gidermeye veya bu alandaki eksikliği diğer alanı daha da güçlendirerek telafi etmeye yönelik adımlar atma ihtiyacı hissetmektedir. Dolayısıyla sonraki sayfalarda Amerikan hegemonyasının 11 Eylül öncesi dönemdeki durumu ve karşı karşıya bulunduğu sorunlar ekonomik ve siyasi/askeri olmak üzere iki başlık

⁴² ABD'nin I. Dünya Savaşı'na girmesinde Alman militarizminin Avrupa'da yarattığı dehşetin dünyayı topyekün bir savaşa sürükleyerek Amerikan ticari çıkarlarının güvenliğini tehlikeye atması ve Almanya'nın Pasifik'te, Çin'de ve Karayipler'deki faaliyetleriyle ekonomik açıdan bir rakip olarak ortaya çıkması oldukça etkili olmuştur. Bernadotte E. Schmitt, "The First World War, 1914-1918", **Proceedings of the American Philosophical Society**, Vol: 103, No: 3, June 15, 1959, pp.327-329. Aynı şekilde ABD'nin II. Dünya Savaşı'na girmesinde de Japonya'nın Uzak Doğu'daki aktif ekonomik ve militarist faaliyetlerinin yarattığı rahatsızlık ve bu rahatsızlığın 1941'de Hawaii'deki Pearl Harbor'da bulunan Amerikan üslerine düzenlene saldırıyla doruğa ulaşması etkili olmuştur. Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1995**, İstanbul: Alkım Yayınları, 12. Baskı, ss.216, 379-382. Bu savaştan sonra ise, savaşın en büyük nedeni olan ekonomik korumacılığa yeniden dönülmesini engellemek için açık bir uluslararası ekonomik sistemin desteklenmesinin zorunlu olduğu düşüncesinden hareket eden ABD, liberal yönelimli büyük strateji çerçevesinde küresel ekonomik sistemi serbestleştirme ve küresel bir kurallar sistemi oluşturma çabalarına girişmiş, realist yönelimli büyük strateji çerçevesinde ise Sovyet gücünün askeri olarak dengelenerek yeni oluşturulan uluslararası düzenin devamının sağlanmasını amaçlamıştır. G. John Ikenberry, 2002, pp.46-47. Yani Washington ekonomik çıkarları açısından büyük önem arzeden küresel ekonomik sistemin istikrarının korunması için askeri inisiyatifler almış, böylece ABD'nin ekonomik çıkarları siyasi/askeri çıkarlar haline gelmiştir.

altında analiz edilmesine rağmen, her iki boyutun birbirinden bağımsız olmadığı ve soyutlanamayacağı, her bir boyutta yaşanan olumlu ya da olumsuz gelişmelerin diğerini doğrudan etkilediği unutulmamalıdır.

2.1.1. 11 Eylül Öncesi Dönemde Ekonomik Açıdan Amerikan Hegemonyası

Tezin önceki sayfalarında değinildiği gibi, 1970’li yıllarda ABD merkezli sabit kur sistemi çökmüş, ABD’nin dış ticareti açık vermeye başlamış, Almanya ve Japonya’nın ekonomik yükseliş yaşaması ile ABD’nin küresel ekonomi içindeki mutlak üstünlüğü sona ermişti⁴³. Richard Nixon, Gerald Ford ve Jimmy Carter’ın bu sorunu aşmak sarfettiği çabalar ise beklenen etkiyi yapmamıştı. Asıl olarak Ronald Reagan döneminde bu gidişatı durdurmak için kapsamlı reformlar gerçekleştirilmiş, vergiler düşürülerek ve devlet müdahalesi azaltılarak Amerikan ekonomisini yüksek tasarruf ve yüksek yatırımla iyileştirmeyi amaçlayan arz yanlı ekonomi politikasını yürürlüğe konulmuştu⁴⁴. Bu politikalar sonucunda Amerikan ekonomisi 1981-1982 yıllarındaki durgunluktan çıkmış ve toparlanarak 1983-1984 yıllarında büyük bir genişleme yaşamıştır⁴⁵. Ancak bu olumlu gelişmelerin de bir bedeli olmuş, Amerikan

⁴³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için Bkz: David M. Gordon, “Chickens Home to Roost: From Prosperity to Stagnation in the Postwar U.S. Economy”, **Understanding American Economic Decline**, eds. Michael A. Bernstein and David E. Adler, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, p.34; Donald W. White, **The American Century: The Rise and Decline of the United States as a World Power**, New Haven: Yale University Press, 1996, pp.374, 385, 392-396; Halil Seyidoğlu, **Uluslararası Finans**, 4. Baskı, İstanbul: Güzem Yayınları, 2003, ss.12-14; Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama**, 13. Baskı, İstanbul: Güzem Yayınları, 1999, ss.546-549; Hideyo Naganuma, “Reexamining the ‘American Century’”, **The Japanese Journal of American Studies**, No: 11, 2000, p.13; Michael A. Bernstein, “Understanding American Economic Decline: The Contours of the Late-Twentieth-Century Experience”, **Understanding American Economic Decline**, eds. Michael A. Bernstein and David E. Adler, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, pp.15-16; UNCTAD, **Handbook of Statistics 2008**, http://stats.unctad.org/Handbook/ReportFolders/ReportFolders.aspx?CS_referer=&CS_ChosenLang=en, (Erişim Tarihi: 3 Ağustos 2008).

⁴⁴ Michael A. Bernstein, a.g.m., pp.25-27; Olivier Jean Blanchard, “Reaganomics”, **Economic Policy**, Vol: 2, No: 5, October 1987, p.17; Paul Craig Roberts, “Reaganomics: Myth and Reality”, **Perspectives on Political Science**, Vol: 19, No: 2, Spring 1990, <http://web.ebscohost.com/>, (Erişim Tarihi: 14 Ağustos 2009).

⁴⁵ Bu bağlamda enflasyon 1981’deki %9’luk seviyesinden Reagan’ın ilk döneminin sonuna kadar %3.5’e kadar gerilemiş, 1982’de %9.7 olan işsizlik 1984-85’de %7.5’e, 1988’de %5’lere inmiştir. Robert A. Blecker, “The New Economic Stagnation and the Contradictions of Economic Policy Making”, **Understanding American Economic Decline**, eds. Michael A. Bernstein and David E. Adler, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, 1996, pp.286-287. Aynı şekilde ekonomik büyümede de artış yaşanmış, 1980’de %-0.23 olan GSYİH artışı 1984’te %7.2’e kadar çıkmıştır. International Monetary Found, World Economic Outlook Database, April 2008-a, http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2008/01/weodata/weorept.aspx?sy=1980&ey=2001&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=132%2C134%2C112%2C158%2C111&s=NGDP_RPCH&grp=0&a=&pr1.x=38&pr1.y=12, (Erişim Tarihi: 3 Ağustos 2008).

ekonomisi 1980'li yıllardan pek çok bakımdan da zayıf bir şekilde çıkmış⁴⁶, dolayısıyla Amerikan ekonomik gücünde yaşanan görece gerileme Reagan döneminde de devam etmişti.

Bu olumsuzluklara ilaveten Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle yeniden yükselen petrol fiyatları, yayılan küresel sermaye darlığı, sıkılaştıran kredi piyasaları nedeniyle 1990 yılında Amerikan ekonomisi durgunluğa girmişti⁴⁷. Reagan'dan görevi devralan George H. W. Bush'un bu durumu düzeltmek için aldığı kamu harcamalarının azaltılması, vergi oranlarının artırılması gibi önlemlere rağmen yaşanan ekonomik durgunluk, yüksek tasarruf maliyeti ve kredi kurtarmaları nedeniyle bütçe açığı artmaya devam etmiş, bu önlemler ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemişti⁴⁸.

Bush'tan sorunlu bir ekonomik miras devralan ve seçim çalışmaları sırasında en büyük ağırlığı ekonomiye veren Bill Clinton, ekonomik amaçlarını istihdamı artırmak, büyüme oranını yükseltmek, bütçe açıklarını azaltmak, enflasyonu ve faiz oranlarını düşürmek olarak ifade etmekteydi⁴⁹. Clinton küreselleşmeyi büyük strateji olarak benimsemekte, küresel anlamda üretimin ve piyasaların entegrasyonunun Amerikan şirketlerini güçlendireceğine inanmaktaydı⁵⁰. Clinton'a göre, eğer ticarete yönelik engeller kaldırılırsa Amerikan ekonomisi büyük kazançlar elde edecek,

⁴⁶ Vergi indirimleri ve yüksek askeri harcamaların etkisiyle bütçe açığı yükselmiş, 1948-1966 arasında %0.2, 1966-1973 arasında %0.6, 1973-1979 arasında %1.2 olan bütçe açığının GSMH'ye oranı 1979-1989 arasında %2.5 olmuştur. David M. Gordon, Thomas E. Weisskopf and Samuel Bowles, "Right-Wing Economics in the 1980s: The Anatomy of Failure", **Understanding American Economic Decline**, eds. Michael A. Bernstein and David E. Adler, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, p.255. Ayrıca bütçe açıkları dış borçlanmayla finanse edilmiş, böylece ABD'nin dış borçları da artmıştır. Kamu borçlarının GSYİH'ye oranı 1980'de %30.33 iken, 1988 yılında %44.34 olmuştur. International Monetary Found, World Economic Outlook Database, April 2008-b, http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2008/01/weodata/weorept.aspx?sy=1980&ey=2008&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=132%2C134%2C112%2C158%2C111&s=PCPIPCH%2CLUR%2CGGND%2CGGND_NGDP&grp=0&a=&pr.x=90&pr.y=7, (Erişim Tarihi: 3 Ağustos 2008). Reagan döneminde dış ticaret dengesi de açık vermiş, 1948-1966 arasında %0.4, 1966-1973 arasında %0.1, 1973-1979 arasında %0.0 olan ticaret dengesinin GSMH'ye oranı 1979-1989 arasında %1.8 olmuştur. David M. Gordon, Thomas E. Weisskopf and Samuel Bowles, 1996, p.255.

⁴⁷ GSYİH artışı 1990'da %1.9'a, 1991'de de %0.17'ye kadar düşmüş, işsizlik oranı 1991'de %6.85'e, 1992'de de %7.5'e çıkmıştı. C. Michel Aho and Bruce Stokes, "The Year the World Economy Turned", **Foreign Affairs**, Vol: 70, No: 1, America and the World 1990/91, p.160; International Monetary Found, World Economic Outlook Database, April 2008-a; International Monetary Found, World Economic Outlook Database, April 2008-b.

⁴⁸ GSYİH 1991 yılında %1.7 küçülmüş, bütçe açığı 1992'de GSYİH'nin %5'ine yaklaşmıştır. Samuel Rosenberg, **American Economic Development Since 1945: Growth, Decline and Rejuvenation**, New York: Palgrave Macmillan, 2003, pp.255-257.

⁴⁹ Jack Godwin, **Clintonomics: How Bill Clinton Reengineered the Reagan Revolution**, New York: American Management Association, 2009, p.233.

⁵⁰ Walden Bello, "The Capitalist Conjuncture: Over-Accumulation, Financial Crises, and the Retreat from Globalization", **Third World Quarterly**, Vol: 27, No. 8, 2006, pp.1348-1349.

Amerikan şirketleri yabancı ülke piyasalarına daha kolay erişecek, bu da ülke içinde istihdamı artıracaktı⁵¹. Bu bağlamda Bush döneminde imzalanan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'na (NAFTA)⁵² büyük önem vermekte, bu antlaşmanın hayata geçmesi için büyük çaba sarfetmekte, belki bir gün tüm Amerika kıtasını kapsayan bir anlaşmaya ulaşılabileceğini düşünmekteydi⁵³. Ayrıca Asya-Pasifik bölgesinde serbest ticaretin geliştirilmesi için 1989 yılında oluşturulan Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği'nin (APEC) rolünün güçlendirilmesine çalışmış, bu bağlamda 1993 yılından itibaren her yıl düzenli olarak devlet başkanları düzeyinde resmi toplantı yapmasına öncülük yapmıştır⁵⁴.

Clinton yönetimi ayrıca, küresel anlamda serbest ticaret rejimini tesis edebilmek için ticaret kurallarını daha iyi kodifiye etmek amacıyla GATT'ın Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) dönüştürülmesi için aktif bir politika izlemiş ve sekiz yıllık Uruguay Round görüşmeleri sonucunda 1995 yılında sonuca ulaşılmıştır⁵⁵. Clinton, Çin'in DTÖ'ye üye olması için de büyük çaba sarfetmiş, bu konuda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir⁵⁶. Ayrıca Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ekonomilerinin içine girdiği neoliberal dönüşümü destekleyen Clinton⁵⁷, bu ülkelerin NATO Barış İçin Ortaklık programına alınarak ileride bu örgüte ve AB'ye üyeliğini desteklemiş, böylece bu

⁵¹ Jack Godwin, 2009, p.231.

⁵² NAFTA Bush'un başkanlığının son günlerinde, 17 Aralık 1992'de ABD, Kanada ve Meksika arasında imzalanmıştır. Cynthia Clark Northrup, **American Economy: A Historical Encyclopedia**, Santa Barbara: ABD-CLIO Inc, 2003, p.37.

⁵³ Jack Godwin, 2009, pp.231, 233.

⁵⁴ <http://www.apec.org/en/About-Us/About-APEC/History.aspx>, (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2010).

⁵⁵ Walden Bello, 2006, p.1349.

⁵⁶ Jack Godwin, 2009, pp.237-238.

⁵⁷ Gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinin neoliberal ilkeler çerçevesinde dönüştürülmesine yönelik politikalar George H. W. Bush döneminde başlamış, ABD, neoliberal ilkelerin IMF ve Dünya Bankası gibi örgütler aracılığıyla reform paketi olarak gelişmekte olan ülkelerin benimsemesini sağlamaya çalışmıştır. Hepsi Washington D.C. merkezli olan IMF ve Dünya Bankası gibi finans kuruluşları ile Amerikan yönetiminin ekonomi birimleri tarafından gelişmekte olan ülkeler için geliştirilen reform paketi "Washington Uzlaşması" olarak tanımlanmıştır. Öncelikle Latin Amerika ve Sahra-altı Afrika ülkeleri bu ilkeler çerçevesinde reformlar gerçekleştirmiş, Berlin Duvarı'nın yıkılması ve SSCB'nin çöküşüyle eski sosyalist ülkeler de "şok terapi" olarak adlandırılan reformlarla bu dönüşüm sürecinin içine girmiştir. Dani Rodrik, "Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion?", Harvard University, January 2006, http://ksghome.harvard.edu/~drodrrik/Lessons%20of%20the%201990s%20review%20_JEL_.pdf, (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2010); John Williamson, "What Washington Means by Policy Reform", **Latin American Readjustment: How Much has Happened**, ed. John Williamson, Washington: Institute for International Economics, 1989, <http://www.iie.com/publications/papers/paper.cfm?researchid=486>, (Erişim Tarihi: 29 Eylül 2010); Ravi Kanbur, "The Co-Evolution of the Washington Consensus and the Economic Development Discourse", Working Paper, Cornell University, Department of Applied Economics and Management, August 14, 2008, <http://www.arts.cornell.edu/poverty/kanbur/Co-EvolutionWashingtonConsensus.pdf>, (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2010).

sürecin küresel ekonomiye entegrasyonlarını da kolaylaştıracağını düşünmüştür⁵⁸. Ulusal ekonomilerin entegrasyonuna ve uluslararası ticaretin serbestleştirilmesine yönelik tüm bu adımlar Amerikan ekonomisine yeni pazarlar açma amacı çerçevesinde yürütülmüş ve önemli başarılar elde edilmiştir.

Clinton 1993 yılında yönetimi devraldığı anda ekonomideki en önemli sorun GSYİH'nin %4.7'sine tekâbül eden bütçe açıklarıydı. Ekonomide tüm göstergeler olumlu olsa bile bu bütçe açıkları ekonomik büyümenin önünde büyük bir engel oluşturacak boyutlardaydı⁵⁹. Clinton yönetiminin en büyük ekonomik başarısı da, devraldığı yüksek bütçe açıklarından kurtulması olmuştur. Bütçe açıklarının en önemli nedeni, Reagan döneminde ekonomiye canlılık kazandırmak için vergi indirimlerine gidilmesi ve yüksek askeri harcamalarda bulunulmasıydı⁶⁰. Bütçe açıklarını azaltmak için kamu harcamalarının düşürülmesi ve vergilerin artırılması ilk etapta ekonomiyi yavaşlatacak olsa da, daha uzun vadede faiz oranlarını düşüreceği için yatırımlara ve büyümeye ivme kazandıracaktı⁶¹. Bu bağlamda Clinton bütçe açıklarını azaltmak için vergi oranlarında artış yapmış, 1993 yılındaki Bütçe Mutabakat Yasası ile pek çok alanda vergiler (özellikle yüksek gelir grubu için⁶²) yükseltilmiş, böylece vergi gelirlerinde artış sağlanmıştır⁶³.

Ayrıca kamu harcamalarında da düşüşe gidilmiş, bu çerçevede 1992-1999 yılları arasında kamu harcamaları %14.9 düşmüş, harcamaların GSYİH'ye oranı %21.9'dan %18.6'ya gerilemiştir. En büyük düşüş ise %36.7 azalmayla askeri harcamalarda yaşanmış, askeri harcamaların GSYİH'ye oranı aynı dönemde %4.7'den %3'e gerilemiştir. Ayrıca eğitim harcamalarında %9.2, bilimsel harcamalarda %19.1, ulaşım harcamalarında %11.2 oranında düşüş gerçekleştirilmiştir⁶⁴. Böylece 1990'ların sonlarına doğru bütçe açıkları kapanmış ve bütçe fazlası elde edilmiştir⁶⁵. 1992 yılında

⁵⁸ Jack Godwin, 2009, p.238.

⁵⁹ Laura D'Andrea Tyson, "How Bush Squandered Clinton's Economic Legacy", **New Perspectives Quarterly**, Vol: 21, No: 3, Summer 2002, http://www.digitalnpq.org/archive/2004_summer/tyson.html, (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2010).

⁶⁰ Jeffrey Frankel and Peter Orszag, "Retrospective on American Economic Policy in the 1990's", <http://www.brookings.edu/views/papers/orszag/20011102.pdf>, (Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2010).

⁶¹ Laura D'Andrea Tyson, 2002; Samuel Rosenberg, 2003, p.281.

⁶² Bu durum gelir dağılımındaki uçurumu gidermeye de hizmet etmiştir. Samuel Rosenberg, 2003, p.282.

⁶³ Flavio Romano, **Clinton and Blair: The Political Economy of the Third Way**, London and New York: Routledge, 2006, p.55.

⁶⁴ Robert Pollin, "Anatomy of Clintonomics", **New Left Review**, May-June 2000, p.24.

⁶⁵ Jeffrey Frankel and Peter Orszag, a.g.m.

%4.7 olan bütçe açığının GSYİH'ye oranı 1997'de %0'a inmiş⁶⁶, 1999'da GSYİH'nin %1.4'ü oranında bütçe fazlası verilmiştir⁶⁷. Bütçe açığının azalması kamu borçlarının düşmesini sağlamış, 1992'de %52.7 olan kamu borçlarının GSYİH'ye oranı 1994'te %54'lere kadar çıktıysa da 1996'dan itibaren gerilemeye başlamış ve 2000'de %36.64'e düşmüştür⁶⁸.

Diğer ekonomik göstergelere bakıldığında da Clinton yönetiminin George W. Bush yönetimine oldukça iyi bir ekonomik miras bıraktığı görülmektedir. Kamu harcamalarının azaltılması ve vergilerin artırılması bütçe dengesini sağlamış ve uzun vadeli faiz oranlarını düşürmüştür, bu da yatırımları hızlandırarak ekonomik büyümeyi teşvik etmiştir⁶⁹. Reagan döneminde ortalama %3.42, George H. W. Bush döneminde %2.14 olan yıllık GSYİH artışı Clinton döneminde %3.71 olmuştur⁷⁰. GSYİH artışı ise vergi gelirlerinin umulandan çok gerçekleşmesine neden olmuş ve bütçe fazlasının elde edilmesine katkıda bulunmuştur⁷¹. İşgücü üretkenliği de 1990'ların ikinci yarısından itibaren oldukça hızlı bir şekilde artmış, 1973-1995 döneminde yıllık ortalama %1.4 olan tarım dışı işgücü üretkenliği 1996-1999 döneminde %2.7 olmuştur. İşgücü üretkenliğindeki bu artış ücretler üzerindeki baskıyla birleşince maliyetleri düşürmüştür⁷² ve kârlılıkta artış yaratmış, Clinton döneminde kâr oranları son 30 yılın zirvesine erişmiştir⁷³. Kâr oranlarının artması 1993'ten itibaren yatırımlarda önemli artışlar yaşanmasına neden olmuş, böylece bu dönemdeki ekonomik büyümenin en önemli işareti olmuştur⁷⁴.

Ekonomik büyüme ve kârlılıktaki artış istihdamı da artırmış, Reagan döneminde ortalama %7.5, George H. W. Bush döneminde %6.3 olan işsizlik oranı Clinton döneminde %5.2 (2000'de %3.96'ya kadar gerilemiştir) olmuştur. Ayrıca

⁶⁶ Robert Brenner, "The Boom and the Bubble", **New Left Review**, November-December 2000, <http://www.newleftreview.org/?view=2286>, (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2010).

⁶⁷ Samuel Rosenberg, 2003, p.305.

⁶⁸ International Monetary Found, World Economic Outlook Database, April 2008-b.

⁶⁹ Cynthia Clark Northrup, 2003, p.51.

⁷⁰ International Monetary Found, World Economic Outlook Database, April 2008-a.

⁷¹ Fred Moseley, "The United States Economy at the Turn of the Century: Entering a New Era of Prosperity?", **Capital & Class**, Vol: 23, No. 1, March 1999, pp.35-36.

⁷² Samuel Rosenberg, 2003, p.298.

⁷³ Robert Pollin, 2000, p.42.

⁷⁴ Robert Brenner, "The World Economy at the Turn of the Millennium Toward Boom or Crisis?", **Review of International Political Economy**, Vol: 8, No: 1, Spring 2001, p.36.

Reagan döneminde ortalama %4.65, George H. W. Bush döneminde %4.37 olan enflasyon Clinton döneminde %2.5 olmuştur⁷⁵.

Tüm bu verilere bakıldığında, Clinton döneminde Amerikan ekonomisinin oldukça olumlu bir gelişme kaydettiği söylenebilir. Nitekim büyüme, kârlılık artışı, bütçe dengesi, kamu borçları, enflasyon, işsizlik gibi reel ekonomik verilere bakıldığında oldukça olumlu bir tablo mevcuttu. Reel ekonomik verilerdeki bu olumlu tabloyu göz ardı ederek bir değerlendirme yapmak mümkün değildir. 12 yıllık Cumhuriyetçi Parti iktidarının bıraktığı pek çok sorunu çözen ve daha iyi bir bütçe dengesine ve daha iyi bir ekonomik büyümeye⁷⁶ imza atan Clinton yönetiminin George W. Bush'a, Reagan-Bush ikilisinin kendisine bıraktığından çok daha iyi bir ekonomik miras bıraktığı söylenebilir. Bu tabloya bakıldığında Amerikan ekonomisinin olumsuz bir durum arzettiğini ve ABD'nin küresel ekonomideki konumunda önemli bir sarsıntı yaşandığını, dolayısıyla da bu durumun genel olarak Amerikan hegemonyasını korumak amacıyla dış politikada değişiklikler gerçekleştirmek için bir neden olabileceğini söylemek mümkün değildir.

Ancak bu olumlu gelişmelere rağmen Clinton döneminde ekonominin bazı olumsuzluklar arzettiğini de belirtmek gerekmektedir. Öncelikle, 1997 yılından itibaren kâr oranlarında az da olsa düşüş yaşanmıştır. Bunun en büyük nedeni işgücü ücretlerinin artması ve faiz oranlarının yükselmesi olmuştur. Ücretlerdeki artış oranı 1990-1997 döneminde her yıl ortalama %0.9 olurken 1997-2000 döneminde %3.1 olmuştur. Böylece 1965'de %24 seviyesinde olup 1980'lerin başlarında %13 seviyesine kadar inen kâr oranları bu tarihten itibaren artmaya başlamış ve 1997'de %19 seviyesine kadar çıkmış, ancak bu tarihte yeniden düşmeye başlayarak 2000'de

⁷⁵ International Monetary Found, World Economic Outlook Database, April 2008-b.

⁷⁶ Bazı yazarlar GSYİH artışının önceki dönemlerdeki (özellikle 1960'lardaki) oranları çok da fazla aşmadığını iddia etmesine (Robert Pollin, 2000, p.18) rağmen, bu artışın 1964-1966 yıllarında %6 gibi yüksek oranlarda seyrederken Amerikan ekonomisinin en parlak olduğu yıllar olarak nitelendirilen 1961-1970 döneminde yıllık ortalama %3.9 düzeyinde (Clinton dönemindeki orandan sadece %0.2 daha fazla) gerçekleşmesi (World Bank, World Development Indicators, 2008, <http://ddp-ext.worldbank.org/ext/DDPQQ/member.do?method=getMembers&userid=1&queryId=6>, [Erişim Tarihi: 3 Ağustos 2008]) Clinton yönetiminin küresel ekonomideki rekabetin çok daha fazla olduğu bir dönemde elde ettiği bu başarının önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca büyümede 2000 yılında yaşanan yavaşlamanın Amerikan ekonomisinde bir durgunluğun başlangıcı olarak algılanmış olup olmadığı da açık değildir.

%17'ye kadar gerilemiştir. Avrupa ekonomilerinin kâr oranlarındaki yükseliş ise devam etmiş, 2000'de %24'e kadar çıkmıştır⁷⁷.

Ayrıca yukarıda bahsedilen yüksek büyüme oranında 2000 yılında bir yavaşlama görülmüş, 1996'dan itibaren üç yıl boyunca %4'ün üzerine çıkan ve 1999 yılında %4.45 olan GSYİH artış oranı 2000'de %3.66 oranında artış göstermiştir. 1999 ve 2000 yılları arasındaki %0.84'lük düşüş tek başına büyük önem arzetmezken, aynı yıllar arasında Almanya'nın %1.19, Japonya'nın %3 ve Çin'in %0.8 daha yüksek GSYİH artışı yaşaması ABD'nin yaşadığı bu düşüşün ekonomide bir durgunluğun başlayabileceği ihtimalini göz önünde bulundurma ihtiyacını doğurmuştur. Nitekim GSYİH artış oranının 2001'de daha büyük bir düşüş göstererek %0.8, 2002'de %1.6, 2003'te de %2.5 olarak gerçekleşmesi bir durgunluğun yaşandığını kanıtlamakla birlikte⁷⁸, Bush'un yönetimi devraldığı 2001 yılı başı itibariyle bu oranda bir önceki yılda gerçekleşen düşüşün devam ederek bir durgunluğa neden olup olmayacağı konusunda kesin bir kaniya varmanın zorluğunun da belirtilmesi gerekmektedir.

Çin ekonomisinin özellikle 1980'lerden itibaren oldukça yüksek bir oranda büyümesi ve 1995-2000 döneminde de yıllık ortalama %9 oranında bir büyüme göstermesi ise ABD'nin küresel ekonomideki hakim konumunun üretim alanında müthiş gelişme kaydeden Çin tarafından uzun vadede sarsılabileceği ihtimalini ortaya çıkarmıştır⁷⁹. Çin ekonomisinin en büyük meydan okuması şüphesiz üretim alanından gelmiştir. 1960 yılında %25.9 olan ABD'nin dünya üretimindeki payı 2000'de %22'ye gerilemiştir. Aynı dönemlerde Japonya'nın payı sırasıyla %4.5 ve %7, Batı Avrupa'nın payı %26 ve %21, Çin'in payı %3.1 ve %12 olmuştur⁸⁰. Batı Avrupa'nın payı da

⁷⁷ Gerard Dumenil and Dominique Levy, "Neoliberal Dynamics – Imperial Dynamics", Paper Which Has Been Prepared for the Conference on Global Regulation, University of Sussex, Brighton, UK, May 2003, pp.29-31, http://www.ucm.es/info/eurotheo/materiales/hismat/dumenil_neoimp.pdf, (Erişim Tarihi: 27 Ağustos 2010).

⁷⁸ International Monetary Found, World Economic Outlook Database, April 2008-a.

⁷⁹ International Monetary Found, World Economic Outlook Database, April 2008-a; UNCTAD, Handbook of Statistics 2008.

⁸⁰ Paul Kennedy, 2005, s.514; "Share of GDP: China, India, Japan, Latin America, Western Europe, United States", January 20, 2008, <http://www.visualizingeconomics.com/2008/01/20/share-of-world-gdp/>, (Erişim Tarihi: 27 Eylül 2010). ABD'nin dünya üretimindeki gerileyen payı Amerikan şirketlerinin rekabetçiliğinin azalmasına da neden olmuş, bu bağlamda 2002 yılına gelindiğinde en büyük 10 elektronik ve elektrik teçhizat firmasının 9'u, en büyük 10 motorlu cihaz üreticisinin 8'i, en büyük 10 petrol işleyicisinin 7'si, en büyük 10 telekomünikasyon firmasının 6'sı, en büyük 10 ilaç firmasının 5'i en büyük 10 kimyasal üreticisinin 4'ü, en büyük yedi havayolunun 4'ü ABD dışındaki ülkelere ait hale gelmiştir. Richard B. Du Boff, "U.S. Hegemony: Continuing Decline, Enduring Danger", *Monthly Review*, Vol: 55, No: 7, 2003, <http://www.monthlyreview.org/1203duboff.htm>, (Erişim Tarihi: 7 Nisan 2008).

devletler bazında dikkate alınırsa ABD'nin dünya üretimindeki payı diğer devletlerle kıyaslandığında halen çok yüksek olmasına rağmen, aradaki farkın giderek kapanma eğiliminde olması geleceğe ilişkin olumsuz bir durum arzetmektedir. Bu nedenle kaydettiği büyük ekonomik gelişme nedeniyle Amerikan ekonomisinin en büyük rakibi ve gelecekte Amerikan ekonomik üstünlüğünü ele geçirebilecek tek aktör olarak görülen Çin'in bu yükselişine karşı George W. Bush yönetimi tarafından bazı önlemlerin alınması ihtiyacı hissedildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

ABD'nin dünya üretiminde gerileyen payı küresel ticarete de yansımış, her ne kadar Reagan ve George H. W. Bush döneminde (1981-1992) %-1.6 olan dış ticaret açığı Clinton döneminde %-1.5 olsa da bu oran 1950 ve 1960'lardaki seviyesinin (1961-1968 döneminde %0.4 idi) gerisinde kalmaya devam etmiş⁸¹, ayrıca 2000 yılında küresel ihracattaki payı %12.3 iken ithalattaki payı %18.9 olan ABD'nin dünya ihracatındaki payı dünya üretimindeki payından da düşük bir seviyede kalmıştır⁸². Dış ticaret açığının yüksek çıkmasıyla cari açık da çok büyük boyutlara ulaşmış, 1992'de 50 milyar dolar olan ABD'nin cari işlemler açığı 2000'de 417 milyar dolara ulaşmış, böylece GSYİH'nin %4.2'sine erişerek Reagan dönemindeki oranı bile geçmiştir⁸³.

Büyük boyutlara ulaşan cari açık yabancı sermaye girişiyle finanse edilmeye çalışılmış, bu Amerikan ekonomisini dışa daha çok bağımlı hale getirmiştir. Yabancı sermayeye girişinde özellikle 1993'ten itibaren büyük artış yaşanmış⁸⁴, 1993 yılında 59 milyar dolar olan bu miktar⁸⁵ 2000'de 486 milyar dolara yükselmiştir. Bunun 445 milyar dolarını özel sermaye, 42 milyar dolarını hükümet sermayesi oluşturmuştur.

⁸¹ Robert Pollin, 2000, p.29.

⁸² Henry C K Liu, "US Dollar Hegemony Has Got to Go", *Asia Times*, April 11, 2002, <http://www.atimes.com/global-econ/DD11Dj01.html>, (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2010).

⁸³ International Monetary Found, World Economic Outlook Database, April 2010, http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/01/weodata/weorept.aspx?sy=1980&ey=2001&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=924%2C132%2C134%2C112%2C158%2C111&s=LU R%2CGGXCNL_NGDP%2CGGXWDN_NGDP%2CGGXWDG_NGDP%2CBCA%2CBCA_NGDPD&grp=0&a=&pr.x=67&pr.y=9, (Erişim Tarihi: 30 Ağustos 2010).

⁸⁴ Yabancı sermaye girişinin Amerikan ekonomisine olumlu katkısı nedeniyle sermayenin önemli bir bölümünün geldiği Doğu Asya ülkelerinin mallarına olan talep artmış, Amerikan talebine ihtiyaç duyan bu ülkeler de Amerikan finans piyasalarına para aktarmaya devam etmiştir. Özellikle Doğu Asya krizinin yaşandığı 1997-1998 yıllarında ABD, Doğu Asya sermayesinin yatırılacağı güvenli bir liman olarak görülmüştür. Robert Brenner, 2001, p.40; Daniel I. Okimoto, "The Financial Crisis and America's Capital Dependence on Japan and China", *Asia-Pacific Review*, Vol: 16, No: 1, May 2009, pp.39-40. Krizin sona ermesinden sonra da Doğu ve Güneydoğu Asya ülkeleri ihracata dayalı ekonomi politikalarını sürdürebilmek için Amerikan piyasalarına sermaye aktarmaya devam etmişlerdir. James D. Sidaway, "Asia-Europe-United States: The Geoeconomics of Uncertainty", *Area*, Vol: 37, No: 4, 2005, p.374.

⁸⁵ Fred Moseley, 1999, pp.34-35.

Özel sermayenin ise 162 milyar doları doğrudan yatırımlar, 283 milyar doları portföy yatırımları şeklinde gerçekleşmiştir⁸⁶. Yabancı sermaye girişinin artmasıyla yabancılar tarafından tutulan Amerikan varlıklarının (gayrimenkuller, tahviller ve hisse senetleri) GSYİH'ye oranı 1992'de %46.1 iken 2000 yılında %91.5'e çıkmıştır⁸⁷.

Yabancı hükümetler veya bireysel yatırımcılar tarafından finanse edildiğine bakılmaksızın, cari açığın GSYİH'ye oranının bu kadar yüksek olması gelişmekte olan ülkeler için nispeten tolere edilebilecek bir durum iken ABD gibi gelişmiş bir ülke için sürdürülmesi zor bir durum arzetydi. Zira cari açığın artmaya devam etmesi durumunda yabancı yatırımcılar ABD'ye kaynak aktarmak konusunda isteksiz davranabileceklerdi. Eğer yabancıların Amerikan varlıklarına olan talebi yavaşlarsa doların ve Amerikan varlıklarının değeri üzerinde aşağıya doğru bir baskı oluşacak, doların değerinin düşmesi ise ithalat fiyatlarını artıracak ve dolayısıyla Amerikan halkının satın alma gücünü zayıflatacaktı⁸⁸.

Yabancı sermaye girişi cari açığın finanse edilmesinin yanında ekonomik büyümenin de en önemli kaynaklarından biri olmuş, yabancı sermaye girişinde yaşanan bu artış faiz oranlarını düşürmesiyle ve düşük faiz oranlarının da yatırım harcamalarını artırmasıyla GSYİH'yi artırmış⁸⁹, ayrıca ekonomik büyümeyi hareketlendiren yatırımlarda yabancı sermayenin oranı giderek artmıştır. Amerikan küresel yatırımlarının GSYİH'ye oranı 1970'de %12.5 iken 2000'de %20.8'e çıkmasına rağmen⁹⁰, 1990'lı yıllardan itibaren ABD'de yapılan yabancı yatırımlar yabancı ülkelerde yapılan Amerikan yatırımlarından daha hızlı artmaya başlamış, 2002 yılında da geçmiştir. Nitekim 1960 yılında dünyadaki diğer ülkelerdeki doğrudan sermaye yatırımlarının %47'si Amerikan iken bu oran 2001'de %21'e düşmüştür⁹¹. Amerikan ekonomisindeki yatırımların çoğunluğu 1997 yılına kadar iç kaynaklarla

⁸⁶ Doğrudan yatırımlar çok uluslu şirketlerin ABD'deki birimlerine yaptığı yatırımlardan oluşurken, portföy yatırımları ABD'deki tahvil ve hisse senetlerine yapılan yatırımlar ile Amerikan şirketlerine verilen kredilerden ve bankalarına yatırılan mevduatlardan oluşmaktadır.

⁸⁷ "Recent Shifts in Financing the U.S. Current-Account Deficit", Congressional Budget Office, Economic and Budget Issue Brief, July 12, 2005, <http://www.cbo.gov/ftpdocs/65xx/doc6542/07-12-CurrentAccount.pdf>, (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2010).

⁸⁸ Peter R. Orszag, "Foreign Holdings of U.S. Government Securities and the U.S. Current Account", **Statement Before the Committee on the Budget U.S. House of Representatives**, June 26, 2007, <http://www.cbo.gov/ftpdocs/82xx/doc8264/06-26-ForeignHoldings.pdf>, (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2010).

⁸⁹ Fred Moseley, 1999, p.35.

⁹⁰ Orlando Caputo Leiva, "The World Economy and the United States at the Beginning of the Twenty-First Century", **Latin American Perspectives**, Vol: 34, No: 1, January 2007, p.12.

⁹¹ Richard B. Du Boff, 2003.

finans edildiklen, bu yıldan itibaren iç kaynakların oranı düşmeye başlamış ve dış kaynakların oranı büyük artış göstermiştir. Dolayısıyla Clinton döneminde gerçekleşen yüksek ekonomik büyüme büyük ölçüde yabancı sermayeye dayanmıştır⁹².

Yabancı sermayeye bu derece bağımlı olan bir ekonomik gelişme ise, sermaye akışında bir aksama olması durumunda neden olacağı büyük sarsıntıdan dolayı, geleceğe ilişkin oldukça riskli bir durum oluşturmaktaydı⁹³. Nitekim bazı yazarlar Amerikan ekonomisinde son yıllarda yaşanan kabarmanın (boom) büyük ölçüde yabancı sermaye akışına dayanması nedeniyle kısa süreli olmak zorunda olduğunu, dolayısıyla ekonomide yakın bir gelecekte durgunluk yaşanmasının kaçınılmaz olduğunu savunmaktaydı. Zira son yıllarda büyük artış gösteren yabancı sermaye akışının bu sefer yavaşlaması durumunda ABD’de büyüme oranının gerileyeceği ileri sürülmekteydi⁹⁴.

Ayrıca, önceki satırlarda da belirtildiği gibi ABD’ye giren yabancı sermayenin yarısından fazlası portföy yatırımlarına geri kalanı ise doğrudan yatırımlara harcanmış⁹⁵, toplam yatırımlar içinde doğrudan yatırımların oranı düşük kalmış, bu yatırımların büyük bölümü de “dot-com” olarak adlandırılan ileri teknoloji şirketlerine yapılmıştır. Böylece yabancı yatırımların çoğu borsaya yapılan finansal yatırımlar şeklinde gerçekleşmiştir⁹⁶. Dolayısıyla bu dönemde ekonomiye asıl ivme kazandıran sektör borsa olmuş, bir başka deyişle ekonomik büyüme üretim yatırımlarından elde edilen kârlardan daha çok finans kaynaklarından elde edilen kârlardan kaynaklanmıştır⁹⁷. Borsada bu kadar büyük bir gelişme yaşanmasının en önemli nedeni faiz oranlarının düşmesi ve bu durumun borsayı daha kârlı bir yatırım haline getirmesidir⁹⁸. Ayrıca 1997 yılından itibaren Amerikan sanayisindeki kârlılık artışı sona erdiği için finansal spekülasyon özellikle bu tarihten itibaren en önemli kârlılık kaynağı haline gelmiştir⁹⁹. Bu nedenle finans sektörünü canlandırmaya yönelik pek çok adım atılmış, bu bağlamda finans sektörüne yönelik kısıtlamalar kaldırılmış, yeni

⁹² Gerard Dumenil and Dominique Levy, 2003.

⁹³ Fred Moseley, 1999, pp.40-41.

⁹⁴ Fred Moseley, 1999, pp.38-41.

⁹⁵ “Recent Shifts in Financing the U.S. Current-Account Deficit”, 2005.

⁹⁶ Cynthia Clark Northrup, 2003, p.51. Özellikle bilgisayar ve internet sektörüne büyük yatırımlar yapılmış ve teknolojik yenilikler gerçekleştirilmiş, bu durum hem bu sektörde ABD’nin üstünlüğünü pekiştirmiş hem de sektörün kârlılığını artırmıştır. Samuel Rosenberg, 2003, pp.306-307.

⁹⁷ Gerard Dumenil and Dominique Levy, 2003.

⁹⁸ Robert Brenner, 2000.

⁹⁹ Walden Bello, 2006, p.1350.

finansal araçlar oluşturulmuş¹⁰⁰, tüketimi artırmak için yabancı yatırımcılardan gelen kaynaklarla tüketici kredileri verilmiş, spekülatif sermayenin para birimleri, borsa ve diğer finansal araçlardaki değer değişimi avantajından yararlanabilmesi için ekonomiler arasındaki sermaye akışına yönelik kısıtlamalar kaldırılmış ve bu durum birleşmiş bir küresel sermaye piyasası yaratmıştır¹⁰¹.

Sonuç ise “rasyonel olmayan taşkınlık” (irrational exuberance) olarak bilinen borsa patlaması olmuştur¹⁰². Şirketlerin, özellikle de “dot-com” olarak bilinen ileri teknoloji şirketlerinin borsadaki hisselerinin değeri, elde ettikleri kârlardan daha fazla artmıştır¹⁰³. 1995’te S&P 500 indeksi %17.6 ve New York borsası indeksi %14.6 artmış, bu oranlar 1996’da her iki index için %23, 1997’de sırasıyla %30 ve %27 olmuştur¹⁰⁴. 1993’ten beri hisse sendi fiyatlarındaki artış yıllık ortalama %13.9 olmuş, böylece bu oran GSYİH artışını aşmıştır. Bu oran Reagan ve Bush dönemlerinde ise %3.3 ile GSYİH artışından düşük olmuştur¹⁰⁵. Böylece hisse senetlerinin değeri 1993-1999 arasında toplam %150 oranında artmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi borsaya aktarılan sermayede yabancı sermaye önemli bir paya sahip olmuş, nitekim yabancılar tarafından satın alınan Amerikan hisse senetlerinin değeri 1993’de 19 milyar dolar iken 1997’de 66.9 milyar dolara yükselmiştir¹⁰⁶. Borsa patlaması kamu gelirlerinde de artışa neden olmuş, bu da bütçe dengesinin sağlanmasına yardım etmiştir¹⁰⁷. Nitekim 1992-1997 yılları arasında sermaye kazançlarından elde edilen gelirler, hazine kayıtlarının %2.7’sinden %5’ine çıkararak, 125.7 milyardan 362 milyar dolara çıkmıştır. Bu durum Clinton dönemindeki bütçe fazlalarının borsa kaynaklı olduğunu göstermektedir¹⁰⁸. Robert Brenner bu durumu “borsa Keynesyenizmi” olarak tanımlamaktadır¹⁰⁹.

¹⁰⁰ Sermaye piyasası türev araçları (derivatives), varlığa dayalı menkul kıymetler (asset-backed securities), teminatl borç yükümlülüğü (collateralized debt obligations), kredi temerrüt swapları (credit default swaps) bunlara örnek verilebilir. Bu yeni borçlanma araçları sayesinde küresel borçlanmada ve risk almada bir genişleme yaşanmıştır. Daniel I. Okimoto, 2009, p.41.

¹⁰¹ Walden Bello, 2006, pp.1350-1351.

¹⁰² Cynthia Clark Northrup, 2003, p.51.

¹⁰³ Samuel Rosenberg, 2003, p.300.

¹⁰⁴ Robert Brenner, 2000.

¹⁰⁵ Robert Pollin, 2000, p.32.

¹⁰⁶ Fred Moseley, 1999, p.36.

¹⁰⁷ Cynthia Clark Northrup, 2003, p.51.

¹⁰⁸ Robert Pollin, 2000, pp.24, 40.

¹⁰⁹ Robert Brenner, “New Boom or New Bubble?”, **New Left Review**, January-February 2004, <http://www.newleftreview.org/?view=2490>, (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2010).

Amerikan ekonomisindeki olumlu (reel ekonomik) gelişmelerin finans sektöründeki gelişmelerden kaynaklı olması, yani ekonomiye asıl ivme kazandıran sektörün borsa olması bir başka kırılma kaynağıydı¹¹⁰. Zira borsa aktiviteleri, bugünkü kârlılıktan ziyade gelecek kârlılığa ilişkin beklentilere dayanan sanal kapitalizmi yaratmıştır. Nitekim finans sektörünün kârlılığı son kertede üretiminin ve sanayi sektörünün kârlılığına bağlı olduğu için hisse senetlerinin normal değerine düşmesi kaçınılmazdı. 2001 yılında da hisse senetlerinin gerçek değerine düşmesiyle Wall Street köpüğü patlamıştır. 2001-2002 yıllarında yatırımcıların servetinde 7 trilyon dolarlık bir erime yaşanmıştır. Dolayısıyla borsa Keynesyenizmine, yani spekülasyon dayalı finans sektörüne dayalı ekonomik büyüme 2001-2002 yıllarında Amerikan ekonomisine durgunluğa iterek büyümenin yavaşlamasına ve işsizliğin artmasına neden olmuştur¹¹¹. Bu bağlamda 2000 yılında %3.66 olan büyüme oranı 2001 yılında bir anda %0.8'e inmiş, %3.97 olan işsizlik oranı 2001'de %4.74'e, 2002'de 5.78'e çıkmıştır¹¹².

Borsa patlamasının yanında, ekonomik büyümede bireysel harcamalardaki artış da etkili olmuş, ancak bireysel talep bireysel geliri aşacak bir şekilde artış gösterdiği için yine kırılma kaynağı oluşmuştur¹¹³. Yani bütçe fazlalarına yol açan kamu tasarruflarındaki artış bireysel tasarruflara yansımamış, 1993'de %8.7 olan bireysel tasarruf oranı 1999'da %2.4'e düşmüştür¹¹⁴. Nitekim hane halkı borç oranına bakıldığında artan talebin borçlarla (mortgage ve tüketici kredileri gibi) finanse edildiği görülmektedir¹¹⁵. Hane halkı borçlarının harcanabilir gelirlerine oranı 1980'lerde %60'lar civarındayken 2000'lere gelindiğinde %100'e çıkmıştır¹¹⁶. Tüketimi artırmak için yabancı yatırımcılardan gelen kaynaklarla tüketici kredilerinin sağlanması kısa vadede ekonomiye canlılık kazandırmakla birlikte, zamanla tüketicilerin gelirleriyle borçları arasında büyük uçurumlara neden olmuş ve tüketicilerin almış olduğu kredileri ödeyememesi ihtimalini ortaya çıkarmıştır¹¹⁷. Bu

¹¹⁰ Robert Pollin, 2000, p.18.

¹¹¹ Walden Bello, 2006, pp.1350-1351.

¹¹² International Monetary Found, World Economic Outlook Database, April 2008-a; UNCTAD, Handbook of Statistics 2008.

¹¹³ Cynthia Clark Northrup, 2003, p.51; Robert Pollin, 2000, p.32.

¹¹⁴ Samuel Rosenberg, 2003, p.299.

¹¹⁵ Robert Pollin, 2000, p.32.

¹¹⁶ Gerard Dumenil and Dominique Levy, 2003.

¹¹⁷ Walden Bello, 2006, p.1350.

dönemde bireysel borçların yanında özel sektör borçlarında da artış yaşanmıştır¹¹⁸. Dolayısıyla Clinton döneminde yaşanan ekonomik gelişme borsadaki olumlu gelişmelerden ve borçla finanse edilen talep artışından kaynaklanmaktaydı¹¹⁹.

Sonuç olarak, Clinton döneminin sonunda, reel ekonomik veriler açısından görülen olumlu duruma karşın, finansal verilere bakıldığında stratejik açıdan büyük kırılmalıkların söz konusu olduğu görülmektedir. Bunun en önemli nedeni de yaşanan olumlu gelişmelerin finansa ve yabancı sermaye girişine dayanmasıydı. Olumlu gelişmelerin ekonomide genel olarak iyimser bir hava estirmesi nedeniyle bu kırılmalıklara Clinton'dan sonra başkanlık için yarışan ve 20 Ocak 2001'de de başkanlığı devralan George W. Bush ve ekonomi uzmanları tarafından ne derece önem atfedildiği hakkında kesin bir varsayımda bulunmak oldukça zordur. Dolayısıyla bu kırılmalıkların 11 Eylül sonrası dönemde yaşanan dış politika değişiminde ne ölçüde etkili bir faktör olduğu konusunda da kesin bir yargıya sahip olmak mümkün değildir. Ancak bu kırılmalıkların Amerikan hegemonyasının ekonomik ayağını zayıflattığı bir gerçektir. Bu zayıflamanın ise 11 Eylül sonrası dönemde terörizmle mücadele çerçevesinde girişilen inisiyatiflerle hegemonyanın siyasi/askeri ayağı güçlendirilerek telafi edilmeye çalışıldığı söylenebilir. Zira önceki sayfalarda da ifade edildiği gibi, ekonomik ve siyasi/askeri boyutları bulunan Amerikan hegemonyasının bu alanlardaki üstünlüğünün herhangi birinde bir sıkıntı yaşanması durumunda ABD harekete geçerek sorun yaşanan alandaki eksikliği gidermeye veya bu alandaki eksikliği diğer alanı daha da güçlendirerek telafi etmeye yönelik adımlar atma ihtiyacı hissetmektedir. Dolayısıyla ekonomik alanda görülen kırılmalıkların 11 Eylül sonrası dönemde yaşanan dış politika değişiminde doğrudan belirleyici bir rol oynamış olmasa bile, değişimin gerçekleştirilmesinde rol oynayan faktörlerden biri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

2.1.2. 11 Eylül Öncesi Dönemde Siyasi ve Askeri Açısından Amerikan Hegemonyası

2.1.2.1. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Amerikan Hegemonyasının Yeniden İnşası Çabaları

¹¹⁸ Cynthia Clark Northrup, 2003, p.51.

¹¹⁹ Robert Pollin, 2000, p.18.

Dünyanın kapitalizm açısından güvenli bir yer haline getirilmesi ve bunun gerçekleşmesi için komünizmin çevrelenerek genişlemesinin engellenmesi Soğuk Savaş döneminde ABD'nin en önemli stratejik amacıydı. Bir rakip sistemin varlığı ABD'nin Batı Bloku'ndaki liderliğinin ve hegemonyasının müttefikleri tarafından kolayca benimsenmesini sağlamakta, SSCB'nin ve komünizmin çökmesi ise ABD'nin Soğuk Savaş'tan zaferle çıkması anlamına gelmekle birlikte, aynı zamanda Amerikan hegemonyasına gösterilen rızanın da ortadan kalkması anlamına gelmekteydi. Dolayısıyla Batı dünyasında ABD'nin hegemon konumunun varlığına duyulan ihtiyacın sürmesi için ortak çıkar hissinin de devam ettirilmesi gerekmektedir. Ayrıca SSCB'nin yıkılışı, ABD'nin Batı Bloku'ndaki hegemonyasını küresel alana taşıması için bir fırsat ortaya çıkarmıştı¹²⁰. Bu iki amacın gerçekleştirilmesi, yani Amerikan hegemonyasının yeniden inşa edilmesi için dış politikada yeni bir vizyon arayışları başlamıştı¹²¹.

George H. W. Bush'un ortaya attığı “yeni dünya düzeni” kavramı ise, bu arayışların resmi düzeydeki en önemli sonucuydu. Yeni dünya düzeni kavramı Washington'a Soğuk Savaş sonrası dönemde de küresel liderliğini sürdürebilmesi için yeni bir vizyon kazandırmayı amaçlamaktaydı. Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle ortaya çıkan Körfez krizi ise yeni dünya düzeni kavramının geliştirilmesi ve test edilmesi için uygun bir fırsat yaratmıştı¹²². Çünkü Bush, ABD'nin Soğuk Savaş sonrası dönemdeki misyonunun ulusların egemenliğini ve uluslararası hukuk kurallarını korumak, yani kolektif güvenliği sağlama çabalarına öncülük yapmak olduğunu düşünmekte, bu görev/misyon anlayışı yeni dünya düzeninin de temelini oluşturmaktaydı. Körfez Savaşı'nı dünya düzeni çıkarları temeline oturtarak meşrulaştıran Bush, Saddam Hüseyin'i modern zamanın Adolf Hitler'i olarak tasvir ederek, Irak'ın Kuveyt'i işgaline kararlı bir tepki verilmesinin buna benzer diğer potansiyel eylemleri

¹²⁰ İlker Aktükün, “Soğuk Savaş'tan Küresel Tiranlığa”, **Kartalın Kanat Sesleri: ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, der. Toktamış Ateş, Ankara: Ümit Yayıncılık, 2004, ss.254, 256-257.

¹²¹ Bu arayışların entelektüel düzeydeki yansımaları için Bkz: Francis Fukuyama, “The End of History?”, **The National Interest**, No: 16, Summer 1989, pp.3-18; Francis Fukuyama, **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, çev. Zülfü Dicleli, 2. Baskı, İstanbul: Gün Yayınları, 1999; Samuel P. Huntington, “The Clash of Civilizations”, **Foreign Affairs**, Vol: 72, No: 3, Summer 1993, pp.22-49; Charles Krauthammer, “Unipolar Moment”, **Foreign Affairs**, Vol: 70, No: 1, 1990/1991, pp.23-33.

¹²² Eric A. Miller and Steve A. Yetiv, “The New World Order in Theory and Practice: The Bush Administration's Worldview in Transition”, **Presidential Studies Quarterly**, Vol: 31, No: 1, March 2001, pp.57-58, 63.

engellemek için zorunlu olduğunu savunuyordu¹²³.

Yeni dünya düzeni düşüncesinin Amerikan dış politikasına yeni bir vizyon kazandırmakta başarılı olamaması nedeniyle, Bush'tan sonra başkanlığa gelen Bill Clinton'dan Soğuk Savaş dönemindeki çevreleme politikasına benzer kapsamlı bir dış politika vizyonu geliştirmesi beklemekteydi. Sorunlu bir ekonomik miras devralan ve ekonomik konulara dış politikasında büyük öncelik veren Clinton¹²⁴, ekonominin düzelmesi için en büyük gerekliliğin dünya genelinde piyasa genişlemesi ve dış ticaretin artırılması olduğunu ileri sürmüştü¹²⁵, bu bağlamda angajman ve genişleme (engagement and enlargement) stratejisini ortaya atmıştır. Piyasa genişlemesinin ise piyasa demokrasilerinin¹²⁶ yayılmasıyla gerçekleşeceğini öngören angajman ve genişleme stratejisine göre¹²⁷, Soğuk Savaş sonrası dünyada demokrasiye ve piyasa ekonomisine doğru tersine çevrilemez bir hareket söz konusuydu ve ABD'nin bu süreçte yapması gereken dünyanın geri kalanı ile yakın ilişkiler kurarak ve dünyaya angaje olarak bu sürecin genişlemesine liderlik etmekte¹²⁸.

Bu bağlamda stratejideki birinci öncelik, ABD, Avrupa, Kanada ve Japonya gibi aktörlerin bulunduğu önde gelen piyasa demokrasileri arasındaki bağın ve ortak çıkar hissini kuvvetlendirilmesiydi. Bu amaç çerçevesinde, ekonomik alanda, önceki sayfalarda daha ayrıntılı olarak değinildiği gibi, Washington Uzlaşması ile IMF ve Dünya Bankası daha aktif rol almaya başlamış, GATT DTÖ'ye dönüştürülmüş, NAFTA ve APEC hayata geçirilmiş, G-7 Rusya'nın da katılımıyla G-8'e dönüştürülmüş ve faaliyetlerine devam etmiştir¹²⁹. Siyasi ve askeri alanda ise, NATO'nun yeni koşullar çerçevesinde dönüştürülmesine çalışılmış, örgüte tüm

¹²³ Ted Galen Carpenter, "The New World Disorder", **Foreign Policy**, No: 84, Autumn 1991, p.25.

¹²⁴ Philip Zelikow ile Yapılan Görüşme, Charlottesville: University of Virginia Corcoran Department of History, 3 Şubat 2010.

¹²⁵ Howard Jones, **Crucible of Power: A History of American Foreign Relations from 1897**, Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, 2008, p.546.

¹²⁶ "Piyasa demokrasileri" kavramı ile "serbest piyasa ekonomisine dayalı demokrasiler" kastedilmektedir.

¹²⁷ Douglas Brinkley, "Democratic Enlargement: The Clinton Doctrine", **Foreign Policy**, No: 106, 1997, p.117.

¹²⁸ Anthony Lake, "From Containment to Enlargement", Washington, D.C.: Johns Hopkins University School of Advanced International Studies, September 21, 1993, <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/lakedoc.html>, (Erişim Tarihi: 22 Haziran 2007); John Lewis Gaddis, "A Grand Strategy of Transformation", **Foreign Policy**, No: 133, November-December 2002, pp.53-54.

¹²⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için Bkz: Miranda Lin, Adrian Morson, Julia Muravska and Dorina Verli, **Russia and the G8: An Overview of Russia's Integration into the G8**, Paper of G8 Research Group, Canada: University of Toronto, June 2006, http://www.g8.utoronto.ca/evaluations/csed/cs_integration.pdf, (Erişim Tarihi: 27 Ekim 2010).

Avrupa ve Kuzey Amerika’da barış ve güvenliği sağlama gibi daha geniş bir sorumluluk yüklenmiş¹³⁰, pek çok çatışmanın ve krizin çözülmesinde NATO devreye sokularak ABD’nin büyük ağırlığının bulunduğu bu örgüt sayesinde Clinton yönetimi bu krizlerde inisiyatif elinde tutmuştur¹³¹. Özetle, angajman ve genişleme stratejisinin birinci önceliğinde önemli başarılar elde edilmiştir.

İkinci öncelik, yeni demokrasilerin ve piyasa ekonomilerinin yayılmasına ve ABD’nin yoğun güvenlik çıkarlarının bulunduğu bölgelerde korunmasına yardım edilmesiydi. Bu öncelik çerçevesinde geliştirilen piyasa demokrasilerinin yayılması politikası bakımından Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile eski Sovyet cumhuriyetleri ön plana çıkmış, bu ülkeler bir dönüşüm süreci içine dahil edilerek demokrasinin ve piyasa reformlarının tesis edilmesine çalışılmış, bunun Avrupa’nın ekonomik ve siyasi istikrarına da katkı sağlayacağı düşünülmüştür¹³². Ayrıca yeni ve gelişmekte olan piyasa demokrasilerinin Batı dünyasına entegrasyon sürecini hızlandırmak için NATO ve AB gibi kurumlara katılmaları teşvik edilmiştir¹³³. Böylece yeni piyasa demokrasilerinin Batı dünyasına entegre edilmesinde önemli başarılar elde edilmiştir. Eski Doğu Bloku ülkelerin silahsızlanması konusunda da önemli başarılar elde edilmiş, bu bağlamda Belarus, Ukrayna ve Kazakistan’ın nükleer silahlardan arındırılmıştır¹³⁴. Ayrıca Ocak 1994’te Clinton ve Boris Yeltsin füzelerinin birbirlerini

¹³⁰ Gülnur Aybet, “NATO’s New Missions”, **Perceptions: Journal of International Affairs**, Vol: IV, No: 1, March-May 1999, <http://www.sam.gov.tr/perceptions/Volume4/March-May1999/aybet.PDF>, (Erişim Tarihi: 27 Ekim 2010); Nejat Doğan, “NATO’nun Örgütsel Değişimi, 1949-1999: Kuzey-Atlantik İttifakından Avrupa Atlantik Örgütüne”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 60, No: 3, Temmuz-Eylül 2005, s.100; Stephen M. Walt, “Two Cheers for Clinton’s Foreign Policy”, **Foreign Affairs**, Vol: 79, No: 2, March/April 2000, pp.67-68; **The Alliance’s Strategic Concept**, Approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C. on 23rd and 24th April 1999, <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm>, (Erişim Tarihi: 7 Mart 2006).

¹³¹ Douglas Brinkley, 1997, p.122; Howard Jones, 2008, pp.549-550.

¹³² Anthony Lake, 1993.

¹³³ Derek Chollet and James Goldgeier, **America Between the Wars From 11/9 to 9/11: The Misunderstood Years Between the Fall of the Berlin Wall and the Start of the War on Terror**, New York : BBS Public Affairs, 2008, p.122; G. John Ikenberry, **After Victory: Institutions, Strategic Restraint, and the Building of Order after Major Wars**, Princeton: Princeton University Press, 2001, pp.235-236. Bu bağlamda NATO’nun Orta ve Doğu Avrupa’nın yeni piyasa demokrasilerini içererek genişlemesi kararı alınmış, bu süreçte önemli rol oynayacağına inanılan Barış İçin Ortaklık (BİO) programı geliştirilmiş, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya katılım görüşmelerine davet edilmiş ve Nisan 1999’da örgüte tam üye olmuştur. Douglas Brinkley, 1997, p.122; Nejat Doğan, 2005, ss.96-97. Ayrıca Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Polonya ve Slovenya 1998’de, Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Romanya ve Slovakya 2000’de AB ile tam üyelik müzakerelerine başlamıştır. Heather Grabbe, **Profiting from EU Enlargement**, Centre for European Reform Publications, 2001, p.9, http://www.cer.org.uk/pdf/p254_enlargement.pdf, (Erişim Tarihi: 3 Kasım 2010).

¹³⁴ P. Edward Haley, **Strategies of Dominance: The Misdirection of U.S. Foreign Policy**, Washington D.C.: Woodrow Wilson Center Press, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2006, p.119.

hedef almasına son verme konusunda bir anlaşma imzalamış, Ocak 1997'ye kadar ABD ve Rusya 20.000'den fazla stratejik başlığı 7.000'e kadar azaltmıştır¹³⁵. Bunların yanında, Clinton yönetimi Rusya'yı NATO'nun genişlemesi konusunda ikna etmek için de büyük çaba sarfetmiş, Yeltsin yönetimi NATO'nun genişlemesine karşı çıkmasına rağmen bu süreci engelleyememiştir¹³⁶.

Clinton yönetiminin üçüncü önceliği, demokrasiye ve piyasa ekonomilerine düşman olan devletlerin saldırgan eylemleriyle mücadele edilmesiydi¹³⁷. Daha sonra "haydut devletler" olarak nitelendirilen bu devletler içinde Clinton yönetiminin ilgisi daha çok Irak, İran ve Kuzey Kore üzerinde yoğunlaşmış, haydut devletler ile mücadele edilmesi Clinton'un dış politikasında önemli yer tutmuştur. ABD'nin Irak ve İran'a yönelik politikası 18 Mayıs 1993'te ilan edilen "ikili çevreleme politikası" çerçevesinde yürütülmüştür. Bu politikanın Irak'a yönelik hedefi Saddam Hüseyin yönetiminin zayıflatılması ve BM kararlarına uymasının sağlanmasıydı¹³⁸. Clinton yönetimi 1998 yılından itibaren ise açıkça rejim değişikliğine yönelik politikalar izlemiş¹³⁹ ve Irak'ı Özgürleştirme Yasası'nı çıkarmıştır¹⁴⁰. Irak'a uygulanan yaptırımlar bu ülkenin tam anlamıyla silahsızlandırılmasını sağlayamamışsa da, kitle imha silahları üretme kapasitesini ortadan kaldırmada bazı başarılar elde etmiş, Kuveyt'in toprak bütünlüğünü ihlal etmesini önlemiş, Saddam Hüseyin'in Birleşmiş

¹³⁵ Howard Jones, 2008, pp.548-549.

¹³⁶ Bu zor amacı gerçekleştirebilmek için de NATO ile Rusya arasında diyalog geliştirmeye çalışmış, bu bağlamda Rusya'nın 1994 yılında BİO programına katılması sağlanmış, Rus ekonomisinin yeterli büyüklüğe sahip olmamasına ve ABD Hazine Bakanlığı'nın eleştirilerine rağmen Rusya'nın 1997'de G-7'nin sekizinci üyesi olmasını sağlamıştır. Derek Chollet and James Goldgeier, 2008, pp.124-125, 134-135; Erel Tella, "Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 65, No: 3, 2010, ss.210-211.

¹³⁷ Anthony Lake, 1993; Anthony Lake, "Confronting Backlash States", **Foreign Affairs**, Vol: 73, No: 2, March-April 1994, p.46.

¹³⁸ Clinton yönetimi bu amaca yönelik olarak 687 sayılı Güvenlik Konseyi kararıyla yaptırım uygulanmasını sağlamış, CIA aracılığıyla pek çok örtülü operasyon gerçekleştirmiş, İngiltere ve Fransa ile birlikte Irak'ın kuzeyindeki ve güneyindeki uçuşa yasak bölgelerde askeri uçuşlar gerçekleştirmiş, Irak'taki bazı hedeflere zaman zaman (27 Haziran 1993, 3-4 Eylül 1996 ve 16 Aralık 1998'de) büyük ölçekli bombalı saldırılar da gerçekleştirmiştir. Gary Sick, "Rethinking Dual Containment", **Survival**, Vol: 40, No: 1, Spring 1998, pp.5-7, 11; Meghan L. O'Sullivan, "Iraq: Time for a Modified Approach", **The Brookings Institution Policy Brief**, No: 71, February 2001, p.3.

¹³⁹ Nasır Aruri, "Amerika'nın Irak'a Karşı Savaşı: 1990-1999", **Kuşatma Altında Irak: Yaptırımların ve Savaşın Ölümcül Etkileri**, der. Anthony Arnove, çev. Mehmet Harmanlı, İstanbul: Everest Yayınları, 2001, s.28.

¹⁴⁰ Amin Tarzi, "Contradictions in U.S. Policy on Iraq and Its Consequences", **Middle East Review of International Affairs**, Vol: 4, No: 1, March 2000, p.29.

Milletler Özel Komisyonu (UNSCOM) ile belli oranda işbirliği yapmasını sağlamıştır¹⁴¹.

İkili çevreleme politikasının İran'a yönelik hedefi ise, Tahran yönetiminin uluslararası terörizmi destekleyen, Arap-İsrail barış sürecini sabote eden, bölgede İslami hareketleri destekleyen, kitle imha silahları elde etmeye yönelik faaliyetlerde bulunan tutumunu değiştirmesini sağlamaktır¹⁴². Clinton yönetimi İran'a yönelik olarak tek taraflı kararlar alarak Amerikan şirketlerinin İran ile pek çok alanda ticari ilişkiye girmesini yasaklamış ve bu ülkede petrol sektörüne yatırım yapan yabancı şirketlere yaptırım uygulanmasını öngörmüş¹⁴³, böylece bu ülkenin petrol kaynaklarını işletmesini engellemeyi ve bu şekilde uluslararası terörizmi destekleyen faaliyetlere girişmesine ve kitle imha silahları elde etmesine mani olmayı amaçlamıştı¹⁴⁴. Nitekim yaptırımlar Tahran'ın pek çok ülkeyle ekonomik bağlar geliştirmesini engelleyerek, pek çok büyük petrol şirketinin yatırım yapmaktan vazgeçmesine neden olarak, IMF ve Dünya Bankası'nın kredi vermesini keserek, dış ticarete zarar vererek ülke ekonomisi üzerinde olumsuz etkilerde bulunmuştur¹⁴⁵.

Clinton yönetimi, Kuzey Kore'ye yönelik ise, bu ülkenin oldukça ilerlemiş nükleer programının oluşturduğu ciddi tehlike nedeniyle diplomatik yollarla sorunun çözülmesi için çaba sarfetmiştir¹⁴⁶. Bu bağlamda 1994 yılında Çerçeve Anlaşması

¹⁴¹ Meghan L. O'Sullivan, 2001, p.3.

¹⁴² Gary Sick, 1998, p.8.

¹⁴³ Mart ve Mayıs 1995'te ve Ağustos 1997'de üç Başkanlık Emri çıkarılmış, ayrıca Kongre tarafından 5 Ağustos 1996'da İran-Libya Yaptırımlar Yasası kabul edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için Bkz: Beverly J. Rudy, "The Future of U.S. Unilateral Sanctions and the Iran-Libya Sanctions Act", **Conference of The Development of Middle East Energy**, Chatham House, London: Royal Institute of International Affairs, 12&13 February 2001, p.2, <http://www.sutherland.com/files/Publication/24fe74b2-6056-4759-b990-4bfd5cb3204/Presentation/PublicationAttachment/b38dbedc-a967-490f-87fb-615c93421099/MEENERGY.PDF>, (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2010); Herman Franssen and Elaine Morton, "A Review of US Unilateral Sanctions Against Iran", **Middle East Economic Survey**, Vol: XLV, No: 34, 26 August 2002, <http://www.mafhoum.com/press3/108E16.htm>, (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2010); Kenneth Katzman, "The Iran-Libya Sanctions Act (ILSA)", **CRS Report for Congress, RS20871**, July 20, 2001, p.2; Lori A. Feathers, 2001; Robert S. Litwak, **Rogue States and U.S. Foreign Policy**, Washington D.C.: Woodrow Wilson Press, 1999, pp.169-170.

¹⁴⁴ Beverly J. Rudy, a.g.m., p.5.

¹⁴⁵ Gary Sick, 1998, pp.12-13; Jeffrey J. Schott, "The Iran and Libya Sanctions Act of 1996: Results to Date", Testimony before the Committee on International Relations, United States House of Representatives, Washington, DC, July 23, 1997, <http://www.iie.com/publications/testimony/testimony.cfm?ResearchID=285>, (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2010).

¹⁴⁶ C. S. Eliot Kang, "North Korea and the U.S. Grand Security Strategy", **Comparative Strategy**, Vol: 20, No. 1, January 2001, p.28; Robert S. Litwak, 1999, pp.5, 198.

imzalanmış¹⁴⁷, Clinton yönetimi Kuzey Kore'ye yönelik politikasını sınırlı angajman politikasına uygun olarak yumuşatmıştır¹⁴⁸. Böylece iç politikadaki tartışmalara rağmen, Clinton yönetiminin Kuzey Kore politikası belli bir başarı elde etmiştir.

Clinton yönetiminin dördüncü önceliği ise, ekonomik ve askeri yardım, afet yardımı, eğitim destekleri, gıda ve sağlık yardımı gibi unsurları içeren insani politikalar izlenmesi, bunun dünyanın pek çok bölgesinde demokratik ve piyasa gelişmelerini teşvik edeceğiydi¹⁴⁹. Burada etnik ve bölgesel çatışmalar ön plana çıkmış, Clinton başkanlığa gelir gelmez George H. W. Bush döneminden kalan Somali, Haiti, Bosna gibi sorunlarla uğraşmak zorunda kalmıştır¹⁵⁰. Bu bağlamda Clinton yönetimi 1993 yılında Somali'ye¹⁵¹, 1994 yılında Haiti'ye¹⁵², 1995 yılında NATO aracılığıyla Bosna Hersek'e¹⁵³ ve 1999 yılında yine NATO aracılığıyla Kosova'ya¹⁵⁴ asker yollamış ve insani içerikli müdahalede bulunmuştur. İnsani müdahale teması çerçevesinde gerçekleştirilen bu müdahaleler ABD'nin gücünü sergilemek ve uluslararası barış ve güvenliğin korunmasındaki vazgeçilemez ulus rolünü göstermek için etkili bir şekilde kullanmış, özellikle Bosna ve Kosova'ya

¹⁴⁷ Kriz hakkında bilgi için Bkz: "Nuclear Weapons Program: Current Status", <http://www.fas.org/nuke/guide/dprk/nuke/index.html>, (Erişim Tarihi: 26 Ekim 2010); Roland Bleiker, "A Rogue is a Rogue is a Rogue: US Foreign Policy and the Korean Nuclear Crisis", *International Affairs*, Vol: 79, No: 4, 2003, p.722.

¹⁴⁸ ABD ve Güney Kore, 1997 yılında, Pyongyang'ın anlaşmadan doğan yükümlülüklerini yerine getirdiği konusunda fikir birliğine varmış, ayrıca Clinton yönetiminin Kuzey Kore Politikası Koordinatörü olarak atadığı William Perry tarafından Mayıs 1999'da hazırlanan olumlu rapor üzerine, 17 Eylül 1999'da bu ülke ile ticari ve tüketim malları ticaretine izin verilmiş ve bu ülkede gerçekleştirilecek yatırımlara ve mali hareketlere yönelik sınırlamalar hafifletilmiştir. C. S. Eliot Kang, 2001, p.30; Robert S. Litwak, 1999, pp.221-222.

¹⁴⁹ Anthony Lake, 1993.

¹⁵⁰ John Dumbrell, "Was There a Clinton Doctrine? President Clinton's Foreign Policy Reconsidered", *Diplomacy & Statecraft*, Vol: 13, No: 2, June 2002, p.51.

¹⁵¹ Bu konuda bilgi için Bkz: Derek Chollet and James Goldgeier, 2008, p.57; Stephen Tanner, *Bush'ların Savaşları: Askeri Liderler Olarak Bir Baba ve Oğlun Portresi*, çev. Ayşe Doğancı, Ankara: Elips Kitap, 2005, ss.172-178.

¹⁵² Bu konuda bilgi için Bkz: Derek Chollet and James Goldgeier, a.g.e., pp.95-97; Stephen Tanner, a.g.e., s.189.

¹⁵³ Bu konuda bilgi için Bkz: Derek Chollet and James Goldgeier, a.g.e., pp.127-128; George C. Herring, *From Colony to Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776*, New York: Oxford University Press, 2008, p.927; Martin Walker, *Clinton: The President They Deserve*, London: Fourth Estate, 1996, p.262.

¹⁵⁴ George C. Herring, a.g.e., pp.932-933; Howard Jones, 2008, p.556; Jeremi Suri, "American Grand Strategy from the Cold War's End to 9/11", *Orbis*, Fall 2009, p.624; Nico Krisch, "Unilateral Enforcement of the Collective Will: Kosovo, Iraq and the Security Council", *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, Vol: 3, 1999, pp.79-81.

düzenlenen NATO operasyonları örgütün yeniden canlandırılması ve bir güvenlik örgütü olarak duyulan güvenin pekiştirilmesi için imkân sağlamıştır¹⁵⁵.

Angajman ve genişleme, Clinton'un ikinci başkanlık döneminde söyleminden çıksa da, yine de dış politikasını yönlendirmeye devam etmiştir. Ancak stratejinin önceki sayfalarda ayrıntılarına değinilen dört unsuruna verilen öncelik değişmiştir. Bu bağlamda haydut devletlerin çevrelenmesi ve insani sorunlara müdahale edilmesi daha ön plana çıkarılmış, bu unsurlara Amerikan hegemonyasının yeniden inşasında daha büyük önem verilmeye başlanmıştır. Ayrıca Clinton yönetimi ikinci döneminde daha sert bir dış politika izlenmiş, askeri güç daha ön plana çıkarılmaya başlanmıştır¹⁵⁶.

2.1.2.2. Amerikan Hegemonyasının Yeniden İnşasında Karşılaşılan Sorunlar

Clinton yönetimi önceki satırlarda özetlenen politikalarıyla Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle elde edilen başarıyı Soğuk Savaş sonrası taşımaya ve Amerikan hegemonyasını bu dönemin koşulları çerçevesinde yeniden inşa etmeye çalışmış, bu anlamda pek çok başarı da elde etmiştir. Ancak bazen izlenen politikaların yetersizliği bazen de uluslararası konjonktürden kaynaklanan nedenlerden dolayı pek çok konuda da başarısız olmuş ve Amerikan hegemonyasının geleceği açısından halefine olumsuz bir miras bırakmıştır.

2.1.2.2.1. Avrupalı Müttefiklerin Desteğinin Alınmasında Karşılaşılan Sorunlar

Önde gelen piyasa demokrasileri arasındaki bağın ve ortak çıkar hissinin kuvvetlendirilmesi amacı bakımından önceki sayfalarda değinilen başarılar elde edilirken, Washington pek çok dış politika eylemine en yakın müttefikleri olan Avrupa ülkelerinin desteğini almakta zorlanmış ve Amerikan hegemonyası Avrupa ülkeleri tarafından kimi zaman sorgulanmaya başlanmıştır. Avrupa ülkelerinin Bosna ve Kosova'da yaşanan çatışmaları durdurmadaki başarısızlıkları ABD'nin bölge güvenliğindeki rolüne duyulan ihtiyacı göstermiş, Clinton yönetimi de bu sorunların

¹⁵⁵ Derek Chollet and James Goldgeier, 2008, pp.128, 133; James Petras and Steve Vieux, "Bosnia and the Revival of US Hegemony", *New Left Review*, No:218, July/August 1996, pp.4, 8, 23.

¹⁵⁶ Irak'a karşı 1998'de Çöl Tilkisi Operasyonu gerçekleştirilmesi, yine aynı yıl Afganistan ve Sudan'da bazı hedeflere hava saldırısında bulunulması, Kosova sorunu karşısında BM Güvenlik Konseyi kararı olmadan ve özellikle Rusya'nın büyük tepkisine rağmen 1999'da askeri güç kullanılması, ilk kez Ronald Reagan döneminde gündeme gelen füze savunma sistemi projesinin yeniden gündeme alınması burada en fazla ön plana çıkan örneklerdir.

çözümüne öncülük yaparak bölge güvenliğinin sağlanmasındaki hegemon konumunu pekiştirmişti. Ancak Soğuk Savaş'taki gibi bir küresel tehdit olmadan ABD için müttefiklerini kendi istediği politika çizgisinde tutmak ve tek taraflı eylemlerine destek almak oldukça zor bir hale gelmişti¹⁵⁷.

Bu bağlamda Clinton yönetiminin haydut devletlerle mücadele politikası müttefikleri tarafından beklenen desteği görmemekte, Irak ve İran gibi haydut devletlerden yönelen kitle imha silahları tehdidi gerekçesi Avrupa ülkelerini tatmin etmemekte, Avrupalılar bu devletlere diplomatik yollarla yaklaşılmasını savunmaktaydı¹⁵⁸. Irak konusunda, BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olan Fransa, Rusya ve Çin ile birlikte hareket ederek bu ülkeye uygulanan yaptırımların bitiş tarihinin belirlenmesi için baskı yapmaktaydı¹⁵⁹. Fransa ayrıca, ABD'nin Eylül 1996'da Irak'a karşı düzenlediği füze saldırısına iç politikaya yönelik bir manevra olduğu gerekçesiyle karşı çıkmış, ABD ve İngiltere ile birlikte Irak'ın güneyinde oluşturduğu uçuşa yasak bölgeye katılmaya devam ederken insani işlevini yitirdiği gerekçesiyle 1997 başlarında ülkenin kuzeyindeki uçuşa yasak bölgeden çekilmiştir¹⁶⁰. Yaptırımların delinmesine yönelik en somut adımlardan biri ise, 2000 yılı sonlarında bazı Avrupa ülkelerinin Bağdat'a uçuşlar gerçekleştirerek bu ülkeye olan uçuş yasağını delmesiydi¹⁶¹. İran konusunda ise, AB'nin 1992 yılından beri yürüttüğü Eleştirel Diyalog inisiyatifi, UAEK'nin denetimlerinde bu ülkenin nükleer silah ürettiğine ilişkin bir veriye rastlanmadığı ve İran'ın davranışlarını değiştirmenin tek yolunun bu ülke ile iletişime geçmek olduğunu öngörmekteydi¹⁶². Bu bağlamda AB, İran-Libya Yaptırımlar Yasası'na karşı 22 Kasım 1996'da, hiçbir Avrupalının söz konusu yasaya dayanılarak uygulanan yaptırımlara razı olmayacağını belirten, üye ülkeleri söz konusu

¹⁵⁷ John Agnew, "American Hegemony Into American Empire? Lessons from the Invasion of Iraq", **Antipode**, Vol: 35, No: 5, January 2004, p.881.

¹⁵⁸ Wyn Q. Bowen, "Misilse Defence and the Transatlantic Security Relationship", **International Affairs**, Vol: 77, No: 3, July 2001, p.495.

¹⁵⁹ Gary Sick, 1998, p.12. Nitekim 1998'deki Çöl Tilki operasyonundan sonra, Ocak 1999'da, Rusya ve Çin'in de desteğiyle, UNSCOM'u lağvederek yeni bir denetim programı öneren ve Irak'a ekonomik yaptırımların askıya alınmasını içeren bir Güvenlik Konseyi karar taslağı hazırlamış, ancak ABD ve İngiltere'nin karşı çıkması nedeniyle bu öneri kabul görmemiştir. Amin Tarzi, 2000, pp.33, 37.

¹⁶⁰ Gary Sick, a.g.m., pp.11-12.

¹⁶¹ Meghan L. O'Sullivan, 2001, p.1.

¹⁶² V. Matthias Struwe, **The Policy of "Critical Dialogue": An Analysis of European Human Rights Policy Towards Iran from 1992 to 1997**, Working Paper, University of Durham, Centre for Middle Eastern and Islamic Studies, July 1998, p.19, <http://dro.dur.ac.uk/95/1/60DMEP.pdf>, (Erişim Tarihi: 25 Ekim 2010).

yasaya riayet eden şirketlere kendi yaptırımlarını uygulamaları konusunda teşvik eden ve ABD'nin DTÖ'ye şikâyet edileceğini ifade eden bir karar almıştır¹⁶³.

Ayrıca Fransa ve Almanya'nın başını çektiği bazı Avrupa ülkeleri, Clinton yönetiminin füze savunma sistemi projesini gündemine almasına¹⁶⁴ da tepki göstermiştir. ABD'nin haydut devletlerden kaynaklanan bir uzun menzilli füze tehdidiyle karşı karşıya olduğu görüşüne de katılmayan bu ülkelerin endişesi füze savunma sisteminin başta Rusya ve Çin olmak üzere diğer nükleer güçleri baskı altında bırakacağı ve bu nedenle silahların kontrolü ve silahsızlanma rejimine zarar vererek yeni bir silahlanma yarışını ortaya çıkarabileceğiydi. Ayrıca bu sistemin kurulmasının kendilerine olacak maliyetinden dolayı da rahatsızlık duymaktaydılar. Bu nedenle Avrupalılar Clinton yönetimine, ABM Antlaşması'nın korunması ve sistemi kurmadan önce Rusya ile bu antlaşmada değişiklik yapılması için uzlaşma yolları aramaya devam edilmesi konusunda baskı yapmışlardır. Söz konusu ülkeler daha sınırlı bir sistem olan Harekât Alanı Füze Savunması'nın (TMD) ötesinde bir destek vermemiştir¹⁶⁵.

Dolayısıyla en yakın müttefiklerinin Clinton yönetiminin dış politikasını oldukça meşgul eden bu konularda destek vermemesinin Amerikan hegemonyası açısından oldukça önemli sonuçları olmuştur. Zira Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Batı Bloku'ndaki hegemonyasını dünya geneline yaymaya yönelik bir dış politika izleyen ABD'nin, bu amacı gerçekleştirmeye yönelik bazı politikalarının hegemon konumda bulunduğu Avrupa bölgesinden bile beklenen destek görmemesi, hegemon konumunun sorgulanmaya başlandığı izlenimi doğurmuştu. ABD bu politikalarında haydut devletlerle mücadele temasını kullanarak ortak tehdit algılamasına ve bu tehditlere karşı birlikte hareket edilmesine büyük vurgu yapmasına rağmen, bu Avrupa'da yeterince kabul görmemişti.

¹⁶³ Herman Franssen and Elaine Morton, 2002.

¹⁶⁴ Bu konu çoğunluğa sahip olan Cumhuriyetçilerin çabalarıyla Kongre'nin 1999 başında aldığı kararlar gündeme gelmiştir. Clinton ilk etapta bu projeye çok sıcak bakmamasına rağmen, 1998 yılında Donald Rumsfeld'in başkanlığını yaptığı komisyon tarafından haydut rejimler tarafından gelebilecek uzun menzilli füze tehdidine dikkat çeken bir rapor hazırlanması, ardından bu raporu teyit edersesine Kuzey Kore'nin Taepodong I isimli uzun menzilli bir füzenin denemesini gerçekleştirmesi Irak'ın kitle imha silahı programı konusundaki endişelerle birleşince Clinton'u füze savunma sistemini yeniden değerlendirmeye itmiş, başkanlık döneminin sonuna kadar bir anti-balistik füze sistemi kuracağını açıklamıştır. Alton Frye, "The New NATO and Relations with Russia", **Journal of Strategic Studies**, Vol: 23, No: 3, 2000, p.99; Derek Chollet and James Goldgeier, 2008, pp.235, 242.

¹⁶⁵ Wyn Q. Bowen, 2001, pp.490-491, 496.

2.1.2.2.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Sorun ve Tehditleriyle Mücadelede Karşılaşılan Sorunlar

Clinton yönetiminin piyasa demokrasilerinin yayılması politikasının, yani piyasa demokrasilerinin yayılmasının dünyada ekonomik refahın ve barışın hakim olmasını sağlayacağı varsayımı çerçevesindeki çabalarının beklenen sonucu getirmediği görülmüştür. Öncelikle, piyasa demokrasilerinin yayılması süreci tahmin edildiği kadar kolay ve başarılı bir şekilde yürümemiş, gelişmekte olan ülkelerin girdikleri dönüşümün başarılı olması için Clinton'un 8 yıllık başkanlık süresinden daha fazla zaman gerekmiş, dünyada piyasa demokrasilerine doğru dönüşümün olumlu sonuçlarını almak tahmin edildiğinden daha uzun sürmüştür¹⁶⁶. Bu bağlamda demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi bu ülkelerin hepsinde sağlıklı bir şekilde işlememiş, özellikle demokratikleşme konusundaki ilerlemeler daha zayıf kalmış, reformların iç politikada yarattığı sancılar bu sürecin sanıldığından daha zor geçeceğini göstermiştir¹⁶⁷. Bu durumun en önemli örneği ise Rusya olmuş, bazı eski Sovyet elitleri ve sayısı giderek artan Rus milliyetçileri ülkelerinin küresel güç statüsünü kaybetmesi karşısında öfkelenmiş, ayrıca ekonomik dönüşüm sürecinde sosyal ve ekonomik zorluklarla karşılaşılınca bu kesim parlamentoda önemli çoğunluk kazanmış ve gücünü reformları engellemek için kullanmıştır¹⁶⁸.

Clinton yönetiminin karşılaştığı bir diğer hayal kırıklığı ise, küreselleşme sürecinin sorunsuz işleyebileceği ve dünyada ekonomik refahın ve barışın hakim olacağı varsayımının gerçekleşmemesiydi¹⁶⁹. Clinton'un angajman ve genişleme stratejisi milliyetçilik, başarısız devletler, etnik sorunlar, terörizm, kitle imha silahlarının yayılması gibi sorunların egemen olduğu bir dünyada sanıldığı kadar kolay uygulanabilir değildi. Zira Balkanlar'dan Basra Körfezi'ne, Orta Afrika'dan Kuzey Kore'ye kadar pek çok sorunlu ülke demokrasi veya kapitalizm ile ilgilenmemekteydi. Clinton yönetimi ise bu gelişmeler karşısında hazırlıksız yakalanmış¹⁷⁰, bu sorunların pek çoğunun yaşanabileceğinin farkına varmasına rağmen üstesinden gelmenin daha kolay olacağını tahmin etmişti. Nitekim sonuç tahmin edildiği gibi olmamış ve bu sorunların üstesinden gelmekte zorlanmıştır.

¹⁶⁶ P. Edward Haley, 2006, p.112.

¹⁶⁷ John Dumbrell, 2002, p.50.

¹⁶⁸ P. Edward Haley, 2006, pp.78-80.

¹⁶⁹ Fuat Keyman, "11 Eylül Sonrası Dünya, Türkiye ve Dış Politika", **Foreign Policy**, Aralık 2003 Özel Sayısı, s.110.

¹⁷⁰ P. Edward Haley, 2006, pp.112-113.

Öncelikle, seçim çalışmaları sırasında George H. W. Bush yönetimini Somali, Haiti, Bosna gibi bölgesel sorun ve çatışmalara müdahale etmemekle eleştiren Clinton¹⁷¹, göreve geldikten sonra daha iyi bir politika geliştiremeyerek benzer politikaları devam ettirmeyi tercih etmiştir. Bu bağlamda Haiti'deki gelişmelere ancak ABD'ye mülteci akını artınca müdahalede bulunmak zorunda kalmış¹⁷², aynı şekilde Bosna'daki katliamı durdurmak için 1995 yılına kadar sınırlı nitelikte bir çaba sarfetmiş, hayatını kaybedenlerin sayısı 300.000'e ulaşmış ve mülteci durumuna düşenlerin sayısı da bir milyonu aşmıştır¹⁷³. Clinton yönetiminin insani gündemi açısından en büyük fiyasko ise, 1994 yılında Ruanda'da Hutu kabilesinin azınlıktaki Tutsi kabilesine karşı başlattığı ve Bosna'da yaşananlardan çok daha kanlı olan soykırım karşısında hareketsiz kalmasıydı¹⁷⁴. Clinton yönetiminin Bosna ve Ruanda'da soykırım yaşanmasını engelleyememesi, ABD'nin küresel anlamda hegemon olmaya çalışan bir aktör olarak uluslararası barış ve güvenliği koruma rolünün sorgulanmasına neden olmuştu. Ayrıca, bölgesel çatışmaları çözmek amacıyla girişilen her askeri eylem umulduğu kadar kolay yürütülemedi, bu durum Amerikan askeri gücünün sınırlarını ortaya koymuştur¹⁷⁵.

Haydut devletler sorunu ise Clinton yönetimini daha fazla zorlamış ve başkanlığının son dönemine kadar meşgul etmiştir. Kuzey Kore'ye yönelik olarak izlenen politika 1994 yılındaki Çerçeve Anlaşması ile nispeten başarıya ulaşmış, ancak Pyongyang yönetiminin bu anlaşmaya uyup uymadığı konusundaki şüpheler ve tartışmalar bitmek bilmemiştir¹⁷⁶. Bu tartışmalar Amerikan istihbarat birimlerinin Pyongyang'ın gizli bir nükleer faaliyet içinde olduğuna ve ABD'yi vurabilecek menzile sahip füze üretmeye çalışmalarına devam ettiğine ilişkin Ağustos 1998 ve

¹⁷¹ George C. Herring, 2008, p.927; Martin Walker, 1996, p.262; Stephen Tanner, 2005, s.189.

¹⁷² Stephen Tanner, a.g.e., s.189.

¹⁷³ Derek Chollet and James Goldgeier, 2008, p.127.

¹⁷⁴ Stephen Tanner, 2005, s.190. Somali'de karşılaşılan zor durumun üzerinden daha çok kısa zaman geçmişken ve Bosna'da yaşanan olaylar gündemin üst sıralarındayken Clinton yönetimi Ruanda'daki katliamı durdurmak için askeri birlik gönderme riskine girmemiştir. P. Edward Haley, 2006, p.97.

¹⁷⁵ Bunun en iyi örneğini ise Somali'de yaşanan başarısızlık oluşturmuş, bu ülkede sosyal istikrarın sağlanması amacıyla faaliyette bulunan Amerikan güçleri Somalili silahlı grupların gösterdiği sürpriz direniş sonucu büyük zorluklar yaşamıştır. Özellikle de 3 Ekim 1993'te düzenlenen bir operasyonda umulmadık bir şekilde iki Amerikan helikopterin bir caddenin ortasına düşmesi sonucu Amerikan askerlerinin önce Somalililer tarafından esir alınması, daha sonra da kurtarılırken büyük zorluklar yaşanması, bu operasyonda 18 Amerikalının hayatını kaybetmesi, uzun yıllardan sonra ilk kez Amerikan güçlerinin savaş alanından kaçmak zorunda kalması, Amerikan askerlerinin bu olaydan 5 ay sonra ülkedeki kaos devam etmesine rağmen geri çekilmek zorunda kalarak arkalarında anarşinin hüküm sürdüğü bir ülke bırakması tüm dünyada büyük yankı yaratmıştır. Stephen Tanner, a.g.e., ss.172-178.

¹⁷⁶ P. Edward Haley, 2006, p.107.

Ağustos 2000'deki raporlarıyla iyice şiddetlenmiştir. Dolayısıyla Kuzey Kore'nin nükleer faaliyetleri konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmesine rağmen, balistik füze üretimi konusunda pek fazla mesafe alınamamış, bu ülkeden ABD'ye ve müttefiklerine yönelik füze tehdidi devam etmiştir¹⁷⁷.

Clinton yönetiminin haydut devletlere yönelik politikasının asıl olarak yoğunlaştığı Irak ve İran konusunda ise daha karamsar bir tablo söz konusuydu. Bu ülkelere karşı uygulanan ikili çevreleme politikası, Clinton'un başkanlıktan ayrıldığı tarihte adeta iflas etmiş durumdaydı. Nitekim Irak'a yönelik yaptırımların Saddam Hüseyin'in Irak'taki pozisyonunu zayıflatmak yerine daha da güçlendirmiş, Fransa, Rusya ve Çin gibi BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri ile pek çok Arap ülkesi insani kaygılarla ve/veya bu ülkeyle ekonomik ilişkilerin yeniden başlatılmasına yönelik ticari kaygılarla¹⁷⁸ yaptırımların bitiş tarihinin belirlenmesi için ABD'ye baskı yapmaya başlamış, bu ülkelerden şirketler Irak ile petrol alanlarını işletmek için anlaşmalar imzalayarak yaptırımların kırılmasına yönelik çaba sarfetmiştir¹⁷⁹. Amerikan ve İngiliz petrol şirketleri ise bu durumdan rahatsızlık duymuş, pek çok şirket yaptırımlar kaldırıldığı zaman Irak petrollerine erişim sağlayabilecekleri umuduyla Bağdat yönetimiyle gizli görüşmeler yapmıştır¹⁸⁰.

Uluslararası kamuoyunun yukarıda bahsedilen baskıları ve Irak'taki insani durumunun iyice kötüleşmesi üzerine BM Güvenlik Konseyi 1995 yılındaki 986 sayılı kararıyla yaptırım rejiminde bazı değişiklikler yaparak Gıda Karşılığı Petrol Programı'nı başlatmış, böylece Irak'ın gıda, sağlık gibi insani ihtiyaçları gidermekte kullanılmak şartıyla her altı ayda bir 2 milyar dolarlık petrol satabilmesine imkân tanınmış¹⁸¹, nitekim bu oran 1998'de 5.2 milyar dolara çıkarılmış¹⁸², 1999'da ise bu üst sınır kaldırılmıştır¹⁸³. Gıda Karşılığı Petrol Programı Saddam Hüseyin'in petrol satışından elde edilen gelirler üzerinde kısmen kontrol sahibi olmasını sağladığı,

¹⁷⁷ C. S. Eliot Kang, 2001, pp.27-28; Robert S. Litwak, 1999, p.200.

¹⁷⁸ Meghan L. O'Sullivan, 2001, p.5; Saif Abu Gulal, "UN Economic Sanctions and Iraq: A Critical Analysis of a Failed Policy", **Durham Middle East Paper No:69**, University of Durham, Institute for Middle Eastern and Islamic Studies, April 2002, p.7.

¹⁷⁹ Gary Sick, 1998, p.12.

¹⁸⁰ James A. Paul, "Oil in Iraq: The Heart of the Crisis", **Global Policy Forum**, December 2002, <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/185/40510.html>, (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2010).

¹⁸¹ **United Nations Security Council, Resolution 986 (1996)**, Adopted by the Security Council at its 3519th Meeting, on 14 April 1995.

¹⁸² **United Nations Security Council, Resolution 1153 (1998)**, Adopted by the Security Council at its 3855th Meeting, on 20 February 1998.

¹⁸³ **United Nations Security Council, Resolution 1284 (1999)**, Adopted by the Security Council at its 4084th Meeting, on 17 December 1999.

dolayısıyla da ülke içindeki konumunu güçlendirdiği için Bağdat yönetimine verilmiş önemli bir taviz olarak nitelendirilebilirdi¹⁸⁴. Nitekim petrolün satışında ve insani malzemelerin alımında inisiyatif sahibi olan Saddam Hüseyin, sözleşmelerin çoğunu Güvenlik Konseyi'ndeki destekçisi Rusya'dan firmalar ile yaparak¹⁸⁵ bu ticari ilişkileri yaptırımların kaldırılması konusunda Rus desteğini elde etmek için kullanmıştır¹⁸⁶.

Saddam Hüseyin'in yaptırımlara ve silah denetimlerine karşı uzlaşmaz tavrı ve bu tavrının pek çok ülkeden destek görmesi ABD'nin yaptırım rejiminde başarısız olduğunu açıkça ortaya koymaktaydı. Nitekim George W. Bush yönetiminin Dışişleri Bakanı Colin Powell da, uluslararası toplumdan gelen eleştiriler nedeniyle yaptırım sürecinin artık işlemez bir hale geldiğini açıkça kabul etmişti. Bu nedenle 2000 yılı sonlarından itibaren ABD, mevcut yaptırımlar yerine sadece silah üretimi ile ilgili konularda ticaret yapılmasına ilişkin akıllı yaptırımların uygulanmasını dile getirmeye başlamıştı. Ancak Rusya'nın Irak'a uygulanacak yaptırımlarla ilgili yeni bir Güvenlik Konseyi kararını veto edeceğini açıklaması nedeniyle akıllı yaptırımlar hayata geçirilememiştir¹⁸⁷.

Clinton yönetimi İran'ı diplomatik ve ekonomik olarak izole etmeye yönelik olarak ise en yakın müttefiklerinin desteğini almakta bile zorlanmıştı¹⁸⁸. Nitekim AB ve Rusya, Washington yönetimini kendi şirketlerine karşı İran-Libya Yaptırımlar Yasası çerçevesinde yaptırım uygulamaması konusunda uyarmıştı¹⁸⁹. Her ne kadar AB ülkeleri İran'a yönelik silah ambargosu çağrılarına yanıt vermişse de, ekonomik yaptırımlar uygulama konusunda destek vermemişlerdir¹⁹⁰. Resmi tepkilerin yanında, pek çok petrol şirketi yaptırımlara rağmen İran ile anlaşmalar imzalamaktan çekinmemiştir¹⁹¹. Yabancı şirketler İran ile anlaşmalar imzalamalarına rağmen Clinton

¹⁸⁴ Saif Abu Gulal, 2002, p.8.

¹⁸⁵ Coalition for International Justice, **Sources of Revenue for Saddam & Sons: A Primer on the Financial Underpinnings of the Regime in Baghdad**, Washington D.C., 2002, pp.10-12, <http://www.iraqwatch.org/perspectives/cij-saddammoney-091802.pdf>, (Erişim Tarihi: 19 Ekim 2010).

¹⁸⁶ Alexander Koliandre, "Russian Firms Eye Iraqi Oil", **BBC News**, 19 September, 2002, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/2266683.stm>, (Erim Tarihi: 19 Ekim 2010).

¹⁸⁷ Saif Abu Gulal, 2002, p.9.

¹⁸⁸ James Phillips, "Maintain International Pressure and Sanctions on Iran", The Heritage Foundation, September 5, 1997, <http://www.heritage.org/Research/Reports/1997/09/BG1135nbsp-Maintain-International-Pressure-and-Sanctions-on-Iran?fb=true>, (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2010).

¹⁸⁹ Gary Sick, 1998, p.20.

¹⁹⁰ James Phillips, 1997.

¹⁹¹ İran-Libya Yaptırımlar Yasası'nın İran'a yatırım yapılmasını tamamen engelleyemediği, İran Cumhurbaşkanı Muahmed Hatemi'nin Ağustos 2000'de yabancı şirketlerin 1997 yılından beri İran enerji sektörüne 10.5 milyar dolarlık yatırım yaptığını açıklamasıyla anlaşılmıştır. Beverly J. Rudy, 2001, p.7.

yönetimi bu şirketlere söz konusu yasanın hükümlerinin uygulanması konusunda güçlü bir irade sergileyememiştir¹⁹².

Tüm bunlardan anlaşılacağı gibi, Irak'a karşı uygulana yaptırımlardan farklı olarak hiçbir BM kararına dayanmayan bu yaptırım kararları dünyadan sınırlı oranda destek görmüştür¹⁹³. Yaptırımların İran üzerinde tahmin edildiği kadar yıkıcı etkilerde bulunduğunu söylemek de mümkün değildir. İran petrolünü satmak için dünya piyasalarına erişebildiği sürece dolar kazancını artırabilecek ve üretimini sürdürebilecekti. Ayrıca yaptırımlarla Amerikan şirketlerinin İran'daki faaliyetleri kısıtlanırken, bunların yerini yaptırımlardan rahatsız olan Avrupa ve Asya ülkelerinin firmaları almıştır¹⁹⁴. Bunların yanında, yaptırımlar ülke içinde radikal kesimleri daha da güçlendirmiştir. Yaptırımlar nükleer silah üretimi konusunda da işe yaramamış, İran destek için yüzünü Rusya ve Çin'e dönmüştür. Özetle ikili çevreleme politikasının ne Irak'a ne de İran'a yönelik amaçlarında başarıya ulaşabildiğini söylemek mümkün değildir. Bu nedenle bu politikanın sürdürülerek amaçlanan sonuçların elde edilmesi mümkün değildi¹⁹⁵.

Başarısız ikili çevreleme politikasıyla Ortadoğu'daki Amerikan hegemonyası zor bir döneme girerken, Clinton'un başkanlıktaki son aylarında Irak'ın petrolü dolar yerine Euro ile satmaya yönelik adımlar atması ise Amerikan hegemonyasını küresel anlamda sarsacak bir gelişmeydi. Bu bağlamda Saddam Hüseyin, Kasım 2000'de, Amerikan dolarını "düşmanın parası" olarak tanımlayarak, Irak'ın petrol ihracatını artık Euro üzerinden yapacağını açıklamış, bu amaçla Fransız bankası BNP Paribas'da Euro merkezli hesap açmıştır¹⁹⁶. Saddam Hüseyin ayrıca, BM'den 10 milyar dolarlık gıda karşılıklı petrol rezerv fonunu Euroya çevirme iznini almış, Gıda Karşılığı Petrol

¹⁹² 28 Eylül 1997'de, Fransız Total, Rus Gazprom ve Malezyalı Petronas şirketleri İran ile 2 milyar dolarlık bir petrol anlaşması imzalayarak bu yasayı açıkça ihlal etmelerine rağmen, AB'nin çabalarıyla Clinton yönetimi bu anlaşmayı yasanın yaptırımlarından muaf tutmuştur. Ayrıca 1999 ve 2000 yıllarında, Fransız Total, İtalyan Eni, İngiliz Shell, Malezyalı Petronas, Norveçli Norsk Hydro, Kanadalı Sheer Energy, İranlı Naftgaran şirketleri ile İran yönetimi arasında 4.5 milyar dolarlık petrol anlaşması imzalanmış, bu anlaşmalar söz konusu yasa gereğince gündeme alınmış ancak Clinton döneminin sonuna kadar bir karara bağlanmamıştır. Gary Sick, 1998, p.19; Herman Franssen and Elaine Morton, 2002; Kenneth Katzman, 2001, pp.3-4; Lori A. Feathers, 2001.

¹⁹³ Robert S. Litwak, 1999, p.191.

¹⁹⁴ Gary Sick, 1998, p.23; Jeffrey J. Schott, 1997.

¹⁹⁵ Gary Sick, a.g.m., pp.15-16, 25-26.

¹⁹⁶ William R. Clark, **Petrodollar Warfare: Oil, Iraq and the Future of the Dolar**, Gabriola Island: New Society Publishers, 2005, p.31.

Programı da artık Euro ile yürütülmeye başlanmıştır¹⁹⁷. Her ne kadar sadece Irak'ın petrol satışında Euro'ya geçmesinin çok büyük etkileri olmasa da, bu eğilimin yaygınlaşması petrol üreten OPEC ülkeleri merkez bankalarının dolar rezervlerini Euro'ya dönüştürmesine yol açarak doları zayıflatacaktı¹⁹⁸. Nitekim daha sonra İran, Libya, Venezüella, Rusya, Endonezya ve Malezya gibi petrol üreticileri de petrolü Euro ile satma konusunu düşünmeye başlamıştır¹⁹⁹.

Petrolün dolar ile satılması Amerikan finansal hegemonyasının en büyük kaynaklarından birini oluşturduğu için, bu gelişme Amerikan hegemonyası açısından oldukça yıkıcı sonuçlara neden olabilecek bir durumdu. Zira petrol ithal etmek isteyen bir ülke elinde yeterli miktarda dolar buldurmaya çalışacak, bunun için de dış ticaretinde dolar fazlası elde etmeye çalışacaktı. Bu nedendir ki uluslararası ticaretin yaklaşık %70'i dolar üzerinden yapılmaktadır²⁰⁰. ABD ise bu sistem sayesinde tahvil ve bono şeklinde karşılıksız para (fiat money) basabilmekte, ithalatını ve cari açığını bu şekilde finanse edebilmektedir. ABD'ye ihracat yapan ülkeler ise Amerikan talebinin devamına duydukları ihtiyaç nedeniyle ellerindeki dolarları Amerikan bankalarına ve tahvillerine yatırmaktadırlar. Eğer petrol Euro ile satılmaya başlarsa, petrol ithal eden ülkeler rezervlerinde daha fazla Euro tutmak zorunda kalacak, bu da Euronun değerini yükseltecek, uluslararası ticaretin daha büyük bir bölümü Euro ile yapılacaktır. Böylece doların değeri giderek düşecek, dünyadaki dolar rezervleri azalacaktır²⁰¹. Petrolün Euro ile satılmaya başlanması ile ABD yabancı yatırımcılara tahvil satmakta ve ülkesine yabancı sermaye çekmekte zorlanacak, yüksek cari açığını finanse etmek için yabancı sermayeye ihtiyaç duyduğu için bu durum Amerikan ekonomisi için büyük olumsuzluk oluşturacaktı²⁰². Bu nedenle petrol ticaretindeki mevcut statükonun korunması ABD için hayati nitelikte önem arz etmekteydi.

Irak ve İran'a karşı yürüttüğü ikili çevreleme politikasının başarısızlığı ve petrolün Euro ile satılması konusunda yaşanan gelişmeler örneğinde görüldüğü gibi, ABD'nin Ortadoğu politikasında ciddi sorunlar yaşanmakta, haydut devletlerle

¹⁹⁷ Sohan Sharma, Sue Tracy and Surinder Kumar, "The Invasion of Iraq: Dollar vs Euro", **Z Magazine**, February 2004, http://www.thirdworldtraveler.com/Iraq/Iraq_dollar_vs_euro.html, (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2010).

¹⁹⁸ William R. Clark, 2005, p.32.

¹⁹⁹ Sohan Sharma, Sue Tracy and Surinder Kumar, 2004.

²⁰⁰ Sohan Sharma, Sue Tracy and Surinder Kumar, a.g.m.; William R. Clark, 2005, p.32.

²⁰¹ Sohan Sharma, Sue Tracy and Surinder Kumar, a.g.m.

²⁰² Jerome R. Corsi, "Will Iran's 'Petroeuro' Threat Lead to War?", February 03, 2006, http://www.wnd.com/news/article.asp?ARTICLE_ID=48652, (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2010).

mücadele politikası başarılı sonuçlar vermemekteydi. Washington'un Amerikan hegemonyasının sürdürülmesi açısından hayati öneme sahip olan Ortadoğu'ya²⁰³ yönelik politikasını sadece bu iki konuya indirgemek mümkün olmamakla birlikte, bölgede SSCB gibi bir küresel rakiple karşı karşıya bulunmamasına rağmen Irak ve İran'ı kendi istediği politika çizgisinde tutmakta zorlanmasının Amerikan hegemonyası üzerinde sarsıcı etkilerde bulunacağı kuşkusuzdu.

2.1.2.2.3. Büyük Güçler Arasındaki Dengenin Korunmasında Karşılaşılan Sorunlar

Clinton döneminde Amerikan hegemonyasının geleceğini olumsuz etkileyecek olan belki de en önemli gelişme ise, büyük güçler arasındaki dengenin ABD aleyhine değişmeye başlaması ve bu durumun ABD'nin uluslararası konumunu zorlamasıydı. Burada eski büyük güç statüsünü yeniden elde etme yolunda ilerleyen Rusya ile 1990'larda ekonomik ve askeri açıdan büyük bir güç olarak yükselen ve ABD'nin 21. yüzyıldaki en önemli rakibi olarak gösterilen Çin ön plana çıkmaktaydı. Bu iki ülke özellikle 1990'ların ikinci yarısından itibaren büyük bir gelişme göstermiş, Amerikan gücünü dengelemek ve uluslararası sistemin çok kutuplu bir yapıya sahip olması için birbirleriyle ittifak yapmış, ABD'nin pek çok dış politika eylemine karşı çıkmış ve bu eylemleri etkisiz hale getirmek için işbirliği yapmıştır.

Rusya'ya bakıldığında, SSCB'nin dağılmasının ardından geçen zaman dilimi değerlendirildiğinde, ilk birkaç yıl dışında Rus-Amerikan ilişkilerinin genel anlamda olumsuz yönde geliştiği görülmekteydi²⁰⁴. Rusya'nın ABD'ye doğrudan nükleer saldırı düzenleyebilecek tek devlet olması, ABD'nin düşmanlarına kitle imha silahları sağlayabilecek güce sahip olması, BM Güvenlik Konseyi'nde veto hakkının bulunması, zengin enerji kaynaklarına sahip olması, Avrasya'da ABD'nin müttefiklerini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilecek bölgesel bir güç olması gibi etkenlerden dolayı Washington bu ülkede istikrarının ABD için yaşamsal önem taşıdığını düşünmüş ve bu ülkenin uluslararası sisteme eklenmesi için büyük çaba sarfetmiş, bunu da "Russia first" politikasıyla dışa vurmuştur²⁰⁵. Ancak gerek Rusya

²⁰³ John M. Owen ile Yapılan Görüşme, Charlottesville: University of Virginia Woodrow Wilson Department of Politics, 16 Aralık 2009.

²⁰⁴ Qingguo Jia, "The Success of the Shanghai Five: Interests, Norms and Pragmatism", <http://www.ndu.edu/inss/symposia/pacific2001/jiafinal.htm> , (Erişim Tarihi: 4 Temmuz 2005).

²⁰⁵ Erel Tellal, 2010, s.209.

içinde yaşanan gelişmeler²⁰⁶, gerekse 1996'da Yeltsin'in ikinci kez başkan seçilmesinden sonra ABD "Russia first" politikasını terk etmeye başlaması bu olumlu havayı ortadan kaldırmıştır²⁰⁷.

Bu bağlamda ABD'den Rusya'ya insan hakları ve demokratikleşme konularında gelen baskılar, Moskova'nın Çeçenistan'daki uygulamalarının eleştirilmesi, Bosna ve Kosova'ya düzenlenen NATO askeri müdahaleleri, NATO'nun SSCB'nin çekildiği alanlara doğru genişleme eğilimine girmesi, Moskova'nın uyarılarına rağmen Rusya'yı hedef alır bir şekilde füze savunma sisteminin geliştirilmesi çalışmaları gibi faktörler iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz bir şekilde etkilemekteydi²⁰⁸. Bu sorunlar Rusya ile ABD ilişkilerinde gerilimlerin kaynağı olmuş ve Moskova'nın Amerikan hegemonyasını dengelemeye yönelik faaliyetlere girişmesine neden olmuştur.

Özellikle ABD'nin NATO aracılığıyla Balkanlar'da gerçekleştirdiği askeri eylemler ve örgütün eski Doğu Bloku ülkelerini içine alarak genişlemesi Rusya'da büyük rahatsızlık yaratmıştır. Hem Bosna hem de Kosova savaşında Sırlara destek vererek çözümü zorlaştıran Rusya, özellikle NATO'nun Kosova müdahalesine büyük tepki vermiştir²⁰⁹. Aynı yıl örgütün eski Doğu Bloku ülkelerini içine alarak genişlemesi de, Yeltsin'in nihayetinde buna razı olmasına rağmen, tepkileri

²⁰⁶ 1993 yılında kabul edilen Dış Politika Konsepti ile Rusya'nın dış politikadaki asıl ağırlığını yakın çevresine vermesi öngörülmüş ve Batı ile ilişkiler yeniden gözden geçirilmeye başlanmış, Aralık 1993 ve Aralık 1995'te yapılan parlamento seçimleri ile bu değişim parlamentoya yansımış, "Batı karşıtı pragmatist" çizgide kişiler olan Yevgeny Primakov'un 1996'da Dışişleri Bakanı 1998'de Başbakan olması ve Vladimir Putin'in de 1999'da Başbakan 2000'de Devlet Başkanı olması ile bu süreç ivme kazanmıştır. Allen C. Lynch, "The Realism of Russia's Foreign Policy", **Europe-Asia Studies**, Vol: 53, No: 1, 2001, pp.9-11; Hooman Peimani, **Regional Security of Central Asia: The Competition of Iran, Turkey and Russia**, London: Praeger Pub., 1998, p.71; Mohiaddin Mesbahi, "Russian Foreign Policy and Security in Central Asia and Caucasus", **Central Asian Survey**, Vol: 12, No: 2, 1993, pp.182-187.

²⁰⁷ Erel Tellal, 2010, s.209.

²⁰⁸ Qingguo Jia, "The Success of the Shanghai Five: Interests, Norms and Pragmatism".

²⁰⁹ C. Cem Oğuz, "Rusya'nın Balkan Politikası ve Balkanlar'daki Gelişmelerin Rus Siyasetine Etkileri (1991-2000)", **Balkan Diplomasisi**, der. Ömer E. Lütem ve Birgül Demirtaş-Coşkun, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2001, ss.272, 275; Nurşin Ateşoğlu Güney, "Bosna-Hersek Sorunu ve Barış Görüşmeleri Süreci", **Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar**, der. Kemâli Saybaşılı ve Gencer Özcan, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1997, ss.278-280; Oleg Levitin, "Inside Moscow's Kosovo Muddle", **Survival**, Vol: 42, No: 1, Spring 2000, pp.131-135. Rusya bu savaştan sonra nükleer silahların azaltılmasına ilişkin START II antlaşmasının onaylanma sürecini dondurmuş, NATO ile arasındaki tüm askeri ve siyasi işbirliğini dondurmuş, NATO bünyesindeki temsilcisini geri çekmiş, Moskova'daki NATO Enformasyon Bürosunu sınır dışı etmiş ve Barış İçin Ortaklık Programı'na katılımını durdurmuş, Bosna-Hersek'teki barışı koruma görevlilerini NATO'nun komuta yapısından çekmiştir. Christopher Williams and Zinaida T. Golenkova, "Russia: Walking the Tightrope", **The Kosovo Crisis**, ed. Anthony Weymouth and Stanley Henig, London: Pearson Education, 2001, pp.211-212.

şiddetlendirmiştir. Nitekim Rus ulusal güvenlik yapısı NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemdeki faaliyetlerini hiçbir zaman benimsemekte, Rusya'da pek çok kişi NATO'yu halen Batı'nın Soğuk Savaş'taki galibiyetinin simgesi olarak görmekte, örgütün eski Varşova Paktı üyelerini içine alacak şekilde genişlemesini incitici bulmakta ve ABD'nin Rusya'yı izole etmeye çalıştığına inanmaktaydı. NATO'nun genişlemesine ve Balkanlar'daki askeri eylemlerine yönelik tepkiler hiçbir zaman dinmemiş ve Vladimir Putin'in başa geçmesiyle yeniden alevlenmiştir²¹⁰.

ABD'nin Balkanlar'daki askeri eylemlerinin yanı sıra, Ortadoğu'daki politikaları da Moskova'nın tepkisiyle karşılaşmıştır. Irak'a uygulanan yaptırımlar konusunda, Rusya daha çok ekonomik kaygılarla hareket ederek bu ülkenin BM Güvenlik Konseyi'ndeki en büyük destekçisi olmuş ve yaptırımların sona erdirilmesi için çaba sarfetmiş, pek çok Rus şirketi de Irak ile petrol anlaşmaları imzalayarak bu desteği pekiştirmiştir²¹¹. Rusya bu desteğin karşılığını fazlasıyla almış, bu bağlamda Gıda Karşılığı Petrol Programı çerçevesinde petrolün satışına ve bu satış karşılığında elde edilen gelirlerle insani malzemelerin alımına ilişkin sözleşmelerin çoğu Rus firmalarıyla yapılmıştır. Böylece Rus şirketlerinin Irak ile yaptıkları ticaretten elde ettiği gelir 2002 yılı itibariyle 15 milyar dolara ulaşmıştır²¹².

İran'a uyguladığı yaptırımlar konusunda ise, Rusya bu ülkenin en büyük destekçisi olmuş, ABD'nin tüm baskılarına rağmen İran ile nükleer enerji alanında işbirliğine devam etmiş²¹³, nitekim yapımına 1970'lerde başlanan Buşehr nükleer santralin tamamlanması için Ocak 1995'te 800 milyon dolarlık anlaşma imzalanmış²¹⁴, ayrıca Mart 1996'da yeni nükleer güç istasyonlarının inşası için de yardım

²¹⁰ Alton Frye, 2000, pp.96-97; Derek Chollet and James Goldgeier, 2008, p.135.

²¹¹ Gary Sick, 1998, p.12. Pek çok küçük Rus şirketinin Saddam Hüseyin yönetimi ile imzaladığı pek çok anlaşmanın yanında, 1997 yılında Rus Lukoil şirketi, Fransız Total ve Çin Ulusal Petrol Şirketi ile birlikte Irak yönetimiyle milyarlarca dolarlık petrol anlaşmaları imzalamıştır. James A. Paul, 2002.

²¹² Coalition for International Justice, 2002, pp.11-12. Irak'ın ürettiği petrolün 1/3'ü Rus firmaları tarafından gerçekleştirilmekteydi. Petrol anlaşmalarının dışında, Rus şirketleri 1990'lı yıllar boyunca Irak ile makine, yedek parça ve araç satışına ilişkin yaklaşık 4 milyar dolarlık ticaret yapmıştır. Alexander Koliandre, 2002.

²¹³ Robert S. Litwak, 1999, pp.171-172; Robert O. Freedman, "Russia, Iran and the Nuclear Question: The Putin Record", p.7, <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub737.pdf>, (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2010).

²¹⁴ Bu anlaşma ile Moskova İranlı uzmanların nükleer santral konusunda eğitilmesi ve nükleer reaktörün inşası için teknolojik ve bilimsel yardımda bulunmayı kabul etmiştir. Bülent Aras and Fatih Özbay, "Dances with Wolves: Russia, Iran and the Nuclear Issue", **Middle East Policy**, Vol: XIII, No: 4, November 2006, p.133; Fred Wehling, "Russian Nuclear and Missile Exports to Iran", **The Nonproliferation Review**, Winter 1999, pp.134-135; Robert S. Litwak, 1999, p.171.

edebileceklerini açıklamıştır²¹⁵. Bu desteğe karşılık olarak ise, Clinton yönetimi 8 Temmuz 1998’de, İran’ın füze geliştirme programına katıldıkları gerekçesiyle yedi Rus şirketine yaptırım uygulayacağını açıklamıştır. Benzer yaptırımlar İran’a nükleer teknik bilgi sağladıkları gerekçesiyle Ocak 1999’da Rusya’nın önde gelen bilimsel kuruluşları MAI ve RHTU ve NIKIET’e de uygulanmaya başlanmıştır²¹⁶. Ancak ABD, Rusya’nın İran’a askeri desteğini engelleyememiştir²¹⁷. Nitekim iki ülke arasında nükleer işbirliği devam etmiş, ayrıca Rusya İran’a önemli miktarda silah satarak da destek vermiş, bu bağlamda 1991 yılından itibaren Ortadoğu ülkelerine sattığı 6.9 milyar dolar değerindeki silahın 3 milyar dolarlık bölümü sadece İran’a gitmiştir²¹⁸.

Balkanlar’daki çatışmalar, NATO genişlemesi, haydut devletler gibi sorunlar nedeniyle Rusya-ABD ilişkilerinde gerilimlerin yaşandığı sırada, Vladimir Putin Aralık 1999’da Başbakan Mayıs 2000’de de Devlet Başkanı olmuş ve Rusya’nın yeniden eski büyük güç statüsüne dönmesi için çok kutuplu ve BM’nin uluslararası ilişkileri düzenleyeceği bir dünya düzeni oluşturulmasına yönelik aktif bir politika izlemeye başlamıştır. Rusya’nın yeniden büyük bir güç haline getirilmesi için öncelikle ülkenin ekonomik durumunun düzeltilmesi gerektiğinin farkına varan Putin²¹⁹, bunun için ülkesinin enerji kaynaklarını değerlendirmeye yönelmiştir²²⁰. Putin dış politikada enerji kartını aktif olarak kullanmaya başlamış, özellikle Avrupa ülkelerinin enerji ihtiyacını fırsat bilerek doğal kaynakları Avrupa’daki gücünü artırmak için kullanmış²²¹, enerjiye ihtiyaç duyan Avrupa ülkeleri de Rus gazına yönelmiş, bu nedenle Rusya’nın dış politikadaki bazı eylemlerine rıza göstermiştir.

²¹⁵ Fred Wehling, a.g.m., p.136.

²¹⁶ Bülent Aras and Fatih Özbay, 2006, p.136.

²¹⁷ P. Edward Haley, 2006, p.79.

²¹⁸ Ariel Cohen, “Putin’s Foreign Policy and U.S.-Russian Relations”, January 18, 2001-a, <http://www.heritage.org/research/reports/2001/01/putins-foreign-policy-and-us-russian-relations>, (Erişim Tarihi: 9 Kasım 2010).

²¹⁹ Lauren T. Winchester, **A Unilateral U.S. and a Resurgent Russia: U.S.-Russian Relations 2000-2008**, Honors Theses, Carnegie Mellon University College of Humanities and Social Sciences, April 30, 2009, p.18, <http://repository.cmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1026&context=hsshonors>, (Erişim Tarihi: 7 Kasım 2010); “The Foreign Policy Concept of the Russian Federation”, June 28, 2000, <http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>, (Erişim Tarihi: 8 Kasım 2010).

²²⁰ Nitekim Putin başa geldikten sonra Rus ekonomisi büyük bir gelişme göstermiş, 2000 yılında %10 oranında büyümüştür. Lilia Shevtsova, “Post-Communist Russia: A Historic Opportunity Missed”, **International Affairs**, Vol: 83, No: 5, 2007, p.894.

²²¹ Bu bağlamda yılda ürettiği 600 milyar metreküp doğalgazın 160 milyar metreküpünü Avrupa’ya satmıştır. Alec Rasizade, “Putin’s Foreign Policy Legacy”, March 3, 2008, <http://europeancourier.org/71.htm>, (Erişim Tarihi: 9 Kasım 2010).

Putin ayrıca, ABD'ye karşı Avrupa ile işbirliği yapmak istemiş, bu bağlamda ABD'nin belirleyici olduğu NATO merkezli Avrupa güvenlik sistemini dengelemek için bir araç olarak gördüğü AGSP'ye katılma isteğini dile getirmeye başlamış²²², 2000 yılında AB ile ortak bir füze sistemi kurmayı önermiştir²²³. Ancak AB ülkeleri NATO imkânlarını kullanmak istedikleri için AGSP'yi NATO'ya karşı bir mekanizma olarak düşünmemişlerdi²²⁴.

Bunların yanında, Putin, Clinton yönetiminin füze savunma sistemi projesini gerçekleştirmesinin engellenmesi konusunda da önemli adımlar atmıştır. Nitekim Clinton yönetimi füze savunma sisteminin Kuzey Kore, Irak ve İran gibi haydut devletlerden gelebilecek saldırılara yönelik olduğu yönünde garantiler vermesine rağmen Rusya'nın bu konuda tepkisi büyük olmuş, ABM Antlaşması'nın revizyonu konusunda uzlaşmaz bir tavır sergilemiştir²²⁵. Moskova, füze savunma sisteminin sınırlı bir nitelikte olması halinde bile START II antlaşmasından çekileceklerini ve START III anlaşmasının hayata geçmesinin ABM Antlaşması'nın devamına bağlı olduğunu ileri sürmeye başlamış, Rusya'nın Orta Menzilli Nükleer Güçler (INF) Antlaşması'ndan da çekilmesi olasılığı ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş zamanında Rusya topraklarından Avrupa topraklarını vurabilmek için geliştirilen bu füzelerin yeniden gündeme alınması Avrupa'yı Rus füze tehdidiyle karşı karşıya bırakacak olması nedeniyle, Moskova, Avrupalıların kuşkularının üzerine giderek bu konuda kendisi ile birlikte hareket etmelerini sağlamıştır²²⁶. Böylece Clinton yönetimi uluslararası destek bulamamış ve bu projeyi hayata geçirememiştir.

Rusya'nın büyük bir güç olma yolunda ilerlemesi açısından en önemli gelişmelerden biri ise, Transkafkasya ve Orta Asya'yı Soğuk Savaş sonrası dönemde aktif rol oynayabileceği ve bölgesel güç olarak hareket edebileceği bir alan olarak görmesi, böylece ABD için de büyük önem arzeden bu bölgenin piyasa demokrasileri topluluğuna entegrasyonunu engellemesiydi. Rusya 1993 yılındaki Dış Politika Konsepti ile bu bölgeyi "yakın çevresinin" içine dahil etmiş, Putin'in başa gelmesinden sonra bölgeye atfedilen önem daha da artmış, Bağımsız Devletler

²²² Ariel Cohen, 2001-a; Nodar Tangiashvili, "Russia, the European Union and the ESDP: An Essential Misfit?", <http://www.caei.com.ar/es/programas/cei/P28.pdf>, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2010).

²²³ Alla Kassyanova, "Russian-European Cooperation on TMD: Russian Hopes and European Transatlantic Experience", **The Nonproliferation Review**, Fall-Winter 2003, p.3; Ariel Cohen, 2001-a.

²²⁴ Nodar Tangiashvili, "Russia, the European Union and the ESDP: An Essential Misfit?".

²²⁵ Alton Frye, 2000, p.99; Derek Chollet and James Goldgeier, 2008, p.242.

²²⁶ Wyn Q. Bowen, 2001, pp.496-497.

Topluluğu'nun (BDT) ekonomi ve güvenlik alanlarında entegrasyonunun derinleştirilmesi, Rusya'nın bölgedeki enerji projelerinde aktif rolünün sağlanması ve bölge ülkelerinin güvenlik endişeleri kullanılarak ikili ve bölgesel güvenlik işbirliğini geliştirilmesi, böylece bölgeye müdahalede bulunma imkanlarının elde tutulmasına yönelik aktif bir politika yürütmüştür²²⁷. Bu bağlamda Rusya, Gürcistan'daki etnik sorunlarda çözümü sağlayabilecek tek aktör olarak kalabilmek ve barış gücü olarak yerleştirdiği askerlerinin varlığını devam ettirebilmek için sorunların çözümsüz bir şekilde devam etmesi için çaba harcamakta²²⁸, aynı şekilde Dağlık Karabağ sorununda tansiyonu yüksek tutmaya çalışarak bu sorunu Azerbaycan'ın boru hatları konusundaki politikasını değiştirmek için kullanmakta²²⁹, Clinton başkanlığı bıraktığı tarihte bile Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı'nı engelleme çabalarını sürdürmekteydi²³⁰. Orta Asya'da ise Kazakistan ve Türkmenistan sahip oldukları enerji kaynaklarını Batı piyasalarına ulaştırmak için Rusya dışında bir alternatife sahip bulunmamaktaydı²³¹. Ayrıca, Özbekistan İslam Hareketi'nin Ağustos 1999'da Kırgızistan'ın Batken bölgesinden gerçekleştirdiği terörist eylem sırasında çok iyi anlaşıldığı gibi, bölge ülkeleri kendi güvenliklerini sağlamakta bile zorlanmakta ve Rusya'nın yardımına ihtiyaç duymaktaydı²³².

Böylece bu bölge üzerindeki etkisini giderek artıran Rusya, ABD'nin bölgedeki politikalarını etkisiz hale getirmek için elindeki araçları etkin bir şekilde kullanmakta ve karşı politikalar geliştirmekteydi. Özellikle Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı'nın

²²⁷ Dostum Satpayev, "Kazakistan-Türkiye İlişkilerinin Dinamizmi: On Yıllık Deneyim", çev. Saule Baycaun, **Avrasya Dosyası**, Cilt: 7, Sayı: 4, Kış 2001-2002, ss.119-120; Segei Gretskey, "Civil War in Tajikistan: Causes, Developments and Prospects for Peace", <http://www.eisenhowerinstitute.org/programs/globalpartnerships/securityandterrorism/coalition/regionalrelations/ConflictBook/Gretskey.htm>, (Erişim Tarihi: 7 Ekim 2003).

²²⁸ Kâmil Ağacan, "Gürcistan'a Yönelik Artan Rus Baskıları ve Türkiye", **Stratejik Analiz**, Cilt: 1, Sayı: 4, Ağustos 2000, ss.29-36; Kâmil Ağacan, "Rusya'nın Gürcistan'a Vize Uygulaması Silahsız Savaş mı?", **Stratejik Analiz**, Sayı: 9, Ocak 2001, ss.33-38; Hasan Kanbolat ve Kâmil Ağacan, "Gürcistan'daki Rus Üslerinin Tasfiyesinde Mehter Adımları: Bir Geri, İki İleri", **Stratejik Analiz**, Cilt: 2, Sayı: 16, Ağustos 2001, ss.8-11.

²²⁹ Nazmi Gül ve Gökçen Ekici, "Azerbaycan ve Türkiye İle Bitmeyen Kan Davası Ekseninde Ermenistan'ın Dış Politikası", **Avrasya Dosyası**, Cilt: 7, Sayı: 1, İlkbahar 2001, ss.370, 386.

²³⁰ Mahmut Niyazi Sezgin, "Temel Atıldı, Fırtına Dinmedi: Bakü-Ceyhan'da Son Durum", **Stratejik Analiz**, Cilt: 3, Sayı: 31, Kasım 2002, s.14; Sinan Oğan, "Kremlin ve Lukoil Arasında Rusya'nın Bakü-Ceyhan Politikası", **Stratejik Analiz**, Cilt: 3, Sayı: 26, Haziran 2002, s.72.

²³¹ Ariel Cohen, "Rusya'nın Yeni Kafkasya Politikası Türk Çıkarlarını Tehdit Ediyor mu?", **Avrasya Etüdüleri**, Sayı: 20, Yaz 2001-b, s.112; Armağan Kuloğlu, "Rusya Federasyonu'nun Yeni Kafkasya Politikası", **Stratejik Analiz**, Cilt: 1, Sayı: 1, Mayıs 2000, s.39; M. E. Ahrari and James Beal, **The New Great Game in Muslim Central Asia**, Second Edition, Hawaii: University of the Pacific, 2002, p.54.

²³² Bu eylemde Rusya'nın desteği hakkında bilgi için Bkz: Hasan Ali Karasar, "Bağımsızlıklar Sonrası Türkistan'da Rus Siyaseti", **Avrasya Dosyası**, Rusya Özel, Cilt: 6, Sayı: 4, Kış 2001, ss.236-237.

inşasında elde edilen önemli mesafeler nedeniyle Rusya'nın Transkafkasya'daki başarısı daha sınırlı kalırken²³³, Moskova Orta Asya politikasında ise önemli başarılar elde etmiş, böylece bölgesel pozisyon itibarıyla ABD'den daha güçlü bir konuma gelmişti²³⁴. Bu gelişmeler bölgede tek başına hakim bir gücün oluşmasının engellenmesi, bölgesel çatışmalara bir çözüm getirerek enerji kaynaklarının güvenliğinin sağlanması ve Rusya'nın kontrolü olmaksızın farklı güzergahlardan dünya piyasalarına sunulmasının garanti altına alınması, Amerikan şirketlerinin bölgedeki ticari faaliyetlerinin desteklenmesi prensipleri üzerine kurulu olarak özellikle 1990'ların ikinci yarısından itibaren daha aktif bir politika izleyen ABD için oldukça olumsuz bir durum arz etmekteydi²³⁵. Dolayısıyla ABD'nin Orta Asya'daki Rus etkisini kırıp amaçlarını gerçekleştirmesi oldukça zor bir hale gelmişti.

Büyük güçler arasında ABD aleyhine değişen denge bakımından en çarpıcı gelişme ise, Çin'in ekonomik ve askeri açılardan büyük bir ilerleme kaydederek bir dünya gücü haline gelmesi ve ABD'nin 21. yüzyıldaki en büyük rakibi olarak gösterilmesiydi. Nitekim Çin ekonomisi tarihte nadir görülebilecek bir büyüme göstermiş²³⁶, ekonomik göstergeler Çin'in küçük büyüklükte bir uluslararası ekonomik aktör olmaktan büyük ölçekli bir aktör olmaya doğru dönüştüğünü ortaya koymuştur²³⁷. Benzer gelişme askeri alanda da yaşanmış, Pekin savunma harcamalarını 1990'lar boyunca her yıl ortalama %12-13 oranında artırmış, ayrıca silahlı kuvvetlerini de modernleştirmişti²³⁸. Burada en çok dikkat çeken nokta ise,

²³³ Bu hat Azerbaycan petrolünün Rusya üzerinden geçmeyen bir güzergah ile nakliyesini sağlayacağı için Moskova'nın Azerbaycan üzerindeki etkisini, ayrıca petrolün nakliyesinden köprü ülke konumuna sahip olması nedeniyle ABD'nin desteğini alacağı için kısmen de Gürcistan üzerindeki etkisini azaltacaktı. Bu nedenle bu boru hattının hayata geçmesine ilişkin atılan her adım Rusya'nın bu ülkeler üzerindeki etkisini sınırlamaya yönelik sonuçlar doğurmaktaydı.

²³⁴ Nazim Cafersoy, "Bağımsızlık ve Güvenlik Gölgesinde Rusya-Özbekistan İlişkileri", **Avrasya Dosyası**, Özbekistan Özel, Cilt: 7, Sayı: 3, Sonbahar 2001, s.167.

²³⁵ Ahmet T. Kuru, "Uluslararası Ortam ve Bölgesel Entegrasyon Teorileri Işığında Türk Birliği Meselesi", **Geçiş Sürecinde Orta Asya Türk Cumhuriyetleri**, ed. Mim Kemal Öke, İstanbul: Alfa Yay., 1999, ss.172-173; Ertan Efeğil, "Washington'un Hazar Havzası Politikası ve Türkiye", **Avrasya Dosyası**, Cilt: 6, Sayı: 2, Yaz 2000, ss.190-191.

²³⁶ Çin ekonomisi 1991-1995 yılları arasında %12.2, 1996-2000 yılları arasında ise %8.6 büyümüştür. World Bank, World Development Indicators, 2008. Çin'in dünya üretimindeki payı 1970'lerin sonlarında %4 iken 2000 yılına gelindiğinde %12'ye yükselmiştir. "Share of GDP: China, India, Japan, Latin America, Western Europe, United States", 2008. Bunlara paralel olarak Çin'in cari işlemler dengesi de fazla vermiş, cari fazlanın GSYİH'ye oranı 1990-2000 döneminde ortalama %1.66 olmuştur. International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, April 2010.

²³⁷ Avery Goldstein, "Great Expectations: Interpreting China's Arrival", **International Security**, Vol: 22, No: 3, Winter 1997-1998, p.41.

²³⁸ Robert A. Pastor, "China and the United States: Who Threatens Whom?", **Journal of International Affairs**, Vol: 54, No: 2, Spring 2001, p.429.

Çin'in kapsamlı bir balistik füze programına başlamasıydı²³⁹. Dolayısıyla 1990'ların ortalarına gelindiğinde Çin'in askeri görünümünde de önemli bir dönüşüm yaşanmıştır²⁴⁰.

Ekonomik ve askeri açıdan güçlenen Çin, aynı zamanda bir tehdit olarak gördüğü SSCB'nin çöküşünden sonra büyük bir hareket serbestisi kazanmış ve artık bu tehdide karşı ABD ile birlikte hareket etme zorunluluğu ortadan kalkmıştı²⁴¹. Ayrıca ABD'nin pek çok dış politika eyleminden de rahatsızlık duymaya başlamıştı. Bu bağlamda ABD'nin 1995'te Tayvan Cumhurbaşkanı'na vize vermesi ve 1996 yılında savaş gemileri yollayarak Tayvan Boğazı bölgesinde güç gösterisinde bulunması Çin'de endişe yaratmış, Pekin bu desteği Tayvan ve Çin'in yeniden birleşmesinin önündeki en büyük engel olarak görmüştür²⁴². Bölgesel anlamda ise, Japonya-ABD Savunma Yönergesi'nin (Japan-US Defense Guidelines) 1997 yılında revize edilerek iki ülke arasındaki savunma bağlarının giderek güçlenmesi, ABD'nin Asya-Pasifik bölgesinde TMD kurulması konusunda Japonya ile işbirliği yapması ve Tayvan'ın da bu işbirliği içine katılma ihtimalinin bulunmasından büyük rahatsızlık duymaktaydı²⁴³. Uluslararası alanda ise, NATO'nun 1999 yılında düzenlediği Kosova operasyonu ile uluslararası normları göz ardı etmesi Çin'de büyük rahatsızlık yaratmış²⁴⁴, ayrıca Tibet'e uyguladığı baskılar ile Tayvan'a yönelik tehditlerinin de Batı'nın askeri müdahalesine neden olabileceği endişesini ortaya çıkarmıştır²⁴⁵. Özellikle bu operasyon sırasında Belgrad'daki Çin büyükelçiliğinin vurulması, Amerikan yönetiminin bu olayın yanlışlıkla gerçekleştiğini açıklaması ve resmi olarak özür dilemesine rağmen, Çin'de ABD'ye ilişkin şüpheleri artırmıştır²⁴⁶.

Bu bağlamda Çin, bir yandan ekonomik çıkarları gereği kapitalist dünya ekonomisine tam olarak entegre olma yolunda ilerlerken, bir yandan da Asya-Pasifik

²³⁹ Bu bağlamda ikinci nesil uzun menzilli nükleer kıtalararası balistik füzelerin ve denizaltından fırlatılan balistik füzelerin geliştirilmesine yönelik adımlar atılmıştır. Ayrıca orta ve kısa menzilli balistik füzeler konusunda büyük gelişme gösterilmiş, Pekin'in sahip olduğu bu füzelerin sayısında önemli artış yaşanmıştır. Avery Goldstein, 1997-1998, p.49.

²⁴⁰ Avery Goldstein, a.g.m., p.50.

²⁴¹ P. Edward Haley, 2006, pp.80-81.

²⁴² Rosemary Foot, "Chinese Strategies in a US-Hegemonic Global Order: Accommodating and Hedging", **International Affairs**, Vol: 82, No: 1, 2006, pp.78, 80.

²⁴³ Wyn Q. Bowen, 2001, p.489.

²⁴⁴ David Shambaugh, "China's Military Views the World: Ambivalent Security", **International Security**, Vol: 24, No: 3, Winter 1999-2000, p.57.

²⁴⁵ "China and Russia are Friends Again, Up to a Point", **The Economist**, January 18th 2001, <http://www.economist.com/node/478546>, (Erişim Tarihi: 7 Ekim 2010).

²⁴⁶ Robert A. Pastor, 2001, p.430.

bölgesinde ABD merkezli sistemde ikincil rol oynamaktan rahatsızlık duymakta, tıpkı Rusya gibi uluslararası sistemin çok kutuplu bir yapıya sahip olmasını istemekteydi²⁴⁷. Bu gerilimin yansıması ise Pekin'in Washington'un dış politikasına verdiği tepki olmuştur. Bu bağlamda Pekin, her ne kadar ABM Antlaşması'nın bir tarafı değilse de, antlaşmanın ABD'ye yüklediği sınırlamaları olumlu bulması nedeniyle Clinton yönetiminin füze savunma sistemi kurulması kararına, sistemin Çin'in stratejik nükleer caydırıcılığının güvenilirliğini zayıflatacağı ve Çin'i ABD'nin zorlayıcı politikaları karşısında savunmasız bırakacağı düşüncesiyle karşı çıkmıştır. Eğer Çin'in stratejik caydırıcılığı zayıflarsa, Tayvan'a olası bir müdahalesi durumunda ABD'nin de Tayvan'dan yana müdahalede bulunmak istemesi halinde bunu caydırma yeteneğinden yoksun kalacaktı. Bu nedenle Pekin yönetimi füze savunma sisteminin Çin'in nükleer füze kapasitesini ABD'nin kuracağı savunma sistemine üstün gelecek şekilde nitelik ve nicelik olarak geliştirmeye yönelteceğini açıklamıştır²⁴⁸.

Pekin ayrıca, ABD'nin haydut devletlere yönelik politikasına da karşı çıkmış, bunda enerji konusu belirleyici rol oynamıştır. Dünyanın en büyük üçüncü petrol ve petrol ürünleri tüketicisi olan ve artan petrol ihtiyacını son yıllarda daha çok Ortadoğu, Rusya ve Orta Asya kaynaklarından karşılamaya başlayan Çin için enerji güvenliği diplomatik ve stratejik hesaplamalarında giderek daha büyük etkiye sahip olmaktadır²⁴⁹. Bu bağlamda Çin, Irak petrolünden yararlanmak için harekete geçmiş, bu ülkeye uygulanan yaptırımların ortadan kalmasından sonrasında ilişkin müzakereler yürütmüş ve anlaşmalar imzalamıştır²⁵⁰. Nitekim Çin bu planların gerçekleştirilebilmesi için Irak'a uygulanan yaptırımların kaldırılması konusunda BM

²⁴⁷ Michael Mastanduno, "Incomplete Hegemony and Security Order in the Asia-Pacific", **America Unrivaled: The Future of the Balance of Power**, ed. G. John Ikenberry, Ithaca and London: Cornell University Press, 2002, p.202.

²⁴⁸ Wyn Q. Bowen, 2001, pp.488-489.

²⁴⁹ Çin'in Ortadoğu'dan gerçekleştirdiği ithalat toplam ithalatın 1992'de %36'sını oluştururken 1999'da %48'ini oluşturmaktaydı. Amy Myers Jaffe and Steven W. Lewis, "Beijing's Oil Diplomacy", **Survival**, Vol: 44, No: 1, Spring 2002, pp.115-119.

²⁵⁰ Çin Ulusal Petrol Şirketi ve Çin devletinin sahibi olduğu Norinco Irak ile 4 Haziran 1997'de 1.4 milyar varil petrol rezervi bulunan El-Ahdap petrol havzasının işletilmesine ilişkin bir anlaşma imzalamış ve bunun için El-Waha isiminde yeni bir şirket oluşturmuştur. Ancak bu anlaşma Irak'a uygulanan BM yaptırımları nedeniyle yürürlüğe sokulamamıştır. Çin ayrıca Irak'taki Halfayah petrol havzasının işletilmesine ilişkin müzakereler yürütmüştür. Stein Tonnesson and Ashild Kolas, **Energy Security in Asia: China, India, Oil and Peace**, Report to the Norwegian Ministry of Foreign Affairs, Oslo: International Peace Research Institute, April 2006, p.25, http://www.prio.no/files/file47777_060420_energy_security_in_asia_final_.pdf, (Erişim Tarihi: 14 Eylül 2010); Xiaojie Xu, "China and the Middle East: Cross-Investment in the Energy Sector", **Middle East Policy**, Vol: VII, No: 3, June 2000, p.130.

Güvenlik Konseyi'nde büyük çaba sarfetmiştir. Silah denetimlerinde sorunlar yaşanması nedeniyle yaptırımların kaldırılması zora girince Pekin Irak'a yönelik Amerikan politikasına karşı muhalefetini artırmıştır. Çin ayrıca silah denetimlerinde yaşanan sorunlar nedeniyle Irak'a herhangi bir saldırı düzenlenmesine de karşı çıkmıştır²⁵¹.

İran da Çin için güvenilir bir enerji tedarikçisi olarak ortaya çıkmış²⁵², ABD'nin İran-Libya Yaptırımlar Yasası'nın getirdiği yasaklar Çin'e avantaj sağlamış, İran'ın petrol kaynaklarının işletilmesine ve alt yapısının iyileştirilmesine duyduğu ihtiyacın bilincinde olarak, Çin bu alanlarda işbirliği önerisinde bulunmuştur. Nitekim 1997 yılında iki ülke petrol işletiminde işbirliğine ilişkin bir anlaşma imzalamış, ayrıca 2000 yılında Çin Ulusal Petrol Şirketi ile İran Ulusal Petrol Şirketi ülkenin güneyindeki doğalgaz yataklarında 19 kuyunun açılmasına ilişkin 85 milyon dolarlık anlaşma imzalamıştır. ABD'nin söz konusu yasa çerçevesinde kendisine yaptırım uygulayamayacağına inanan Çin, buna bazı Avrupalı şirketlere uygulanan muafiyeti emsal göstermekteydi²⁵³. Enerji konusunda gelişen bu işbirliğine paralel olarak, Pekin, Tahran yönetimi ile askeri ilişkiler de geliştirmiş, bu ülkeye askeri teknoloji sağlamış, İran'ın en büyük silah sağlayıcılarından biri olmuştur²⁵⁴.

Aktif bir enerji politikası izleyen Çin, Ortadoğu arzının güvensizliği ve ABD'nin bölgedeki politikaları nedeniyle alternatif arayışlarına girmiş ve coğrafi yakınlığının da avantajıyla Orta Asya'ya yönelmiştir. Bu bağlamda Çin'in Kazakistan petrolüne ilk yatırımı Haziran 1997'de Çin Ulusal Petrol Şirketi'nin Kazakistan'ın Aktyubinsk Petrol Şirketi'nin %60'ını 4.3 milyar dolar karşılığında satın almasına ilişkin anlaşma imzalanması olmuştur. Çin Ulusal Petrol Şirketi ayrıca, yaklaşık 1.5 milyar varil petrol bulunduğu tahmin edilen Kazakistan'ın batı bölgesindeki Uzen petrol havzasından Çin'in Sincan bölgesine 3.000 km uzunluğunda ve 3.5 milyar

²⁵¹ Barry Rubin, "China's Middle East Strategy", **Middle East Review of International Affairs**, Vol: 3, No: 1, March 1999, p.51.

²⁵² Çin'in İran'dan günlük petrol ithalatı 1994'te 1,300 varil iken bu 1995'te 18,600 varile ve 1999'da da 79,000 varile çıkmıştır. Çin petrol ithalatının yaklaşık %15'ini İran sağlamaktaydı. Amy Myers Jaffe and Steven W. Lewis, 2002, p.119; Manochehr Dorraj and Carrie L. Currier, "Lubricated with Oil: Iran-China Relations in a Changing World", **Middle East Policy**, Vol: XV, No: 2, Summer 2008, pp.71-72.

²⁵³ Manochehr Dorraj and Carrie L. Currier, a.g.m., p.72.

²⁵⁴ Örneğin Çin'in İran'a füze ve askeri teknoloji satışı 1993-1996 yılları arasında 900 milyon dolar değerinde olmuş, Washington'un Pekin üzerindeki baskıları nedeniyle bu miktar 1997-2000 yılları arasında 400 milyon dolara gerilemiştir. Amy Myers Jaffe and Steven W. Lewis, 2002, p.124; Willem van Kemenade, **Iran's Relations with China and the West: Cooperation and Confrontation in Asia**, Clingendael Diplomacy Papers, No: 24, The Hague, Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael', November 2009, p.47.

dolara mal olacak bir boru hattı inşa etmeyi planladığını açıklamıştır. Bu boru hattı aynı zamanda İran petrolü ile de desteklenebilecekti²⁵⁵.

Çin, sahip olduğu doğalgaz rezervlerini Asya piyasalarına satmak için alternatif arayışına giren Türkmenistan gazını ülkesine getirmek için de harekete geçmiş, ülkesinde Sincan ile Şanghay arasındaki boru hattını Türkmenistan'a ve daha sonra da belki Hazar Denizi'ne ve İran'a kadar uzatmaya ilişkin adımlar atmıştır. Bu konu ilk kez Çin Ulusal Petrol Şirketi ve Japon Mitsubishi şirketi tarafından 1992 yılında gündeme getirilmiş, Çin Ulusal Petrol Şirketi ve Türkmenistan Petrol ve Gaz Bakanlığı 1994 yılında bu amaçla bir çalışma komisyonu kurulmasına ilişkin bir niyet mektubu imzalamışlardır. Bundan bir yıl sonra Çin Ulusal Petrol Şirketi, Mitsubishi ve Exxon fizibilite çalışması yürütülmesi konusunda anlaşmış, bu çalışma 1996'da tamamlanmıştır. Bu tarihten sonra ise boru hattının inşasına ilişkin önemli bir gelişme yaşanmamıştır²⁵⁶.

Çin'in bu bölgede aktif bir politika izlemesi ve bölge enerji kaynakları üzerinde söz sahibi olması ise özellikle 1990'ların ikinci yarısından itibaren enerji konuları ağırlıklı olmak üzere Orta Asya ve Hazar Havzası'na yönelik olarak daha aktif bir politika izlemeye başlayan ABD'nin bölgedeki çıkarları açısından olumsuz bir durum oluşturmaktaydı. Çin'in Orta Asya enerji kaynaklarına yönelik inisiyatifleri Rusya dışı taşıma alternatifi oluşturarak Rusya'nın bölge enerji kaynaklarının taşınmasındaki tekel konumunu kırması nedeniyle ABD için olumlu bir durum olurken, aynı zamanda bölgede yeni bir enerji rekabeti ortaya çıkarması nedeniyle olumsuz bir durum oluşturmaktaydı²⁵⁷.

1990'ların başlarından itibaren yavaşça fakat düzenli olarak Amerikan gücünü dengelemeye yönelik bir politika izleyen Çin'in ekonomisi ve askeri yetenekleri güçlendikçe bu yöndeki faaliyetlerinin artacağı aşikârdı²⁵⁸. Nitekim Çin, Amerikan gücünü dengelemek için, ABD'ye yaklaşımları bakımından pek çok ortak çıkara sahip

²⁵⁵ Petrol boru hattı inşa edilmesinin maliyetinin petrolün gemilerle veya demiryollarıyla taşınmasını aşması nedeniyle bu boru hattının inşası zora girmekle birlikte, gündemde kalmaya devam etmiştir. Amy Myers Jaffe and Steven W. Lewis, a.g.e., pp.125-126; Barry Rubin, 1999, p.49.

²⁵⁶ Stein Tonnesson and Ashild Kolas, 2006, p.31.

²⁵⁷ Ariel Cohen, "US Interest and Central Asia Energy Security", November 15, 2006, p.2, http://s3.amazonaws.com/thf_media/2006/pdf/bg1984.pdf, (Erişim Tarihi: 30 Kasım 2010).

²⁵⁸ Charles A. Kupchan, "Hollow Hegemony or Stable Multipolarity", **America Unrivaled: The Future of the Balance of Power**, ed. G. John Ikenberry, Ithaca and London: Cornell University Press, 2002, p.94; John Mearsheimer, "China's Unpeaceful Rise", **Current History**, April 2006, p.160.

olduğu Rusya ile ittifak kurmuştur²⁵⁹. Bu bağlamda Rusya ile Çin 1996'da ilişkileri stratejik ortaklık olarak tanımlamış²⁶⁰, Putin döneminde ise Rusya'nın Batı merkezli dış politikasındaki sapmanın hızlanmasıyla yakınlaşma süreci ivme kazanmıştır. Rusya ile Çin, silah satışından askeri araştırma ve geliştirme işbirliğine kadar savunma ve askeri teknoloji alanındaki pek çok konuda sıkı bağlar geliştirmiş²⁶¹, Çin Rusya'dan yıllık 1 milyar dolar değerinde silah satın alarak bu ülkenin en büyük müşterisi olmuştur²⁶².

Çin ile Rusya'nın geliştirdiği ittifakın en önemli somut örneği ise 1996'da güvenlik konularında işbirliği amacıyla oluşturulan ve aynı zamanda Çin ve Rusya'nın sorunlu ilişkilere sahip oldukları ABD'nin tek taraflı olarak hegemon konumunu pekiştirmeye yönelik eylemlerine karşı güç birliği yaparak Asya merkezli bir direniş oluşturmak amacıyla öncülüğünü yaptığı Şanghay Beşlisi olmuştur²⁶³. Nitekim Şanghay Beşlisi'nin 1998 yılından itibaren düzenlenen her zirvesinde yayınlanan sonuç bildirgelerinde çok kutuplu bir dünyanın uluslararası istikrarın sağlanmasına katkıda bulunacağına, eşitlik ilkesine dayanan bir uluslararası siyasi ve ekonomik düzenin oluşturulması için çalışılması gerektiğine, dünya barışının korunmasında BM'nin temel mekanizma rolünün güçlendirilmesine vurguda bulunulmuştur²⁶⁴.

Şanghay Beşlisi ayrıca, başta önemli bir petrol üreticisi olan Kazakistan olmak üzere üç Orta Asya ülkesinin içinde bulunması nedeniyle, Pekin ve Moskova'nın Orta Asya politikaları açısından da önemli bir işleve sahipti. Çin bu örgütü, Rus etkisinin hakim olduğu Orta Asya ülkelerine yönelik politikasında önemli bir araç olarak

²⁵⁹ Harsh V. Pant, "The Moscow-Beijing-Delhi 'Strategic Triangle': An Idea Whose Time May Never Come", **Crossroads**, Vol: 5, No: 2, 2005, pp.23-24.

²⁶⁰ Iwashita Akihiro, "Primakov Redux? Russia and the 'Strategic Triangles' in Asia", **Russia and Its Neighbors in Crisis**, ed. Iwashita Akihiro, Sapporo, Japan: Slavic Research Center, 2007, p.173, http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no16_1_ses/09_iwashita.pdf, (Erişim Tarihi: 9 Kasım 2010).

²⁶¹ Harsh V. Pant, 2005, p.24.

²⁶² "China and Russia are Friends Again, Up to a Point", 2001.

²⁶³ Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın üye olduğu Şanghay Beşlisi, ilk etapta sınır sorunlarının çözülmesi konusunda işbirliğiyle başlayıp bu işbirliği alanının daha sonra başta terörizmle mücadele olmak üzere pek çok konuyu da içerecek şekilde genişlediği bir mekanizmaydı. 2001 yılında Özbekistan'ın üye olmasıyla Şanghay İşbirliği Örgütü adını almıştır. Jyotsna Bakshi, "Sino-Russian Strategic Partnership in Central Asia: Implications for India", **Strategic Analysis: A Monthly Journal of the IDSA**, Vol: XXV, No: 2, May 2001, http://www.ciaonet.org/olj/sa/sa_may01baj01.html, (Erişim Tarihi: 6 Nisan 2003); Qingguo Jia, a.g.m.

²⁶⁴ Bu konuda bilgi için Bkz: Gökhan Telatar, "Şanghay İşbirliği Örgütü: 21. Yüzyılın Bölgesel/Global Çekim Merkezi, **Geleceğin Süper Gücü Çin: Uzakdoğu'daki Entegrasyonlar ve Şangay İşbirliği Örgütü**, ed. Atilla Sandıklı ve İlhan Güllü, İstanbul: TASAM Yayınları, 2005, pp.190-201.

görmekte²⁶⁵, bu mekanizmanın ekonomik konularda daha fazla inisiyatif alması için çabalayarak, işbirliğinin enerji konularını da kapsayacak bir boyuta ulaşmasını amaçlamaktaydı. Moskova ise, Orta Asya cumhuriyetlerinin BDT'ye ve bu örgüt çerçevesindeki Kolektif Güvenlik Antlaşması'na şüphe ile yaklaşmaları ve Şanghay Beşlisi'ne Rusya'nın yanında Çin'in de içinde olması nedeniyle daha olumlu bakmaları nedeniyle, bu mekanizma aracılığıyla bu bölgedeki etkinliğini artırmayı ve amaçlarına ulaşmayı planlamaktaydı²⁶⁶. Dolayısıyla Şanghay Beşlisi'nin kaydettiği gelişme, Çin ve Rusya'nın hem Amerikan gücünü dengelemeye yönelik olarak ittifak yapmalarına hem de Orta Asya'da daha aktif bir politika izlemelerine vesile olması nedeniyle, ABD açısından olumsuz bir durum oluşturmaktaydı.

Amerikan gücünü dengelemeye ve çok kutuplu bir uluslararası düzen oluşturmaya yönelik bir diğer adım ise, Rusya Başbakanı Yevgeny Primakov'un 1998 yılında Hindistan'a gerçekleştirdiği bir ziyarette, Rusya, Çin ve Hindistan'ın ABD'nin küresel gücünü dengelemek için stratejik üçlü oluşturmasını önermesi, böyle bir düzenlemenin bölgesel ve uluslararası istikrara katkı sağlayacağını belirtmesidir²⁶⁷. Rusya'nın uluslararası alandaki eski gücünü yeniden kazanmayı amaçlayan bu önerisi, bu aşamada böyle bir düzenlemeye gidilmesinin ABD'de yaratacağı rahatsızlıktan endişe duyan Çin ve Hindistan tarafından kabul görmemiş²⁶⁸, ancak bu öneriden sonra bu üç ülke ikili ilişkilerini geliştirmek üzerinde yoğunlaşmışlardır. Bu öneriyle Rusya, kendisini Amerikan gücünü ve Çin ve Hindistan ile ortak çıkarlarının bulunduğu alanlarındaki etkisini dengeleyebilecek iki farklı ikili güvenlik işbirliğinin merkezi haline getirmeye çalışmıştı²⁶⁹.

2.1.2.3. Yeni Bir Vizyon Çerçevesinde Amerikan Hegemonyasının Yeniden İnşası Gerekliği

Şimdiye kadar anlatılanları özetlemeye çalışırsak, 2000'li yıllara gelindiğinde Amerikan hegemonyası iki büyük sorunla karşı karşıyaydı. Birincisi, dış politikada

²⁶⁵ Robert M. Cutler, "The Shanghai Cooperation Moves into First Gear", **Central Asia – Caucasus Analyst**, March 24, 2004, http://www.cacianalyst.org/view_article.php?articleid=2226, (Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2005).

²⁶⁶ Sun Zhuangzhi, "New and Old Regionalism: The Shanghai Cooperation Organisation and Sino-Central Asian Relations", translated by Xu Cai, **The Review of International Affairs**, Vol: 3, No: 4, Summer 2004, pp.604, 610.

²⁶⁷ Harsh V. Pant, 2005, pp.20-21.

²⁶⁸ Harsh V. Pant, a.g.m., p.20; Iwashita Akihiro, 2007, p.173.

²⁶⁹ Harsh V. Pant, a.g.m., pp.21-22.

hem Amerikan kamuoyunu tatmin edecek hem de uluslararası toplumun Amerikan hegemonyasına desteğini sağlayacak bir vizyon yokluğuydu. Zira Clinton özellikle başkanlığının ilk döneminde Soğuk Savaş sonrası döneme ilişkin bir stratejik vizyon geliştiremediği, tutarlı ve kararlı bir dış politika izleyemediği, krizden krize politikalar geliştirdiği yönünde eleştirilmekteydi. Bu eleştirilerin büyük çoğunluğu ABD'nin Soğuk Savaş dönemindeki çevreleme politikası benzeri kapsamlı bir dış politika vizyonuna sahip olması gerektiği düşüncesine dayanmaktaydı²⁷⁰. Hem George H. W. Bush yeni dünya düzeni kavramını ortaya atarak hem de Clinton angajman ve genişleme stratejisi ile piyasa demokrasilerinin yayılması, haydut devletlerle mücadele ve insani müdahale gibi temaları geliştirerek bu beklentileri karşılamaya çalışmış, ancak bunların hiçbiri Amerikan kamuoyunu tatmin etmemiş, ABD'nin dış politikasına uluslararası toplumun desteğini alabilmesi için de uygun bir çerçeve sunmamıştır.

Nitekim Clinton yönetimi özellikle haydut devletlere yönelik politikasında ve füze savunma sistemi kurma kararında uluslararası toplumdaki destek bulmak bir yana, büyük tepkilerle karşılaşmıştır. Burada en fazla dikkati çeken nokta ise, bu konularda en yakın müttefikleri olan Avrupa ülkelerinden bile destek almakta zorlanmasıydı. Bu durum ABD'nin Soğuk Savaş dönemindeki hegemonyasını korumasında sorunlara yol açtığı gibi, dünya geneline yayma çabalarını da olumsuz etkilemişti. Dolayısıyla, Soğuk Savaş dönemindeki komünizmle mücadele gibi, müttefikleriyle ortak tehdit algılamasını ve ortak çıkar hissini güçlendirecek ve Laclau ve Mouffe'cu anlamda bir söylem haline gelebilecek kapsamlı bir vizyon geliştirme ihtiyacı doğmuştu.

11 Eylül saldırılarıyla küresel bir tehdit olarak ortaya çıkan terörizm ortak tehdit algılaması için, bu tehdide karşı başlatılan küresel savaşı ifade eden terörizmle mücadele ise ortak çıkar hissini güçlendirmek için uygun araçlar olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla ABD 11 Eylül sonrası dönemde terörizm tehdidini ön plana çıkarmış, terörizme karşı başlattığı küresel savaşı dış politikasının ana gündem maddesi haline getirmiş, “ya bizimlesiniz ya da bize karşısınız” yaklaşımıyla diğer ülkelerle ilişkilerini terörizmle mücadele çerçevesinde yeniden tanımlamıştır. Yani George W. Bush yönetimi 11 Eylül sonrası dönemde Amerikan hegemonyasını terörizmle mücadele çerçevesinde yeniden inşa etmeye yönelik bir dış politika

²⁷⁰ John Dumbrell, 2002, pp.45-46; Trevor B. McCrisken, **American Exceptionalism and the Legacy of Vietnam: US Foreign Policy Since 1974**, New York: Palgrave Macmillan, 2003, p.159.

izlemeye başlamıştır. Böylece hem Amerikan kamuoyunu tatmin edecek kapsamlı bir vizyon geliştirilmiş, hem de müttefiklerinin dış politika eylemlerine destek vermesi için ortak tehdit algılaması ve ortak çıkar hissi yaratılmıştır.

İkincisi ise, ABD'nin Ortadoğu ve Avrasya'daki pozisyonunun sıkıntıya girmesi ve bu sıkıntıyı aşmak için de yeni politikaların ve stratejilerin geliştirilmesinin gerekliliğiydi. On yıllar boyunca dünya enerji kaynaklarının %65'ine sahip olan Ortadoğu'nun bölge içinden veya dışından bir düşman güç tarafından kontrol edilmesini engellemeye yönelik bir politika izleyen ABD'nin Irak ve İran'a karşı izlediği ikili çevreleme politikasının başarısız olması demek, bu ülkelerin Washington tarafından düşmanca görülen eylemlerini sürdürme imkânı elde etmeleri ve ABD'nin bölgedeki kontrolünün büyük sarsıntıya uğraması demek olacaktı. Dolayısıyla ABD bu iki ülkeyi istediği çizgide tutmak için yeni politikalar ve stratejiler geliştirmek zorundaydı. Bu açıdan en olumsuz durum ise, geliştireceği politikaların ve stratejilerin hem bu iki ülke üzerinde istenen sonuçları elde edecek hem de uluslararası toplum tarafından kabul görececek nitelikte olmasının gerektiğiydi. Irak ve İran'a uygulanan yaptırımların uluslararası toplumda gördüğü direnç dikkate alındığında, bunun hiç de kolay olmayacağı açıkça ortadaydı. Bu nedenle geliştirilecek politikaların uluslararası toplumun ortak çıkarına yönelik olduğu düşüncesinin genel kabul görmesi gerekmektedir. 11 Eylül sonrası dönemde geliştirilen terörizmle mücadele misyonu ve bu çerçevede öne çıkarılan kitle imha silahları tehdidi ve demokrasinin yayılması temaları terörizm tehdidiyle haydut devletlerin ilişkilendirilmesine ve bu devletlerin de terörizmle mücadelenin hedefi haline getirilmesine imkân tanımıştır. Bu şekilde ABD, Irak'a müdahalede bulunmak ve İran'ın nükleer programı konusunun yeniden uluslararası gündeme alınarak bu ülkeye karşı baskı oluşturmak için gerekçe yaratmıştır.

Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'ın zengin enerji kaynaklarına sahip olduğu, bu kaynakların Ortadoğu'nun en büyük alternatifi olarak görüldüğü Transkafkasya ve Orta Asya'da ise, bu kaynakların Rusya dışı yollardan Batı piyasalarına ulaştırılması ve Moskova ile Pekin'in bölgedeki rollerini güçlendirme yoluyla uluslararası alandaki güçlerini artırma çabalarının önlenmesi büyük önem arz etmekteydi. Oysa Rusya bölgedeki etkisini giderek artırmakta ve Amerikan politikalarını etkisiz hale getirmek için yoğun çaba sarfederek başarılı sonuçlar elde etmekte, Çin de özellikle enerji merkezli olarak bölgeye yönelik daha aktif bir politika

izlemektedir. Ayrıca Rusya ve Çin'in Amerikan hegemonyasını dengelemeyi amaçlayan faaliyetlerde bulunmasına ve buna yönelik olarak işbirliği geliştirerek Asya merkezli bir direniş oluşturmaya çalışmasına karşı da önemler alınması ve stratejiler geliştirilmesi gerekmektedir. Yani ABD'nin Avrasya bölgesindeki politikaları etkili olamamış, aynı zamanda bölge kaynaklı küresel direniş ihtimali de ortaya çıkmıştır.

11 Eylül sonrası dönemde terörizmle mücadele çerçevesinde Afganistan'da başlatılan savaş ile ABD bu ülkede uzun yıllar sürecek bir askeri inisiyatife girişmiş, bu inisiyatife lojistik destek sağlamak amacıyla Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan'da askeri üsler kurmuş²⁷¹, Gürcistan ordusunun eğitilmesi gerekçesiyle bu ülkeye askeri olarak yerleşmiş²⁷², böylece hem bu bölgede daha önce ekonomik ve siyasi stratejilerini yürütmekte zorlanan Washington bunun da ötesine geçerek askeri stratejiler izlemeye başlamış, hem de Rusya ile Çin arasında bulunan geniş bir alana askeri olarak yerleşme imkânı bulmuştur. ABD bu şekilde, Rusya ve Çin'in hem bölgedeki politikalarına hem de Asya merkezli direniş oluşturma çabalarına darbe vermiştir. Hepsinden önemlisi ise, ABD, terörizmle mücadele misyonu sayesinde terörizm tehdidini ön plana çıkararak, Rusya'nın Çeçenistan ve Çin'in Tayvan sorunlarını terörizm bağlamında değerlendirmek istemesini fırsat bilerek, ortak tehdit algılamasına vurguda bulunmak yoluyla bu bölgedeki askeri inisiyatiflerine bu ülkelerin vereceğini tepkileri azaltmış, hatta bazılarını desteklerini bile almıştır.

Sonuç olarak terörizmle mücadele, tezin ikinci bölümünde de vurgulandığı gibi, Amerikan kamuoyunu tatmin edecek kapsamlı bir dış politika vizyonu geliştirerek, ABD'nin dış politikasına müttefiklerinin destek vermesi için ortak tehdit algılaması ve ortak çıkar hissi yaratarak, ABD'nin tıkanma içine giren Ortadoğu politikasında yeni açılımlar yapmasına vesile olarak, Afganistan'da girişilen savaş çerçevesinde Rusya ile Çin arasında bulunan geniş bir alanda askeri inisiyatifler alınması imkânını sağlayarak, bu inisiyatifler sayesinde Rusya'nın Orta Asya enerji kaynakları üzerindeki kontrolünün kırılması fırsatını yaratarak Amerikan hegemonyasının yeniden inşasına temel oluşturmuştur. Böylece terörizmle mücadelenin, Soğuk Savaş'ın sona ermesi sonucu komünizmle mücadele söyleminin ortadan kalmasıyla oluşan boşluğu

²⁷¹ Wu Xinbo, "The Promise and Limitations of a Sino-U.S. Partnership", **The Washington Quarterly**, Vol: 27, No: 4, Autumn 2004, p.117.

²⁷² Natalia Antaleva, "US Military Will Stay in Georgia", **BBC News**, 18 January 2004, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/3406941.stm>, (Erişim Tarihi: 13 Aralık 2010).

doldurmakta önemli başarılar elde eden Laclau ve Mouffe'cu anlamda bir söylem olduğunu ifade etmek mümkündür.

2.2. Değişimin Tamamlayıcı Nedeni Olarak Amerikan Hegemonyasının Yeniden İnşasına Yönelik Yeni Muhafazakâr Vizyon

Yeni muhafazakâr düşüncenin kökleri 1930'ların ortalarından 1940'ların başlarına kadar New York City College'da okuyan ve çoğunluğunu Yahudi aydınların oluşturduğu sıra dışı bir gruba dayanır²⁷³. Kendilerini liberal olarak nitelendiren yeni muhafazakârlar, 1960'li yılların sonlarında sağ kanada geçmişlerdir²⁷⁴. Bu bağlamda yeni muhafazakârlık Amerikan siyasal yaşamına Yeni Sol ile mücadele ve Büyük Toplum liberalizminin çelişkilerini ortaya koyma bağlamında girmiştir²⁷⁵. Yeni muhafazakârlığın siyasal görevi ise, Cumhuriyetçi Parti'yi ve genel olarak Amerikan muhafazakârlığını bir modern demokrasiyi yönetmeye uygun yeni bir politika tarzına dönüştürmekti²⁷⁶.

Yeni muhafazakârlık, 1980'li yıllarda Ronald Reagan'ın başkanlıkta olduğu dönemde ise büyük önem kazanmış, özellikle Reagan'ın Vietnam öncesi döneme dönme ve ABD'nin eski gücünü geri kazanma vaatleriyle yönetime gelmesi büyük umutlar doğurmuştu. Yeni muhafazakârlar, Reagan yönetiminde, George W. Bush yönetimlerinde olduğu gibi, genellikle nihai karar vericilerin yardımcılığı veya danışmanlığı gibi görevlerde yer almalarına rağmen²⁷⁷, geniş bir stratejik bakış açısına ve Amerikan dış politikasına ilişkin kapsamlı fikirler bütününe sahip olmalarından

²⁷³ Irving Kristol, Daniel Bell, Irving Howe, Seymour Martin Lipset, Philip Selznick, Nathan Glazer, Daniel Patrick Moynihan bu gruptaki en önde gelen isimlerdir. Francis Fukuyama, **Neo-Conların Sonu: Yol Ayrımındaki Amerika**, çev. Hasan Kaya, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2006, ss.26-27.

²⁷⁴ Max Boot, "Think Again: Neocons", **Foreign Policy**, Issue: 140, January-February 2004, p.21.

²⁷⁵ Grant Havers and Mark Wexler, "Is U.S. Neoconservatism Dead?", **The Quarterly Journal of Ideology**, Vol: 24, No: 3-4, 2001, <http://www.lsus.edu/la/journals/ideology/contents/neoconservatism.htm>, (Erişim Tarihi: 30 Aralık 2009); Tod Lindberg, "Neoconservatism's Liberal Legacy", **Policy Review**, No: 127, October-November 2004, <http://www.hoover.org/publications/policyreview/3436416.html>, (Erişim Tarihi: 5 Ocak 2009).

²⁷⁶ Irving Kristol, "The Neoconservative Persuasion", **The Weekly Standard**, Vol: 8, Issue: 47, August 25, 2003, <http://www.weeklystandard.com/Content/Public/Articles/000/000/003/000tzmlw.asp?pg=1>, (Erişim Tarihi: 6 Ocak 2009).

²⁷⁷ George W. Bush yönetiminde görev yapan yeni muhafazakârlardan Paul Wolfowitz, Douglas Feith, Richard Perle, Lewis Libby ve Elliott Abrams Reagan döneminde Dışişleri Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı'nda bakan yardımcısı ve büyükelçi gibi üst düzey görevlerde bulunmuştur. Böylece yeni muhafazakârların 1990'li yıllarda Bill Clinton'un dış politikasını eleştirerek yeni Reagancı bir dış politika çağrısı yapmalarının nedeni de kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

dolayı pek çok konuda belirleyici olmuşlardır²⁷⁸. Bazı yeni muhafazakârlar Reagan'dan sonra George H. W. Bush yönetiminde de görev almışlardır²⁷⁹. Yeni muhafazakârların bu dönemdeki en önemli icraatı ise, ayrıntılarına daha sonra değinilecek olan, Savunma Planlama Rehberi taslağı olarak da bilinen “1994-1999 Bütçe Yılları İçin Savunma Planlama Rehberi” (Defense Policy Guidance for the Fiscal Years 1994-1999) başlıklı belgenin hazırlanmasındaki rolleridir. Ancak Bush döneminde yeni muhafazakârların, Reagan döneminde olduğu kadar etkin bir konumda bulunmadıkları söylenebilir. Zira Reagan'ın başkanlıktan ayrılmasından sonra genel olarak muhafazakârların Amerikan siyasal yaşamındaki gücü zayıflamaya başlamıştır. Cumhuriyetçi Parti'deki muhafazakâr koalisyonun unsurları arasındaki ortaya çıkan görüş ayrılıklarına Bush'un Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Cumhuriyetçi kanadı bir araya getirecek yeni bir vizyon geliştirememesi de eklenince iktidar Demokrat Parti'nin eline geçmiştir. 1993'te Demokratların başkanlığı ele geçirmesiyle yeni muhafazakârlık da güç kaybetmiş, 1994 yılındaki seçimlerle Kongre'de kısmen güç kazansa da yeni muhafazakârların yeniden Amerikan yönetimine gelmeleri için George W. Bush'un başkanlığını beklemek gerekmiştir²⁸⁰.

Yeni muhafazakârların günümüzde dört konu üzerinde genel olarak birleştikleri söylenebilir. Birincisi, insanlığın iyi ile kötü arasında bir seçim yapmak zorunda olduğu yönündeki dini kökenli inançtır²⁸¹. İkincisi, Amerikan toplum modelinin, değer, kurum ve geleneklerinin diğer modellerden üstün ve evrensel nitelikte olduğu inancıdır²⁸². Üçüncüsü, devletler arasındaki ilişkilerin temel belirleyicisinin askeri güç ve onu kullanma isteği olduğudur. Dördüncüsü ise, Amerikan denizaşırı çıkarlarının ana harekât alanı olarak Ortadoğu ve küresel İslam üzerinde öncelikli olarak yoğunlaşılmasıdır. Bu hususlar uygulamaya konulurken yeni muhafazakârlar, uluslararası konuları siyah ve beyaz olarak kesin moral ayrımlarla analiz ederler²⁸³, demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi gibi evrensel nitelikte olduğuna inanılan

²⁷⁸ Stefan Halper and Jonathan Clarke, **America Alone: The Neoconservatives and the Global Order**, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, pp.171-173.

²⁷⁹ George W. Bush yönetiminde görev yapan yeni muhafazakârlardan Paul Wolfowitz, Richard Perle, Lewis Libby, John Bolton ve Eliot A. Cohen Dışişleri Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı'nda bakan yardımcısı, müsteşar, müsteşar yardımcısı gibi üst düzey görevlerde bulunmuştur.

²⁸⁰ Grant Havers and Mark Wexler, 2001.

²⁸¹ Stefan Halper and Jonathan Clarke, 2004, p.11.

²⁸² Ahmet İnsel, “Yeni Muhafazakârlığın Siyasal Felsefesi”, **Birikim**, Sayı: 189, 2005, s.15.

²⁸³ Stefan Halper and Jonathan Clarke, 2004, p.11.

değerlerin yayılması için aktif çaba sarfedilmesini savunurlar²⁸⁴, ABD'nin tek taraflı gücü üzerinde dururlar ve askeri güç kullanımını dış politikada öncelikli seçenek olarak görürler. Bu bağlamda ekonomik inisiyatifler, uluslararası ticaret, yoksulluğun azaltılması gibi yumuşak güç unsurlarının rolüne büyük önem atfetmemektedirler. Dışişleri Bakanlığı gibi geleneksel diplomatik kurumları küçümserler, istikrar, normalleşme, iyi ilişkiler geliştirme, diyalog, konsensüs, kolektif güvenlik, caydırıcılık, çevreleme gibi kavramları günümüz dünyasında çok fazla işlevsel görmezler. Çok taraflı kurumlardan ve uluslararası anlaşmalardan hoşlanmazlar, anlaşmaları dünya düzeninin destekleri olmaktan ziyade Amerikan gücünü sınırlamaya veya kontrol etmeye yönelik araçlar olarak görürler²⁸⁵.

2.2.1. Yeni Muhafazakârların 2000'li Yıllarda Amerikan Hegemonyasının Yeniden İnşasına Yönelik Fikirleri

Yeni muhafazakârların 2000'li yıllarda Amerikan hegemonyasının yeniden inşasına yönelik fikirleri, Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla ABD'nin dünyadaki lider rolünün devam ettirilmesi çerçevesinde ortaya çıkmıştır²⁸⁶. Bunun ilk somut yansıması, Paul Wolfowitz tarafından hazırlanıp 7 Mart 1992'de basına sızan ve 2002 yılındaki Ulusal Güvenlik Stratejisi ile büyük benzerlikler arzeden Savunma Planlama Rehberi taslağı olmuştur²⁸⁷.

Taslakta en fazla dikkat çeken nokta, ABD'nin yeni dönemdeki birinci siyasi ve askeri önceliğinin yeni rakiplerin ortaya çıkmasını engellemek olduğunun ve bu amaca uygun olarak Batı Avrupa, Doğu Asya, eski SSCB toprakları ve Güneybatı Asya gibi stratejik bölgelerin herhangi bir düşman gücün kontrolü altına girmesinin önlenmesi gerektiğinin vurgulanmasıdır. Bu rakipler arasında Batı Avrupalı müttefiklerin de sayılması ve ABD'nin nükleer silahlarını Avrupa'dan kesinlikle çekmemesi gerektiğinin vurgulanması, ayrıca Almanya ve Japonya'nın yeniden

²⁸⁴ Ahmet İnsel, "Amerika'da Yeni Muhafazakârlık", **Birikim**, Mayıs 2003, s.13.

²⁸⁵ Stefan Halper and Jonathan Clarke, 2004, pp.11-13.

²⁸⁶ Martin Durham, "The American Right and the Iraq War", **The Political Quarterly**, Vol: 75, Issue: 3, July 2004, p.257.

²⁸⁷ Taslak ile ilgili The New York Times ve The Washington Post gazetelerinde yayınlanan yazılar için Bkz: "Excerpts from Pentagon's Plan: 'Prevent the Re-Emergence of a New Rival'", **The New York Times**, March 7, 1992; Patrick E. Tyler, "U.S. Strategy Plan Calls for Insuring No Rivals Develop a One-Superpower World", **The New York Times**, March 8, 1992; Barton Gellman, "Keeping the U.S. First: Pentagon Would Preclude a Rival Super Power", **The Washington Post**, March 11, 1992, <http://www.yale.edu/strattech/92dpg.html>, (Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2007). Taslakla ilgili bilgiler bu iki gazetede yer alan açıklamalardan yararlanılarak verilecektir.

silahlanmasından ve ileride nükleer silah elde etmesinden duyulan endişeden bahsedilmesi, ABD'nin Doğu Asya ve Pasifik bölgesindeki askeri güçlerini çekmekte aceleci davranması halinde Amerikan müttefiki olan Japonya'nın ve hatta Güney Kore'nin bile bölgede istikrarı tehlikeye atıcı bir rol oynayabileceğinden duyulan endişenin dile getirilmesi yeni muhafazakârların en yakın müttefiklerinden bile tehdit algıladığını, ABD'nin hegemon olarak kaldığı ve müttefiklerinin Amerikan askeri gücüne bağımlılığının devam ettiği bir uluslararası düzen oluşturmayı amaçladığını göstermesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Taslakta dikkat çeken bir diğer nokta ise, BM yoluyla kolektif eyleme önemli bir rol verilmemesi, gelecekteki koalisyonların geçici koalisyonlar olacağı ve müdahale etmek için kurulduğu krizin ötesine geçemeyeceğinin vurgulanması, kolektif eylem gerçekleştirilememişse ABD'nin bağımsız hareket etmesi gerektiğinin belirtilmesidir. Bunlardan Amerikan yönetimlerinin kolektif çıkarlara ve uluslararası işbirliğine yönelik beyanatlarının yeni muhafazakârlar için aslında çok şey ifade etmediği açıkça görülmektedir.

Yeni muhafazakârların Amerikan hegemonyasının yeniden inşasına yönelik arayışlarının bir diğer önemli yansıması ise, Joshua Muravchik tarafından kaleme alınan “Demokrasi İhracı: Amerika'nın Yazgısının Yerine Getirilmesi” isimli kitaptır²⁸⁸. Demokrasinin diğer devletlere ihraç edilmesi gerektiğine, çünkü böyle bir tecrübenin Almanya ve Japonya'da işe yaradığına dikkat çekilen kitapta, demokrasinin halklara daha iyi bir yaşam sunacağı gibi ABD'yi de daha güvenli yapacağı, bu bağlamda yeni dünya düzeninin ABD'nin kendi tasavvuru çerçevesinde oluşturulması gerektiği belirtilmiştir²⁸⁹. Bu kitap ile yeni muhafazakârlar tarafından büyük önem verilen ve 11 Eylül sonrası dönemde ön plana çıkarılan demokrasinin yayılması politikasının teorik çerçevesi kapsamlı bir şekilde çizilmiştir.

Savunma Planlama Rehberi taslağında ve yukarıda bahsi geçen kitapta iki husus ön plana çıkmaktadır. Birincisi, rakip güçlerin ortaya çıkmasının engellenerek Amerikan hegemonyasının korunmasıdır. İkincisi ise, ABD'nin hegemon konumunun demokrasinin yayılması için kullanılması, bunun Amerikan hegemonyasını daha da güçlendireceğidir. Bu iki husus, yeni muhafazakârların 2000'li yıllarda Amerikan dış

²⁸⁸ Joshua Muravchik, **Exporting Democracy: Fulfilling America's Destiny**, Washington, D.C.: AEI Press, 1991. Bu kitap önde gelen yeni muhafazakâr düşünce kuruluşu Amerikan Yatırım Enstitüsü (American Enterprise Institute) tarafından yayınlanmıştır.

²⁸⁹ Martin Durham, 2004, p.258.

politikasının yeniden şekillendirilmesine yönelik üçüncü ve en önemli çalışması olan 1996 yılındaki “Yeni Reagancı Dış Politikaya Doğru” başlıklı çalışmasının da temel unsurları olacaktır²⁹⁰. Bu çalışma ile yeni Reagancı dış politika vizyonunun çerçevesini çizen yeni muhafazakârların bundan sonraki tüm çabaları bu vizyonu daha da geliştirmek ve nihayetinde de hayata geçirmek üzerine kurulu olmuştur.

Bu vizyonu geliştirmeye yönelik olarak atılan en önemli adım ise, 1997 yılında Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi (Project for the New American Century - YAYP) adında bir düşünce kuruluşunun kurulması ve çalışmaların bu kuruluş çatısı altında sürdürülmesi olmuştur²⁹¹. Yeni muhafazakârlar YAYP çatısı altında örgütlenerek bir yandan Bill Clinton yönetiminin dış politikasını etkilemeye bir yandan da Clinton sonrası dönemde Cumhuriyetçi Parti'nin olası iktidarı için hazırlıklar yapmaya ve politikalar üretmeye başlamışlardır. Bu dönemde yaptıkları yayınlar, verdikleri beyanatlar ve karar vericilere yolladıkları mektuplar, ortaya koydukları dış politika vizyonunun ve bu vizyonu hayata geçirmek için benimsedikleri politika ve stratejilerin anlaşılması açısından büyük önem arz etmektedir.

2.2.1.1. Yeni Muhafazakârların Amerikan Hegemonyasına Yönelik Sorun Tespitleri

Yeni muhafazakârların Amerikan dış politikası için yeni bir vizyon çizerken yaptıkları ilk şey, Amerikan hegemonyasının içinde bulunduğu sorunları saptamak olmuştur. Yeni muhafazakârların yayınları ve raporları incelendiğinde üzerinde durulan üç sorun göze çarpmaktadır. Birincisi, Amerikan hegemonyasını 21. yüzyıla taşıyacak bir vizyon eksikliğidir. Yeni muhafazakârlara göre, bu eksikliğin en önemli nedeni Amerikalıların çoğunluğunun ABD'nin Soğuk Savaş döneminde üstlendiği ağır sorumluluklardan artık kurtularak enerjisini ülke içi sorunlara yoğunlaştırması ve savunma harcamalarını azaltması eğiliminde olmasıydı²⁹². Dolayısıyla ABD'nin hâlihazırda karşı karşıya bulunduğu tehlike, uluslararası barışın sağlanmasının ve liberal demokratik değerlerin savunulmasının yegâne sorumlusu olan dünyanın

²⁹⁰ William Kristol and Robert Kagan, “Toward a Neo-Reaganite Foreign Policy?”, **Foreign Affairs**, Vol: 75, No: 4, July-August 1996, pp.18-32.

²⁹¹ Bu kuruluşun içinde daha sonra George W. Bush yönetiminde görev alacak olan Paul Wolfowitz, Richard Perle, Eliot Abrams, John Bolton, Lewis Libby, Eliot A. Cohen gibi yeni muhafazakârlar ile Dick Cheney ve Donald Rumsfeld gibi saldırgan realistler de bulunmaktaydı.

²⁹² William Kristol and Robert Kagan, 1996, pp.18-19.

hegemon gücü ABD'nin gerileyen askeri gücü ve kendi yarattığı uluslararası düzenin çöküşüne müsaade etmesiydi²⁹³.

Zira yeni muhafazakârlara göre, 1990'ların başlarında iki savaştan (Soğuk Savaş ve Körfez Savaşı) galip gelmiş durumda olan ABD, Roma İmparatorluğu'ndan bugüne kadar benzeri hiç görülmemiş bir güce ve meydan okunamaz bir pozisyona, ayrıca tarihte ilk kez hiçbir düşman gücün direnişiyle karşılaşmadan dünyayı kendi güvenliği ve çıkarları çerçevesinde şekillendirme imkânına sahipti. Bu konjonktürde Washington'un yapması gereken şey, Amerikan iyi niyetli hegemonyasını koruyarak ve güçlendirerek uluslararası sistemi yeni tehditlerden korumaktı²⁹⁴. Ancak hem Demokratlar hem de Cumhuriyetçiler böyle bir proje geliştirmekte başarısız olmuşlardı²⁹⁵. Yeni muhafazakârlar Amerikan savunma ve dış politikasının başıboş bir halde olduğu bu durumu²⁹⁶ Amerikan hegemonyasının düşüş içinde olduğunun neredeyse herkes tarafından kabul edildiği bir dönem olan 1970'lerin ortalarına benzetmekte ve Amerikan hegemonyasının yeni bir vizyon geliştirilerek yeniden inşa edilmesi gerektiğini savunmaktaydılar²⁹⁷.

İkincisi, Irak, İran ve Kuzey Kore'deki anti-demokratik rejimlerin oluşturduğu tehdide karşı hareketsiz kalınmasıdır. Komünizm tehdidinin ortadan kalkmasının Batı Bloku'nun hegemonu olan ABD'yi küresel hegemon olma imkânına kavuşturduğunu ve bu fırsatı değerlendirmesi gerektiğini savunan yeni muhafazakârlara göre, Clinton'un başkanlığa gelmesiyle bu beklentiler boşa çıkmaya başlamıştı. Clinton'un demokratik değerlerin yayılmasına yönelik bir dış politika tasarlamadaki beceriksizliğine dikkat çeken yeni muhafazakârlar, buna Irak, Kuzey Kore ve Yugoslavya'daki rejimlerin varlığını sürdürmesine müsaade edilmesini örnek

²⁹³ William Kristol and Robert Kagan, "Introduction: National Interest and Global Responsibility", **Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy**, eds. William Kristol and Robert Kagan, San Fransisco: Encounter Books, 2000, p.4.

²⁹⁴ William Kristol and Robert Kagan, a.g.m., pp.5-6.

²⁹⁵ James W. Ceaser, "The Great Divide: American Interventionism and Its Opponents", **Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy**, eds. William Kristol and Robert Kagan, San Fransisco: Encounter Books, 2000, pp.25-26.

²⁹⁶ "Statement of Principles", June 3, 1997, <http://resisttyranny.com/pnac/web.archive.org/web/20061002100905/www.newamericancentury.org/statementofprinciples.htm>, (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2010). Bu bildirgede Paul Wolfowitz, Elliot Abrams, Eliot A. Cohen, Lewis Libby gibi George W. Bush yönetiminde görev yapan yeni muhafazakârların yanında, Dick Cheney ve Donald Rumsfeld gibi saldırgan realistlerin de imzasının bulunması, yeni Reagancı dış politika vizyonunun her iki grubun ortak noktasını oluşturduğunu göstermektedir.

²⁹⁷ William Kristol and Robert Kagan, 1996, p.19.

vermiştir²⁹⁸. Bu bağlamda yeni muhafazakârlara göre, Irak'ın silahsızlanma konusundaki yükümlülüklerini ihlal etmesine rağmen etkili bir karşılık verilememiş²⁹⁹, İran'a yönelik politika yanlış bir zemin üzerinde yürütülmüş³⁰⁰, Kuzey Kore'nin nükleer silah programına karşı uzun vadeli ve kararlı bir strateji geliştirilememiş³⁰¹, Slobadan Miloşeviç'in Bosna ve Kosova'ya karşı eylemlerine ise cevap vermekte geç kalınmıştı³⁰².

Üçüncüsü ise, dış politikadaki vizyon eksikliğine paralel olarak, askeri güce verilen önemin azalmasıdır. Zira 1990'lar boyunca Amerikan askeri gücünün zayıflamasına müsaade edilmiş, savunma bütçesi üçte bir oranında azalmıştı. Oysa ABD üstün konumunu koruması gerekirdi, çünkü gelecek on yılda Tayvan'ı bir Çin saldırısına karşı savunmak zorunda kalabilir, yeniden silahlanmış Saddam Hüseyin yönetimi tekrar Kuveyt'e saldırabilir, Rusya 1991 öncesi gücünü yeniden elde etmek için harekete geçebilir, Kuzey Kore veya Çin tarafından tehdit edilen Japonya kendi nükleer gücünü inşa etmeye kalkışabilirdi³⁰³.

Bu bağlamda Kitle İmha Silahları'nın (KİS) oluşturduğu tehdiye dikkat çeken yeni muhafazakârlara göre, kitle imha silahlarına sahip olan devletlerin sayısının az olmasına rağmen bunların içinde ABD'ye düşman devletlerin de bulunması, kitle imha silahlarının yayılmasını engellemek için Soğuk Savaş döneminde yapılan düzenlemelerin günümüz dünyasının ihtiyaçlarını karşılamaktan ve silahlanma girişimlerini engellemekten uzak olması bu sorunun önemini ortaya koymaktaydı. Yeni stratejik gerçeklere rağmen, Clinton yönetimi ise mevcut çok taraflı anlaşmaları

²⁹⁸ William Kristol and Robert Kagan, 2000, pp.6-7.

²⁹⁹ William J. Bennett, "Morality, Character and American Foreign Policy", **Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy**, eds. William Kristol and Robert Kagan, San Francisco: Encounter Books, 2000, p.298. Yeni muhafazakârların Irak konusundaki yaklaşımları hakkında daha ayrıntılı bilgi için Bkz: Richard Perle, "Iraq: Saddam Unbound", **Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy**, eds. William Kristol and Robert Kagan, San Francisco: Encounter Books, 2000, pp.99-110.

³⁰⁰ Reuel Marc Gerech, "Iran: Fundamentalism and Reform", **Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy**, eds. William Kristol and Robert Kagan, San Francisco: Encounter Books, 2000, p.112, 115-117.

³⁰¹ Nicholas Eberstadt, "North Korea: Beyond Appeasement", **Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy**, eds. William Kristol and Robert Kagan, San Francisco: Encounter Books, 2000, pp.149, 160.

³⁰² William J. Bennett, 2000, p.299.

³⁰³ William Kristol and Robert Kagan, 2000, pp.7-8.

daha da güçlendirmeye ve yenilerini eklemeye çalışmakta, bu yaklaşımıyla da haydut devletleri ödüllendirmekteydi³⁰⁴.

Burada birçok yeni muhafazakârın Çin'in oluşturduğu tehdide büyük vurguda bulunması³⁰⁵, Doğu Asya'da ve dünyada önemli bir güç haline gelen Çin'i 21. yüzyılda barışçıl bir dünyanın sağlanmasına yönelik en büyük meydan okuma ve bu ülkenin ABD için oluşturabileceği tehdidi karşısındaki en önemli ulusal güvenlik konusu olarak nitelendirerek gelecekte yaşanabilecek bir sıcak ya da soğuk savaş olasılığından bahsetmesi dikkat çekicidir³⁰⁶. Yeni muhafazakârlara göre, büyük silahlanmaya girişen, askeri gücünü sınırlarının ötesine yansıtarak ABD'nin müttefiklerini korumasını engelleyen, Doğu Asya'daki komşularına korku salan, Tayvan halkını korkutan, kendi halkına baskı yapan Çin'e karşı Clinton yönetiminin politikası ise oldukça pasif olmuştur³⁰⁷. Yeni muhafazakârların Rusya konusundaki yaklaşımı ise nispeten daha temkinli olmuştur. Yeni muhafazakârlar bir yandan Rusya'nın yeniden büyük güç statüsüne erişmesinin aslında ABD için bir tehdit oluşturmadığını belirtirken, bir yandan da Rusların ulusal çıkarlarını klasik bakış açısıyla tanımlamaya devam ettiğinin ve Amerikan üstünlüğüne direnerek tek kutuplu dünyayı çok kutuplu bir hale getirmeyi amaçladığının altını çizmekteydi. Ayrıca Rusya'nın Çin ve İran'a silah satması ve silah sistemleri konusunda teknolojik yardım yapması ile Saddam Hüseyin yönetimini desteklemesinden duyulan rahatsızlık dile getirilmiş ve Clinton yönetimi bu konularda gerekli önlemleri almamakla eleştirilmiştir³⁰⁸.

2.2.1.2. Yeni Muhafazakârların Amerikan Hegemonyasının Yeniden İnşasına Yönelik Önerileri

³⁰⁴ William Schneider, "Weapons Proliferation and Missile Defense: The Strategic Case", **Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy**, eds. William Kristol and Robert Kagan, San Francisco: Encounter Books, 2000, pp.268-269, 272.

³⁰⁵ Yeni muhafazakârların Çin konusundaki yaklaşımları hakkında daha ayrıntılı bilgi için Bkz: Ross H. Munro, "China: The Challenge of a Rising Power", **Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy**, eds. William Kristol and Robert Kagan, San Francisco: Encounter Books, 2000, pp.47-73.

³⁰⁶ Francis Fukuyama ile Yapılan Görüşme, Washington D.C.: Johns Hopkins University School of Advanced International Studies, 21 Ocak 2010; Paul Wolfowitz, "Statesmanship in the New Century", **Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy**, eds. William Kristol and Robert Kagan, San Francisco: Encounter Books, 2000, pp.324-325, 333.

³⁰⁷ William Kristol and Robert Kagan, 2000, p.7.

³⁰⁸ Peter W. Rodman, "Russia: The Challenge of a Failing Power", **Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy**, eds. William Kristol and Robert Kagan, San Francisco: Encounter Books, 2000, pp.83, 86-90, 96.

Amerikan hegemonyasının içinde bulunduğu duruma ilişkin olumsuz tespitlerde bulunan yeni muhafazakârların bu sorunlara çözüm önerisi, hegemonyanın yeni Reagancı dış politika çerçevesinde yeniden inşa edilmesidir. Bu bağlamda muhafazakârların dış politika hedeflerinden yoksun olduğu tespitini yapan William Kristol ve Robert Kagan, Reagan'ın dış politika ruhunun yeniden yakalanması³⁰⁹ ve ABD'nin uluslararası rolüne ilişkin daha girişken bir vizyon üretilmesi çağrısı yapmaktaydı³¹⁰. Bu rol yazarlar tarafından “küresel iyi niyetli hegemonya” olarak tanımlanmıştır³¹¹. Bu yaklaşımda Amerikan istisnacılığının izleri görülmekte, Amerikan hegemonyasının barışın ve uluslararası düzenin bozulmasına karşı tek güvenilir savunma olduğu vurgulanarak tüm dünya için iyi olduğu ileri sürülmekteydi. O halde Amerikan dış politikasının hedefi de bu hegemonyayı gelecekte de korumak olmalıydı³¹².

Yeni muhafazakârların Amerikan hegemonyasının yeni Reagancı dış politika³¹³ çerçevesinde yeniden inşasına yönelik önerdiği vizyonda üç unsur ön plana çıkmaktadır. Birincisi, ABD'nin küresel sorumluluklarını kabul eden bir ulusal önderlik sergilenmesidir³¹⁴. Yeni muhafazakârlara göre, Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan ABD öncülüğündeki dünya olası alternatiflerinden, yani gücün Rusya ve Çin gibi aktörler de dahil diğer güçler arasında dağıldığı çok taraflı bir dünyadan daha doğru ve adil bir dünyadır. Dolayısıyla uluslararası düzenin korunması Soğuk Savaş sonrası dönemde de ABD'nin liderliğini gerektirmekteydi. Eğer ABD düzeni şekillendirmekte çekingen davranırsa başkaları bu rolü üstenecek ve bu düzen ABD'nin ne çıkarlarını ne de değerlerini yansıtmayacaktı³¹⁵. Amerikan dış politikası, ABD'nin bir küresel rakibinin bulunmadığı Soğuk Savaş sonrası dönemdeki avantajlı

³⁰⁹ William Kristol and Robert Kagan, 1996, pp.18-19, 30.

³¹⁰ Yeni muhafazakârlar önerdikleri dış politika vizyonu ile aynı zamanda Reagan sonrası Cumhuriyetçi Parti içinde yaşanan bölünmeyi gidererek partiyi yeniden iktidarın en güçlü adayı yapmayı amaçlamışlardır. Yeni muhafazakâr akademisyenlerden James W. Ceaser, Cumhuriyetçi Parti içinde yaşanan bölünmeyi ayrıntılı bir şekilde ele alarak bu bölünmenin parti açısından en korkutucu şey olduğunu belirtmiştir. Ayrıntılı bilgi için Bkz: James W. Ceaser, 2000, pp.27-32.

³¹¹ William Kristol and Robert Kagan, 1996, p.20. Ayrıca iyi niyetli hegemonya yaklaşımı konusunda daha ayrıntılı bilgi için Bkz: Robert Kagan, “The Benevolent Empire”, **Foreign Policy**, No: 111, Summer 1998, pp.24-35.

³¹² William Kristol and Robert Kagan, a.g.m., p.23.

³¹³ Tezin bundan sonraki bölümlerinde kullanılacak olan “yeni muhafazakâr dış politika” ya da “yeni muhafazakâr vizyon” ifadesiyle, Kristol ve Kagan tarafından çerçevesi çizilen ve sonraki sayfalarda atfı yapılacak olan yayınlarla geliştirilen yeni Reagancı dış politika kastedilecektir.

³¹⁴ “Statement of Principles”, 1997.

³¹⁵ William Kristol and Robert Kagan, 2000, pp.12, 24.

pozisyonu korumayı amaçlamalıydı³¹⁶. Dolayısıyla bir önceki başlıkta belirtildiği gibi tespitlerine Amerikan hegemonyasının düşüşte olduğunu saptamasıyla başlayan yeni muhafazakârlar hegemonyayı yeniden inşa etmeyi de çözüm önerilerinin en başına koymuştur.

Burada Amerikan askeri gücünün önemi ön plana çıkmaktadır³¹⁷. ABD'ye karşı bir küresel tehdidin bulunmaması nedeniyle savunma harcamalarının azaltılması en mantıklı yol olarak görülmesine rağmen, yeni muhafazakârlar uluslararası ilişkilerde ve askeri meselelerde değişikliklerin yaşanmasının an meselesi olduğunu, şu an için çok büyük görülmeyen tehditlerin birkaç yıl içinde ABD'nin karşısına büyük bir sorun olarak çıkabileceğini savunmaktaydı³¹⁸. Bu nedenle, yeni muhafazakârlara göre, ortaya konulan dış politika vizyonu çerçevesinde uluslararası çevreyi şekilendirebilmek için savunma harcamalarında artışa gidilmesi, GSYİH'nin %3-3,5'luk bir oranının savunmaya ayrılması gerekmektedir³¹⁹. KİS sorunu üzerinde özellikle duran yeni muhafazakârlar, günümüzde zayıf devletlerin de bu silahlara sahip olabileceğini, bu nedenle Amerikan üstünlüğünü korumak için füze savunma sisteminin bir zorunluluk olduğunu savunmaktaydı³²⁰. Bunun yanında, bazı haydut rejimlerin ABD'ye karşı terörizme başvurabileceğine dikkat çekerek terörizmle mücadele yeteneğinin geliştirilmesi, ayrıca üretimi oldukça kolay yıkıcılığı ise oldukça yüksek olan biyolojik silahlara karşı da ABD'nin savunmasızlığının giderilmesi gerektiğini savunmaktaydı³²¹.

Amerikan küresel üstünlüğünün korunması bağlamında ön plana çıkan bir diğer nokta ise, ABD'nin karşısındaki en önemli ulusal güvenlik konusu olarak nitelendirilen Çin sorununa karşı atılması gereken adımlardır. Bu bağlamda Pekin

³¹⁶ Thomas Donnelly, **Rebuilding America's Defenses: Strategy, Forces and Resources for A New Century**, A Report of the Project for the New American Century, September 2000, p.ii.

³¹⁷ Yeni muhafazakârların askeri güce ilişkin yaklaşımları ve Amerikan askeri gücünü yeniden inşa etmeye yönelik strateji ve önerileri hakkında kapsamlı bilgi için Bkz: Thomas Donnelly, a.g.e..

³¹⁸ Donald Kagan, "Strength and Will: A Historical Perspective", **Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy**, eds. William Kristol and Robert Kagan, San Fransisco: Encounter Books, 2000, pp.337-338.

³¹⁹ William Kristol and Robert Kagan, 1996, pp.15, 23-24; William Kristol and Robert Kagan, 2000, pp.14-15. Ayrıca yeni muhafazakârların Amerikan askeri gücünün mevcut (2000 yılı itibariyle) kabiliyetleri ve bu kabiliyetlerin çağın koşullarını karşılayabilecek düzeye getirilmesi için yapılması gereken şeyler hakkındaki görüşleri konusunda daha ayrıntılı bilgi için Bkz: Frederick W. Kagan, "The Decline of America's Armed Forces", **Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy**, eds. William Kristol and Robert Kagan, San Fransisco: Encounter Books, 2000, pp.241-265.

³²⁰ William Kristol and Robert Kagan, 2000, pp.16-17.

³²¹ William Schneider, 2000, pp.283-284.

yönetiminin şovenist ve yayılmacı dış politikasının Doğu Asya'daki ittifakların güçlendirilerek çevrenmesi, Çin'in ABD ile ve diğer büyük piyasa ekonomileri ile ticari ilişkilerini manipüle ederek bozuk ekonomisini su üstünde tutmasına karşı konulması, ABD'nin halen Avrupa merkezli olan askeri planlamasının ve konuşlanmasının yakın gelecekte hayati çıkarlarını etkileyebilecek olası savaşların Asya-Pasifik bölgesinde yaşanabileceği gerçeğine uygun olarak revize edilmesi gerektiği belirtilmiştir³²². Ayrıca demokratik bir Çin'in Batı Pasifik'te daha barışçıl bir statükonun oluşmasına katkı sağlayacağı, ABD ve Japonya ile rekabet ilişkisine girmeyeceği ve Tayvan sorunu konusunda daha barışçıl olacağı inancıyla Çin'in demokratikleşmesi konusuna da adım atılması gerektiği vurgulanmıştır³²³.

İkincisi, Amerikan dış politikasının ahlaki hedeflerle temel ulusal çıkarların uyum içinde olduğu bir iradeyle şekillendirilmesi³²⁴, bu bağlamda liberal demokratik yönetim sistemi, serbest piyasa ekonomisi ve küresel serbest ticaret rejimi gibi Amerikan ilkelerini dünya genelinde kararlı bir biçimde yayan bir dış politika izlenmesi³²⁵, Amerikan askeri üstünlüğünün de bu amaçla kullanılmasıdır³²⁶. Çin, Kuzey Kore, Irak, İran ve Sırbistan yeni muhafazakârlar tarafından en önde gelen anti-demokratik devletler olarak örnek verilmekte, bu rejimlerin düzelmelerini ummanın mantıklı olmadığı savunulmaktaydı³²⁷. Demokrasinin yayılması misyonunun dış politikanın temel unsuru haline getirilmesi ve bu amaç çerçevesinde askeri güç kullanılması konusu yeni muhafazakârların en göze çarpan ve Cumhuriyetçi Parti içindeki diğer gruplardan ayırıcı yönlerini oluşturan bir özelliktir.

Yeni muhafazakârların askeri güç ve rejim değişikliği yoluyla demokrasinin yayılmasına ilişkin ilk somut önerisi ise, 26 Ocak 1998'de Başkan Bill Clinton'a gönderdikleri Irak politikasına ilişkin mektupla olmuştur³²⁸. Irak'a karşı uygulanan

³²² Ross H. Munro, 2000, pp.69-72.

³²³ Paul Wolfowitz, 2000, pp.325-326.

³²⁴ William Kristol and Robert Kagan, 1996, p.27.

³²⁵ Francis Fukuyama ile Yapılan Görüşme, 2010; "Statement of Principles", 1997; Paul Wolfowitz, 2000, p.333. Yeni muhafazakârların önde gelen isimlerinden Richard Perle, ABD'nin demokratik bir dünyada daha güvenli olacağını, tüm dünyanın demokratik olması durumunda savaşların yaşanmayacağını, zira demokrasilerin ancak meşru müdafaa amacıyla savaşa girişeceklerini ifade etmektedir. Buna Japonya örneğini veren Perle, geçmişte militarist bir eğilimde olan Japonya'nın bugün bir savaş başlatabileceğini hiç kimsenin düşünmediğine dikkat çekmektedir. Richard Perle ile Yapılan Görüşme, Chevy Chase, Maryland, 15 Şubat 2010.

³²⁶ William Kristol and Robert Kagan, 1996, p.27.

³²⁷ Paul Wolfowitz, 2000, pp.333-334; William Kristol and Robert Kagan, 2000, p.18.

³²⁸ "Letter to President Clinton on Iraq", January 26, 1998, <http://resisttyranny.com/pnac/web.archive.org/web/20061002100804/www.newamericancentury.o>

çevreleme politikasının ve BM tarafından yürütülen silah denetimlerinin başarısız olduğunun ifade edildiği mektupta, Saddam Hüseyin yönetiminin kitle imha silahları elde etmesi durumunda İsrail'in ve ılımlı Arap ülkelerinin güvenliğinin ve petrolün sevkiyatının tehlikeye gireceğinin altı çizilmiş, Saddam Hüseyin rejiminin mümkünse diplomatik mümkün olmaması durumunda ise askeri yöntemlerle devrilmesine yönelik bir strateji izlenmesi gerektiği ileri sürülmüştü. Bu bağlamdaki ikinci önemli adım ise, 20 Eylül 1998'de Başkan Bill Clinton'a gönderdikleri mektupla, Balkanlar'daki çatışmalar zincirini başlatan Yugoslavya'daki Slobodan Miloşeviç rejiminin, bölgede barış ve istikrarın sağlanmasının tek yolu olarak, ekonomik yaptırımlar uygulanması ve muhalefetin desteklenmesi gibi yöntemlerle devrilmesi önerisi olmuştur³²⁹.

Yeni muhafazakârlar, Irak ve Yugoslavya'ya ilişkin mektupların yanında, yaptıkları yayınlarla Kuzey Kore ve İran'a yönelik de bazı önerilerde bulunmuşlardır. Bu bağlamda Kuzey Kore'ye yönelik olarak, Güney Kore'nin silahlandırılarak Pyongyang'ın askeri güç kullanımına maruz kalma tehdidini ciddi bir biçimde hissetmesinin sağlanması, müzakereler kesilerek onun yerine daha sınırlı olan diyalogun işletilmesi, maddi yardımlara son verilmesi, etkili bir insan hakları politikası izlenmesi, daha uzun vadede ise rejimin ortadan kaldırılması seçeneği üzerinde düşünülmesi gerektiğini savunmuşlardır³³⁰. İran'a yönelik ise, etkisi sınırlı olan ekonomik müeyyidelere devam etmek yerine, medya araçlarıyla insan haklarına yönelik yapılacak yayınlarla İran halkının bilinçlenmesinin sağlanması, Tahran yönetiminin özellikle azınlıklara ve muhaliflere yönelik insan hakları ihlallerinin yüksek sesle eleştirilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir³³¹.

Üçüncüsü, NATO'yu ve diğer ikili ittifakları içeren liberal demokratik devletlerin işbirliğinin güçlendirilmesidir³³². Nitekim yeni muhafazakârlar, ABD'nin Avrupa ve Asya'daki ittifaklarının ve İsrail ile Ortadoğu'daki müttefiklik ilişkisinin çok önemli olduğunu, bu ittifakların savunmaya çalıştıkları liberal demokrat

rg/iraqclintonletter.htm, (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2010). Mektubu imzalayanlar arasında George W. Bush yönetiminde yer alan kişilerden Paul Wolfowitz, Elliot Abrams, John Bolton ve Donald Rumsfeld de bulunmaktadır.

³²⁹ "Letter to President on Milosevic", September 20, 1998, http://resisttyranny.com/pnac/web.archive.org/web/20070302103730/www.newamericancentury.org/balkans_pdf_04.pdf, (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2010). Mektubu imzalayanlar arasında George W. Bush yönetiminden Paul Wolfowitz, Elliot Abrams, John Bolton ve Richard Perle de bulunmaktadır.

³³⁰ Nicholas Eberstadt, 2000, pp.168-175.

³³¹ Reuel Marc Gerech, 2000, pp.140-143.

³³² Paul Wolfowitz, 2000, p.333.

medeniyeti oluşturduğunu³³³, sorunların ittifaklar yoluyla daha kolay çözülebileceğini belirtmektedir³³⁴. Ancak bununla çelişkili olarak, pek çok yayın ve demeçlerinde çok taraflılığı ve müttefiklerle işbirliğini göz ardı eden bir yaklaşım göze çarpmaktadır. Örneğin, 26 Ocak 1998’de Başkan Bill Clinton’a gönderdikleri Irak politikasına ilişkin mektupta, Saddam Hüseyin’i cezalandırmak veya yaptırım uygulamaya devam etmek için Körfez Savaşı’ndaki müttefiklerine bel bağlanmaması ve BM Güvenlik Konseyi’nde oybirliği sağlanmasının beklenmemesi önerilerinde bulunulmuştur³³⁵. Bu ifade, George W. Bush yönetiminin özellikle Irak Savaşı’yla doruğa ulaşan tek taraflı yaklaşımının sinyallerini vermiştir.

Bu bağlamda yeni muhafazakârların çok taraflılıktan ve müttefiklerle işbirliğinin öneminden anladığı şey, müttefiklerin ABD tarafından alınan kararlara katılımının sağlanması ve böylece izlenecek politikalara siyasi meşruiyet elde edilmesidir. Bu konudaki en büyük tartışma ise kuşkusuz askeri güç kullanılması konusunda ortaya çıkmaktadır. Ancak yeni muhafazakârlar, özellikle ABD’nin en yakın müttefiki olan Avrupalılarla askeri güç kullanımı konusunda yaşanan görüş ayrılığının her iki aktör arasındaki güç farkının neden olduğu farklı stratejik bakış açılarından kaynaklandığını, ekonomik açıdan güçlü olup askeri açıdan zayıf olmasından dolayıdır ki bugün Avrupa’nın stratejik kültürünün askeri yetkinliğe daha az ekonomi ve ticaret gibi yumuşak güç unsurlarına ise daha fazla önem verdiğini³³⁶, ancak Avrupalıların bakış açısı ile günümüz dünyasının Hobbessiyan nitelikteki tehditleriyle mücadele etmenin mümkün olmadığını ileri sürerek³³⁷, ABD’nin gerekli gördüğünde tek taraflı hareket edebilecek olmasının gerekçesini oluşturmaktadır.

Ayrıca yeni muhafazakârlar BM’nin uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasındaki rolüne güvenmemekte ve bu örgütü uluslararası eylemlerin meşruiyet kaynağı olarak görmemektedir. Yeni muhafazakârlara göre, çoğu Amerikalı için BM Güvenlik Konseyi’nin onayı çok taraflılık açısından gerekli olmakla birlikte, olmazsa

³³³ William Kristol and Robert Kagan, 2000, p.15.

³³⁴ Paul Wolfowitz, 2000, p.333.

³³⁵ “Letter to President Clinton on Iraq”, 1998.

³³⁶ Robert Kagan, **Cennet ve Güç: Yeni Dünya Düzeninde Amerika ve Avrupa**, çev. Selim Yeniçeri, İstanbul: Koridor Yayıncılık, 2005, ss.39, 45.

³³⁷ Robert Kagan, “Power and Weakness: Why United States and Europe See the World Differently”, **Policy Review**, No: 113, June & July 2002, <http://www.hoover.org/publications/policyreview/3460246.html>, (Erişim Tarihi: 19 Mart 2008).

olmaz değildir³³⁸. Bu bağlamda yeni muhafazakârların çok taraflılık yaklaşımı “mümkünse çok yanlı, gerekirse tek yanlı” harekete geçmektedir³³⁹.

Bütün bunlardan görüleceği gibi, yeni muhafazakârların Amerikan dış politikasına ilişkin oldukça kapsamlı analizleri, saptamaları ve politika önerileri bulunmaktaydı. Nitekim yeni muhafazakârlar Bush yönetiminde dış ve savunma politikalarının belirlenmesinde nihai karar verici konumunda bulunmamalarına karşın, genellikle bu politikalara ilişkin teorik ve stratejik fikirlerin üretildiği konumlarda bulunmaktaydı. Bush yönetimi içinde dış politikanın şekillenmesinde söz sahibi olan hiçbir kişi ya da grup bu derece derin bir stratejik bakış açısına ve kapsamlı fikirler bütününe sahip değildi. Dolayısıyla yeni muhafazakârlar, 11 Eylül saldırılarının yarattığı stratejik boşluğun etkisiyle fikirlerini uygulamaya koyma şansına sahip olmuşlardır.

2.2.2. 11 Eylül Sonrası Dönemde Amerikan Dış Politikasında Yeni Muhafazakâr Vizyon

George W. Bush yönetiminde toplam yedi yeni muhafazakâr siyasetçi görev yapmaktaydı³⁴⁰. Ayrıca üniversitelerde, düşünce kuruluşlarında ve medyada yer alan pek çok kişi de yeni muhafazakâr politikaların şekillenmesine teorik katkıda bulunmuştu³⁴¹. Bush’un yönetimi devralmasının üzerinden daha bir yıl bile geçmeden

³³⁸ Richard Perle’ün uluslararası hukukun zaten çok iyi yapılmış olmadığını ifade etmesi, yeni muhafazakârların bu konuya olan bakış açısını çok iyi ortaya koymaktadır. Richard Perle ile Yapılan Görüşme, 2010.

³³⁹ Robert Kagan, 2005, s.175.

³⁴⁰ Bunlar Paul Wolfowitz (Savunma Bakan Yardımcısı, 2001-2005), Douglas Feith (Savunma Bakanlığı Politikadan Sorumlu Müsteşarı, 2001-2005), Richard Perle (Savunma Bakanlığı Savunma Politikaları Kurulu Tavsiye Komitesi Başkanı, 2001-2004), Lewis Libby (Başkan Yardımcısının Genel Sekreteri ve Ulusal Güvenlik Danışmanı, Başkan Bush’un Asistanı 2001-2005), Elliott Abrams (Başkan Özel Danışmanı, 2001-2005; Ulusal Güvenlik Konseyi’nin Demokrasi, İnsan Hakları ve Uluslararası Operasyonlar Kıdemli Direktörü, 2001-2002; Yakın Doğu ve Kuzey Afrika İşleri Kıdemli Direktörü, 2002-2005; Ulusal Güvenlik Konseyi’nin Küresel Demokrasi Stratejisi’nden Sorumlu Başkan Yardımcısı, 2005-2009), John Bolton (Silahların Kontrolü ve Uluslararası Güvenlikten Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı, 2001-2005; BM Daimi Temsilcisi, 2005-2006), Eliot A. Cohen’dir (Savunma Bakanlığı Savunma Politikaları Kurulu Tavsiye Komitesi üyesi, 2001-2007; Dışişleri Bakanlığı Danışmanı, 2007-2009). Joshua Muravchik, 2003; Stefan Halper and Jonathan Clarke, 2004, p.14.

³⁴¹ Üniversitelerde Donald Kagan (Yale Üniversitesi), Bernard Lewis (Princeton Üniversitesi), Aaron Friedberg (Princeton Üniversitesi) ve James Q. Wilson (Pepperdine University); düşünce kuruluşlarında Max Boot (Council of Foreign Relations), Norman Pothoretz (Hudson Institute), Meyrav Wurmser (Hudson Institute), Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi ve Amerikan Yatırım Enstitüsü’nün çoğu araştırmacısı; medyada ise William Kristol (Weekly Standard), Charles Krauthammer (The Washington Post) ve Michael Ledeen (National Review Online) yeni muhafazakârlığın en önemli temsilcileridir. Stefan Halper and Jonathan Clarke, 2004, p.14.

11 Eylül saldırılarının yaşanması ise, yeni muhafazakârların dış politika ve savunma politikalarının belirlenmesindeki rollerini artırmıştır³⁴². Zira yeni muhafazakârlar 11 Eylül saldırıları ile ortaya çıkan konjoktüre oldukça hazırlıklı girmişlerdir³⁴³. 11 Eylül saldırılarıyla terörizmin ciddi bir tehdit olarak ortaya çıkması, bu farklı tehditle mücadele etmek için farklı yöntemler ve fikirler gerektirmiştir. Yeni muhafazakârlar ise Irak, İran ve Kuzey Kore gibi haydut devletlerden kitle imha silahlarına ve füze savunma sistemine, askeri harcamaların artırılmasından demokrasinin yayılmasına kadar yapmış oldukları analizlerle ve geliştirdikleri politikalarla bu arayışa cevap olmuşlardır³⁴⁴. Bir başka deyişle, Bush yönetiminin bu arayışı yeni muhafazakârların Amerikan hegemonyasını yeni Reagancı dış politika çerçevesinde yeniden inşa etmeye yönelik uygun konjoktür arayışıyla denk gelmiş ve her iki arayış birbirine cevap olmuştur.

Bu konjoktüre iyi değerlendiren yeni muhafazakârlar da, saldırılardan hemen sonra gerek ülke içinde gerekse uluslararası alanda terörizm tehdidinin oluşturduğu tehlikeyi ön plana çıkarmaya ve Bush'un terörizmle mücadeleyi dış politikada yeni inisiyatiflere girişmek için bir vesile olarak kullanmasını sağlamaya çalışmışlardır³⁴⁵. Nitekim Bush da saldırıları bir savaş ilanı olarak nitelendirerek, saldırılara oldukça büyük bir anlam atfetmiştir³⁴⁶. Dolayısıyla 11 Eylül saldırılarından sonra terörizme karşı savaş ve kitle imha silahları tehdidi gibi temalar Amerikan hegemonyasının askeri güç temelinde yeniden inşa edilmesinde ve buna Amerikan ve uluslararası kamuoyunun desteğinin alınmasında birer gerekçe olarak kullanılmaya başlanmıştır.

³⁴² Henry R. Nau ile Yapılan Görüşme, Washington D.C.: George Washington University The Elliot School of International Affairs, 23 Kasım 2009. Yeni muhafazakârlar 11 Eylül öncesi dönemde dış politikanın belirlenmesinde etkili konumda bulunmamaktaydı. John M. Owen'ın da ifade ettiği gibi, bu dönemde yönetim içinde dış politikanın belirlenmesinde Dışişleri Bakanı Colin Powell'in rolü ön plana çıkmaktaydı. John M. Owen ile Yapılan Görüşme, 2009.

³⁴³ Stefan Halper and Jonathan Clarke, a.g.e., p.33.

³⁴⁴ James M. Goldgeier ile Yapılan Görüşme, Washington D.C.: George Washington University The Elliot School of International Affairs, 14 Ekim 2009; Richard Perle ile Yapılan Görüşme, 2010; Sam Tanenhaus, "Bush's Brain Trust", **Vanity Fair**, July 2003, <http://www.american-buddha.com/911.bushbraintrust.htm>, (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2010); Stefan Halper and Jonathan Clarke, a.g.e., p.205.

³⁴⁵ Yeni muhafazakârların önde gelen isimlerinden biriyken daha sonra bazı konularda görüş ayrılıkları yaşayarak bu gruptan ayrılan Francis Fukuyama, bu süreçte Bush yönetimi içinde yer almayan yeni muhafazakârların basın ve televizyonlar aracılığıyla savundukları argümanlarla 11 Eylül sonrasındaki olayları yorumlamakta teorik çerçeve sağladıklarını ve kamuoyundaki tartışmaları yönlendirdiklerini ifade etmektedir. Francis Fukuyama ile Yapılan Görüşme, 2010.

³⁴⁶ Stefan Halper and Jonathan Clarke, a.g.e., p.207.

Bu bağlamda Bush'un attığı iki önemli adım Amerikan hegemonyasının askeri güç temelinde yeniden inşa edilmesi açısından yeni muhafazakârlar için oldukça olumlu olmuştur. Birincisi, 11 Eylül saldırılarının sorumlusu olarak görülen Usame bin Ladin'i yakalamak için Afganistan'a düzenlenen saldırıya askeri ve lojistik destek sağlamak için üç Orta Asya ülkesinde (Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan) Amerikan askeri üsleri kurulmasıdır³⁴⁷. Yeni muhafazakârların 11 Eylül öncesi dönemde Afganistan'a yönelik özel ilgileri bulunmamakta, ancak o coğrafyada bulunan Rusya'ya ve özellikle de Çin'e ilişkin büyük endişeleri söz konusuydu. Bu bağlamda Afganistan savaşını desteklemek amacıyla elde edilen askeri üsler bu endişeleri gidermeye yönelik sonuçlar da doğurmuştur. Bu bölgenin hem Rusya'ya hem de Çin'e komşu olduğu dikkate alındığında, bu adımın bu iki ülkenin bölgedeki rolünü zayıflatmaya ve ABD'nin bölgedeki askeri gücü sayesinde bu ülkelerden gelecek meydan okumaya ya da olası bir tehdide karşı set oluşturmaya yönelik olduğu söylenebilir³⁴⁸.

Bush'un attığı ikinci ve en önemli adım ise, daha saldırılardan sonraki ilk açıklamasında sadece teröristleri değil teröristlere destek verenleri de düşman tanımının içine dahil etmesidir³⁴⁹. Nitekim Bush'un bu açıklamasıyla kapsamını

³⁴⁷ Fiona Hill, "Contributions of Central Asian Nations to the Campaign Against Terrorism", <http://www.brook.edu/views/testimony/hillf/20011213.htm>, (Erişim Tarihi: 14 Ekim 2003).

³⁴⁸ Bu durumun 11 Eylül öncesi dönemde gerçekleşmesi oldukça zor olacaktı. Afganistan'a karşı gerçekleştirilecek askeri müdahaleyi terörizme karşı başlatılan küresel savaşın bir parçası olarak gören ABD, bu müdahaleyi uğradığı terörist saldırılara karşılık vermek için gerçekleştireceğini, bu müdahalenin gerçekleşmesi için ise Orta Asya'da askeri üslere ihtiyaç duyduğunu gerekçe göstererek Rusya'nın ve Çin'in olası tepkisini dindirmiştir. "United States Foreign Policy in the States of Central Asia", Brookings Roundtable, November 12, 2002, <http://www.brook.edu/comm/events/hill20021112.htm>, (Erişim Tarihi: 26 Ağustos 2004). Nitekim kendi içlerinde yaşadıkları etnik sorunları (Rusya'daki Çeçenistan sorunu ve Çin'deki Doğu Türkistan sorunu) terörizm olarak nitelendiren bu iki ülke, bu vesileyle bu sorunların da terörizme karşı küresel savaş kapsamında değerlendirilmesine çalışmışlar, dolayısıyla da ABD'nin Orta Asya'daki askeri üs isteğine rıza göstermek zorunda kalmışlardır. Matthew Evangelista, "Chechnya's Russia Problem", *Current History*, Vol: 102, No: 666, October 2003, pp.315-318; Alec Rasizade, "The New "Great Game" in Central Asia After Afghanistan", *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, Vol: 1, No: 2, Summer 2002, s.136; You Ji, "China's Post 9/11 Terrorism Strategy", *China Brief*, Vol: 4, Is: 8, April 15, 2004, http://www.jamestown.org/publications_details.php?search=1&volume_id=395&issue_id=2935&article_id=236613, (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2005). Özellikle Çin'in Amerikan hegemonyasına oluşturduğu meydan okumanın yeni muhafazakârlar tarafından 21. yüzyılın en büyük tehdidi olarak görüldüğü dikkate alındığında, hem Rusya'ya hem de Çin'e komşu olan Orta Asya'da askeri üs elde edilmesinin ABD'nin Avrasya'daki rolünün güçlendirilmesi açısından bu grup için ne kadar olumlu bir gelişme olduğu görülmektedir.

³⁴⁹ Bob Woodward, *Bush Savaşta*, çev. Şefika Kamcez, Ankara: Arkadaş Yayınları, 2005, s.34; "Statement by the President in His Address to the Nation", Washington, D.C.: The White House, September 11, 2001, <http://www.opm.gov/guidance/09-11-01GWB.htm>, (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2009).

oldukça geniş tuttuğu terörizmle mücadele misyonu daha sonra başka devletlerin de hedef listesine dahil edilebilmesine imkan tanımıştır. Bu bağlamda öncelikle Irak'taki Saddam Hüseyin yönetimi gündeme getirilmiş, kitle imha silahları tehdidi ve Irak gibi terörizme destek veren devletlerin teröristlere kitle imha silahları sağlayabileceği iddiası da terörizmle mücadele misyonunun içine dahil edilerek dikkatlerin bu konuya çekilmesi için kullanılmıştır. Zira Wolfowitz'in başını çektiği yeni muhafazakârlar, Bush'un yönetime gelmesinden itibaren Saddam Hüseyin yönetimini devirmenin yollarını arıyordu³⁵⁰.

Irak sorununa nasıl bir çözüm bulunacağı aslında yönetim içindeki herkesin Bush'un başkanlığının ilk günlerinden itibaren üzerinde düşündüğü bir konuydu. Nitekim Başkan Bush, henüz yönetimi Clinton'dan devralmamışken, Dick Cheney'nin girişimiyle, Savunma Bakanı William S. Cohen'den ve üst düzey askerlerden Irak sorunuyla ilgili ayrıntılı bilgi almıştı³⁵¹. Ancak Bush, Irak sorununa askeri güç kullanarak bir çözüm bulmayı düşünmemektedir. Başkan seçilmeden önce verdiği bir mülakatta, Bush, Irak sorununa karşı izlenecek en gerçekçi yolun müttefiklerle birlikte hareket ederek Saddam Hüseyin rejimini izolasyona tabi tutmak olduğunu söylemişti³⁵². Bu bağlamda 11 Eylül saldırıları pek çok şeyi değiştirmiş, gerek Başkan Bush'un gerekse Amerikan halkının Irak'ta bir rejim değişikliğine yönelik desteklerini almak için uygun siyasi konjonktür yaratmıştır³⁵³.

Bush yönetimi içinde Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesinin en büyük savunucusu olan Wolfowitz³⁵⁴, saldırılardan daha birkaç gün sonra, 15 Eylül'de,

³⁵⁰ Bob Woodward, a.g.e., s.94.

³⁵¹ Bob Woodward, **Saldırı Planı**, çev.Melih Pekdemir ve Şefika Kamcez, Ankara: Arkadaş Yayınları, 2004, ss.9-12.

³⁵² Bu mülakatı metin halinde görmek için Bkz: Jim Lehrer, "On the Campaign Trail, Defending His Record", http://www.pbs.org/newshour/bb/election/jan-june00/bush_2-16.html, (Erişim Tarihi: 30.4.2010).

³⁵³ Bob Woodward, 2005, s.94; Francis Fukuyama ile Yapılan Görüşme, 2010; Henry R. Nau ile Yapılan Görüşme, 2009; James M. Goldgeier ile Yapılan Görüşme, 2009; John M. Owen ile Yapılan Görüşme, 2009; Michael Mandelbaum ile Yapılan Görüşme, Washington D.C.: Johns Hopkins University School of Advanced International Studies, 30 Kasım 2009; Richard Perle ile Yapılan Görüşme, 2010.

³⁵⁴ Yeni muhafazakârların haydut devletler içinden özellikle Irak'taki Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesine ilişkin arzularını 1990'ların ikinci yarısından itibaren dile getirdiğine tezin önceki sayfalarında değinilmişti. Hatta Wolfowitz'in Saddam Hüseyin yönetimi hakkındaki endişeleri 1970'lerin sonlarına kadar geri gitmekteydi. Wolfowitz 1979 yılında, Savunma Bakanlığı'nın Bölgesel Programlardan Sorumlu Müsteşar Yardımcısı olduğu dönemde Basra Körfezi ile ilgili olarak hazırladığı bir raporda, bölgede giderek egemen bir konuma ulaşmakta olan Irak'ın artan askeri gücünün gelecekte Kuveyt ve Suudi Arabistan gibi ülkelere karşı kullanabileceği uyarısında bulunmuş, ABD'nin sadece bu işgal girişimini önlemekle kalmaması aynı zamanda Irak'ın askeri gücünü dengelemesi gerektiğine

Saddam Hüseyin yönetimi ile El-Kaide arasında somut bir bağlantı bulunmazken (Wolfowitz, Saddam Hüseyin'in 11 Eylül saldırılarında rolünün bulunması ihtimalinin %10 ile 50 arasında olduğunu tahmin ediyordu), terörizmle mücadele çerçevesinde Afganistan yerine Irak'a saldırılmasını savunmuştur. Zor coğrafi şartlarda yapılacak Afganistan savaşında olumlu sonuç elde edilmesinin zor olacağını düşünen ve ordunun dağlarda uzun süre sıkışıp kalmasından endişe eden Wolfowitz'e göre, Irak'ta kolayca yıkılabilecek kırılabilir ve baskıcı bir yönetim vardı ve Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesi, Irak'taki muhalefetin de desteğiyle, nispeten daha kolay gerçekleşecek ve başarıya daha yakın bir hedefti. Üstelik Wolfowitz, ABD'nin terörizme karşı savaşı kazanmak istiyorsa eninde sonunda Irak'a saldırması gerektiğini düşünüyordu³⁵⁵. Aynı şekilde Richard Perle de, ilk günlerden itibaren ABD'nin sadece teröristlerin değil onlara destek verenlerin de peşinden gitmesi gerektiğini savunmuş, bu görüşe kamuoyunun dikkatini çeken en önde gelen isimlerden biri olmuştur³⁵⁶. Hem başkana hem de başkan yardımcısına danışmanlık yapan Lewis Libby'nin de yönetim içinde Irak'a savaş açılması için çaba sarfettiği bilinmektedir³⁵⁷.

11 Eylül saldırılardan kısa bir süre sonra ise, 20 Eylül 2001'de, Richard Perle, Eliot A. Cohen, William Kristol, Robert Kagan, Charles Krauthammer ve Thomas Donnelly gibi önemli isimlerin de içinde bulunduğu yeni muhafazakârlar George W. Bush'a terörizmle mücadeleye ilişkin bir mektup göndermiş, mektupta Bush'un terörizmle savaşın içeriğini terörist örgütlerin yanında teröristlere destek verenleri de içerecek şekilde geniş kapsamlı tanımlaması memnuniyetle karşılanarak, teröristlerin dünyanın neresinde olursa olsun peşlerinden gidilmesi gerektiği belirtilmiş, böylece 1990'lı yıllar boyunca savundukları görüşlerin hayata geçmesi için ortaya çıkan bu önemli fırsatı değerlendirmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda Saddam Hüseyin rejimi

dikkat çekmişti. James Mann, **Rise of the Vulcans: The History of Bush's War Cabinet**, New York: Viking Penguin, 2004, pp.79-81.

³⁵⁵ Bob Woodward, 2004, ss.22, 27; Bob Woodward, 2005, ss.94-95.

³⁵⁶ Stefan Halper and Jonathan Clarke, 2004, pp.32-33. Richard Perle, 11 Eylül saldırılarının Amerikan topraklarının vurulabilirliğini ortaya çıkarması nedeniyle bir şok etkisi yarattığını, zira bu saldırıların Pearl Harbour saldırısından da büyük bir etkisinin olduğunu, bu nedenle o dönemdeki kaygısının benzer saldırıların yaşanmasının engellenmesi olduğunu, bu kaygıyla sadece teröristlerin değil teröristlere destek veren devletlerin de üzerine gidilmesini savunduğunu, böyle bir saldırıyı gerçekleştirebilecek olan aktörler listesinin başında ise Irak'ın bulunduğunu ifade etmiştir. Richard Perle ile Yapılan Görüşme, 2010.

³⁵⁷ Lewis Libby, Bush yönetimi içinde üç görevi bir arada yürütmekteydi. Görevleri gereği hem başkan ile hem de başkan yardımcısı ile yakın ilişki halindeydi ve ulusal güvenlik politikalarının geliştirilmesine katkıda bulunuyordu. Zira başkan ile birlikte Ulusal Güvenlik Konseyi toplantılarına katılan ve Condoleezza Rice'in başkanlığını yaptığı diğer toplantılara da katılan az sayıda kişiden biriydi. Bob Woodward, 2004, ss.51-54.

gündeme getirilmiş, Irak'ın 11 Eylül saldırılarıyla bağlantısının olabileceği ihtimali üzerinde durulmuş, hatta bunun da ötesine geçilerek Bağdat ile saldırılar arasında doğrudan bağlantı bulunmasa bile terörizmle mücadelenin dünyadaki en önemli teröristlerden biri olan Saddam Hüseyin yönetimini devirmeyi içermesi gerektiği önerisinde bulunulmuştur³⁵⁸.

Yeni muhafazakârların ve yönetim içindeki en büyük destekçileri olan Savunma Bakanı Rumsfeld ile Başkan Yardımcısı Cheney'nin etkisiyle, Bush zamanla terörizme destek veren ülkelere yönelik tutumunu sertleştirmeye başlamıştır. Nitekim 20 Eylül'deki Birliğin Durumu konuşmasında, terörizmle mücadelenin terörizmin tüm küresel bağlantıları bulununcaya kadar devam edeceğini dile getirerek gelecekteki politikalar için açık kapı bırakmıştır³⁵⁹. 6 Kasım 2001'de yaptığı bir konuşmada ise, teröristlerin kitle imha silahları ele geçirmesini bekleyemeyeceklerini, tüm devletler terörizme desteğini sona erdirene kadar bu sürecin bitmeyeceğini belirtmiştir³⁶⁰. Böylece Bush, kitle imha silahları konusunu kamuoyu önünde terörizmle mücadele bağlamında gündeme getirmiştir³⁶¹. Bush'un bunları Afganistan savaşından sonra söylemesi, terörizmle mücadele bağlamında ilerleyen dönemde yeni ülkelerin de gündeme geleceğini açıkça göstermekteydi. Nitekim bu konuşmasında ifade ettiği teröristlerin [haydut devletlerden] kitle imha silahları ele geçirebileceği ihtimali bundan sonra sık sık vurgulanacak, Bush yönetiminin haydut devletlere yönelik politikasının temeli olacaktı.

Bundan sonraki süreçte Bush yönetiminin ilgisi teröristlerin kitle imha silahları elde etmesinden teröristleri destekleyen rejimlerin bu silahları elde etmesine doğru evrilmiştir. Böylece oluşmakta olan Bush doktrininin iki temel unsuru ortaya çıkmıştı: terörizmin yenilmesi, teröristlerin ve kitle imha silahları ele geçirmeye çalışan rejimlerin ABD'yi tehdit etmesinin engellenmesi³⁶². Bu iki unsur Amerikan ve uluslararası kamuoyunu dış politikada yeni inisiyatiflere hazırlamak için sık sık ön

³⁵⁸ "Letter to President Bush on the War on Terrorism", September 20, 2001, <http://resisttyranny.com/pnac/web.archive.org/web/20061002101119/www.newamericancentury.org/Bushletter.htm>, (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2010).

³⁵⁹ "President George W. Bush's Speech to a Joint Session of Congress September 20, 2001", <http://www.historyplace.com/speeches/gw-bush-9-11.htm>, (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2009).

³⁶⁰ George W. Bush, "Remarks to the Warsaw Conference on Combating Terrorism", Warsaw, Poland, November 6, 2001, http://www.washington.polemb.net/sites/embassy_post//Numer4/Numer4_Conference.htm, (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2009).

³⁶¹ William Kristol, "Taking the War Beyond Terrorism", *The Washington Post*, January 31, 2002.

³⁶² William Kristol, a.g.m..

plana çıkarılacaktır. Terörizm ve kitle imha silahları temaları bağlamında Bush'un en önemli adımı ise, 29 Ocak 2002'de yaptığı Birliğin Durumu konuşmasında Irak, İran ve Kuzey Kore'yi "şer eksenini" olarak tanımlayarak hedef listesine dahil etmesi olmuştur. Bush, bu ülkelerin kitle imha silahlarını teröristlere sağlama ihtimaline de dikkat çekerek, bu ülkelere karşı izlenecek politikaları terörizmle mücadele ile ilişkilendirmeye çalışmıştır³⁶³. Böylece yeni muhafazakârlar, tüm çabalarının sonucunda, Irak, İran ve Kuzey Kore gibi terörizme destek verdiği iddia edilen haydut devletlere dikkati çekmekte başarılı olmuştur³⁶⁴.

Burada terörizme destek veren devletlerin de terörizmle mücadele misyonuna dahil edilmesinin, yeni muhafazakârların etkisiyle Irak'a saldırıyı gündeme getirmeyi amaçlayan bir adım olduğu görülmektedir. Nitekim şer eksenini tanımlamasında İran ve Kuzey Kore de yer almasına rağmen hep Irak üzerinde yoğunlaşmış, İran'ın nükleer programı sorunu üzerinde [özellikle Bush'un ilk başkanlık döneminde] çok fazla durulmamış, Kuzey Kore sorunu da ancak Kim Jong-II'nin ülkesinin nükleer silah üretmek amacıyla uranyum zenginleştirdiğini kanıtlarıyla açıkladığı zaman ciddiyetle değerlendirilmeye başlanmıştır. Aynı şey Pakistan'a olan yaklaşımda da görülmüş, ülkedeki radikal İslami güçlerin yönetimi devralması durumunda nükleer silahları ABD'ye karşı kullanabileceği veya terörist örgütlere sağlayabileceği ihtimali dikkate alınmamıştır. Dolayısıyla buradan Amerikan yönetiminin kriz değeri atfetmediği sürece, bir krizin aslında kriz olamayacağı³⁶⁵, Bush yönetiminin de Irak sorununa bir kriz değeri atfederek dış politikasının temelini oluşturan terörizmle mücadele misyonunu belli bir süre bunun üzerine oturttuğu anlaşılmaktadır.

Bush'un Irak'a düzenlenecek saldırı için Savunma Bakanı Rumsfeld'e hazırlıklara başlanması talimatı vermesinin kamuoyu önünde yapılan bu açıklamadan çok önce olması, kitle imha silahları ve terörizme destek veren ülkelere ilişkin yapılan açıklamaların Amerikan ve uluslararası kamuoyunu Irak savaşına hazırlamak için

³⁶³ "Bush State of the Union Address", January 29, 2002, <http://archives.cnn.com/2002/ALLPOLITICS/01/29/bush.speech.txt/>, (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2009).

³⁶⁴ Stefan Halper and Jonathan Clarke, 2004, p.33. Nitekim Bush'un bu konuşmada kitle imha silahları elde etmeye çalışan düşman ve tiran rejimleri hedef alarak 1990'lardaki zayıf ve çekingen politikaya son verdiğini savunan yeni muhafazakârların önde gelen ismi William Kristol, Bush'u, SSCB'ye karşı çevreleme politikası başlatarak II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa'dan çekilme yönündeki politikayı tersine çeviren Harry Truman ve komünizme karşı yürütülen mücadeleyi şiddetlendirerek yumuşama politikasını tersine çeviren Ronald Reagan'a benzeterek takdir etmiştir. William Kristol, 2002.

³⁶⁵ Stefan Halper and Jonathan Clarke, a.g.e., pp.210-211.

kullanılan birer siyasi manevra olduğunu oldukça iyi göstermektedir. Wolfowitz'in başını çektiği yeni muhafazakârların ve Rumsfeld'in 11 Eylül saldırılarının yaşanmasından itibaren terörizmle mücadele çerçevesinde Irak'a da saldırılması isteğine karşı çıkan ve başlangıç hedefinin sıradan Amerikalının anlayamayacağı dolayısıyla da destek vermeyeceği derecede geniş tutulmasına karşı çıkan Bush, teröristlere gerçekten zarar verecek ve onları yok edecek bir askeri harekâta öncelik verilmesini istemişti³⁶⁶. Ancak Irak'a karşı harekete geçilmesini tamamen gündem dışı tutmayarak sadece erteleyen Bush, 21 Kasım 2001'de Savunma Bakanı Rumsfeld'e Irak'a karşı savaş için plan hazırlıklarına başlamasını ve bunu yönetim içindeki diğer üst düzey görevlilerin de (başkan yardımcısı, dışişleri bakanı vb.) bilmeyeceği bir gizlilikte yürütmesini istemiştir. En küçük bir haber sızıntısının bile uluslararası düzeyde öfkeyi ve iç politikada söylentileri tetikleyeceğini düşünen Bush'un isteğiyle bu çalışmalar gizli yürütülmüş ve Irak'a yönelik harekât hazırlığı yapıldığı iddiaları reddedilmiştir³⁶⁷.

Yeni muhafazakârların bu süreçteki rolü en iyi, Bush'un 1 Haziran 2002'de West Point Askeri Akademisi'nde yaptığı konuşma³⁶⁸ ile ipuçlarını verdiği ve Ekim 2002'de yayınladığı Ulusal Güvenlik Stratejisi'nden anlaşılmaktadır. Bu strateji ile betimlenen yeni dış politikada göze çarpan birinci unsur, ABD'nin dünyada eşi görülmemiş bir güç ve etkiye sahip olduğu, bunun barış, refah ve özgürlüğün korunması için kullanılması gerektiği belirtilerek Amerikan hegemonyasının dünya barışı için önemine yapılan vurgudur³⁶⁹. Dünyanın ABD'nin rehberliğinde şiddetten ve çatışmalardan yoksun bir hale gelmesinin mümkün olduğunun altının çizildiği bu ifadelerde³⁷⁰, yeni muhafazakârların önerdiği ve ABD'nin kendi çıkarlarını gerçekleştirmeye yönelik izlediği dış politikayla aynı zamanda dünyanın iyiliğini

³⁶⁶ Bob Woodward, 2005, ss.55-56.

³⁶⁷ Bob Woodward, 2004, ss.1-3.

³⁶⁸ "President Bush Delivers Graduation Speech at West Point", United States Military Academy, West Point, New York, June 1, 2002, <http://teachingamericanhistory.org/library/index.asp?document=916>, (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2009).

³⁶⁹ **The National Security Strategy of the United States of America**, Washington D.C., September 2002, p.1.

³⁷⁰ Edward Rhodes, "The Imperial Logic of Bush's Liberal Agenda", **Survival**, Vol: 45, No: 1, Spring 2003, p.133.

sağlamaya da katkıda bulunacağını varsayan iyi niyetli hegemonya yaklaşımının izleri görülmektedir³⁷¹.

Stratejide göze çarpan ikinci unsur, Amerikan değerlerine büyük vurgu yapılması, Amerikan değerlerinin evrenselliğinin iddia edilmesi, bu değerlere karşı tiranların ve teröristlerin oluşturduğu ikiz tehlikenin hedef alınmasıdır³⁷². Bu bağlamda aşağıda bahsi geçecek olan askeri hegemonya, dünyanın Amerikan değerleri çerçevesinde dönüştürülmesi için kullanılacaktı³⁷³. Bush'un seçim çalışmaları sırasındaki konuşmalarında çok fazla değinmediği bu konunun stratejide bu kadar önemli yer tutmasında, Amerikan askeri üstünlüğünün bu değerlerin yayılması için kullanılmasını savunan yeni muhafazakârların rolü oldukça önemlidir³⁷⁴. Bu bağlamda liberal demokratik değerlerin yayılması sadece bir amaç olarak kalmamakta, aynı zamanda haydut devletlere karşı izlenecek politikaya meşruiyet sağlanması için bir gerekçe işlevini de görmekteydi.

Stratejide göze çarpan üçüncü unsur ise, askeri güce atfedilen büyük önemdir. Stratejide, dünyanın stratejik açıdan en hayati bölgelerinde yıllarca barışı sağlayan Amerikan askeri gücünün bundan sonra da hayati rol oynayacağı bir dış politika öngörülmüştür³⁷⁵. Bu bağlamda liberal demokratik değerlere dayanacak uluslararası düzen bu değerlere aykırı bir şekilde, Amerikan gücünün kilit rolüyle inşa edilecekti. Özgürlüğe ve uzlaşmaya dayalı bir liberal düzen olsa da, bu düzen nihayetinde gücün kullanılmasını gerektirmekteydi. Barış ve özgürlük ancak tehdit edilemeyen bir Amerikan askeri gücünün oluşturacağı kalkan ile korunabilirdi. Bu bağlamda Amerikan dış politikasının amacı Amerikan gücünü kullanarak liberal toplumlar ve yönetim biçimleri inşa etmek olmalıydı³⁷⁶. Burada dikkat çeken nokta, en iyi savunmanın iyi bir saldırı olduğu ifade edilerek, Amerikan askeri gücünün pasif olarak değil saldırgan olarak kullanılması (önleyici saldırı) isteğidir³⁷⁷. Askeri gücünün yeni muhafazakâr dış politika vizyonunda da büyük önem taşıdığı dikkate alındığında,

³⁷¹ Andrew Flibbert, "The Road to Baghdat: Ideas and Intellectuals in Explanations of the Iraq War", **Security Studies**, Vol: 15, No: 2, April-June 2006, p.332.

³⁷² The National Security Strategy of the United States of America, 2002, pp. 3-4.

³⁷³ Edward Rhodes, 2003, p.140.

³⁷⁴ William Kristol and Robert Kagan, 2000, pp.6-8.

³⁷⁵ The National Security Strategy of the United States of America, 2002, p.29.

³⁷⁶ Edward Rhodes, 2003, pp.132-134.

³⁷⁷ The National Security Strategy of the United States of America, 2002, p.6.

stratejinin güce verdiği bu önemde yeni muhafazakârların rolünü göz ardı etmek mümkün olmayacaktır.

Stratejide bahsi geçen ön alıcı savaş yaklaşımının uygulaması ise, yeni muhafazakârların 1990'ların ortalarından itibaren çağrıda bulunduğu Irak savaşı olmuştur³⁷⁸. Ayrıca füze savunma sistemi projesinin ciddi bir biçimde gündeme alınması, Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da gerçekleştirilen halk devrimlerindeki Amerikan desteği, Suriye ve İran'a askeri müdahale olasılığının gündeme getirilmesi de yeni muhafazakârların Bush yönetiminin dış politikası üzerinde etkili olduğu konular arasında sayılmalıdır. Dolayısıyla yeni muhafazakârların, 11 Eylül saldırılarının oluşturduğu uygun konjonktürün de etkisiyle, Bush yönetiminin dış politikasının belirlenmesinde oldukça etkili olduğu söylenebilir. Bir başka ifadeyle, 11 Eylül saldırılarının oluşturduğu uygun konjonktürün yeni muhafazakârlara 1990'ların ikinci yarısından itibaren geliştirdikleri dış politika vizyonunu hayata geçirmeleri, bu bağlamda da bu vizyona başta Başkan Bush olmak üzere yönetim içinde dış politikanın belirlenmesinde nihai karar verici konumundaki kişilerin desteğini almaları için fırsat verdiği söylenebilir. Ancak, tezin ikinci bölümünde de değinildiği gibi, Irak savaşı Bush yönetiminin 11 Eylül sonrası Amerikan dış politikasında gerçekleştirmiş olduğu değişimin zirve noktası olmuş, hem bu savaşın uluslararası toplumdan tahmin edildiğinden daha büyük tepki alması hem de Irak'ta karşılan güçlü direniş nedeniyle düzenin sağlanmasında zorlanılmasından dolayı savaştan sonraki süreçte Bush yönetiminin dış politikası bu savaşın neden olduğu sorunları gidermek üzerine kurulu olmuştur. Bu nedenle yeni muhafazakârların dış politikadaki rolü Bush'un ikinci döneminde daha sınırlı nitelikte olmuş, nitekim Suriye ve İran'a yönelik baskılar askeri müdahale aşamasına varmamış, hatta Bush daha çok-terafı bir dış politika izlemiştir.

2.2.3. George W. Bush Yönetimi İçinde Farklı Dış Politika Yaklaşımları ve Yeni Muhafazakâr Vizyon

11 Eylül sonrası dönemde Amerikan dış politikasında yaşanan değişimin tamamen yeni muhafazakârların inisiyatifiyle gerçekleştiğini söylemek yanlış bir saptama olacaktır. George W. Bush yönetimindeki yeni muhafazakârlar dış politika ve savunma politikalarının belirlenmesinde üst düzey konumda bulunmalarına karşılık, bu

³⁷⁸ Tezin ikinci bölümünde bahsedildiği gibi, Irak savaşı önleyici savaş kapsamına girmektedir. Ancak Bush yönetimi bu savaşın stratejide bahsi geçen ön alıcı savaş kapsamına girdiğini iddia etmektedir.

konuda son söz sahibi kişiler değildi. Bu, yeni muhafazakârların rolünün bulunmadığı anlamına gelmemektedir. Tam aksine, 11 Eylül sonrası Amerikan dış politikasında pek çok konuda yeni muhafazakârların fikirleriyle benzerlikler görülmektedir. Burada söylenmek istenen şey, yaşanan değişimin sadece yeni muhafazakârlara bağlanamayacağıdır. Yeni muhafazakârlar dış ve savunma politika ve stratejilerinin belirlenip son söz sahibi yöneticilere sunulduğu etkin görevlerde yer almışlardır. Bu konularda son söz sahibi olmadıkları için, daha üst mevkilerde önerilerini kabul ettirmek zorunda oldukları birileri bulunmaktaydı.

Dış politikanın belirlenmesinde yeni muhafazakârların üstünde başkan, başkan yardımcısı, ulusal güvenlik danışmanı, dışişleri bakanı ve savunma bakanı vardı. Yeni muhafazakârların bu kişilere fikirlerini dikte ettirmesi mümkün olamayacağına göre, bu kişilerin yeni muhafazakârlarla bazı ortak noktalarının söz konusu olması gerekmektedir. Dolayısıyla Bush döneminde daha üst düzeyde görev yapan kişilerin nasıl bir bakış açısına ve yeni muhafazakârlarla ne gibi ortak noktalara sahip olduklarının ortaya konulması gerekmektedir. Böylece bu kişilerin yeni muhafazakârların fikirlerini neden benimsedikleri anlaşılabilir olacaktır.

Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın Irak savaşı³⁷⁹ başta olmak üzere dış politikada pek çok radikal değişikliğe karşı olduğu bilinmekteydi³⁸⁰. Bu nedenle 11 Eylül sonrası

³⁷⁹ Colin Powell öncülüğündeki Dışişleri Bakanlığı, Clinton'dan devralınan ikili çevreleme politikasının bazı değişiklikler yapılarak devam ettirilmesini savunmaktaydı. Richard Perle ile Yapılan Görüşme, 2010.

³⁸⁰ Colin Powell, askeri güç kullanımı ve demokrasinin yayılması konusunda yeni muhafazakârların ve saldırgan realistlerin görüşlerini paylaşmayan tutumuyla, dış politikada ulusal çıkarlara verdiği öncelikle ve müttefiklerle birlikte hareket etmeye verdiği önemle pek çok konuda Başkan Bush ile benzer görüşlere sahipti. Bu bağlamda, ulusal ya da hayati çıkarlar söz konusu olmadığı sürece askeri angajmanlara girilmemesi, askeri gücün çatışmalara son çare olarak müdahale etmesi, Amerikan askeri gücünün önemli ulusal çıkarların söz konusu olmadığı tehlikeli bölgelerde uzun süre kalmaması gibi ilkelerden oluşan Powell Doktrini, Bush'un dış politika yaklaşımı ile oldukça uyumluydu. Ancak zamanla Başkan Yardımcısı Dick Cheney ve Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in dış politikanın belirlenmesinde daha ön plana çıktığı ve pek çok konuda Powell'ın devre dışı bırakıldığı görülmüştür. Afganistan'da Taliban rejiminin devrilerek yerine demokratik bir yönetimin getirilmesi, El-Kaide üslerinin imha edilmesi ve Usame bin Ladin'in yakalanması konusunda Powell da dahil olmak üzere Bush yönetimi içindeki herkes hemfikir olmuştur. Irak'a karşı askeri güç kullanılması gündeme gelince ise, Powell karşı çıkmıştır. Irak'ı bir askeri tehdit olarak görmeyen ve kitle imha silahlarına sahip olduğu konusunda şüpheleri bulunan Powell, öyle olsa bile bunun silah denetimleri ve uluslararası yaptırımlar yoluyla engellenebileceğine inanmaktaydı. Powell, terörizmle mücadelede önlerine sadece El-Kaide gibi belirli bir hedef koyarlarsa dünyayı yanlarına çekmenin başlangıçta çok daha kolay olacağını savunmuştur. Terörizmle mücadelede müttefiklerin desteğine büyük önem veren Powell, Saddam Hüseyin rejiminin 11 Eylül saldırılarıyla ilgisi olduğuna dair somut bir kanıt bulunmadığı için Irak'a saldırmanın gündeme getirilmesi durumunda koalisyon ortaklarının terörizmle mücadeleye verdikleri desteği çekebileceği uyarısında bulunmuştur. Powell, Savunma Bakanlığının aynı anda hem Afganistan hem de Irak savaşını birden yürütebilecek güce sahip olduğuna da inanmamaktaydı. Powell ayrıca, Irak'a karşı savaşın Ortadoğu'daki istikrar üzerindeki olumsuz etkide bulunacağı ve ABD'nin dikkatini Afganistan'dan Ortadoğu'ya çekeceği için El-Kaide'ye bir rahatlama sağlayacağı konusunda başkanı

yaşanan değişimde Powell'ın büyük rolünün bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Başkan Yardımcısı Dick Cheney ve Savunma Bakanı Donald Rumsfeld daha önce savunma bakanlığı yapmış, ayrıca dışişleri ve savunma bakanlıklarında uzun yıllar görev yapmıştı. Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleezza Rice ise, Cheney ve Rumsfeld kadar büyük yönetim tecrübesine sahip olmamasına rağmen, uluslararası ilişkiler alanında bir akademisyen olarak dış politika konusunda oldukça bilgili bir kişiydi. Dolayısıyla bu kişilerin yeni muhafazakârlar tarafından yönlendirildiği iddiası mantıklı değildir. Ayrıca Başkan George W. Bush'un dış politika konusunda yeterince bilgi ve tecrübesinin bulunmadığı, bu nedenle yönetim içindeki diğer isimler tarafından etkilendiği iddia edilmektedir. Ancak Başkan Bush, dış politikanın belirlenmesinde son söz sahibi konumundaydı. Dolayısıyla Bush'un dış politika konusunda nasıl bir bakış açısına sahip olduğu, 11 Eylül saldırılarını ve başta yeni muhafazakârlar olmak üzere dış politika ekibinin önerilerini nasıl algıladığını ve bunu kararlarına nasıl yansıttığını anlamak açısından çok önemlidir. Özetle, burada yapılması gereken, dış politikanın belirlenmesinde nihai karar verici konumundaki kişiler ile yeni muhafazakârlar arasındaki ortak noktalara dikkat çekilerek bu kişilerin yeni muhafazakârların Amerikan hegemonyasının yeniden inşasına yönelik politikalarını neden benimsediğinin ortaya konulmasıdır. Bu ortak noktalar olmasaydı yeni muhafazakâr politikaların yönetim içinde destek bulması ve hayata geçmesi mümkün olmayacaktı.

2.2.3.1. George W. Bush Yönetiminin Dış Politikasında Jacksoncu Gelenek

2.2.3.1.1. Jacksoncu Gelenek ve George W. Bush

uyarmıştır. Fakat bu konuda yönetim içinde Cheney, Rumsfeld ve Rice daha ön plana çıkmıştır. Bunların yanında, Powell, savaşa başvurulması durumunda ise BM'nin ve müttefiklerin desteğinin alınması gerektiğini savunmuş, Bush yönetiminin Irak'a karşı kuvvet kullanma kararı alınması için BM Güvenlik Konseyi'ne başvurmasında ve 1441 sayılı kararın çıkmasında oldukça etkili olmuştur. Bu kararın ABD'ye kuvvet kullanma yetkisi verdiği görüşünün tartışmalı olmasına rağmen Başkan Bush savaş kararı verdiği zaman, Powell bu kararı desteklemek zorunda kalmıştır. Nitekim Powell, 5 Şubat 2003'te Güvenlik Konseyi'nde ülkesinin savaşa başvurmakta siyasi ve hukuki argümanlarını içeren bir konuşma yaparak Konsey'i ikna etmeye çalışmıştır. Böylece Powell'ın tüm çabalarına rağmen Bush yönetimi savaşı başlatmış ve bunu BM'nin onayı olmadan yapmıştır. Bu şekilde Wolfowitz'in öncülüğündeki yeni muhafazakârların etkisi, Cheney ve Rumsfeld'in büyük isteği ve Rice'in da desteğiyle Başkan Bush ikna edilmiş ve Powell Doktrini de kırılmış oldu. Tüm bunların etkisiyle Powell, Bush'un ikinci döneminde görev almayacağını belirterek istifasını sunmuştur. Bob Woodward, 2005, ss.55, 95, 99; Walter LaFeber, "The Rise and Fall of Colin Powell and the Powell Doctrine", *Political Science Quarterly*, Vol: 124, No: 1, 2009, pp.73, 80-81, 84-90, 92.

George W. Bush'un dış politikaya ilişkin yaklaşımına bakıldığında Jacksoncu geleneği benimsediği görülmektedir. Bush'un 11 Eylül saldırılarına ilişkin algılamasında, yani saldırıların Bush için ne ifade ettiğinde ve buna nasıl bir karşılık verileceğinde³⁸¹, bu bağlamda yeni muhafazakâr dış politika önerilerini benimsemesinde Jacksoncu bakış açısının etkisini görmek mümkündür. Bunu ortaya koymak için önce Jacksoncu geleneğe kısaca değinmek gerekmektedir. Amerikan dış politikasını yönlendiren dört ana düşünce okulundan biri olan Jacksonculuk (diğerleri Jeffersonculuk, Hamiltonculuk ve Wilsonculuktur), adını ABD'nin yedinci başkanı Andrew Jackson'dan almıştır. Mead'a göre, ABD içinde oldukça yaygın bir düşünce olması nedeniyle, Jacksoncu destek olmaksızın uluslararası askeri müdahalelere Amerikan kamuoyunun desteğinin alınabilmesi oldukça zor olmaktadır³⁸².

Seçkinciliğin aksine halkçı ve demokrat olan Jacksonculuk, aile ve toplum yaşamında muhafazakâr, siyasette ise milliyetçidir³⁸³. Bu bağlamda Jacksoncu gelenekte vatanseverlik, bir doktrin olmaktan daha da öte, bir kişinin ailesine olan sevgisine benzer bir duygu olarak büyük öneme sahiptir. Uluslararası yaşamın çatışmacı ve anarşik olduğunu ve öyle olmaya da devam edeceğini savunarak realizm ile benzerlik gösteren Jacksonculuğa göre, ABD böyle bir dünyada ihtiyatlı ve askeri olarak güçlü olmalı, Amerikan diplomasisi ise diğer ülkelerden daha kurnaz, daha etkin ve daha özenli olmalıdır³⁸⁴. Fakat Jacksoncular, yeni muhafazakârlardan ve saldırgan realistlerden farklı olarak, her zaman uluslararası askeri müdahalelerin destekçisi değildirler³⁸⁵. Yeni muhafazakârlardan farklı olarak, Jacksoncular, insani müdahalelere ve uluslararası düzenin korunması için alınan inisiyatiflere sıcak bakmamaktadır³⁸⁶. Ulusal çıkarlara yönelmiş açık bir tehdidin bulunmaması durumunda Jacksoncu düşünce oldukça az saldırgandır³⁸⁷. Ayrıca, realistlerden farklı

³⁸¹ Henry R. Nau ile Yapılan Görüşme, 2009.

³⁸² Walter Russell Mead, **Special Providence: American Foreign Policy and How It Changed the World**, New York, Alfred A. Knopf, 2001, pp.247-248.

³⁸³ Füsün Türkmen, "ABD'nin Dış Politikası: Devamlılık ve Değişim", **Doğu Batı**, Sayı: 32, 2005, s.168.

³⁸⁴ Walter Russell Mead, 2001, pp.245-246.

³⁸⁵ John Moser, "Jacksonian Tradition and the War in Iraq", **Ashbrook Editorials**, May 2004, <http://www.ashbrook.org/publicat/oped/moser/04/jackson.html>, (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2009).

³⁸⁶ John Moser, a.g.m.; Walter Russell Mead, 2001, pp.244-245.

³⁸⁷ Örneğin 1991 Körfez Savaşı, ABD'nin petrol tedarikini güvence altına aldığı için Jacksoncu düşüncenin ilgisini çekmiştir. Zira Jacksoncu düşünceye göre, petrol tedariki, uğrunda savaşılmaya değer kadar önemli bir ulusal çıkarıdır. Saddam Hüseyin'in Kuveyt üzerindeki barbarca amaçlara sahip olduğu iddiası ise Jacksoncular için ne savaşa başvurmayı ne de BM Antlaşması gereği saldırıya uğrayan bir ulusu savunmayı gerektirecek kadar bir önem ifade etmemektedir³⁸⁷. Ayrıca Jacksoncu

olarak, Jacksoncular, ulusal çıkarın yanında ulusal onur için de savaşa başvurabilirler. Zira ulusal onurun bir ulusal çıkar olarak algılanarak korunması için çaba sarfedilmesi inancı Jacksonculuğun en önemli özelliklerinden biridir³⁸⁸. Jacksoncular savaşın ulusal çıkar veya ulusal onur temelinde meşru olduğuna inandıkları zaman ise savaşı en az zararlarla kazanmak için ellerinden geleni yaparlar³⁸⁹.

Amerikan toplumu içinde uluslararası hukuku en az önemseyen grup olan Jacksoncular, Amerikan yönetimlerinin halkın siyasal, ekonomik, kültürel iyiliğine yönelik olarak yaptığı her şeyin meşru olduğuna inanmaktadır³⁹⁰. Kuvvet kullanma konusunda ise, sınırlı savaş kavramından nefret eden Jacksonculara göre³⁹¹, düşman sadece yenilmemeli aynı zamanda pasifize de edilmelidir³⁹². Ayrıca ABD'nin bazen öncül savaşı yapmasında, kötü niyetlerinin açık olması durumunda yabancı yönetimleri yıkmakta ve yabancı liderlere suikast düzenlemekte de sakınca görmemektedirler. Jacksoncuların uluslararası hukuk yaklaşımlarının en önemli özelliği ise, uluslararası yaşamdaki onur yasasını ihlal edenlerin, örneğin barış zamanında sivillere karşı terörist eylemde bulunanların, koruyuculuklarını kaybettikleri ve bir fareden daha fazla önem hak etmedikleri inancıdır. Bu bağlamda Jacksonculara göre iki tip düşman ve iki tip savaş vardır. Birincisi, onurlu bir düşmana karşı onurlu bir biçimde yürütülen savaş, ikincisi ise kirli yöntemlerle savaş yürüten düşmana karşı hiçbir kurala uyma zorunluluğu olmadan yürütülen savaştır. Birinci durumda onurlu düşman kendini belli eder, savaşılamaya başlamadan önce savaş ilan eder, bilinen savaş kurallarına uygun olarak savaşır, işgal altındaki sivillere zarar vermez, savaş esirlerine kötü muamelede bulunmaz. Amerikan iç savaşı buna örnek verilebilir³⁹³. Kendisini tam olarak belli etmeyen, ansızın saldırıda bulunan ve sivilleri hedef alan ikinci tip düşmana karşı

düşünce, ABD'nin eski Yugoslavya'daki sorunlara askeri olarak müdahil olmasına da istekli değildi. Walter Russell Mead, a.g.e., pp.246-247.

³⁸⁸ Walter Russell Mead, a.g.e., p.250.

³⁸⁹ John Moser, 2004. Örneğin, Jacksoncular komünizm tehdidinin büyüklüğüne ve bu tehdidin ancak ABD'nin müttefikleriyle birlikte uzun soluklu savunmacı bir mücadeleye girişmesi durumunda engellenebileceği bir kere ikna olduktan sonra bu inanca ve komünizmle mücadeleye sonuna kadar bağlı kalmışlardır. Walter Russell Mead, a.g.e., p.247.

³⁹⁰ Benjamin Zyla, "Bush's Foreign Policy Revolution: A Radical Change?", p.8, <http://www.cdai.ca/cdai/uploads/cdai/2009/04/zyla05.pdf>, (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2010).

³⁹¹ David M. Kennedy, "The American Way of Power", **The American Prospect**, March 25, 2002, http://www.prospect.org/cs/articles?article=the_american_way_of_power, (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2009).

³⁹² John Moser, 2004.

³⁹³ Walter Russell Mead, 2001, pp.246, 251-252.

verilen savaşa ise 11 Eylül saldırılarından sonra başlatılan terörizme karşı savaş örnek verilebilir³⁹⁴.

Bush'un seçim çalışmaları sırasındaki konuşmalarında³⁹⁵ Jacksoncu geleneğin izlerini görmek mümkündür. Jacksoncu geleneğin en önemli özellikleri olan sıkı vatanseverlik ve milliyetçilik, bu bağlamda da ulusal çıkar ve anavatanın savunulması konuları Bush'un konuşmalarında en fazla göze çarpan unsurlardır. Ulusal çıkarın üzerinde özellikle duran Bush, ulusal çıkarların açıkça belirlenmesi ve dış politikanın ulusal çıkarları korumaya yönelik olması gerektiğini vurgulamıştır. Bush ayrıca, anavatanın savunması üzerinde de çok durmakta, bunun ivedi bir görev olduğunu belirtmekteydi. Ulusun savunması konusunda bir başkanın sağlam bir realist olması gerektiğini belirterek, ulusal güvenliğin sağlanmasına ne kadar büyük önem verdiğinin altını çizmekteydi. Bu bağlamda Jacksoncu geleneğe uygun olarak askeri güce büyük önem veren ve askeri gücün hazırlıklılığının üzerinde duran Bush, Soğuk Savaş koşullarına göre organize edilen ordunun yeni dönemin realiteleri çerçevesinde yeniden organize edilmesi, bunun için de askeri harcamaların artırılması gerektiğini belirtmekteydi. Bush ayrıca, özellikle Irak ve İran'dan gelebilecek saldırılara dikkat çekerek, füze savunma sisteminin anavatanın savunulması açısından arzettiği gerekliliğe değinmiştir.

Bush'un konuşmalarında Jacksoncu gelenekle ilgili yer alan ikinci ve en önemli benzerlik ise, askeri güç kullanımı konusunda ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda her uluslararası sorunda askeri güç kullanılmasını doğru bulmayan Bush, Jacksoncu geleneğe uygun olarak ulusal çıkarların gerektirmediği durumlarda askeri güç kullanılmaması gerektiğine inanmaktaydı. Bush'a göre, amaçlar çok iyi tespit edilerek askeri güç kullanılmalı, amaçları ve sonu belirsiz misyonların yerini iyi tanımlanmış hedeflerin alması gerekmektedir. Bush, Jacksoncu geleneğin en önemli özelliği olan

³⁹⁴ Füsün Türkmen, 2005, s.169.

³⁹⁵ Burada Bush'un seçim çalışmaları sırasında yapmış olduğu beş konuşmadan yararlanılacaktır. Bu konuşma metinleri için Bkz: George W. Bush, "A Period of Consequences", The Citadel, September 23, 1999-a, http://www.fas.org/spp/starwars/program/news99/92399_defense.htm, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2009); George W. Bush, "A Distinctly American Internationalism", Ronald Reagan Presidential Library, Simi Valley, California, November 19, 1999-b, <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/bush/wspeech.htm>, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2009); "The First Gore-Bush Presidential Debate", Amherst: University of Massachusetts, October 3, 2000, <http://www.debates.org/pages/trans2000a.html>, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2009); "The Second Gore-Bush Presidential Debate", Winston-Salem, NC: Wake Forest University, October 11, 2000, <http://www.debates.org/pages/trans2000b.html>, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2009); "The Third Gore-Bush Presidential Debate", Washington University in St.Louis, October 17, 2000, <http://www.debates.org/pages/trans2000c.html>, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2009).

ulusal çıkar ile askeri güç kullanımını da bağdaştırmış, pek çok sorumluluğu bulunan ABD'nin enerjisini ulusal çıkarların gerektirmediği askeri operasyonlarla harcamaması gerektiğini vurgulamıştır. Bu husus Bush'u yeni muhafazakârlar ile saldırgan realistlerden ayıran en önemli unsurlardan biridir.

Bush aslında Amerikan dış politikasının korku üzerine kurulu olamayacağını ve ABD'nin dünyaya müdahil olması gerektiğini savunmuş, ancak bunun dünyadaki her zor soruna cevap vermesi anlamına gelmeyeceğini, kendi önceliğinin kalıcı ulusal çıkarların gerçekleşmesi olduğunu ifade etmişti. Çok sık olmamakla birlikte bazen barış koruma amaçlı askeri güç gönderilebileceğini belirten Bush, demokrasinin yayılması amacıyla askeri güç kullanılmasına ise sıcak bakmamakta, bu bağlamda ulus inşası projelerine karşı çıkmakta, örneğin Haiti'ye asker yollanmasını kaynak israfı olarak nitelendirerek eleştirmekteydi. Bush'un "farklı Amerikan uluslararasılığı" olarak nitelendirdiği bu yaklaşımı, yeni muhafazakârlar ile arasındaki en önemli farklılığı oluşturmaktadır.

2.2.3.1.2. 11 Eylül Sonrası Dönemde Amerikan Dış Politikasında Jacksoncu Gelenek

Bush'un 11 Eylül saldırılarını Jacksoncu bakış açısı ile algılaması, saldırılara karşılık verilirken yeni muhafazakâr politikaları benimsemesinde etkili olmuştur. Önceki sayfalarda yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, Jacksoncu gelenek ile yeni muhafazakârlık arasında oldukça az benzerlik vardır. Ancak bir Jacksoncu olarak nitelendirilebilecek olan Bush, 11 Eylül sonrası dönemde pek çok yeni muhafazakâr politikayı benimsemiş, aktif bir demokrasinin yayılması politikası izlemiştir. Bu noktada ise Jacksonculukta yer alan milliyetçilik, vatanseverlik ve ulusal onur anlayışı devreye girmektedir.

Anavatanın savunulmasına büyük önem veren ve bunu ivedi bir görev olarak nitelendiren bir Jacksoncu olarak Bush için 11 Eylül saldırıları, en fazla önem verdiği dış politika önceliğine yönelen dehşet verici bir olaydı. Dolayısıyla Bush'un bu saldırılara vereceği tepki de oldukça büyük olacaktı. Bu bağlamda Bush'un 11 Eylül saldırılarını Jacksoncu bir bakış açısıyla algıladığı saldırılardan sonraki ilk tepkisinden itibaren görülmektedir. Zira Bush, 2002 yılında verdiği bir röportajda, saldırıları öğrendiği zaman teröristlerin kendilerine bir savaş açtıklarını düşündüğünü, kendisinin

de o anda savaşa girmeye karar verdiğini ifade etmiştir³⁹⁶. Ayrıca saldırılardan sonraki ilk açıklamasında oldukça milliyetçi bir ton kullanmış ve ulusal bütünlüğünün üzerinde durmuştur. Saldırıların Amerikan ulusunu kaosa sürüklemeyi ve kabuğuna çekilmeyi amaçladığını, ancak ülkelerinin halen ayakta olduğunu ifade eden Bush, saldırıların en yüksek binaların temellerini sarsabileceğini fakat Amerika'nın temellerine dokunamayacağını belirtmiştir³⁹⁷. 11 Eylül saldırılarını teröristlerin ABD'ye savaş ilanı olarak gören Bush, yine Jacksoncu bir dil kullanarak, tarihe karşı sorumluluklarının bu saldırılara karşılık vermek olduğunu söylemiştir³⁹⁸. Bu retorik, popülist ve milliyetçi Jacksoncu geleneğin bir yansımasıydı³⁹⁹. Bu retoriğe uygun olarak da, saldırıları El-Kaide'nin gerçekleştirdiğine yönelik yaygın kanı oluşunca Afganistan savaşı gerçekleştirilmiştir.

Afganistan'da Taliban yönetimi devrilip ülkenin kontrolü ABD'nin eline geçtikten sonra, yeni bir terörist saldırının yaşanmaması için daha ne gibi adımlar atılması gerektiği konusunda tartışmalar başlamış, yeni muhafazakârların etkisiyle, terörizme destek veren ülkeler ve kitle imha silahları sorunu gündeme gelmişti⁴⁰⁰. Nitekim Bush da, 11 Eylül saldırılarından sonraki ilk açıklamasında, teröristler ile onları topraklarında barındıran devletler arasında bir fark gözetmediklerini ifade etmişti⁴⁰¹. Bush ayrıca, terörizme karşı savaşın teröristlerin tasarrufuyla ve seçtiği zamanda başladığını, ancak kendilerinin seçtiği zamanda sona erdirileceğini belirtmişti⁴⁰². Bu da Jacksoncu bakış açısıyla yapılan bir tespitti. Aslında Jacksoncular uluslararası angajmana ve uzun süreli askeri müdahalelere fazla eğilimli değillerdi. Bu açıdan düşünüldüğünde en makul olanı, Afganistan savaşından sonra yeni askeri inisiyatiflere girişmemektir. Fakat Jacksoncu gelenekte yer alan onur yasasına göre, bir savaşın ulusal çıkar veya ulusal onur temelinde meşru olduğuna bir kere inanıldığı zaman düşmanın yenilmesi amacına sonuna kadar bağlı kalınmalıydı. Bu noktada ise

³⁹⁶ Bob Woodward, 2005, s.17.

³⁹⁷ "Statement by the President in His Address to the Nation", 2001.

³⁹⁸ George W. Bush, "National Day of Prayer and Remembrance for the Victims of the Terrorist Attacks on September 11, 2001", Washington National Cathedral, September 14, 2001, <http://www.opm.gov/guidance/09-14-01gwb.htm>, (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2009).

³⁹⁹ Henry R. Nau ile Yapılan Görüşme, 2009.

⁴⁰⁰ James M. Goldgeier ile Yapılan Görüşme, 2009; John Samples, "The Rise and Fall of Conservative Reform in the United States: George W. Bush and the Transformation of the Reagan Legacy", *Asia-Pacific Review*, Vol: 11, No: 2, 2004, p.99; Martin Durham, 2004, p.259.

⁴⁰¹ "Statement by the President in His Address to the Nation", September 11, 2001.

⁴⁰² George W. Bush, "National Day of Prayer and Remembrance for the Victims of the Terrorist Attacks on September 11, 2001".

teröristlerin ve teröristlere destek verenlerin dünyanın neresinde olursa olsun ortadan kaldırılması gerektiği düşüncesi devreye girmiştir. 11 Eylül saldırılarıyla büyük bir eylem gerçekleştiren teröristlerin şimdi de haydut devletlerden kitle imha silahları sağlayarak daha büyük bir saldırı gerçekleştirebileceği varsayımı Bush'un bakış açısına oldukça uygun bir yaklaşım olmuştur⁴⁰³. Daha önceden beri Saddam Hüseyin yönetiminin devrilmesini amaçlayan yeni muhafazakârlar, Bush'un bu bakış açısını ve 11 Eylül saldırılarına ilişkin algılamalarını bu amacı gerçekleştirmek için bir fırsat olarak görmüşlerdir.

Önceki sayfalarda ifade edildiği gibi, benimsemiş olduğu Jacksoncu geleneğe aykırı olarak, Bush, 11 Eylül saldırılarından sonra demokrasinin yayılması konusunda yeni muhafazakârların dilini kullanmaya başlamış ve rejim değişikliği ve ulus inşası projelerine girişmiştir. Zira bu bakış açısına göre, yeniden bir terörist saldırıyla karşılaşmamak için teröristlere destek veren rejimlerin ortadan kalkması, bundan sonra oluşacak güç boşluğundan yararlanarak tekrar aynı nitelikte rejimlerin başa gelmesini engellemek için demokratik rejimlerin tesis edilmesi gerekmektedir. Bu şekilde Taliban ve El-Kaide güçlenerek yeniden bu ülkelerde üs elde edemeyecekti⁴⁰⁴. Saddam Hüseyin rejiminin devrilerek yerine demokratik bir yönetimin getirilmesinin ise bunun için iyi bir başlangıç ve diğer otoriter yönetimlerin demokratikleştirilmesi için bir model olacağı düşünülmüştü. Bush'un İslam dünyasında demokrasinin yayılmasına ilişkin bu düşünceleri benimsemesinde, hem Jacksoncu bakış açısında yer alan düşmanın pasifize edilmesi gerektiği inancının hem de önceki bölümde kısaca belirtilen dünyada iyilik ve kötülük arasında bir mücadelenin bulunduğu ve iyiliği yayarak dünyayı şeytani kötülüklerden kurtarmanın ABD'nin görevi olduğuna ilişkin dini ve dönüşümcü görüşlerinin de etkili olduğunu unutmamak gerekmektedir⁴⁰⁵.

Bush yönetiminin terörizmle mücadeleye yönelik askeri gücü temel alan yaklaşımının, özellikle de bunun en önemli yansıması olan Irak savaşının uluslararası hukuktaki meşruiyetine ilişkin eleştirilere rağmen Bush'un geri adım atmamasında da Jacksoncu gelenekteki meşruiyet anlayışı etkili olmuştur. Nitekim Jacksoncu geleneğe göre sivillere karşı terörist eylemde bulunarak ve bu eylemi destekleyerek kirli

⁴⁰³ Henry R. Nau ile Yapılan Görüşme, 2009.

⁴⁰⁴ Henry R. Nau ile Yapılan Görüşme, 2009; John Samples, 2004, p.99.

⁴⁰⁵ Andrew Bacevich and Elizabeth Prodromou, "God Is Not Neutral: Religion and U.S. Foreign Policy After 9/11", *Orbis*, Winter 2004, p.46; George W. Bush, "National Day of Prayer and Remembrance for the Victims of the Terrorist Attacks on September 11, 2001".

yöntemlerle savaş yürütenlere karşı bir savaş yürütürken hiçbir kurala uyma zorunluluğu bulunmamaktadır. Ayrıca Jacksoncu gelenekte var olan ön alıcı savaşlar yapmasının ve kötü niyetlerinin açık olması durumunda yabancı yönetimleri yıkmanın yanlış bir tarafının bulunmadığı inancı da bu eylemlerin meşruiyeti hakkındaki eleştirilerin Bush tarafından çok fazla dikkate alınmamasına neden olmuştur⁴⁰⁶. Dolayısıyla bu eylemlerin uluslararası hukuka uygun olmadığı iddialarının, Bush'un uluslararası hukuk düzenine şüpheyle yaklaşan Jacksoncu bakış açısı için bir geçerliliği yoktu.

2.2.3.2. George W. Bush Yönetiminin Dış Politikasında Saldırgan Realizm

2.2.3.2.1. Saldırgan Realizm ve Donald Rumsfeld-Dick Cheney

Donald Rumsfeld ve Dick Cheney, dış politika yaklaşımları bakımından saldırgan realist (offensive realist) olarak tanımlanabilir. Geçmişteki söylem ve uygulamalarına bakıldığında, yönetim kademelerinde uzun yıllar görev yapan her iki siyasetçiyi saldırgan realist olarak tanımlamak için pek çok veriye rastlanılabilir⁴⁰⁷. Gerek 11 Eylül saldırılarının her iki siyasetçi üzerinde oluşturduğu etkiyi, gerekse de saldırılar karşısında izlenecek politikaya ilişkin fikirlerinin oluşumunu ve yeni muhafazakâr dış politika önerilerini benimsemelerini anlayabilmek için bu bakış açısının dikkate alınması gerekmektedir⁴⁰⁸.

Bu bağlamda öncelikle saldırgan realizme değinmek gerekmektedir⁴⁰⁹. Uluslararası sistemin anarşik bir yapıda olduğu, her devletin doğal olarak bir miktar saldırgan askeri güce sahip olduğu ve bu gücü diğer devletlere karşı kullanma potansiyelinde olduğu, devletlerin diğer devletlerin kendilerine karşı saldırgan askeri

⁴⁰⁶ Benjamin Zyla, a.g.m., p.10.

⁴⁰⁷ Henry R. Nau ile Yapılan Görüşme, 2009.

⁴⁰⁸ Burada Rumsfeld ve Cheney'nin saldırgan realist olarak nitelendirilmesinden, 11 Eylül sonrası dönemde her iki siyasetçinin savunduğu görüşler ile saldırgan realist teorisyenlerin savunduğu görüşlerin aynı olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Örneğin, saldırgan realizmin öncüsü olarak kabul edilen John Mearsheimer, Irak savaşını gereksiz bir savaş olarak nitelendirmektedir. Mearsheimer'in bu konudaki görüşü için Bkz: John J. Mearsheimer and Stephen M. Walt, "An Unnecessary War", **Foreign Policy**, January-February 2003, pp.51-59.

⁴⁰⁹ Jack L. Snyder'in 1991 yılında yayınlanan "Myths of Empire" başlıklı çalışmasıyla saldırgan ve savunmacı realizm arasında yaptığı ayırdan beri bu iki kol arasındaki tartışma realist okulun en önemli konusu haline gelmiştir. Jack Snyder, **Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition**, Ithaca and London: Cornell University Press, 1991. Realizmin her iki kolu arasındaki ayrışmanın temelinde devletlerin anarşik uluslararası sistemde nasıl davranacakları, güvenliklerini mi yoksa güçlerini mi artırmaya çalışacakları, yani gücün bir araç mı yoksa bir amaç mı olduğu konusundaki varsayımları yatmaktadır. Liu Feng and Zhang Ruizhuang, "The Typologies of Realism", **Chinese Journal of International Politics**, Vol: 1, 2006, p.123.

güç kullanıp kullanmayacağı konusunda hiçbir zaman kesin bir kanıya sahip olamayacakları, varlıklarını devam ettirmenin devletlerin en öncelikli amaçları olduğu saldırgan realizmin temel varsayımlarıdır. Saldırgan realistlere göre, her devletin diğer devletlere saldırarak kabiliyete sahip olması nedeniyle devletler birbirlerine şüphe ile bakarlar. Devletleri diğer devletlerin saldırısından kurtaracak bir üst otoritenin olmadığı uluslararası sistemde her devlet diğer devletlerin saldırısına açıktır. Dolayısıyla da her devlet kendi güvenliğini sağlamak zorundadır. Bu ortamda ittifaklar da geçici niteliktedir⁴¹⁰.

Saldırgan realistler de devletlerin güvenlik ikilemini minimuma indirebilmek için işbirliği yapabileceğini ve bir uluslararası düzen inşa edebileceğini kabul etseler de, büyük güçlerin her zaman güçlerini rakiplerinin karşısında arttırmak için fırsat aradığını savunurlar⁴¹¹. Zira saldırgan realistler, dünya politikasında statükocu güçlere nadiren rastlandığını, çünkü uluslararası sistemin devletleri güçlerini artırma fırsatı aramaya yönelttiğini, çünkü devletler için güvenliğini sağlamanın en mantıklı yolunun bu olduğunu, dolayısıyla da devletlerin nihai amacının sistemin hegemonu olmak olduğunu savunmaktadır. Saldırgan realizme göre hegemonya, bir devletin sistemdeki bütün devletlere tahakküm ettiği, sistemdeki tek süper güç haline geldiği, hiçbir devletin bu devlete saldırarak kadar büyük askeri güce sahip olmadığı bir durumdur⁴¹².

Bu bağlamda devletler rakipleri karşısındaki güçlerini artırarak güç dengesini kendi lehlerine değiştirmeye çalışırlar. Bu durum dikkate alındığında, büyük güçler her zaman revizyonist amaçlara sahiptir ve maliyetinin katlanılabilir olduğuna inandıklarında bu amaçlar için güç kullanacaklardır. Daha fazla güce ulaşma arzusu, bu devlet nihai amacı olan hegemon konumuna erişene kadar ortadan kaybolmamaktadır. Ancak güç dengesinde yaşanacak değişim rakiplerinin güçlerini artırmasını sağlıyorsa, söz konusu büyük güç bu sefer güç dengesini korumaya çalışacaktır⁴¹³.

Hem saldırgan realistler hem de yeni muhafazakârlar güç dengesine ve uluslararası meşruiyete çok fazla önem vermeyerek askeri gücün dış politikada sık

⁴¹⁰ John Mearsheimer, **The Tragedy of Great Power Politics**, New York and London: W. W. Norton & Company, 2001, pp.30-33.

⁴¹¹ Carlos L. Yordan, "America's Quest for Global Hegemony: Offensive Realism, the Bush Doctrine, and the 2003 Iraq War", **Theoria: A Journal of Social and Political Theory**, Vol: 53, Issue: 110, August 2006, p.127.

⁴¹² John Mearsheimer, 2001, pp.21, 40.

⁴¹³ John Mearsheimer, a.g.e., pp.2-3, 34.

başvurulan bir araç olmasından yanadır. Burada saldırgan realistler, güvenliği sağlamanın en iyi yolu daha fazla güç elde ederek güç dengesini kendi lehlerine değiştirmek olduğu düşüncesiyle, daha fazla güç elde etmek amacıyla askeri güç kullanılmasını savunmaktadır. Demokrasinin yayılması amacıyla güç kullanılmasına karşı olmamakla birlikte, özel önem de vermezler. Yeni muhafazakârlar ise, saldırgan realistlerden de ileri giderek, askeri gücün demokrasinin yayılması ve dünyanın dönüştürülmesi amacıyla da kullanılmasını savunmaktadır. Yeni muhafazakârlara göre daha fazla güç elde edilmesi, yani ABD'nin hegemon konumunu koruması veya güçlendirmesi güvenliği sağlamak için yeterli değildir. Sahip olunan güç Amerikan değerlerinin yayılması amacıyla kullanıldığında hem hegemonyanın devamı garanti altına alınmış olacak hem de Amerikan ulusunun güvenliği sağlanacaktır⁴¹⁴.

Yönetim kademelerinde uzun yıllar görev yapan Donald Rumsfeld ve Dick Cheney'nin 1960'lardan itibaren savunduğu düşünceler, söylem ve uygulamaları incelendiğinde her iki siyasetçiyi saldırgan realist olarak tanımlamaya yardımcı olacak pek çok unsur bulunabilmektedir. Kongre üyesi olarak veya yönetim kademelerinde pek çok görev alan Rumsfeld'in bu dönemlerdeki uygulamaları, 11 Eylül sonrası dönemde de oldukça sık karşılaşılan sertlik yanlısı, askeri güce büyük önem veren, güç dengesinin korunması yerine ABD'nin nispi gücünü artırmayı hedefleyen ve ABD'nin askeri olarak bir rakibinin bulunmadığı bir dünya yaratmayı amaçlayan bir dış politika yaklaşımına sahip olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda Rumsfeld, 1963 yılında Dışişleri Bakanlığını son dönemlerde SSCB ve Macaristan yönetimleriyle dostça ilişkiler geliştirmekle eleştirerek, 1964 yılında ise ABD'nin SSCB'ye buğday satmasına ilişkin anlaşmayı son yıllarda yapılan en büyük hata olarak nitelendirerek Moskova ile uzlaşmaya dayalı ilişkiler geliştirmeye ve bu şekilde güç dengesini korumaya yönelik adımlara karşı çıkmaktaydı⁴¹⁵.

Bu yaklaşım özellikle Rumsfeld'in Savunma Bakanı olarak görev yaptığı dönemde (1975-1977) kendini daha iyi hissettirmiştir. Savunmacı realist olarak tanımlayabileceğimiz Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'ın SSCB'nin göreceli pozisyonun güçlenmesini engellemek için yumuşama politikası yoluyla güç dengesini ve istikrarı korumaya yönelik bir dış politikayı hayata geçirmeye çalıştığı bu

⁴¹⁴ Henry R. Nau ile Yapılan Görüşme, 2009.

⁴¹⁵ Midge Decter, **Rumsfeld: A Personal Portrait**, New York: Harper Collins Publishers Inc., 2003, pp.40-41.

dönemde⁴¹⁶, Rumsfeld'in başını çektiği ve içinde Dick Cheney ve Paul Wolfowitz'in de bulunduğu şahin kanat daha sınırlı bir vizyon geliştirilmesi ve SSCB ile uzlaşma kanallarının açılması görüşüne karşı çıkmaktaydı⁴¹⁷. Yani Rumsfeld, güç dengesinin ABD aleyhine değişmesine karşı, Amerikan dış politikasını değişen güç dengesine uyarlamak yerine, saldırgan realizme uygun olarak savunma harcamalarında artış yapılması⁴¹⁸ ve yeni silah sistemlerinin geliştirilmesi yoluyla ABD'nin nispi gücünün artırılmasını ve güç dengesinin yeniden ABD lehine değiştirilmesini savunmaktaydı⁴¹⁹. Bu bağlamda Rumsfeld, yumuşamayı engellemek ve SSCB'ye karşı Amerikan politikasını sertleştirmek için elinden geleni yapmış, Moskova ile silahların kontrolü ile ilgili anlaşmalara ve diğer düzenlemelere karşı çıkmış, Kissinger'in SALT II görüşmeleri çabalarını işlemez hale getirmeyi başarmıştır. Nitekim SALT II Antlaşması ancak 1979 yılında, Jimmy Carter'in başkanlığı döneminde imzalanabilmiştir⁴²⁰.

1977 yılında bakanlıktan ayrıldıktan sonra uzun bir süre Amerikan yönetimlerinde ön planda yer almayan Rumsfeld, zaman zaman kısa süreli görevler üstlenmiştir. Burada Rumsfeld'in dış politika yaklaşımını ortaya koyması bakımından 1998 ve 2000-2001 yıllarında başkanlığını yaptığı komisyonlar tarafından hazırlanan raporlar önem arz etmektedir⁴²¹. Bu komisyonların başkanlığını yaptığı için bu raporların Rumsfeld'in görüşlerini yansıttığı söylenebilir. Balistik füze tehdidine ilişkin komisyon raporunda⁴²², Kuzey Kore, İran ve Irak gibi haydut devletler tarafından yöneltilen balistik füze ve nükleer silah tehdidine dikkat çekilmesinin

⁴¹⁶ Andrew Cockburn, **Rumsfeld: His Rise, Fall and Catastrophic Legacy**, New York: Scribner, 2007, p.21; James Mann, 2004, p.77.

⁴¹⁷ James Mann, a.g.e., p.78.

⁴¹⁸ Andrew Cockburn, 2007, pp.38-40; Rowan Scarborough, **Rumsfeld's War: The Untold Story of America's Anti-Terrorist Commander**, Washington, D.C.: Regnery Publishing Inc., 2004, p.83.

⁴¹⁹ Midge Decter, 2003, p.73.

⁴²⁰ Andrew Cockburn, 2007, pp.21, 38, 52. Rumsfeld'in SALT II görüşmelerini engellemesinin, Ford'un Kasım 1976'da yapılan başkanlık seçimlerini askeri harcamalarının azaltılması ve yeni silah sistemlerinin geliştirilmesi çalışmalarının askıya alınması vaadinde bulunan Jimmy Carter karşısında kaybetmesinde oldukça önemli olduğu kabul edilmektedir.

⁴²¹ Bunlar Ocak-Haziran 1998 arasında ABD'ye karşı yönelebilecek olan balistik füze tehdidinin boyutu hakkında araştırma yapmak amacıyla Kongre tarafından kurulan ve Paul Wolfowitz'in de üyelerinden biri olduğu "ABD'ye Karşı Balistik Füze Tehdidinin Değerlendirilmesi Komisyonu" (Commission to Assess the Ballistic Missile Threat to the United States) ve 2000 yılında kurulan ve hazırladığı raporu 11 Ocak 2001'de Kongre'ye sunan Uzay'da Ulusal Güvenliğin Yönetiminin ve Organizasyonunun Sağlanması Komisyonu'dur (Commission to Assess National Security Space Management and Organization). Midge Decter, 2003, p.105.

⁴²² "Executive Summary of the Report of the Commission to Assess the Ballistic Missile Threat to the United States", July 15, 1998, <http://www.fas.org/irp/threat/bm-threat.htm>, (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2009).

yanında, Rusya ve Çin'in ABD'ye düşman ülkelere füze teknolojisi sağlamak suretiyle de tehdit oluşturduğunun vurgulanmasının ve özellikle Washington ile Pekin arasında önemli çatışma potansiyelleri bulunduğu belirtilmesi oldukça önemlidir. Raporla, balistik füze tehdidinin hayata geçmesinin engellenmesi için, füze savunma sistemi projesi kastedilerek, Amerikan savunma sistemlerinin güçlendirilmesi tavsiyesinde bulunulmuştur.

Benzer şekilde, ABD'nin uzay varlıklarının savunmasız olduğunun ve uzayda Pearl Harbour benzeri bir saldırıya maruz kalabileceğinin belirtildiği uzayda ulusal güvenliğin sağlanmasına ilişkin komisyon raporunda ise⁴²³, Amerikan yönetimine uzay merkezli silahlara karşı caydırıcılık ve savunma için daha fazla uzay yetenekleri geliştirmesi, bu bağlamda gerekirse uzay silahları yerleştirmesi, bunun için de mevcut silahların kontrolü yükümlülüklerini (ABM Antlaşması kastedilerek) yeniden gözden geçirmesi tavsiyesinde bulunmuştur. Bu rapor da güç dengesinin değiştirilerek ABD'nin nispi askeri gücünün artırılmasını amaçlamaktaydı. Bütün bunlardan Rumsfeld'in mevcut güç dengesinden memnun olmadığını ve ABD'nin nispi gücünü artırmayı temel amaç olarak gören ve özellikle Avrasya, Asya-Pasifik ve Ortadoğu'daki güç dengesini ABD lehine değiştirmek isteyen, bunun için de çatışmacı politikalar izlemekten kaçınmayan saldırgan realist bir bakış açısına sahip olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür.

Cheney ise, 1969'da, Rumsfeld'in İktisadi İmkânlar Bürosu (Office of Economic Opportunity) başkanlığı sırasında başkan yardımcısı olarak Amerikan yönetimindeki ilk görevine başlamış, 1989 yılında savunma bakanı oluncaya kadar hep Rumsfeld'in ekibinde ve daha arka planda çalışmıştır⁴²⁴. Dolayısıyla Cheney'nin Amerikan askeri gücü, SSCB'ye yönelik politika ve silahların kontrolü müzakereleri konusunda Rumsfeld ile benzer düşüncelere sahip olduğu söylenebilir. Zira Cheney de, bir saldırgan realist olarak, mesleki kariyeri boyunca savunma harcamalarının artırılmasını ve yeni silah sistemlerinin geliştirilmesini savunmuştur. Cheney ayrıca, Mikhail Gorbaçov'un başa gelmesinden sonra SSCB'de başlayan dönüşüme en fazla

⁴²³ "Commission Warns U.S. Space Assets Vulnerable", <http://www.armscontrol.org/print/819>, (Erişim Tarihi: 29 Aralık 2009).

⁴²⁴ Cheney'nin Amerikan yönetiminde yapmış olduğu görevler hakkında bilgi için Bkz: Nicholas Lemann, "The Quiet Man", **The New Yorker**, May 7, 2001, http://web.archive.org/web/20040918102730/http://www.newyorker.com/archive/content/?040906fr_arc_hive06, (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2009).

şüpheyile yaklaşan kişi olmuştur⁴²⁵. Hatta bu konuda George H. W. Bush yönetimi içinde bir bölünme olmuş, savunmacı realist olarak tanımlayabileceğimiz Brent Scowcroft'un yönetimindeki Ulusal Güvenlik Konseyi Gorbaçov yönetimini desteklerken, Cheney yönetimindeki Savunma Bakanlığı Gorbaçov'a güvenmemekte ve Boris Yeltsin'i desteklemekteydi⁴²⁶.

Bunun da ötesinde, Cheney, yaşanan dönüşüm süreciyle Komünist Parti'nin ortadan kalkmasından sonra da tehdidin devam edeceğini savunarak, SSCB'nin dağılmasından bir yıl kadar kısa bir süre önce bile, 1990 yılında, bu ülkenin yeni askeri teknolojiler ele geçirerek mevcut durumdan daha tehlikeli bir konuma erişebileceğini düşünmekte ve Kongre'den gelen savunma harcamalarının azaltılması taleplerine karşı çıkmaktaydı. Cheney ayrıca, Amerikan dış politikasına ilişkin pek çok konuda da sert bir politika izlenmesinden taraftar olarak saldırgan realizmin özelliklerini yansıtmıştır. Hatta daha şahin fikirleriyle bilinen Wolfowitz'den bazı konularda daha katı bir tutum sergilemiştir. Örneğin, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Pentagon içinde Wolfowitz'in başını çektiği bir grup Kuzey Kore'ye yönelik politikanın yumuşatılması yönünde taleplerde bulunmuş, fakat Wolfowitz'in tüm ikna çabalarına rağmen Cheney bir politika değişikliğinden yana olmamıştır⁴²⁷. Bu bağlamda Cheney'nin de sertlik yanlısı, ABD'nin nispi gücünü artırmayı hedefleyen ve ABD'nin askeri olarak bir rakibinin bulunmadığı bir dünya yaratmayı amaçlayan bir saldırgan realist olduğu söylenebilir.

Cheney'nin saldırgan realist yaklaşımı Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle ortaya çıkan Körfez Krizi sırasında da ortaya çıkmıştır. Kriz sırasında Genelkurmay Başkanı Colin Powel Kuveyt için Irak ile savaşılmasına değmeyeceğini savunurken, Cheney, yardımcısı Wolfowitz ile birlikte, Kuveyt'e sahip olması durumunda Irak'ın önemli bir petrol gücü olacağını savunarak Başkan George H. W. Bush'un savaş kararı almasından etkili olmuştur. Bunun da ötesinde, Cheney, Kongre'nin bu savaşı onaylamayacağını ileri sürerek savaşın Kongre'nin onayını beklemeden başlatılması gerektiğini savunmuş, ancak Bush Kongre'nin onayını beklemiştir⁴²⁸.

⁴²⁵ James Mann, 2004, pp.97, 201.

⁴²⁶ Nitekim 2000 yılında verdiği bir röportajda, eski Sovyet coğrafyasındaki dönüşüm sürecine ilişkin o dönemdeki endişelerini yeniden dile getirmiş ve özellikle Rusya'nın büyük nükleer güce sahip olmasının bu dönüşüm sürecini daha da önemli kıldığını belirtmiştir. Nicholas Lemann, 2001.

⁴²⁷ James Mann, 2004, pp.200-203.

⁴²⁸ James Mann, 2004, p. 184-185, 189.

1992 yılında Cheney'nin direktifiyle Wolfowitz tarafından hazırlanan ve Ocak 1993'te resmîyet kazan "1990'lar İçin Savunma Stratejisi: Bölgesel Savunma Stratejisi" ise, gerek Cheney'nin saldırgan realist bakış açısını ortaya koyması bakımından gerekse de saldırgan realistlerle yeni muhafazakârlar arasındaki benzerlikleri göstermesi bakımından büyük önem arz etmektedir. Basına sızan ve tezin önceki sayfalarında ayrıntılarına değinilen belge (Savunma Planlama Rehberi taslağı) gelen tepkiler nedeniyle yumuşatıldığı⁴²⁹ için, belgenin her iki versiyonunun da Cheney'nin düşünce yapısını yansıttığı söylenebilir. Cheney bu belgenin en çok tepki çeken unsuru olan ABD için hayati önem arz eden bölgelerin düşman bir gücün kontrolüne geçmesini önleme amacının önemine 2000 yılında verdiği röportajda yeniden vurguda bulunarak yedi yıl önce hazırlanan ve onca eleştiri alan bu belgeye sahip çıkmıştır. Aynı röportajda Cheney, Anti Balistik Füze Antlaşması'nın koyduğu sınırlamaların giderek büyüyen balistik füze tehdidiyle mücadele etmelerini engellediğine de dikkat çekerek, olası bir füze saldırısına karşı dünyanın her yerine füze savunma sistemleri inşa edilmesi gerektiğini belirtmiştir⁴³⁰.

2.2.3.2.2. 11 Eylül Sonrası Dönemde Amerikan Dış Politikasında Saldırgan Realizm

Rumsfeld ile Cheney'nin dış politikaya ilişkin geçmiş söylem ve uygulamalarından örnekler vererek saldırgan realist olduğunu ortaya koyduktan sonra, 11 Eylül saldırılarının bu kişilerin dış ve savunma politikalarına yaklaşımlarına olan etkileri üzerinde durmak gerekmektedir. Hem Rumsfeld hem de Cheney Amerikan hegemonyasının askeri güç temelinde yeniden inşasına yönelik fikirlere 11 Eylül öncesi dönemde de sahip olmakta, yeni muhafazakârların pek çok tespit ve politikasını benimsemekte, nitekim YAYP'nin İlkeler Bildirgesi'ne pek çok yeni muhafazakâr ile birlikte imza atmaktaydı⁴³¹. Bu bağlamda 11 Eylül saldırıları bir yandan terörizm,

⁴²⁹ İkinci versiyonda kolektif eylemin önemine vurgu yapılarak önceki versiyondaki geçici koalisyonlardan bahsedilmemiş, büyük tepki çeken NATO'nun rolünü zayıflatacak şekilde sadece Avrupalı güvenlik düzenlemelerinin ortaya çıkmasının engellenmesi gerektiği ifadesi ile ABD'nin Doğu Asya ve Pasifik'ten çekilmekte aceleci davranması halinde Amerikan müttefiki olan Japonya'nın ve hatta Güney Kore'nin bile bölgede istikrarı tehlikeye atıcı bir rol oynayabileceği endişesi çıkarılmıştır. Secretary of Defense Dick Cheney, **Defense Strategy for 1990s: The Regional Defense Strategy**, January 1993, www.informationclearinghouse.info/pdf/naarpr_Defense.pdf, (Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2009).

⁴³⁰ Nicholas Lemann, 2001.

⁴³¹ "Statement of Principles", 1997.

haydut devletler ve kitle imha silahları tehdidini gündemin üst sıralarına çıkararak bu konudaki tehdit algılamalarını artırmış, bir yandan da bu tehditlere karşı daha önce önerilen politikaların uygulanması için uygun bir ortam yaratmış, böylece Rumsfeld ve Cheney değişik amaçlarla da olsa yeni muhafazakârlar ile birlikte savundukları başta haydut devletlere karşı askeri güç kullanılması olmak üzere pek çok görüşü hayata geçirmek için harekete geçmiştir⁴³².

Bu bağlamda Rumsfeld, 11 Eylül öncesi dönemde de Irak ve kitle imha silahları sorununu yönetim içinde gündeme getirmeye çalışmaktaydı⁴³³. Nitekim 11 Eylül saldırıları yaşanmadan önce Senato'da yapmış olduğu bir konuşmada, haydut devletlerin saldırgan eylemleri karşısında bu devletlerin komşularını işgaline (Irak'ın Kuveyt'i işgali gibi) göz yummak, nüfusu yoğun Batı şehirlerini riske atmak ya da ön alıcı (preemptive) eyleme geçmek gibi üç seçenekleri bulunduğunu ifade eden Savunma Bakanı Rumsfeld, bunlardan sonuncusunu seçerek bu tehditlere daha ortaya çıkmadan müdahale edilmesi gerektiğini savunmuştur⁴³⁴. Böylece Rumsfeld'in bu tehdide karşı bir saldırı söz konusu olmadan bile askeri güç kullanılarak müdahalede bulunulmasını savunması yeni muhafazakâr dış politika vizyonunun hayata geçmesi için ümit vermekteydi⁴³⁵. Nitekim YAYP'nin Irak'ta rejim değişikliği için 1998 yılında Clinton'a gönderdikleri mektupta Rumsfeld'in de imzası vardı⁴³⁶. Bundan, 11 Eylül saldırılarının haydut devletler konusunu ve ön alıcı eylem konseptini gündeme getirmek için Rumsfeld'e bir gerekçe sunduğu ileri sürülebilir.

Rumsfeld'in Irak'ta yapılan silah denetimlerine ilişkin şüpheli yaklaşımı 11 Eylül saldırılarından sonra iyice artmıştır. Nitekim yukarıda bahsi geçen Senato'daki konuşmasından yaklaşık altı ay sonra Başkan Bush'un şer ekseni tanımlamasını yapması, Rumsfeld'in 11 Eylül sonrası değişimdeki rolünü açıkça ortaya

⁴³² John M. Owen ile Yapılan Görüşme, 2009.

⁴³³ Philip Zelikow ile Yapılan Görüşme, 2010.

⁴³⁴ Rumsfeld, bu konuşmasında haydut devletleri de tanımlamıştır. Rumsfeld'e göre haydut devletler, kitle imha silahları üretme programları diplomatik çabalarla durdurulamayan, uluslararası normlarla ve silahların kontrolü rejimleriyle sınırlanamayan, Soğuk Savaş dönemindeki gibi nükleer silahları kullanma tehdidiyle caydırılmayan, oldukça farklı nitelikte rejimler olarak tanımlamıştır. "Prepared Testimony of US Secretary of Defense Donald H. Rumsfeld", United States Senate, Armed Services Committee, 21 June 2001, http://www.senate.gov/-armed_services/statemnt/2001/010621_rumsfeld.pdf, (Erişim Tarihi: 3 Nisan 2010).

⁴³⁵ "Profile: Washington Hawk Donald Rumsfeld", **BBC News**, March 3, 2003, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/2247256.stm>, (Erişim Tarihi: 2 Nisan 2010).

⁴³⁶ "Letter to President Clinton on Iraq", January 26, 1998, <http://resisttyranny.com/pnac/web.archive.org/web/20061002100804/www.newamericancentury.org/iraqclintonletter.htm>, (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2010).

koymaktadır⁴³⁷. Nitekim Rumsfeld, 11 Eylül saldırıları yaşanır yaşanmaz terörist saldırılara karşılık olarak Irak'a saldırılması ihtimalini düşünmeye başlamış⁴³⁸ ve bu konuyu yardımcısı Wolfowitz ile değerlendirmiştir. Ertesi gün ise, 12 Eylül'de, terörist saldırıların Irak'a karşı harekâta başlamak için bir "fırsat" yaratıp yaratmadığı sorarak, terörizmle mücadelede hedefin sadece El-Kaide mi olacağı yoksa genel olarak terörizm mi olacağı konusunu yönetim içinde tartışmaya açmıştır. Bush'un işe El-Kaide ile başlamaları gerektiği, yeni eylemlerin ise Afganistan'da başarılı olmaları durumunda gündeme alınabileceğini söylemesine rağmen, Rumsfeld, yardımcısı Paul Wolfowitz ile birlikte, 11 Eylül saldırılarının yarattığı konjonktürden yararlanarak vakit kaybetmeden Irak'a da saldırılması gerektiğini savunmuştur⁴³⁹. Rumsfeld'in bu istekliliği ise, 1990'lardan beri Irak'ta rejim değişikliğini savunan yeni muhafazakârların görüşleri ile paralellik arzemiş, dolayısıyla yeni muhafazakâr dış politika vizyonunun hayata geçmesi için destek oluşturmuştur. Bunun yanında, Rumsfeld'in Irak'ın işgali sonrası oluşan kaos ve şiddet ortamıyla ilgili yöneltilen eleştirilere ilişkin olarak, özgür halkların hata yapmakta, suç işlemekte ve kötü şeyler yapmakta özgür olduklarını ifade ederek ABD'nin ayrıcalıklı pozisyonuna atıfta bulunması da yeni muhafazakârlar ile sahip olduğu bir başka benzerliği ortaya koymaktadır⁴⁴⁰.

Bush'un büyük tepki çeken ön alıcı eylem konseptinin öncülerinden biri olan Rumsfeld, uluslararası meşruiyet tartışmalarına neden olan gönüllüler koalisyonu yaklaşımının da öncülüğünü yapmıştır⁴⁴¹. Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın Irak'a saldırımları durumunda 11 Eylül saldırıları sonrasında terörizme karşı oluşturulmuş olan koalisyonun dağılacağı uyarısına karşılık, Rumsfeld, Irak konusunda koalisyonun kabul edemeyeceği her sav için yeni bir koalisyonun bulunduğunu belirterek gönüllüler koalisyonu düşüncesinde ısrar etmiştir⁴⁴². Rumsfeld aynı şekilde, ABD'nin savaş için kararlı olduğunu gördüklerinde diğer devletlerin de destek vereceğini

⁴³⁷ Peter J. Boyer, "Downfall: How Donald Rumsfeld Reformed the Army and Lost Iraq", **The New Yorker**, November 20, 2006, http://www.newyorker.com/archive/2006/11/20/061120fa_fact?currentPage=all, (Erişim Tarihi: 2 Nisan 2010).

⁴³⁸ Philip Zelikow ile Yapılan Görüşme, 2010.

⁴³⁹ Bob Woodward, 2005, ss. 25-26; 54-56.

⁴⁴⁰ Peter J. Boyer, 2006.

⁴⁴¹ Donald H. Rumsfeld, "A New Kind of War", **The New York Times**, September 27, 2001.

⁴⁴² Bob Woodward, 2005, s.99.

savunmuştur⁴⁴³. Rumsfeld ayrıca, ABD'nin Irak politikasını eleştiren ve silah denetimlerinin devam etmesini savunarak savaş için Güvenlik Konseyi kararının gerektiğini savunan Fransa ve Almanya için “eski Avrupa” tanımlamasını yapmıştır⁴⁴⁴.

Rumsfeld'in yeni muhafazakârlar gibi Irak'a karşı askeri güç kullanılması konusundaki istekliliği, bir Pentagon yetkilisinin The New Yorker dergisine verdiği röportajdan da anlaşılmaktadır. Bu yetkiliye göre, Rumsfeld ve Wolfowitz'in isteği doğrultusunda, Saddam Hüseyin'in El-Kaide ile yakın ilişkisi olduğu, Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu ve bunları bölge ülkelerine ve ABD'ye karşı kullanabileceği yönünde istihbarat toplamak için Pentagon'da Özel Planlar Bürosu (Office of Special Plans) adında bir birim kurulmuştur. Zira Rumsfeld ve ekibi, CIA'in Irak'taki duruma ilişkin yeterli bilgi sahibi olmadığını düşünmekteydi⁴⁴⁵. Ayrıca Irak savaşından kısa bir süre sonra Rumsfeld'in Kuzey Kore rejimini değiştirmeye yönelik gizli bir memorandumunu basına sızmış, burada bir askeri güç kullanımından bahsedilmemiş, Çin ile işbirliği yapılarak Pyongyang yönetiminin devrilmeye zorlanması amaçlanmıştır⁴⁴⁶.

Rumsfeld gibi bir saldırgan realist olan Başkan Yardımcısı Cheney de pek çok konuda benzer düşüncelere sahipti. Cheney konuşmalarında, Amerika ve müttefiklerini ani bir saldırıdan korumak için etkili bir füze savunması yerleştireceklerini belirtmiş⁴⁴⁷, bu proje Rusya ile ABD arasındaki güç dengesini değiştireceği için, bir saldırgan realist olarak mevcut güç dengesini değiştirerek ABD'nin nispi askeri gücünü arttırmaya yönelik bir yaklaşım sergilemişti. İsmi açıkça zikretmeden ön alıcı eylem yaklaşımını da benimseyen Cheney, terörist eylemlere karşı iyi bir savunmanın yeterli olmadığını, bu nedenle saldırıya yönelik bir stratejiye ihtiyaç duyduklarını belirterek⁴⁴⁸ saldırgan realist bakış açısını ortaya koymuştu. Zira terörizm tehdidinin ortaya çıkması saldırgan eylemlere başvurabilmek ve bu eylemler yoluyla

⁴⁴³ “Profile: Washington Hawk Donald Rumsfeld”, 2003.

⁴⁴⁴ “Rumsfeld: France, Germany are ‘Problems’ in Iraqi Conflict”, <http://www.cnn.com/2003/WORLD/meast/01/22/sprj.irq.wrap/>, (Erişim Tarihi: 2 Nisan 2010).

⁴⁴⁵ Seymour M. Hersh, “Selective Intelligence”, *The New Yorker*, Annals of National Security: Selective Intelligence, Vol: 79, No: 11, May 12, 2003, http://www.newyorker.com/archive/2003/05/12/030512fa_fact, (Erişim Tarihi: 9 Aralık 2009).

⁴⁴⁶ David Rennie, “Rumsfeld Calls for Regime Change in North Korea”, *Daily Telegraph*, April 22, 2003, <http://www.commondreams.org/headlines03/0421-08.htm>, (Erişim Tarihi: 2 Nisan 2010).

⁴⁴⁷ “Eyes on Iraq; In Cheney’s Words: The Administration Case for Removing Saddam Hussein”, *The New York Times*, August 27, 2002.

⁴⁴⁸ Vice President Richard B. Cheney, “Speech at AFA National Symposium”, Washington D.C.: September 17, 2003, http://www.afa.org/media%5Cscripts%5Ccheney2k3_conv.asp, (Erişim Tarihi: 2 Nisan 2010).

ABD'nin nispi gücünü artırmak için bir siyasi gerekçe yaratmıştı⁴⁴⁹. Cheney'nin askeri güce ve güç kullanılmasına bu yaklaşım tarzı yeni muhafazakâr dış politika vizyonunun hayata geçmesini kolaylaştırmaktaydı.

Yeni muhafazakârlar ile benzer bir şekilde Irak'a karşı önleyici eyleme başvurulmasını savunan Cheney, Irak sorunu ile daha Bush'un başkanlığı devralmasının öncesinden beri ilgilenmiş, nitekim Bush'un yönetimi devralmasından önce Savunma Bakanı William S. Cohen'in ve üst düzey askerlerin yeni Başkan'a Irak sorunuyla ilgili ayrıntılı bilgi vermesi için girişimde bulunmuştur. Irak'a saldırılması konusunda 11 Eylül öncesi dönemde de istekli olan Cheney⁴⁵⁰, 11 Eylül saldırılarından sonra ise ilk günlerden itibaren terörizme karşı ağır bir darbe indirilebilmesi için terörizme destek veren ülkelerin de hedef alınması gerektiğini savunmaktaydı. Fakat Rumsfeld ve Wolfowitz'in Irak'a vakit kaybedilmeden saldırılması gerektiği yönündeki ısrarlarına katılmamış, ilk etapta Saddam Hüseyin rejiminin üstüne gitmeleri durumunda uluslararası kamuoyunda kazanmış oldukları haklılık zeminin kaybedebilecekleri uyarısında bulunmuştur. Ancak Saddam Hüseyin hakkında derin kaygılara sahip olan Cheney, Irak'a saldırılması konusunu tamamen gündeminden kaldırmış değildi, sadece doğru zamanın beklenmesi gerektiğini savunmaktaydı⁴⁵¹. Nitekim bir süre sonra Cheney de artık Irak'a saldırmanın zamanı geldiğini düşünmeye başlamıştır.

Cheney, her ne kadar buna gerekçe olarak kitle imha silahları tehdidinin ABD'ye karşı bir saldırıya dönüşmesinin engellenmesini gösterse de, asıl endişesinin Irak'ın Ortadoğu'daki konumunu güçlendirerek ABD'nin bölgedeki görece gücünü azaltması olduğu bir demecinde ortaya çıkmaktadır. Zira Cheney, dünya petrol rezervlerinin %10'una sahip olan Saddam Hüseyin'in buna ilaveten bir de kitle imha silahlarına sahip olması durumunda tüm Ortadoğu'da dominant bir pozisyonda olacağını ve dünya enerji arzının önemli bir bölümünü kontrol edeceğini ifade etmiştir. Böylece Cheney'nin Irak savaşını, 1990'lar boyunca izlenen tüm politikalara rağmen Ortadoğu'daki güç dengesinin ABD aleyhine değişmekte olduğu bir dönemde bu gidişatı tersine çevirerek ABD'nin bölgedeki gücünü artırmaya ve hegemonyasını

⁴⁴⁹ "Eyes on Iraq; In Cheney's Words...", 2002.; "Text of Cheney's AEI Speech", http://www.weeklystandard.com/weblogs/TWSFP/2009/05/text_of_cheneys_aei_speech.asp, (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2009).

⁴⁵⁰ Philip Zelikow ile Yapılan Görüşme, 2010.

⁴⁵¹ Bob Woodward, 2004, ss.9-12, 26, 55, 102.

yeniden inşa etmeye yönelik önemli bir adım olarak gördüğü söylenebilir. Ayrıca Cheney'nin, Saddam Hüseyin'in saldırgan bölgesel amaçlarının onu bölgedeki komşularıyla karşı karşıya olmaya götüreceği konusunda şüphelerinin bulunmadığını ve kitle imha silahları ile bölgedeki Amerikan müttefiklerini tehdit edeceğini belirtmesi⁴⁵², başta İsrail olmak üzere bölgedeki Amerikan yanlısı ve Amerikan politikalarının başarısı açısından büyük önem arzeden rejimlerin güvenliğini sağlamayı amaçladığı söylenebilir. Görüldüğü gibi yeni muhafazakârlar ile pek çok konuda benzer görüşlere sahip olan Cheney'nin yeni muhafazakâr dış politika vizyonuna destek vermesi için yeterince neden bulunmaktaydı.

2.2.3.3. George W. Bush Yönetiminin Dış Politikasında Savunmacı Realizm

2.2.3.3.1. Savunmacı Realizm ve Condoleezza Rice

Condoleezza Rice, dış politika yaklaşımı bakımından savunmacı realist (defensive realist) olarak tanımlanabilir. Rice'nin makaleleri ve demeçleri dikkatle incelendiğinde savunmacı realist bakış açısına sahip olduğu görülecektir. Amerikan dış politikasına ve genel olarak uluslararası ilişkilere ilişkin yaklaşımını belirleyen bu bakış açısı Rice'nin 11 Eylül saldırılarından sonra Amerikan dış politikasının belirlenmesine ilişkin fikirlerinin oluşumunu etkilemiş⁴⁵³ ve yeni muhafazakâr dış politika önerilerini benimsemeye itmiştir.

Bu bağlamda öncelikle savunmacı realizme değinmek gerekmektedir. Uluslararası sistemin anarşik bir yapıda olduğu konusunda saldırgan realizm ile hemfikir olan savunmacı realizm, saldırgan realizmin saldırgan ve genişlemeci eylemlerin devletlerin güvenliklerinin sağlanmasına katkıda bulunacağı varsayımına karşı çıkmaktadır⁴⁵⁴. Hem saldırgan hem de savunmacı realistler gücün devletlerin varlıklarını sürdürmesi için bir zorunluluk olduğunu savunmakta⁴⁵⁵, ancak savunmacı

⁴⁵² "Eyes on Iraq; In Cheney's Words...", 2002.

⁴⁵³ Henry R. Nau ile Yapılan Görüşme, 2009. Ancak burada Rice'nin savunmacı realist olarak nitelendirilmesinden, savunmacı realist teorisyenlerin Rice'nin 11 Eylül sonrası dönemde savunduğu görüşleri benimsediği sonucu çıkarılmamalıdır. Örneğin, savunmacı realizmin önde gelen isimlerinden Stephen M. Walt, Irak savaşını gereksiz bir savaş olarak nitelendirmektedir. Walt'ın bu konudaki görüşü için Bkz: John J. Mearsheimer and Stephen M. Walt, 2003, pp.51-59.

⁴⁵⁴ Charles L. Glaser, "Realists as Optimists", **International Security**, Vol: 19, No: 3, Winter 1994-1995, p.71; Jack Snyder, 1991, p.12; Robert Jervis, "Realism, Neoliberalism, and Cooperation: Understanding the Debate", **International Security**, Vol: 24, No: 1, Summer 1999, p.49.

⁴⁵⁵ John Mearsheimer, "Structural Realism", **International Relations Theories: Discipline and Diversity**, eds. Tim Dunne, Milja Kurki, and Steve Smith, Oxford: Oxford University Press, 2006, p.73.

realistler tüm devletlerin sadece revizyonist amaçlar taşımadığını⁴⁵⁶, devletlerin nispi güçlerini artırmaktan ziyade kaybetmemek veya diğer devletlerin bu tür arzularını engellemek üzerinde odaklandığını savunmaktadır⁴⁵⁷. Savunmacı realizme göre, bir devletin varlığını koruması en iyi, hiçbir devletin uluslararası sistemi veya diğer devletleri tehdit edemeyeceği bir güç dengesi oluşturacak kadar güce sahip olması ile sağlanır. Bu, devletlerin savunma amaçlı olarak güç peşinde koşabilecekleri anlamına gelmektedir. Devletler, fazla güç elde etmeye çalışmanın diğer devletlerin tepkisine ve dengeleme çabasına neden olacağını bildikleri için nispi güçlerini artırmaya çalışmayacaktır⁴⁵⁸.

Savunmacı realistler, saldırgan realistlerin aksine, uluslararası politikaya ilişkin iyimser düşüncelere sahiptir⁴⁵⁹. Savunmacı realistlere göre, anarşi altında bir devletin kendi güvenliğini sağlamaya yönelik çabaları diğer devletlerin güvenliğini azaltmakta, anarşinin yarattığı bu güvenlik ikilemi devletleri güvenlik arayan stratejiler izlemeye itmektedir⁴⁶⁰. Ancak anarşi, saldırgan realistlerin varsaydığından daha olumlu bir durumdur⁴⁶¹. Zira güvenliğin sağlanmasının saldırgan realistlerin düşündükleri kadar zor olmadığını ileri süren savunmacı realistlere göre⁴⁶², devletler pek çok dış tehditle barışçıl olarak mücadele edebilmektedir⁴⁶³. Ayrıca savunmacı realistler işbirliğinin pek çok durumda devletlerin öncelikli tercihinin olduğuna inanırlar, büyük güçler arasında

⁴⁵⁶ Yuan-Kang Wang, "Offensive Realism and the Rise of China", **Issues & Studies**, Vol: 40, No: 1, March 2004, p.179.

⁴⁵⁷ Brian C. Schmidt, "Competing Realist Conceptions of Power", **Millennium: Journal of International Studies**, Vol: 33, No: 3, 2005, p.540; Randall L. Schweller and William C. Wohlforth, "Power Test: Evaluating Realism in Response to the End of the Cold War", **Security Studies**, Vol: 9, No: 3, Spring 2000, p.72; Robert Jervis, 1999, p.49.

⁴⁵⁸ Victor D. Cha, "Defensive Realism and Japan's Approach Toward Korean Reunification", **NBR Analysis**, Vol: 14, No: 1, June 2003, pp.5, 10.

⁴⁵⁹ Christopher P. Twomey, "Japan, A Circumscribed Balancer: Building on Defensive Realism to Make Predictions About East Asian Security", **Security Studies**, Vol: 9, No: 4, Summer 2000, p.171.

⁴⁶⁰ Jeffrey W. Taliaferro, "Security Seeking Under Anarchy: Defensive Realism Revisited", **International Security**, Vol: 25, No:3, Winter 2000/2001, p.129.

⁴⁶¹ Luca Ratti, "Post-Cold War NATO and International Relations Theory: The Case for Neo-Classical Realism", **Journal of Transatlantic Studies**, Vol: 4, No: 1, 2006, p.97.

⁴⁶² Jeffrey W. Taliaferro, 2000/2001, p.129.

⁴⁶³ Luca Ratti, 2006, p.97. Ancak savunmacı realistler ülke içindeki bazı grupların şiddetli tehdit algılamasını teşvik etmesi, askeri gücün güvenliğin sağlanmasındaki etkinliği konusunda aşırı inanç, mevcut askeri teknolojilerin saldırıda bulunmaya daha uygun olması, coğrafi yakınlık, hammadde kaynaklarına ulaşım, uluslararası ekonomik baskı, bölgesel ya da ikili askeri dengeler gibi pek çok faktörün savaş olasılığını artırabileceğini düşünmektedir. Jack Snyder, 1991, p.22; Jeffrey W. Taliaferro, a.g.m., pp.136-137; Stephen M. Walt, "International Relations: One World, Many Theories", **Foreign Policy**, No: 110, Special Edition: Frontiers of Knowledge, Spring 1998, p.32.

işbirliği ve ittifakların uluslararası anarşi riskini azalttığı, güvenlik ikileminin etkisini minimize ettiği bir dünya varsayarlar⁴⁶⁴.

Özellikle 2000 yılı seçimleri öncesinde yayınlamış olduğu ve Bush'un başkanlığında izlenecek dış politikanın çerçevesini çizdiği makale bize Condoleezza Rice'ı savunmacı realist olarak tanımlamak için pek çok veri vermektedir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin dünyada neden olduğu değişikliklere ve ortaya çıkardığı fırsatlara dikkat çeken Rice, savunmacı realizme uygun olarak, bu durumun güvenlik kavramının kapsamının genişlediği bir dünyada ABD'nin güvenliğine olan etkileri üzerinde durmuştur. Bu bağlamda Rice, Cumhuriyetçi yönetimde ABD'nin yeniden ulusal çıkarlar üzerinde yoğunlaşmasının, ordunun savaşları caydırması ve caydırıcılığın başarısız olması durumunda savunma için savaşı gerektiğinin altını çizerek güvenliğe ve ulusal çıkara bakışını ortaya koymuştur. Rice, ulusal çıkarların yerine insani çıkarları ya da uluslararası toplumun çıkarlarını koyan Clinton yönetimini ise eleştirmiştir⁴⁶⁵. Ulusal çıkara verdiği büyük önem, Rice'ın Başkan Bush'a yakınlığını göstermektedir. Hem Bush hem de Rice realist ve milliyetçi özelliklere sahip olmakla birlikte, Bush'un milliyetçi yönü Rice'ın ise realist yönü daha ağır basmaktadır⁴⁶⁶.

Tam bu noktada Rice, uluslararası meşruiyete ilişkin yaklaşımını ortaya koymaktadır. Zira Amerikan ulusal çıkarlarını gerçekleştirmenin tüm insanlığın çıkarları için bir şeyler yapmaktan daha öncelikli olduğunu belirten Rice, Clinton'u her soruna uluslararası çözüm bulmak konusunda abartılı davranarak bu çözümlerin Amerikan ulusal çıkarlarına aykırı olduğunu görememekle eleştirmekteydi. Rice'ın uluslararası meşruiyet kaynağı ise, yeni muhafazakârın savunduğu gibi, Amerikan ulusal çıkarlarını gerçekleştirmeye yönelik bir dış politikanın aynı zamanda daha demokratik ve barışçıl bir dünyanın oluşumuna yol açacağı varsayımdır⁴⁶⁷. Böylece Rice'ın askeri güç kullanılmasına ilişkin yeni muhafazakârlar ile olan yaklaşım benzerliği ortaya çıkmaktadır. Ancak bir savunmacı realist olarak güç dengesine büyük

⁴⁶⁴ Carlos L. Yordan, 2006, p.127; Charles L. Glaser, 1994-1995, p.58. Ayrıca, savunmacı realistlerin anarşi ortamında işbirliğinin sağlanabilmesi konusundaki görüşleri hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz: Robert Jervis, "Cooperation Under the Security Dilemma", **World Politics**, Vol: 30, No: 2, 1978, pp.167-214.

⁴⁶⁵ Condoleezza Rice, "Promoting the National Interest", **Foreign Affairs**, Vol: 79, No: 1, January/February 2000, pp.45-47.

⁴⁶⁶ Henry R. Nau ile Yapılan Görüşme, 2009.

⁴⁶⁷ Condoleezza Rice, 2000, pp.47-48.

önem vermesi nedeniyle askeri güç kullanılması konusunda yeni muhafazakârlar kadar istekli değildi.

Bu bağlamda askeri gücün açık siyasal amaçların belirlendiği durumlarda kullanılabileceğini belirterek buna Saddam Hüseyin'in Kuveyt'ten çıkarılmasını örnek veren Rice, insani ve sivil çatışmalara yönelik misyonların ise bölgesel aktörler tarafından yürütülmesinin daha sağlıklı olacağı varsayımında bulunmuştur. Bu bağlamda Rice, güvenliğin sağlanmasına büyük önem veren bir savunmacı realist olarak, Clinton döneminde bir yandan askeri harcamalar azaltılırken bir yandan da Amerikan askerlerinin dünya genelinde sık sık müdahalelerde bulunmasının askeri kabiliyetleri olumsuz etkilediğini belirtmiş, askeri hazırlıklılık arttırılarak ve yeni silah sistemleri geliştirilerek ordunun dönemin koşullarını karşılayabilecek düzeye getirilmesi gerektiğinin altını çizmiştir⁴⁶⁸.

Güçlü devletlerle ilişkilere büyük önem veren Rice, Amerikan ordusunun öncelikli görevlerinden biri olarak Asya-Pasifik bölgesi, Ortadoğu, Basra Körfezi ve Avrupa'da bir düşman gücün ortaya çıkmasını engellemek olarak belirterek saldırgan realistlere ve yeni muhafazakârlara yaklaşmıştır. Rice, ABD ve müttefikleri için en zor görevi ise Rusya ve Çin'e yönelik politikada bir dengenin sağlanması olarak tanımlamıştır. Rusya konusundaki kaygılarının bu ülkenin içinde bulunduğu dönüşüm sürecinin başarılı olup olmayacağına ilişkin olduğunu belirten Rice, Çin konusunda ise daha endişeli bir üslup kullanmış, Çin'in Asya-Pasifik bölgesindeki istikrara yönelik tehdit oluşturarak, bölgedeki Amerikan rolünden rahatsızlık duyarak ve İran ile Pakistan'a balistik füze üretimi konusunda destek vererek bölgedeki güç dengesini değiştirmek istediğinin altını çizmiş, bu nedenle bu ülkeyi Clinton'un aksine stratejik rakip olarak tanımlamıştır⁴⁶⁹. Çin'in Asya-Pasifik bölgesindeki güç dengesini değiştirmeye yönelik politikalarından duyduğu bu büyük rahatsızlık, güç dengesinin korunmasının savunmacı realistlerin en çok önem verdiği husus olması nedeniyle, Rice'in savunmacı realist bir bakış açısına sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Rice ayrıca, savunmacı realizme uygun olarak, tehdit algılanan devletlere karşı ittifaklar kurularak güç dengesinin korunmasına vurguda bulunmuştur. Bu bağlamda Çin ve Kuzey Kore'den gelen meydan okumaya karşı Japonya ve Güney Kore ile işbirliği yapılması ve Asya-Pasifik bölgesindeki askeri varlığın korunması

⁴⁶⁸ Condoleezza Rice, a.g.m., pp.50-51, 53.

⁴⁶⁹ Condoleezza Rice, a.g.m., p.51-52, 55-59.

gerekliliğinin altını çizmiş, Clinton'un 1998 yılında Pekin'e 9 günlük bir ziyarette bulunup Tokyo ve Seul'e uğramadan geri dönmesini eleştirmiştir⁴⁷⁰.

2.2.3.3.2. 11 Eylül Sonrası Dönemde Amerikan Dış Politikasında Savunmacı Realizm

Savunmacı realizme değindikten ve Rice'ın 2000 yılı seçimleri öncesindeki makalesine bakarak savunmacı realist olduğunu ortaya koyduktan sonra yapılması gereken, 11 Eylül saldırılarının Rice için ne ifade ettiği ve Rice'ın yeni muhafazakârların görüşlerini benimsemesi yolunda ne gibi etkilerde bulunduğu incelenmesidir.

Daha önce de pek çok kez ifade edildiği gibi, bir savunmacı realist için güvenliğin sağlanması en önemli önceliklerdir. 11 Eylül saldırıları ise Pearl Harbour saldırılarından sonra Amerikan topraklarında yaşanan ilk askeri saldırı olmuş, hatta bazı uzmanlar tarafından şimdiye kadar karşılaşılan en şiddetli saldırı olarak nitelendirmiştir⁴⁷¹. Dolayısıyla okyanuslarla çevrili olması nedeniyle dünyanın sıcak çatışma bölgelerinden uzak olan ve komşularıyla hiçbir güvenlik sorunu bulunmayan ABD için Amerikan topraklarının güvenliği konusu uzun yıllardan sonra ilk kez sorun olmaya başlamıştı. Bu durum güvenliğin sağlanmasını dış politika yaklaşımının merkezine koyan Rice için oldukça olumsuz bir gelişmeydi. Nitekim saldırılardan sonraki makale ve beyanlarında Rice, 11 Eylül saldırılarının ABD'nin savunmasızlığını ve vurulabilirliğini açığa çıkardığını, aynı zamanda günümüzde karşı karşıya buldukları tehditlerin niteliğini de gösterdiğini belirtmiş, düzenli ordulardan gelmeyen bu tehdidi İç Savaş ve Soğuk Savaş'takine benzetmiştir⁴⁷². Dolayısıyla Rice da mevcut politikalarla ABD'nin güvenliğinin sağlanmasının mümkün olmadığı gerçeğini kabul etmekteydi.

Bu noktada Rice'ın Amerikan dış politikasının birinci önceliği olarak nitelendirdiği Amerikan ulusunu düşmanlar karşısında savunmak, bu bağlamda da terörizm tehdidiyle mücadele etmek⁴⁷³ için bir şeyler yapılmasına ilişkin arayışlar

⁴⁷⁰ Condoleezza Rice, a.g.m., pp.54, 56.

⁴⁷¹ Henry R. Nau ile Yapılan Görüşme, 2009.

⁴⁷² Condoleezza Rice, "A Balance of Power That Favors Freedom", **U.S. Foreign Policy Agenda**, Vol: 7, No: 4, December 2002, p.5; "Remarks by National Security Advisor Condoleezza Rice on Terrorism and Foreign Policy", Washington D.C., Johns Hopkins University, School of Advanced International Studies, April 29, 2002.

⁴⁷³ Condoleezza Rice, 2002, pp.5-6.

başlamıştı. Bush yönetimi içinde herkesin hemfikir olduğu bir eylem olan Afganistan savaşının bunun için yeterli olup olmadığı ve yeni bir terörist saldırının yaşanmaması için ne yapılması gerektiği tartışma konusu olmuş, burada dış politikanın nasıl bir yön almasına ilişkin kapsamlı fikirleri olan yeni muhafazakârların rolü ön plana çıkmıştı⁴⁷⁴. Usame bin Ladin'in henüz yakalanamaması da terörizme karşı gereken karşılığın verilemediği düşüncesine neden olmuş ve yeni muhafazakârların saldırgan fikirlerinin Rice ve yönetimdeki diğer yetkililer tarafından daha kolay kabul görmesini sağlamıştır. Bu bağlamda bir süre sonra terörizmi ortadan kaldırmak için sadece teröristlerle değil teröristlerin bağlantılarıyla da mücadele etmek gerektiği, bunun için teröristlere destek veren, özellikle de kitle imha silahları sağlama potansiyeli bulunan tiranlarla mücadele edilmesi gerektiği düşüncesi ön plana çıkmış ve bu düşünce Rice'in da söylemlerine yansımıştır⁴⁷⁵.

Burada ise Saddam Hüseyin yönetimi gündeme gelmiştir. Önceki sayfalarda da belirtildiği gibi, savunmacı realistler için güç dengesinin korunması devletlerin güvenliğini sağlamanın en iyi yolu olarak görülmekteydi. Ayrıca savunmacı realizm, devletlerin savunma amaçlı olarak güç peşinde koşabilecekleri ve kendi güvenliklerini garanti altına alan bir güç dengesi oluşturana kadar güç elde etmek isteyeceklerini varsaymaktaydı⁴⁷⁶. Ancak mevcut güç dengesinin ABD'nin güvenliğini yeterince sağlayamadığı 11 Eylül saldırılarıyla açıkça ortaya çıkmıştı. Bu nedenle mevcut güç dengesinin değiştirilmesi, bu amaçla da güç kullanılması savunmacı realizme aykırı bir yöntem değildi. 11 Eylül sonrası dönemde yeni saldırıların önlenip güvenliğin sağlanması en önemli amaç olarak ortaya çıkınca, Rice da bu amaç için güç kullanılmasından yana olmaya başlamıştır.

Bu bağlamda bir savunmacı realist olarak güç dengesinin korunmasına büyük önem veren Rice da bazı tehditlerin çevrelenmesi mümkün olmadığı için bu tehditlere karşı bir saldırıya dönüşmeden müdahale edilmesi gerektiği görüşünü benimsemeye başlamıştır⁴⁷⁷. Nitekim Irak'a karşı yürütülen çevreleme politikasının devam ettirilmesi taraftarı olan Rice, 11 Eylül saldırılarından sonra bu politikanın işe yaramadığını

⁴⁷⁴ James M. Goldgeier ile Yapılan Görüşme, 2009.

⁴⁷⁵ Condoleezza Rice, 2002, p.6; "Remarks by National Security Advisor Condoleezza Rice...", 2002.

⁴⁷⁶ Victor D. Cha, 2003, p.5.

⁴⁷⁷ Condoleezza Rice, 2002, p.6; Nathan Gardels, "Interview with Condoleezza Rice: Anticipatory Defense in the War on Terror", September 5, 2002, http://www.digitalnpq.org/archive/2002_fall/rice.html, (Erişim Tarihi: 3 Aralık 2009).

düşünmeye başlamıştır⁴⁷⁸. Savunmacı realizmde devletler henüz herhangi bir tehdit oluşturmayan devletlerin gelecekteki muhtemel saldırgan eylemlerini önlemek amacıyla “savunmacı nitelikte” saldırgan eylemlerde bulunabilirlerdi⁴⁷⁹. Nitekim Rice da, güvenliği sağlamanın başka bir yolunun bulunmadığı durumlarda tehlikenin gerçekleşmesi beklenmemesi, ön alıcı eyleme başvurulması gerektiğini savunmuştur⁴⁸⁰. Yine terörizm tehdidini tamamen ortadan kaldırabilmek için, demokratik amaçlarla askeri güç kullanılarak güç dengesinin tehlikeye atılmasına karşı çıkan Rice bu konudaki görüşünü değiştirmeye başlayarak yeni muhafazakârların fikirlerine yaklaşmış, amaçlarının artık özgürlüğü destekleyen bir güç dengesi olduğunu savunmaya başlayarak demokrasinin yayılması politikasına destek vermiştir⁴⁸¹.

2.2.3.4. Genel Değerlendirme: George W. Bush Yönetiminin Dış Politikasının Oluşumunda Yeni Muhafazakârların Etkinliği

11 Eylül sonrası dönemde Amerikan hegemonyasının yeniden inşasının temelini oluşturan terörizmle mücadele söyleminin yeni muhafazakârlar tarafından geliştirildiğini söylemek için elimizde yeterince veri mevcut değildir. Ancak bu söylemin içinin siyasal anlamda yeni muhafazakârlar tarafından doldurulduğunu, yani terörizmle mücadele çerçevesinde Amerikan dış politikasında yaşanan değişimin yeni muhafazakârların geliştirmiş olduğu vizyona uygun bir biçimde şekillendiğini söylemek mümkündür. 11 Eylül sonrası dönemde Amerikan dış politikasında yaşanan değişimin yeni muhafazakârlar tarafından gerçekleştirildiği görüşünün geniş kesimler tarafından benimsenmesinin ve yönetim içindeki nihai karar verici konumundaki kişilerin bu süreçteki rolü üzerinde oldukça az durulmasının nedeni de budur.

Önceki sayfalarda da değinildiği gibi, Amerikan dış politikasının belirlenmesinde nihai karar verici konumundaki kişilerden hiçbiri yeni muhafazakâr düşünceye sahip değildi. Yeni muhafazakârlar ise bu kişilerin yardımcılığı veya danışmanlığı gibi görevlerde bulunmaktaydı. Ayrıca nihai karar verici konumundaki kişilerin bazıları da yeni muhafazakâr politikalara karşı çıkmaktaydı. Nitekim Başkan Bush ve Rice, ulusal çıkarlar ve anavatanın savunulması üzerinde yoğunlaşıp, askeri

⁴⁷⁸ Philip Zelikow ile Yapılan Görüşme, 2010.

⁴⁷⁹ Jack Snyder, 1991, p.12.

⁴⁸⁰ Nathan Gardels, 2002; “Remarks by National Security Advisor Condoleezza Rice...”, 2002.

⁴⁸¹ Condoleezza Rice, 2002, p.7; Remarks by National Security Advisor Condoleezza Rice...”, 2002.

gücün başta demokratik ve insani amaçlar olmak üzere ulusal çıkarları doğrudan ilgilendirmeyen nedenlerle kullanılmaması gerektiğini savunmaktaydı. Rumsfeld ve Cheney ise, ABD'nin gücünün artırılması ve askeri gücün dış politikada etkili bir araç olarak kullanılması konusunda yeni muhafazakârlar ile benzer düşüncelere sahipken, aktif bir demokrasinin yayılması politikası izlenmesi ve bu amaçla askeri gücün kullanılması konusuna özel ilgi duymamaktaydı. Dolayısıyla bu kişilerin yeni muhafazakârlar tarafından geliştirilmiş olan dış politika vizyonunu bu derece benimseyip bu vizyonun hayata geçmesi için çaba sarfetmesi için çok fazla bir neden yoktu.

Ancak 11 Eylül saldırılarının bir Jacksoncu milliyetçi olarak Bush, birer saldırgan realist olarak Rumsfeld ve Cheney, bir savunmacı realist olarak Rice için ifade ettiği anlam, yani saldırıların bu kişilerin Amerikan dış politikasına bakışları üzerindeki etkisi yeni muhafazakâr vizyona bakışlarını da değiştirmiş ve bu vizyonun hayata geçmesi için uygun bir konjonktür yaratmıştır. Zira 11 Eylül saldırılarıyla ABD'nin savunmasızlığının ve vurulabilirliğinin ortaya çıkması, yeni saldırıların gerçekleşebilecek olması nedeniyle anavatanın güvenliğinin tehlike altına girmesi, Afganistan savaşının yeni bir terörist saldırı yaşanmaması için yeterli olmadığı düşüncesinin benimsenmeye başlanması Bush yönetimini terörizm tehdidine karşı yeni arayışlara girmeye itmiş, burada Amerikan dış politikasının nasıl bir yön almasına ilişkin kapsamlı fikirleri olan yeni muhafazakârların rolü ön plana çıkmıştır. Yeni muhafazakârların 1990'ların ortalarından itibaren geliştirmiş oldukları politikalar bu ortamda Bush yönetiminin ihtiyaç duyduğu politikaları ve terörizmin ABD'nin güvenliğine yönelmiş olduğu tehdidin ortadan kaldırılması için en uygun çerçeveyi sunmaktaydı. Bu bağlamda Bush yönetimi içinde hiç kimse askeri güç kullanarak aktif bir demokrasinin yayılması politikası izlenmesi konusuna özel ilgi duymamasına rağmen, yeni muhafazakârların demokrasinin yayılması durumunda terörizm tehdidinin kaynağının da ortadan kalkacağı görüşü Bush yönetimi içindeki herkes tarafından kabul görmüştür. Bu şekilde hem demokrasi yayılarak söz konusu ülkeler daha istikrarlı ve barışçı bir hale getirilecek, hem de pek çok ülkede istenmeyen rejimlerin devrilmesi sağlanarak Ortadoğu ve eski Sovyet coğrafyası gibi bölgeler Amerikan çıkarları çerçevesinde yeniden şekillendirilecekti.

Ayrıca haydut devletler ve kitle imha silahları tehdidinin gündemin üst sırasına oturması, bu tehditlere karşı daha önceden beri çözüm önerilerine sahip olan Rumsfeld

ve Cheney'nin bunları hayata geçirmesi için uygun bir ortam yaratmıştı. Bu bağlamda, değişik amaçlarla da olsa, özellikle haydut devletlere karşı askeri güç kullanılması konusunda yeni muhafazakârlar ile benzer politikaları savunmaktaydılar. Benzer politikalar ile bu tehditlerle mücadele edilmesinin yanında, Rumsfeld ve Cheney güç dengesinin ABD lehine değişmesini amaçlarken yeni muhafazakârlar ise demokrasinin yayılması konusunda önemli ilerlemeler kaydedileceğini ummaktaydı. Dolayısıyla Rumsfeld ve Cheney ile yeni muhafazakârların 11 Eylül sonrası dönemde ortak noktada buluşması çok zor olmamıştır. Böylece 11 Eylül sonrası dönemde Bush yönetiminin dış politikasının oluşumunda yeni muhafazakârların çizmiş olduğu vizyon etkili olmuş, dolayısıyla yeni muhafazakârlar Bush yönetimi içinde dış politikanın belirlenmesinde en etkin grup olmuştur.

Burada, Rumsfeld ve Cheney gibi üst düzey karar verici konumundaki kişilerin de yeni muhafazakârların savunduğu bazı politikaları benimsemesine ve özellikle de Irak savaşından yana olmasına rağmen, bu tezde 11 Eylül sonrası dönemde Amerikan dış politikasında yaşanan değişimin neden yeni muhafazakâr vizyon çerçevesinde gerçekleştiğinin, dolayısıyla dış politikanın belirlenmesinde neden yeni muhafazakârların en etkin grup olduğunun iddia edildiği sorusu ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni, Bush yönetimi içindeki hiçbir kişi ya da grubun Amerikan dış politikasının içinde bulunduğu sorunlara ilişkin bu kadar kapsamlı analizlerde bulunmamış ve çözüm önerileri geliştirmemiş olmasıydı. Önceki sayfalarda ayrıntılarına değinildiği gibi, yeni muhafazakârlar haydut devletlerden kitle imha silahlarına, dış politikada vizyon eksikliğinden Rusya ve Çin'in oluşturduğu meydan okumaya kadar hemen hemen her konuya ilişkin analizlerde bulunmuştu. Dolayısıyla yeni muhafazakârlar Amerikan dış politikasının terörizm tehdidiyle mücadele çerçevesinde yeniden şekillendirildiği 11 Eylül sonrası döneme oldukça hazırlıklı girmişlerdi. Nihai karar verici konumundaki kişilerin de bu önerilerden bazılarını paylaşıyor olması yeni muhafazakârların işini kolaylaştırmıştır.

Ayrıca, önceki sayfalarda ayrıntılarıyla değinildiği gibi, Amerikan dış politikası 11 Eylül öncesi dönemde pek çok sorunla karşı karşıya bulunmaktaydı ve bu sorunların üstesinden gelinmesi mevcut politikalar ile oldukça zordu. Dolayısıyla Amerikan hegemonyasının yeni bir vizyon çerçevesinde yeniden inşa edilmesi gerekmektedir. Saldırıyla terörizmin küresel güvenlik için en önemli tehdit kaynağı haline gelmesi böyle bir vizyon geliştirmek için uygun konjonktür yaratmıştı. Yeni

muhafazakârların geliştirmiş oldukları dış politika vizyonu ise, terörizmle mücadele söyleminin içini dolduracak oldukça kapsamlı politikalara sahipti. Bir Jacksoncu milliyetçi olan Bush'un, birer saldırgan realist olan Rumsfeld ve Cheney'nin, bir savunmacı realist olan Rice'ın 11 Eylül saldırılarına ilişkin bu ideolojileri çerçevesindeki algılamaları ve bunun sonucunda yeni muhafazakârlar ile aralarında ortaya çıkan ortak noktalar ise söz konusu politikaların bu kişiler tarafından da desteklenmesini sağlamıştır. Dolayısıyla 11 Eylül sonrası dönemde yeni muhafazakâr dış politika vizyonunun hayata geçmesi ve yeni muhafazakârların Bush yönetimi içinde dış politikanın belirlenmesinde en etkin grup olması çok zor olmamıştır.

SONUÇ

11 Eylül saldırılarının gerek Amerikan dış politikası gerekse de bu vasıtayla dünya politikası üzerindeki etkileri oldukça büyük olmuştur. Saldırıların üzerinden on yıllık bir zaman geçmesine, George W. Bush'un başkanlıktan ayrılmasına, Barack Obama'nın başkan olmasıyla dikkatlerin yeni yönetimin dış politikası üzerinde yoğunlaşmasına rağmen söz konusu etkilerin halen varlığını hissettirmesi ve bu konudaki tartışmaların devam ediyor olması bunun en önemli göstergesidir. Bu bağlamda Bush'un "terörizme karşı savaşta ya bizimlesiniz ya da bize karşısınız" şeklinde bir yaklaşımla tüm dünyayı bir tercih yapmaya zorlaması, "gönüllüler koalisyonu" yaklaşımını benimsemesi, zaman içinde terörizmle mücadeleyi kitle imha silahları tehdidiyle ilişkilendirmesi ve Irak, İran ve Kuzey Kore gibi devletleri de bu mücadelenin hedefine yerleştirmesi, ön alıcı savaş yaklaşımını benimsemesi ve buna hukuki meşruiyet sağlamaya çalışması, Irak'a karşı uluslararası hukuka aykırı bir biçimde ve gönüllüler koalisyonu yaklaşımıyla önleyici askeri müdahalede bulunması, bu süreçte başta Avrupalı müttefikleri olmak üzere uluslararası kamuoyunun desteğini almaya yeterince özen göstermemesi ve BM'yi devre dışı bırakması, İran'a karşı askeri güç kullanma tehdidini başkanlığının son günlerine kadar sürdürmesi tartışmaları şiddetlendirmiş ve Amerikan dış politikasında köklü değişikliklerin gerçekleşmekte olduğu yorumlarına neden olmuştur.

Bu tezde 11 Eylül sonrası dönemde Amerikan dış politikasında yaşanan değişim ele alınmış, bu yapılırken söz konusu değişimin dünya politikası üzerindeki etkilerine de değinilmiştir. Zira Bush yönetiminin 11 Eylül sonrası dönemde izlediği dış politika hem Amerikan ulusal güvenlik anlayışını, hem Amerikan dış politikasını, hem de bu vasıtayla dünya politikasını terörizmle mücadele söylemi çerçevesinde dönüştürmeye yönelik olmuştur. Dolayısıyla bu tezde, oldukça yoğun tartışmaların yaşandığı ve halen bir konsensüse varılamamış olan 11 Eylül sonrası dönemde Amerikan dış politikasında nasıl bir değişim yaşandığı ve bu değişimin arka planındaki nedenlerin ne olduğu sorularının yanıtlanmasına çalışılmıştır.

Bu konu, tezin birinci bölümünde çerçevesi çizilen ve hegemonya ile söylem kavramlarının merkezi olduğu bir teorik yaklaşım çerçevesinde analiz edilmiştir. Gerek II.

Dünya Savaşı sonrası dönemde Amerikan hegemonyasının inşa sürecine gerekse 11 Eylül sonrası dönemde yeniden inşa sürecine bakıldığında, hegemonya kavramına ilişkin olarak geliştirilmiş teorilerin hiçbirinin bu süreçleri tam olarak açıklayamadığı görülmektedir. Nitekim hegemonik istikrar teorisi ile liberal kurumsalcı yaklaşım Amerikan hegemonyasının oluşumunda sadece maddi güç kapasitelerinin rolünün açıklanmasında yararlı olurken, neo-Gramscian teori ise hem maddi güç kapasitelerinin hem de rıza ve meşruiyet boyutunun açıklanmasında yararlı olmaktadır. Ancak neo-Gramscian teorisinin sınıf kimliği dışındaki kimliklerin sahip olabileceği rolü göz ardı etmesi, sınıf merkezli analizinin Amerikan hegemonyasının ulusal boyutunun oluşumuna (hakim bir sosyal sınıfın önce ABD içinde hegemonyasını tesis etmesi) tam olarak uymaması, dünya hegemonyasının ekonomik ve sosyal boyutları üzerinde yoğunlaşmış siyasal boyutunu açıklamakta zayıf kalması gibi nedenlerle bu teorisinin de Amerikan hegemonyasının inşa ve yeniden inşa süreçlerinin açıklanmasında eksik kaldığı görülmektedir. Bu eksikliği ise, hegemonik projelerin farklı unsurları bir söylemsel yapı içinde bir araya getirerek ekleme yoluyla bu farklılıklardan bir ortak kimlik inşa etmesine vurgu yapan Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe'un söylem teorisi doldurmaktadır. Dolayısıyla Amerikan hegemonyasının inşa sürecini ve yeniden inşa çabalarını açıklayabilmek için yukarıda bahsedilen teorilerden yararlanılmıştır.

Tezin hareket noktasını oluşturan 11 Eylül sonrası dönemde Amerikan dış politikasında nasıl bir değişim yaşandığı ve bu değişimin arka planındaki nedenlerin ne olduğu sorularının cevabı yukarıda bahsedilen teorik yaklaşım çerçevesinde araştırılmıştır. Bu sorular karşısında verilen cevap, yani tezde savunulan iddia, 11 Eylül sonrası dönemde yaşanan değişimin saldırılara karşılık vermenin ötesinde olduğu, Amerikan hegemonyasını terörizmle mücadele söylemi çerçevesinde yeniden inşa etmeye yönelik bir çaba olduğudur. Yani II. Dünya Savaşı sonrası dönemde komünizmle mücadele söylemi çerçevesinde inşa edilen Amerikan hegemonyasının, 11 Eylül sonrası dönemde terörizmle mücadele söylemi çerçevesinde yeniden inşa edilmeye çalışıldığı savunulmaktadır.

Bu bağlamda tezin ikinci bölümünde, 11 Eylül sonrası dönemde Amerikan hegemonyasını terörizmle mücadele söylemi çerçevesinde yeniden inşa etmeye yönelik olarak dış politikada gerçekleştirilen değişim incelenmiştir. Bu bölümde öncelikle, 11

Eylül saldırılarının Bush yönetiminin dış politikası üzerindeki etkisi ortaya konulmuştur. Eğer 11 Eylül sonrası dönemde bir değişimin gerçekleştiğinden bahsediyorsak, saldırıların bu yöndeki etkilerine de değinmek gerekmektedir. Burada varılan sonuç, saldırıların Bush'un dış politikaya bakış açısı üzerinde önemli etkilerde bulunduğu, gerek seçim çalışmaları sırasında gerekse de başkanlığının ilk sekiz ayında benimsemediği veya karşı çıktığı bazı politikaları artık benimsemeye başladığıdır.

11 Eylül saldırılarının dış politikada neden olduğu değişim incelenirken en fazla dikkat çeken nokta ise, saldırıların ABD'nin ulusal güvenlik anlayışında Pearl Harbour saldırılarına benzer bir biçimde dönüştürücü etkiye neden olmasıdır. Zira saldırılardan sonra teröristler, teröristleri destekleyen tiranlar (haydut devletler) ve teröristler ile haydut devletlerin ele geçirmeye çalıştıkları kitle imha silahları ABD'nin ulusal güvenliğine yönelmiş olan yeni tehdit kaynağı haline gelmiş, terörizme karşı küresel savaş başlatılarak ve bu savaşın uzun soluklu bir mücadele olacağı ifade edilerek bu tehditle mücadele Amerikan dış politikasının temel amacı olmuştur.

Saldırıları ayrıca dış ve iç güvenliği birbirinden ayıran Soğuk Savaş dönemindeki ulusal güvenlik anlayışının artık geçerli olmadığını kesin bir biçimde ortaya çıkarmıştır. Nitekim belli bir devletten veya coğrafi bölgeden kaynaklanan belirli bir tehdit olmayan, ayrıca ideolojik bir niteliğe de sahip olan terörizm tehdidi daha farklı mücadele yöntemleri gerektirmekteydi. Bu durum geleneksel devlet merkezli tehditlerle mücadele edecek biçimde planlanmış politikaların ve askeri stratejilerin değişmesini gerektirmekteydi. Bu bağlamda 1940'lı yılların sonlarında komünizmle mücadeleye, yani ulus devletlerden kaynaklanan bir dış tehdide uygun olarak organize edilen Amerikan ulusal güvenlik yapısı da 11 Eylül sonrası dönemde terörizmle mücadeleye, yani kaynağı ve sınırları tam olarak belli olmayan bir tehdide uygun olarak yeniden şekillendirilmiştir. Bu amaçla yapılan düzenlemelerin 1940'lı yıllarda gerçekleştirilen düzenlemeler ile pek çok açıdan paralellik arzemesi, terörizmle mücadelenin de komünizmle mücadele gibi dönüştürücü bir niteliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Bir yandan Amerikan ulusal güvenlik yapılanmasının terörizmle mücadeleye uygun olarak dönüştürülmesine çalışılırken, bir yandan da uluslararası alanda inisiyatifler alınarak Amerikan dış politikasının ve bu vasıta ile dünya politikasının terörizmle

mücadele misyonuna uyarlanmasına çalışılmıştır. Tezin ikinci bölümünde bu çabaların Amerikan dış politikasında iddia edildiği kadar köklü ve devrimci bir değişime neden olup olmadığı konusu da araştırılmıştır. Bu derece kapsamlı bir değişimden bahsetmek için ise dış politika amaçlarında bir değişim yaşanması gerekmektedir. Oysa ulaşılmak istenen amaçlara ve izlenen politikalara bakıldığında, Bush yönetiminin bu nitelikte bir değişim gerçekleştirdiğine ilişkin bir kanıya varılamamaktadır. Burada dış politikada benimsenen amaçlara ulaşmak için kullanılan yöntem ve araçlarda bir değişim yaşanıp yaşanmadığı sorusu gündeme gelmektedir. Bu bölümün büyük kısmında bu konu araştırılmıştır.

Bu araştırma neticesinde, dış politikada kullanılan yöntem ve araçlarda niteliksel anlamda bir değişim yaşanmadığı, yani daha önce başvurulmayan yöntem ve araçlara Bush döneminde de başvurulmadığı, ancak şu hususların birer değişim unsuru olarak nitelendirilebileceği sonucuna ulaşılmıştır: 1) Askeri güç en önemli dış politika aracı haline getirilmiş ve siyasal sorunlara askeri yöntemlerle yaklaşmıştır; 2) Amerikan yumuşak gücünün en önemli unsurlarından biri olan demokrasinin yayılması politikası da neredeyse tamamen askeri bir niteliğe dönüştürülmüş ve rejim değişikliği bu politikanın en önemli unsuru olarak görülmüştür; 3) daha tek taraflı hareket edilmiş, siyasi meşruiyete daha az önem verilmiş, uluslararası kamuoyu izlenecek politikalara destek vermeye zorlanmış, özellikle de Avrupalı müttefiklerin desteğinin alınmasına yeterince özen gösterilmemiştir; 4) BM'nin uluslararası barış ve güvenliğinin korunmasındaki rolü neredeyse tamamen yok sayılmıştır.

Bu bölümde 11 Eylül sonrası dönemde Amerikan dış politikasındaki değişim süreci incelenirken varılan bir diğer sonuç ise, 20 Mart 2003'te girişilen Irak savaşının bu sürecin zirve noktası olmasıdır. Bu savaş ile ABD'nin rakipsiz gücünün dünyayı kendi istekleri çerçevesinde şekillendirebileceği ve ülkesinin güvenliğini sağlayabileceği, yegâne büyük güç olarak otoritesinin dünyadan bir direniş ile karşılaşmayacağı varsayımlarının yanlış olduğu ortaya çıkmıştır. Zira Irak savaşı uluslararası toplumdan büyük tepki almış, savaştan sonra bu ülkede karşılaşılan güçlü direniş nedeniyle düzenin sağlanmasında ciddi sorunlarla karşılaşmış, ayrıca Afganistan'da da ulus inşası sürecinin tahmin edildiğinden daha zor olduğu anlaşılmış ve halen bir ulus bilinci

oluşturulamamıştı. Dolayısıyla Amerikan hegemonyasını terörizmle mücadele söylemi çerçevesinde yeniden inşa etmeye yönelik olarak izlenen politikalar hegemonyayı yeni sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Bu nedenlerle Irak savaşı ile doruğa ulaşan bu değişim Bush'un başkanlığının ikinci döneminden itibaren başka bir değişime uğramış, Bush'un ikinci başkanlık dönemi birinci döneminde yapılan hataların telafi edilmesine yönelik çabaların yaşandığı bir süreç olmuştur.

Bunda yeni muhafazakârlar gibi değerler tarafından yönlendirilen bir dış politika anlayışını benimsemek yerine olaylara realist bir açıdan yaklaşarak ulusal çıkarlar üzerinde yoğunlaşmayı tercih eden Condoleeza Rice'ın Dışişleri Bakanlığına getirilmesi oldukça etkili olmuştur. Irak savaşının en önemli mimarlarından Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ve yardımcısı Paul Wolfowitz ile Richard Perle, Douglas Feith, Lewis Libby, John Bolton gibi yeni muhafazakârların bu dönemde görevlerinden ayrılmaları da bu sürecin önemli bir sonucudur.

Tezin üçüncü bölümünde, 11 Eylül sonrası dönemde Amerikan dış politikasında yaşanan değişimin arka planındaki nedenler analiz edilmiştir. Önce bu konuda literatürde yaşanan tartışmalara değinilmiş, ileri sürülen görüşlerin genel olarak iki noktada yoğunlaştığı görülmüştür. Birincisi, 11 Eylül sonrası değişimin ABD'nin hegemon konumunda 1970'li yıllardan beri devam eden krizi aşmaya yönelik bir çaba olduğudur. İkincisi ise, değişimde Bush yönetiminde dış politika ve savunma konularında üst düzey mercilerde bulunan yeni muhafazakârların dış politika anlayışlarının etkili olduğudur. Her iki görüş de doğru nitelendirilebilecek olmakla birlikte, yaşanan değişimi tek başına açıklayamamaktadır. Tezde, gerçekleşen değişimin nedenlerinin saldırılara karşılık vermenin ötesinde olduğu, böyle bir değişim gerçekleştirilmesinin temel nedeninin Amerikan hegemonyasının yeniden inşası gerekliliği olduğu, tamamlayıcı nedeninin ise Bush yönetimindeki yeni muhafazakârların buna yönelik geliştirmiş oldukları dış politika vizyonunun benimsenmesi olduğu savunulmuştur. Yani Bush başkanlığı devraldığında Amerikan hegemonyasının içinde bulunduğu durum dış politikada bazı değişiklikler yapmayı ve bu değişikliklerle hegemonyayı yeniden inşa etmeyi gerektirmişti; ancak yapılacak değişikliklerin yönünü, yani ne şekilde olacağını belirleyen etken yeni muhafazakârların geliştirmiş oldukları dış politika vizyonu olmuştur.

Bu bağlamda değişimin temel nedeni olarak ileri sürülen Amerikan hegemonyasının yeniden inşası gerekliliğini kanıtlayabilmek için 11 Eylül öncesi dönemde Amerikan hegemonyasının ekonomik ve siyasi/askeri açılardan karşı karşıya bulunduğu sorunlar incelenmiş, yani Bush yönetiminin Clinton yönetiminden nasıl bir miras devraldığı ve bu mirasın dış politikada yeni bir açılıma gitmek için bir neden olup olmayacağı sorgulanmıştır. Bu sorgulama sonucunda, ABD'nin karşı karşıya bulunduğu sorunlar nedeniyle mevcut politikaların sürdürülmesinin mümkün olmadığı, dış politikada yeni inisiyatiflerin alınmasının gerekli olduğu görülmüştür.

Ekonomik açıdan bakıldığında, bir yandan çok olumlu bir tablo söz konusuysen bir yandan da gelecekte çok ciddi sorunlara neden olabilecek önemli kırılmalıkların bulunduğu anlaşılmaktadır. Olumlu gelişmelerin ekonomide genel olarak iyimser bir hava estirmesi nedeniyle, bu kırılmalıkların 2001 başı itibariyle Bush ve ekonomi uzmanları tarafından nasıl algılandığını ve dış politikada yeni açılımlar yapılmasında belirleyici rol oynayıp oynamadığını tahmin etmek oldukça zordur. Ancak bu kırılmalıkların yaşanan dış politika değişiminde doğrudan olmasa bile en azından dolaylı bir etkiye sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Siyasi ve askeri açıdan bakıldığında ise, Clinton'un Amerikan hegemonyasının geleceği açısından halefine çok da olumlu bir miras bırakmadığı görülmektedir. Bu bağlamda Bush iki zorunluluk ile karşı karşıya kalmıştır. Birincisi, dış politikada hem Amerikan kamuoyunu tatmin edecek hem de uluslararası toplumun Amerikan hegemonyasına desteğini sağlayacak bir vizyon geliştirilmesi gerekliliğiydi. İkincisi ise, ABD'nin Ortadoğu ve Avrasya'daki pozisyonunun girmiş olduğu sıkıntıyı aşmak için yeni politikaların ve stratejilerin geliştirilmesi gerekliliğiydi.

11 Eylül saldırıları ise böyle bir ortamda yaşanmıştır. Uzun yıllardan sonra Amerikan topraklarında gerçekleşen ve çok sayıda insanın hayatını kaybetmesine neden olan bu saldırılara Bush yönetiminin vereceği karşılığın büyük olacağını tahmin edilmesi çok zor değildi. Saldırıya uğramış olmasının yarattığı mağduriyet nedeniyle ABD'nin terörizme karşı başlattığı küresel savaşa tüm dünyadan büyük destek gelmesi, Bush yönetimine terörizmle mücadele çerçevesinde yukarıda zikredilen sorunları aşmaya yönelik politikalar izleme imkânı vermiştir. Dolayısıyla Bush yönetiminin 11 Eylül

sonrası dönemdeki politikaları terörizmle mücadele edilmesinin ötesine geçmeye başlamıştır. Bu bağlamda 11 Eylül saldırılarından sonra terörizmin tüm dünyanın karşı karşıya bulunduğu en önemli tehdit kaynağı olduğu ve bu tehditle mücadele etmek için uluslararası işbirliğinin gerektiği vurgulanarak Avrupalı müttefiklerle ortak tehdit ve ortak çıkar hissinin oluşturulması için önemli bir fırsat elde edilmiş, pek çok politikanın terörizmle mücadele bağlamında değerlendirilmesiyle bu politikalara uluslararası toplumun desteğinin alınması ve/veya göstereceği reaksiyonun azaltılması için gerekçe sağlanmıştır. Bu çerçevede Irak'a karşı askeri müdahale seçeneği gündeme alınmış, Suriye ve İran'a yönelik baskılar arttırılmış, petrol ticaretinin dolar yerine euro ile yürütülmesi konusu gündemden kalkmış, füze savunma sistemi projesi konusunda daha kararlı bir duruş sergileme imkânı elde edilmiş, Orta Asya ve Kafkasya'ya asker yerleştirilerek Rusya ve Çin baskı altına alınmıştır. Dolayısıyla bu dönemde Amerikan hegemonyası terörizmle mücadele söylemi çerçevesinde yeniden inşa edilmeye çalışılmış, böylece terörizmle mücadele Laclau ve Mouffe'cu anlamda bir söylem olmuştur.

Bütün bunlar Amerikan hegemonyasının siyasi/askeri ayağını güçlendirmeye yönelik adımlar olmuştur. Üçüncü bölümde de ifade edildiği gibi, Amerikan hegemonyasının ekonomik ve siyasi/askeri temelleri birbiriyle yakından ilişkili olup, ne zaman bu iki alandaki üstünlüğünün herhangi biri sarsılsa veya herhangi birinde bir sıkıntı yaşansa ABD sorun yaşanan alandaki eksikliği gidermeye veya bu alandaki eksikliği diğer alanı daha da güçlendirerek telafi etmeye yönelik adımlar atma ihtiyacı hissetmektedir. 11 Eylül sonrası dönemde izlenen politikalar da, Amerikan hegemonyasının siyasi/askeri ayağında yaşanan zayıflamayı gidermenin yanında, ekonomik ayağında yaşanan zayıflamayı da siyasi/askeri ayağı güçlendirerek telafi etmeyi amaçlamıştır.

11 Eylül sonrası dönemde gerçekleşen dış politika değişiminin tamamlayıcı nedeni olarak ileri sürülen Bush yönetimindeki yeni muhafazakârların rolünü kanıtlayabilmek için ise önce yeni muhafazakârların 1990'lı yıllar boyunca Amerikan hegemonyasının yeniden inşasına yönelik geliştirmiş oldukları dış politika vizyonundan bahsedilmiş, daha sonra bu politikalar ile Bush yönetiminin 11 Eylül sonrası dönemde izlediği dış politika arasındaki örtüşmelere dikkat çekilmiştir. Nitekim gerek terörizme karşı yeni mücadele yöntemleri geliştirilmesi ihtiyacının doğması, gerekse de önceki satırlarda bahsedilen

sorunlar nedeniyle Amerikan hegemonyasının yeniden inşasının bir zorunluluk haline gelmesi daha önce hayata geçirilmesi zor olan yeni muhafazakâr dış politika vizyonunun 11 Eylül sonrası dönemde Bush yönetimi tarafından kabul görmesini sağlamıştır. Dolayısıyla yeni muhafazakârların, 11 Eylül saldırılarından sonra ortaya çıkan uygun konjonktürün sağladığı imkânla, Bush yönetimi içinde dış politikanın belirlenmesinde etkili grup olduğunu söylemek mümkündür.

Yeni muhafazakârların nihai karar verici konumda bulunmalarına rağmen bu konuma erişmelerinde, Bush yönetimi içindeki hiçbir kişi ya da grubun Amerikan dış politikasına ilişkin bu kadar geniş kapsamlı fikirler bütününe sahip olmaması da etkili olmuştur. Ayrıca nihai karar verici konumundaki kişilerin dış politikaya ilişkin bakış açıları incelendiğinde, 11 Eylül sonrası dönemde yeni muhafazakârlar ile ortak noktada buluşmalarının, dolayısıyla yeni muhafazakâr politikaları benimsemelerinin hiç de zor olmadığı görülmektedir. Bir Jacksoncu milliyetçi olan George W. Bush'un, birer saldırgan realist olan Donald Rumsfeld ve Dick Cheney'nin, bir savunmacı realist olan Condoleezza Rice'in 11 Eylül saldırılarına ilişkin bu ideolojileri çerçevesindeki algılamaları ve bunun sonucunda yeni muhafazakârlar ile aralarında ortaya çıkan ortak noktalar yukarıda bahsedilen vizyonun bu kişiler tarafından da kabul görmesini sağlamıştır. Dolayısıyla Laclau ve Mouffe'cu anlamda bir söylem olan terörizmle mücadelenin içinin siyasal anlamda yeni muhafazakârlar tarafından doldurulduğunu, yönetim içindeki nihai karar verici konumundaki kişilerin yeni muhafazakârlar ile ortak noktalarının ise bu süreci kolaylaştırdığını söylemek mümkündür.

Sonuç olarak, bu tezde, giriş bölümünde bahsedilen araştırma sorularından hareket edilerek ve birinci bölümde bahsedilen teorik bakış açısıyla 11 Eylül sonrası dönemde Amerikan dış politikasında yaşanan değişim analiz edilmiştir. Buraya kadar yapılan analizlerden bu dönemde yaşanan değişimin, terörizme karşılık vermenin de ötesinde, Amerikan hegemonyasını terörizmle mücadele söylemi çerçevesinde yeniden inşa etmeye yönelik bir çabanın ürünü olduğu ve büyük ölçüde yeni muhafazakâr dış politika vizyonuna uygun olarak gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Ahrari, M. E. and James Beal, **The New Great Game in Muslim Central Asia**, Second Edition, Hawaii: University of the Pacific, 2002.

Althusser, Louis, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, çev. Yusuf Alp ve Mahmut Özışık, İstanbul: İletişim Yayınları, 1989.

Anderson, Perry, **Gramsci: Hegemonya, Doğu-Batı Sorunu ve Strateji**, çev. Tarık Günersel, İstanbul: Salyangoz Yayınları, 2007.

Arı, Tayyar, **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2002.

Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1995**, İstanbul: Alkım Yayınları, (Yayın Tarihi Yok).

Arrighi, Giovanni, **Adam Smith Pekin'de: 21. Yüzyılın Soykütüğü**, çev. İbrahim Yıldız, İstanbul: Yordam Kitap, 2008.

Arrighi, Giovanni, **Uzun Yirminci Yüzyıl: Para, Güç ve Çağımızın Kökenleri**, çev. Recep Boztemur, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2000.

Bacevich, Andrew J., **American Empire: The Realities and Consequences of U.S. Diplomacy**, Cambridge: Harvard University Press, 2003.

Bailey, Thomas A., **A Diplomatic History of the American People**, New York: Appleton-Century-Crofts Inc., 1955.

Bensahel, Nora, **The Counterterror Coalitions: Cooperation with Europe, NATO and the European Union**, Santa Monica: RAND Corporation, MR-1746-AF, 2003.

Bostanoğlu, Burcu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2008.

Bostanoğlu, Burcu ve Mehmet Akif Okur, **Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram, Hegemonya, Medeniyetler ve Robert W. Cox**, Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları, 2008.

Calleo, David P., **Follies of Power: America's Unipolar Fantasy**, New York: Cambridge University Press, 2009.

Chollet, Derek and James Goldgeier, **America Between the Wars From 11/9 to 9/11 : The Misunderstood Years Between the Fall of the Berlin Wall and the Start of the War on Terror**, New York : BBS Public Affairs, 2008.

Clark, William R., **Petrodollar Warfare: Oil, Iraq and the Future of the Dolar**, Gabriola Island: New Society Publishers, 2005.

Cockburn, Andrew, **Rumsfeld: His Rise, Fall and Catastrophic Legacy**, New York: Scribner, 2007.

Cornelison, Pam and Ted Yanak, **The Great American History Fact-Finder: The Who, What, Where, When, and Why of American History**, Boston and New York: Houghton Mifflin Company, 2004.

Cox, Robert W., **Production, Power and World Order: Social Forces in Making of History**, New York: Columbia University Press, 1987.

Daalder, Ivo H. and James M. Lindsay, **America Unbound: The Bush Revolution in Foreign Policy**, Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2003.

De Tocqueville, Alexis, **Amerika'da Demokrasi**, çev. Taner Timur, İstanbul: Yenilik Basımevi Yayınları, 1962.

Decter, Midge, **Rumsfeld: A Personal Portrait**, New York: Harper Collins Publishers Inc., 2003.

Donnelly, Thomas, **Rebuilding America's Defenses: Strategy, Forces and Resources for A New Century**, A Report of the Project for the New American Century, September 2000.

Dorrien, Gary, **Imperial Designs: Neoconservatism and the New Pax Americana**, New York and London: Routledge, 2004.

Dougherty, James E. ve Robert L. Pfaltzgraff, Jr, **Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Survey**, Fifth Edition, New York: Longman Publishing, 2001.

Doyle, Michael W., **Empires**, New York: Cornell University Press, 1986.

Eagleton, Terry, **İdeoloji**, çev. Muttalip Özcan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.

Ferguson, Niall, **Colossus: The Price of America's Empire**, New York: The Penguin Press, 2004.

Figueras, Magdalena Grau and Agustí Chalaux de Subirà, **Essay on Currency, Market and Society**, 2nd edition, çev. Loto Perrella, Barcelona: Joan Bardina Studies Center, 1997, <http://www.pangea.org/~jbardina/ammsukin.htm>, (Erişim Tarihi: 23 Şubat 2009).

Foucault, Michel, **The Archeology of Knowledge**, London: Tavistock Publications, 1972.

Fukuyama, Francis, **Neo-Conların Sonu: Yol Ayrımındaki Amerika**, çev. Hasan Kaya, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2006.

Fukuyama, Francis, **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, çev. Zülfü Dicleli, 2. Baskı, İstanbul: Gün Yayınları, 1999.

Gaddis, John Lewis, **Surprise, Security and the American Experience**, Cambridge: Harvard University Press, 2005.

Gill, Stephen, **American Hegemony and the Trilateral Commission**, Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

Gill, Stephen, **Power and Resistance in the New World Order**, Palgrave Macmillan, 2008.

Gilpin, Robert, **The Political Economy of International Relations**, New Jersey: Princeton University Press, 1987.

Gilpin, Robert, **War and Change in World Politics**, Cambridge: Cambridge University Press, 1981.

Gilpin, Robert, **U.S. Power and Multilateral Corporation: The Political Economy of Foreign Direct Investment**, New York: Basic Books, 1975.

Godwin, Jack, **Clintonomics: How Bill Clinton Reengineered the Reagan Revolution**, New York: American Management Association, 2009.

Gramsci, Antonio, **Hapishane Defterleri: Tarih, Politika, Felsefe ve Kültür Sorunları Üzerine Seçme Metinler**, çev. Kenan Somer, İstanbul: Onur Yayınları, 1986.

Grant, Rebecca L., **Operation Just Cause and the U.S. Policy Process**, Sante Monica, CA: Rand, 1991.

Haley, P. Edward, **Strategies of Dominance: The Misdirection of U.S. Foreign Policy**, Washington D.C.: Woodrow Wilson Center Press, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2006.

Halper, Stefan and Jonathan Clarke, **America Alone: The Neoconservatives and the Global Order**, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Hardt, Michael ve Antonio Negri, **İmparatorluk**, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2008.

Harvey, David, **Yeni Emperyalizm**, çev. Hür Güldü, İstanbul: Everest Yayınları, 2004.

Herring, George C., **From Colony to Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, New York, Oxford University Press, 2008.

Howarth, David, **Discourse**, Buckingham: Open University Press, 2000.

Ikenberry, G. John, **After Victory: Institutions, Strategic Restraint, and the Building of Order after Major Wars**, Princeton: Princeton University Press, 2001.

Jackson, Robert J. and Philip Towle, **Temptations of Power: The United States in Global Politics After 9/11**, New York: Palgrave Macmillan, 2006.

Johnson, Chalmers, **Sorrows of Empire: Militarism, Secrecy and the End of the Republic**, London, New York: Verso, 2006.

Jones, Howard, **Crucible of Power: A History of American Foreign Relations from 1897**, Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, 2008.

Jorgensen, Marianne and Louise J. Phillips, **Discourse Analysis as Theory and Method**, London: Sage Publications, 2004.

Kagan, Robert, **Cennet ve Güç: Yeni Dünya Düzeninde Amerika ve Avrupa**, çev. Selim Yeniçeri, İstanbul: Koridor Yayıncılık. 2005.

Kennedy, Paul, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, Onuncu Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2005.

Keohane, Robert O., **After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy**, Princeton: Princeton University Press, 1984.

Keohane, Robert O. and Joseph S. Nye, **Power and Interdependence**, Second Edition, Harper Collins Publishers, 1989.

Keyman, E. Fuat, **Küreselleşme, Devlet, Kimlik/Farklılık: Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden Düşünmek**, çev. Simten Coşar, İstanbul: Alfa Yayınları, 2000.

Kindleberger, Charles, **The World in Depression, 1929-1939**, Berkeley: University of California Press, 1986.

Kissinger, Henry, **Diplomasi**, çev. İbrahim H. Kurt, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000.

Laclau, Ernesto ve Chantal Mouffe, **Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru**, çev. Ahmet Kardam, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

Larrain, Jorge, **İdeoloji ve Kültürel Kimlik**, çev. Neşe Nur Domaniç, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1995.

Larsen, Henrik, **Foreign Policy and Discourse Analysis: France, Britain and Europe**, New York: Routledge and Kegan Paul, 1997.

Litwak, Robert S., **Regime Change: U.S. Strategy Through the Prism of 9/11**, Washington D.C.: Woodrow Wilson Center Press, 2007.

Litwak, Robert S., **Rogue States and U.S. Foreign Policy**, Washington D.C.: Woodrow Wilson Press, 1999.

Lundestad, Geir, **The American "Empire" and Other Studies of US Foreign Policy in a Comparative Perspective**, Oxford: Oxford University Press, 1990.

Macdonell, Diane, **Theories of Discourse: An Introduction**, Oxford: Basil Blackwell, 1986.

Mandelbaum, Michael, **The Case for Goliath: How America Acts as the World's Government in the Twenty-First Century**, New York: Public Affairs, 2005.

Mann, James, **Rise of the Vulcans: The History of Bush's War Cabinet**, New York: Viking Penguin, 2004.

McCrisken, Trevor B., **American Exceptionalism and the Legacy of Vietnam: US Foreign Policy Since 1974**, New York: Palgrave Macmillan, 2003.

Mead, Walter Russell, **Special Providence: American Foreign Policy and How It Changed the World**, New York, Alfred A. Knopf, 2001.

Mearsheimer, John, **The Tragedy of Great Power Politics**, New York and London: W. W. Norton & Company, 2001.

Merk, Frederick, **Manifest Destiny and the Mission in American History**, New York: Vintage Books, 1966.

Mills, Sara, **Discourse**, London and New York: Routledge, 2005.

Muravchik, Joshua, **Exporting Democracy: Fulfilling America's Destiny**, Washington, D.C.: AEI Press, 1991.

Nevins, Allan ve Henry Steele Commager, **ABD Tarihi**, çev. Halil İnalçık, 2. Baskı, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2005.

Northrup, Cynthia Clark, **American Economy: A Historical Encyclopedia**, Santa Barbara: ABD-CLIO Inc, 2003.

Nye, Joseph S., **Amerikan Gücünün Paradoksu**, çev. Gürol Koca, İstanbul: Literatür Yayıncılık 2003-a.

Nye, Joseph S., **Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Yolu**, çev. Rayhan İnan Aydın, Ankara: Elips Kitap, 2005.

Peimani, Hooman, **Regional Security of Central Asia: The Competition of Iran, Turkey and Russia**, London: Praeger Publishers, 1998.

Penecy, Mark, **Democracy at the Point of Bayonets**, Pennsylvania: Pennsylvania State University Press, 1999.

Romano, Flavio, **Clinton and Blair: The Political Economy of the Third Way**, London and New York: Routledge, 2006.

Rosenberg, Samuel, **American Economic Development Since 1945: Growth, Decline and Rejuvenation**, New York: Palgrave Macmillan, 2003.

Scarborough, Rowan, **Rumsfeld's War: The Untold Story of America's Anti-Terrorist Commander**, Washington, D.C.: Regnery Publishing Inc., 2004.

Seyidoğlu, Halil, **Uluslararası Finans**, İstanbul: Güzem Yayınları, 2003.

Seyidoğlu, Halil, **Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama**, İstanbul: Güzem Yayınları, 2001.

Snyder, Jack, **Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition**, Ithaca and London: Cornell University Press, 1991.

Stephanson, Anders, **Manifest Destiny: American Expansionism and the Empire of Right**, New York: Hill and Wang, 1995.

Tanner, Stephen, **Bush'ların Savaşları: Askeri Liderler Olarak Bir Baba ve Oğlun Portresi**, çev. Ayşe Doğanç, Ankara: Elips Kitap, 2005.

Todd, Emmanuel, **İmparatorluktan Sonra: Amerikan Sisteminin Çöküşü**, çev. Gülser Çetin, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2004.

Üşür, Serpil Sancar, **İdeolojinin Serüveni: Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1997.

Walker, Martin, **Clinton: The President They Deserve**, London: Fourth Estate, 1996.

Wallerstein, Immanuel, **Amerikan Gücünün Gerileyişi: Kaotik Bir Dünyada ABD**, çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları, 2004-a.

Wallerstein, Immanuel, **Dünya Sistemleri Analizi: Bir Giriş**, çev. Ender Abadoğlu ve Nuri Ersoy, İkinci Baskı, İstanbul: Aram Yayınları, 2005.

White, Donald W., **The American Century: The Rise and Decline of the United States as a World Power**, New Haven: Yale University Press, 1996.

Woodward, Bob, **Bush Savaşta**, çev. Şefika Kamcez, Ankara: Arkadaş Yayınları, 2005.

Woodward, Bob, **Saldırı Planı**, çev. Melih Pekdemir ve Şefika Kamcez, Ankara: Arkadaş Yayınları, 2004.

MAKALELER

Agnew, John, "American Hegemony Into American Empire? Lessons from the Invasion of Iraq", **Antipode**, Vol: 35, No: 5, January 2004, pp.871-885.

Ağacan, Kâmil, "Gürcistan'a Yönelik Artan Rus Baskıları ve Türkiye", **Stratejik Analiz**, Cilt: 1, Sayı: 4, Ağustos 2000, ss.29-36.

Ağacan, Kâmil, "Rusya'nın Gürcistan'a Vize Uygulaması Silahsız Savaş mı?", **Stratejik Analiz**, Sayı: 9, Ocak 2001, ss.33-39.

Aho, C. Michel and Bruce Stokes, "The Year the World Economy Turned", **Foreign Affairs**, Vol: 70, No: 1, America and the World 1990/91, pp.160-178.

Akça, İsmet ve Evren Balta, "Ordunun Emperyalizmi, Emperyalizmin Ordusu: ABD'de Militarizmin Yüzleri", **Birikim**, Sayı: 189, 2005, ss.58-76.

Akihiro, Iwashita, "Primakov Redux? Russia and the "Strategic Triangles" in Asia", **Russia and Its Neighbors in Crisis**, ed. Iwashita Akihiro, Sapporo, Japan: Slavic Research Center, 2007, pp.165-194.

Aktükün, İlker, "Soğuk Savaş'tan Küresel Tiranlığa", **Kartalın Kanat Sesleri: ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, der. Toktamış Ateş, Ankara: Ümit Yayıncılık, 2004, ss.251-270.

Anderson, James, "American Hegemony after 11 September: Allies, Rivals and Contradictions", **Geopolitics**, Vol: 8, Is: 3, 2003, pp.35-60.

Aras, Bülent and Fatih Özbay, "Dances with Wolves: Russia, Iran and the Nuclear Issue", **Middle East Policy**, Vol: XIII, No: 4, November 2006, pp.132-147.

Arend, Anthony Clarck, "International Law and the Preemptive Use of Military Force", **The Washington Quarterly**, Vol: 26, No: 2, Spring 2003, pp.89-103.

Arrighi, Giovanni, "Hegemony Unravelling-I", **New Left Review**, No: 32, March-April 2005, pp.23-80.

Arrighi, Giovanni, "The Social and Political Economy of Global Turbulence", **New Left Review**, No: 20, March-April 2003, pp.5-71.

Aruri, Nasır, "Amerika'nın Irak'a Karşı Savaşı: 1990-1999", **Kuşatma Altında Irak: Yaptırımların ve Savaşın Ölümcül Etkileri**, der. Anthony Arnove, çev. Mehmet Harmanlı, İstanbul: Everest Yayınları, 2001, ss.21-35.

Ashley, Richard K., "The Poverty of Neorealism", **International Relations: Critical Concepts in Political Science, Volume IV**, ed. Andrew Linklater, London: Routledge, 2000, pp.1572-1632.

Ataç, C. Akça ve Bahar Gürsel, "Amerikan Apokaliptik'inin Dünü Bugünü", **Doğu Batı**, Sayı: 32, 2005, ss.73-88.

Aybet, Gülnur, "NATO's New Missions", **Perceptions: Journal of International Affairs**, Vol: IV, No: 1, March-May 1999,

<http://www.sam.gov.tr/perceptions/Volume4/March-May1999/aybet.PDF>, (Erişim Tarihi: 27 Ekim 2010).

Ayerbe, Luis Fernando, “The American Empire in the New Century: Hegemony or Domination?”, **Journal of Developing Societies**, Vol: 21, No: 3-4, 2005, pp.301-320.

Bacevich, Andrew and Elizabeth Prodromou, “God Is Not Neutral: Religion and U.S. Foreign Policy After 9/11”, **Orbis**, Winter 2004, pp.43-54.

Badey, Thomas J., “US Counter-Terrorism: Change in Approach, Continuity in Policy”, **Contemporary Security Policy**, Vol: 27, No: 2, August 2006, pp.308-324.

Bakshi, Jyotsna, “Sino-Russian Strategic Partnership in Central Asia: Implications for India”, **Strategic Analysis: A Monthly Journal of the IDSA**, Vol: XXV, No: 2, May 2001, http://www.ciaonet.org/olj/sa/sa_may01baj01.html, (Erişim Tarihi: 6 Nisan 2003).

Bates, Thomas R., “Gramsci and the Theory of Hegemony”, **Journal of the History of Ideas**, Vol: 36, No: 2, April-June 1975, pp.351-366.

Beeson, Mark and Richard Higgott, “Hegemony, Institutionalism and US Foreign Policy: Theory and Practice in Comparative Historical Perspective”, **Third World Quarterly**, Vol: 26, No. 7, 2005, pp.1173-1188.

Beissinger, Mark R., “Promoting Democracy: Is Exporting Revolution a Constructive Strategy”, **Dissent**, Winter 2006, pp.18-24.

Bello, Walden, “The Capitalist Conjuncture: Over-Accumulation, Financial Crises, and the Retreat from Globalization”, **Third World Quarterly**, Vol: 27, No. 8, 2006, pp.1345-1367.

Bennett, William J., “Morality, Character and American Foreign Policy”, **Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy**, eds. William Kristol and Robert Kagan, San Fransisco: Encounter Books, 2000, pp.289-305.

Bensahel, Nora, “A Coalition of Coalitions: International Cooperation Against Terrorism”, **Studies in Conflict & Terrorism**, Vol: 29, No: 1, 2006, pp.35-49.

Berdahl, Clarence A., “The United States and the League of Nations”, **Michigan Law Review**, Vol: 27, No: 6, April 1929, pp.607-636.

Berman, Ilan, "How to Support the Struggle for Iran's Soul: Iranian Reform and Stagnation", **The Middle East Quarterly**, Vol: XVII, No: 2, Spring 2010, <http://www.meforum.org/2685/struggle-for-iran-soul>, (Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2010).

Bernstein, Michael A., "Understanding American Economic Decline: The Contours of the Late-Twentieth-Century Experience", **Understanding American Economic Decline**, eds. Michael A. Bernstein and David E. Adler, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, pp.3-33.

Bieler, Andreas and Adam David Morton, "A Critical Route to Hegemony, World Order and Historical Change: Neo-Gramscian Perspectives in International Relations", **Capital&Class**, Issue: 82, Spring 2004, pp.85-113.

Bingöl, Yılmaz, "The 'Colorful' Revolution of Kyrgyzstan: Democratic Transition or Global Competition?", **Alternatives: Turkish Journal of International Relations**, Vol: 5, No: 1&2, Spring&Summer 2006, pp.73-81.

Blackburn, Robin, "The Imperial Presidency, the War on Terrorism, and the Revolutions of Modernity", **Constellations**, Vol: 9, No: 1, 2002, pp.3-33.

Blanchard, Olivier Jean, "Reaganomics", **Economic Policy**, Vol: 2, No: 5, October 1987, pp.15-56.

Blecker, Robert A., "The New Economic Stagnation and the Contradictions of Economic Policy Making", **Understanding American Economic Decline**, eds. Michael A. Bernstein and David E. Adler, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, pp.276-309.

Bleiker, Roland, "A Rogue is a Rogue is a Rogue: US Foreign Policy and the Korean Nuclear Crisis", **International Affairs**, Vol: 79, No: 4, 2003, pp.719-737.

Boot, Max, "Think Again: Neocons", **Foreign Policy**, Issue: 140, January-February 2004, pp.20-28.

Bowen, Wyn Q., "Missile Defence and the Transatlantic Security Relationship", **International Affairs**, Vol: 77, No: 3, July 2001, pp.485-507.

Brand, Ulrich, "Order and Regulation: Global Governance as a Hegemonic Discourse of International Politics", **Review of International Political Economy**, Vol: 12, No: 1, February 2005, pp.155-176.

Brenner, Robert, "The Boom and the Bubble", **New Left Review**, November-December 2000, <http://www.newleftreview.org/?view=2286>, (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2010).

Brenner, Robert, "New Boom or New Bubble?", **New Left Review**, January-February 2004, <http://www.newleftreview.org/?view=2490>, (Erişim Taihi: 13 Haziran 2010).

Brenner, Robert, "The World Economy at the Turn of the Millennium Toward Boom or Crisis?", **Review of International Political Economy**, Vol: 8, No: 1, Spring 2001, pp.6-44.

Brinkley, Douglas, "Democratic Enlargement: The Clinton Doctrine", **Foreign Policy**, No: 106, 1997, pp.111-127.

Bull, Hedley, "The Theory of International Politics 1919-1969", **International Relations: Critical Concepts in Political Science**, ed. Andrew Linklater, London: Routledge, 2000, pp.55-76.

Buzan, Barry, "Will the 'Global War on Terrorism' be the New Cold War?", **International Affairs**, Vol: 82, No: 6, 2006, pp.1101-1118.

Cafersoy, Nazim, "Bağımsızlık ve Güvenlik Gölgesinde Rusya-Özbekistan İlişkileri", **Avrasya Dosyası**, Özbekistan Özel, Cilt: 7, Sayı: 3, Sonbahar 2001, ss. 152-186.

Calleo, David P., "The Tyranny of False Vision: America's Unipolar Fantasy", **Survival**, Vol: 50, No: 5, October-November 2008, pp.61-78.

Cameron, Fraser, "Utilitarian Multilateralism: The Implications of 11 September 2001 for US Foreign Policy", **Politics**, Vol: 22, No: 2, 2002, pp.68-75.

Carpenter, Ted Galen, "The New World Disorder", **Foreign Policy**, No: 84, Autumn 1991, pp.24-39.

Ceaser, James W., "The Great Divide: American Interventionism and Its Opponents", **Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy**, eds. William Kristol and Robert Kagan, San Fransisco: Encounter Books, 2000, pp.25-43.

Cha, Victor D., “Defensive Realism and Japan’s Approach Toward Korean Reunification”, **NBR Analysis**, Vol: 14, No: 1, June 2003, pp.5-32.

Cohen, Ariel, “Rusya’nın Yeni Kafkasya Politikası Türk Çıkarlarını Tehdit Ediyor mu?”, **Avrasya Etüdleri**, Sayı: 20, Yaz 2001-b, ss.111-121.

Cox, Michael, “American Power Before and After 11 September: Dizzy with Success?”, **International Affairs**, Vol: 78, No: 2, 2002-a, pp.261-276.

Cox, Michael, “Is the United States in Decline-Again?: An Essay”, **International Affairs**, Vol: 83, No: 4, 2007, pp.643-653.

Cox, Michael, “September 11 and U.S. Hegemony-Or Will the 21st Century Be American Too?”, **International Studies Perspective**, Vol: 3, No: 1, 2002-b, pp.53-70.

Cox, Michael, “The Empire’s Back in Town: Or America’s Imperial Temptation – Again”, **Millennium: Journal of International Studies**, Vol: 32, No: 1, 2003, www.lse.ac.uk/collections/LSEPublicLecturesAndEvents/pdf/20030602t1717z001.pdf, (Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2010).

Cox, Robert W., “Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method”, **International Relations: Critical Concepts in Political Science, Volume III**, ed. Andrew Linklater, London: Routledge, 2000-a, pp.1207-1222.

Cox, Robert W., “Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory”, **International Relations: Critical Concepts in Political Science, Volume IV**, ed. Andrew Linklater, London: Routledge, 2000-b, pp.1537-1571.

Cumings, Bruce, “Still the American Century”, **Review of International Studies**, No: 25, 1999, pp.271-299.

Cutler, Robert M., “The Shanghai Cooperation Moves into First Gear”, **Central Asia – Caucasus Analyst**, March 24, 2004, http://www.cacianalyst.org/view_article.php?articleid=2226, (Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2005).

Çelik, Nur Betül, “Söylem Kuramları, Hegemonya Kavramı ve Kemalizm”, **Doğu Batı**, Yıl: 2, Sayı: 8, 1999, ss.27-39.

Çelik, Nur Betül, “The Constitution and Dissolution of the Kemalist Imaginary”, **Discourse Theory and Political Analysis: Identities, Hegemonies and Social Change**,

eds. David Howarth, Aletta J. Norval and Yannis Stavrakakis, Manchester and New York: Manchester University Press, 2000, pp.193-204.

Dalacoura, Katerina, "US Democracy Promotion in Arab Middle East Since 11 September 2001: A Critique", **International Affairs**, Vol: 81, No: 5, 2005, pp.963-979.

Demirtaş Bagdonas, Özlem, "The Clash of Kemalism? Reflections on the Past and Present Politics of Kemalism in Turkish Political Discourse", **Turkish Studies**, Vol: 9, No: 1, pp.99-114.

Doğan, Nejat, "NATO'nun Örgütsel Değişimi, 1949-1999: Kuzey-Atlantik İttifakından Avrupa Atlantik Örgütüne", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 60, No: 3, Temmuz-Eylül 2005, ss.70-108.

Donaldson, Mike, "Gramsci, Class, and Post-Marxism", **International Gramsci Journal**, Vol: 1, Is: 1, 2008, pp.1-27.

Dorraj, Manochehr and Carrie L. Currier, "Lubricated with Oil: Iran-China Relations in a Changing World", **Middle East Policy**, Vol: XV, No: 2, Summer 2008, pp.66-80.

Drumbl, Mark A., "Self-Defense and the Use of Force: Breaking the Rules, Making the Rules, or Both?", **International Studies Perspectives**, No: 4, 2003, pp.409-431.

Dumbrell, John, "Was There a Clinton Doctrine? President Clinton's Foreign Policy Reconsidered", **Diplomacy & Statecraft**, Vol: 13, No: 2, June 2002, pp.43-56.

Dunn, David Hastings, "Myths, Motivations, and 'Misunderestimations': The Bush Administration and Iraq", **International Affairs**, Vol: 79, No: 2, 2003, pp.279-297.

Dunn, David Hastings, "'Real Men Want to Go to Tehran': Bush, Pre-emption and the Iranian Nuclear Challenge", **International Affairs**, Vol: 83, No: 1, 2007, pp.19-38.

Dupont, Pierre-Emmanuel, "The EU-Iran Dialogue in the Context of the Ongoing Nuclear Crisis", **Central European Journal of International & Security Studies**, Vol: 3, Issue: 1, May 2009, pp.97-112.

Durham, Martin, "The American Right and the Iraq War", **The Political Quarterly**, Vol: 75, Issue: 3, July 2004, pp.257-265.

Eberstadt, Nicholas, “Nort Korea: Beyond Appeasement”, **Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy**, eds. William Kristol and Robert Kagan, San Fransisco: Encounter Books, 2000, pp.145-175.

Efegil, Ertan, “Washington’un Hazar Havzası Politikası ve Türkiye”, **Avrasya Dosyası**, Cilt: 6, Sayı: 2, Yaz 2000, ss.187-202.

Egan, Daniel, “The Limits of Internationalisation: A Neo-Gramscian Analysis of the Multilateral Agreement on Investment”, **Critical Sociology**, Vol: 27, No: 3, 2001, pp.74-97.

Enemark, Christian and Christopher Michaelsen, “Just War Doctrine and the Invasion of Iraq”, **Australian Journal of Politics and History**, Vol: 51, No: 4, 2005, pp.545-563.

Eralp, Atila, “Hegemony”, **Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, der. Atila Eralp, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, ss.155-181.

Eralp, Atila “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması”, **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, der. Atila Eralp, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, ss.57-88.

Erhan, Çağrı, “Broader Middle East and North Africa Initiative and Beyond”, **Perceptions**, Autumn 2005, pp.153-170.

Erhan, Çağrı, “Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 51, No: 1-4, Ocak-Aralık 1996, ss.275-287.

Evangelista, Matthew, “Chechnya’s Russia Problem”, **Current History**, Vol: 102, No: 666, October 2003, pp.313-319.

Feathers, Lori A., Economic Sanctions and Their Effect on the Energy Industry”, **Texas International Law Journal**, January 1 2001, <http://www.allbusiness.com/professional-scientific-technical-services/legal-services/1058695-1.html>, (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2010).

Feng, Liu and Zhang Ruizhuang, “The Typologies of Realism”, **Chinese Journal of International Politics**, Vol: 1, 2006, pp.109-134.

Ferguson, Niall, "Hegemony or Empire", **Foreign Affairs**, Vol: 82, No: 5, September/October 2003, pp.154-161.

Fifield, Russel H., "ASEAN: Image and Reality", **Asian Survey**, Vol: 19, No: 12, December 1979, pp.1199-1208.

Flibbert, Andrew, "The Road to Baghdad: Ideas and Intellectuals in Explanations of the Iraq War", **Security Studies**, Vol: 15, No: 2, April-June 2006, pp.310-352.

Fontana, Benedetto, "Gramsci on Politics and State", **Journal of Classical Sociology**, Vol: 2, No: 2, 2002, pp.157-178.

Foot, Rosemary, "Chinese Strategies in a US-Hegemonic Global Order: Accomodating and Hedging", **International Affairs**, Vol: 82, No: 1, 2006, pp.77-94.

Franssen, Herman and Elaine Morton, "A Review of US Unilateral Sanctions Against Iran", **Middle East Economic Survey**, Vol: XLV, No: 34, 26 August 2002, <http://www.mafhoum.com/press3/108E16.htm>, (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2010).

Frye, Alton, "The New NATO and Relations with Russia", **Journal of Strategic Studies**, Vol: 23, No: 3, 2000, pp.92-110.

Fukuyama, Francis, "The End of History?", **The National Interest**, No: 16, Summer 1989, pp.3-18.

Gaddis, John Lewis, "A Grand Strategy of Transformation", **Foreign Policy**, No: 133, November-December 2002, pp.50-57.

Gaspar, Des and Raymond Apthorpe, "Introduction: Discourse Analysis and Policy Discourse", **Arguing Development Policy: Frames and Discourses**, eds. Raymond Apthorpe and Des Gaspar, London: Frank Cass., 1996, pp.1-15.

Gerecht, Reuel Marc, "Iran: Fundamentalism and Reform", **Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy**, eds. William Kristol and Robert Kagan, San Fransisco: Encounter Books, 2000, pp.111-144.

Gill, Stephen R. and David Law, "Global Hegemony and the Structural Power of Capital", **International Studies Quarterly**, Vol: 33, No: 4, December 1989, pp.475-499.

Gills, Barry K., "Dünya Sisteminde Hegemonik Geçişler", **Dünya Sistemi: Beş Yüz Yıllık mı, Beş Binyıllık mı?**, der. Andre Gunder Frank ve Barry K. Gills, çev. Esin Soğancılar, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2003, ss.235-279.

Glaser, Charles L., “Realists as Optimists”, **International Security**, Vol: 19, No: 3, Winter 1994-1995, pp.50-90.

Go, Julian, “Waves of Empire: US Hegemony and Imperialistic Activity from the Shores of Tripoli to Iraq, 1787-2003”, **International Sociology**, Vol: 22, No: 1, January 2007, pp.5-40.

Goh, Evelyn, “Hegemonic Constraints: The Implications of 11 September for American Power”, **Australian Journal of International Affairs**, Vol: 57, No: 1, 2003, pp.77-97.

Goldstein, Avery, “Great Expectations: Interpreting China’s Arrival”, **International Security**, Vol: 22, No: 3, Winter 1997-1998, pp.36-73.

Goodheart, Lawrence B., “Joseph McCarthy’nin Günümüz Amerikasına Kalmış Olan Uğursuz Mirası”, çev. Birgül Koçak, **Doğu Batı**, Sayı: 32, 2005, ss.123-139.

Gordon, David M., “Chickens Home to Roost: From Prosperity to Stagnation in the Postwar U.S. Economy”, **Understanding American Economic Decline**, eds. Michael A. Bernstein and David E. Adler, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, pp.34-76.

Gordon, David M., Thomas E. Weisskopf and Samuel Bowles, “Right-Wing Economics in the 1980s: The Anatomy of Failure”, **Understanding American Economic Decline**, eds. Michael A. Bernstein and David E. Adler, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, pp.243-275.

Gordon, Philip H., “The End of the Bush Revolution”, **Foreign Affairs**, Vol: 85, No: 4, July/August 2006, <http://web.ebscohost.com>, (Erişim Tarihi: 27 Aralık 2009).

Gowan, Peter, “The Bush Turn and the Drive for Primacy”, **The War on Terrorism and the American ‘Empire’ After the Cold War**, eds. Alejandro Colas and Richard Saull, London and New York: Routledge, 2006, pp.131-154.

Gül, Nazmi ve Gökçen Ekici, “Azerbaycan ve Türkiye İle Bitmeyen Kan Davası Ekseninde Ermenistan’ın Dış Politikası”, **Avrasya Dosyası**, Cilt: 7, Sayı: 1, İlkbahar 2001, ss. 367-392.

Güney, Nurşin Ateşoğlu, “Bosna-Hersek Sorunu ve Barış Görüşmeleri Süreci”, **Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar**, der. Kemâli Saybaşı ve Gencer Özcan, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1997, ss.261-286.

Haas, Richard N., “Regime Change and Its Limits”, **Foreign Affairs**, Vol: 84, No: 4, July-August 2005, pp.66-78.

Hahn, Peter L., “Securing the Middle East: The Eisenhower Doctrine of 1957”, **Presidential Studies Quarterly**, Vol: 36, No: 1, March 2006, pp.38-47.

Hashimi, Bilal, “The Beginnings of U.S.-Pakistan Alliance”, **Pakistan Forum**, Vol: 3, No: 6/7, March-April 1973, pp.3-9.

Havers, Grant and Mark Wexler, “Is U.S. Neoconservatism Dead?”, **The Quarterly Journal of Ideology**, Vol: 24, No: 3-4, 2001, <http://www.lsus.edu/la/journals/ideology/contents/neoconservatism.htm>, (Erişim Tarihi: 30 Aralık 2009).

Hawthorne, Amy, “Can the United States Promote Democracy in the Middle East”, **Current History**, January 2003, pp.21-26.

Hemmer, Cristopher, ”Responding to a Nuclear Iran”, **Parameters**, Autumn 2007, pp.42-53.

Hoffmann, Stanley, “An American Social Science: International Relations”, **International Relations: Critical Concepts in Political Science, Volume I**, ed. Andrew Linklater, London: Routledge, 2000, pp.77-98.

Hoffmann, Stanley, “The High and the Mighty: Bush’s National-Security Strategy and the New American Hubris”, **The American Prospect**, 13 January 2003, http://www.accessmylibrary.com/coms2/summary_0286-22127305_ITM, (Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2008).

Howarth, David and Yannis Stavrakakis, “Introducing Discourse Theory and Political Analysis”, **Discourse Theory and Political Analysis: Identities, Hegemonies and Social Change**, eds. David Howarth, Aletta J. Norval and Yannis Stavrakakis, Manchester and New York: Manchester University Press, 2000, pp.1-23.

Huntington, Samuel P., “The Clash of Civilizations”, **Foreign Affairs**, Vol: 72, No: 3, Summer 1993, pp.22-49.

Huntington, Samuel P., "The U.S.-Decline or Renewal?", **Foreign Affairs**, Vol: 67, No: 2, Winter 1988/1989, pp.76-96.

Hussain, Kaleem, "The Coalition Against the 'War on Terror' in Light of International Politics, Law, and Protecting Human Welfare", **The American Journal of Islamic Social Sciences**, Vol: 24, No: 2, 2007, 136-147.

Ikenberry, G. John, "A Weaker World", **Prospect**, November 2005, pp.30-33.

Ikenberry, G. John, "America's Imperial Ambition", **Foreign Affairs**, Vol: 81, No: 5, September/October 2002, pp.44-60.

Ikenberry, G. John, "Illusions of Empire: Defining the New American Order", **Foreign Affairs**, Vol: 83, No: 2, March/April 2004, pp.144-154.

Jablonsky, David, "The State of the National Security State", **Parameters**, Vol: 32, No: 4, Winter 2002/03, pp.4-20.

Jaffe, Amy Myers and Steven W. Lewis, "Beijing's Oil Diplomacy", **Survival**, Vol: 44, No: 1, Spring 2002, pp.115-134.

Jervis, Robert, "Cooperation Under the Security Dilemma", **World Politics**, Vol: 30, No: 2, 1978, pp.167-214.

Jervis, Robert, "Realism, Neoliberalism, and Cooperation: Understanding the Debate", **International Security**, Vol: 24, No: 1, Summer 1999, pp.42-63.

Jervis, Robert, "The Remaking of a Unipolar World", **The Washington Quarterly**, Vol: 29, No: 3, Summer 2006, pp.7-19.

Johansen, Robert W., "Introduction", **Manifest Destiny and Empire: American Antebellum Expansionism**, eds. Sam W. Haynes and Christopher Morris, Texas: Texas A&M University Press, 1997-a, pp.3-6.

Johansen, Robert W., "The Meaning of Manifest Destiny", **Manifest Destiny and Empire: American Antebellum Expansionism**, eds. Sam W. Haynes and Christopher Morris, Texas: Texas A&M University Press, 1997-b, pp.7-20.

Johnson, Chalmers, "Sorrows of Empire", **Foreign Policy in Focus**, November 2003, https://pcusa.org/trade/downloads/empire_sorrows.pdf, (Erişim Tarihi: 8 Haziran 2010).

Joyner, Christopher C., “Reflections on the Lawfulness of Invasion”, **The American Journal of International Law**, Vol: 78, No: 1, January 1984, pp.131-144.

Kagan, Donald, “Strength and Will: A Historical Perspective”, **Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy**, eds. William Kristol and Robert Kagan, San Fransisco: Encounter Books, 2000, pp.337-362.

Kagan, Frederick W., “The Decline of America’s Armed Forces”, **Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy**, eds. William Kristol and Robert Kagan, San Fransisco: Encounter Books, 2000, pp.241-265.

Kagan, Robert, “Power and Weakness: Why United States and Europe See the World Differently”, **Policy Review**, No: 113, June & July 2002, <http://www.hoover.org/publications/policyreview/3460246.html>, (Erişim Tarihi: 19 Mart 2008).

Kagan, Robert, “The Benevolent Empire”, **Foreign Policy**, No: 111, Summer 1998, pp.24-35.

Kanbolat, Hasan ve Kâmil Ağacan, “Gürcistan’daki Rus Üslerinin Tasfiyesinde Mehter Adımları: Bir Geri, İki İleri”, **Stratejik Analiz**, Cilt: 2, Sayı: 16, Ağustos 2001, ss.5-18.

Kang, C. S. Eliot, “North Korea and the U.S. Grand Security Strategy”, **Comparative Strategy**, Vol: 20, No. 1, January 2001, pp.25-43.

Karasar, Hasan Ali, “Bağımsızlıklar Sonrası Türkistan’da Rus Siyaseti”, **Avrasya Dosyası**, Rusya Özel, Cilt: 6, Sayı: 4, Kış 2001, ss. 220-271.

Karaosmanoğlu, Ali L., “Transatlantik Çatlağı: Değişen Kimlikler”, **Doğu Batı**, Sayı: 23, 2003, ss.175-183.

Kassyanova, Alla, “Russian-European Cooperation on TMD: Russian Hopes and European Transatlantic Experience”, **The Nonproliferation Review**, Fall-Winter 2003, pp.1-13.

Keyman, Fuat, “11 Eylül Sonrası Dünya, Türkiye ve Dış Politika”, **Foreign Policy**, Aralık 2003 Özel Sayısı, ss.108-116.

Keyman, E. Fuat, “Globalleşme, Oryantalizm ve Öteki Sorunu: 11 Eylül Sonrası Dünya ve Adalet”, **Doğu Batı**, Sayı: 20, 2002, ss.11-32.

Khan, Muqtedar, "The Postmodern Empire: The United States' New Foreign Policy and its Global Challenges", **Brown Journal of World Affairs**, Vol: X, Is: 2, Winter/Spring 2004, pp.271-283.

Kindleberger, Charles P., "Dominance and Leadership in the International Economy: Exploitation, Public Goods, and Free Rides", **International Studies Quarterly**, Vol: 25, No: 2, June 1981, pp.242-254.

Kovacs, Charles, "US-European Relations from the Twentieth to the Twenty-first Century", **European Foreign Affairs Review**, No: 8, 2003, pp.435-455.

Krauthammer, Charles, "Unipolar Moment", **Foreign Affairs**, Vol: 70, No: 1, 1990/1991, pp.23-33.

Koo, Bon-Hak, "The Six Party Talks: A Critical Assessment and Implications for South Korea's Policy Toward North Korea", **The Korean Journal of Defense Analysis**, Vol: XVIII, No: 1, Spring 2006, pp.85-110.

Krisch, Nico, "Unilateral Enforcement of the Collective Will: Kosovo, Iraq and the Security Council", **Max Planck Yearbook of United Nations Law**, Vol: 3, 1999, pp.59-103.

Kristol, William and Robert Kagan, "Introduction: National Interest and Global Responsibility", **Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy**, eds. William Kristol and Robert Kagan, San Fransisco: Encounter Books, 2000, pp.3-24.

Kristol, William and Robert Kagan, "Toward a Neo-Reaganite Foreign Policy?", **Foreign Affairs**, Vol: 75, No: 4, July-August 1996, pp.18-32.

Kuloğlu, Armağan, "Rusya Federasyonu'nun Yeni Kafkasya Politikası", **Stratejik Analiz**, Cilt: 1, Sayı: 1, Mayıs 2000, ss.38-41.

Kunz, Josef L., "The Inter-American Treaty of Reciprocal Assistance", **The American Journal of International Law**, Vol: 42, No: 1, Kanuary 1948, pp.111-120.

Kupchan, Charles A., "Hollow Hegemony or Stable Multipolarity", **America Unrivaled: The Future of the Balance of Power**, ed. G. John Ikenberry, Ithaca and London: Cornell University Pres, 2002, pp.68-97.

Kurth, James, “Confronting the Unipolar Moment: The American Empire and Islamic Terrorism”, **Current History**, Vol: 111, No: 659, December 2002, pp.403-408.

Kuru, Ahmet T., “Uluslararası Ortam ve Bölgesel Entegrasyon Teorileri Işığında Türk Birliği Meselesi”, **Geçiş Sürecinde Orta Asya Türk Cumhuriyetleri**, ed. Mim Kemal Öke, İstanbul: Alfa Yayınları, 1999, ss.152-210.

Laclau, Ernesto, “The Impossibility of Society”, **Ideology and Power in the Age of Lenin in Ruins**, Montreal: New World Perspective, 1991, pp.24-27.

Laclau, Ernesto and Chantal Mouffe, “Post-Marxism Without Apologies”, **New Left Review**, November-December 1987, pp.79-106.

LaFeber, Walter, “The Rise and Fall of Colin Powell and the Powell Doctrine”, **Political Science Quarterly**, Vol: 124, No: 1, 2009, pp.71-93.

Lake, Anthony, “Confronting Backlash States”, **Foreign Affairs**, Vol: 73, No: 2, March-April 1994, pp.45-55.

Layne, Christopher and Benjamin Schwartz, “American Hegemony: Without an Enemy”, **Foreign Policy**, No: 92, Autumn 1993, pp.5-23.

Leffler, Melvyn P., “9/11 and American Foreign Policy”, **Diplomatic History**, Vol: 29, No: 3, June 2005, pp.395-413.

Leffler, Melvyn P., “9/11 and the Past and Future of American Foreign Policy”, **International Affairs**, Vol: 79, No: 5, 2003, pp.1045-1063.

Leiva, Orlando Caputo, “The World Economy and the United States at the Beginning of the Twenty-First Century”, **Latin American Perspectives**, Vol: 34, No: 1, January 2007, pp.9-15.

Lekesizalın, Ferma, “Amerika’nın Kuruluş Mitleri: Pastoral Cennet, Umutlar, Yeni Başlangıçlar”, **Doğu Batı**, Sayı: 32, 2005, ss.89-95.

Levitin, Oleg, “Inside Moscow’s Kosovo Muddle”, **Survival**, Vol: 42, No: 1, Spring 2000, pp.130-140.

Lieber, Keir A. and Robert J. Lieber, “The Bush National Security Strategy”, **U.S. Foreign Policy Agenda: An Electronic Journal of U.S. Department of State**, Vol: 7, No: 4, December 2002, pp.32-35.

Lynch, Allen C., "The Realism of Russia's Foreign Policy", **Europe-Asia Studies**, Vol: 53, No: 1, 2001, pp.7-31.

Mabee, Bryan, "Discourses of Empire: The US 'Empire', Globalization and International Relations", **Third World Quarterly**, Vol: 25, No: 8, 2004, pp.1359-1378.

Mann, Michael, "American Empires: Past and Present", **Canadian Review of Sociology and Anthropology**, Vol: 45, No: 1, 2008, pp.7-50.

Mann, Michael, "The First Failed Empire of 21st Century", **Review of International Studies**, No: 30, 2004, pp.631-653.

Martin, James, "The Political Logic of Discourse: A Neo-Gramscian View", **History of European Ideas**, Vol: 28, Is: 1-2, March 2002, pp.21-31.

Mastanduno, Michael, "Incomplete Hegemony and Security Order in the Asia-Pacific", **America Unrivaled: The Future of the Balance of Power**, ed. G. John Ikenberry, Ithaca and London: Cornell University Press, 2002, pp.181-210.

Mearsheimer, John, "Structural Realism", **International Relations Theories: Discipline and Diversity**, eds. Tim Dunne, Milja Kurki, and Steve Smith, Oxford: Oxford University Press, 2006, pp. 71-88.

Mearsheimer, John J. and Stephen M. Walt, "An Unnecessary War", **Foreign Policy**, January-February 2003, pp.51-59.

McCartney, Paul T., "American Nationalism and U.S. Foreign Policy from September 11 to the Iraq War", **Political Science Quarterly**, Vol: 119, No: 3, 2004, pp.399-423.

McMahon, Robert J., "United States Cold War Strategy in South Asia: Making a Military Commitment to Pakistan, 1947-1954", **The Journal of American History**, Vol: 75, No: 3, December 1988, pp.812-840.

Mearsheimer, John, "China's Unpeaceful Rise", **Current History**, April 2006, pp.160-162.

Mesbahi, Mohiaddin, "Russian Foreign Policy and Security in Central Asia and Caucasus", **Central Asian Survey**, Vol: 12, No: 2, 1993, pp.181-215.

Miller, Benjamin, "The Logic of US Military Interventions in the Post-Cold War Era", **Contemporary Security Policy**, Vol: 19, No: 3, December 1998, pp.72-109.

Miller, Eric A. and Steve A. Yetiv, "The New World Order in Theory and Practice: The Bush Administration's Worldview in Transition", **Presidential Studies Quarterly**, Vol: 31, No: 1, March 2001, pp.56-68.

Minnerop, Petra, "Rogue States – State Sponsors of Terrorism?", **German Law Journal**, Vol: 3, 2002, <http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=188>, (Erişim Tarihi: 4 Mart 2008).

Monten, Jonathan, "The Roots of the Bush Doctrine: Power, Nationalism, and Democracy Promotion in U.S. Strategy", **International Security**, Vol: 29, No: 4, Spring 2005, pp.112-156.

Morton, Adam David, "Social Forces in the Struggle Over Hegemony: Neo-Gramscian Perspectives in International Political Economy", **Rethinking Marxism**, Vol: 15, No: 2, April 2003, pp.153-179.

Moseley, Fred, "The United States Economy at the Turn of the Century: Entering a New Era of Prosperity?", **Capital & Class**, Vol: 23, No. 1, March 1999, pp.25-45.

Moss, Todd J., "US Policy and Democratization in Africa: Limits of Liberal Universalism", **The Journal of Modern African Studies**, Vol: 33, No: 2, June 1995, pp.189-209.

Munro, Ross H., "China: The Challenge of a Rising Power", **Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy**, eds. William Kristol and Robert Kagan, San Fransisco: Encounter Books, 2000, pp.47-73.

Nanda, Ved P., "The Validity of United States Intervention in Panama Under International Law", **The American Journal of International Law**, Vol: 84, No: 2, April 1990, pp.494-503.

Nau, Henry R., "Why 'The Rise and Fall of the Great Powers' was Wrong", **Review of International Studies**, Vol: 27, Issue: 4, October 2001, pp.579-592.

Naganuma, Hideyo, "Reexamining the 'American Century'", **The Japanese Journal of American Studies**, No: 11, 2000, pp.5-23.

Newmann, William W., "Reorganising for National Security and Homeland Security", **Public Administration Review**, Vol: 62, Special Issue, September 2002, pp.126-137.

Nye, Joseph S., “Hard Power, Soft Power and the ‘War on Terrorism’”, **American Power in the Twenty-First Century**, eds. David Held and Mathias Koenig-Archibugi, Cambridge: Polity Pres, 2004-a, pp.114-133.

Nye, Joseph S., “The Decline of America’s Soft Power; Why Washington Should Worry”, **Foreign Affairs**, Vol: 83, No: 3, May/June 2004-b, pp.16-20.

Nye, Joseph S., “U.S. Power and Strategy After Iraq”, **Foreign Affairs**, Vol: 82, No: 4, July/August 2003-b, pp.60-73.

Oğuz, C. Cem, “Rusya’nın Balkan Politikası ve Balkanlar’daki Gelişmelerin Rus Siyasetine Etkileri (1991-2000)”, **Balkan Diplomasisi**, der. Ömer E. Lütem ve Birgül Demirtaş-Coşkun, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2001, ss.265-278.

Okimoto, Daniel I., “The Financial Crisis and America’s Capital Dependence on Japan and China”, **Asia-Pasific Review**, Vol: 16, No: 1, May 2009, pp.37-55.

O’Sullivan, John L., “The Great Nation of Futurity”, **The United States Democratic Review**, Vol: 6, No: 23, November 1839, pp.426-430.

Ökten, Kaan H., “ABD’nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi: Kant’ın Radikal Bir Yorumu mu?”, **Kartalın Kanat Sesleri: ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, der. Toktamış Ateş, Ankara: Ümit Yayıncılık, 2004, ss.153-174.

Özçelik, Sezai, “Norealist and Neo-Gramscian Hegemony in International Relations and Conflict Resolution During the 1990s”, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 2, Güz 2005, pp.88-114.

Pant, Harsh V., “The Moscow-Beijing-Delhi ‘Strategic Triangle’: An Idea Whose Time May Never Come”, **Crossroads**, Vol: 5, No: 2, 2005, pp.19-46.

Park, John S., “Inside Multilateralism: The Six Party Talks”, **The Washington Quarterly**, Vol: 28, No: 4, Autumn 2005, pp.75-91.

Patman, Robert G., “Globalization, the New US Exceptionalism and the War on Terror”, **Third World Quarterly**, Vol: 27, No: 6, 2006, pp.963-986.

Pastor, Robert A., “China and the United States: Who Threatens Whom?”, **Journal of International Affairs**, Vol: 54, No: 2, Spring 2001, pp.427-443.

Payne, Anthony, "US Hegemony and the Reconfiguration of the Caribbean", **Review of International Studies**, No: 20, 1994, pp.149-168.

Perle, Richard, "Iraq: Saddam Unbound", **Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy**, eds. William Kristol and Robert Kagan, San Fransisco: Encounter Books, 2000, pp.99-110.

Petras, James and Steve Vieux, "Bosnia and the Revival of US Hegemony", **New Left Review**, No:218, July/August 1996, pp.3-25.

Pollack, Josh, "Saudi Arabia and the United States, 1931-2002", **Middle East Review of International Affairs**, Vol: 6, No: 3, September 2002, <http://meria.idc.ac.il/journal/2002/issue3/jv6n3a7.html>, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2010).

Pollin, Robert, "Anatomy of Clintonomics", **New Left Review**, May-June 2000, pp.17-46.

Rasizade, Alec, "The New "Great Game" in Central Asia After Afghanistan", **Alternatives: Turkish Journal of International Relations**, Vol: 1, No: 2, Summer 2002, pp. 125-146.

Ratti, Luca, "Post-Cold War NATO and International Relations Theory: The Case for Neo-Classical Realism", **Journal of Transatlantic Studies**, Vol: 4, No: 1, 2006, pp.81-110.

Reisman, W. Michael, "Haiti and the Validity of International Action", **The American Journal of International Law**, Vol: 89, No: 1, January 1995, pp.82-84.

Reiter, Dan, "Exploding the Powder Keg Myth: Preemptive War Almost Never Happen", **International Security**, Vol: 20, No: 2, Autumn 1995, pp.5-34.

Rhodes, Edward, "The Imperial Logic of Bush's Liberal Agenda", **Survival**, Vol: 45, No: 1, Spring 2003, pp.131-154.

Rice, Condoleezza, "A Balance of Power That Favors Freedom", **U.S. Foreign Policy Agenda**, Vol: 7, No: 4, December 2002, pp.5-9.

Rice, Condoleezza, "Promoting the National Interest", **Foreign Affairs**, Vol: 79, No: 1, January/February 2000, pp.45-62.

Rice, Condoleezza, "Rethinking the National Interest: American Realism for a New World", **Foreign Affairs**, Vol: 87, No: 4, July/August 2008,

<http://www.foreignaffairs.org/20080701faessay87401-p0/condoleezza-ric/rethinking-the-nationalinterest.html>, (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2009).

Rieffer, Barbara Ann J. ve Kristan Mercer, “US Democracy Promotion: The Clinton and Bush Administration”, **Global Society**, Vol: 19, No: 4, October 2005, pp.385-408.

Ripsman, Norrin M. and Jack S. Levy, “The Preventive War that Never Happened: Britain, France, and the Rise of Germany in 1930s”, **Security Studies**, Vol: 16, No: 1, January-March 2007, pp.32-67.

Roberts, Paul Craig, “Reaganomics: Myth and Reality”, **Perspectives on Political Science**, Vol: 19, No: 2, Spring 1990, <http://web.ebscohost.com/>, (Erişim Tarihi: 14 Ağustos 2009).

Rodman, Peter W., “Russia: The Challenge of a Failing Power”, **Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy**, eds. William Kristol and Robert Kagan, San Fransisco: Encounter Books, 2000, pp.75-97.

Rosati, Jerel A., “American Leadership in World Affairs: Vietnam and The Breakdown of Consensus”, Book Review, **The American Political Science Review**, Vol: 79, No: 2, June 1985, pp.582-583.

Roxborough, Ian, “War, American Hegemony, and the Politics of Globalization”, **The European Legacy**, Vol: 8, No: 3, 2003, pp.281-297.

Rubin, Barry, “China’s Middle East Strategy”, **Middle East Review of International Affairs**, Vol: 3, No: 1, March 1999, pp.46-54.

Rubin, James P., “Building A New Atlantic Alliance”, **Foreign Affairs**, Vol: 87, No: 4, July/August 2008, <http://web.ebscohost.com>, (Erişim Tarihi: 29 Temmuz 2010).

Rubner, Michael, “The Reagan Administration, the 1973 War Powers Resolution, and the Invasion of Grenada”, **Political Science Quarterly**, Vol: 100, No: 4, Winter 1985-1986, pp.627-647.

Rupert, Mark, “Reading Gramsci in an Era of Globalising Capitalism”, **Critical Review of International Social and Political Philosophy**, Vol: 8, No: 4, December 2005, pp.483-497.

Russet, Bruce, "The Mysterious Case of Vanishing Hegemony; or, is Mark Twain Really Dead?", **International Organization**, Vol: 39, No: 2, Spring, 1985, pp. 207-231.

Samples, John, "The Rise and Fall of Conservative Reform in the United States: George W. Bush and the Transformation of the Reagan Legacy", **Asia-Pacific Review**, Vol: 11, No: 2, 2004, pp.96-114.

Satpayev, Dosım, "Kazakistan-Türkiye İlişkilerinin Dinamizmi: On Yıllık Deneyim", çev. Saule Baycaun, **Avrasya Dosyası**, Kazakistan-Kırgızistan Özel, Cilt: 7, Sayı: 4, Kış 2001-2002, ss.113-126.

Schmidt, Brian C., "Competing Realist Conceptions of Power", **Millennium: Journal of International Studies**, Vol: 33, No: 3, 2005, pp.523-549.

Schmitt, Bernadotte E., "The First World War, 1914-1918", **Proceedings of the American Philosophical Society**, Vol: 103, No: 3, June 15, 1959, pp.321-331.

Schneider, William, "Weapons Proliferation and Missile Defense: The Strategic Case", **Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy**, eds. William Kristol and Robert Kagan, San Fransisco: Encounter Books, 2000, pp.267-285.

Schweller, Randall L., "Domestic Structure and Preventive War: Are Democracies More Pacific?", **World Politics**, Vol: 44, No: 2, January 1992, pp.235-269.

Schweller, Randall L. and William C. Wohlforth, "Power Test: Evaluating Realism in Response to the End of the Cold War", **Security Studies**, Vol: 9, No: 3, Spring 2000, pp.60-107.

Serdar, A. Seda ve E. Banu Tepe, "Irak Krizi Sonucunda Batı'da Kamplaşma ve NATO Krizi", **Irak Krizi (2002-2003)**, der. Ümit Özdağ, Sedat Laçiner ve Serhat Erkmen, Ankara: ASAM Yayınları, 2003, ss.185-197.

Shambaugh, David, "China's Military Views the World: Ambivalent Security", **International Security**, Vol: 24, No: 3, Winter 1999-2000, pp.52-79.

Shevtsova, Lilia, "Post-Communist Russia: A Historic Opportunity Missed", **International Affairs**, Vol: 83, No: 5, 2007, pp.891-912.

Sick, Gary, "Rethinking Dual Containment", **Survival**, Vol: 40, No: 1, Spring 1998, pp.5-32.

Sidaway, James D., “Asia-Europe-United States: The Geoeconomics of Uncertainty”, **Area**, Vol: 37, No: 4, 2005, pp.373-377.

Simes, Dimitri K., “America’s Imperial Dilemma”, **Foreign Affairs**, Vol: 82, No: 6, November/December 2003, pp.91-102.

Simon, Steven and Daniel Benjamin, “America and the New Terrorism”, **Survival**, Vol: 42, No: 1, Spring 2000, pp.59-75.

Sinkaya, Bayram, “II. Körfez Savaşı Sonrası Irak’ta Yönetimin Yeniden Tesisi”, **II. Körfez Savaşı**, der. Mehmet Şahin ve Mesut Taştekin, Ankara: Platin Yay., 2006, ss.381-404.

Suri, Jeremi, “American Grand Strategy from the Cold War’s End to 9/11”, **Orbis**, Fall 2009, pp.611-627.

Steinberg, James, “Preventive Force in US National Security Strategy”, **Survival**, Vol: 47, No: 4, Winter 2005-06, pp.55-72.

Steinmetz, George, “Return to Empire: The New U.S. Imperialism in Comperative Historical Perspective”, **Sociological Theory**, Vol: 23, No: 4, December 2005, pp.339-367.

Stokes, Doug, “The Heart of Empire? Theorising US Empire in an Era of Transnational Capitalism”, **Third World Quarterly**, Vol: 26, No: 2, 2005, pp.217-236.

Strange, Susan, “The Persistent Myth of Lost Hegemony”, **International Organization**, Vol: 41, No: 4, Autumn 1987, pp.551-574.

Stuart, Douglas T., “Ministry of Fear: The 1947 National Security Act in Historical and Institutional Context”, **International Studies Perspectives**, Vol: 4, No: 3, 2003, pp.293-313.

Stuart, Douglas T., “Present at the Legislation: The 1947 National Security Act”, **Organising for National Security**, ed. Douglas T. Stuart, November 2000, pp.5-24, <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/files/pub299.pdf>, (Erişim Tarihi: 14 Ekim 2010).

Sung-han, Kim, “Searching for A Northeast Asian Peace and Security Mechanism”, **Asian Perspective**, Vol: 32, No: 4, 2008, pp.127-156.

Şenel, Muzaffer, “Avrupa Birliği’nin Irak Politikası”, **II. Körfez Savaşı**, der. Mehmet Şahin ve Mesut Taştekin, Ankara: Platin Yayınları, 2006, ss.67-88.

Taliaferro, Jeffrey W., “Security Seeking Under Anarchy: Defensive Realism Revisited”, **International Security**, Vol: 25, No:3, Winter 2000/2001, pp.128-161.

Tarock, Adam, “Washington: To Engage or to Change Regime in Iran”, **New Political Science**, Vol: 28, No: 1, March 2006, pp.81-100.

Tarzi, Amin, “Contradictions in U.S. Policy on Iraq and Its Consequences”, **Middle East Review of International Affairs**, Vol: 4, No: 1, March 2000, pp.27-38.

Telatar, Gökhan, “Şanghay İşbirliği Örgütü: 21. Yüzyılın Bölgesel/Global Çekim Merkezi, **Geleceğin Süper Gücü Çin: Uzakdoğu’daki Entegrasyonlar ve Şangay İşbirliği Örgütü**, ed. Atilla Sandıklı ve İlhan Güllü, İstanbul: TASAM Yayınları, 2005, pp.163-229.

Tellal, Erel, “Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu’nun Dış Politikası”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 65, No: 3, 2010, ss.190-236.

Tucker, David, “Responding to Terrorism”, **The Washington Quarterly**, Vol: 21, No: 1, Winter 1998, pp.103-117.

Türkmen, Füsün, “ABD’nin Dış Politikası: Devamlılık ve Değişim”, **Doğu Batı**, Sayı: 32, 2005, ss.157-180.

Twomey, Christopher P., “Japan, A Circumscribed Balancer: Building on Defensive Realism to Make Predictions About East Asian Security”, **Security Studies**, Vol: 9, No: 4, Summer 2000, pp.167-205.

Tyson, Laura D’Andrea, “How Bush Squandered Clinton’s Economic Legacy”, **New Perspectives Quarterly**, Vol: 21, No: 3, Summer 2002, http://www.digitalnpq.org/archive/2004_summer/tyson.html, (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2010).

Walt, Stephen M., “Beyond Bin Laden: Reshaping U.S. Foreign Policy”, **International Security**, Vol: 26, No: 3, Winter 2001/02, pp.56-78.

Walt, Stephen M., “International Relations: One World, Many Theories”, **Foreign Policy**, No: 110, Special Edition: Frontiers of Knowledge, Spring 1998, pp.29-46.

Walt, Stephen M., "Two Cheers for Clinton's Foreign Policy", **Foreign Affairs**, Vol: 79, No: 2, March/April 2000, pp.63-79.

Wanandi, Jusuf, "A Global Coalition Against International Terrorism", **International Security**, Vol: 26, No: 4, Spring 2002, pp.184-189.

Wang, Yuan-Kang, "Offensive Realism and the Rise of China", **Issues & Studies**, Vol: 40, No: 1, March 2004, pp.173-201.

Wehling, Fred, "Russian Nuclear and Missile Exports to Iran", **The Nonproliferation Review**, Winter 1999, pp.134-143.

Williams, Christopher and Zinaida T. Golenkova, "Russia: Walking the Tightrope", **The Kosovo Crisis**, ed. Anthony Weymouth and Stanley Henig, London: Pearson Education, 2001, pp.204-219.

Williams, Phil, "The Limits of American Power: From Nixon to Reagan", **International Affairs**, Vol: 63, No: 4, Autumn 1987, pp.575-587.

Williamson, John, "What Washington Means by Policy Reform", **Latin American Readjustment: How Much has Happened**, ed. John Williamson, Washington: Institute for International Economics, 1989, <http://www.iie.com/publications/papers/paper.cfm?researchid=486>, (Erişim Tarihi: 29 Eylül 2010).

Windsor, Jennifer L., "Promoting Democratization Can Combat Terrorism", **The Washington Quarterly**, Vol: 26, No: 3, Summer 2003, pp.43-58.

Wirtz, James J. and James A. Russell, "U.S. Policy on Preventive War and Preemption", **The Nonproliferation Review**, Vol: 10, No: 1, Spring 2003, pp.113-123.

Wolfowitz, Paul, "Statesmanship in the New Century", **Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy**, eds. William Kristol and Robert Kagan, San Fransisco: Encounter Books, 2000, pp.307-336.

Worth, Owen, "The Poverty and Potential of Gramscian Thought in International Relations", **International Politics**, Vol: 45, No: 6, November 2008, pp.633-649.

Xinbo, Wu, "The Promise and Limitations of a Sino-U.S. Partnership", **The Washington Quarterly**, Vol: 27, No: 4, Autumn 2004, pp.115-126.

Xinnian, Kuang, “Preemptive War and a World Out of Control”, **Positions**, Vol: 13, No: 1, Spring 2005, pp.157-167.

Xu, Xiaojie, “China and the Middle East: Cross-Investment in the Energy Sector”, **Middle East Policy**, Vol: VII, No: 3, June 2000, pp.122-136.

Yordan, Carlos L., “America’s Quest for Global Hegemony: Offensive Realism, the Bush Doctrine, and the 2003 Iraq War”, **Theoria: A Journal of Social and Political Theory**, Vol: 53, Issue: 110, August 2006, pp.125-157.

Zhuangzhi, Sun, “New and Old Regionalism: The Shanghai Cooperation Organisation and Sino-Central Asian Relations”, translated by Xu Cai, **The Review of International Affairs**, Vol: 3, No: 4, Summer 2004, pp.600-612.

Zunes, Stephen, “The US Invasion of Grenada: A Twenty Year Retrospective”, **Foreign Policy in Focus**, October 2003, <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/155/25966.html>, (Erişim Tarihi: 6 Ağustos 2010).

SÜRELİ YAYINLAR

Allen, Mike and Romesh Ratnesar, “The End of Cowboy Diplomacy”, **Time**, July 11, 2006, https://facultystaff.richmond.edu/~bmayes/pdf/End_Cowboy_Diplomacy_TIME.pdf, (Erişim Tarihi: 3 Aralık 2009).

Boot, Max, “The Case for American Empire”, **The Weekly Standard**, Vol: 7, Issue: 5, October 15, 2001, <http://www.weeklystandard.com/Content/Public/Articles/000/000/000/318qpvmc.asp?pg=1>, (Erişim Tarihi: 8 Şubat 2008).

Boyer, Peter J., “Downfall: How Donald Rumsfeld Reformed the Army and Lost Iraq”, **The New Yorker**, November 20, 2006, http://www.newyorker.com/archive/2006/11/20/061120fa_fact?currentPage=all, (Erişim Tarihi: 2 Nisan 2010).

Du Boff, Richard B., “U.S. Hegemony: Continuing Decline, Enduring Danger”, **Monthly Review**, Vol: 55, No: 7, 2003, <http://www.monthlyreview.org/1203duboff.htm>, (Erişim Tarihi: 7 Nisan 2008).

“Excerpts from Pentagon’s Plan: ‘Prevent the Re-Emergence of a New Rival’”, **The New York Times**, March 7, 1992.

“Eyes on Iraq; In Cheney’s Words: The Administration Case for Removing Saddam Hussein”, **The New York Times**, August 27, 2002.

Gellman, Barton, “Keeping the U.S. First: Pentagon Would Preclude a Rival Super Power”, **The Washington Post**, March 11, 1992, <http://www.yale.edu/strattech/92dpg.html>, (Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2008).

Goodstein, Laurie, “The 2004 Campaign: The Policies; Personal and Political, Bush’s Faith Blurs Lines”, **The New York Times**, October 26, 2004.

Guirguis, Dina, “Promoting Democracy in Egypt”, **Eurasia Critic**, July 2009, <http://www.eurasiacritic.com/articles/promoting-democracy-egypt>, (Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2010).

Hersh, Seymour M., “Preparing the Battlefield”, **The New Yorker**, July 7, 2008, http://www.newyorker.com/reporting/2008/07/07/080707fa_fact_hersh?printable=true, (Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2010).

Hersh, Seymour M., “Selective Intelligence”, **The New Yorker**, *Annals of National Security: Selective Intelligence*, Vol: 79, No: 11, May 12, 2003, pp.44-53, http://www.newyorker.com/archive/2003/05/12/030512fa_fact, (Erişim Tarihi: 9 Aralık 2009).

Ignatieff, Michael, “The American Empire: The Burden”, **New York Times Magazine**, January 5, 2003, <http://www.nytimes.com/2003/01/05/magazine/the-american-empire-the-burden.html>, (Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2008).

Ji, You, “China’s Post 9/11 Terrorism Strategy”, **China Brief**, Vol: 4, Is: 8, April 15, 2004, http://www.jamestown.org/publications_details.php?search=1&volume_id=395&issue_id=2935&article_id=236613, (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2005).

Kagan, Kimberly, “Hegemony, Not Empire: How the Pax Americana Differs from the Pax Romana”, **The Weekly Standard**, Vol: 7, Is: 33, 2002.

Kennedy, David M., “The American Way of Power”, **The American Prospect**, March 25, 2002, http://www.prospect.org/cs/articles?article=the_american_way_of_power, (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2009).

Kennedy, Paul, “The Eagle Has Landed: The New U.S. Global Military Position”, **Financial Times Weekend**, 1 February 2002.

Krauthammer, Charles, “The New Unilateralism”, **Jewish World Review**, June 11, 2001, <http://www.jewishworldreview.com/cols/krauthammer061101.asp>, (Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2009).

Kristol, Irving, “The Neoconservative Persuasion”, **The Weekly Standard**, Vol: 8, Issue: 47, August 25, 2003, <http://www.weeklystandard.com/Content/Public/Articles/000/000/003/000tzmlw.asp?pg=1>, (Erişim Tarihi: 6 Ocak 2009).

Kristol, William, “Taking the War Beyond Terrorism”, **The Washington Post**, January 31, 2002.

Lemann, Nicholas, “The Quiet Man”, **The New Yorker**, May 7, 2001, http://web.archive.org/web/20040918102730/http://www.newyorker.com/archive/content/?040906fr_archive06, (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2009).

Lindberg, Tod, “Neoconservatism’s Liberal Legacy”, **Policy Review**, No: 127, October-November 2004, <http://www.hoover.org/publications/policyreview/3436416.html>, (Erişim Tarihi: 5 Ocak 2009).

MacAskill, Ewen and Julian Borger, “Bush Plans Huge Propaganda Campaign in Iran”, **The Guardian**, 16 February 2006.

Milbank, Dana and Mike Allen, “Bush Urges Commitment To Transform Mideast” **The Washington Post**, November 7, 2003.

Moser, John, "Jacksonian Tradition and the War in Iraq", **Ashbrook Editorials**, May 2004, <http://www.ashbrook.org/publicat/oped/moser/04/jackson.html>, (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2009).

"Nuclear Testing is an Acceptable Risk for Arms Control", **Scientific American**, March 2009, <http://www.scientificamerican.com/article.cfm?id=nuclear-testing-is-an-acceptable-risk>, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2009).

Oğan, Sinan, "Kremlin ve Lukoil Arasında Rusya'nın Bakü-Ceyhan Politikası", **Stratejik Analiz**, Cilt: 3, Sayı: 26, Haziran 2002, ss.68-76.

Paul, James A., "Oil in Iraq: The Heart of the Crisis", **Global Policy Forum**, December 2002, <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/185/40510.html>, (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2010).

Podhoretz, Norman, "World War IV: How It Started, What It Means, and Why We Have to Win", **Commentary**, September 2004, pp.17-54.

Rennie, David, "Rumsfeld Calls for Regime Change in North Korea", **Daily Telegraph**, April 22, 2003, <http://www.commondreams.org/headlines03/0421-08.htm>, (Erişim Tarihi: 2 Nisan 2010).

Rumsfeld, Donald H., "A New Kind of War", **The New York Times**, September 27, 2001.

"Senate Rejects Comprehensive Test Ban Treaty; Clinton Vows to Continue Moratorium", **Arms Control Today**, September/October 1999, http://www.armscontrol.org/act/1999_09-10/ctbso99, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2009).

Sezgin, Mahmut Niyazi, "Temel Atıldı, Fırtına Dinmedi: Bakü-Ceyhan'da Son Durum", **Stratejik Analiz**, Cilt: 3, Sayı: 31, Kasım 2002, ss.14-16.

Sharma, Sohan, Sue Tracy and Surinder Kumar, "The Invasion of Iraq: Dollar vs Euro", **Z Magazine**, February 2004, http://www.thirdworldtraveler.com/Iraq/Iraq_dollar_vs_euro.html, (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2010).

Taheri, Amir, "Getting Serious About Iran: For Regime Change", **Commentary**, November 2006, <http://www.commentarymagazine.com/viewarticle.cfm/getting-serious-about-iran---br--for-regime-change-10134>, (Erişim Tarihi: 8 Ekim 2009).

Tanenhaus, Sam, “Bush’s Brain Trust”, **Vanity Fair**, July 2003, <http://www.american-buddha.com/911.bushbraintrust.htm>, (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2010).

Tyler, Patrick E., “U.S. Strategy Plan Calls for Insuring No Rivals Develop a One-Superpower World”, **The New York Times**, March 8, 1992.

“U.S.-Iran Security Talks Postponed Indefinitely, Iraq Reports”, **The New York Times**, May 7, 2008.

“U.S. Kills al-Qaeda Suspects in Yemen”, **USA Today**, November 5, 2002, http://www.usatoday.com/news/world/2002-11-04-yemen-explosion_x.htm, (Erişim Tarihi: 5 Aralık 2009).

“US Military and Clandestine Operations in Foreign Countries - 1798-Present”, **Global Policy Forum**, December 2005, <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/155/26024.html>, (Erişim Tarihi: 4 Haziran 2010).

Zakaria, Fareed, “The Arrogant Empire”, **Newsweek**, March 24, 2003.

RESMİ BELGELER

2001 Emergency Supplemental Appropriations Act for Recovery from and Response to Terrorist Attacks on the United States, 107th CONGRESS, 1st Session, H. R. 2888, September 14, 2001, <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/C?c107:./temp/~c1077SN3cg>, (Erişim Tarihi: 12 Ekim 2009).

“A National Security Strategy for a Global Age”, Washington D.C.: The White House, December 2000, http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/nss/nss_dec2000_contents.htm, (Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2007).

A National Security Strategy for A New Century, Washington D.C.: The White House, December 1999.

“A National Security Strategy for Engagement and Enlargement”, Washington D.C.: The White House, February 1996,

<http://www.fas.org/spp/military/docops/national/1996stra.htm>, (Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2007).

“An Attack on Us All: NATO’s Response to Terrorism”, http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_19002.htm?selectedLocale=en, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2009).

Arab Human Development Report 2002, New York: United Nations Development Programme, Regional Bureau for Arab States, 2002.

“ASEAN-US Relations: Challenges”, Keynote speech of Goh Chok Tong Prime Minister of Singapore at the ASEAN-United States Partnership Conference New York, 07 September 2000, <http://www.aseansec.org/2806.htm>, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2010).

Atlantic Charter, August 14, 1941, <http://avalon.law.yale.edu/wwii/atlantic.asp>, (Erişim Tarihi: 13 Eylül 2008).

Authorization for Use of Military Force, 107th CONGRESS, 1st Session, S. J. RES. 23, September 14, 2001, <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/D?c107:4:./temp/~c1070bkAO2::>, (Erişim Tarihi: 12 Ekim 2009).

“Bush State of the Union Address, February 27, 2001”, <http://www.infoplease.com/t/hist/state-of-the-union/214.html>, (Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2009).

“Bush State of the Union Address”, January 29, 2002, <http://archives.cnn.com/2002/ALLPOLITICS/01/29/bush.speech.txt/>, (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2009).

“Bush’s State of Union Speech”, January 29, 2003, <http://www.cnn.com/2003/ALLPOLITICS/01/28/sotu.transcript/>, (Erişim Tarihi: 12 Haziran 2009).

Bush, George W., “A Distinctly American Internationalism”, Ronald Reagan Presidential Library, Simi Valley, California, November 19, 1999-b, <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/bush/wspeech.htm>, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2009).

Bush, George W., “A Period of Consequences”, The Citadel, September 23, 1999-
a, http://www.fas.org/spp/starwars/program/news99/92399_defense.htm, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2009).

Bush, George W., “Remarks to the Warsaw Conference on Combating Terrorism”,
Warsaw, Poland, November 6, 2001, http://www.washington.polemb.net/sites/embassy_post//Numer4/Numer4_Conference.htm, (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2009).

Bush, George W., “National Day of Prayer and Remembrance for the
Victims of the Terrorist Attacks on September 11, 2001”, Washington National Cathedral,
September 14, 2001, <http://www.opm.gov/guidance/09-14-01gwb.htm>, (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2009).

Bush, George W., “Remarks to the Warsaw Conference on Combating Terrorism”,
Warsaw, Poland, November 6, 2001, http://www.washington.polemb.net/sites/embassy_post//Numer4/Numer4_Conference.htm, (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2009).

Byrd-Hagel Resolution, 105th Congress 1st Session S. Res 98, July 25, 1997,
<http://www.nationalcenter.org/KyotoSenate.html>, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2009).

Clinton, William J., “Address to the Nation on Military Action Against Terrorist
Sites in Afghanistan and Sudan”, **Weekly Compilation of Presidential Documents**, Vol:
34, Issue: 34, August 24, 1998,
<http://ehis.ebscohost.com/ehost/detail?vid=2&hid=115&sid=5288e27e-c488-4623-9786-736e24d97c09%40sessionmgr113&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=2639317>, (Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2010).

Declaration by the United Nations, January 1, 1942,
http://avalon.law.yale.edu/20th_century/decade03.asp, (Erişim Tarihi: 13 Eylül 2008).

<http://www.apec.org/en/About-Us/About-APEC/History.aspx>, (Erişim Tarihi:
16 Eylül 2010).

<http://www.un.org/aboutun/unhistory/>, (Erişim Tarihi: 13 Eylül 2008).

“International Contributions to the War Against Terrorism”, United States
Department of Defense Office of Public Affairs, June 7, 2002,

<http://www.defense.gov/news/Jun2002/d20020607contributions.pdf>, (Erişim Tarihi: 29 Nisan 2008).

International Monetary Found, World Economic Outlook Database, April 2008-a, http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2008/01/weodata/weorept.aspx?sy=1980&ey=2001&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=132%2C134%2C112%2C158%2C111&s=NGDP_RPCH&grp=0&a=&pr1.x=38&pr1.y=12 , (Erişim Tarihi: 3 Ağustos 2008).

International Monetary Found, World Economic Outlook Database, April 2008-b, http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2008/01/weodata/weorept.aspx?sy=1980&ey=2008&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=132%2C134%2C112%2C158%2C111&s=PCPIPCH%2CLUR%2CGGND%2CGGND_NGDP&grp=0&a=&pr.x=90&pr.y=7, (Erişim Tarihi: 3 Ağustos 2008).

International Monetary Found, World Economic Outlook Database, April 2010, http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/01/weodata/weorept.aspx?sy=1980&ey=2001&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=924%2C132%2C134%2C112%2C158%2C111&s=LUR%2CGGXCNL_NGDP%2CGGXWDN_NGDP%2CGGXWDG_NGDP%2CBCA%2CBCA_NGDPD&grp=0&a=&pr.x=67&pr.y=9, (Erişim Tarihi: 30 Ağustos 2010).

Lake, Anthony, “From Containment to Enlargement”, Washington, D.C.: Johns Hopkins University School of Advanced International Studies, September 21, 1993, <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/lakedoc.html>, (Erişim Tarihi: 22 Haziran 2007).

“Letter Dated 20 March 2003 from the Permanent Representative of the United States of America to the United Nations Addressed to the President of Security Council”, **United Nations Security Council**, No: S/2003/351, 21 March 2003.

“Prepared Testimony of US Secretary of Defense Donald H. Rumsfeld”, United States Senate, Armed Services Committee, 21 June 2001, http://www.senate.gov/armed_services/statemnt/2001/010621_rumsfeld.pdf, (Erişim Tarihi: 3 Nisan 2010).

“President Bush Delivers Graduation Speech at West Point”, United States Military Academy, West Point, New York, June 1, 2002,

<http://teachingamericanhistory.org/library/index.asp?document=916>, (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2009).

“President Bush Discusses Global Climate Change”, The White House, Office of the Press Secretary, June 11, 2001, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/06/20010611-2.html>, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2009).

“President Bush Outlines Iraqi Threat”, Cincinnati, Ohio: Cincinnati Museum Center - Cincinnati Union Terminal, October 7, 2002, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/10/20021007-8.html>, (Erişim Tarihi: 17 Haziran 2009).

“President George W. Bush’s Speech to a Joint Session of Congress September 20, 2001”, <http://www.historyplace.com/speeches/gw-bush-9-11.htm>, (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2009).

“Remarks by National Security Advisor Condoleezza Rice on Terrorism and Foreign Policy”, Washington D.C., Johns Hopkins University, School of Advanced International Studies, April 29, 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/04/20020429-9.html>, (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2007).

“Remarks by the President Upon Arrival”, The White House, Office of the Press Secretary, September 16, 2001, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010916-2.html>, (Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2010).

Rice, Condoleezza, “Remarks on Transformational Diplomacy”, Washington D.C.: Georgetown University, February 12, 2008, <http://merln.ndu.edu/archivepdf/nss/state/100703.pdf>, (Erişim Tarihi: 3 Aralık 2009).

Rice, Condoleezza, “U.S. Policy Toward Asia”, Washington D.C.: Heritage Foundation, June 18, 2008, <http://merln.ndu.edu/archivepdf/EAP/State/106034.pdf>, (Erişim Tarihi: 3 Aralık 2009).

Rice, Condoleezza, “Transformational Diplomacy”, Washington D.C.: Georgetown University, January 18, 2006, <http://www.state.gov/r/pa/ei/pix/2006/59312.htm>, (Erişim Tarihi: 3 Aralık 2009).

Secretary of Defense Dick Cheney, **Defense Strategy for 1990s: The Regional Defense Strategy**, January 1993, www.informationclearinghouse.info/pdf/naarpr_Defense.pdf, (Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2009).

“Secretary Rumsfeld Speaks on ‘21st Century Transformation’ of U.S. Armed Forces”, Remarks as Delivered by Secretary of Defense Donald Rumsfeld, National Defense University, Fort McNair, Washington, D.C., January 31, 2002, <http://www.defenselink.mil/speeches/speech.aspx?speechid=183>, (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2009).

“Statement by the President in His Address to the Nation”, Washington, D.C.: The White House, September 11, 2001, <http://www.opm.gov/guidance/09-11-01GWB.htm>, (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2009).

“Statement of William S. Cohen to The National Commission On Terrorist Attacks Upon the United States”, March 23, 2004, http://www.9-11commission.gov/hearings/hearing8/cohen_statement.pdf#search='william%20cohen%209%2F11%20testimony', (Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2010).

“Text of a Letter from the President to Senators Hagel, Helms, Craig, and Roberts”, **The White House**, Office of the Press Secretary, March 13, 2001.

The Alliance’s Strategic Concept, Approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C. on 23rd and 24th April 1999, <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm>, (Erişim Tarihi: 7 Mart 2006).

The Declaration of Independence, July 4, 1776, <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/declare.htm>, (Erişim Tarihi: 11 Nisan 2008).

“The First Gore-Bush Presidential Debate”, Amherst: University of Massachusetts, October 3, 2000, <http://www.debates.org/pages/trans2000a.html>, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2009).

“The Foreign Policy Concept of the Russian Federation”, June 28, 2000, <http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>, (Erişim Tarihi: 8 Kasım 2010).

The National Security Strategy of the United States of America, Washington D.C.: White House, September 2002.

The National Security Strategy of the United States of America, Washington D.C.: The White House, March 2006.

“The Second Gore-Bush Presidential Debate”, Winston-Salem, NC: Wake Forest University, October 11, 2000, <http://www.debates.org/pages/trans2000b.html>, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2009).

“The Third Gore-Bush Presidential Debate”, Washington University in St.Louis, October 17, 2000, <http://www.debates.org/pages/trans2000c.html>, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2009).

United Nations General Assembly Resolution 38/7, United Nations, November 2, 1983, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/443/99/IMG/NR044399.pdf?OpenElement>, (Erişim Tarihi: 6 Ağustos 2010).

United Nations Security Council, Resolution 487 (1981) of 19 June 1981, Adopted by the Security Council on 19 June 1981.

United Nations Security Council, Resolution 940 (1994), Adopted by the Security Council at its 3413th Meeting, on 31 July 1994.

United Nations Security Council, Resolution 986 (1996), Adopted by the Security Council at its 3519th Meeting, on 14 April 1995.

United Nations Security Council, Resolution 1153 (1998), Adopted by the Security Council at its 3855th Meeting, on 20 February 1998.

United Nations Security Council, Resolution 1284 (1999), Adopted by the Security Council at its 4084th Meeting, on 17 December 1999.

United Nations Security Council, Resolution 1368 (2001), Adopted by the Security Council at its 4370th Meeting, on 12 September, 2001.

United Nations Security Council, Resolution 1373 (2001), Adopted by the Security Council at its 4385th Meeting, on 28 September, 2001.

United Nations Security Council, Resolution 1441 (2002), Adopted by the Security Council at its 4644th Meeting, on 8 November 2002.

United Nations Security Council, Resolution 1483 (2003), Adopted by the Security Council at its 4761st Meeting, on 22 May 2003.

United Nations Security Council, Resolution 1511 (2003), Adopted by the Security Council at its 4844th Meeting, on 16 October 2003.

United Nations Security Council, Resolution 1835 (2008), Adopted by the Security Council at its 5984th Meeting, on 27 September 2008.

Vice President Richard B. Cheney, “Speech at AFA National Symposium”, Washington D.C.: September 17, 2003, http://www.afa.org/media%5Cscripts%5Ccheney2k3_conv.asp, (Erişim Tarihi: 2 Nisan 2010).

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Antaleva, Natalia, “US Military Will Stay in Georgia”, **BBC News**, 18 January 2004, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/3406941.stm>, (Erişim Tarihi: 13 Aralık 2010).

“Attacking Iraq – International Response”, <http://www.globalsecurity.org/military/ops/iraq-view.htm>, (Erişim Tarihi: 21 Ocak 2007).

“Building A. Coalition”, <http://edition.cnn.com/SPECIALS/2001/trade.center/coalition.maps/>, (Erişim Tarihi: 29 Nisan 2008).

“Bush Firm Over Kyoto Stance”, March 29, 2001, <http://edition.cnn.com/2001/US/03/29/schroeder.bush/index.html>, (Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2010).

“China and Russia are Friends Again, Up to a Point”, **The Economist**, January 18th 2001, <http://www.economist.com/node/478546>, (Erişim Tarihi: 7 Ekim 2010).

“Clinton Hails Global Warming Pact, But Early Senate Ratification is Unlikely”, December 11, 1997, <http://www.cnn.com/ALLPOLITICS/1997/12/11/kyoto/>, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2009).

“Clinton’s Statement on War Crimes Court”, **BBC News**, 31 December, 2000, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/1095580.stm>, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2009).

Cockburn, Andrew, “Secret Bush ‘Finding’ Widens War on Iran”, May 2, 2008, <http://www.counterpunch.org/andrew05022008.html>, (Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2010).

Cohen, Ariel, “Putin’s Foreign Policy and U.S.-Russian Relations”, January 18, 2001-a, <http://www.heritage.org/research/reports/2001/01/putins-foreign-policy-and-us-russian-relations>, (Erişim Tarihi: 9 Kasım 2010).

Cohen, Ariel, “US Interest and Central Asia Energy Security”, November 15, 2006, http://s3.amazonaws.com/thf_media/2006/pdf/bg1984.pdf, (Erişim Tarihi: 30 Kasım 2010).

“Commission Warns U.S. Space Assets Vulnerable”, <http://www.armscontrol.org/print/819>, (Erişim Tarihi: 29 Aralık 2009).

Coon, Charli E., J.D., “Why President Bush Is Right to Abandon the Kyoto Protocol”, May 11, 2001, <http://www.heritage.org/Research/EnergyandEnvironment/BG1437.cfm>, (Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2010).

Corsi, Jerome R., “Will Iran’s ‘Petroeuro’ Threat Lead to War?”, February 03, 2006, http://www.wnd.com/news/article.asp?ARTICLE_ID=48652, (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2010).

Daalder, Ivo H., “Statement on the 2006 National Security Strategy”, March 16, 2006, http://www.brookings.edu/opinions/2006/0316diplomacy_daalder.aspx?p=1, (Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2010).

Daalder, Ivo H., “The Return of Bush’s Pre-9/11 Foreign Policy”, May 3, 2005, http://www.brookings.edu/opinions/2005/0503forceandlegitimacy_daalder.aspx, (Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2010).

Daalder, Ivo H. and James M. Lindsay, “Bush’s Foreign-Policy Strategy: Is the Revolution Over?”, October 14, 2005, http://www.brookings.edu/opinions/2005/1014forceandlegitimacy_daalder.aspx, (Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2010).

Deller, Nicole and John Burroughs, “Jus ad Bellum: Law Regulating Resort to Force”, <http://www.abanet.org/irr/hr/winter03/lawregulatingresorttoforce.html>, (Erişim Tarihi: 10 Nisan 2006).

Dworkin, Anthony, “Iraq and the “Bush Doctrine” of Pre-Emptive Self-Defense”, <http://www.crimesoftware.org/expert/bush-intro.html>, (Erişim Tarihi: 8 Nisan 2006).

“Executive Summary of the Report of the Commission to Assess the Ballistic Missile Threat to the United States”, July 15, 1998, <http://www.fas.org/irp/threat/bm-threat.htm>, (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2009).

“FCNL Guide to the Bush Administration’s Nuclear Weapons Policies”, http://www.fcnl.org/issues/item.php?item_id=997&issue_id=50, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2009).

Frankel, Jeffrey and Peter Orszag, “Retrospective on American Economic Policy in the 1990’s”, <http://www.brookings.edu/views/papers/orszag/20011102.pdf>, (Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2010).

Freedman, Robert O., “Russia, Iran and the Nuclear Question: The Putin Record”, <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub737.pdf>, (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2010).

Garamone, Jim, “Aircraft Attack Al Qaeda Haven, Ike Moves off Somalia”, <http://www.defenselink.mil/News/NewsArticle.aspx?id=2625>, (Erişim Tarihi: 16 Kasım 2009).

Gretsky, Segei, “Civil War in Tajikistan: Causes, Developments and Prospects for Peace”, <http://www.eisenhowerinstitute.org/programs/globalpartnerships/securityandterrorism/coalition/regionalrelations/ConflictBook/Gretsky.htm>, (Erişim Tarihi: 7 Ekim 2003).

Grossman, Zoltan, “From Wounded Knee to Iraq: A Century of U.S. Military Interventions”, <http://academic.evergreen.edu/g/grossmaz/interventions.html>, (Erişim Tarihi: 4 Haziran 2010).

Hill, Fiona, “Contributions of Central Asian Nations to the Campaign Against Terrorism”, <http://www.brook.edu/views/testimony/hillf/20011213.htm>, (Erişim Tarihi: 14 Ekim 2003).

Hoffmann, Stanley, “American Exceptionalism: The New Version”, <http://www.wcfia.harvard.edu/node/637>, (Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2008).

<http://www.infoplease.com/t/hist/state-of-the-union/214.html>, (Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2010).

Jennings, Ray, “Serbia’s October Revolution: Evaluating International Efforts Promoting Democratic Breakthrough”, <http://www.wilsoncenter.org/topics/pubs/MR346Jennings.doc>, (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2006).

Jia, Qingguo, “The Success of the Shanghai Five: Interests, Norms and Pragmatism”, <http://www.ndu.edu/inss/symposia/pacific2001/jiafinal.htm>, (Erişim Tarihi: 4 Temmuz 2005).

Koliandre, Alexander, “Russian Firms Eye Iraqi Oil”, **BBC News**, 19 September, 2002, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/2266683.stm>, (Erişim Tarihi: 19 Ekim 2010).

Kupchan, Charles A., “Bush Second Term Repairs Damage to European Relations”, June 16, 2008, http://www.cfr.org/publication/16550/bush_second_term_repairs_damage_to_european_relations.html, (Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2010).

“Legislation Related to the Attack of September 11, 2001”, <http://thomas.loc.gov/home/terrorleg.htm>, (Erişim Tarihi: 29 Nisan 2008).

Lehrer, Jim, “On the Campaign Trail, Defending His Record”, http://www.pbs.org/newshour/bb/election/jan-june00/bush_2-16.html, (Erişim Tarihi: 30.4.2010).

Liu, Henry C K, “US Dollar Hegemony Has Got to Go”, **Asia Times**, April 11, 2002, <http://www.atimes.com/global-econ/DD11Dj01.html>, (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2010).

“Meeting the Challenge of Climate Change at a Reasonable Cost”, http://www.state.gov/www/global/oes/fs_climate_costs_980731.html, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2009).

“Modern History Sourcebook: Summary of Wallerstein in World System Theory”, <http://www.fordham.edu/halsall/mod/wallerstein.html>, (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2005).

“Nevada Test Site”, http://www.absoluteastronomy.com/topics/Nevada_Test_Site, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2009).

“Nuclear Weapons Program: Current Status”, <http://www.fas.org/nuke/guide/dprk/nuke/index.html>, (Erişim Tarihi: 26 Ekim 2010).

Olson, Sarah, “Bush Pushes Nuclear Weapons Development in US”, <http://www.truthout.org/article/sarah-olson-bush-pushes-nuclear-weapons-development-us>, 01 September 2006, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2009).

Pasicolan, Paolo and Carrie Satterlee, “‘Coalition of the Willing’ Already Larger than the 1991 Gulf War Coalition”, <http://www.heritage.org/research/reports/2003/03/coalition-of-the-willing-already-larger-than-the-1991-gulf-war-coalition>, (Erişim Tarihi: 8 Nisan 2006).

Perez-Rivas, Manuel, “Bush Vows to Rid the World of ‘Evil-doers’”, <http://archives.cnn.com/2001/US/09/16/gen.bush.terrorism/>, (Erişim Tarihi: 18 Eylül 2009).

Perez-Rivas, Manuel, “U.S. Quits ABM Treaty”, December 14, 2001, <http://archives.cnn.com/2001/ALLPOLITICS/12/13/rec.bush.abm/>, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2009).

Phillips, James, “Maintain International Pressure and Sanctions on Iran”, The Heritage Foundation, September 5, 1997, <http://www.heritage.org/Research/Reports/1997/09/BG1135nbsp-Maintain->

International-Pressure-and-Sanctions-on-Iran?fb=true, (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2010).

“Profile: Organization of American States”, **http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/country_profiles/4441597.stm**, (Erişim Tarihi: 6 Kasım 2010).

“Profile: Washington Hawk Donald Rumsfeld”, **BBC News**, March 3, 2003, **http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/2247256.stm**, (Erişim Tarihi: 2 Nisan 2010).

Rasizade, Alec, “Putin’s Foreign Policy Legacy”, March 3, 2008, **http://europeancourier.org/71.htm**, (Erişim Tarihi: 9 Kasım 2010).

Rodrik, Dani, “Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion?”, Harvard University, January 2006, **http://ksghome.harvard.edu/~drodrik/Lessons%20of%20the%201990s%20review%20_JEL_.pdf**, (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2010).

“Rumsfeld: France, Germany are ‘Problems’ in Iraqi Conflict”, **http://www.cnn.com/2003/WORLD/meast/01/22/sprj.irq.wrap/**, (Erişim Tarihi: 2 Nisan 2010).

Schuler, Dave, “Should the U.S. Join the International Criminal Court?”, August 10, 2009, **http://www.outsidethebeltway.com/archives/should_the_u_s_join_the_international_criminal_court/**, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2009).

“Share of GDP: China, India, Japan, Latin America, Western Europe, United States”, **http://www.visualizingeconomics.com/2008/01/20/share-of-world-gdp/**, (Erişim Tarihi: 27 Eylül 2010).

Tangiaşvili, Nodar, “Russia, the European Union and the ESDP: An Essential Misfit?”, **http://www.caei.com.ar/es/programas/cei/P28.pdf**, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2010).

“The National Security Act of 1947”, **http://www.texascollaborative.org/SilverblattModule/act2-1.php**, (Erişim Tarihi: 14 Ekim 2010).

The United States and the International Criminal Court, <http://www.hrw.org/legacy/campaigns/icc/us.htm>, (Erişim Tarihi: 9 Kasım 2009).

“U.S.-Europe Relations Improving”, 20 June 2008, <http://www1.voanews.com/english/news/a-13-2008-06-21-voa29-66820147.html>, (Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2010).

“U.S. Military Bases in Foreign Nations According to the Department of Defense’s Property Replacement Value (PRV)”, <http://www.cdi.org/pdfs/ReedBsrPRV.pdf>, (Erişim Tarihi: 24 Haziran 2010).

UNCTAD, **Handbook of Statistics 2008**, http://stats.unctad.org/Handbook/ReportFolders/ReportFolders.aspx?CS_referer=&CS_ChosenLang=en, (Erişim Tarihi: 3 Ağustos 2008).

“United States Foreign Policy in the States of Central Asia”, Brookings Roundtable, November 12, 2002, <http://www.brook.edu/comm/events/hill20021112.htm>, (Erişim Tarihi: 26 Ağustos 2004).

“United States Military Spending”, <http://www.mtholyoke.edu/~jephrean/classweb/United%20States.html>, (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2007).

“US Somalia Attack Leaves Many Dead”, <http://www.theage.com.au/news/World/US-Somalia-attack-leaves-many-dead-govt/2007/01/09/1168104960888.html>, (Erişim Tarihi: 16 Kasım 2009).

Vlahos, Kelley Beaucar, “Capitol Hill Mulls ‘Regime Change’ in Iran”, **Fox News**, February 4, 2005, <http://www.foxnews.com/story/0,2933,146342,00.html>, (Erişim Tarihi: 8 Ekim 2009).

“Westward Expansion, Manifest Destiny, American Exceptionalism”, <http://www.mtholyoke.edu/~paul20i/classweb/AFP2008/westward.html>, (Erişim Tarihi: 25 Ekim 2008).

World Bank, World Development Indicators, 2008, <http://ddp-ext.worldbank.org/ext/DDPQQ/member.do?method=getMembers&userid=1&queryId=6>, (Erişim Tarihi: 3 Ağustos 2008).

“You are Either with Us or Against Us”, November 6, 2001, <http://archives.cnn.com/2001/US/11/06/gen.attack.on.terror/>, (Erişim Tarihi: 28 Nisan 2009).

Zyla, Benjamin, “Bush’s Foreign Policy Revolution: A Radical Change?”, <http://www.cda-cdai.ca/cdai/uploads/cdai/2009/04/zyla05.pdf>, (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2010).

RAPORLAR VE BİLDİRİLER

Ackerman, David M., “International Law and the Preemptive Use of Force Against Iraq”, **CRS Report for Congress**, Order Code: RS21314, September 23, 2002, <http://www.radanovich.house.gov/documents/CRSReportIraqInternationallaw.htm>, (Erişim Tarihi: 13 Mart 2006).

Coalition for International Justice, **Sources of Revenue for Saddam & Sons: A Primer on the Financial Underpinnings of the Regime in Baghdad**, Washington D.C., 2002, <http://www.iraqwatch.org/perspectives/cij-saddammoney-091802.pdf>, (Erişim Tarihi: 19 Ekim 2010).

Dumenil, Gerard and Dominique Levy, “Neoliberal Dynamics – Imperial Dynamics”, Paper Which Has Been Prepared for the Conference on Global Regulation, University of Sussex, Brighton, UK, May 29-31, 2003, http://www.ucm.es/info/eurotheo/materiales/hismat/dumenil_neoimp.pdf, (Erişim Tarihi: 27 Ağustos 2010).

Forman, Matthew C., “Hard Power: 9/11’s Legacy for American National Security Policy”, <http://www.thepresidency.org/storage/documents/Fellows2008/Forman.pdf>, (Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2010).

Gleditsch, Nils Petter, Lene Siljeholm Christiansen & Håvard Hegre, “Democratic Jihad? Military Intervention and Democracy”, Paper prepared for the Workshop on “Resources, Governance Structures, and Civil War”; ECPR Joint Sessions of Workshops, Uppsala, Sweden, 13-18 April 2004, http://www.prio.no/sptrans/-1311603299/file45238_hegre.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2010).

Grabbe, Heather, **Profiting from EU Enlargement**, Centre for European Reform Publications, 2001, http://www.cer.org.uk/pdf/p254_enlargement.pdf, (Erişim Tarihi: 3 Kasım 2010).

Grimmett, Richard F., “Instances of Use of United States Armed Forces Abroad, 1798-2009”, **CRS Report for Congress**, Order Code: RL 32170, January 27, 2010.

Gulal, Saif Abu, “UN Economic Sanctions and Iraq: A Critical Analysis of a Failed Policy”, **Durham Middle East Paper No:69**, University of Durham, Institute for Middle Eastern and Islamic Studies, April 2002.

Hay, William Anthony, “Challenges of Empire”, **A Newsletter of FPRI’s Center for the Study of America and the West**, <http://www.fpri.org/ww/0305.200205.hay.challengesofempire.html>, (Erişim Tarihi: 9 Haziran 2010).

Higgs, Robert, “U.S. Military Spending in the Cold War Era: Opportunity Costs, Foreign Crises, and Domestic Constraints”, **Cato Institute Policy Analysis**, No: 114, November 30, 1988, <http://www.sas.upenn.edu/~dludden/USmilitarybudget02a.htm>, (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2007).

Ikenberry, G. John, “Grand Strategy as Liberal Order Building”, Paper Prepared for Conference on **After Bush Doctrine: National Security Strategy for a New Administration**, University of Virginia, 7-8 June 2007, <http://www.princeton.edu/~gji3/Ikenberry-Grand-Strategy-as-Liberal-Order-Building-2007-word.pdf>, (Erişim Tarihi: 12 Haziran 2008).

Kanbur, Ravi, “The Co-Evolution of the Washington Consensus and the Economic Development Discourse”, Working Paper, Cornell University, Department of Applied Economics and Management, August 14, 2008, <http://www.arts.cornell.edu/poverty/kanbur/Co-EvolutionWashingtonConsensus.pdf>, (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2010).

Katzman, Kenneth, Afghanistan: Current Issues and U.S. Policy, **CRS Report for Congress**, Order Code: RL30588, April 1, 2003.

Katzman, Kenneth, “The Iran-Libya Sanctions Act (ILSA)”, **CRS Report for Congress**, Order Code: RS20871, July 20, 2001.

Kemenade, Willem van, **Iran's Relations with China and the West: Cooperation and Confrontation in Asia**, Clingendael Diplomacy Papers, No: 24, The Hague, Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael', November 2009.

Khalaji, Mehdi, "U.S. Support for the Iranian Opposition", **The Washington Institute for Near East Policy Policy Watch**, No: 1258, July 9, 2007, <http://www.washingtoninstitute.org/templateC05.php?CID=2634>, (Erişim Tarihi: 9 Ekim 2009).

"Letter to President Clinton on Iraq", January 26, 1998, <http://resisttyranny.com/pnac/web.archive.org/web/20061002100804/www.newamericancentury.org/iraqclintonletter.htm>, (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2010).

"Letter to President on Milosevic", September 20, 1998, http://resisttyranny.com/pnac/web.archive.org/web/20070302103730/www.newamericancentury.org/balkans_pdf_04.pdf, (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2010).

"Letter to President Bush on the War on Terrorism", September 20, 2001, <http://resisttyranny.com/pnac/web.archive.org/web/20061002101119/www.newamericancentury.org/Bushletter.htm>, (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2010).

Lin, Miranda, Adrian Morson, Julia Muravska and Dorina Verli, **Russia and the G8: An Overview of Russia's Integration into the G8**, Paper of G8 Research Group, Canada: University of Toronto, June 2006, http://www.g8.utoronto.ca/evaluations/csed/cs_integration.pdf, (Erişim Tarihi: 27 Ekim 2010).

Niksich, Larry A., "North Korea's Nuclear Weapons Program", **CRS Report for Congress**, Order Code: RL33590, August 1, 2006.

O'Sullivan, Meghan L., "Iraq: Time for a Modified Approach", **The Brookings Institution Policy Brief**, No: 71, February 2001.

Orszag, Peter R., "Foreign Holdings of U.S. Government Securities and the U.S. Current Account", Statement Before the Committee on the Budget U.S. House of Representatives, June 26, 2007, <http://www.cbo.gov/ftpdocs/82xx/doc8264/06-26-ForeignHoldings.pdf>, (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2010).

Prados, Alfred B., “Saudi Arabia: Current Issues and U.S. Relations”, **CRS Report for Congress**, Order Code: IB93113, February 24, 2006.

Prados, Alfred B., “Syria: U.S. Relations and Bilateral Issues”, **CRS Report for Congress**, Order Code: RL33487, June 22, 2006.

“Recent Shifts in Financing the U.S. Current-Account Deficit”, Congressional Budget Office, Economic and Budget Issue Brief, July 12, 2005, <http://www.cbo.gov/ftpdocs/65xx/doc6542/07-12-CurrentAccount.pdf>, (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2010).

Rudy, Beverly J., “The Future of U.S. Unilateral Sanctions and the Iran-Libya Sanctions Act”, **Conference of The Development of Middle East Energy**, Chatham House, London: Royal Institute of International Affairs, 12&13 February 2001, <http://www.sutherland.com/files/Publication/24fe74b2-6056-4759-b990-4bfed5cb3204/Presentation/PublicationAttachment/b38dbedc-a967-490f-87fb-615c93421099/MEENERGY.PDF>, (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2010).

Scardaville, Michael and Jack Spencer, “Federal Homeland Security Policy: A Nine-Month Assessment”, **The Heritage Foundation Background**, No: 1563, 25 June 2002, p.1, http://thf_media.s3.amazonaws.com/2002/pdf/bg1563.pdf, (Erişim Tarihi: 29 Nisan 2008).

Schott, Jeffrey J., “The Iran and Libya Sanctions Act of 1996: Results to Date”, Testimony before the Committee on International Relations, United States House of Representatives, Washington, DC, July 23, 1997, <http://www.iie.com/publications/testimony/testimony.cfm?ResearchID=285>, (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2010).

Sharp, Jeremy M., “The Broader Middle East and North Africa Initiative: An Overview”, **CRS Report for Congress**, Order Code: RS22053, February 15, 2005.

Singh QC, Rabinder and Alison Macdonald, **Legality of Use of Force Against Iraq**, Public Interest Lawyers on Behalf of Peacerights, London: Matrix Chambers Gray’s Inn, 10 September, 2002.

“Statement of Principles”, June 3, 1997, <http://resisttyranny.com/pnac/web.archive.org/web/20061002100905/www.newamericancentury.org/statementofprinciples.htm>, (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2010).

Struwe, V. Matthias, **The Policy of “Critical Dialogue”: An Analysis of European Human Rights Policy Towards Iran from 1992 to 1997**, Working Paper, University of Durham, Centre for Middle Eastern and Islamic Studies, July 1998, <http://dro.dur.ac.uk/95/1/60DMEP.pdf>, (Erişim Tarihi: 25 Ekim 2010).

“Text of Cheney’s AEI Speech”, http://www.weeklystandard.com/weblogs/TWSFP/2009/05/text_of_cheneys_aei_speech.asp, (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2009).

Tonnesson, Stein and Ashild Kolas, **Energy Security in Asia: China, India, Oil and Peace**, Report to the Norwegian Ministry of Foreign Affairs, Oslo: International Peace Research Institute, April 2006, http://www.prio.no/files/file47777_060420_energy_security_in_asia__final_.pdf, (Erişim Tarihi: 14 Eylöl 2010).

Vaughn, Bruce, “U.S. Strategic and Defense Relationship in the Asia-Pacific Region”, **CRS Report for Congress**, Order Code: RL33821, January 22, 2007.

Wittes, Tamara Cofman and Richard Youngs, **Europe, The United States and Middle Eastern Democracy: Repairing the Breach**, Analysis Paper, No: 18, The Saban Center for Middle East Policy at the Brookings Institution, January 2009.

Winchester, Lauren T., **A Unilateral U.S. and a Resurgent Russia: U.S.-Russian Relations 2000-2008**, Honors Theses, Carnegie Mellon University College of Humanities and Social Sciences, April 30, 2009, p.18, <http://repository.cmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1026&context=hsshonors>, (Erişim Tarihi: 7 Kasım 2010).

MÜLAKATLAR

Francis Fukuyama ile Yapılan Görüşme, Washington D.C.: Johns Hopkins University School of Advanced International Studies, 21 Ocak 2010.

Gardels, Nathan, “Interview with Condoleezza Rice: Anticipatory Defense in the War on Terror”, September 5, 2002, http://www.digitalnpq.org/archive/2002_fall/rice.html, (Erişim Tarihi: 3 Aralık 2009).

Henry R. Nau ile Yapılan Görüşme, Washington D.C.: The George Washington University The Elliot School of International Affairs, 23 Kasım 2009.

“Interview with Vice-President Dick Cheney”, NBC, “Meet the Press”, Transcript for March 16, 2003, <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/bush/cheneymeetthepress.htm>, (Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2009).

I. M. ‘Mac’ Destler ile Yapılan Görüşme, Maryland: University of Maryland School of Public Policy, 1 Ekim 2009.

James M. Goldgeier ile Yapılan Görüşme, Washington D.C.: The George Washington University The Elliot School of International Affairs, 14 Ekim 2009.

John M. Owen ile Yapılan Görüşme, Charlottesville: University of Virginia Woodrow Wilson Department of Politics, 16 Aralık 2009.

Michael Mandelbaum ile Yapılan Görüşme, Washington D.C.: Johns Hopkins University School of Advanced International Studies, 30 Kasım 2009; Richard Perle ile Yapılan Görüşme, Chevy Chase, Maryland, 15 Şubat 2010.

Paul K. Huth ile Yapılan Görüşme, College Park: University of Maryland College of Behavioral and Social Sciences, 6 Ekim 2009.

Paul K. Huth ile Yapılan Görüşme, College Park: University of Maryland College of Behavioral and Social Sciences, 7 Ekim 2009.

Philip Zelikow ile Yapılan Görüşme, Charlottesville: University of Virginia Corcoran Department of History, 3 Şubat 2010.

Richard Perle ile Yapılan Görüşme, Chevy Chase, Maryland, 15 Şubat 2010.

ÖZET

11 Eylül saldırılarından sonra terörizm tüm dünya için en önemli tehdit kaynağı haline gelmiş, bu tehdide karşı küresel ölçekte bir savaş başlatılmıştır. Bu dönemde George W. Bush yönetimi Amerikan hegemonyası terörizmle mücadele söylemi çerçevesinde yeniden inşa edilmeye çalışılmıştır. Bu söylem çerçevesinde önce terörist örgütler, daha sonra ise Irak, İran ve Kuzey Kore gibi “şer eksenli” ülkeleri tehdit tanımının içine dahil edilmiştir. Öne sürülen iddialara rağmen, Bush yönetiminin 11 Eylül sonrası dönemdeki politikaları Amerikan dış politikasında köklü değişiklikler gerçekleştirilmemiştir. Sadece Bush yönetimi tek taraflı eylemlere daha çok başvurmuş, uluslararası meşruiyeti daha fazla göz ardı etmiş, askeri güce dış politikada daha büyük önem atfetmiştir.

11 Eylül sonrası dönemde yaşanan değişimin temel nedeni Amerikan hegemonyasının yeniden inşası gerekliliği olmuştur. 11 Eylül saldırılarının ABD üzerindeki sarsıcı etkilerine rağmen, bu dönemde yaşanan değişim saldırılara karşılık vermenin ve terörizm tehdidiyle mücadele etmenin ötesinde olmuştur. Bu değişim Amerikan dış politikasını terörizmle mücadele söylemi çerçevesinde yeniden inşa etmeye yönelik bir çaba olmuştur. Değişimin tamamlayıcı nedeni ise, Amerikan hegemonyasının yeniden inşasına yönelik yeni muhafazakâr vizyondur. Bir başka deyişle, değişimin ne şekilde olacağına Bush yönetimi içindeki yeni muhafazakârlar etkili olmuştur. George W. Bush’un Jacksoncu, Donald Rumsfeld ve Dick Cheney’nin saldırgan realist, Condoleezza Rice’in savunmacı realist bakış açısı yeni muhafazakâr dış politika vizyonunun bu kişiler tarafından hayata geçirilmesini sağlamıştır.

ABSTRACT

After the September 11 attacks, terrorism became the most important threat for the world and a war was initiated against this threat on a global scale. George W. Bush administration tried to reconstruct American hegemony in the context of discourse of struggle against terrorism. The new threat definition comprises terrorist organizations and axis of evil countries like Iraq, Iran and North Korea. Despite all arguments, policies of Bush administration after the September 11 did not bring comprehensive changes in American foreign policy. Bush administration initiated unilateral actions more frequently than previous presidents, ignoring international legitimacy, attributed paramount importance to military power.

The main reason of the change in the aftermath of the September 11 was the necessity of reconstruction of the American hegemony. Despite the shock effect of the September 11 attacks on United States, the change was beyond the struggle against terrorism. This change was realized for the reconstruction of the American hegemony in the context of struggle with terrorism. The other rationale of this change stemmed from the neo-conservative vision prioritizing the reconstruction of the American hegemony. Thus, neo-conservative policy makers in Bush administration were strongly influential in this strong policy change. George W. Bush having Jacksonian view point, Donald Rumsfeld supporting offensive realist view point, Dick Cheney who is an offensive and Condoleezza Rice, a defensive realist followed the implementation of neo-conservative foreign policy vision.